TIZENEGYEDIK FOLYAM. I—VI. FÜZET. 1886. JANUÁR—DECZEMBER.

MAGYAR

KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM

KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.
HORNYÁNSZKY VIKTOR NYOMDÁJA.
1887.

AZ 1886-IKI FOLYAM (I—VI. FÜZET) TARTALMA.

	Lap.
Fraknói Vilmos: Vitéz János által emendált Corvin-codex	1—7
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok	8—10
Szilágyi Sándor: Az első sárospataki nyomtatvány	11—18
Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben	19—40
Fejérpataky László: Tapolczai Bertalan oklevél-formulái	41—66
Kropf Lajos: Basirius Izsák kéziratainak történetéhez	67—74
Erdélyi Pál: A komárommegyei Kulcsár-könyvtár	75—90
Széll Farkas: Adalék Szabó Károly „Régi Magyar Könyvtárá"-hoz	91—93
Majláth Béla: A budapesti 1886-ik évi történelmi kiállításról	94—106
Dankó József: Simor János bibornok-érsek könyvtárának kéziratai	107—118
Erdélyi Pál: A XVI. és XVII. századi magyar históriás énekek	119—179
Dr. Váczy János: Dr. Nagy Sándor 1858—1886.	180—185
Csontosi János: Jelentés a N. Múzeum könyvtárának állapotáról 1885—86-ban	186—204
300-ik adalék Szabó Károly Régi magyar könyvtárához	205
Szabó Károly Régi magyar könyvtárának II. kötete	206—219
Tóth Ferencz Analectái a Nemzeti Múzeum könyvtárában	220—250
Csontosi János: A drezdai királyi könyvtár hazai vonatkozású kéziratai	251—258
Révész Kálmán: A hallei magyar könyvtár	259—268
Külföldi Értesítő	269
Ballagi Aladár: Az Astor Library	270—285
A párizsi nemzeti könyvtár új szervezete	285—290
Az osztrák könyvtárnokok egy kérvénye	291—302
A porosz könyvtári tisztviselők fizetésének kérdéséhez	303—309
A porosz és bajorországi könyvtárnokok fizetései 1884—85-ben	310—322
Vegyes közlemények:	323—344

Jelentés a Nemzeti Múzeum könyvtáráról. 1886. — Jelentés a budapesti egyetem könyvtáráról 1886. — Jelentés a M. Tud. Akadémia könyvtáráról 1886. — Jelentés a szeged városi Somogyi könyvtárról 1886. — Egy adat az esztergomi főkáptalan levéltárának viszontagságos történetéhez. — A múzeumi könyvtár tisztviselőinek 1886-ik évi tudományos kutatásai. — A múzeumi könyvtár kéziratgyűjteményének gyarapodása 1886-ban. — A Nemzeti Múzeum levéltárának gyarapodása 1886. — Egy ismeretlen Baptismale Strigoniense 1500-ból Zwettlben. — Fényképmásolatok. — Előléptetés. — Váradi Péter kalocsai érsek ismeretlen Missaléja 1498-ból. — Horovicz Fülöp necrologja. — Gálszécsi István énekes könyve. — Könyvtári monographiák. — A Nemzeti Casino könyvtára. — Figyelmeztetés.

Magyarországi könyvészet 1886-ban. Összeállította: Horváth Ignácz.

	Lapszám
Magyar irodalom	I—XCIII
Hazai nem-magyar irodalom	XCIV—CXIV
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	CXV—CXVIII
1886-ra szóló naptárak	CXIX—CXXV
Névtárak, Schematismus és Directoriumok	CXXV—CXXVI
Iskolai értesítők az 1885—86-iki tanévről	CXXVI—CLIII
Kimutatás a Magyar Könyvszemle 1886-iki folyamában felsorolt könyvekről.	

MAGYAR

KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM

KÖNYVTÁRA.

1886-ik ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST.
HORNYÁNSZKY VIKTOR NYOMDÁJA.
1887.

R
1965

TARTALOM.

	Lap
Ballagi Aladár: Az Astor Library	270—285
Csontosi János: Jelentés a N. Múzeum könyvtárának állapotáról 1885—86-ban	186—204
» » A drezdai királyi könyvtár hazai vonatkozású kéziratai	251—258
Dankó József: Simor János bibornok-érsek könyvtárának kézíratai	107—118
Erdélyi Pál: A komárommegyei Kulcsár-könyvtár	75—90
» » A XVI. és XVII. századi magyar históriás énekek	119—179
Fejérpataky László: Tapolczai Bertalan oklevél-formulái	41—66
Fraknói Vilmos: Vitéz János által emendált Corvin-codex	1—7
Kropf Lajos: Basirius Izsák kézíratainak történetéhez	67—74
Majláth Béla: A budapesti 1886-ik évi történelmi kiállításról	94—106
Révész Kálmán: A hallei magyar könyvtár	259—268
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok	8—10
Széll Farkas: Adalék Szabó Károly „Régi Magyar Könyvtárá"-hoz	91—93
Szilágyi Sándor: Az első sárospataki nyomtatvány	11—18
Dr. Váczy János: Dr. Nagy Sándor 1858—1886.	180—185
Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben	19—40
300-ik adalék Szabó Károly Régi magyar könyvtárához	205
Szabó Károly Régi magyar könyvtárának II. kötete	206—219
Tóth Ferencz Analectái a Nemzeti Múzeum könyvtárában	220—250
Külföldi Értesítő	269
A párizsi nemzeti könyvtár új szervezete	285—290
Az osztrák könyvtárnokok egy kérvénye	291—302
A porosz könyvtári tisztviselők fizetésének kérdéséhez	303—309
A porosz és bajorországi könyvtárnokok fizetései 1884—85-ben	310—322
Vegyes közlemények:	323—344

Jelentés a Nemzeti Múzeum könyvtáráról. 1886. — Jelentés a budapesti egyetem könyvtáráról 1886. — Jelentés a Tud. Akadémia könyvtáráról 1886. — Jelentés a szeged városi Somogyi könyvtárról 1886. — Egy adat az esztergomi főkáptalan levéltárának viszontagságos történetéhez. — A múzeumi könyvtár tisztviselőinek 1886-ik évi tudományos kutatásai. — A múzeumi könyvtár kéziratgyűjteményének gyarapodása 1886-ban. — A Nemzeti Múzeum levéltárának gyarapodása

1886. — Egy ismeretlen Baptismale Strigoniense 1500-ból Zwettlben. — Fényképmásolatok. — Előléptetés. — Váradi Péter kalocsai érsek ismeretlen Missaléja 1498-ból. — Horovicz Fülöp necrologja. — Gálszécsi István énekes könyve. — Könyvtári monographiák. — A Nemzeti Casino könyvtára. — Figyelmeztetés.

Magyarországi könyvészet 1886-ban. Összeállította: Horváth Ignácz.

Lapszám

Magyar irodalom ..... I—XCIII
Hazai nem-magyar irodalom ..... XCIV—CXIV
Hazánkat érdeklő külföldi munkák ..... CXV—CXVIII
1886-ra szóló naptárak ..... CXIX—CXXV
Névtárak, Schematismus és Directoriumok ..... CXXV—CXXVI
Iskolai értesítők az 1885—86-iki tanévről ..... CXXVI—CLIII
Kimutatás a Magyar Könyvszemle 1886-iki folyamában felsorolt könyvekről.

VITÉZ JÁNOS ÁLTAL EMENDÁLT CORVIN-CODEX.

FRAKNÓI VILMOSTÓL.

Cohn Albert, előkelő berlini antiquarius, 1886-ik évi 175. számu könyvjegyzékében, a 374. szám alatt a következő czímű kézirat volt áruba bocsátva:

„*Manuscript.* **Victorinus** (Faber Marius) (Rubro) *Victorini Rethoris Clarissimi qui solus Romae statuam uimeruit Commentum Super Rhetoricis Ciceronis Incipit feliciter. In fol. de 95 ff., mar. br. plats. dor. et armoiriés tr. dor. et gauf., ferm. 350 mark.*

Superbe Manuscrit du commencement du XV-ème siècle sur peaue de vélin, soigneusement calligraphié, avec des scholies écrites en rouge sur les marges. On lit à la fin d'une main postérieure: Deo gras. Emendaui quantum fieri potuit et finiui Cibinij (i. e. Hermannstadt en Transylvanie) 27 Septembr. 1462.° C'est probablement l'écriture de l'auteur des scholies. La première page est décorée d'un très bel encadrement peinst à fleurs et oiseaux et d'une grande initiale ornée.

La première édition de ce commentaire a été donnée à Milan en 1474.

Ce beau volume provient de la bibliothèque d'un *Roi de Hongrie et de Bohême,* vraisemblablement du Roi *Sigismond,* élu plus tard empereur d'Allemagne. Le volume est dans sa première reliure de l'époque: Ais de bois, recouverts de mar. brun, les plats dorés à petits fers et avec des ornements à froid, les armes de royaume de Hongrie-Bohême, surmontées de la couronne royale, au milieu; tranches dor., ferm. Cette reliure

intéressante est biên conservée, sauf quelques piquures et mouillures. Le manuscrit lui même est d'une conservation parfaite."

A magyarországi könyv-gyűjtők soraiból emőkei *Emich Gusztáv*, nagybecsü kézirat-gyűjtemény birtokosa, volt az első [1] kinek figyelmét a piaczra került codex magára vonta, és ki sietett távirati úton a vételárt fölajánlani; mire annál inkább ösztönözve látta magát, mert a jegyzékben foglalt rövid leirás után sejteni lehetett, hogy Corvin-codexről van szó, melynek czimerét a könyv-jegyzék tájékozatlan szerkesztője tévesen tulajdonította Zsigmond királynak.

A szerencse kedvezése a lelkes magyar amateur birtokába hozta a codexet.

A mint ez Budapestre megérkezett, boldog tulajdonosa az első pillantásra meggyőződhetett afelől, hogy sejtelme nem csalta. Corvin-codex állott előtte, melynek nem sejtett kettős jelentőségét és értékét deritette föl a tüzetesebb vizsgálat.

Kétségtelennek mutatkozik ugyanis azon tény, hogy a kézirat eredetileg *Vitéz János* váradi püspök birtokában volt, ki azt szokása szerint gondosan kijavitotta, és tartalommutató oldal-jegyzetekkel látta el, hogy tudományos czélokra használhatóvá tegye. Később, hihetőleg halála után, e kézirat Mátyás király kezei közé jutott, ki azt új kötéssel látta el és budai könyvtárába kebelezte.

A codex 30 centim. magas és 21 centim. széles hártya-kézirat, mely 94 számozott levélből áll. [2] Mindegyik lap vonalozott 35 sor irást tartalmaz.

Az irás a XV. század közepére vall. Jól olvasható, de dísztelen. A betűk nem olyan gömbölydedek, milyeneket a florenczi könyvmásolók által készített Vitéz- és Corvin-codexek tüntetnek föl. A codex összehasonlítása a Leó pápa beszédeit tartalmazó, és szintén Vitéz által javított szent-antali kézirattal, [3] arra az eredményre vezetett, hogy mindkettő ugyanazon scriptor műve.

[1] E katalogust a Nemzeti Múzeum könyvtára később kapta meg mint Emich úr, s így legjobb akarata mellett sem lehetett azon helyzetben, hogy az említett kéziratot, mely különben jó kézbe került, gyűjteménye számára biztosíthassa. Szerk.

[2] Ezeken kívül elől egy és hátul is egy számozatlan tiszta levél van.

[3] L. Könyv-Szemle 1878-ik évfolyam. 79, l.

A hártya nem a legfinomabb; némelyik levél hibás. Az egész kiállítás nem mondható fényesnek.

Díszített kezdő-betű kettő van: az első lapon, a szöveges bekezdő O, halvány veres színnel, kék meg aranyos alapon festve; és a 68 b. lapon a második fejezetet bekezdő C, mely dús aranyozással kék szőnyeg-alapra van fektetve.

Miniature diszítmény csak az első lapon látható: élénk szinekkel festett ékes virág-füzér, melyen tarka madarak pihennek és méhek röpködnek.

A diszítés modora lényegesen elüt attól, melylyel az olaszországi kéziratkereskedők által megrendelt és forgalomba hozott kéziratokban találkozunk, és melyben az arabeszkek képezik a fő-motivumot. Itt a miniator a gyárias, conventionalis formáktól függetlenül, szabadabban mozgott. De másrészről távol áll azon művészi alkotásoktól is, melyekkel az áldozatkész Maecenások (Vitéz, Mátyás király stb.) által külön megrendelt fényes kéziratokat Attavante és más művész-miniatorok ékesitették. Nem valószinűtlen, hogy a kézirat Magyarországon, talán épen Váradon iratott és diszíttetett,

Az első lap élén veres betűkkel áll a czím:

„*Victorini Rethoris Clarissimi qui solus Romae statuam meruit Commentum super Rethoriois Ciceronis incipit feliciter.*“

Ezen lap szines hasonmását a mellékletben találják olvasóink.

Eszerint tehát a codex tartalmazza: Victorinusnak Cicero rhetorikájáról irt commentárját.

A mi a szerző személyét illeti, azt a philologusok legnagyobb része azonosnak tartja azon Victorinussal, ki 360 táján K. sz. után, Rómában az ékesszólás hirneves mestere vala, több philologiai, rhetorikai és metrikai munkát irt, aggkorában a keresztény vallásra tért, szent Pál leveleit magyarázta, a kath. tanitást az ariánusok és manichaeusok ellen oltalmazta. De nem hiányoznak, kik az azonosságot kétségbe vonják.[1]

Magáról a munkáról és annak tudományos értékéről, sőt még az alapul szolgáló Cicero-féle rhetorikáról is a legujabb philologiai iskola kedvezőtlen itéletet hoz.[2]) De a XV. század huma-

[1] Teuffel. Geschichte der Römischen Literatur. Lipcse. 1870. 849. l.

[2] Teuffel szerint Ciceronak rhetorikája «eine unreife Jugendarbeit», Victorinus munkája «breite und wenig Vernünftiges enthaltende Commentar».

nistái a mint Cicero művét, úgy commentatorjának dolgozatát is nagyrabecsülték és gondosan tanulmányozták. A Victorinus-féle commentár, aprólékos magyarázataival és számtalan szabályával a tanulságok bő forrását nyitotta meg azok előtt, kik az ókor nagy iróinak szolgai utánzását tűzték ki föladatul, és az irodalmi formák chablonjaihoz mereven ragaszkodni szerettek.

A munka számos régi (X. és XI. századbeli) kéziratban maradt fönn, melyeket Olasz- és Németország könyvtárai őriznek. Ezekből készültek a XV. századbeli másolatok. [1]

Az Emich-könyvtár példányának másolója nem birt megküzdeni az előtte fekvő kézirat olvasásának nehézségeivel. Föltünően hanyag és hibás másolatot nyújtott. Sűrűn fordúlnak elő helytelenül olvasott szók kihagyások, ismétlések. Emellett, úgy látszik, a görög nyelvben teljesen járatlan volt, mert a szövegben előforduló görög szókat és mondatokat nem irta le, azok számára üres helyet hagyott. Végre a másolatot csonkán, befejezetlenül hagyta. [2]

Vitéz Jánosról alkalmam volt már kiemelni és kimutatni, hogy az általa megrendelt kéziratok javítása és kiigazítása kedvencz foglalkozását képezte; s hogy ezen érdekes, de fáradságos munkálatokra mindíg, még a legmozgalmasabb napokban is tudott időt találni, mint ezt a kéziratok végére iktatott sajátkezű feljegyzései hirdetik. Igy például a szent Leo pápa homiliáit tartalmazó kéziratának javítását 1457-ben Esztergomban kezdette meg, mikor ott mint fogoly őriztetett, és a Mátyás király megválasztatását követő időkben fejezte be. Plautus leveleinek javításával 1464-ben volt elfoglalva, mikor a koronázási ünnepélyeken jelen volt. [3]

Ezen két időpont közé az 1462-ik esztendőre esik a Victorinus könyvének javítása. — Ugyanis a kézirat legvé-

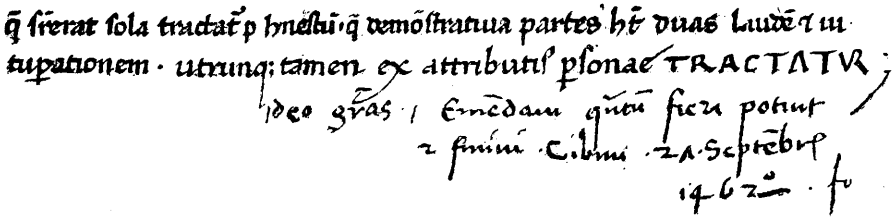
[1] Első nyomatott kiadása 1474-ben Milánóban látott napvilágot.

[2] A három utolsó fejezet hiányzik: De attributis personae. De attributis negoti. De consecutione. (A munkának legjobb kiadása az, melyet *Orelli* adott ki: (1838.) «Opera Ciceronis» czimű nagy kiadványa ötödik kötetében (2—180 ll.) A kéziratban hiányzó három fejezet Orellinél a 174—180. lapokat tölti be.

[3] L. e sorok irójának ily czímű munkáját: Vitéz János esztergomi érsek élete. (Budapest. 1879.) 163., 4. ll.

gén, az utolsó lap aljára Vitéz János az ő jól ismert szép kézvonásaval és el nem halványult carmin-vörös tintájával, a következő szavakat jegyzé:

„Deo gratias. Emendaui quantum fieri potuit et finiui Cibinij 27. Septembris 1462. Jó [1];“ vagyis az eredeti javítást hasonmásban reproducálva:

Eszerint tehát Vitez a javítási műveletet Szebenben 1462. szeptember 27-ikén fejezte be.

Arra nézve, hogy mi vezette Vitézt Szebenbe, a történelem kellő felvilágosítást nyújt. Mátyás király 1462. szeptember második felében, Erdélyen keresztül [2] Havasalföldre vonúlt, hol a kegyetlen Vlád vajdát elűzte és Radult iktatta a fejedelmi székbe. Arról, hogy ezen táborozásban Vitéz János is kísérte, ekkorig nem volt tudomásunk. De természetesnek tűnik föl, hogy a váradi püspök, ki a cancellár tisztét viselte és ezen időben a király bizalmát teljes mértékben birta, uralkodójának oldala mellett volt.

És az utazás fáradalmai, sokféle hivatalos foglalatosságai közepett nem szünetelt tudományos munkálkodásában.

A kéziratok javításában kétféle eljárást lehetett követni. Az egyik az volt, mikor az új másolatot egy régibb codexxel vetették össze és ennek nyomán igazították ki. A másik az, mikor az ily segédeszköz hiányában, a szakavatott olvasó az első tekintetre szembetünő hibák kiigazítására szorítkozott. Vitéz megjegyzése, hogy „quantum fieri potuit“ végezte a javítást, arra utal, hogy más codex nem állott rendelkezésére. Ezért kiigazíthatta a hibák egy

[1] A «Jo» nem egyéb mint keresztnevének (Joannes) rövidített jelzése.

[2] Ráth Károly «Magyar királyok utazásai» című munkájában egy 1462. szeptember 17-ikén kelt oklevelet idéz, melyet a király Szebenben állit ki.

részét, kitörülhette a másoló szórakozottsága következtében becsúszott ismétléseket: de a hézagokat nem tölthette ki.

Ellenben képes volt a kötetet, a minden lapján sűrűen előforduló tartalom-mutató jegyzetekkel látni el. Ezek között a szövegből kiírt egyes jelentősebb mondatok is fordúlnak elő, melyeket ily módon a könyv későbbi használatainál szembetünőbbekké akart tenni.

Kétségtelen, hogy a kézirat, mikor Vitéz a javítási munkálatot végezte, kötve volt. De kétségtelen az is, hogy a mostani kötését később kapta; és pedig oly figyelmetlen könyvkötőtől, ki a hártyát körülvágva, nem viselt arra gondot, hogy a lapok élén álló számozást, és oldaljegyzeteket sértetlenül hagyja. Mert, például, a 16-ik levélen a lapszám, a 19-ik levélen az oldaljegyzet egy része el van vágva.

A mostani kötés akkor készült, mikor a kézirat Mátyás király könyvtárába került.

A táblák vöröses-barna bőrrel vannak borítva, melybe aranyozott arabeszk-diszítések, középen Mátyás király czimerével, vannak bepréselve. Mindkét oldal egészen egyforma, azon különbséggel, hogy a hátulsó oldalára majusculákkal a könyv címe: „*Commentvm Rhetoricor*“ van nyomva. A szegély aranyozva van. Ezen könyvtábla sikerült hasonmását a II-ik műmellékletben találják olvasóink.

Melyek valának a kézirat viszontagságai Mátyás király halála, a Corvina-könyvtár pusztulása után: felvilágosítani nem vagyunk képesek.

A kézirat előtt álló üres hártyalevélen egyik tulajdonosának címe és czímere áll. De amazt pontosan dechiffriirozni, ezt meghatározni ekkorig nem sikerült.

A feljegyzés a XVII. század végére utaló kézvonást tüntet elő. E sorok irója azt a következőképen olvassa:

„*Doctoris Antonii Ruffer* [1] *Gienet:* [2] *liberi baronis a monte liliorum C Alto (?) et Aaidem. (?)*

[1] Lehet «Buffei» is.

[2] Lehet «Gieneb» is. Hihetőleg rövidítés.

A czimer négyszögletü pajzsból áll, melyet nyilt háromágu korona föd és babérág vesz körül. A pajzsban (mert a lenyomat nem tiszta) csak egy futó lovat lehet tisztán kivenni.

Valószinűleg olasz vagy franczia nemes czimere.

Olvasóink tájékozására czélszerűnek találtuk az eredeti czímer hasonmását itt bemutatni.

Az iránt sem vagyunk tájékozva, mily módon került a codex könyvárusi piaczra.

Annyi bizonyos, hogy az utolsó évtizedekben, magyar bibliografiai szempontból érdekesebb régi kézirat nem került magán-gyűjtő birtokába. És hálával tartozunk Emich Gusztávnak azért, hogy egy fényes korszak ezen becses emlékét, az idegen földről ismét visszahozta hazánkba. [1]

[1] A kézirat rövid ismertetése megjelent a »Nemzet« 1886. április 21-ki számában. *Szerk.*

RÉGI MAGYAR KÖNYVÉSZETI ADALÉKOK.

Közli: Szabó Károly.

Hetedik közlemény.

1. (293. sz.) *Láni Illés.* Három Praedicatiok. Az Idvôzûlt *Elias Lani* Bichei Vdvari Praedicator Trenchin Varmegyében lévô Tanitok Superintendense praedicatioi kôzzûl, rôvideden ez kônyveczkében foglaltatnak. Mellyeket az Nemzetes es Nagysagos Czobor sz. Mihaly Groff Czobor Ersebet Aszszonnak az Néhay boldógh emlekezetô Tekintetes es Nagysagos Betlenfalvai Groff Thurzo Gyôrgy Vramnak Magyar Orszagh Nandor Ispannyanak &c. Megh hagyott ozvegyenek es keserûsegében valo vigasztalásáért, Tót nyelvbôl Magyarra fordította. Az Nemes es Vitézlô *Tserkö Mihaly* Vdvari Magyar Secretariussa. Cassan. Nyomtatta 1620. Festvs Janos által. 8r. A—L_5=$10^5/_8$ iv = 85 sztlan lev. — *Elül:* czíml. és elôljáróbeszéd 4 sztlan lev.

Az elôljáró beszéd, mely gr. Thurzó György özvegyéhez, gr. Czobor Erzsébethez van intézve, „Kôlt Zeredbôl szent háromsag napján Anno. Dni. 1620. Nagysagodnak szolgal Z. P. B.“ (Zólyomi Pessina Boldizsár).

Egyetlen példány a *késmárki ev. lyceum könyvtárában.*

2. (294. sz.) *Madarász Márton*..... (Kegyes élet gyakorlása. Irta *Gerhard János*)..... 12r. 248 lap. (*itt megszakad*). — *Elül:* czímlap, ajánlás, lagyistroma a részeknek, summája ez könyvnek 13 sztlan levél *(ha teljes.)*

Ezen imádságos könyv 4 részre van osztva. I. A bûnök elmélkedéséről. II. Az Isten jótéteményeinek elmélkedéséről. III. A mi szükséges voltunk elmélkedéséről. IV. A felebarátunk szüksége elmélkedéséről.

Meg van az egész szöveg 1—246 lap; a 247. és 248. lapon következik „Aitatos Hymnus A' világ meg-vetéséről és hiuságáról", mely megszakad. — Az előzményekből meg van A4—10, 12 és B1 (=9 levél).

Betűi és nyomdászati ékítményei után ítélve bizonyosan lőcsei nyomtatvány a XVII. század közepe tájáról.

Hogy ezen csonka imádságos könyv nem más, mint Gerhard János Kegyesség gyakorlásának fordítása, kitetszik az ajánlásból, melyben a magát megnevező fordító, Eperjesi Madarász Márton, ki e könyvet húgainak ajánlotta, említi, hogy őt e könyv lefordítására és kiadására „a ti kegyelmetek édes Attya, Madarász György egy méhbéli öcsém" szorgalmazta. — Hogy Madarász Márton, az eperjesi evang. ekklésia lelkipásztora, ezen könyvet öreg korában, és így a XVII. század közepe táján adta ki, bizonyítja ajánlásának azon helye, melyben említi, hogy a fordítást „véghez vittem, és e' vénségemnek kedves és szép pettegetett, vagy tarkás meg-fogott madaracskáját kalitkambol szabad szárnyain, ép tollaival ki-bocsátottam, és Ti kegyelmetekhez rőpültettem Uj-esztendei ajándékban".

Gerhard ezen munkájának régibb fordítasa Zólyomi P. (Pessina) Boldizsártól megjelent Bártfán 1616-ban. Lásd: *Régi Magyar Könyvtár 460. sz.* — Zólyomi fordítását javítva ujra kiadta Ács Mihály, Bártfán 1710. Lásd: *U. ott. 1772. sz.*

Egyetlen csonkapéldány *Koncz Józsefnél Maros-Vásárhelyt.*

3. (295. sz.) *Kalendarium* (Uj és O), Christus Urunk szűlelése után valo 1668 Bissextilis Esztendőre. Mely 366 napokból áll. Erdélyre, és rész szerint Magyar-országra alkalmaztatott *Rohdius György* Erdélyi Astronomus által. Cum Gratia & Priv. Celsiss. Princ. Transylv. Szebenben, Udvarhelyi Mihaly által. 16r. A—E = 5 iv (8 levelenként) = 40 sztlan levél.

Erd. Muzeum. (Utolsó levele hiányzik).

4. (296. sz.) *Jövendőt Magyarazo Kis Könyvetske.* Mellyben Rekesztettek némelly jövendölések, az mint a Holdnak forgása az Egi tizenkét Zodiachus jelekben találtatik. A' Nevezetes *Henrich Cunrat,* Méltosagos Fejedelem Vilhelmus Rory, Pragai Orvosanak Bibliotékajaból ki szereztetett. Deákbol Magyarra forditatott, és Ujonnan ki-nyomtattatott. Kolosvaratt. 1699-Esztendőben. 8r. A—C4 = $2^1/_2$ iv = 20 sztlan levél.

Egyetlen példány az *Erd. Muzeumban* (Stein Gábor erd. muzeumi könyvárús adományából).

5. (297. sz.) *Tiszta Szüzességnek Hervadhatatlan Koronája.* Mellyel Szüzessége Virágában Mennyei Jegyesétöl Meg-ékesíttetett Néhai Nemzetes Némethi Mária, Kolosvári Reformatus Professor Szathmár-Némethi Sámuel és Házas Társa Viczei Mária Edgyetlen egy Szűlőtt Leánya. 4r. A—D2 = $3^1/_2$ iv = 14 sztlan levél *(ha teljes).*

Colophon: Kolosváratt, Nyomtatta Telegdi Pap Samuel 1710. Eszt.

Egyetlen csonka példánya, melyből a B, C ív = 8 levél hiányzik, *a nagyenyedi ref. collegium könyvtárában.*

AZ ELSŐ SÁROSPATAKI NYOMTATVÁNY.

Közli : Szilágyi Sándor.

A „Protestans Egyházi és Iskolai Lapok“ 1875-ik évi folyamában közöltem öreg Rákóczy György fejedelem levelezését Tolnai István sárospataki ref. .pappal. Mint ezek mutatják, a fejedelem tervbe vette, hogy Patakon nyomdát állíttat fel, s a szükséges nyomdai készleteket be is szereztette. De a dolog abban maradt : nincs tudomásom róla, hogy az ő idejében valamely munka ott látott volna világot. Min mult el ez, annak nem akadtam nyomára — talán nem kapott kedve szerint való nyomdászt.

Még halála után is eltelt egy pár év addig, míg e nyomda megkezdhette működését. Fiának Zsigmondnak s özvegyének Lorántfy Zsuzsánnának volt fenhagyva, hogy e tervét életbe léptessék. Egy nevezetes vallásügyi, helyesebben egyházkormányzási kérdés volt az, mely annak czélszerüségét legelőször felszinre hozta, kimutatván Zsigmond előtt, hogy mily nagy előnyt biztosíthat magának, ha czélzatai terjesztésére saját nyomdája áll rendelkezésére.

Volt ugyanis egy eléggé tekintélyes párt keleti Magyarországon, mely az egyes egyházakat az összes nép szavazatával megválasztott presbyterek által akarta kormányoztatni. A mozgalmat Tolnai János, sárospataki professzor indította meg. Medgyessy, a hires iró s a család udvari papja hive volt ez eszmének, s az özvegy fejedelemasszony és Zsigmond herczeg is buzgólkodtak annak behozatala mellett. De a papság s a földesurak nagy része ellenzette azt : s ilyen körülmények közt hatalomszóval nem lehetett a kérdést eldönteni.

Zsigmond tehát meg akarta győzni magát a népet a presbyteri rendszer czélszerűségéről s megbízta Medgyessyt, hogy írjon róla egy munkát a nép számára. Ez el is készült vele, Zsigmond tetszését meg is nyerte, s most arról volt szó, hogy minél előbb világot lásson. Medgyessy Patakon szerette volna kiadni: „az üdvözült urunk sok szép typusi — irá Zsigmondnak — csak rozsdában állanak, hiszem egy ház nem sokat tenne Nagyságtoknak s holmi faműszerbeli segíttetés“ — s ezért azt ajánlá, hogy szerelje fel a nyomdát s ott adja ki. De az idő rövidsége miatt ott nem lehetett kiadni s ezért Zsigmond a Dialogus Politico Ecclaesiasticust“ Bártfán nyomatta.

De ha most az idő rövidsége miatt nem állíthatta fel Zsigmond a nyomdát nem hagyott fel az eszmével. Igen rövid idő alatt újabb alakulások még kivánatosabbá tették a nyomda felszerelését.

Rákóczy Zsigmond ugyanis anyjával egyetértve elhatározta, hogy a sárospataki reformált iskolát, melyet atyja nagyobbá tett s szép virágzásra emelt, minta-iskolává fejleszti ki. E czélból meghívta Comenius Amost, kora leghiresebb paedagogját, hogy jőjjön Patakra s tanácsaival mozditsa elő terve kivitelét. Comenius elfogadta a meghívást s azonnal meg is kezdte vele a tárgyalásokat. Beható eszmecsere után Comenius egész programmot terjesztett a herczeg elé, mely ennek tetszését megnyerte. S meg is bízta őt, hogy ezt a szervezetet vigye keresztül. A mint pedig Comenius elfogadta a meghivást s szervezetének életbeléptetésére, azaz a pataki iskola reformálására megtette az első lépéseket, a nyomda felállításának szükségessége még jobban előtérbe lépett. Hiszen egy nagyobb főiskola mellett, mely bizonyos tekintetben még egyetemi cursusokat is magában foglalt, nélkülözhetlen a nyomda. Magának egy ilyen intézetnek is sok nyomtatványa vala, s különösen a dissertatiók, disputatiók kiadása is már eléggé indokolta azt. Uradalmai igazgatóját, Klobusiczky Andrást, megbízta, hogy az atyjáról maradt nyomdát alkalmas épületben helyezze el s szerezzen annak élére nyomdászt.

A dolog gyorsan megtörtént s a nyomda felállíttatott 1650 őszén. A herczeg éppen akkor látogatóban volt Erdélyben s alább következő s Klobusiczkyhoz intézett levelében meg is álla-

pitotta anyjával a nyomdász fizetését, ki már akkor tényleg megkezdte a működést:

„Generose domine nobis obseruande.

1650. 10. Novemb.

Istentől kegyelmednek kedves egésseget és minden jókat kivánunk. Nékünk irt kegyelmed levelét vettük, megértettük irását; Hunyor György elhittük eddig haza érkezett, s talán meg is indult Lengyelország felé; ha azért az Tar bársonynyal kiérkeznék, mindgyárt küldje be kegyelmed, s az mely egyetmást hoz is penig Hunyor György onnan belől, azt is bizonyos embere gondviselése alatt küldje kezünkhez kegyelmed. Comenius uram conventióját im megküldöttük. Forgács Sigmondné állapotját az mi nézi, szokatlan dolog Magyarországban banderiummal élni, mind az által ők lássák, csak más ne következzék belőle az mint mások is jövendőlnek. Az alatt penig ha mi hirei lesznek kegyelmednek, gyakorlatossággal tudósitson bennünket. Tartsa meg Isten jó egésségben kegyelmedet. Datum in curia Eörményesiensi, dje 10. novembris 1650.

Generoseae dominationes vestrae benevolus

S. Rakoczy mp.

P. S. Az typographus fizetésén igy nyugodott meg asszonyunk ő nagysága:

Tallerorum imperialium	N⁰ 30
Tritici aut siliginis cubuli	18
Vasa vini duo aut	fl. 20
Pisorum cubuli	N⁰ 1
Milij cubuli	N⁰ 1
Hordej cubuli	N⁰ 2
Porci duo aut fl.	6
Butiri justae	N⁰ 10
Casaej librae	N⁰ 60

Külczím: Generoso domino Andreae Klobusiczki, celsissimae dominae principissae universorum bonorum in Hungaria existentium praefecto etc. domino nobis observando.“

(A magyar kir. országos levéltárban levő eredetiről, Rákóczy saját keze aláirásával és pecsétjével.)

Zsigmond e leveléhez volt mellékelve Comen conventiója is — de ez a példány még lappang. Ismerjük ugyan ezt Lorántfy

Zsuzsánna számadási könyvéből, de ez későbbi évből való — habár több mint valószinű, hogy fizetése eredetileg is annyiból állt, mennyi ott fel van jegyezve. Ezt a conventiót a herczeg nov. 10-én indítá el s a pataki iskola újjászervezve nov. 24-én nyilt meg. A megnyitó szónoklatot Comen tartotta „De cultura Ingeniorum“ czím alatt az iskola nagy termében. Négy nappal később ugyan ebben a nagy teremben egy másik oratiót mondott el: „de primario Ingeneria colendi instrumento, solerter versando libris“ czím alatt. Azután pedig hozzá fogott az előkészületek megtételéhez, hogy e két beszédét sajtó után is közzé tegye.

Összes művei (melyek ma már rendkívül ritkák s igen magas áron kelnek el) IIIr. 68. l. említi, hogy „quae quae orationes dum ad prelum tunc coeptum poscerentur, desrciptae fuerunt.“ E szavak mutatják, hogy az első könyv, mely a Rákóczy-nyomdában Patakon sajtó alá adatott e két szónoklat volt. De az év már vége felé járt, a sajtón nem lehetett oly gyorsan haladni, s mire kész lett volna, lejárt az év. Megtoldta azt egy harmadik munkával „De reperta ad authores latinos prompte legendos et clare intelligendos facili, brevi, amoenaque via. Sive Scholae latinae tribus classis divisae delineatio,“ melyhez a Rákóczy Zsigmondhoz intézett ajánló levelet 1651. jan. 28-án írta. Tehát csak ezután adatott ki következő czím alatt: Primitiae Laborum Scholasticorum. In illustri Patakino Gymnasio. Auspiciis illustrissimi ac Praecelsi Domini Dni Sigismundi Rakoci celsissimorum Transylvaniae principum Rakocianum nepotis filii, fratris, Ducatus Munkaciensis etc. etc. haereditarii Domini, In majus et melius transformari cepto. Annis MDCL et MDCLI.“ Az évszám előtt egy vignette van köv. körirattal „Omnia sponte fluent. Absit violentia rebus.“ Ugyanez a vignette az Eruditio Scholastica három részén is előfordul. (E munka czimlapjának hasonmását lásd a folyóirat 16-ik lapján.)

E nyomtatványt 1652-ben egy második részszel is megtoldta „Laborum Scholasticorum in illustri Patak. Gymnasio Continuatio“ s ezt 1652 jun. 1-én Klobusiczky Andrásnak ajánlotta. Ennek papirja egészen más mint az első részé: fehérebb annál — jeléül annak, hogy később ragasztatott az első rész megmaradt

példányaihoz. Ebben az a három szónoklat van, melyekkel az új rendszer szerint berendezett osztályokat: az elsőt 1651 febr. 13-án, a másodikat 1651 márcz. 14-én s a harmadikat 1652 jan. 10-én megnyitotta, s melyeket a Klobusiczkyhez intézett ajánló levél előz meg.

Ma már ez a két rész együtt tesz egy teljes munkát: de hogy eleinte két külön alkalommal adatott ki, azt az ajánló levelek kelte is igazolja. De így sem foglal mindent magában, mely a pataki iskola megnyitásának történetére vonatkozik. — Összes paedagogiai műveiben több olyan darab van, mely ezekben nem foglaltatik.

A mit Comen a Primitiae Laborumban igért, a tankönyveknek gyors közzétételét: szavát be is váltotta. Az „Eruditionis Scholasticaenak“ két első része a Vestibulum s a Ianua 1652-ben, a harmadik az Atrium 1653-ban jelentek meg. A negyedik rész, mely ezeket kiegészítette, a Scholae Ludus csak 1656-ban látott világot: ugy hogy ennek egy példányát ő már nem Patakon, hanem Hollandiában vette kezéhez. Különben mind a négy kötet a pataki nyomda terméke. (L. a 17. lapon lévő hasonmást.)

De Comen a pataki nyomdát nemcsak paedagogiai dolgokkal foglalkoztatta. Patakra érkezése első hónapjaiban beleelegyedett a presbyterianusok s episcopalisok vitájába s „Ad fratres presbyterianos“ czím alatt egy kis röpiratot adott ki, melyben épen ezeket támadja meg. Ennek a munkának egyetlen példányát sem ismerjük, de hogy létezett, Medgyessy 1651 márcz. 21-én Zsigmond herczeghez irt leveléből tudjuk.

Még egy másik munkát is adott ki Patakon: „Animae Sanctae Aeterna Regna cum Triumpho ingredientis Beatum Satellitium“ — „Patakini Hungarorum. Typis Celsiss. Principis Transylvaniae excudit Georgius Renius Anno MDCLIII.“ 4-edr. Ez egy gyászbeszéd Geer Lajos felett Geer Lőrincznek. Ez a hála nyilatkozata. Van Geer gazdag amsterdami család volt az ő főpártfogója s összegyűjtött munkáit is ez adta ki. E munka névtelenül jelent meg, de a benne levő vonatkozások nyilván félreismerhetetlenül Comenre vallanak, mint szerzőre. „Ego tamen qui ultra sexaginta jam annos rerum humanarum diversas etiam

PRIMITIÆ LABORVM SCHOLASTICORUM.

IN ILLUSTRI PATAKINO GYMNASIO,

Auſpiciis Illuſtriſſimi ac Præcelſi Domini.

Dni SIGISMVNDI RAKOCI

CELSISSIMORUM TRANSYLVANIÆ PRINCIPUM RAKOCIORUM NEPOTIS, FILII, FRATRIS, Ducatûs Mùnkacienſis &c, &c. hæreditarii Domini,

In majus & melius transformari cœpto.

Annis M. DC. L. & M. DC. LI.

Hasonmás Comenius Amos «Primitiae Laborum» czimű munkájának czimlapjáról.

Eruditionis Scholaſticæ
Pars Prima.

VESTIBULUM,

Rerum & Linguarum fundamenta exhibens.

In uſum Scholæ Patakinæ
editum,

Typiſq; Celſiſs. Principis exſcriptum,
Anno M. DC. LII.

Hasonmás Comenius Amos: «Eruditionis Scholasticae Pars I-a.» című munkájának czimlapjáról.

per gentes Spectator fui necnon ex monumentis aliqua didici" — ezt Patakon csak Comen mondhatta 1653-ban. De különben is ki tartott volna más Geerről Patakon emlékbeszédet?

Fájdalom azonban ez az egyetlen példány sem teljes — mely a múzeumnak egyik kincsét képezi. Az első ívnek csak három első levele van meg: az ívnek utolsó három levele hiányzik. A 3-ik levelen Geer érdemeit kezdi felsorolni s a 6-ik lapon a harmadik pont első része e szóval szakad meg „paupe-". A második B iv „Vacuus" szóval kezdődik s a tizenkettődik érdem felsorolásának végét foglalja magában. A második B ív azonban csak 3 levélből állott — az egész munka tehát összesen 9 levelet foglalt magában. Azt hiszem, az Animae Sanctae szerzőjéül Coment biztosan meg lehet nevezni.

MAGYARORSZÁG KÖZ- ÉS MAGÁNKÖNYVTÁRAI 1885-ben. [1]

Az országos m. kir. statistikai hivatal a múlt évben a hazai köz- és magánkönyvtárak adatait gyüjtötte össze, mely adatoknak eredménye *György Aladár* statistikai beltag feldolgozásában, a hivatal által kiadott „Statistikai közlemények“ külön kötetét fogja képezni. A terjedelmes mű nyomatása több hónapot vesz igénybe s az orsz. statistikai hivatal annak nyomatása alatt bármikor örömmel fogad bármely köz- vagy magánkönyvtárra vonatkozó kimutatást, mert szükségesnek tartja, hogy e fontos s kulturviszonyainkat nagyon jellemző mű minél teljesebb legyen. Ez okból közöljük itt a mű bevezetését, mely az eddig beküldött adatok előleges számitás szerint készült főeredményét adja s egyúttal a felvétel iránt érdeklődő müvelt közönségnek is tájékozást nyújt.

A könyvtár-statistika fontossága bármely nemzet művelődési állapotának megitélésére szembeötlő. Kétségtelen, hogy a nemzetgazdasági állapot kültényezőinél a gyárak, gépek, továbbá az iparban s kereskedelemben alkalmazott segédmunkások száma, a termelt s forgalomba hozott árúczikkek menyisége, stb. a nemzeti vagyonosságot illetőleg közvetlenebb s bizonyos tekintetben alaposabb következtetéseket engednek meg, mint a könyvtárak s könyvek száma a szellemi műveltségre vonatkozólag, hiszen — nem is említve a szellemi élet jelenségeinek nagy változatosságát, melyben a könyvtárak, különösen az egyház s iskola mellett, bizonyos tekintetben másodrangu szerepet foglalnak el — tudvalevő dolog, hogy Európa számos, a közművelődést illetőleg ma már igen csekély jelentőségű kolostoraiban (p. Athos hegyen) a

[1] A Közgazdasági Értesítő 1886. április 6-ik számából. Szerk.

tudomány gazdag tárházai hevernek használatlanul. Mindamellett alig szükséges bizonyitani, hogy egy nemzetnek összes társadalmi viszonyait tekintve, már magában a könyvtárak s könyvek száma, hasonlóan a gyárak és gépek számához az ipar terén, bizonyos tekintetben fokmérő gyanánt szolgálhat, mely fokmérő annál világosabb s annál tanulságosabb lesz, minél inkább képes a könyvtár-statistika a könyvtárak kezelésére s használására, továbbá a könyvtárakban levő szellemi kincsekre vonatkozó részleteket kitüntetni, s igy alkalmat nyujtani a művelődés-történelem s irodalom kutatóinak, hogy ez adatokat a nemzet szellemi fejlődésének kutatásánál s a jelen állapot megitélésénél a többi tényezőkkel (közoktatásügy, művészet, irodalmi viszonyok stb.) kapcsolatban felhasználhassák.

Ily okok vezették a statistika művelőit arra, hogy az egyes országok s nemzetek szellemi állapotának megitélésénél a könyvtárakra is folyvást figyelmet forditottak, s a könyvtár-statistikai felvételek fontosságat hangsúlyozták. A statistikai tudományok történetében oly nagy szerepet játszó nemzetközi statistikai congressusok közül az 1867-ben Florenczben tartott 6-ik összejövetel foglalkozott legrészletesebben a könyvtárstatistika ügyével s 11 pontban megállapitotta az ily statistikai felvételnél figyelembe veendő kérdéseket, [1] ugyanakkor a levéltárak, muzeumok rokonirányú statistikájára is kiterjesztvén figyelmét.

Már előbb (1865.) megtörtént egy könyvtár-statistikai felvétel Olaszországban, mely azonban, az akkori politikai viszonyok szerint, az Egyházi államokra, s igy a bibliographiailag is ily fontos Róma városára vonatkozó adatokat nem tartalmazza. A legközelebbi felvétel — tekintettel a congressus határozataira — Svájczban eszközöltetett az 1868-ik évre vonatkozólag, de a magánkönyvtárak mellőzésével. Az eredmény igen gondos feldolgozásban 1872-ben jelent meg német és franczia nyelven külön quartfüzetben, [2] mely még jelenleg is a legbecsesebb s legtanulságosabb

[1] Compte Rendu des travaux de la VI-e Session du Congrès International de Statistique réuni á Florence les 29, 30 Septembre, 1, 2, 3, 4 et 5 Octobre 1867. Florence, 1868. 272, 445, 481. s más lapokon.

[2] Die öffentlichen Bibliotheken der Schweiz im Jahre 1868. Nach dem von der schweizerischen statistischen Gesellschaft gesammelten Material bearbeitet von Dr. *Ernst Heitz* Basel. Schweighauser 1872. 77 + 80 l.

könyvtár-statistikai munkálatokhoz tartozik. Számos európai állam statistikai hivatala követte e példát, s most már, mint később az összehasonlításnál látni fogjuk, a legtöbb művelt állam könytárairól van legalább némileg tájékoztató adatunk.

Jelenleg csak kettőt emelünk ki: az osztrák felvételt s az amerikai Egyesült-Államok könyvtár-statistikáját. Az előbbi politikai s társadalmi viszonyaink között legközelebbről érdekel bennünket, az Egyesült-Államok statistikája pedig azért említendő fel külön, mivel ugy a felvétel, mint a feldolgozás tekintetében teljesen páratlan s kiváló anyagi áldozatok nélkül utól sem érhető minta gyanánt tekinthető.

Az *osztrák* felvétel, az 1870-ik év végén levő állapotot véve tekintetbe, az akkori statistikai központi bizottság által eszközöltetett, s az eredmény ugyanennek hivatalos közleményeiben jelent meg.[1] A felvétel, a kölcsönkönyvtárak kivételével, a könyvtárak minden csoportjára kiterjed, azonban a magánkönyvtárak közül csak 23, bár többnyire igen jelentékeny könyvgyüjtemény adatait szerezhették meg. Már maga e szám eléggé mutatja a felvétel hiányos voltát; mind a mellett e dolgozatnak több előnyös oldala van, melyek közül különösen kiemeljük azt, hogy a nagyobb könyvtárakról részletes leirásokat közöl, a könyvtárak gyarapodására s használatára nagy súlyt fektet, s egyes csoportok, p. az egyházi s katonai könyvtárak adatai lehető teljességben közöltetnek. Megemlitjük itt azt is, hogy az osztrák felvétel eredménye, hiányossága daczára, úgy a könyvtárak, mint a könyvek számát illetőleg a megelőző felvételek ellenében a legnagyobb összeget mutatta ki (577 könyvtár 5.475,798 könyvvel), mely körülményt részben annak kell tulajdanitanunk, hogy a könyvtár forgalmának megállapitásánál a könyvgyüjtemények köteteinek számában határvonalat nem állapitott meg s a közlött adatok közt van olyan is, mely csak 78 darabból álló könyvgyüjteményre vonatkozik.

Az *Egyesült-Államok* könyvtár-statistikája az 1876-ki phila-

[1] Stand der Bibliotheken der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder zu Ende des Jahres 1870. Herausgegeben von der k. k. Statistischen Centralcommission. Bearbeitet von Josef *Pizzala* Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik. XX-ter Jahrgang, II. Heft 1873. 65. l., VI. Heft 1874. 133. l.

delphiai világkiállitásra készült. E hatalmas mű [1] csak a közkönyvtárakra terjeszkedik ki, de azoknál lehető teljességben felöleli mindazokat, melyekben a kötetek száma legalább a 300 darabot eléri; ismertetésüket minden irányban megkisérti, de különösen súlyt fektet a könyvtár kezelésére, (a második kötet tulajdonkép csak a katalog készitésére vonatkozó szabályokat tartalmazza), s más nemzetek könyvtáraival összehasonlitásokra, s igy ez a mű nemcsak az Egyesült-Államok könyvtár-statistikája, hanem valóságos gyakorlati bibliographiai dolgozat, mely mint ilyen, az angol s német nemzet e nemben gazdag irodalmával szemben is számot tesz. Harminczkilencz fejezet, mindenik külön-külön szakférfiu által készitve, tárgyalja az egyes könyvtárcsoportok állapotát, a könyvtár kezelése és használata módját, az irodalom ide vonatkozó részeit, ezenkivül 18 nagy könyvtár épületének rajza van a műben. Számos tervrajzon kivül, közölve van egyes könyvtárak eljárása a kikölcsönzések, a czimjegyzékek készitése, apróbb nyomtatványok kezelése, könyvkötés, olvasó-terem berendezése tárgyában, külön jegyzék található a könyvtárnokoknak szükséges segédkönyvekről minden nyelven és minden irodalomra nézve, s mindez gyakorlati utasitásokkal s példákkal.

Ily nagy apparatussal s kétségtelenül nagy költséggel készült könyvtár-statistikai mű készitésére az orsz. m. kir. statistikai hivatalnak jelen viszonyaink között gondolni sem lehetett. Másrészt azonban nemcsak az a körülmény, hogy a művelt államok legnagyobb része már e tekintetben is megfelelt a hazai állapotok ismertetését czélzó feladatának, hanem még inkább az sarkalhatott egy ily könyvtár-statistika készitésére, hogy az eddig megjelent ilynemű művekben Magyarország vagy teljesen ignorálva van, vagy csak kicsinylőleg emlittetik. A leglelkiismeretesebben s legnagyobb alapossággal készült nemzetközi könyvtár-statistikai dolgozat az Encyclopoedia Brittanica legújabb kiadásában [2] Magyarország nagy könyvtárai közül csak nyolczról közöl adatokat (ki-

[1] Public libraries in the United States of America, their history, condition and Management. Special report. Department of the interior Bureau of education Washington Government printing ofice. 1876. I. köt. XXXV. és 1187. l. II. kött. 89. l.

[2] »Libraries« czimű terjedelmes tanulmány *Tedler* H. R. és *Thomas* E. C. tollából.

vétel nélkül hiányos becslés alapján), s könyvtárainkról általában, Bratassevič felületes itéletét [1] követve, határozottan kimondja, hogy: „the libraires in the hungarian kingdom are not very numerous.“

Minden, az irodalommal foglalkozó művelt magyar tudja, hogy ez itélet nagyon szigorú s igazságtalan. Könyvtár-statistikát készíteni ugyan nálunk mindez ideig senki sem kisérlette meg, bár az orsz. m. kir. statistikai hivatal megalakulása óta ezt több izben tervbe vette [2], s annak fontosságát több statistikusunk, különösen Konek, hangsúlyozta. Másrészt azonban Bod Pétertől Szabó Károlyig a kiváló bibliographok egész sora működött hazánkban. 1876 óta a magyar nemzeti múzeumi könyvtár tisztviselői „Magyar Könyvszemle“ című tudományos folyóiratot adnak ki, melyben egyes könyvtárak leirásán kivül már egyes csoportok ismertetését is megkezdik (Ballagi Aladár a felső-magyarországi könyvtárakról, Fraknói [3] a régi szepességi könyvtárakról), 1882-ben különösen sikerült könyvkiállitás létesült Budapesten, s a vallás- és közoktatásügyi miniszter újabb évi jelentéseiben különösen a középiskolai könyvtárakról rendszeres kimutatásokat közöl. Mindez, az utóbbi félszázad alatt nálunk óriási emelkedést mutató irodalomtörténeti tanulmányokkal, s más társadalmi s irodalmi mozgalmakkal kapcsolatban nem alaptalannak tüntette fel a hitet, hogy könyvtárak tekintetében mi sem állunk nagyon hátra Európa míveltebb nemzetei között, s mindenekfelett megérlelte a vágyat, hogy hazai állapotunkról ez irányban is nyerjünk felvilágositást.

Az orsz. m. kir. statistikai hivatal tanulmányozván e kérdést, 1884. decz. hó 1-én inditotta meg az előmunkálatokat.

A tervezet a könyvtárak minden csoportját szándékozott felölelni, s így a magánkönyvtárakat is, mert, bár előre látható volt, hogy külön számláló ügynökök alkalmazása nélkül, a mire viszonyaink között gondolni sem lehetett, a magánkönyvtárak statis-

[1] Zur Statistik der Bibliotheken von *Bratassevič* Statistische Monatschrift. Wien, 1880. VI. évfolyam 262. l.

[2] L. a »Hivatalos Statistikai Közlemények« első évfolyamában foglalt terveket s különösen *Keleti K.* javaslatát 1874-ben, mely a könyvtár-statistika elkészitését a közoktatásügyi osztály teendői közé sorozza.

[3] A »Közlemény« irója téved. Ez ismertetést nem *Fraknói* Vilmos hanem *Csontosi* János irta. Szerk.

tikája igen hiányos leend, remélhettük, hogy kitartó munka s egyes ügybuzgó férfiak közreműködése mellett e tekintetben is érünk el annyi eredményt, a mennyi tájékoztatóul, s egy esetleg később történendő felvételnél összehasonlitás alapjául szolgálhat. A „könyvtár“ fogalmára nézve bizonyos könyvmennyiséget szükséges levén megállapitani, mivel az eddigi felvételekben erre vonatkozólag tájékoztató megállapodás nincs, elhatároztuk, hogy a magánosok birtokában levő könyvgyüjtemények közül a felvétel keretébe illő könyvtárnak csak olyan tekintessék, melyben a kötetek s füzetek száma az egy ezret eléri, a közkönyv-táraknál ellenben, — tekintettel azok átlagosan nagyobb használatára s valószinűbb gyarapodására — már az olyanok is, melyekben a kötetek s füzetek száma legalább 500. Ugy a körlevelekben, mint a hirlapi felszólitásokban mindenkor csak legalább ily terjedelmű könyvgyüjtemények adatait kértük beküldeni. Mivel azonban e felhivásunk daczára számos könyvtártulajdonos küldött be kisebb könyvgyüjteményről szóló adatokat, ezeket sem véltük félredobandóknak, nemcsak azért, mert kis könyvgyüjtemények közt is akadnak olyanok, melyek specialis jellegük vagy néhány ritka mű folytán értékesek, hanem főkép abból az okból, hogy a későbbi felvétel alkalmával mennél több adat legyen a statistikában első rangú fontossággal biró összehasonlitásra, melyet most — előbbi felvételek hiánya miatt — fájdalom! — csaknem teljesen mellőznünk kellett.

A legfontosabb elvi teendő volt a felvételi módozatok megállapitása.

Magyarországban a vidéki statistikai bizottságok legnagyobbrésze csak névleg létezik, külön számláló ügynökök alkalmazására gondolni sem lehetett s igy az orsz. statistikai hivatal e kérdésre nézve is hátrányban volt más országok szerencsésebb hivatalaival szemben. Közigazgatási s nemzetgazdasági adatok lévén eddig főkép az orsz. m. kir. statistikai hivatal által eszközölt felvételek tárgyai, a törvényhatósági s állami közegek közreműködése az anyag összegyüjtésében kielégitőnek bizonyult. A könyvtár-statistikánál azonban, különösen a magán-könyvtárakat véve tekintetbe, a társadalom közreműködését az anyag összegyüjtésében mellőzni nem lehetett, sőt, ismerve a hivatalos közegek nagy elfoglaltságát más téren, igyekezni kellett azon, hogy az adatok

lehető teljességének érdekében a munkafelosztás elve alkalmaztassék s a statistikai hivatalnak különben rendes adatgyüjtő közegéül szolgáló törvényhatósági tisztviselők lehetőleg csak oly munkálatok teljesitésére szólittassanak fel, melyeket más uton czélszerűbben nem lehet eszközölni.

Ismeretes, hogy a könyvgyüjtemények legnagyobb része mindenütt iskolákkal s egyházi hatóságokkal áll kapcsolatban. Mindenekelőtt tehát az egyházi s iskolai hatóságok kerestettek meg körlevélben és pedig oly módon, hogy nemcsak a hatóságok alatt álló nagyobb és kisebb könyvtárakról (e tekintetben különösen a tanuló ifjuság könyvtáraira tétettek figyelmessé) szerezzenek be kimutatásokat, hanem egyes tanárok, papok magánkönyvtárairól is. Külön kerestetett meg ezután közel kétszáz oly testület, tudományos társaság és szakintézet, melyekről köztudomású vagy leglább felthető volt, hogy könyvtárral rendelkeznek (Muzeumok, Akadémia, Természettudományi-Társaság stb.). A következő körlevél a magánosokhoz küldetett szét: akadémiai tagok, irók, tudósok, országos nevű orvosok, ügyvédek s a közélet különböző ágaiban működő kiváló férfiak közül már kezdetben közel ezren kerestettek meg s a körlevélben mindenik felkéretett, hogy előtte ismeretes könyvtártulajdonosok nevét a statistikai hivatallal közölni sziveskedjék. Végül szétküldtük a kérdőíveket az alispánoknak s polgármestereknek, ez utóbbiakat azért szólitván fel külön, mivel természetesen feltehető volt, hogy a nagyobb városokban több könyvtár létezik. Ez utóbbi körlevelekben külön felhivtuk figyelmüket a hatóságok területén levő egyesületekre, olvasókörökre, szinházakra, fürdőkre, börtönökre stb. s minden körlevél mellett külön íven összeállitottuk mindazon testületek s magánosok neveit, kik már külön megkerestettek s ugyanott felsoroltuk azokat a helyeket, honnan, s azokat a magánosokat, kiktől adatokat várni lehetett, figyelmeztetvén a törvényhatóság területén élt irók, tudósok vagy más tekintetben nevezetes egyének hátrahagyott könyvtárainak kikutatására. — S midőn mindez szétküldetett, a statistikai hivatal nyilvános felhivást tett közzé a nagyobb fővárosi napilapokban s a tekintélyesebb szaklapokban, ugy, hogy bátran elmondhatjuk, miszerint a felvétel nyilvánosságára mindaz megtörtént, a mi mulhatlanul szükségesnek látszott.

Minden megkeresés mellett a megfelelő számban egy s ugyanaz a kérdőív küldetett szét, mely az összes eddigi felvételeknél szerzett tapasztalatokat figyelembe véve s hazai viszonyainkhoz alkalmazva, oly módon szerkesztetett, hogy a nagyobb s rendesebb könyvtárak állapotáról is lehető tiszta képet nyujtson. Szükség esetén azonban figyelmeztettük az illető könyvtártulajdonosokat, hogy e kérdések mellett czélszerűnek tartott más adatokat is közölhetnek, valamint abban az esetben, ha a könyvtár rendezetlen, általános becslés alapján közlött számokkal is megelégszünk.

A kérdőívek [5]) szétküldése a fentemlitett sorrendben történt. Mivel azonban az orsz. statistikai hivatal különben is csekély személyzete uj-év körül munkával túlhalmozva van, az első kérdőív csak január 15-én küldetett el s a felsorolt ívek expediálása csak február 26-án fejeztetett be. A hivatalnak újból tudomására jött czímekre kérdőívek természetesen még ezután is küldettek, julius közepe után azonban inkább csak sürgetések. Ez ideig elküldetett összesen:

1. Iskolai hatóságoknak	1,300	példány
2. Egyházi hatóságoknak	1,240	„
3. Testületeknek	196	„
4. Magánosoknak	798	„
5. Törvényhatóságoknak	1,196	„
6. Ujabb czímekre	920	„
Összesen . .	5,650	példány.

Ez összeghez számitandó még közel ezer kérdőív, melyet egyesek s testületek kérelmére pótlólag küldöttünk szét. A törvényhatósági közegek közül különös buzgalmat fejtettek ki kérdőíveink szétküldésében Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Torontál, Tolna, Hunyad, Sáros, Heves, Vas, Szepes, Szilágy, Zólyom megyék alispánjai, a fővárosi statistikai hivatal, mint a megkeresett Budapest főváros megbizottja, Halas, Zólyom, Székesfehérvár, Ujvidék Nagyvárad polgármesterei. Az egyházi hatóságok közül az ügy iránt különös buzgalmat s a hivatalos érdeklődésnél melegebbet tanusitottak Szász Károly, Kovács Zsigmond, Kun Bertalan, Czékus István püspökök, továbbá Bognár Márk, Görög Kázmér,

[1] Ezeknek szövegét a M. Könyvszemle 1885. évfolyamában közöltük. Szerk.

László Polykárp rendfőnökök. Az iskolai hatóságok közül különös figyelmet forditottak ügyünkre Mészáros Nándor s Fehér Ipoly tankerületi főigazgatók, Tóth József, Varasdy Lajos, Sándor Mózes, Kolozsváry Miklós, Bárdossy Gyula, Gáspár János, Békey Imre tanfelügyelők. Köszönettel tartozunk ezenkivül számos magánosnak, kik különösen előttünk ismeretlen könyvtártulajdonosok czímeit közölték velünk. Ilyenek voltak Budapestről: Hamary Dániel, Wagner László, dr. Ballagi Aladár, Baumann István, id. Szinnyey József, Széll Farkas, Némethy Lajos, dr. Dubay Miklós, Mikszáth Kálmán, Tettey Emil, Paszlavszky Sándor. Vidékről: Lichtenstein József (Miskolcz), Ábray Károly (Hódmezővásárhely), Lehoczky Tivadar (Munkács), Bernáth Dezső (Ungvár), Finály Henrik (Kolozsvár), Sipos Pál (Szikszó), Sólyom Fekete Ferencz (Déva), Ritoók Zsigmond (Nagyvárad), b. Mednyánszky Dénes (Rakovicz), gr. Zichy Ágost (Fiume), Harmos Gábor (Balassagyarmat), Reizner János (Szeged), dr. Horváth Ádám (Kecskemét), Vadona János (Kolozsvár), Nagy Iván (Horpács), dr. Király Ferencz (Debreczen), Hegyessy Márton (Nagyvárad), Schwarcz Gyula (Székesfehérvár), gr. Szécsen Antal (Pozsony), Benke Gyula (Szarvas), Chernel Ignácz (Kőszeg), dr. Vutkovich Sándor (Pozsony), Orbán Balázs (Székelyudvarhely), Bozóky Alajos (Nagyvárad), Keszi Hajdu Lajos (Kisujszállás), György Lajos (Losoncz), Ray Ferencz (Privigye), Unger D. (Zalaegerszeg), Boross Mihály (Székesfehérvár), Rácz Mihály (Szabadka) stb. Elismeréssel emeljük ki e mellett, hogy a hazai lapok átalában készséggel közölték fölhivásunkat, sőt oly lapok is, melyeket közvetlenül meg nem kerestünk, átvették az erre vonatkozó közleményeket, sőt egyes esetekben önálló czikkek alakjában figyelmeztették a magyar művelt közönséget e statistikai felvétel nagy kulturális jelentőségére.

Az első kimutatás január hó 26-án, tehát néhány nappal az első kérdő-ívek szétküldése után, érkezett be Győrből, s azután csaknem folytonosan jöttek újabb s újabb küldemények.

Január hóban jött	3
Február hóban	45
Márcziusban	443
Áprilisban	411
Májusban	325
Juniusban	435

Juliusban	215
Augusztusban	132
Szeptemberben	220
Októberben	85
összesen	2,314

oly jelentékeny szám, minőt még a különböző uton beérkezett duplumokat, s a meghatározott számon alul levő könyvtárakat is leszámitva, alig lehetett várnunk. Hogy e szám minél nagyobb, s igy statistikai kimutatásunk minél teljesebb s az igazságnak megfelelőbb legyen, az orsz. statistikai hivatal nem kimélt időt s fáradságot a sürgetések szétküldésében sem, sőt ott, hol szükségét látta, igyekezett magánuton avagy a hivatalos levelek rideg hangját kellően módositva érdeklődést s buzgalmat kelteni fel. Elküldetett pedig megsürgetés

Május hóban	481
Juniusban	355
Juliusban	472
Augusztusban	83
Szeptemberben	80
Októberben	170
összesen	1,641

melyek közül ugyancsak október hó végeig még mintegy hétszász megkeresett maradt adós a felelettel, nagyobbrészt magánkönyvtártulajdonosok, kiknek ismételt (részben most már negyedik) megsürgetése még a jelen mű nyomatása alatt is eszközöltetik.

A beérkezett ívek közül, a mi ily felvételnél különben előre látható volt, igen nagy részt képviselnek azok, melyekben a könyvtárakra vonatkozó adatok csak általános tájékoztatást nyujtanak. Mint más országokban, ugy nálunk is jóformán csak a hatósági s kaszinói könyvtárak rendezettek, s rendezetlen könyvtárról, ha kissé nagyobb terjedelmű, kérdéseinkre teljes s a valóságnak pontosan megfelelő feleletet adni oly sok időbe s fáradságba kerül, melyre a könyvtártulajdonosok nem voltak kötelezhetők. S mind a mellett — elismeréssel, de egyuttal, működésünk egyik hatását észlelve benne, jogos önérzettel emeljük ki — hogy a társadalom minden rétegében akadtak lelkes ügybarátok, kik e fáradságos munkát is készek voltak megtenni. Nagy könyvtáraink közül egyesekről, igy a Nemzeti Múzeum, budapesti

egyetem, nemzeti kaszinó könyvtárairól, a marosvásárhelyi Telekiféle, az esztergomi primási, a szegedi Somogyi-féle s más közkönyvtárakról több heti munkát igénylő s valódi belbecscsel biró csaknem monographiaszerü ismertetéseket kaptunk; a magánosok közül dr. Ballagi Aladár, Révész Kálmán, özv. Gyárfás Istvánné, b. Mednyánszky Dénes, Horváth Árpád, Vásonkeöi Imre stb. szintén ily részletes dolgozatokat készítettek; ezeken kivül egyes könyvtártulajdonosok, köztük gr. Apponyi Sándor, Csapó Vilmos, Ivánka Imre, özv. Vass Jenőné, Várady Mihály, Göndöcs Benedek, a dunaföldvári ferenczrendiek zárdája stb. részben külön e czélra lemásolt könyvjegyzékeiket bocsátották rendelkezésünkre, nem is említve, hogy mintegy 30 könyvtártulajdonos (köztük a pozsonyi és késmárki hires ág. hitv. könyvtárak, a losonczi közkönyvtár) igen becses nyomtatványokat küldtek be. Bizonyos tudomásunk van arról is — részben a mi közvetítésünk kéretvén ki — hogy egyesek tisztán e kimutatások készítésére jelentékeny anyagi áldozattal külön szakértőket kértek fel, mint p. a budapesti nemzeti kaszinó, orsz. képzőművészeti társulat, Vásonkeöi Imre, Ybl Miklós, Weber Antal, Rózsa Péter, stb.

Nincs miért elhallgatnunk, hogy még e felsorolt vagy jelzett adatok sem merítik ki azt az erkölcsi s reánk, a munka kezdeményezőire s keresztülvivőire, nem ritkán lélekemelőleg ható eredményt, melyet a gyűjtés alatt tapasztaltunk. Az egyszerű tanároktól s lelkészektől fel a társadalom legmagasabb fokán álló egyénekig mindenütt akadtak oly buzgó s lelkiismeretes férfiak, sőt művelt, előkelő nők is, kik nem sajnálták a fáradságot, hogy kimutatásuk minél tökéletesebb legyen; gyűjteményünkben, mely több száz a közélet terén kiváló szerepet játszó egyén levelét is tartalmazza, számos példát láthatunk, hogy a működésük sokoldalúsága által annyira igénybe vett férfiak is, minők Jókai Mór, Szász Károly, minő gonddal s fáradsággal készítették el kimutatásaikat. S e levelekben mennyi a lelkesülés s buzgalom! Számosan vannak, kik sajnálatokat fejezik ki, hogy könyvgyűjteményük még kicsiny arra, hogy felvétessék a jelen kimutatásba, de teljes erővel törekednek, hogy az a jövő alkalommal érdemes legyen a számbavételre. Mások, kiknek könyvtárai rendezetlen állapotban voltak, megragadják ezt az alkalmat annak rendezésére s katalog készítésére. Ismét mások egyes kérdéseinket figyelembe véve, jel-

zik, hogy a könyvtáruk kezelésére nézve jövőben reformokat hoznak be, igéreteket tesznek, hogy hatáskörükben a közkönyvtárak létesítését előmozdítják, sőt akad olyan is (Rakovszky István Pozsonyban), ki a könyvtár-alapot tárgyazó, természetesen inkább közkönyvtárakra vonatkozó kérdésünkre, feleletül adja, hogy ily alap eddig nem volt, de jövőre gondoskodni fog róla, mert ohajtja, hogy nagybecsű magánkönyvtára halála után nyilvános könyvtár legyen.

De sem ez örvendetes buzgalom, sem saját őszinte törekvésünk, hogy a jelen felvétel lehetőleg teljes s a valóságot megközelítő legyen, nem áltathat azzal a hittel, hogy a kimutatás, melyet e könyvben nyujtunk, közel áll a tökéleteshez (mert hiszen arról, hogy tökéletes legyen, különösen magánkönyvtárakra vonatkozólag szó sem lehet.) Épen mert a felvételek által közelebről ismerkedtünk meg a kérdéssel, mi ismerjük legjobban annak hiányát. Ott, a hol a törvény szigorú intézkedése pontos számadást követel (p. pénzintézeteknél, katonaságnál), vagy még inkább ott, hol a természet is kétségbevonhatatlan határokat jelöl meg (p. halálozási statistika) méltán követelhetnek a statistikai felvételektől absolut bizonyosságot, más kérdéseknél azonban különösen a részletekre kiterjedőleg a statistikai számok inkább csak tájékoztatást nyujtanak. Jelen kimutatásunkban — őszintén kimondjuk — főkép csak a magasabb tanintézetek s szerzetes rendek könyvtárairól nyujthatunk megközelítőleg teljes képet, más könyvgyüjteményeink ismertetése ellenben, még többé-kevésbé hiányos s esetleg később eszközlendő felvételek által egészítendő ki, midőn az összehasonlításra, a statisztikai eredmények megítélésénél oly nagy fontosságú tényezőre, sokkal több gondot lehet fordítani, mint jelenleg, midőn előbbi felvételek hiányában erre kellő alap nincs.

Hogy mind a mellett jelen felvételünk éredménye az összes eddig eszközölt hivatalos s magánjellegű felvételekkel összehasonlítva sikeresnek mondható, tanúsítják a következő táblázatok, melyekben az 1885. október hó végeig beérkezett kimutatások főbb összegeit s ez összegeknek már eddig eszközölt felvételekkel összehasonlítását közöljük, megjegyezvén, hogy jelen művünk végén az azután befolyó adatok felhasználásával s esetleg hibák kiigazításával új táblázatot is szándékozunk közölni.

Az október hó végeig beérkezett könyvtári adatok kimuta-

tásaiból az orsz. statistikai hivatal előleges számítása szerint következő eredmény mutatkozik:

Folyó szám	Könyvtárak csoportja	Könyvtárak száma	Könyvek száma	Átlag	Ezek közül a kiszabott mértéket megüti	
					Könyvtár	Darabbal összesen
1	Nyilvános könyvtárak..	36	1.086,458	30,179	34	1.086,084
2	Hatósági könyvtárak...	66	181,405	2,748	45	177,707
3	Felsőbb tanint. könyvtárak.....	43	402,194	9,353	36	400,012
4	Szakiskolai könyvtárak	31	80,056	2,582	26	78 447
5	Középiskolai könyvtárak	259	981 489	3,789	244	977,217
6	Népoktatási tanintézeti könyvtárak	204	225,757	1,106	151	207,791
7	R. k. egyházmegyei könyvtárak	110	537,301	4,884	74	527,792
8	Gör. kel. és kel. gör. egyházmegyei könyvtárak.	18	59,955	3,330	16	59,498
9	Róm. kath. szerzetesi könyvtárak	149	720,826	4,838	145	719,585
10	Prot. egyházi könyvtárak	37	84,057	2,271	23	80,511
11	Budapesti egyleti és társulati könyvtárak	20	80,183	4,009	19	79,703
12	Vidéki egyleti és társulati könyvtárak.....	310	313,171	1,010	204	287,245
13	Kölcsön-könyvtárak....	74	407,877	5,512	72	407,212
	Összesen közkönyvtárak	1,357	5.160,729	3,803	1,089	5.088,795
14	Magánkönyvtárak	913	2.167,469	2,374	666	2·026,125
	Főösszeg	2,270	7.328,198	3,228	1,755	7.114,947
	Átlag	—	—	—	—	4,054

Összehasonlítva ez eredményt mely, ismételjük, még nem végleges s a mi felvételünkre vonatkozólag még kedvezőbb lesz, az eddigi összes hasonló felvételek eredményeivel, a következő táblázatot nyerjük:

Folyó szám	Állam	Könyvtárak száma	Könyvek száma	Egy könyvtárra jut átlag	A felvételkor v. a legközelebbi népszámláláskor talált lélekszám	100 lakosra esik könyv
1	Amerikai Egyesült-Államok (1876.)	3,467	12.276,964	3,369	c.4.5000,000	27·2
2	Magyarország (1885.)	2,270	7.328,198	3,228	13.749,603	53·29
3	Ausztria (1873.)	577	5,475,798	9,490	20.394,980	26·8
4	Francziaország (1878—9.)	500	5.598,000	9,196	56.905,788	12·3
5	Olaszország (1865.)	493	4.349,281	8,822	22.104,789	20·8
6	Nagybritannia	200	2.871,493	14,357	31.629,299	9·0
7	Poroszország	398	2.640,450	6,629	25.742,404	11·0
8	Svájcz (1870.)	2,006	2.490,312	1,211	2.669,147	93·29
9	Bajorország	169	1.368,500	8,097	4.863,450	26·4
10	Oroszország	145	952,090	8,566	71.169.673	1·05
11	Belgium	105	609,110	5,801	5.253,821	10·4

Az összehasonlítás főeredménye hazánkra nézve rendkivül kedvező. Absolut számokban csak a dúsgazdag, s népességre nézve háromszor oly nagy amerikai Egyesült-Államok mulják felül, aránylag véve pedig mindjárt Svájcz után következünk, mely ország lakóinak műveltsége köztudomásu, s mely a közművelődésre rendkivüli áldozatokat hoz, ugy, közoktatásügyi budgetje az összes költségvetésnek egy negyed részét rendesen felülmulja, mig a többi kultur-államokban — különösen az államadósságok s állandó katonaság terhe alatt — ez összeg az összes költségvetésnek egy tizedrészét sem képezi, s rendesen csak 1—4 százalékkal szerepel.

Merész, sőt igazságtalan állítás volna azonban, ha tisztán e táblázat adataiból azt következtetnők, hogy a kulturállamok sorában (melyek nagy része szerepel itt) Magyarország egyike

a legelsőknek könyvtárak tekintetében. Különösen két szempontot nem kell elfelednünk. Egyik az, hogy habár már az egyiptomiak, assyrok s khinaiak is gyűjtöttek könyveket, s az alexandriai könyvtár kétezer évvel ezelőtt világhirü volt, a könyvtárak alapítása nagyobb számban csak a mult században kezdődött, s az irodalom óriási fejlődése, a gőznyomdák terjedése, s a colportage-üzlet meghonosodása folytán századunk második évtizedében minden egyes év jelentékeny előnyt nyujt azoknak, kik a felvételt később eszközlik. Figyelembe veendő továbbá az a körülmény is, hogy más országokban a magánkönyvtárak felvételét vagy egészen mellőzték, vagy, mint az osztrák felvétel ismertetésénél láttuk, igen felületesen eszközölték. Ezzel szemben azoban meg kell jegyeznünk, hogy a többi felvételeknél (az Egyesült-Államokét kivéve, hol 300 darab volt a jelző szám a könyvtárakra nézve, tehát jelentékenyen kisebb, mint nálunk), határvonalat nem tűztek ki a könyvgyüjtemények számbavételénél, s így a számbavételünkkel szemben, hol *egyezer*, illetőleg *ötszáz* darabnál kisebb könyvgyüjtemények csak elvétve küldettek be, nagy előnyök volt.

Különösen hibásnak s igazságtalannak látszik e kimutatás Poroszországot s Nagy-Britanniát illetőleg, mely országokban e táblázat szerint aránylag mintegy ötször kevesebb könyv volna, mint Magyarországon. A közmüvelődés s irodalom terén vezérszerepet játszó államokról ilyesmit a priori is képtelenségnek kell nyilatkoztatnunk. A német földön ugyan aránylag kisebb számmal vannak könyvtárak, mint a közvélemény hiszi, legnagyobb bibliographjok, Petzholdt, is 584 városban csak 1547 könyvtárt számitott, a „Centralblatt für Bibliothekswesen“ panaszkodik arról, hogy honfitársainak nincs érzékük a nyilvános könyvtárak fontossága iránt, s tény az is, hogy az iskolai s kaszinói kitünő könyvtárak mellett magánosok csak kivételesen gyüjtenek könyveket nagyobb számmal: mindamellett kétségtelen, hogy Poroszországban, a számos egyetem s más iskola, valamint az óriási könyvproductio hazájában, az arány ennyire kedvezőtlen volta főkép a hiányos statistikai felvételnek tulajdonitható. Még inkább áll ez Nagy-Britanniára nézve, melynek népe a legtöbbet olvasó nemzet közé sorolható, hol már 1850-ben parlamenti határozattal megengedtetett a községeknek, hogy népkönyvtárak javára pótadót vethessenek ki, hol — még

csak ezt az egyet emeljük ki — alig van község nyilvános könyvtár, s alig palota s falusi kastély nagyobb magánkönyvtár nélkül. Ha csak azt az egy tényt emeljük ki, hogy Angliában évenként 5—7 ezer mű jelenik meg, s a nyomtatványok terjesztéséről milliókkal rendelkező társaságok gondoskodnak: lehetetlen feltételezni, hogy ez országban csak 200 könyvtár legyen, s még nagyobb képtelenség feltétlen hitelt adni a könyvek számáról szóló kimutatásnak, mely három milliót sem mutat, tehát jóformán felét annak, a mi az egyetlen Brittish Museum óriási gyüjteményében őriztetik.

Ha nem tudnók is, hogy Magyarország lakosságának legalább egy harmadát oly népelemek képezik, melyek között az olvasás s önművelés vágya még nem ébredt fel; ha a népszámlálás adatai szerint (Horvát-Szlavonországot ide nem számítva) a 7 éven felül levő lakosság közül 45·51% férfi és 62·12% nő nem tudott irni s olvasni s a művelődés alapfeltételeivel rendelkező alig öt millió lakos közül közel 2 millió jut a tanuló-ifjuságra; ha nem tudnók is mindezt, az érdekelt felek s a közvélemény örökös panasza, hogy nálunk könyveket nem vesznek s nem olvasnak, szigorúbb önbirálatot követelnek a fentebb közlött számokból vonható kápráztató következtetéssel szemben.

Egy újabb kimutatás[1] a kulturnépek szellemi szükségleteinek megitélésére nézve a tuloldalon lévő táblázaton nyujt adatokat.

E kimutatás nem különiti el Magyarországot Ausztriától; de ha még feltételeznők is, hogy a tulajdonképeni Magyarországban — Horvát-Szlavonországot ide nem értve — valamivel kedvezőbbek lehetnek a visszonyok, mint Ausztriában, kétségtelen, hogy helyzetünk e kimutatás szerint a kulturállamok sorozatában nagyon alárendelt s utánunk jóformán csak oly nemzetek következnek, melyek műveltségi viszonyairól (Spanyolország, Oroszország) a köztudat kedvezőtlen fogalmat alkot.

Nincs tehát kétség, hogy a jelen statistikai felvételnek hazánkra nézve oly kedvező eredménye részben annak tulajdonitható, hogy sok más országban e felvételt, igen felületesen, sőt könnyelmüen eszközölték.

[1] Das wirtschaftliche Leben der Völker. Ein Handbuch über Production und Consum von Carl *Scherzer*. Leipzig, 1885. Verlagshandlung von Alphons Dürr.

Országok	Évenkénti papirfogyasztás hirlapokra		Évi kiadás hirlapokra és könyvekre	
	általában tonnákban = 1000 kgr.	fejenként kilogramm	általában forint	fejenkint forint
Nagy-Britannia	100,000	2·77	164.214,000	4·55
Francziaország	72,000	1·91	119.322,000	3·19
Németország	77,000	1·65	129.500,000	2·85
Belgium	8,500	1·50	14.021,000	2·51
Svájcz	4,300	1·50	7.015,000	2·47
Hollandia	4,000	0·96	6.740,000	1·62
Svéd-, Norvég- és Dán-országok	6,000	0·68	10.785,000	1·28
Olaszország	19,500	0·68	31.998.500	1·11
Osztrák-magyar monarchia	25,000	0·64	41.786,000	1·07
Portugália	2,100	0·45	3.500,000	1·27
Spanyolország	6,000	0·36	10.603,000	1·14
Oroszország	19,000	0·23	32.725,000	0·38
Európai országok összesen	343,400	1·09	572.209,500	1·82
Egyesült-Államok	109,000	2·13	208.080,000	4·08
Kanada	4,300	1·00	7.116,500	1·66
Ausztrália	5,000	1·50	8.134,500	2·47

Jogos önérzetünket sértené azonban, ha e következtetést általánosságban s egész szigorú következtetésekkel tartanók fenn. Nem. Ez az összehasonlítás alapjában véve kellő tájékoztatást nyujt s e tájékoztatás eredménye, ha nem is kápráztató, de eléggé kedvező kép alkotására jogosít.

Az Egyesült-Államok, Svájcz, Bajorország, Olaszország, sőt részben Ausztria könyvtár-statiskiai felvétele is gondosan, a két elsőé kiváló gonddal készült, teljességében a miénket is felülhaladja s mégis mindezek közt — még ha minden körülményt mérlegbe teszünk is — az egy Svájcz kivételével Magyarország igen kiváló helyet foglalhat el. Mint az 1885-iki budapesti országos kiállitás az ipar fejlődéséről, ugy e felvétel könyvtárainkról kedvezőbb képet nyujt, mint magunk is hittük, de e kedvezőbb képet nem fallacia, nem önámitás, hanem tények igazolják.

Bármely többé-kevésbé lelkiismeretesen készült könyvtári felvételnél igen természetesen legkevésbé maradhatnak ki a nagy könyvtárak, melyek létezéséről mindenki tud. 10,000 kötetet meg-

haladó könyvtár pedig volt a fenti kimutatások folytán közzétett adatok szerint:

Egyesült-Államokban . . .	266	összesen	6.984,882	darabbal
Ausztriában	115	„	3.630,787	„
Svájczban	43	„	1.341,393	„
Olaszországban	78	„	c. 2.300,000	„
Magyarországban (október végeig eszközölt számitás szerint)	129	„	3.417,122	„

Látható ebből, hogy ismét csak az egy Svájcz kivételével, a nagykönyvtárak is aránylag nálunk vannak legnagyobb számmal, s ez különösen feltünő az Egyesült-Államokkal szemben, hol a közkönyvtárakra mesés összegeket fordítanak, s a hova vándorolt az útóbbi két évtized alatt Európa s különösen Németország leghiresebb tudósai becses magánkönyvtárának egy jelentékeny része. Pedig az összehasonlítás alapos, mert az Egyesült-Államok felvétele mintaszerű volt, s a nálunk eddig számba vett 30 tizezer kötetnyinél nagyobb magánkönyvtár a mérleget meg nem változtatja.

A munka folyamán s a részletek tárgyalásánál e fontos körülményen kivül, mely összehasonlításunk átalános s aránylagos eredményét oly kedvező világításban tünteti fel, még több okot is sorolunk fel, melyekből ki fog tünni, hogy könyvgyüjteményeink száma s nagysága mégis több s kedvezőbb, mint magunk hittük, s e jelen fölvétel eredménye tényleg örvendetes, de a valónak meg felelő képet nyujt helyzetünkről az európai kulturállamok sorában. Itt, tekintettel a fentebb előhozott kedvezőtlen adatokra, csak egy fontos, s nézetünk szerint döntő körülményre hivjuk fel az olvasók figyelmét.

E körülmény az a hazánkban uralkodóvá lett öncsalódás, hogy anyagi s szellemi állapotaink megitélésénél állandó zsinórmértékünk a szomszéd német nemzet volt. Könyvtáraink számát, s még inkább a könyvvásárlási kedvet megitélő képzeteinkben ez okozta a csalódást. Egy kis nemzet, melynek államnyelvét alig értette valamivel több a lakosság felénél, s a haza határán kivül csak egyesek, állandóan összehasonlítás tárgya volt egy nagy nemzettel, melynek lakói igen csekély kivétellel mind értik az állam nyelvét, nem is említve azokat a milliókat, kik a világ minden

részében olvasnak s vásárolnak német könyveket. A Németországban növekedett s csaknem egyedül németországi viszonyokat ismerő magyar könyvkereskedő elfogultan panaszkodott folytonosan, hogy e kis nemzet körében, melynek könyvvásárló közönsége a dolog természete szerint csak százezreket számíthat s melynek művelt osztálya, nem ugy, mint a szerencsésebb angol, német vagy franczia, még az idegen irodalmat is kénytelen pártfogolni, hogy a műveltségben a kor szinvonalán álljon, panaszkodott, mondjuk, hogy e kis közönség a magyar kiadványokból sokkal kevesebbet vásárol, mint az óriási német nemzet. De feledte azt, hogy e kis nemzet irodalmában ma már nemcsak a világirodalomban is számot tevő költői geniek működtek, de a legtöbb tudományágban képes volt a magyar a kor szinvonalára emelkedni, feledte, hogy nálunk évenként 1,200—1,400 önálló mű jelenik meg s magyar lapjaink s folyóirataink száma ma már meghaladta az ötszázat, oly számot, mely az önművelődés magasabb fokát jelenti. Ez öncsalódás volt oka, hogy magunkat szellemi téren is kevésre kecsültük. Schvarcz Gyula, egyike a legképzettebb magyar íróknak, már évekkel ezelőtt kimutatta, hogy a magyar irodalom oly jelentékeny helyet foglal el a világirodalomban, melynél a kis nemzetek közül csak a hollandi s a svéd mutathat fel tekintélyesebbet; az az áldozatkészség, mely két évtized óta a közoktatásügy s közművelődés iránt mutatkozik,[1] az a hatalmas assimiláló erő, mely Magyarországon az idegen eredetű tehetségeket legnagyobbrészt magyarrá képes tenni s mely elemi erő hatása alatt hazánkban még a belföldi német könyvirodalom is eltörpül s ezer meg ezer más jel mutatja, hogy a nép, mely a XVI-ik és XVII-ik században már egyszer a kultura magaslatán állott, most ismét teljes erővel tör előre s a felébredt vágy a műveltség s önművelődés iránt épen nem szalmaláng.

A magyar nép e hatalmas önművelődési vágya az a főtényező, mely a fentebbi érvekkel kapcsolatban eléggé valószinűvé teszi, hogy Magyarország könyvtárak s könyvek tekintetében a

[1] A »Néptanítók Lapja« 1883. jul. 14-iki (28-ik) számában közölt kimutatás szerint az 1882/3-ik tanév alatt tisztán magánosok részéről (tehát állam, egyház s más hatóságok hozzájárulásának nem számításával) jóval több mint két millió forint adomány gyűlt be iskolai czélokra, azaz a felnőtt írni s olvasni tudó magyar honpolgároktól átlag majdnem egy-egy forint.

kulturállamok között még abban az esetben is, ha nem lehetne mindjárt Svájcz után az első helyre tennünk, eléggé jelentékeny helyet foglal el, sőt valószinűnek tünteti fel azt is, hogy e tekintetben előbb állunk, mint egynémely nagy kulturnemzet, melynek irodalma, ipara s társadalmi élete a miénknél fejlettebb. A magyar nép fejlett műveltsége Korvin Mátyástól a tudománykedvelő erdélyi fejedelmekig sok könyvtár alapját vetette meg, melyeknek egy része ma is fennáll s a modern magyar, részint a nyilvános könyvtárak csekély száma s nehéz hozzáférhetése, még inkább azonban anyanyelvének szűk határokra szoritkozása következtében sokkal inkább kénytelen nagyobb könyvgyüjteményt szerezni, mint a művelt nyugati, ki a művelődés e segédeszközeit gyakran még a kisebb városokban is oly mértékben s oly csekély fáradsággal találja meg, hogy otthonában elegendő a legszükségesebb kézikönyvekből álló kis gyüjteményre szoritkoznia. Egy szóval Magyarország könyvtárak s könyvek tekintetében ha nem is a leggazdagabb, de mindenesetre a gazdagabb országok közé tartozik.

Bármily fontos s tanulságos azonban az eredmény kimutatása is, Magyarország köz- és magánkönyvtárai statistikájának tudományos jelentőségét nem ily átalános számok adják meg, hanem azok az adatok, melyek a könyvtárakban levő szellemi kincsek jellegét s belbecsét, azok használati módját s továbbá az egyes könyvtárak világítják meg.

Jelen bevezető sorainkban az erre vonatkozó adatok főbb eredményeit már csak ezért sem közölhetjük, mert, mint jeleztük, a tetemes időt igénylő nyomatás alatt beérkező kimutatásokat is felhasználni óhajtjuk, hogy a rajz, melyet e számadatokban s az ahoz csatolt megjegyzésekben nyujtunk, lehető teljes legyen.

A külföldi ilynemű statistikai dolgozatok mintájára czélszerűnek látszott minden egyes fejezetet szöveggel kisérni, nemcsak azért, mert az egymástól nagyon eltérő kimutatások adatainak összehasonlítása e nélkül nagyon megnehezittetik, hanem főkép, hogy a kimutatások mellett küldött s részben irodalmi tanulmányozás által szerzett fontosabb adatok, melyek könyvtáraink állapotára világot vethetnek s melyeket ily mennyiségben magánosok aligha szerezhetnének meg, értékesítve legyenek.

A nagy könyvtárak (melynél önkényes, de mindenki előtt eléggé természetesnek látható határvonalul a 10,000 kötet számot

vettük fel) a dolog természeténél fogva általában részletesebb leirást igényelnek, mint a kisebb, gyakran egészen jelentéktelen könyvgyüjtemények s e mellett ezen nagy könyvtárak ismertetése a legjobb alkalmat nyujtja a könyvtárak gyarapodását s kezelését illető tapasztalatok közlésére. A nagy könyvtárak e specialis jelentősége s az a körülmény, hogy ezek leirásánál a szokásos statistikai táblázatok legkevésbé merithetik ki az adatokat, szükségessé tette, hogy ezekről, részben egyes könyvtárak külön leirását adva, önálló fejezetben emlékezzünk meg.

A következő fejezetek azután egyenként táblázatos kimutásokban s a hozzá szükséges szövegben közölnék a köz- és magánkönyvtárakra vonatkoztó adatokat. Mig a nagykönyvtáraknál a sorrendben a kötetszám lehet irányadó, a közkönyvtáraknál s magánkönyvtáraknál a kezelés megkönnyebbítése végett részint a könyvtárak neme s helye, részint a tulajdonos neve szolgálhat a sorozat megállapítására kulcsul. A közkönyvtárak osztályozásánál a következő alcsoportokat vettük fel:

a) Nyilvános könyvtárak, azaz olyanok, melyek egészen a nagyközönség használatára szánvák, például a Nemzeti Múzeum nagy könyvtára.

b) Hatósági könyvtárak, melyeket egyes hatóságok (például ministeriumok) saját szükségleteiknek megfeletően alapitottak.

c) Iskolai könyvtárak, az iskolák jellegei szerint csoportosítva.

d) Egyházi könyvtárak, az azokat alapító s fentartó felekezetek szerint osztályozva. A felekezeti iskolák könyvtárai azonban, a mennyiben csak iskolai czélokra szolgálnak, az előbbi csoportba soroltatnak.

e) Egyleti vagy testületi könyvtárak, ide nem értve a fentebb elősorolt politikai, egyházi s iskolai hatóságokat.

f) Kölcsönkönyvtárak, melyeket ugyan magánosok alapitottak üzleti czélból s azért tulajdonkép magánkönyvtárak, de rendeltetésüknél s egyes társadalmi osztályok műveltségi viszonyaira gyakorolt hatásuknál fogva nálunk részben a nyilvános könyvtárak helyét igyekeznek pótólni s ezért méltán sorolhatók a közkönyvtárak közé.

A köz- és magánkönyvtárak részletes ismertetése után külön fejezetekben fogunk szólni részben a már közlött adatok csopor-

tosítása s feldolgozása segítségével, a könyvtárak kezeléséről s azok megoszlásáról az ország különböző részei, valamint (magánkönyvtáraknál) a könyvtártulajdonosok társadalmi állása szerint.

Hozzávevé az utolsó részt, melyben a még netán szükséges átalános megjegyzéseket s egy pár esetleg elkésve érkezett kimutatás adatait közölni szándékozunk, a jelen műben a nyert anyagot a következő fejezetek szerint csoportositjuk:

I. Nagy könyvtáraink.
II. Magyarország közkönyvtárai.
III. A magánkönyvtárak.
IV. A könyvtárak berendezése, gyarapítása és kezelése.
V. A könyvtárak megoszlása.
VI. Összesités és zárszó.

*

E közleménynek készséggel adtunk tért lapunkban. Meg vagyunk róla győződve, hogy a m. kir. országos statistikai hivatal vállalata a hazai könyvtárügynek jó szolgálatot fog tenni, s biztos útmutatást nyujtand a hazai könyvtárak jelenlegi állapotának megismeréséhez. Részünkről a munkát melegen üdvözöljük, s megjelenése után el fogjuk róla mondani észrevételeinket.

Szerk.

TAPOLCZAI BERTALAN OKLEVÉL-FORMULÁI A XIV. SZÁZADBÓL.

Közli: Fejérpataky László.

Az újabb oklevéltani kutatások kiváló előszeretettel foglalkoznak a formula-gyűjtemények kérdésével; az okokkal, melyek keletkezésöket előidézték; összeállitójuk egyéniségével; a formulák tényleges használatával, iparkodván kimutatni azok nyomait reánk maradt oklevelek szövegében.

Egész irodalom az, melyet a pápai Liber diurnus, a frank Markulf-féle formulák stb. felől összeírtak; s mily tanulságos e formulákból meríthető anyag, eléggé bizonyítják Rockinger munkái.

A „summa dictandi"-k bevezették a kanczelláriai, notáriusi pályára készülőket az oklevél-írás elemeibe; azoknak irányadó elveit azután azon kanczellária szabályai módosították, melynek szolgálatába az illető jelölt lépett; s a rendelkezésre álló hivatalos formula-gyűjtemények megadták egyes esetekre a követendő mintát.

Ez oklevél-formulák tényleg létezett, valósággal expediált oklevelekről készültek; melyeknek az által adták meg a formaszerűséget, hogy belőlök minden személyre, időre, helyre való vonatkozást elhagytak; sőt magából az oklevél contextusából is csak azt tartották meg, a mi általános és nem egy speciális esetre vonatkozó. A szerint azután, a mint többet vagy kevesebbet tartottak meg az oklevél speciális vonatkozásaiból, a formulák is vagy az oklevelekhez állanak közelebb, vagy a szigorú formulaszerűség bennök a túlnyomó.

Ilyes gyűjtemények vagy hivatalos czélokra készültek, minőnek látszik például az a XIV. századi gyűjtemény, melyet Kovachich „Formulae solennes styli“ czímű kiadványában „Anonymi ars notarialis“ czíme alatt közzétett. Vagy egész magántermészetű a formulák összeállítása, a nélkül, hogy a compilator azok szélesebb körben való elterjedését tűzte volna ki czéljául. Ilyen azon kisebbszerű gyűjtemény, melynek ismertetése jelen sorok feladata. Az összeállító úgylátszik tisztán magánhasználatára szerkesztette e gyűjteményt, melyet saját származási helyére vonatkozó vagy ugyanazon vidéken létezett oklevelekből állított egybe, miként ez az alábbiakból kiderül. Az egyes formulák természetéből kétségtelenül kitűnik, hogy azok valósággal létezett oklevelekből készültek, sőt irójuk azok olvasásában nem is lehetett igen erős, mert nem egyszer akadunk olvasási és illetőleg másolási hibákra. És épen ezért, mert kétségen fölül áll az, hogy alapjukat oklevelek, valósággal megtörtént jogesetek képezik, s ezeknek ketteje — *két házassági válópör* — hazai házassági jogszolgáltatásunk kiválóan érdekes emléke, melyek méltóan csatlakoznak az „Anonymi ars notarialis“-ában található hasonló jogi esetekhez, [1] megérdemli az eddig ismeretlen formulagyűjtemény, hogy azt részletesebben ismertessük.

* * *

A Sz. Benedekrendiek admonti apátságának könyvtárában van egy XIV. századi kézirat; könyvtári száma N° 800; 138. gondnélkűl írott negyedrétű papirlevelet tartalmaz. A kézirat tartalma vegyes; írója *Tapolczai Bertalan,* ki Bécsben, hol a felsőbb iskolákat látogatta, [2] fejezte be compilatioját 1385-ben. A könyv valósággal compilatio, még pedig — úgy látszik — az egyetemi előadások után készült; úgy hogy a kézirat már ma-

[1] Kovachich, Formulae solennes styli 79 és köv. ll.

[2] Megjegyezzük, hogy e név a bécsi egyetem régibb matriculáiban e korban elő nem fordúl. Említtetik a tanulók sorában 1383-ban Paulus de Topolcza és Gregorius de Topolcza; 1393-ban Franciscus de Tapulcza; 1423. Johannes de Tapocza; 1434—1438-ban Johannes de Tapolcza; 1446-ban Bartholomeus de Tapolcza; de sem a legutóbbi, sem az előbbiek a mi Tapolczai Bertalanunkkal azonosak nem lehetnek. (Schrauf K. úr szíves közlése).

gában azért is, mert fogalmat ád XIV. századi egyetemi tankönyvek természetéről, kiváló érdekű.

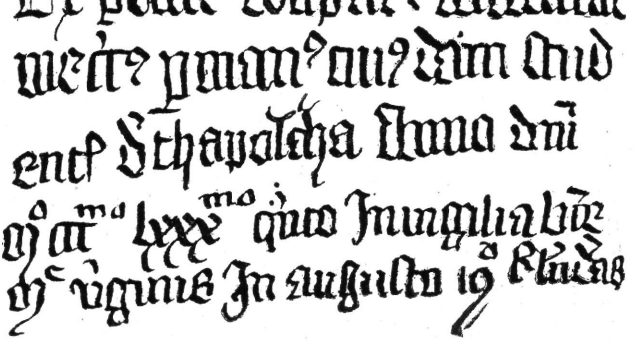
Tartalma a következő:

1—18 levél. Computusi szabályok, versek stb.

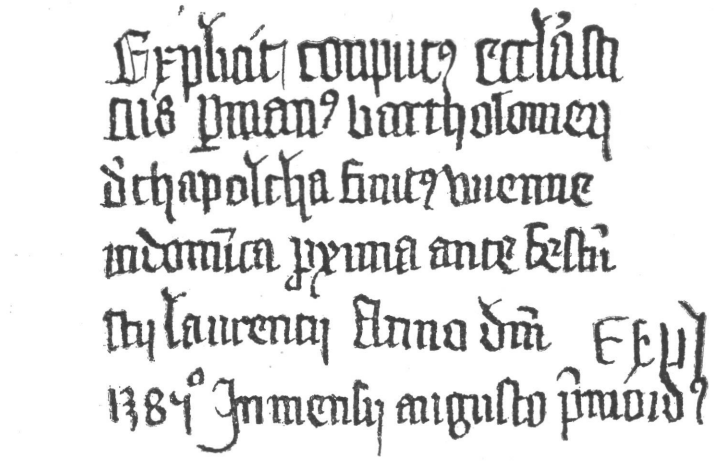
19—24 lev. Naptár (január hava hiányzik). A magyarországi szentek közül előjönnek: sz. László jún. 27-én, sz. István aug. 20-án, Emericus dux Hungariae nov. 5-én stb.

25—40ª. Computus Cyrometalis. Végén e colophon: *Explicit conputus Cyrometalis per manus Bartholomei de Thapolcha, finita ante festum Marie Magdalene proxima quinta feria, sub anno domini M⁰.CCC⁰.85⁰. in Julio 13⁰ kalendis.*

40ᵇ—42ᵇ. Computus manualis metricus. Colophonja: *Explicit computus manualis metricus per manus cuiusdam studentis de Thapolcha anno domini M⁰.CCCᵐᵒ.LXXXᵐᵒ. quinto, in vigilia beate Marie virginis in Augusto 19⁰ kalendas.*

43ª—54ª. Computus ecclesiasticus. Colophonja: *Explicit conputus ecclesiasticus per manus Bartholomey de Thapolcha, finitus Wienne in dominica proxima ante festum sancty Laurentii, anno domini 1385⁰. in mensy Augusto primo idus.*

54[b]. tiszta.

55[a]—71[a]. Opus super manualem compotum. Colophonja: *Explicit opus super manualem compotum per manus Bartholomei de Thapolcha sub anno domini millesimo CCC[mo]. LXXX[mo]. quinto in mense Septembry.*

71[b]. Nehány XV. századi jegyzet más kézzel írva.

72[a]—107[a]. Summa Raimundi. [1] Colophonja: *Explicit Summa Remundi per manus Bartholomei de Thapolcha anno domini M[mo]. CCC[mo]. LXXX[mo]. quinto* (elejéről néhány levél hiányzik). Raimundus Summája hexameterekbe van szedve s az egyes sorok közt glossák olvashatók.

107[b]—115[b]. Commentarius super quedam s. scripture loca.

116—132[b]. Opus utile super penitentialem. Végén: Heu male finivi, quia scribere non bene scivi.

133. tiszta.

134—137. *Magyar oklevél-formulák.* Összeállítójuk és írójuk, mint az írásvonásokból kitűnik s mint az oklevelek dunántúli vonatkozásaiból gyanítható, szintén Tapolczai Benedek, ki azonban e részt nem a kézirat többi tartalmával egyidőben, hanem vagy előbb vagy utóbb írta, mire az előbbitől különböző tinta színe mutat.

138. Vegyes feljegyzések.

* * *

[1] Raimundus de Pennaforte híres Summája.

E vegyes tartalmú kéziratnak, melynek nemcsak másolója, hanem összeállítója — mondhatni szerzője — hazánkfia volt, mi XIV. századi irodalmunk történetéhez is érdekes adalék, kivált vége érdekel, mely harmincznégy — egymással legnagyobbrészt tárgyi összefüggésben levő — oklevélből álló formula-gyüjteményt tartalmaz.

E sorozatnak összeállítója kétségtelenül saját használatára, tanulási és gyakorlati czélokból szedte össze az okleveleket, s azokat sebtében, írási és olvasási hibákkal telten lemásolá. A szöveg hibás voltából itélve, a másoló — kétségtelenül Tapolczai Bertalan — sem az oklevelek olvasásában nem volt járatos, sem a latin nyelvnek nem volt teljes birtokában; mi mind arra mutat, hogy e gyűjteményt tanuló korában szerzé egybe.

A szövegnek sok helyt értelmetlen volta még a gyakran teendő emendatiók által sem enyészik el; de e hiány a gyűjtemény érdekes voltán azért csorbát nem üt, s az hazai jogszolgáltatásunk legkiválóbb emlékeihez méltán csatlakozik.

Mielőtt a gyűjtemény koráról, az egyes oklevelek személyi, helyi vonatkozásairól s a kiválóbbak érdekességeiről való nézeteinket röviden elmondanók, közöljük a gyűjtemény teljes — a lehetőségig javított — szövegét.

I. Házassági válópör „impedimentum dirimens impotentiae“ miatt.

1.

(1.) *Benedek székes-fejérvári esperes előtt János neje Agatha, férjét a házassági kötelességek elmulasztásával vádolja.*

Nos Benedictus plebanus de *tali* archidiaconusque Albensis damus pro memoria, quod uxor Johannis de villa Senging ad nostram accedens presentiam, materiam questionis voce querelosa protestatus est per hunc modum dixisset porrigendam [1], ut idem Johannes suus legitimus vir matrimonialiter non viveret, et vero thoro coniugali ea non uteretur, et eam inmunem et innocentem plagis, verberibus afficeret incessanter, eam respuens cum concubinis et illicitis mulieribus et omnia sua bona consummeret continue sue domus, et postquam ab eo ducta et copulata sibi fuisset,

[1] Zavaros mondat, a másoló kétségtelenül kihagyott valamit.

intacta ab eo, in pristina virginitate, emergente iam tertio anno, actenus permansisset *etc.*

2.

(2.) *Benedek fejérvári esperes meghagyja Miklós (de villa Senging) plébánosnak, hogy Jánost a nejéhez való visszatérésre bírja rá.*

Benedictus plebanus de *tali* archidiaconusque Albensis Regalis discreto viro et honesto Nicolao sacerdoti de *tali* sinceram in domino karitatem. Uxor Johannis parochiani tui dixit porrigendam voce kerulosa [1] frequenter nobis adiecit, ut idem Johannes suus legitimus vir eam sperneret et secundum legem Romanam [2] cum ea non viveret; sed alimenta domus sue no[to]rio silentio cum indecentibus mulieribus consumeret inprudenter, et in preiudicium [3] suum sibi . . . . [4] concubinam preferret. Igitur discretioni tue precipimus per presentes, quatenus statim, visis presentibus, ad Johannem tuum parrochianum, ut teneris, accedere velis, et eum salubri consilio consulen[do] amoneas, ut derelicta filia Veneris seu fornicationis, ad verum et legitimum suum thorum redire debeat.

3.

(3.) *Miklós plébános jelenti az esperesnek, hogy János az ő intelmeinek nem engedett; a további teendőkre nézve utasítást kér.*

Viro discreto et honesto domino suo Benedicto plebano de *tali* archidiaconoque Albensi Regali, Nicolaus sacerdos de *tali* orationes in domino sempiterno. Noverit vestra discretio, statim receptis litteris vestris, ad Johannem meum parochianum accessisse, et eum consilio cum salubri amonitione, placabili in deo, coarctasse, et super facto articulo mihi inno[ta]to singillatim [5] ey expresso non modicum redarguisse; que singula idem Johannes audire, veluti dure cervicis attervatus *(sic)* more serpentis obdu-

[1] Eredetileg hibásan *kerosa*, querulosa helyett. Különben az egész mondat zavaros, valami az iró tollában maradt.

[2] A »ius canonicum« ezen korban szokásos kifejezése.

[3] A szövegben hibásan *preuidencium*.

[4] A kézirat széle levágatván, egyes szótagok hiányzanak; innen az alábbi hézagok és bekerített szótagok.

[5] A szövegben *sigillatum*.

rantibus *(sic)* aures suas, monita mea in nullo acceptavit, nec salubribus consiliis meis aquiesscere voluit. Ig[itur] quid in eo sit faciendum, vestra gratia dignetur arbitrari.

4.

(4.) *Benedek esperes meghagyja Miklós plébánosnak, hogy Jánost tanuk előtt még egyszer intse meg, s ha nem enged, egyházi interdictum alá vesse.*

Benedictus plebanus de *tali etc.* Ex litterarum tuarum insinuatione contigit percepisse, ut Johannes tuus parochianus tuum per consilium contra suam uxorem se emendare non curasset, nec ad eam redire voluisset; super quo adhuc tue discretioni precipimus, ut assumptis tecum tribus vel quatuor personis idoneys, coram quibus salubre consilium ad suum legitimum thorum redeundo pretendere velis; qui si non aquieverit, ex tunc eum puplice festivis diebus, amonitione prehabita, ad vestris *(sic)* interdicere debeas, nec ey sacramenta ecclesiastica, que demeruit, aministrare facias, donec ad verum redierit suum tho[rum].

5.

(5.) *Miklós plébános jelenti az esperesnek, hogy Jánost tanuk előtt megintette, ez azonban ezzel semmit sem törődvén, a plébános további utasítást kér.*

Noverit vestra discretio, me statim, [receptis] [1] litteris vestris, sub testimonio proborum virorum ad Johannem meum parochianum accedisse, et eum salubri consilio amonuisse; qui quidem Johannes proterve respondendo, in nullo paruit, sed magis malitiam et vitium in suam uxorem retorquendo, exclamabat addiciens, ut legitimo thoro habilis non [sit], [2] et se misscere cum ea nequiret; ob hoc neque interdicto ecclesiastico curaret. Ygitur quid de huiusmodi factionibus et prolationibus sit faciendum, in arbitrio vestre discretionis terminetur.

6.

(6.) *Benedek esperes megróvja Miklós plébánost, hogy ezt az ügyet halogatja, s meghagyja neki, hogy Jánost rögtön idézze meg.*

Benedictus plebanus de *tali* archidiaconusque Albensis Regalis *etc.* Nicolao sacerdoti de *tali* dilectionem omnimodam. De

[1] E szó hiányzik.
[2] Hiányzik.

tuo statu temporali non modicum ammiramur et amirari non sufficimus, quia nos per diversas tuas litteras disimulare de die in diem velis et te ipsum in hac similiter fatigare. Quare precipimus tibi per presentes, ut statim, acceptis presentibus, ad Johannem tuum parochianum velis declinare, et coram testibus idoneys contra suam uxorem eundem Johannem ad [nost]ram cites [1] presentiam ad terminum competentem; post hec diem citationis, terminum assignatum et nomen citati vel nomina citatorum solus in persona referre vel in tuis litteris velis renuntiare.

7.

(7.) *Miklós plébános jelenti az esperesnek, hogy hívét, Jánost, az esperes elé megidézte.*

Domino suo Benedicto de *tali* Nicolaus sacerdos de *tali*, capellanorum suorum humillimus, orationes in domino *etc.* Vestra noverit discretio, me statim, visis vestris litteris, ad Johannem meum parochianum propria in persona accessisse, [2] et in die concussionis ovorum [3] eundem sub testimonio virorum idoneorum contra Agatam suam uxorem ad vestram presentiam iure responsurum citasse, secundam feriam scilicet infra diem [4] rogationum pro termino comparendi eidem assignasse.

8.

(8.) *Benedek esperes a János és neje Agatha közt folyó házassági ügyet azon okból, mert az előbbi rokonainak tanácsa nélkül e fontos ügyben válaszolni nem akar, elhalasztja.*

Nos Benedictus plebanus de *tali* archidiaconusque Albensis Regalis damus pro memoria, quod cum secundum continentiam priorum litterarum nostrarum citatoriarum Nicolay sacerdotis de *tali*, Johannes de eadem contra suam uxorem feria secunda infra diem rogationum comparere coram nobis debuisset responsurus, ipso termino adveniente, partibus coram nobis comparentibus,

[1] A szövegben *citatis.*

[2] A szövegben hibásan *accesse.*

[3] Hibásan *morum;* a szöveg leirója e ritkán előjövő kortani meghatározást nem értette, innen a hiba. »Dies concussionis ovorum« (tojás összetörés napja) alatt husvét utáni első vagyis Quasimodo vasárnapra következő hétfő értendő. V. ö. Századok 1877. 539 l.

[4] Hibásan *dierum.*

eadem Agata contra Johannem suum virum respondit per hunc modum, ut eam vero et legittimo thoro non conservaret, et ab eodem in reddendo mutuo debito, postquam ducta fuisset, esset omnino intacta, in pristina virginitate actenus confitens *(sic)*, et alimenta sue domus ac alia clenodia muliebra secum adducta vendens, die et nocte cum concubinis consummeret, et eandem verberibus diris afficiendo. Cuius propositum idem Johannes grave et enorme sentiens, absque consilio suorum proximorum respondere noluit. Nos vero eandem causam ad quindenas datarum presentium partibus coram nobis comparendi peremptorie duximus prorogandam.

9.

(9.) *Benedek esperes előtt János saját nejét Agathát a házas életre alkalmatlannak mondja; mire az esperes, nem akarván e fontos ügyben mások tanácsa nélkül határozni, annak folytatására újabb határnapot tűz ki.*

Quod cum secundum continentiam priorum litterarum nostrarum prorogatoriarum Johannes de *tali* die ab . . . . iecta *(sic)* sue coniugi coram nobis debuisset respondere; ipso termino adveniente, idem Johannes personaliter coram nobis astans, respondit per hunc modum, ut alimenta sive bona sue domus cum indecentibus mulieribus non consumpsisset, nec eam diris verberibus afficisset, sed cum ea se conmisscere non posse, cum (?) eo quod viri consortio non esset habilis; et alta voce contra eam proclamans, dixit eam membro genitali carere. Nos vero assertionem eiusdem audientes, decrevimus iudicantes, ut idem Johannes met duodecim debeat se *tali* die expurgare, quod eam verbere non afficisset et bona sue domus cum concubinis non consumpsisset; super eo articulo, quod membro genitali careret, propter arduitatem cause sine consilio decretalis et seniorum iuris peritorum respondere non vallentes, ad quindenas datarum presentium duximus prorogandam.

10.

(10.) *Benedek esperes előtt János tizenketted magával esküt tesz, hogy nejével rosszúl nem bánt s vagyonát nem tékozolta el.*

Quod cum secundum continentiam priorum litterarum nostrarum depositionalium sacramenti Johannes de *tali* contra Agatam suam uxorem *tali* die debuisset deponere sacramentum,

ipso termino adveniente, ydem met duodecim se expurgavit in sacramento, ut debebat.

11.

(11.) *Benedek esperes János azon vádjára, hogy neje a házas életre alkalmatlan, négy tisztességes öreg asszony által történendő vizsgálatot rendel el.*

Quod cum secundum continentiam priorum litterarum nostrarum prorogatoriarum *tali* die ad obiecta Johannis contra suam uxorem ante finale iudicium inpendere debuissemus, [1] tandem ipso termino adveniente, simulcum senioribus nostris capellanis iurisperitis, una nobiscum assedentibus, decrevimus iudicantes, ut XII[o] die datarum presentium quatuor matrone tempore discretionis existentes intuitu propriorum oculorum [ipsarum] eandem Ag[atam] debeant examinare, utrum ipsa fuerit thoro maritali habilis, nec ne, pariter et probare.

12.

(12.) *Benedek esperes előtt a vizsgálattal megbizott négy öreg asszony Agathát a házas életre alkalmatlannak nyilvánítja, mire az ügy ismét újabb határnapra tüzetik ki.*

Quod cum secundum continentiam priorum *etc.* prorogatoriarum *tali* die appositioni Johannis contra suam uxorem decisionem finalem impendere debuissemus, ipso termino adveniente, quator testes matrone tempore discretionis existentes, ad hoc electe, personaliter coram nobis astantes, prius iuramento corporali ab eis exacto, concorditer responderunt, ut Agatam uxorem Johannis diutius scrutando intuitis luminum propriorum ipsarum, viciatam et penitus viri consortio inhabilem invenissent, nec virgas viriles in matrices introire non posse. Quo audito idem Johannes exclamavit, amplius sine matrimonio se non posse continere, sed divino arbitrio filios et filias ad divinum cultum velle procreare. Nos vero de tali casu subtilius volentes arbitrari, ad tricesimum [2] diem datarum presentium causam ipsius Johannis duximus prorogandam.

[1] A szövegből valami hiányzik.

[2] A szövegben *triginta.*

13.

(13.) *Benedek esperes Jánost nejétől Agathától azon okból, mert ez utóbbi házas életre alkalmatlan, elválasztja s a házasfeleknek új házasság kötésére jogot ád.*

Nos Benedictus plebanus *etc.* significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod cum secundum continentiam priorum litterarum nostrarum prorogatoriarum *tali* die proclamationi Johannis de *tali* contra suam uxorem satisfactionem impendere debuissemus, ipso termino adveniente, ipsis Johanne [1] et Agata sua coniuge personaliter coram nobis comparentibus, unacum iuris peritis in sede tribunali nobiscum assedentibus, quia ipsam Agatam [2] evidenti testimonio aprobatam invenimus viciatam, propagationem prolis edere minime vallentem, nec ipsum Johannem suum virum in fornicationis labe submittere phas esset; igitur ex canone sacro instructi, ipsum Johannem de *tali* a predicta Agata condam sua uxore disiungimus, separamus pariter et divurtiamus; dantes eidem presentibus auctoritatem, ut quampiam voluerit, sibi matrimonialiter in coniugem aligare, liberam et securam coram facie ecclesie solempniter ducendi habeat facultatem; ipsa vero Agata [3] cuicunquam legi legaliter voluerit, similiter se applectendi habeat devotionis sue facultatem.

14.

(14.) *Benedek esperes meghagyja Miklós plébánosnak, hogy hívét Jánost egykori neje Agatha ellen, ki magát orvosi segítség közbejöttével a házas életre immár alkalmasnak mondja, idézze meg.*

Benedictus plebanus *etc.* Nicolao sacerdoti de *tali* sinceram in domino karitatem. Tuam karitatem requirimus per presentes et nichilominus damus in mandatis, quatenus statim, visis presentibus, Johannem tuum parochianum, contra Agatam condam suam uxorem, diu ab eo diurtiatam, ad nostram presentiam citare debeas sine mora ad terminum competentem in iure responsurum; quia ipsa Agata oraculo audaci protestatur, ut suo

[1] A szövegben hibásan *ipsius Johannis.*

[2] A szövegben *causam*, különben az egész mondat zavaros.

[3] A másoló itt és a következő oklevélben kétszer hibásan *Agnes*-t ír.

membro genitali intervento medicamento officio succurrisset *(sic)*, [1] filios et filias divino nutu posse procreare; et post hec diem citationis et terminum assignatum in tuis litteris nobis et disscere nobis. . . .[2]

15.

(15.) *Benedek esperes előtt a volt házasfelek megjelenvén, Agatha magát immár a házas életre alkalmasnak nyilatkoztatja, mire az esperes elrendeli, hogy magát négy tisztességes öreg asszony vizsgálatának vesse alá.*

Damus pro memoria *etc.* Nicolaus sacerdos de *tali*. Johannes de *tali* contra Agatam suam quondam uxorem *tali* die coram nobis comparere debuisset; ipso termino adveniente, partes coram nobis comparuerunt, ut debebant; eadem Agata contra eundem Johannem condam suum virum in figura iudicii respondit et proclamavit per hunc modum, ut suo membro genitali opitulamine suorum proximorum suarum rerum medicamentum invenisset, thoro maritali se habilem, filios et filias divino . . . nutu posse procreare prosperitati, voce alegabat; et quod diurtium inter ipsam celebratum esset indignum et iniustum. Quod propositum audientes, decrevimus et commissimus, ut *tali* die quatuor matrone tempore discretionis existentes, sicut condam, ita et nunc, examinare teneantur Agatam [3] supradictam.

16.

(16.) *Benedek esperes a négy öreg asszony véleménye alapján, hogy Agatha immár a házas életre alkalmas, őt ismét férjével Jánossal összeköti, s Jánosnak Elenával azóta kötött házasságát felbontja.*

Quod cum secundum continentiam priorum litterarum *etc.* Agata uxor Johannis comprobatione quattuor matronarum, utrum thoro maritali esset habilis, nec ne, debuisset examinari, ipso termino adveniente, quattuor honeste domine vel matrone, ut puta tempore discretionis existentes, coram nobis astantes, eandem Agatam intuitu oculorum, iuramento corporali deposito, habilem

[1] A szöveg zavaros.

[2] A többi hiányzik.

[3] A szövegben ismét hibásan *Agnetem*; a másoló a következő oklevélben is kétszer Ágnest ír Agata helyett.

consortio viri, liberos posse procreare atestaverunt. Et quia in sacris canonibus cautum esse cognovimus, ut prima coniugia secundis preferentur nuptiis, iuxta illud, quos deus iunxit, homo non separet: igitur eandem Agatam Johanni totiens dicto, primo suo viro, conmisscere, adunary pariter et coniungi, non obstante seu contradicente Elena altera sua uxore, cui presentibus auctoritatem, cuicunque voluerit, matrimonialiter se coniungi duximus facultatem.

17.

(17.) *Benedek esperes azon okból, mert János első neje Agatha immár a házas életre alkalmasnak találtatott, felbontja Jánosnak Elenával kötött második házasságát; szabadságot adván Elenának új házasság kötésére.*

Tenore presentium *etc.* Quamvis Elena filia *talis* Johanni de *tali* legitime coram facie ecclesie extitisset in matrimonium copulata; tamen quia Agata [1] prima uxor eiusdem Johannis ob quendam suum defectum legitime esset repudiata, nunc viri consortio se habilem manifestis inditiis invenisset, et quia prima coniugia secundis preferuntur nuptiis, ut habetur Canoni XXX. questionum quinto, igitur eandem Agatam eidem Johanni, primo suo marito adunantes, ipsi vero Elene auctoritatem presentibus concessimus, ubicunque locorum et cuicunque legitime se voluerit adiungi, et matrimonium liberam et securam nubendi habeat facultatem, ab eodem Johanne legitime eandem Elenam diurtiando.

—

II. Házassági válópör a jegyes eltünése, illetőleg „impedimentum ligaminis“ miatt.

18.

(1.) *Miklós plébános tudósítja Benedek fejérvári esperest, hogy elötte Péter comes és leánya Margaretha előadták, hogy ez utóbbinak jegyese János már hét éve nyomtalanúl eltünt; egyúttal útasítást kér, mi lenne ez ügyben teendő.*

Viro discreto et honesto domino suo B. archidiacono de *tali*, Nicolaus sacerdos de *tali* orationum suffragia devotarum. Petrus vir nobilis, meus patronus, pluries cum filia sua honesta

[1] A másoló ez oklevélben is mindig *Ágnes*-t ír.

et nubili [1] constituta etate ad me accedens, materiam questionis per hunc modum porrigens, quod Johannes filius *talis* filiam suam predictam, coram facie ecclesie sponsatam, clandestine relinquens, recessisset, et plus quam septem anni preterissent, quod neque virgo iuvenem, neque iuvenis virginem ab eo tempore potuissent revidere, neque vivus idem iuvenis neque incolumis usque audiri potuisset; et ne ipsa virgo, utputa nubili dudum existens etate, possit pereclitari; petens de hoc licito medicamento, remedio oportuno provideri. Unde quid sit de huiusmodi casu agendum, in vestris litteris cupio de hoc edoceri. Cetera idem comes Petrus vobis enarrabit.

19.

(2.) *Benedek esperes útasítja Miklós plébánost, hagyná meg Péter comesnek, hogy leánya eltünt jegyesét az ország határain mindenütt köröztesse; az eredményről pedig tudósítsa öt.*

Benedictus archidiaconus de *tali etc.* sibi dilecto Nicolao sacerdoti de *tali* dilectionem ac sinceram in domino karitatem. Ex relatione comitis Petri et insinuatione tuarum litterarum contingit nos percepisse, Johannem sponsum [filie] [2] eiusdem Petri, clandestine absessisse, [3] cuius revolutio septennalis iam dudum preterisset. Igitur statim, visis presentibus, eidem Petro iniungas, ut per quequam confinia regni eundem Johannem suum sponsum vel personaliter vel [per] [4] suum quemlibet fidelem requirere faciat vel velit; et diligenter suscitando, quid actum de eo fuerit, vel que indicia eius mortis seu vite investigata comprobantur, in litteris fidedignis nobis referre debeas, et de hoc litteras tuas eydem Petro efficaciter dare debeas.

20.

(3.) *Püspöki körlevél az ország összes püspökeihez és papjaihoz, hogy ha az eltünt Jánost megtalálják, öt egyházi úton jegyeséhez visszatérni kényszerítsék.*

Venerabilibus in Christo patribus et dominis suis archiepiscopis, vicariis eorundem, archidiaconis, plebanis, sacerdotibus,

[1] A szövegben *nobili*; úgyszintén alább is.
[2] E szó a másoló tollában maradt.
[3] Azaz *abscessisse.*
[4] Hiányzik.

quibuslibet rectoribus ecclesiarum, quibus presentes ostenduntur, benedictionem paternam cum amicitia pleniori. Quia Johannes filius *talis* de *tali* callida . . . . . ex suggestione antiqui serpentis relictam Margaretham [1] filiam comitis Petri de *tali* coram facie ecclesie in ecclesia sancti Georgii martiris de *tali* subarratam, [2] diu vacabundus absessisset, cuius revolutio septennalis iam dudum preterisset, nec alibi comparere voluisset, vestre paternitatis amicitie denotamus, et in Christo karitatem presentibus amonemus et in domino exortamur, quatenus ut ubicunque idem Johannes [3] per Johannem proximum eiusdem virginis, exibitorem presentium, inventus fuerit, ex tunc per censuram ecclesiasticam eundem Johannem ad sponsam suam redire compellatis, vel quid de eo forte factum fuerit, in vestris litteris nobis rescribere non indignemini. [4]

21.

(4.) *András püspök tudósítja János püspököt, hogy a körözött János nem rég elhúnyt, jegyese Margaretha tehát új házasságra léphet.* [5]

Venerabili in Christo patri Johanni divina providentia episcopo de *tali*, Andreas eadem [6] gratia episcopus de *tali* sinceram in domino karitatem. Noverit vestra paternitas, quendam iuvenem, filium *talis* de *tali*, quam quem *(sic)* litteras vestre paternitatis P. de *tali*, exhibitor presentium, super facto contractionis matrimonii filie sue nobis exibuerunt *(sic)*, nuperrimis diebus viam carnis universe ingredi, et per magistrum N. nostrum capellanum [7] in ecclesia *tali* ecclesiastice sepulture traditum fuisse, sicud (?) deo placuit; igitur vestra auctoritate filiam eiusdem P., per mortem sic a suo dissolutam sponso, alii nubere legitime nubere

[1] A szövegben *Agatam* áll, de alább a jegyes neve többnyire *Margaretha*.

[2] A szövegben *subarrantam*.

[3] A szövegben hibásan *Nicolaus*.

[4] A szövegben hibásan *dignemini*.

[5] Ez egész oklevél szövege igen kuszált, látszik, hogy a másoló nem érté tartalmát.

[6] A szövegben *Andre eandem*.

[7] A szövegben ily érthetetlenül: *per maximum N. nostri capellany*.

(sic), non [ob]stante eficatione aliquali, permittatis circa lator presentium *(sic)*.[1]

22.

(5.) *Miklós plébános tudatja Benedek esperessel, hogy Péter comes az ország határain mindenütt kereste leánya eltünt jegyesének nyomát, de sehol reá nem akadt.*

Discreto viro et honesto B. archidiacono de *tali etc.* Nicolaus sacerdos de *tali etc.* Noverit vestre discretionis dominatio, comitem P., exhibitorem presentium, mediantibus litteris vestris confinia regni Hungarie et spatia non minus pluribus diebus et horis etiam rediendo, Johannem suum sponsum *(sic)* pergirasse (?), et nullum penitus inditium seu vestigium eidem suspicaci vel mortis indagasse, et ad propria sua spe fraustractibus *(sic)* redisse. Igitur quid de huiusmodi factionibus et casibus sit peragendum, per vestram [dominationem],[2] de hoc cupimus edoceri.

23.

(6.) *Benedek esperes meghagyja Miklós plébánosnak, hogy Jánost elhagyott jegyese ellenében három egymás után következő vasárnapon nyilvánosan idézze meg.*

Benedictus archidiaconus de *tali* etc. Dilecto sibi Nicolao sacerdoti de *tali* dilectionem sincere karitatis. Quia per insinuationem tuarum litterarum et relatione comitis Petri Johannes sponsus diucitius ubique locorum scrutando diligentius quesitus reperiri nusquam valuisset, certo certius duximus percipiendum; igitur volentes iure ecclesiastico procedere, tibi firmiter precipimus per presentes, quatenus statim, visis presentibus, a dominica proxima per tres sibi sequentes dominicas eundem Johannem filium *talis* contra nobilem dominam puellam filiam *talis* ad octavas *talis* festi, quem terminum pro primo, secundo et tertio termino peremtorie eisdem assignamus, in ecclesia publice edicto evocare et citare ad nostram presentiam debeas contra predictam puellam responsurum, et post hoc seriem totius facti nobis vel solus sub tua persona referas, vel certius litteris renuntiare *(sic)*.

[1] Talán: *circulatori presentium?*

[2] Hiányzik.

24.

(7.) *Benedek csperes meghagyja Miklós plébánosnak, hogy Jánost, kinek atyja és testvére hütlenség bünébe estek és kinek holléte ismeretlen, elhagyott jegyese Margaretha ellen három egymás utáni vasárnapon nyilvánosan idézze meg.*

[Benedictus archidiaconus] *etc.* dilecto sibi Nicolao sacerdoti de *tali etc.* Nobilis puella Margaretha filia [*talis* de *tali*] missis decentibus nunctiis nobis est conquesta, ut infra septennalium tempore constituta sponsalia pater suus inter ipsam et Johannem filium [1] *talis* contrahi fecisset, ita quod post hec nec illum iuvenem vidisset, et patri ac aliis proximis, in quantum potuit, semper [sibi] non placere reclamavit; et ipsi nunctii dixerunt et etiam per ydoneas personas nos certificaverunt, ut pater et frater ipsius iuvenis propter infidelitatem regis notam infidelitatis incurrentes, possessionibus et bonis eorum privatis seu amissis, essent mortui, et nunc ubi esset ipse iuvenis, nesciretur; petens nos, ecclesiastico iudicio sibi subveniri. Igitur nos ipsos iuvenem et puellam volentes ad iudicium ecclesiasticum evocare, precipimus tibi per presentes, quatenus dominica proxima post tres dominicas subsequentes post missarum solempnia publice edicto ad *talem* terminum, quem sibi pro primo, secundo et tertio asignamus, ipsum iuvenem contra nobilem puellam citare debeas, ut quod iustum fuerit, iure canonico terminetur, et post hec seriem . . . . *(sic).*

25.

(8.) *Miklós plébános jelenti Benedek esperesnek, hogy Jánost Margaretha eltünt jegyesét háromszor megidézte, ki azonban az idézésre meg nem jelent.*

Discreto viro et honesto domino *etc.* Nicolaus sacerdos de *tali*, inperio vestre discretionis obtemperare, ut tenetur, cupiens, statim receptis vestris litteris, tribus dominicis subsequentibus post solempnia missarum publice edicto ecclesiastico coram parochinalibus meis pallam Johannem de *tali* condam sponsum [2] *talis* contra Margaretam filiam *talis* ad vestram presentiam noviter responsurum duxi citandum ad octavas *talis* festi pro primo

[1] Hibásan *filiam.*
[2] Hibásan *sponsam.*

secundo et tertio termino eidem committendo; qui quidem Johannes neque venit, neque misit aliquem pro se responsalem, nec aliquod indicium eius vite vel mortis potuit resciri pro veritate. Igitur quid de hoc sit faciendum, in arbitrio vestre discretionis et dominationis relinquatur *etc.*

26.

(9.) *Benedek esperes Jánost, Margaretha jegyesét, ki nyomtalanul eltünvén, többszörös idézésre sem jelent meg, jegyesétöl elválasztja, és szabadságot ád Margarethának, hogy új házasságra léphet.*

Tenore presentium *etc.* Quod cum Johannes filius *talis,* quondam sponsus *talis,* diu per eum Nycolaum[1] patrem *talis* virginis ubique terrarum, mediantibus nostris litteris requisitus, nusquam reperiri valuisset; et tandem veledetur *(sic)* iure ecclesiastico procedere, tribus terminis in parochia, ubi propriam patriam prius habere sperabatur, publice edicto per Nicolaum sacerdotem eiusdem parochie citatus contra Margaritam puellam, suam condam sponsam, filiam *talis,* neque comparuisset, neque aliquem pro se misisset, nec post trinam citationem eidem factam de ea veritate, utrum vivus an mortuus esset, constitisset, prout per litteras Nicolay sacerdotis de eadem parochia, nobis delatas,[2] plenius . . . . . [3] informati. Igitur nos, ne ipsa virgo, utputa nubili[4] etate existens, valeat deludi; et ne tacita veritate matrimonium eiusdem ulterius prolongaretur, ex dato Canone ipsam predictam Margaretam diurtiamus a predicto Johanne et pariter disiungimus separantes, eidemque presentibus dantes auctoritatem, ut cuicunque voluerit, legitime matrimonialiter adiungi, *ut supra.*

27.

Magyar Pál gimesi várnagynak temesmegyei birtokain lakozó népek kérik urokat, hogy Miklós nevü tisztjét, ki jogaikat lábbal tiporja és öket javaikból kipusztitja, mozdítsa el.

Domino ipsorum benefactori, magistro Paulo Magar dicto,

[1] Előbb Margaretha atyja: *Petrus.*

[2] L. a megelőző oklevelet.

[3] Egy szó helye üresen hagyva, úgy látszik, a másoló nem tudta elolvasni.

[4] A szövegben *nobili.*

castellano de Gimus, universitas divitum et pauperum intra *(sic)* Themes in suis tenutis existentium obsequia perpetue fidelitatis. Quod quia Nicolaus vester officialis in medio [nostri] [1] non ut verus iudex, sed ut secundus Amon tyranidem suam exercendo, quosdam ex nobis indebite captivando, quosdam affigendo, alios suis bonis spoliando, panes nostros, videlicet materiam vinearum dilapidando seu destruendo, clausulas molendinorum deruendo, sata nostra per suas equatias depascendo, a silvis et usibus litterarum [2] nostrarum ab antiquo possessarum inhibendo, omnia [3] in preiudicium [4] nostre libertatis exercendo, maxime ad vestram(?) in vestris litteris nobis rite et rate concessam penitus violendo, et cetera mala indicibilia, que vobis rescribere suderamus, super nos peregisse, ita quod viti a necessitate et [compulsi?] super faciem vestre possessionis nullomode amplius manere valemus. Unde rogamus vestram dominationem, ut si vultis super nos dominari, ex tunc eundem Nicolaum de medio nostri ex . . . . . , et alium nobis melium locare dignemini, alioquin tam necessitate coartati . . . . . domino nostro regi propallantes, et alienis locis nostrum statum requirere non postponemus.

28.

Magyar Pál gimesi várnagy tudatja a temesi birtokain lakozó népekkel, hogy Miklós nevü tisztjét, ki öket annyit sanyargatta, körükböl elmozdította és helyébe Pétert küldi.

Magister Paulus dictus Magar, castellanus de Gymus, fidelibus suis divitum et pauperum intra Themes in suis thenutis existentibus dilectionem omnimodam. Quia visis et intellectis vestris necessitatibus, in litteris nobis directis, per Nicolaum nostrum officialem sine scitu nostro vobis perpetratis, non modicum extitimus perturbati. Vestre intractioni igitur compatientes, igitur eundem N. ob merito suorum scelerum de medio vestri et ipso officialatu cum robore sue faciei duximus penitus eximendum, ita tamen, quod de omnibus minis et dampnis cuicunque vestrorum illatis omnimodam emendam facere teneatur; et etiam

[1] A szövegből hiányzik.
[2] Talán inkább *libertatum.*
[3] Kétszer.
[4] A szövegben *previdentium.*

Petrum virum ydoneum, utique nostrum familiarem, ex consensu domini regis, exhibitorem presentium, in medium vestri pro iudice duximus destinandum, quem honorifice acceptando pertractetis. Commisimus enim, ut in omnibus (?) libertatibus vestris illese iam (?) de presenti vos conservare debeat. Si quid vero in preiudicium vestre libertatis idem agere conaretur, ex tunc donec ad audientiam nostram pervenerit, eundem interdicendi ab illo suo actu vobis presentibus dedimus auctoritatem.

29.

M. iskolamester meghivja Pétert egykori tanítványát lakodalmára.

Discreto viro et honesto, sincere sibi fratri predilecto, magistro Petro scolastico de [*tali*], suo condam discipulo, magister rector scolarum de *tali* sincere fraternitatis et honoris continuum incrementum. Quia absque tripli (?) statu salvandarum quisquam non contingit salvari, ut in divina edocemur pagina; et nunc nos unum statum iustorum, scilicet matrimonium bonum, elegissemus; igitur vestre karitatis fraternitatem, dudum inter nos radicatam, de qua nullatenus diffidimus, petimus per presentes, quatenus in quindenis festi Pasce proxime venturis ad sollempnitatem nostrarum nuptiarum, quas deo permittente celebrare intendimus, venire vestra gratia fraternali proponatis. Nil est nobis vestra carius fraternitate cum sola vestra simus indignantes persona; non enim arbitramur vos de illis, de quibus eccloga dicitur: Est enim amicus et socius mense, in tempore autem necessitatis et prosperitatis non apparebit.

30.

Péter iskolamester tudatja M. egykori tanítójával, hogy akadályozva levén lakodalmán megjelenni, maga helyett testvérét küldi.

Discreto viro et honesto magistro M. rectori scolarum de *tali*, quondam suo benefactori, P. scolasticus de *tali* sincere reverentie et honoris continuum incrementum. Audito solemni (?) vestro proposito et statu, animus noster magno (?) perfusus gaudio, letitia iocunditatis ex...., sed quia prepediente arduo et presenti negotio civitatis, videlicet in exactione cal..... domini regis omnino perpediti, personaliter, ut debebamus, ad solempnitatem vestrarum nuptiarum, ut requirimur, [1] igitur vestri gratia

[1] A szövegben úgy látszik kihagyások vannak, mert zavaros.

nobis egre non feratis, talem non voluntate obmissam, sed ecce Nicolaum nostrum fratrem, exhibitorem presentium, cum honore ..... exhibito ob solempnitatem vestrarum nuptiarum duxi destinandum; sed quia adhuc statum iustorum similiter non elegimus, igitur nobis de statu eligendo vestrum maturum consilium nobis renuntiare fraternaliter, quid ad modum con....., vestri gratia velitis.

31.

M. iskolamester P. és N. színészeket, kik az ő lakodalmán a derültséget igen előmozditották, Magyar Pál gimesi várnagy figyelmébe ajánlja.

Nobili viro et honesto suo domino benefactori, magistro castellano de Gymus, magister M. de *tali* scolasticus de *tali* ad omnia genera suorum preceptorum se indefessum. Magnifica fiducia ad vestram confidens paternitatem, que me a primevo etatis paternali confovit genua intuitu licet modice cervici [1] P. et N. ioculatores, exhibitores presentium, qui in sollempnitate nostrarum nuptiarum plausus letabundos iocundosque honores pre aliis exibuerunt duxi destinandos, quos respectu nostrorum servitiorum in futurum, vobis exhibendorum iuxta decentiam vestre dominationis ad me gaudio et letitia perfusos remuneratos vestri gratia benignitate remittatis, ut hec et alia vestra beneficia, vita mea comite, sim perpetuus vobis obligatus *etc.*

32.

Dénes bán P. hivének, egy falu alapítására alkalmas lakatlan területet adományoz.

Nos Dionisius banus tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod nos consideratis in *(sic)* circumspectis multimodis servitiis et servitiorum fidelitatibus P. filii *talis*, qui a primevo sue etatis nobis studuit complacere, quandam particulam terre nostre hereditarie habitatoribus destitutam, nomine *talis*, pro una P. villa sufficientem multitudine populorum decorandam, tanquam nostrum honorem, a data presentium per X. annos continuos vel vita sua comite, eidem P. dedimus et contulimus, omnia iura exinde provenientia eidem amministrando ; item annuimus, ut quicunque libere conditionis homines ad eandem posses-

[1] Zavaros szöveg.

sionem causa commorandi veniant, [1] libertatem trium annorum perfruantur [2] et transactis ipsis tribus annis, terragium more consueto aliarum nostrarum possessionum solvitur.

33.

Dénes bán tudósítja temesmegyei népeit, hogy körükből Jánost visszahiván, P. hivét teszi birájokúl.

Dionisius banus *etc.* fidelibus suis universis Temesiensibus in tenutis de Keuesd et populis ad eandem spectantibus dilectionem omnimodam. quia Johannem filium B. de medio vestri remittentes, P. fidelem et dilectum nostrum, exhibitorem presentium, pro iudice in medium vestri duximus collocandum, officiationem vice nostre persone eidem pleno iure conferentes, igitur eundem tanquam nostram personam in medium vestri recipiatis. Et enim ut in lege vestra ab antiquo aprobata idem vos conservare debeat..... *(sic).*

34.

Pál országbiró birságainak behajtója valakit azok lefizetéséről megnyugtat.

Nos P. exactor viri magnifici Pauli comitis *(sic)* domini regis *etc.* Tenore presentium significamus *vel* damus pro memoria, quod quia... de *tali* de omnibus iudiciis iudiciorum gravaminibus, quorum mole contra Andream gravabantur *(sic),* nobis omnimodam satisfactionem impendit et fecit, igitur eundem P. de solutionibus iudiciorum sew birsagiorum in quibus[vis] terminis et contra quoslibet convictus usque hodiernum diem fuisset, salva portione sui actoris *vel* sui adversari presentibus commisimus expeditum.

—

Ime a harmincznégy darabból álló formula-, mondhatnók inkább oklevélgyüjtemény; mert összeállítója az egyes darabok helyi vonatkozásaiból meghagyott annyit, hogy közelebb állnak az oklevelekhez, mint a szorosan vett formulákhoz.

Tartalmukat tekintve, a darabok több csoportot alkotnak, melyeknek legnagyobbja az első váló pör, melyre a gyűjtemény darabjainak épen fele — tizenhét oklevél — vonatkozik; a második válópör kilencz oklevelet tartalmaz. A Magyar Pál gimesi

[1] A szövegben *veniat.*

[2] A szövegben *perfruatur.*

várnagyra és ennek temesi birtokaira vonatkozó darabok száma három; [1] sőt idesorolandók még a 29 és 30 számú oklevelek is, mert az az „M. magister rector scholarum," ki Magyar Pált „benefactor"-ának nevezi és neki két szinészt (ioculator) figyelmébe ajánl, kétségtelenül közelebbi viszonyban volt a gimesi várnagygyal, és hihetőleg lakodalmi meghivója s az erre kapott válasz is Magyar Pál révén került a gyűjteménybe; igy a Magyar Pálra vonatkozó darabok számát ötre tehetjük. Dénes bántól a gyűjtemény két darabot közöl, és sajátságos, hogy ezeknek egyike szintén temesmegyei vonatkozású; a másik közelebb állván a tulajdon- és helynevek elhagyása által a formulaszerűséghez, helyi vonatkozásáról nem szólhatunk. Végre egyedül látszik állani a gyűjtemény utolsó darabja, Pál országbiró birság-behajtójának menedéklevele; lehet azonban, hogy e darab és a megelőzők közt is volt valami tartalmi összefüggés, mely a helyi és személyi vonatkozások kihagyásával már meg nem állapítható.

A gyűjtemény figyelmes átolvasójának fel fog tünni, hogy a darabok, ha nem is vonatkoznak mind egy vidék, egy dioecesis területére, de legnagyobb részök a veszprémi egyházmegye területén élt és lakott egyénektől származik.

A két válópörben Benedek „archidiaconus Albensis Regalis" tehát veszprémi kanonok szerepel, ki döntőleg itél a pörlekedő felek között. E dioecesisben van az a „villa Senging," melynek plébánosa az esperes elé terjeszti az ügyek állását. Magyar Pál gimesi várnagy történelmileg ismert személy; egy időben tárnokmester is volt[2]; nagy birtokai voltak Zala és Vasmegyékben [3]; tehát a zalamegyeiek szintén a veszprémi dioecesis területére estek; gyüjteményünkben temesmegyei birtokai említtetnek, ezeknek is megtaláljuk okleveles nyomát. [4] Az oklevél-gyüjtemény e Dunántuli, a veszprémi dioecesisre vonatkozó adatai abban lelik magyarázatukat, hogy összeállítójok szintén e dioecesisből, a zalamegyei Tapolczából vette származását; s gyüjteményébe

[1] Hogy Magyar Pálnak csakugyan voltak Temesmegyében birtokai, egyéb forrásokból is tudjuk. L. alább.

[2] Zalai Okmánytár I. 268 l.

[3] Hazai Okmánytár V. 116, Zalai Okm. I. 175 stb.

[4] Anjoukori Okm. III. 459, IV. 479.

oly darabokat vett föl, melyekhez Tapolcza vidékén könnyen hozzáférhetett.

Az oklevelek keltezését illetőleg, a gyüjtemény egyes darabjaiban dátumot nem találunk; e tekintetben az összeállító megőrizte a szigorú formulaszerüséget. De egyes történelmileg ismert szereplők korából nem lesz nehéz a gyüjtemény okleveleinek keltét legalább megközelítőleg meghatározni.

A két válópörben Benedek fejérvári esperes és Miklós sengingi plébános említtetnek. Legegyszerűbb volna, ha e két egyénnek egykorú létezését történeti emlékeinkben fel tudnók mutatni; erre nem sikerült adatot találnunk, bár képzelhetetlen, hogy oklevéltáraink gazdag anyagában erre ne akadna adat. Megnéztük a pápai nagy tizedlajstromot, melyet Raimundus de Bonofato és Jacobus Berengarii pápai adószedők készitettek 1332—1337. években a magyarországi egyházak adózásáról [1]; annyival is fontosabb reánk nézve e forrás, mert, mint egyéb adatokból kitünik, gyüjteményünk darabjainak kora épen ez évek tájára esik. Csak hogy a tizedlajstrom, mely kezdetén a váradi, erdélyi esztergomi, pécsi stb. dioecesisekben pontosan felsorolja minden egyházi méltóság, plébánia viselőjének nevét, vége felé, és épen a veszprémi egyházmegyénél e neveket jobbára elhagyja, sőt hézagossá válik; úgy hogy czélunkra benne semmit sem találunk.

Van azonban a második válópörben a 21. számu oklevélben egy közvetett kormeghatározás, mely közelebbi megfigyelést érdemel. Margaretha eltünt jegyesének felkeresésére, hollétének és esetleges halálának megállapítására püspöki körözö levél intéztetett az ország összes püspökeihez és egyházaihoz. E püspöki körözőlevelet csakis a veszprémi püspök intézhette a többiekhez, mert úgy az eltünt jegyes, mint Margaretha, kiknek ügye Benedek fejérvári esperes tehát veszprémi kanonok előtt folyt, ez egyházmegye kötelékéhez tartoztak. E körözö levélre válasz is érkezett egy püspöktől, ki magát *Andrásnak* nevezi; e válasz pedig *János* püspökhöz van intézve, vagyis ahhoz, ki a körözö-levelet kibocsájtotta. Nem marad egyéb hátra, mint keresni, a XIV. században, mely két püspök viselte egykorúlag e neveket. Föltevésünket, hogy a körözö-levél kibocsájtója veszprémi püspök volt, támo-

[1] Monumenta Vaticana Hung. Series I. Tomus I.

gatja az, hogy 1347—1357. években csakugyan János nevü püspök ült a veszprémi püspöki székben. Vele egykorúlag pedig csak egy András nevü püspököt találunk, s ez András erdélyi püspök az 1333 és 1355. évek közt. Az eltünt jegyest, mint a pör iratai tanusítják, jobbára az ország határain (per confinia regni) keresték; s ez a körülmény is támogatja azt, hogy a körözésre adott válasz szerzőjéül az erdélyi püspököt kell tartanunk, kinek területe az ország határáig terjedt. A második válópör korául tehát az 1347—1355. éveket nyerjük; s minthogy az első pörben ugyanazon esperessel és plébánossal találkozunk, e pörnek kora is ez évek tájára eshetett.

A többi oklevélbe foglalt adatok is a XIV. század első fele vagy legkésőbb közepe mellett bizonyítanak.

Magyar Pál gimesi várnagy (27, 28, 31. sz. oklevél), kiről már megemlékeztünk, történelmileg ismert személy; róla 1324. és 1355. évek között számtalanszor találunk említést. [1]

Dionysius banus alatt azon Dénes szörényi bánt kell értenünk, ki 1335 körül említtetik (32 és 33. oklevél). És végre azon Paulus, kit a 34. oklevél szövege hibásan „comes domini regis" czímmel illet, csak azon nagymartoni Pál országbiró („comes Paulus iudex curiae domini regis") lehet, kivel 1328—1348 közti oklevelekben gyakorta találkozunk.

Mindezeket összegezve, a gyüjteményünkbe foglalt összes oklevelek korát az 1324—1355. évek közé tehetjük; igy tehát a másoló, ki vegyes tartalmu kéziratát, melynek végén állanak e formulák, 1385-ben fejezte be, korához közel eső oklevelekből, melyekhez úgy származási helyénél, mint nem nagy régiségöknél fogva könnyen hozzáférhetett, állította össze gyüjteményét.

Ismeretes, hogy az Árpádok korából teljes formulagyüjtemény nem maradt reánk, bár egyes darabokat felmutathatunk;

[1] 1324 évben Zalai Okmánytár I. 175. l.; 1328-ban Zalai Okm. I. 215; 1330-ban Zalai Okm. I. 248; 1332-ben Zalai Okm. I. 268; 1335-ben Anjoukori Okm. III. 132, 211, 234; 1336-ban Anjoukori Okm. III. 254, 296; 1337-ben Anj. Okm. III. 341, 429; 1338-ban Anj. Okm. III. 459; 1340-ben Anj. Okm. IV. 2. Hazai Okm. V. 116; 1341-ben Anjoukori Okm. IV. 75. 101, Hazai Okm. V. 117; 1344-ben Auj. Okm. IV. 446, 466, 479; 1355-ben Fejér Cod. dipl. X. 3. 292. stb.

a legrégibb ekkoráig a Nagy Lajos korabeli „ars notarialis“; ennek korát a mi formuláink, melyek részben még Róbert Károly korából eredhetnek, de Nagy Lajos első uralkodási éveinél semmi esetre sem ifjabbak, kétségtelenül megelőzik; s már azon körülmény is, hogy bennök birjuk az Árpádok korához eddig legközelebb eső formuláinknak — igaz — kis terjedelmű sorozatát, a gyüjtemény értékét emeli előttünk annyival is inkább, mert azok valósággal létezett oklevelekről készültek és valóban megtörtént jogesetekről szólnak.

Belső tartalom tekintetében kiváló figyelmet érdemel a két válópör, hazai házasság-jogunk érdekes két emléke, mely hazai canonistáinkat kétségtelenül fogja foglalkoztatni.[1] S igy a gyüjtemény egyformán érdekes a diplomatikusra és a jogászra nézve.

[1] Egyik kiváló canonistánk, Dr. Kováts Gyula már foglalkozott s az egyikkel, l. a M. T. Akadémia II. osztályának 1885. évi október havi ülésén tartott előadását.

BASIRIUS IZSÁK KÉZIRATAINAK TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: KROPF LAJOS.

Durham, 1886. április 24-én.

Nagy Gyula úrnak a „Könyv-Szemle“ 1883-diki folyamában [1] közzétett fölhivásának engedve, utána jártam ennek az ügynek és sikerült Basiriusnak Erdélyben visszahagyott kéziratainak és könyveinek történetére nézve nehány adatot összegyüjtenem, melyeket a további kutatás megkönnyitésére itt közlök.

A tudós tanár 1676-ban, október 12-én halt meg s halála után kéziratait dr. Hunter szerezte meg, kinek gyüjteményével együtt a durhami káptalan levéltárába kerültek. A mi érdekes bennük, annak legnagyobb része már megjelent nyomtatásban 1831-ben a Darnell által kiadott életrajzban. [2] E könyv nem ismeretlen hazai tudósaink előtt; igy pl. Szilágyi Sándor fölhasználta a benne közölt adatokat „Erdély Irodalomtörténete“ czimü magvas czikkében [3] és „Erdélyország Történeté“-ről irt jeles művében. [4] Darnell munkája azonban oly pongyola és annyira hemzseg a sok hibától, hogy adatai csakis cum grano salis veendők.

Elhatároztam tehát e hiányt a legelső alkalommal helyreütni.

[1] VIII. köt. 258—266. l.

[2] The Correspondence of Isaac Basire . . . . with a Memoir of his Life. By W. N. Darnell. London 1831.

[3] Budapesti Szemle 1858. III. és IV. köt.

[4] Kiadta Heckenast, Pesten 1866.

Barangolásaim közben eljutottam a régi püspöki vár és székesegyház közelébe is és fölhasználtam a kedvező alkalmat a kéziratokat Durhamban, a hely szinén futólag átnézni. A káptalani levéltár csak szombati napon nyilik meg s ekkor is csak délutáni egy óráig marad nyitva. Egy ajánló levél a levéltár tudós őréhez, Greenwell kanonokhoz, s egy közös jó ismerősünk közbenjárása azonban átsegített e nehézségen. El nem mulaszthatom ez alkalmat, hogy a kanonok úrnak szivességéért a magyar bibliographia nevében legmélyebb hálámat ki ne fejezzem.

A gyulafehérvári levéltárban őrzött regestumnak egy párja meg van itt Durhamban is; tételei azonban némileg különböznek az előbbiétől. Igy pl. a 14. szám alatt a „Tota Metaphysica" után ez áll: „*a me Albae Juliae praelecta.*" Továbbá a Kálvin holograph levelei tárgyában adott „Cautio" után a következő érdekes felvilágosítás olvasható:

„*Pleraque haec praemissa dicuntur fuisse in manibus virorum clarissimorum D. Stephani Tsengeri et D. Francisci Taratzközi postea defuncti, ex cujus Mss. vir magnificus Dominus Nicolaus de Bethlen, meus in Transylvania quondam discipulus nobilissimus, doctissimus monuit me per literas, anno 1669, pleraque praemissa extare jam in manu sua fidissimâ. Cujus ergo magnificentiam expertus in spem sum erectus eadem sua authoritate atque justitia evadere posse recuperabilia Obtulit etiam suam operam mihi perliteras Reverendus Dominus Georgius Hutterus, verbi Divini minister Cibiniensis, meus quoque discipulus domesticus, doctus, diligens atque fidelis. Ad gloriam nobiliss. gentis Transylvaniae bonorum istorum conquisitionem et restitutionem humiliter supplicat Isaacus Basirius S. Theologiae Doctor et Sanctiss. Regiae Majestatis Britannicae Sacellanus atque Ecclesiarum Reformatarum Transylvano-Hungaricarum servus in Christo fidelis et constans.* (Dátum nélkül.) Bethlen Miklósnak föntebb említett levelei után hiába kutattam.

Ugy látszik azonban, hogy a professornak az eme „Regestrum particulare"-ben említett ingóságai nem kerültek vissza Angliába; legalább erdélyi kéziratai nincsenek fölsorolva a durhami levéltár nyomtatott catalogusában s leveleiben sehol sem akadtam nyomára annak, hogy erdélyi barátjaival tudatná a

küldemény megérkeztét. A „Disputationes Albenses impressae“ és a „Schema Albense impressum“ sincsenek meg a könyvtárban. Az egyetlen magyar nyomtatvány, melyre akadtam a „Trecentom Viratus“ egy példánya, [1] mely tudvalevőleg a „Triumviratus“ ellen volt intézve. Ugy látszik Basirius folytatni akarta a vitát, miután a sárospataki pamphlet nála levő példányát sürüen adnotálta s a nyomtatott lapok közé fűzött üres papiros lapokat tömött, apró irással teleírta adversariákkal; még a czímlapnak is kijutott a maga része. A mi a „Triumviratus“ [2] szerzőségét illeti, ámbár Szabó Károly úr névtelenül közli e munkát, én hajlandó vagyok Szilágyi Sándornak [3] igazat adni s szerzőjében Basirius Izsákot fölismerni. A gyulafehérvári professor itteni iratai közt van ugyanis egy kis füzetke az ő kezeirásában, mely úgy hiszem nem egyéb, mint a mondott vitairat előleges fogalmazványa és adatgyűjteménye. A nyomtatványt azonban nem ismerem s igy nem akarok több megjegyzést koczkáztatni, hanem tacere et philosophus manere.

A mi Basirius eltévedett praelectióit illeti, talán még fölfedezhetők másolatai egykori tanítványainak kéziratai közt. Közlöm alább Hutter György egy levelét, melynek tanusága szerint Basirius több előadását tanítványainak tollba mondotta.

A gyulafehérvári regestum említ egy „Codex Ms. in 8°“-t is, „*continens collectionem variarum synodorum Hungaricarum.*“ Találtam egy ilyesféle kivonatot ismert magyarhoni nyomtatványokból a források megemlítésével, de ez nagyon apró füzetke volt s 8-rét codexnek nem keresztelhető.

Nagy Gyula úr említ egynehány életrajzi adatot, melyekre nézve legyen szabad a következőket megjegyeznem.

Szilágyi urat Darnell vezette tévútra. Evelyn naplója szerint, melyre az angol író utal, Basirius *november* (és nem julius) 10-én papolt a westminsteri apátságban (nem pedig Durhamban); ez nem ellenkezik azzal az adattal, hogy a professor ugyanazon és aug. 21-én még Wittembergában időzött. Hogy utjában

[1] Sárospatak, 1656. RMK. T. II. 861.
[2] RMK. T. II. 851. sz.
[3] Erdélyország Története II. köt. 422. l.

hazaféle csakugyan megfordúlt ez utóbbi helyen, azt saját leveléből (Moll Péterhez) tudjuk, melyből alább adok kivonatot. [1]

A Krsykowsky, lengyel jezsuitával folytatott vita Basirius állítása szerint 1656-ban ment végbe. [2] Hogy mi tartóztatta a professort vissza Erdélyben, illetőleg Magyarországon Rákóczy halála után, erre szintén vannak adataim, de nem terjeszkedhetem ki e kérdésre a jelen alkalommal, miután még nem fejeztem be adatgyüjtésemet.

Végül közlöm itt nehány levél másolatát vagy kivonatát, melyek vagy összefüggésben állanak a jelen tárgygyal vagy pedig általában bibliographiai érdekkel birnak.

I.

(Dátum nélkül; sed $165^3/_4$.)

Basirius — Leger Antal protestáns lelkészhez Genfbe.

„.....J'ay posé la traduction en Grec vulgaire du Catechisme public de l'eglise d'Angleterre.....[et] l'ambassadeur de Transylvanie [Barcsay Ákos] en emporta d'icy il y a quelque temps une copie qu'il me promit faire imprimer en son Pays.....“ (Kivonat.)

Ugy látszik, hogy Barcsay nem váltotta be igéretét; ha pedig csakugyan megjelent nyomtatásban a könyv, egyetlen példányát sem ismerjük. A levél szövegének tanusága szerint Konstantinápolyból irta Basirius, tehát 1653 vagy 1654 körül. (Közli Darnell, 121—126 l.) A professor 1653 tavaszán indult el Aleppoból Konstantinápolyba s innen Erdélybe szóló úti levele 1654. nov 12-dikéről van keltezve. Az volt terve, hogy Velenczében nyomatja ki a katechismust, de az inquisitor „s'achoppa au nombre des deux Sacrements.“

II.

1658. aug. 22.

Serenissime Princeps stb. (Rákóczyhoz.)

.....Apothecam commendavi Domino praefecto, qui asportandae ejusdem curam suscepit Typos Celsitudinis vestrae, ut et

[1] Darnell is közli 388, 391 l.; még pedig ugylátszik hiba nélkül. (!)

[2] Darnellnál 383 l. sajtóhibából 1650; a 196. lapon azonban helyesen közli az évszámot.

exemplaria Collegii reposui in domo vestra capitula jam obmurata : Collegii bibliothecam curabo hodie, Deo dante. . . . Ex Vestra Alba Julia, 12. Aug. 1658. Isaacus Basirius.

Fogalmazvány. Hunter Mss. Fasc. 88. — Közli Darnell 352—355 l.

III.

1659. jun. 9.

Dno. Martino Herberto Crucensi, Patriae Scholae Moderatori stb.

Feliciter confecto itinere Fragopolim usque post meum à te discessum Martine mellitissime, singulari quadam Dei providentia hic loci incidi in Preceptorem nostrum meritissimum D. Isaacum Basirium, ut omnium proborum, ita tui et mei non minus amantissimum, hic antiquum obtinens, me plurimis humanitatis mactavit officiis, nunquam satis à me pensandis. Quia vero vir excellentissimus quaedam suorum opusculorum, quibus ob temporis iniquitatem orbatus est, ipse, ex meis Mss. quondam ad calamum nobis dictatis, a me expetiit, horum viro Excellentissimo copiam denegare piaculum fore duxi; discipiens vero de commoda illa nanciscendi occasione, te mihi delegi, utpote cui amicorum fido omnium maximè, quique illa quae volo, intelligis optimè ut tum excellentissimo Domino Praeceptori nostro, tum mihi gratificeris tantum, et tractatum ipsius metaphysicum de perfecto et imperfecto itemque de pulchro, tum etiam Antigynaco Mastygen, è meis scriptis, (quorum tibi copiam facient mei dilectissimi parentes) transcribas et transcriptos prima cum occasione Eperiessinum ad primarium hujus loci Pastorem D. Magistrum Abr. Eckhardum transmittas, quo tibi bonum virum demereberis mirè, simul et meum, quo te semper prosequor amorem si videro mea quidquam apud te valuisse petitio, tanto accendes et instigabis impensius.

Vale meque per tuas preces Domino commenda indefessus. Tuus ad animae dispendium temporis que.

Georgius Hutterus mp.

Eperiessini, 9 Junnii 1659.

Külczim: „. . . . Crucem in Trannia.“

Holograph. — Közli Darnell 362—363 l.

IV.

1661. junius 4.

Ego infrascriptus obnixe rogo magnificos Dominos Wolfgangum Bethlen, Ladislaum Lubiniaci, Samuelem Granaki, plurimum Reverendum ac Clarissimum Dominem Johannem Dodai Pastorem Kokolvariensem, et ibidem provisorem nobilem Dominum Johannem Szikszai ne graventur conjunctim et divisim, mediis legitimis, procurare justam recuperationem bonorum meorum inter bona D. Achatii Barcsai, vel alibi repertorum : Quorum repertorium, saltem generale, exhibeo bona fide spondens me ratum habiturum, quicquid praedicti domini in hocce negotio meo, secundum bonam conscientiam gesserint à me per presentes ad id plena potentia instructi. In quorum fidem chirographum meum et sigillum meum presentibus apposui.

Husstini, 4. Junii 1661.

Isaacus Basirius
S. S. Th. D.

L. S.

Közli Darnell 384., 385 l.

V.

1665. Szept. 13. styl. vet.

Dno Petro Moll stb. Isaacus Basirius S. D.

....Meum vero Germanicum iter ipsus divinasti, nimirum Vratislavio Francofurtum ad Oderam, Berolinum inde : deflectens tamen, Dresdä Lipsiam, inde Witebergam, Academiarum et Auliae gratia stb..... Witeberga itinere aquatico devectus sum Hamburgam stb.....Dunelmi, in Boreali Angliae Tractu, ipsis Eid. Septembrio, st. v. A. U. T. 1665.

Fogalm. Basire kezében. — Közli Darnell 388—391 l.

VI.

Dátum nélkül.

Basirius Izsáknak stb. Durhamban, Angliában.

Olaszországi utam akadályozott meg eddig, különben irtam volna hamarább. Professzor uram kéziratai, ismerősének, Taraczközi Ferencznek kezében vannak ; ő hozzá kell tehát fordulnia.

Időközben majd fölszólítom őt, sőt már irtam is neki, hogy engedje meg Hutter György úrnak, iskolatanítónak, Szebenben, hol Taraczközi Uram lakik, hogy Professzor Uram kéziratairól egy lajstromot készitsen, hogy azt önnek elküldhessük. De ő, úgy látszik, Diogenest akarva majmolni, kérésemet durván visszautasította. Ha egy második fölszólításomnak sem engedne, gondom lesz rá, hogy eszére térítsem a fejedelem egy mandátumával. Időközben irjon neki és nekem is, leveleit kereskedőkre bizhatja habozás nélkül s akár Hamburgba küldheti ily czim alatt. „A Monsieur, Monsieur Stanislaus de Lubingicz, à Hamburg," vagy jobb lesz talán Bécsbe küldeni ily czimmel „Al Molto Magnifico Signor Giovanni Giacomo Knopff à Vienna." Nincs más mondani valóm tisztelt barátom, mint az, hogy az Isten pártfogásába ajánlja volt tanítványa

Nicolaus de Bethlen mp.

Eredetije latin; holograph. — Darnell angol fordításban közli (199—200 l.) Az eredetit nem volt időm lemásolni; de összehasonlítottam az angol fordítással. Itt magyar fordításban közlöm. Dátumot nem találtam sem a levélben, sem a hátiratban. De a Nagy Gyula úr által közölt IV. számú és az általam közlendő VII. számú levelek szerint ennek 1664. szept. 28. után, de 1666. jul. 1-je előtt kellett iratnia.

VII.

1666. jul. 1.

D^to^ Francisco Taraczközi, Poetae Laureato stb.

Basirius örömmel hallja Bethlen Miklóstól, hogy Taraczközi még életben van. Szerencsekivánatait küldi. Azt hallja Basirius, hogy némely kéziratai Taraczközinél vannak. Kérve kéri, hogy ezeket neki visszaküldje . . . stb. Londini, ipsis Kalendis V^til^ 1666.

Hátirat: De Bonis in Transylvania.

Fogalmazvány Basire kezeírásában. — Darnell ezt nem közli. — Eredetije latin; Hunter Mss. 9. köt. 212. sz.

—

Ennyi mindössze az, mit a gyulafehérvári professzor kéziratainak sorsát illetőleg eddig fölkutatnom sikerült. Minden oda látszik mutatni, hogy ingóságai nem kerültek vissza Angliába;

iratai talán még most is ott lappangnak valahol Magyarországon vagy Erdélyben.

Tanítványai közül többen követték őt külföldre. Ily pl. Jászberényi Pál, ki Londonban iskolát nyitott; Ádámi János, kit volt professzora közbenjárására a királyi testőrségbe vettek föl.[1] Ez utóbbi megénekelte London város nevezetességeit egy latin költeményben, mely angol fordításával együtt 1675 körül nyomtatásban is megjelent.[2] A költemény e szavakkal kezdődik:

„Quis metus a vestris me Transylvania, tectis Depulit?“ ...

[1] Lásd Basire levelét dr. Barlowhoz 1670. julius 10. Közli Darnell 288—290 l.

[2] »Londinum heroico carmine perlustratum. Per Johannem Adamum Transylvanum, dedicatumque literarum, peregrinorum, virtutumque patronis. The renowned city of London surveyed and illustrated in a Latine poem. By J. Adamus, a Transylvaniam, and translated into Englisch by. W. F. of Gray's Inn T. C. dedicated to the patrons of strangers, learning and ingenuity. London, 1675 (?) 4to. A nyomtatvány igen ritka. Ujra ki lett nyomtatva a »Harleian Miscellany« czimű gyűjtemény 10. kötetében 139—150. l. 1813-ban.

A KOMÁROMMEGYEI KULCSÁR KÖNYVTÁR.

Közli: Erdélyi Pál.

Komárom megyének 1827. október 9-én tartott közgyülésén egy levél olvastatott fel, mely a szokásos törvénykezési, közigazgatási, követi, katonai s más ilyen ügyek egyikét sem érintette. Tartalma egy, abban a körben szokatlan ajánlat volt, melyet a „Pesti Magyar Nemzeti Ujság“ szerzője tett a nemes vármegyének.

Az ajánlat, mint mondva volt, nem tartozott a vármegyéken rendszerint előforduló ügyek egyikébe sem, de olyan körben mozgott, mely abban az időben foglalt és hódított tért a politikában és a társadalomban: műveltségi, irodalmi kérdésekre vonatkozott. Királyaink győzelmei lehettek fényökkel elvakítók, hadjárataink eredményei mámorba ringatók, politikai szereplésünk, államéleti működésünk meglepő; de érdekesebb kora alig volt történelmünknek, mint jelen századunk eleje. Mindenütt ébredés, új élet, eleven ható erő mutatkozik, mely megindítja az irodalmi reformot, hogy az előkészítője legyen a politikának. A romantikusokkal, epikusokkal az, a nemzeti nyelv, művelődés, alkotmány stb. kérdéseivel megindul ez. Nyugat előttünk áll, s mi messze elmaradva, mögötte látjuk magunkat. Tagadhatatlanul elszomorító látvány. De hála, nem marad úgy semmi és megindul a mozgalom, melynél fölvidítóbb, emelőbb kevés van a mi vérrel és könynyel áztatott multunkban. Előbb az irodalom tűzi ki a reform eszméit, majd a politikai és társadalmi élet ismeri el azokat és hozza fel napi kérdésekül. Megindul a megújulás mozgalma, kezdünk magyarok lenni, tért hódítunk nyelvünknek, oltárt állítunk neki szinházunkban, beviszszük a törvényhozás és

törvénytartás csarnokaiba, az iskolába és a magánéletbe, tudományos intézeteket állítunk fel, és dolgozunk minden irányban ez egy, szent czél érdekében.

E kérdések leginkább az ország szívében, a központtá válandó Pesten kerültek szőnyegre. A megyék kevésbbé foglalkoztak velök. Komárom megye pedig csak elvétve. Méltán keltett tehát föltünést az a levél, melyben egy a nemzeti műveltséget előmozdító, tudományt elősegítő ajánlat intéztetett a megyei KK-hoz és RR-hez.

„Álmélkodva tapasztalván más nemzetek tudománybeli kulturáját, észrevettem, hogy ezen előmenetelt mindenütt a számosabb bibliothékák és jurisdiktióknál is található, a közhasználásra megnyitott könyvtárak segítették.“ Ez volt első mondata annak a feltünést keltő levélnek, melyben Kulcsár István tette ajánlatát, hogy „3—4000 drb tudományos és hasznos könyveket ajánl a vármegyének egy, Komáromban közhasználásra megnyitandó bibliothéka felállítására.“

Ezzel a levéllel vetette meg alapját Kulcsár a nevéről nevezett könyvtárnak. Tette pedig azt tisztán önzetlen hazafiúi indulatból, szülőföldjének kivánván juttatni a dicsőséget, hogy első legyen azok között, kik megértették a kor szavát és szellemét és segítették a neki induló nagy fontosságú törekvéseket.

Kulcsárnak az irodalmi és társadalmi téren tett munkássága és érdemei sokoldalúak és nagyok. Majdnem mindenütt ott volt, a hol csak izgatni, közremunkálni, buzdítani és tenni kellett a nemzeti nyelv, irodalom és műveltség érdekében. Szerkesztett lapot, igazgatott szinházat, kiadott könyveket, írt folyóiratokba, izgatott a nemzeti szinház mellett, pártolt irodalmi vállalatot, összetartotta az irókat stb. stb., szóval belekapott ezer dologba, a miről azt hitte, hogy azzal nemzetének használhat. E munkássága, ez irányú működése keretébe tartozik az az ajánlás, melylyel Komárommegyét megtisztelte és újabb bizonyítékát adta, hogy életének csak egy czélja volt.

„Nem kétkedem — igy szól tovább levele — hogy ezen csekély adományom a nemes vármegyének és városnak több nagylelkű férfiait arra fogja serkenteni, hogy a mit én kis csekélységgel a nagy czélokra kezdettem. azt mások gazdag adakozásokkal bővítsék, s ezáltal a nemzeti culturát s maradékaiknak

nagyobb tökéletesedését hathatósabban segítsék.“ Kulcsárt az alapításban magas eszme, mint ő nevezte „fensőbb czél“ vezette. Ugyanazon eszme, ugyanaz a czél, mely egész életében előtte lebegett, vezető csillagul járt. Érezte ő azokat a hiányokat, melyeket nemzeti életünk mutatott és megragadott minden eszközt azok pótlására. Kulcsár nem azok közül volt, a kik hangosan hirdették a minden téren szükséges reformokat, de azok közül, a kik felismerték és be is látták, sőt azon kevesek közül a kik tettek is, áldozatokat is hoztak. E hiányok pótlása : nemzeti művelődés által a magyarnak a nyugathoz közelebb emelése volt az ő eszméje, fensőbb czélja. A mennyire előre tekintő ember volt, nemcsak a jelennek dolgozott, de számított a jövőre is. Igy alapította, a jövő számára, a könyvtárt, igy gondolta, hogy lesznek utódai, a kik az ő kezdeményezését tovább fogják folytatni. Azt hitte, hogy könyvtára alapja lett egy majdan szélesen kiterjedő, szülőföldje vidékének középpontul szolgáló kulturális intézetnek. Előtte járt példányul a külföld, a mint azt alapító levelében is kijelenti : „serkentő példánk lehet Franczia-ország, hol a kultura oly nagyra emelkedett, s hol majd minden városnak 30—80,000 kötetből álló, közhasználásra szolgáló bibliothékája vagyon . . . . Anglia, Németország . . . . Szerette volna, ha az ő kis kezdeményezése, — mint ő mondja — talán ilyennek szolgálhat alapul. Hiszen azért bizta egy vármegyére, egy tekintélyes testületre, egy valóságos kis országra, hogy e reményét biztosítsa, tudván, hogy az állandóan kezeltetheti, felügyelet alatt tarthatja, gyarapithatja, szóval fejlesztheti. Reménye annál nagyobb lehetett, mert szemeivel látta, hogy a Múzeum, melyet 1802-ben alapított gr. Széchenyi, már akkor 1827-ben tekintélyes intézet volt, a legszebb reményekre jogosított.

Az ajánló levél egy más helyén, a záradékban kifejezést ad szándékának, gondolatának Kulcsár. „Méltóztassék a tek. n. vármegyének nemcsak ajánlásomat, hanem annak *fensőbb czélját* is tekintetbe venni . . .“ Figyelmeztette e szavakban a megyét, hogy itt nem csak arról van szó, ha adnak vedd el, de egyébről is : az alapító fensőbb czéljának elismeréséről, elfogadásáról és megtartásáról. Mintha csak azt mondotta volna : tegye magáévá a vármegye az én nagy czélomat, legyen rajta, hogy az én csekély kezdetem tekintélyes folytatássá legyen, mely idővel Fran-

cziaország kisvárosi könyvtárai mellett megállhasson, legyen olyan könyvtár belőle, milyen kulturállamokban minden városnak van. Fontolja meg a vármegye jól és adja tudtomra „maga bölcs meghatározását.“

Az alapító levél felolvastatván[1], Komárom megye közgyülése a következőkép határozott: „Ezen nemes ajánlását Kulcsár István úrnak köszönettel elfogadván a Tekintetes Rendek, Horváthy János főszolgabiró úr által tudósíttatni rendeltetik, hogy az ajánlott könyveket akármely időben Komárom városában lévő nemes vármegye házához szállíttathatja, ajánltatván azon czélra tek. első alispán úr által az ő hivatalos szállásából egy alkalmatos szoba addig is, mig ezen czélra új épület állíttatni fog.“ stb. A vármegye tehát elfogadta az ajánlatot, elismerte az alapító szándékát, *fensőbb czélját.*

Azok az intézetek és intézmények, melyek abban a korban nyerték alapjaikat, ma már mind tekintélyesek. Ilyenek a M. N. Múzeum, az Akadémia, a Marczibányi-alap, a Kisfaludy Társaság. Mig a Kulcsár könyvtár ma is csak ott áll, a hol volt Perger Anna, Kulcsár özvegyének utolsó adománya átvételekor. Pedig fejlődése jól indult, bár eleivel is már lassan haladt.

Helmeczy közölte az alapító levelet, Komárom megye jegyzőkönyvének arra vonatkozó pontját és azt a levelet, melyet Horváthy főszolgabiró írt a megye meghagyásából Kulcsárnak. Ezek után nehány sorban megemlékezett a például szolgáló cselekményről, igy kezdvén: „Adja a nemzeti csinosodásunk védistene, hogy két testvér-hazánknak minden vármegyéje, kerülete, káptalanja s püspökszéke, városa és akadémiája, lyceuma és gymnasiuma mennél előbb ily hazafias lelkű adakozóra s minden adakozó ily édes viszonzatú méltatóra találjon!“

Helmeczynek egyik óhajtása sem teljesült. Ilyen hazafi lelkű adakozó, Csaplovits, Mikó gr., Somogyi stb. kivételével nem találkozott, s az „édes viszonzatú méltató“ nem mutatta magát annak.

Hogy maradt a könyvtár ott, a hol Perger Anna utolsó

[1] Közölve: M. Kurir 1827. II. 51., 52. sz. 408. l.
Tud. Gyüjt. 1827. XI. 119.
Kom. Lap. 1884. 12.

adományának átvételekor volt, mint folyt le története, a már nemsokára hatvan éves multú könyvtárnak, kik és mit tettek érdekében, az alább jövő sorokból fog kitünni, s mindebből az is vajjon Komárommegye megtartotta-e az alapító *fensőbb ezélját?*

Alább már előadtuk azt, hogy fogadta a vármegye Kulcsár István ajánlatát. Az ide vonatkozó jegyzőkönyvi kivonat további része a következő: „Melynek (t. i. az új könyvtári épületnek) leendő felállítására nézve Battáry Pál földmérő úr plánumot készíteni, a négy járásbeli főszolgabiró urak pedig járásaikban a megyebeli uradalmakat, földes uraságokat és t. papi rendet, ugy a nemes várost, ezen különösen a megyebeli ifjuságnak pallérozta-tására nézve hasznos czélnak előmozdítása tekintetéből szabad adakozásra megkeresni köteleztetnek.“ [1]

A vármegye intézkedései különösen két czélra mutatnak, egyik a könyvtár elhelyezése, a másik annak gyarapítása, jobban könyvtáralap teremtése.

Battáry, megyei *főindzsellér* a vármegyétől nyert utasitások szerint munkához fogott, hogy a könyvtár számára egy, a megye udvarán emelendő, szabadon álló épület tervét elkészítse, mely a könyvtárszobát, olvasótermet és a könyvtárnok hivatalos helyiségét, a szükséges mellékszobákat foglalta volna magába. Mindezt neki lehető költségkiméléssel kellett volna végeznie. A vármegyén türelmetlenkedtek, s ujolag felszólitották Battáryt, kit a másodizben való felszólítás bizonyosan munkában talált már, mert nemsokára benyujtotta a kész tervet a megye közgyülésének.

A közgyülésnek tetszett Battáry terve, de mégis kénytelen volt jobb időre halasztani annak kivitelét, mert a szükséges pénz akkor még az ajánlásokból sem lett volna előteremthető. A Battáry által tervelt könyvtár, a tervezet szerint egy egészen különálló, tűztől biztosított egyszerü renaissance épület lett volna, melynek beosztása megfelelt a megye által adott utasításnak. Ugyanis: az oszlopos terraszról benyiló előszoba baloldalán lettek volna a mellékhelyiségek, jobb oldalán a kezelő könyvtárnok szobája. Ebből egy kisebb olvasó, s emebből a tágas és világos nagy könyvtárterem nyilott volna. A költségvetés szerint, beleértve minden munkát, 5300 frton felül levő összeg fedezte

[1] 1969., 1827. okt. 9. Közgy. Jegyzőkv.

volna az építkezést. Ennyi pénze nem volt a könyvtárnak, a megye a magáéból nem utalványozhatott, és igy a tervnek félre kellett tétetnie, s a könyveknek megmaradni ott az első alispán által felajánlott szobában, hova még 1827-ben tétettek. A terv, költségvetés, rajzok, iratok stb. tehát ad acta tétettek s még ma is ott vannak szép nyugalomban a secretum sigillum biztos őrizete alatt.

Épületre tehát nem jutott pénz, azonban szekrényekre mégis. Igy készített Búza Sándor helybeli asztalos mester hat nagy szekrényt, melynek ára, beleértve az asztalos és lakatos munkát is, hatvan forint volt. Ez a hat szekrény foglalta magába az egész könyvtárt, s még ma is megvannak s a levéltár új helyiségében a kor igényeinek s helyiségnek megfelelően átalakítva, s 1829-től, melyben készültek, maig lepergett esztendők hosszú során mostanig, midőn újra elhelyeztettek, őrei és tanui voltak ama könyvtárnak, különféle változásainak.

A vármegyének egyik czélja, (könyvtáremelés) tehát nem volt elérhető, s ennek oka egyedül az volt, hogy a másik czél, nem sikerült (a gyüjtés).

A főszolgabirák a megye utasítása szerint fölkeresték az uradalmakat, papi rendet, földbirtokosokat stb. önkéntes adakozásra szólítván a könyvtár czéljaira. Nemsokára a felszólítások után jöttek a válaszok az uradalmak részéről, s a jelentések a főszolgabirák részéről, jelentvén a megajánlott és befolyt összegeket. A gyüjtés azonban lanyhán folyt, s az ajánlások, de a fizetések is nehézkesen történtek. Különös, hogy annyiszor olvassuk a jegyzőkönyvekben a gyüjtésről szóló jelentéseket, hajlandók vagyunk azt hinni, hogy végeredményül szép összeget mutat az fel. Pedig nem úgy van. A csalódást az eljárás nehézkes volta fejti meg. Először megajánlnak bizonyos összeget, azt már jelenti a főszolgabiró, azután mikor befizetik, jelenti a főadószedő : igy minden összeg legalább kétszer szerepel, de természetesen csak egyszer számit.

Általában alig lehet valami nagyon megelégedni a végeredménynyel ; pedig a Rendek jóindulatán sem mult, talán a szolgabirákén sem. Számtalan esetben látjuk és olvassuk, hogy a közgyülések utasítják a szolgabirákat a gyüjtés folytatására.

A Rendek azonban a mint a zöld asztalt odahagyták, eltették jóindulatukat a következő gyülésre, a magánéletben nem igen vették elő. Igy lehet csak érteni, hogy Komárom megyében, a hol oly sok nagy uradalom és sok földbirtokos, számtalan nemes ember volt, a könyvtárra megindított és folytatott gyüjtés olyan csekély eredménynyel végződött. Milyen szegényes számok azok, melyek az egyes járásokban befolyt összegeket jelzik; hol maradnak el egy-egy lakoma, vadászat, tisztujítás vagy követválasztás nagy kiadásai mögött! Kár szólani, a könyvtár a tudósnak való volt még akkor, a többi ellenben mind a nemes embert illette. Azt hallottam, hogy ma már, legalább abban a megyében, változtak a viszonyok. Lehet. Kölcseyt ma már ismerik, ellenben akkor, mikor nagy lelkesedéssel választották meg táblabirónak, még nem ismerték. Szathmár megye felhivását, munkáira való előfizetésre azzal küldte vissza Komárom megye, hogy előfizető nem akadt.

Lassan megindul, mozogni kezd a vármegye közönsége és a gyüjtés kezdetét veszi. Az első jelentést 1828. jan. 9-kén teszik a főszolgabirák a közgyülésnek,[1] hogy 131 frt 31 kr. már befolyt a generális kasszába. Egy évvel később Bóday főadószedő már 498 frtról tett jelentést.[2]

Ez az összeg magában elég derék, de számítani kell, hogy ebben már benne foglaltatik az előbbi s az időközben ajánlott és befizetett összegek nagyobb részt mind. Ezt a 498 frtot lehet a könyvtár alapjának nevezni.

Azonban a gyüjtés folyt tovább, s érkeztek lassankint a felszólításra felelő válaszlevelek is az egyes uradalmaktól. Ezek sorát a szentpéteri gróf Zichy Miklós által utalványozott 50 ezüst forintról tudósító nyitja meg.[3]

Majd gróf Esterházy Miklós ajánlását olvassák, hogy a könyvtár építésére 300 ezüst frtot ajánl meg segedelemképen, ugyanerre a czélra Batthányi Gusztáv és Kasimir grófoktól 50 v. czédulás forint ajánlásáról tudósítja a megyét Milkovich főszolgabiró. Az esztergomi káptalan levele mindezeket megelőzte

[1] 276. sz. 1828. jan. 9-ki Közgy. Jegyzk.
[2] 337. sz. 1839. jan. 49-ki Közgy. Jegyzők. és 104., 2., 33. (1828. sz.)
[3] 932. sz. 1828. márcz. 17. Közgy. Jegyzők.

— *datum* szerint, de mindezek mögött maradt — ajánlás dolgában, e szerint: „a nemes vármegyének Kulcsár István által ajánlott 4000 darabból álló könyvgyüjteménynek illő elrendeltetésére építendő alkalmas épületnek felsegitésére adakozását nem terjesztheti.“ Ebből a döczögős válaszból azt lehet kiolvasni, hogy nehezére esett a káptalannak a megyében fekvő nagy birtokai után rá eső adományt visszatartani. A vármegye röviden tért fölötte napirendre, mondván: „tudományul szolgál.“ Annyi bizonyos, hogy ezzel a felelettel hamar el lehet készülni.[1] [2] [3]

Igy állott a gyüjtés, mikor a rendek már arról kezdtek gondolkozni, hogy a bejött összeget hasznosítani, kamatoztatni kellene és azért meghagyták a főadószedőnek Bódaynak, hogy tegyen a vármegyének arról jelentést, hogy az eddig begyült összegeket ki lehetne-e adni kamatra, és ha igen, hol?[4]

Ezalatt is gyült a pénz, bár csak lassan. Sokkal hamarabb akadt azonban kölcsönvevő. Balogh Lőrincz táblabiró kérelme épen jókor jött a Rendekhez, hogy neki, a tömlöczök építésére és a könyvtár-épületre bejött pénzt kamatra adják ki. A Rendek kellő biztositékot látván úgy a kérelmező személyében, mint a felajánlott fedezetben, megengedvén az intabulatiót és alávetvén magát esetleges nem fizetés esetén a törvényes eljárásnak: megadták a kért összegeket és azonnal intézkedtek a kölcsön biztosítására. Ez az összeg a könyvtáralap részéről 498 frt volt. Balogh azonban nem teljesitette fizetési kötelezettségét, akkor, midőn arra felszólíttatott. Ennek következése egy hosszabb per lett, melyet a vármegye nyolcz éven át folytatott Balogh ellen, majd annak a közben történt halála után neje és örökösei ellen, mignem 1837-ben sikerült a fiscusnak a két alapra begyűlt, s kölcsönül kiadott összegeket kamataikkal együtt behajtani.[5]

Mig a gyüjtés megyeszerte ily eredménynyel folyt, mig a könyvtárépület kérdésével foglalkoztak és dülőre még sem jutottak, magával a könyvtárral igen kevés történt. Horváthy tudó-

[1] 337. sz. 1829. jan. 19-ki Közgy. Jegyzők.

[2] 403. sz. 1830. febr. 10. folyt. Közgy. Jegyzők.

[3] 742. sz. 1828. márcz. 1. Közgy. Jegyzők.

[4] 405/1829. 1742/1829.

[5] $163^{6}/_{7}$/1829. 3506/1833. 2588/1833. 809/1834. 1341/1836. 423/1837. (Főbb iratai.)

sítására Kulcsár István megküldötte könyveit még 1827-ben a vármegyének, melyeket az ideiglenesen az alispáni hivatal egyik szobájába helyezett el; s utasította Battáryt uj helyiség tervének készítésére. Már láttuk, hogy e kérdésnek vége mi lett, tudjuk, hogy a könyvtár megmaradt az ideiglenes helyén, de 1829 őszén már szekrényekbe helyezve el, megóvandó a portól és az elkallódástól. Ugyanazon évben adatott át a főjegyző által a levéltárnoknak, Nagyváthy Vendelnek hiteles lajstrom szerint. Kulcsár halála után, neje sz. Perger Anna 1828-ban a férje után még rá maradt könyveket is a megyének adományozta, kérvén a megyét, hogy minderről neki hiteles lajstromot küldjön. Igy küldötte ki azután a közgyülés a Hunyady nótárius, Pruzsinszky és Jeszerniczky táblabirákból álló bizottságot, hogy a könyvtárt rendbe szedvén, lajstromát készítsék el és nyujtsák be a ttes Rendeknek. Ugyenezen utasítást adták a Rendek a három hónappal később, május 1-én tartott közgyülésen Hunyady és Pruzsinszkynak, midőn Nagyváthy az elkészített katalogust bemutatta. A küldöttek jelentéséről nem sikerült találnom jelentést.

Igy állott a könyvtár 1830-ban. A megye rendei meglehettek talán elégedve állapotával, de a Helytartótanács nem elégedett meg. 1831-ben [1] meginterpellálja a megyét, [2] hogy a könyvtárt mért nem adta át eddig a *közhaszonnak* és fölszólította, hogy a testamentumnak a könyvtárt illető részét hozzá fölküldje. A közgyülés a leiratot a kögyüléshez utasítja. Azonban a következő kisgyülésen nem tárgyaltatott. Alig azért, mert nem volt rá idő; valószinübb, mert alig adhatott rá kielégítő feleletet a közgyülés. A Helytartótanács azonban a következő évben újra leírt [3], megsürgetvén az elkésett feleletet. Erre a leiratra már lehetett felelni, [4] és csakugyan felelt is a megye azon év augusztus elsején tartott közgyülésén, mert időközben az 1831. junius 16-iki közgyülésen hozott határozatok szerint a könyvtárt átadta

[1] 949. Kis gyülés 1831. május 2-án.
[2] A leirat 6786. 1831. III. 16. sz. a. kelt.
[3] 11790. sz. a.
[4] 1397/1832., 1632/1832.

a közhasználatnak,[1] Komáromy János fiskálist annak gondviselőjévé rendelte, s neki 50 frt v. cz. határozott.

A könyveket Pruzsinszky táblabiró és Hunyady nótárius által elenchus mellett átadatta neki, meghagyván, hogy azokat a tárgyak mineműségéhez képest rendbe szedje és semmiféle könyvet a könyvtárból házhoz ki ne adjon.

Igy már lehetett felelni a helytartótanácsnak, egy kis önérzettel, egy kis szánom-bánommal. A válasz az volt, „hogy a vármegye a könyvtárt tulajdonául tekinti, jelenleg jó karban és felügyelet alatt tartja. A helytartótanács a válaszszal nem elégedett meg, újra leírt s a felelet újra ugyanaz maradt, az erre vonatkozó jegyzőkönyvi kivonatban hangsulyozva, hogy kérdéses könyvtárjuk most is jó rendben van. A megyéknek régebben bizonyos erényül számították be, ha a Helytartótanácscsal, vagy a kanczelláriával szemben bizonyos konokságot mutattak. Talán féltették autonomiájukat, talán nemzeti virtusból. Komárommegye ebben nem maradt hátra.

Komáromy János első könyvtárnoka volt a könyvtárnak. Lelkes ember, munkás könyvtárnok, s ha csak rajta múlik, a Kulcsár-könyvtár ma bizonyosan egészen más állapotban van. Munkássága eléggé bizonyít lelkiismeretességéről, hamar, négy hó alatt, rendbe szedi a könyveket, s elkészíti azoknak szakaszok és sorok szerint való jegyzékét, s bemutatja a megyének. Ugy látszik izgatni kezd a megyében a könyvtár gyarapítására, s ennek eredményeül mutatja be a RR-nek a gyarapodás jegyzékét, s jelenti, hogy Weinmüller Bálint helybeli nyomdász, a könyvtár jegyzékének, valamint az azt illető kisebb nyomtatványok elkészítésére ajánlkozott. Fáradsága azonban, úgy látszik, nem volt sikeres, és a könyvtár lassan fejlődött. A szaporodás rendes körülmények között igen gyenge lehetett, 1835-ben az elmult évről öt iró munkája 11 kötetben. Mindössze csekélység, de a következő évben annyi sem, mert azt tudjuk meg, hogy a megrendelt könyveket nem vehette meg a bejött pénz csekélysége miatt. Egyetlen jelentékeny mozzanat ez időben néhai Kulcsár J. nejének, Perger Annának, két rendbeli 1000—1000 kötetes adománya, az elsőről 1832. decz. 1. kisgy., a másodikról 1833. jul.

[1] 1652. Közgy. 1831. jun. 16-an.

1. közgy. tevén jelentést a könyvtárnok. Igy, lehet mondani, a vármegye könyvtára összes szaporulatát 1827-től 1833-ig a férje szép gondolatát megértő özvegy adománya teszi ki, s ha számba veszszük, hogy a forradalomig alig valamivel több a szaporodás, mint 1835-ben volt, a tizenöt év alatt elmaradt fejlesztésért kit tegyünk felelőssé.

Ime, néhány vonásban a könyvtár rendezése, megnyitása és gyarapodása. Szólnom kell arról, vajjon használták-e a városiak és megyeiek, különösen a fiatalság.

E kérdésre felelő adat, vagy rávonatkozó utalás nagyon kevés van birtokomban. Mindössze annyit tudok, hogy csakugyan használták, bár nagyon gyéren. Ugy látszik azonban a megyei határozat nem maradt érvényben, hogy t. i. házhoz könyvet kiadni nem szabad, mert akkor alig fordul elő az az eset, hogy néhai Liska Dánielnél elmaradjanak a könyvtár tulajdonát tevő könyvek, melyeknek visszaszerzéséről vagy kárpótlásáról dicséretes gondossággal intézkedett a megye.

1839—40-től megszakadnak történetünk szálai, az adatok, melyekre támaszkodtunk s a melyeket összeszednünk sikerült, a mondott időn túl nem lépnek; 1857-ig tart az a kor, melyről beszámolni nem tudunk tényleges adatokkal, bár képesek vagyunk arra, hogy nehány vonást sajátítván el az alkotmány és a megye történetéből, némileg pótolhassuk a megszakított előadást. Ez azonban már történetünknek arról a részéről kerül, mely a legujabb időkig terjed.

II.

Az alkotmányos élet ránk derülése után kezdettük magunkat jobban érezni, bár még mindig nyomott az előző kor szomorú hangulata, hasonlóan, mint midőn a hosszabb ideig hordott tehernek nyoma azt hiteti el velünk, hogy még mindig hordjuk azt, noha már talán jó ideje, a sarokban hever. Lassankint visszatért a régi élet, az új viszonyok által megváltoztatott, felismerhetetlenségig elváltozott régi élet. A megyék is elkezdték korteskedéseiket, megválasztották tisztviselőiket és hozzá fogtak

ügyeik viteléhez. Komárom megyében is így volt. Lassankint fogott mindenhez, és végre rágondolt könyvtárára is. 1874-ben vette föl az ügyet s vele még mindig kisért azóta, maig sem fejezte be, maig sem adta át rendeltetésének.

1874. junius 22-én tartott közgyülésen szóba kerülvén a megye könyvtára, egy bizottságot küldött ki a közgyülés, melynek feladatát a következőkben szabta meg. Vizsgálja meg a bizottság alaposan a Kulcsár-féle könyvtárt, szerezzen magának teljes tájékozást annak mostani állapotáról, ehhez mérten állapítsa meg a megszerzendő könyveket, erről és a könyvtár helyes kezeléséről, valamint czélszerű elhelyezéséről jelentést, jobban: javaslatot terjeszszen be a megyéhez.

E bizottság tagjai Baranyai Gáspár b. tag elnöklete alatt Vagács Caesar, a Benedekrendi kisgymn. igazgatója, Kálmán Rudolf, árvaszéki elnök, László József, kocsi ref. lelkész, R. Nagy Sándor b. tag és Miskey Géza levéltárnok, lettek.

A bizottság megkezdette munkásságát. Első sorban a könyvtárat vizsgálta meg, normativumul az 1862-ben készült katalógust vevén. Ennek alapján kiderült, hogy a könyvtárból sok darab könyv hiányzott; maga a könyvtár, a megyeház folyósóin álló régi szekrényekben elhelyezve, zár alatt ugyan, de rendezetlenül, gondozatlanul tartatott, szóval, hogy az értékes könyvgyüjtemény minden tekintetben hasznavehetetlen állapotban, az elkallódás szélén, a legnagyobb rendetlenségben sinlik. Világosan meg volt mutatva az út, melyen a bizottságnak már most a legsürgetőbben el kelle indulnia. Először is a hiányzó munkákat a mennyiben lehet visszaszerezni, a mennyiben nem, a felelősség terhét megállapítván, az illető könyvtárnokokra megfelelő összegekben kiróni és behajtani. Gondoskodniok kellett azonkivül a további kezelésről, a könyvtár kiegészítéséről és elhelyezéséről.

Ugyan ez a bizottság vizsgálta át a Kulcsár-alap számadáskönyvét és akkor meggyőződtek róla, hogy az alap rendesen kezeltetik, s meg egyez a valósággal az 1873. év végén a közgyülésnek (1874. márcz. 23.) bemutatott számadás.

Az alap állása (1873. év végén) a következő volt.

1872. év végén államkötvényekben . . .	1428	frt —	kr.
Ennek kamatai	11	„ 6½	„
Takarékpénztárban elhelyezve	1797	„ 66	„
	3236	frt 72½	kr.
1873. évi államkötvények kamatai . . .	66	„ 40	„
Takarékpénztári összeg „	108	„ 70	„
Összesen:	3411	frt 82½	kr.
Ebből kiadás (könyvtárnok fizet.)	33	„ 33⅓	„
Maradvány 1873. végén	3378	frt 48⅙	kr.

A bizottság első részén feladatának e szerint keresztül hatolt, azonban még nem végezte el megbizatását.

A tapasztalt könyvhiány visszaszerzése s a felelősség megállapítása végett megindított vizsgálat, hosszas bevezetéseivel, jelentéseivel, kimutatásaival stb. egy egész nagy ügydarabot teszen ki, mely mig egyrészt könyvtárunk multjára sok érdekest tartalmaz, másrészt hangosan beszél a megyei autonomia intézkedéseinek csigamódra járó gépezetéről, mely papirost emészt és embert öl. Ebben a tekintélyes csomagban mindenféle sok jelentés, javaslat, vélemény, utasítás, jegyzőkönyv stb. van, melyekből megvilágítjuk könyvtárunk történetét, röviden, mert azok szövevényes tekervényeit hosszasan adnunk ellenkezik a jó ízléssel.

Legelőször is az tünik ki, hogy a felelősség Ambrósz János volt megyei főnök, másodsorban dr. P.... A.... I. aljegyzőt, majd törv. ülnököt és K...y J....f főjegyzőt terheli. A bizottság e jelentésén indúlva a közgyülés, Asztalos Móricz megyei ügyészt bizta meg a hiányzó könyvek visszaszerzésével esetleg az értéküknek megfelelő kártérités behajtásával. Részint a megbizott közbejött halála, részint a könyvtár hozzáférhetlen állapota miatt a teljesen jó kimutatás készítésének nehézsége, részint más kevésbbé ismert okok és körülmények együttes hatása alatt elmaradt az egész művelet, s a hiányzó könyvek körül csak igen kevés került vissza, önkéntes visszaküldés által. Szóval a mozgalom ez irányban teljesen hiába való volt.

Itt veszek alkalmat a könyvtár történetének a provizórium alatti részét ismertetni. Ambrósz János volt abban az időben a megye főnöke, kiről, a mint a hír fenmaradt, csak jót mondanak

kortársai. Ez a humanus, jó indulatu tisztviselő fordította figyelmét a könyvtárra, s hogy az használatlanul ne heverjen, Nyulassy Antalt bízta meg annak kezelésével 1857-ben. Nyulassy, a mint levelében, melyet a bizottsághoz intézett, maga is mondja, a könyvtárat rendetlenségben, zavarban találta és vette át. Egész munkásságát arra fordította, hogy az rendbe hozhassa és katalógusát elkészíthesse. Csakugyan, az első katalógus, melyet nemcsak a közgyülések tagjai, de mi is forgathatunk, Nyulassytól való. 1862. szept. 22-éig, míg ő kezelte a könyvtárt, nem volna okunk annak állapota felől aggódni, mert a főtisztelendő valóságos lelkiismerettel és igazi könyvtárnoki lelkesültséggel töltötte be tisztét. Mikor attól megválni kénytelen volt, átadta Ambrósznak a könyvtár kulcsait és kérte, hogy megvizsgálván azt, adja meg neki a fölmentvényt. Ambrósz azt nem tette, s a mint átszámolás nélkül, tisztán a kulcsok átadásával vette ő át Nyulassytól a könyvtárat, épen olyan lelkiismeretlen eljárással adta át K. J.-nek, hogy azt tovább is rendben tartsa és kezelje, ki e megbizásnak 1865. okt. 13-ig felelt meg. Ot hivatali utódja dr. P.... A ... 1867. közepe tájáig követte, épen úgy átszámolás nélkül vevén át, miként elődje, az értékes és már ekkor megszaporodott gyűjteményt.

Ugy látszik, a könyvtár kezelésével nem volt a megye közönsége megelégedve. Ennek következése lehetett azután, hogy az 1867. junius elsején tartott közgyülés P.-től a kulcsokat azonnal átvevén, egy bizottságot küldött ki, mely a megejtett vizsgálat után konstatálta, hogy összesen 338 drb könyv hiányzott, még pedig 50 drb a Kulcsár által ajándékozott, 278 drb pedig ujabban, az 1861-ben eszközölt gyűjtésből vásárolt munkák közül hiányzott.

A kár a könyvtáré volt ugyan, de papiroson megvolt a felelősség a volt kezelők személyében, — s a mint az ilyen rendesen történni szokott — hiában. Ambrószt annyiban éri a felelősség, a mennyiben gondatlan volt a könyvtár átvevésében és adásában, K.-t és P.-t, a mennyiben térítvény nélkül is adtak ki könyvet, sőt az előbbi maga is hordott ki, s a mint általában megjegyezték — rendkivül hanyagul és könnyelmüen végezték tisztöket.

Ezekkel a károkkal szemben gyarapodás mutatkozik, mit

az 1861-ben eszközölt gyűjtés tett lehetővé. Hogy ez a gyűjtés mikor indúlt, és kik által, hogy folyt le és mily eredménynyel: nem tudom, csak egy megjegyzésből ismerem, melyet fentebb már adtam is. Hogy csakugyan kellett valamiféle gyűjtésnek lenni, kitünik az alapnak már közlött állapotáról, mely összegre a legelső gyűjtés eredménye rendes körülmények között nem emelkedhetik s miután a fent tett megjegyzésből az is tény, hogy 1861-ben volt gyűjtés, valószinű, hogy a vagyonon mutatkozó gyarapodást annak lehet köszönni.

Visszatérünk ismét a bizottság munkálataihoz. Különféle tervek, különféle vélemények merültek fel, melyek a könyvtár elhelyezésére czéloztak. Szerették volna, ha a levéltár egyik szobájába lett volna elhelyezhető, ámde ott nem volt hely, és még a selejtezés után sem igen volt kilátás, hogy legyen, mégis siettették a selejtezést, s mikor az csakugyan megtörtént, csakugyan nem volt. Sőt még a levéltárnak sem volt elég. Ekkor merült fel a külön könyvtári épület eszméje, majd a külön levéltári helyiség átalakítása, s annak egy szakaszában a könyvtár elhelyezése. Hosszas hivatali eljárás után végre munkába vették az átalakitást, s miután az elvégeztetett, átszállitották a levéltárat, s ugyanoda állitották be a könyvtár félszázados szekrényeit, melyek most ujra alakítva és festve, talán utolsó vándorlásukat tették meg.

1885. tavaszán történt meg a levéltár felállítása egy tűzmentes, boltozott, különálló szép nagy helyiségben, melyet a középfolyosó s a jobb és baloldalán levő szobák tesznek. A baloldali utolsó szobában ez év tavaszán helyezték el a régi könyvtár könyveit.

A bizottság (Vagács Caesar halála után Németh Vilmos igazgatóval) kitüzött czéljai egyikét el is érte, elhelyezte a könyvtárt. Megkezdette annak kezelésére irányuló munkásságát is, s ennek eredménye, hogy a levéltárnok megbizatott a könyvtárkezeléssel, annak felügyeletével, s évi járulékképen 50 forint fizetéssel dotáltatik. Az alap kamatait részint könyvvételre, részint kötésre használjak fel, de természetes, hogy a fejlődés, tekintve a ráeső összeg csekély voltát, nagyon szegényes és kevés eredményt mutató. A könyvtár 1877-ben (jul. 25-én) belépett 100 fo-

rinttal a M. Történelmi Társulatba, s annak kiadványait rendesen kapja.

A fődolog a mi most már hátra van, a könyvtárnak a modern bibliographia állása szerint való rendezése, és egy olvasóteremnek megnyitása — már a közel jövő feladata, s róla szólanunk nem kell, mi csak a mult történetét, a mult ismertetését tüztük ki feladatunknak, s azt elvégezvén, egy a könyvtárra virulandó szebb jövő reményében hagyjuk abba munkánkat.

ADALÉK SZABÓ KÁROLY „RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁ"-HOZ.

Közli: Széll Farkas.

298. sz. *Debreczen*, 1685.

Neuman Gáspár. Minden Imádságoknak Veleje, mellyel Akár melly korbéli és renden lévő Ember, mindenféle időben, és mindennemü szükségében reggel, estve, Szent-egyházban való Könyörgések helyett, és mindenféle könyörgésbéli buzgóságában élhet. Igen rövid szókba s formákba foglaltatott Neuman Gáspár, Baraszlai Sz. Mária Magdolna nevét viselő Templomához rendeltetett Lelki tanitó által. Mely német nyelvből Magyarra fordittatott, egy akkori bujdosó által. Debreczenben, Töltési István által 1685. haránt 8r. 64 lap. Elül: cziml. a ker. olvasóhoz két sztlan levél.

Ugyan ez évben megjelent Lőcsén is. Szabó K. 1342 sz.

A debreczeni kiadás eddig nem volt ismeretes. Egyetlen példánya *Szöllősy Antal ref. lelkésznél* Makón.

299 sz. (*Lőcse* XVII száz.)

(*Magyar Aesopus.*) Szabó K. által 1155 és 1363 sz. a. leirt műnek egy eddig nem ismert kiadása, (melyről „Egy XVI. századi Codex Históriás Énekei" czimü czikkemben már futólag említést tettem).

Példányom ugyanavval a szöveggel bir, mint a fentjelzett művek, csakhogy tartalmának mennyiségére, és a képek számára nézve üt el az eddig ismert kiadásoktól, mert Aesopus életét A—L íven adja; a fabulák újon jelzett A—L ívet töltenek be, és a szöveg 32 képpel van ékesítve, holott az 1673 és

zért nékie Xantus: Nevetzé te vagy csufolß? Felele Æsopus: Én ugymond, tégedet nem csufollak, hanem azt, az ki tégedet illyen Philosophiara tanitot; mert micsoda felelet ez egy Mestertől. Az Istennek providentiája, vagy rendelése cselekeßi azt, hogy az fűvek igyen nevekedgyenek, csak egy kis Gyermek-is megh tudna igy feleli. Monda Xantus: Felely meg hát te igazábban? Monda Æsopus: Ha akarod, kŏnyűénnékem azt megh cselekednem. Xantus penig monda ismég az Kertéßnek: Nem illetleñ dolog, ha

az oly Mester, az ki közönséges Scholában tanit minden nap, minden Kertbéli aprolékra, megh nem felel-

1687-ben Lőcsén megjelent Magyar Aesopus csak is 5 képet tartalmaz.

Különösebb érdeket kölcsönöz e képeknek az a körülmény, hogy ezek által más alakot nyer az a magyarázat, melyet Szabó K. a Lőcsén 1651-ben nyomtatott Fortunatus históriája czímlapján, és az ugyanott 1673-ban megjelent *„Magyar Aesopus“* czímlevelén látható fametszetről nyilvánított, t. i. hogy *egy fa alatt alvó férfi, ennek lábainál egy térdelő szerzetes, ki a felhők közt lebegő Sz. Máriához imádkozik*, mert ugyanez a fametszet példányunk szövegében fordul elő [1] és elhelyeztetéséből, de abból, hogy a többször előforduló férfi alakokat a rajzoló és fametsző mindig jellegző egyformasággal jelenteti meg, nyilvánvaló, hogy a *fa alatt alvó férfi: Aesopus*; az előtte térdelő alak nem szerzetes, hanem Isis papja, a felhők közt pedig nem Sz. Mária, hanem a gazdálkodásnak istenasszonya *Isis* lebeg, ki Aesopus előtt, álmában, megjelent.

Czímlapja példányomnak nincs; arról hogy Lőcsén, Brewer Lőrincz által 1627. előtt nyomatott, az ugyan itt 1627-ben nyomtatott „Az Nagy Sándornak Historiaia“-val való egybevetés folytán győződtem meg, mert a most említett *Historia* nyomására használt tertia betük teljesen ugyanazonosok, avval a különbséggel, hogy a „Magyar Aesopus“ betűi sokkal épebbek, élesebb vonásúak, mint a „Nagy Sándor Históriájában“; továbbá a homlokdíszül alkalmazott körzetrészek is egészen egy- és ugyanazok, úgy a czimsorúl használt két cziczerós versalisok, valamint az initiálék is, azonban a „Nagy Sándor Historiájában“ használt összes betűanyag sokkal kopottabb, mint az „Aesopus“-ban, a mi a most ismertetett könyvnek nagyobb idővel való előbbnyomatását bizonyítja.

A könyv alakja 4r. lapjai számozatlanok, s úgy látszik hátulról is egy-két levél hiányzik.

Egyetlen csonka példány könyvtáramban.

[1] Hasonmásban lásd a 92. lapon.

A BUDAPESTI 1886-ik ÉVI TÖRTÉNELMI KIÁLLÍTÁSRÓL.[1]

MAJLÁTH BÉLÁTÓL.

Történetirásunk kiváló művelője s az ujabbkori történelmünk egyik legalaposabb ismerője, Thaly Kálmán, a magyar történelmi társulatnak 1883-ik évi április hó 5-én tartott választmányi ülésén tette az indítványt, hogy Budapest főváros közönsége szólíttassék fel Budavárának a töröktől 1686-ik évi szeptember 2-án történt visszavivását, kétszázéves fordulója alkalmával, a nemzethez és a fővároshoz méltóan megünnepelni. Ezen indítvány, formulázott alakban concret javaslatot tartalmazván az ünnepély módozatára nézve, a következő három pontra hívta fel a választmány figyelmét, ugyanis: egy rendezendő történelmi kiállításra, Budavára 1686-ik évi visszavivásának monographikus megirására s ezen fegyvertényt megörökítő emléktábla felállítására.

A hazafi lelkesedésből eredő indítványt, a történelmi társulat választmánya örömmel és egyhangulag elfogadta, midőn is a választmány határozata alapján az elnökség április 24-én kelt előterjesztésében, a főváros közönségét megkereste, az említett fegyverténynek kétszáz éves fordulóját megünnepelni.

A főváros közgyülése május 2-án kelt végzésével, a történelmi társulat beadványát a fővárosi képzőművészeti állandó bizottságnak kiadta azon utasítással, hogy az indítvány iránt a közgyülésnek javaslatot adjon.

[1] A történelmi kiállítás kalauzából.

A szerk.

A képzőművészeti állandó bizottság, az indítvány fontosságának magaslatára helyezkedve, mielőtt az ügyet beható tanácskozás alá veszi vala, felszólítja a történelmi társulatot, kebeléből néhány tagot kiküldeni, hogy a képzőművészeti állandó bizottsággal közösen tanácskozván, együttes megállapodásuk alapján tehessék meg javaslatukat a közgyülésnek, a benyujtott indítvány felett.

A történelmi társulat, kiküldvén maga részéről Ipolyi Arnold társulati elnököt, Szilágyi Sándor titkárát, Thaly Kálmán, Bubics Zsigmond, Pauler Gyula, Torma Károly, Thallóczy Lajos és Majláth Béla választmányi tagjait; az így megalakított vegyes bizottság, három ízben ülésezvén, deczember 8-án kelt s indokolt javaslatát a következőkbe nyujtotta be a főváros közgyülésének: tekintve, hogy Budavárának 1686-ik évben a törököktől lett visszavivása, nemcsak a hazának adta vissza fővárosát, de az, a kereszténység szempontjából, európai érdekű történelmi fontossággal is bir, tekintve, hogy azon fegyvertény megünneplése annak semmiféle politikai czélzatosságot, semmiféle demonstrativ jelleget nem kölcsönöz, csak magát a katonai fegyvertényt érinti, az ott vérzett az ott elhullott ősök s a harczban résztvett idegen nemzetek iránt megújult pietásnak, a hálás megemlékezésnek leszen kifejezése: a bizottság az indítvány elfogadását ajánlja s keresztül vitelére nézve javasolja, egy történelmi kiállítást rendezni, Budavárának 1686. évben történt visszafoglalását monographice megiratni és kinyomatni, a tény megörökítéseül emlékérmet veretni; javasolja továbbá azon helyet, hol az ostromló hadak hősei a bástya falakon legelőször a várba rohantak, egy emléktáblával megörökíteni; azon eseményről, egy nagyobb történeti festményt készíttetni s végre, Budavára visszavivásának tényével foglalkozó díszülést tartani s ugyanakkor népünnepélyt rendezni.

Hogy Buda visszavivásának történelmileg nagy fontosságú ténye minél diszesebben megünnepeltessék, s az ott harczolt hősök iránti kegyeletének minél nyomatékosabb kifejezést adhasson a főváros közönsége, javasolja a jelentéstételre kiküldött bizottság: az ünnepélyre az uralkodó pár ő felségeiket, a trónörökös ő fenségét és nejét, a cs. és kir. főherczegeket, a kormányt, a főpapságot, a testvér-törvényhatóságokat, a tudományos testületeket és intézeteket meghívni, úgy azon hazai és külföldi

nevezetes családok jelenleg élő ivadékait is, kiknek ősei Budavár visszafoglalásánál, az osztrák hadseregben, a szövetséges hadak soraiban, s mint önkéntesek, azon dicső fegyvertény alkalmával oly hősiesen harczoltak, vérzettek és elhullottak.

A kegyeletes megemlékezés sugalmazta ünnepély rendezését és végrehajtásának keresztülvitelét, a fővárosi képzőművészeti állandó bizottságra javasolja bizni, olyformán, hogy az a fővárosi tanács és a történelmi társulat tagjaiból kiegészíttessék.

A fővárosi tanácsnak 1883-ik évi deczember 23-án tartott ülésén tárgyalás alá vétetvén a képzőművészeti állandó bizottságnak javaslata, az a tanácsülés által minden pontjában egyhangúlag elfogadtatott.

A minden irányban szükséges előintézkedések tervszerü keresztülvitelére, rövid idő alatt megalakíttatott az ünnepélyt rendező vegyes nagy bizottság, a fővárosi tanácsnak, a képzőművészeti állandó bizottságnak, és a magyar történelmi társulatnak következő tagjaiból: elnök: Gerlóczy Károly, fővárosi első alpolgármester; tagok: Bubics Zsigmond, apát, nagyváradi kanonok, országgyülési képviselő; Busbach Péter, országgyülési képviselő, fővárosi bizottsági tag; Csiky Kálmán, egyetemi tanár, fővárosi bizottsági tag; dr. Falk Miksa, országgyülési képviselő, fővárosi bizottsági tag; Havas Sándor, nyugalmazott államtitkár, fővárosi bizottsági tag; Ipolyi Arnold, beszterczebányai, később nagyváradi püspök, a történelmi társulat elnöke, valóságos belső titkos tanácsos; báró Kaas Ivor, fővárosi bizottsági tag; Királyi Pál, fővárosi bizottsági tag; báró Lipthay Béla, országgyülési képviselő, fővárosi bizottsági tag; Majláth Béla, a Széchenyi országos könyvtár őre; dr. Pauler Gyula, országos levéltárnok; Pucher József, épitész, fővárosi bizottsági tag; Rózsa Péter, fővárosi tanácsnok; Szilágyi Sándor, egyetemi könyvtári igazgató, a történelmi társulat titkára; Thaly Kálmán, országgyülési képviselő; dr. Thallóczi Lajos, kormánytanácsos, a közös cs. kir. pénzügyminiszterium levéltári főnöke; Dr. Torma Károly, egyetemi tanár; Vidéky János, fővárosi iparrajziskolai igazgató; Weber Antal műépitész, fővárosi bizottsági tag; Ybl Miklós műépitész, főrendiházi és fővárosi bizottsági tag; Zichy Antal, országgyülési képviselő, fővárosi bizottsági tag.

Ilyképen megalakulván az ünnepélyt rendező bizottság, ez

gyakori ülései alatt beható tárgyalás alá vette az ünnepély programmja egyes pontjainak miként leendő foganatosítását s határozatait, javaslat alakjában mindannyiszor benyujtván a fővárosi tanácsnak, az, a törvényhatóság közgyülési határozata által nyert megerősitést.

A keresztülvitelnél közreműködendő szakerők számba vétele után, a rendező bizottságnak a tanácshoz terjesztett javaslatait, a fővárosi közgyülés elfogadván, a következő lényeges pontokat emelte határozattá: Budavára 1686. évi visszavivása történetének monographikus megirásával megbizatott dr. Károlyi Árpád; ezen munka megfelelő illusztratiójának gondja Szilágyi Sándorra háramlott; az emléktábla tervrajzai közül Vasady Ferencz épitész-mérnöké fogadtatván el, annak elkészitése is reá bizatott; az emlékérem matriczának vésésére Scharff A. bécsi vésnökkel köttetett szerződés; az epigraphikus feliratok szerkesztésével Torma Károly, Szilágyi Sándor és Majláth Béla bizatott meg, mig a nagyobb mérvű s a Buda visszavételére vonatkozó festmény kivitelére, Benczur Gyula festőművészünk kéretett fel.

Az ünnepélyességekkel egybekötött történelmi kiállítás előmunkálatainak foganatosítására, állandó iroda rendeztetvén be, annak vezetésére Gerlóczy Károly I. alpolgármester, igazgatójává Majláth Béla kéretett fel, segédkezésre pedig Horváth Ignácz múzeumi könyvtártiszt, mint titkár, adatott melléje; végre, minthogy az ünnepély keresztülvitelére megszavazott 22200 forint, a felmerült körülmények miatt kevésnek bizonyult, a rendező bizottság által tett újabbi javaslat alapján, a közgyülés által 30000 forintra fölemeltetvén, az, a m. kir. belügyminiszterium jóváhagyásával engedélyeztetett; mire a történelmi kiállítás rendezésével és a kiállítási kalauz szerkesztésével Majláth Béla megbizatván, a kiállítás megnyitására és a „Kalauz" megjenésére f. é. augusztus 15-ik napja lőn meghatározva; ezután a diszünnep, a hősies fegyvertény forduló napjára szeptember 2-ikára, a zárünnep pedig október 31-ére tüzetett ki, a mely napon a történelmi kiállítás berekesztetik.

Ezen határozmányok által állapittattak meg a kegyelet sugallta ünnepély egyes pontozatai.

A mi magát a történelmi kiállítást illeti, a rendező-bizottságnak, 1885-ik évi szeptember 27-én tartott ülésében meghatároztatott az irányadó elv, mely szerint, a kiállítandó tárgyak

kilencz csoportra osztva, következőképen osztályoztattak: I. csoport Buda és Pest és környékének azon tér- és látóképei, melyek az 1686. évi hadjárat előtt és után való állapotát tüntetik fel; II. Buda és Pest környékének, a táborozás és az ostrom alatti állapotára vonatkozó, az erődítési és táborozási műveleteket feltüntető térképek és rajzok s Budapestnek egy legujabb térképén az 1686-ik évi állapotot feltüntető térképe; III. Budavárának 1686-ik évi visszafoglalási mozzanatát, az egyes csatározásokat, kirohanásokat, a bevételt feltüntető s 1700-ig metszetben, rajzban és festményekben megjelent s közzé tett képek és gobelinek; IV. a hadjáratban s az ostrom körül szerepelt kiváló katonai egyének, az eseményekre befolyt egyházi és polgári egyének egykorú vagy közel egykorú s 1700-ig közzé tett arczképei; V. a védelem, ostrom és bevételnél részt vett különböző nemzetiségü katonák akkori egyenruházata, fegyverzete, hadi felszerelése, polgári használatu, vadász- s más lőfegyverek, díszfegyverek; VI. zsákmányul ejtett tábori felszerelési tárgyak, hadi jelvények, sátrak, zászlók, ékszerek stb.; VII. azon korból fenmaradt s kivált a török hódoltság korszakát megvilágító tárgyak, emlék-érmek, folyó pénzek s török eredetü házi eszközök, használati tárgyak stb.; VIII. a bevételt megelőző s a bevételre vonatkozó okiratok, levelezések, kéziratok, leirások stb. végre IX. Budavára visszafoglalásának eseményét tárgyaló festmények, képek s nyomtatványok stb.

Ezen elvi megállapodások után, a történelmi kiállítási iroda 1885-ik évi november 1-én megkezdette működését. Minden, a kiállítást illető értesítések, felszólítások, levelezések, utasítások, felterjesztések s a kiállítást előkészítő irásbeli dolgozatok, az állandó irodában végeztettek el.

A munka és eredményének talán nem épen érdektelen része, a statisztikai kimutatás, mely röviden a következőkbe foglalható össze: vezettetett az állandó irodában nyolcz jegyzőkönyv, u. m. felszólítási jegyzőkönyv, bejelentési jegyzék, postakönyv, iratjegyzék, tárgy jegyzőkönyv, értékjegyzék, kiadási napló s a ládák jegyzéke. A kiállításban való részvételre szétküldetett 1591 felszólító levél. Bejelentő 125. Bejelentetett kiállítási tárgy 2752 darab; tényleg beküldetett 119 kiállító által 2459 tárgy.

A beküldött tárgyakból 1846 szám alatt kiállíttatott 2208 drb.

Ki nem állítatott részint mint kettős példány, részint mint a kiállítás keretébe nem tartozó 251 darab.

A kiállítás anyagának minőségi osztályozása szerint, a tárgyak száma következő: *a)* nyomtatványok 360; *b)* kéziratok, okiratok, levelek 225; *c)* olajfestmények és domborművek 75; *d)* metszetek, kézrajzok 461; *e)* szövetek 27; *f)* fegyverek, hadfelszerelési tárgyak 705; *g)* ékszerek, használati eszközök 147; *h)* emlékérmek, pénzek, pénzverőbélyegek 208.

A rendező bizottságnak azon megállapodása, melylyel a kiállítandó tárgyakat csoportokba sorozta, elvi határozatul lőn kimondva, melynek keretén belül, a kiállítás rendezésének mozognia lehetett. Magát, a történelmi kiállítás gyakorlati keresztülvitelét azonban nem szabályozta és nem szabályozhatta, mert a döntő szempontok a felállításnál csak azon tényezők lehettek, melyek a helyiség, a szekrények viszonyaiból, a kiállítandó tárgyak természetéből, lehetőleg kizsákmányolhatók voltak arra nézve, hogy az egyhangúság mellőztessék, s a kiállítást tanulmányozni óhajtók mellett, a szemlélő nagy közönség igényei is kielégítessenek a termek minden pontján, oly módon, hogy az unalmasság elkerülve, a tárgyak csoportosításának változatos élénksége elérve legyen. Ez indokolja azt, hogy az elvileg meghatározott csoportok összetartozó tárgyai nem egymás mellett, hanem elszórva itt is amott is állíttattak fel, a mint azt a helyi viszonyok megengedték.

Általában véve, azon anyag, melyet e történelmi kiállítás által a közönségnek bemutattunk, első sorban közvetlen vagy közvetett vonatkozással bir Budavárának 1686. évi visszafoglalására, másod sorban pedig a török hódoltságnak, a XVII-ik században volt culturális állapotát világítja meg, hadviselési, fegyverkezési és katonai felszerelési szempontból; kiváló tekintettel olyan egyes tárgyakra, melyek az akkori idők szereplőinek tulajdonát képezték s mint emlékek történelmi múltunknak, kegyeletünknek tárgyaiúl szolgálnak. [1] Ha bár csak töredékes, de mégis elég beható képét nyujtja azon házi eszközöknek is, melyek a török uralom említett korszakában itt nálunk épen a

[1] Minthogy a kiállított tárgyak általában a XVII-ik századból valók, nem látszott szükségesnek, a tárgyakat a korszakra vonatkozó jegyzetekkel kisérni.

törökök által mindennapi használatban voltak. Feltünteti a történelmi kiállítás mindazon katonai, egyházi és politikai életben szerepelt egyéneket, a kik, vagy Budavárának visszavivásában, vagy másképen is, vezérszerepet vittek történeti szempontból s elég fontosak arra, hogy a nagy közönségnek is bemutatva legyenek.

Ami a Budavára körüli harczok eseményeivel, és magának Budavárának történetével, a legszorosabb összefüggésben van, ez a kiállításnak azon két csoportja, mely a nyomtatványokat és a látóképeket, csatarajzokat, terveket és az alaprajzokat öleli fel. A tisztelt közönség tájékozására itt azonban meg kell jegyeznem, hogy a kiállított nyomtatványok közül, melyek a kalauzban felsorolva és folyó számmal ellátva vannak, egynéhányat feltalálni nem fog, mert azok mint önálló kötetek vagy füzetek rendelkezésemre nem állottak, hanem csak mint más munkákkal együvé kötöttek, ilyen convolutokból pedig természetesen egy munkának a czimlapját, vagy vonatkozó helyét lehetett felütni. S mig a bel- és külföldi könyvtárak, levéltárak többszörös átkutatása, a kiállított nyomtatványokban, oly tekintélyes tömegét tünteti fel Budavára történetének, kivált az 1686-ik évi fegyverténynek bibliographiájából, mely az ehhez kötött várakozások legnagyobb igényeit is kielégitheti; szerénytelenség nélkül állithatjuk azt is, hogy a látó- és csata képek, terv és alaprajzok, vonatkozással Buda visszavivására, majdnem teljesen feltüntetik mindazt, a mi az eseménynyel kapcsolatban, egykorú művészet által metszvényekben történelmi szempontból fontos és érdekes, előállítva lett.

Az emlékérmek és pénzek csoportja, ha nem is teljes, de mégis tekintélyes sorozatát tünteti föl Buda 1686-iki visszafoglalásának emlékére vert érmeknek, és az akkoriban folyó pénzeknek különböző veretek és értékekben, melyek az ostromot megelőzőleg és az ostrom alatt hazánkban, a polgári és katonai élet körében, a bel- és külföldi segédhadak zsoldjai által forgalomban voltak s a hódoltsági helyeken, a magyar uralom alatt levő részekben, érvényes használatban valának.

Nem kevésbbé érdekes történeti emlékek füződnek, a kiállított tárgyak azon csoportjához is, mely a szövőművészet néhány remekét állítja szemünk elé, az *ő cs. és kir. Fölsége* által legkegyelmesebben átengedett négy gobelinben. A keleti szőnye-

gek, melyek mind a királyhágón túli részekből származnak, élénken emlékeztetnek azon viszonyra, melyben az erdélyi fejedelmek a portához állottak, a mely viszony, a kölcsönös ajándékozások által is nyilatkozott, a fejedelmek udvartartásában, az egyes családok magán- vagy nyilvános életében; a mi következésében kellő magyarázatát adja annak, hogy a királyhágón túli része hazánknak, miért oly gazdag a XVI. és XVII. századból származó keleti eredetű emlék-maradványokban.

Figyelemmel a történelmi szakirodalomra és ennek hivatott művelőire, a jelen kiállításnak egyik legfontosabb csoportja az, mely a kéziratokra, okiratokra és a levelezésekre vonatkozik, melyek Budavára visszafoglalásának előzményeire, előkészítésére vonatkozó eddig több ismeretlen, a történetirásban fel nem használt adatokat tartalmaznak. A mi magát a kiállítás külső jellegét illeti, szem előtt tartva, úgy az ünnepélyességek indítványozójának, mind pedig az indítványt elfogadó főváros törvényhatóságának intentióját, melylyel az a Budavár falai alatt küzdött hősök emlékének kegyelet adóját óhajtá leróvni s evvel, mintegy nemzetközi jelentőségre emelni a kiállítást: úgy vélt annak a kiállítási igazgatóság megfelelni, hogy mindazon nemzetiségeket, melyeknek ősei itt küzdtenek, vérzettek és elhullottak, czimerképeivel és zászlószineivel manifestálta a kiállítási csarnok helyiségeiben.

A történelmi kiállítás alkalomszerű természetéből kifolyó azon körülmény, hogy a kiállítás csak időleges, oda utalta a „Kalauz“ szerkesztőjét, hogy annak tudományos értékét maradandóvá tegye. Ez a kiállított tárgyak szakszerű leirása és a „Kalauz“ rendszeres beosztása által volt elérhető úgy, hogy míg a kiállított anyag jellemző és történetileg érdekes sajátságainak leírása, ha talán nem is kielégítő, de mégis elég élénk képét nyujthatja az egyes tárgyaknak, addig a „Kalauz“ rendszeres beosztásának egésze, kellő tájékozást nyujthat, az anyag minősége és mennyisége iránt, a tudós búvárnak, a kutatónak, ki, Budavár 1686-diki bevételének nevezetes eseményével, mint bibliograph, történetiró, a művészetek mivelője, régiségbúvár, éremtudós, katona stb. a „Kalauz“ nyomán foglalkozni akar; mert együtt találja, a nyomtatványokat, a kéziratokat, az okleveleket,

a metszeteket, a festményeket, a hadfelszerelési, a házi használati tárgyakat, az érmeket és pénzeket.

A tárgyak nem a „Kalauz“ számainak megfelelő sorrendjében állíttattak fel, sőt az egészen hasonlók, egy szám alatt s mégis elszórva vannak, némelyek, pedig egy gyűjtő szám alatt alszámokkal is jelölvék; a „Kalauz“-ban azonban szoros számrendben követik egymást, a mely szerint, a tárgy számának a „Kalauz“ ugyanazon száma felel meg és a szemlélőt rögtön tájékozza a tárgy felől; míg a számnélküli tárgyak mint diszítésül szolgálók, a „Kalauzba“ fel nem vétettek.

Vezetett pedig ezen rendszer követésére az, hogy a fentebb említett indító okoknál fogva, a tárgyakat anyag szerint csoportokban felállítani nem lehetett, s a kiállítás mulandó lévén, annak tudományos becsét és tanulságát, a „Kalauz“-nak eképeni, rendszeres beosztása és a szöveg közé nyomott illusztrációk által, kellett és lehetett maradandóvá tenni. [1]

Ezen néhány vonással kivántam vázolni, a rendező bizottság álláspontját a meghatározott elvekre nézve, a kiállítási anyag beszerzését, rendezését, s mint igazgató rendezője a kiállításnak indokolni a tényleges keresztülvitelt, végre bemutatni a „Kalauzt“, mely ha talán, a szakkatalogus czímre igényt nem is tarthat, legyen szabad azon reményt táplálnom, hogy az mint a kiállított tárgyak lajstroma a tisztelt közönséget és megbízóimat kielégíteni fogja.

Nem fejezhetem be ezen sorokat a nélkül, hogy teljes elismerésemnek kellő kifejezést ne adjak, első sorban Horváth Ignácz a m. n. Múzeum könyvtári tisztviselőjének, azon kitartó és fáradhatlan szorgalomért, melylyel, mint igazgatósági titkár, 10 hónapon át buzgón támogatott és dr. Posta Béla, Markovics Sándor és Tóth Árpádnak, kik, a nem csekély fáradsággal járt munkában, úgy a kiállítás beosztása, rendezése, felállítása, mint a tárgyak leirása körül törekvéseimet támogatták s lehetővé tették azt, hogy a kiállítás a kitűzött határidőre megnyil-

[1] A kiállítási termek, szobák, folyosók és szekrények számokkal és betűkkel való jelzései, a «Kalauz»-t nem érintik, csak az «Utmutató»-ra vonatkoznak, mit, a látogató nagy közönség érdekében, a napi sajtó felszólalására, tárgyilagos rövidséggel s a nevezetesebb tárgyak felemlítésével, kinyomatni szükségesnek mutatkozott.

hatott s a „Kalauzt“ a megnyitás napján a közönség kezébe adni lehetett. Teljes elismerés illeti még Kauser József fővárosi épitészt, kinek tervei és műizlése szerint, a diszítési és elrendezési munkálatok foganatositvák. Végre köszönetet kell mondanom Kuncz és társa budapesti kereskedő czégnek, azon készséges előzékenységért, melylyel a kiállítás diszének emelése czéljából 20 darab régi keleti szőnyeget, valamint Egger és társa, Egger testvérek és Wolf József régiség kereskedőknek, kik diszitésül szolgáló régi XVII. századi tárgyakat átengedni szivesek valának.

Kiállítók névsora.

1. O cs. és Apostoli kir. Felsége.
2. Albrecht főherczeg, Bécs.
3. Coburg Fülöp herczeg, Bécs.
4. Apponyi Sándor gróf, Lengyel.
5. Ág. h. h. ev. főgymnasium, Igló.
6. Ág. h. h. ev. lyceum Pozsony.
7. Árvamegyei Csaplovics-könyvtár, A.-Kubin.
8. Bodó Lipót, Nagy-Szelezsény.
9. Bubics Zsigmond, kanonok, Kis-Marton.
10. Bethlen-főiskola, N.-Enyed.
11. Benczés apátság, Kremsmünster.
12. Barsmegye.
13. Bécs város.
14. Bécs-Ujhely város.
15. Budapest főváros, Budapest.
16. Busbach Péter.
17. Id. Conlegner Károly, Néver.
18. Ciscercita főgymnasium, Eger.
19. Cs. és kir. hitbizományi könyvtár, Bécs.
20. Cs. és kir. nyilv. tanulmányi könyvtár, Salzburg.
21. Cs. és kir. házi, udvari és állami levéltár, Bécs.
22. Cs. és kir. hadügyi levéltár, Bécs.
23. Darányi Ignácz, országos képviselő, Budapest.
24. Darnay Kálmán, Kaposvár.
25. Dessewffy Pál, Margonya.
26. Dezseőffy Gyula, nyug. plébános, Szentmártonkáta.
27. Dillesz Sándorné szül. Battyány Mária, Tild.

28. Dillesz Sándor, Tild.
29. Ditlbacher erdőmester, Windhaag.
30. Domanovszky Endre, N.-Szeben.
31. Dózsa Dániel, curiai biró, Budapest.
32. Dulánszky Nándor, püspök, Pécs.
33. Ebenhöch Ferencz, apát-kanonok, Győr.
34. Eszterházy Miklós herczeg, Fraknó.
35. Fiáth Miklós báró, Budapest.
36. Főkáptalani levéltár, Esztergom.
37. Felsőmagyarországi múzeum-egylet, Kassa.
38. Fegyvermúzeum, Grácz.
39. Franzens-Muzeum, Brün.
40. Harkányi Frigyes, Budapest.
41. Henszlmann Imre, egyet. tanár, Budapest.
42. Hőke Lajos, nyug. állami tisztviselő, Duna-Földvár.
43. Hadi múzeum (Arsenal), Bécs.
44. Imre Miklós, Hadad.
45. Jamnitzky Lajos, Budapest.
46. Kerecsényi János, ref. lelkész, Körmend.
47. Knauz Nándor, kanonok, Esztergom.
48. Kozáky Gyula, Budapest.
49. Kovács Gyula, Budapest.
50. Dr. Kohn Sámuel, rabbi, Budapest.
51. Kúnvári Fülöp, Budapest.
52. Kegyesrendiek társháza, Budapest.
53. Kegyesrendiek társháza, Szeged.
54. Kegyesrendiek társháza, Vácz.
55. Kegyesrendiek társháza, Tata.
56. Kegyesrendiek társháza, Nyitra.
57. Kegyesrendiek társháza, Kis-Szeben.
58. Kapuczinus zárda, Budapest.
59. Kath. algymnasium, Kőszeg.
60. Kir. m. egyetemi könyvtár, Budapest.
61. Kir. könytár, Berlin.
62. Kir. nyilv. könyvtár, Stuttgart.
63. Kir. könyvtár, Erfurt.
64. Körmöcz sz. kir. bányaváros.
65. Lallemand Pál, Nancy.

66. Lanfranconi Énea, Pozsony.
67. Dr. Ludaics Miksa, kir. járásbiró, Ráczkeve.
68. Majláth Béla, Budapest.
69. Makróczy Ferencz, főgymn. tanár, N.-Várad.
70. Mocsáry Béla, m. kir. kincst. ispán, Perecsény.
71. M. N. Múzeum könyvtára, Budapest.
72. M. N. Múzeum régiségtára, Budapest.
73. M. T. Akadémia, Budapest.
74. Meszlényi Gyula, papnöveldei kormányzó, Esztergom.
75. Mosonymegye.
76. Némethy Lajos, belvárosi segédlelkész, Budapest.
77. Nagyherczegi könyvtár, Weimar.
78. Nógrádmegye.
79 Nagyszombat sz. kir. város.
80. Nyitramegye.
81. Otlik Géza, Iltyo.
82. Orsz. m. kir. statistikai hivatal könyvtára, Budapest.
83. Orszagos magyar iparművészeti múzeum, Budapest,
84. Pap Gábor, ref. püspök, Komárom.
85. Pancziery Rafaela, Esztergom.
86. Pest-, Pilis-. Solt- és Kis-Kunmegye.
87. Pfeffer Ignácz, Budapest.
88. Pflanczer Gábor, tanár, N.-Kanizsa.
89. Pristyák Neit, Verebély.
90. Premontrei rend könyvtára, Prága.
91. Primási világi levéltár, Esztergom.
92. Ráth György, Budapest.
93. Révai Leó, Budapest.
94. Ref. collegium, Budapest.
95. Schatz Róbert, Budapest.
96. Simon Elek huszárszázados, Zágráb.
97. Dr. Szendrei János, Budapest.
98. Sárosmegye.
99. Sopronmegye.
100. Sopron sz. kir. város.
101. Szalay Imre oszt. tanácsos, Budapest.
102. Szent-Benedeki (Bars) Convent.
103. Szatmármegye.

104. Teuffelberger Ágost, Wels.
105. Thaly Kálmán, országos képviselő Pozsony.
106. Turcsányi Ödön, Egyházszeg.
107. Tanulmányi könyvtár, Olmütz.
108. Teleki könyvtár, Maros-Vásárhely.
109. Tud. egyetem, Jena.
110. Tud. egyetem, Boroszló.
111. Tud. egyetem, Göttinga.
112. Udvari állami könyvtár, München.
113. Várady Sándor, Páty.
114. Vásárhelyi Géza, Budapest.
115. Városi könyvtár, Boroszló.
116. Városi múzeum, Carolino Augusteum, Salzburg.
117. Dr. Zalka János, győri püspök, Győr.
118. Zichy Jenő gróf, Budapest.
119. Zichy Ödön gróf, Bécs.

SIMOR JÁNOS BIBORNOK-ÉRSEK KÖNYVTÁRÁNAK KÉZIRATAI.

DANKÓ JÓZSEFTŐL.

Dankó József, a nagy tudományú esztergomi kanonok, ismert könyvgyűjtő és bibliograf, kinek az utolsó időben megjelent munkái „Az esztergomi főegyház kincstáráról", a „Könyvornamentikáról" és „A franczia könyvdíszről a renaissanceban" nemcsak alaposságról, széleskörű erudicióról, hanem külső fényes kiállításról, finom műízlésről és előhaladt nyomdászati tehnikáról tanúskodnak, Simor János bibornok, herczegprimás és esztergomi érsek 50 éves papi jubileumára: „Monimentum Quinquagenariorum sacerdotii Eminentissimi Domini Joannis Cardinalis Simor I. R. H. Primatis Archiepiscopi Strigoniensis" czím alatt, egy fényes kiállítású alkalmi monografiát irt, mely összesen 100 számozott példányban, a szerző saját költségén, jelent meg s nyomdászati kiállítása, szép egyenletes nyomása, ízléses homlok- és záróvignettjei és három kitűnően sikerült (fénynyomat, polychrom és rézkarcz) műmelléklete miatt a nyomdászat kiválóbb termékeihez tartozik.

A munka latin nyelven van írva, nagy nyolczadrétben 63 számozott lapból áll s pergamen borítékkal és kétféle czímlappal bír. Az első czímlap a következő: *J. Dankó. E. M. S. Canonici binae disquisitiones, quarum prima: De his quae Eminentissimus D. Cardinalis J. Simor ad decorem et cultum Basilicae Strigoniensis altius evehendum nuperrime egit, narrat, altera De supellectile libraria theologica bibliothaecae, quam Eminentissimus Dominus in usu suo collegit, commentatur. Scriptio Recolendae*

dici festis. s. Apostolorum Simonis et Judae quo E. D. Cardinalis ante hos annos quinquaginta S. presbiteratus ordinem suscepit sacra. Accedit effigies Eiusdem E. D. C. aeri insculpta et duae tabulae. Strigonii 1886.

Ez után még egy czímlap és a szöveg következik, melyben a tudós szerző két értekezésben a primásnak az esztergomi basilika befejezése, restaurálása és helyreigazítása körüli érdemeit és áldozatait klasszikus latinsággal ecseteli, a második részben pedig annak 40,000 kötetnyi theologiai magánkönyvtáráról szól, melyet az 100,000 frtnyi költséggel alapított s nagy áldozatkészséggel tart fön. Dankó e könyvtárt fő vonásaiban ismerteti s a kéziratgyűjteményből 14 kiváló kéziratot teljes bibliografiai apparatussal ir le. Ezek között van 6 magyarországi vonatkozású, köztük: Pruis János váradi püspök XV. századbeli Pontificaléja és *Csáky Francisca grófnő Clarissa apáczának imádságos könyve* a XVII. sz.-ból, melyeket a szerző tüzetesen ismertet. A műmellékletekből az első a basilika kupolájának keresztmetszetét tünteti föl sikerült fénynyomatban, a második sz. Adalbert ereklyetartó kapocsnak hű másolatát adja polychromban, a harmadik pedig a primás arczképét mutatja kitűnő rézkarczban. Az utolsó záró vignetta hű képét adja ama gyűrűnek, melynek tervrajzát Lippert József lovag, királyi tanácsos és primási építész készítette s a primásnak jubileuma alkalmából ajánlotta. A munka, mint nyomdászati termék is magas színvonalon áll, csak azt sajnáljuk, hogy a bécsi Holtzhausen s nem valamely előkelő hazai nyomda műhelyében készült. A füzet, mint szakmunka irodalmi színvonalon áll s egy befejezett egészet képez. Azt hisszük, hogy amaz alkalmi iratok közt, melyek Simor János jubileuma alkalmából napvilágot láttak, Dankó József munkája, a legkiválóbbak egyike lett.

Ezen munkából mutatjuk be itt olvasóinknak Simor János bibornok-érsek kéziratgyűjteményének czimeliáit azon latin leirásban, a melyben azokat Dankó József szakszerűen ismerteti.

A kéziratok szakszerű leirásánál a terminologia európaszerte *túlnyomóan latin levén*, olvasóink indokoltnak fogják találni, ha a szakférfiak kedvéért, a kéziratok leirását minden megcsonkítás nélkül latinul adjuk, illetőleg azt Dankó József munkájából

egészen átvesszük és kijelentjük, hogy a munka becsületére válik szerzőjének. A kéziratok leirása itt következik:

s—i.

1. Codex menbraneus, liturgicus, latinus, saeculi XIII., foliorum 47, 122×94 mm., pulchre scriptus rubricisque distinctus. Continet partem Breviarii, quae vulgo ‚*Proprium Sanctorum*‘ inscribitur, ab Annuntiatione Domini B. Mariae V. ad festum S. Michaelis Archangeli. Codicem hunc coenobio cuidam s. ordinis Cisterciensium deserviisse monstrat f. 33' officium *S. Bernardi* Claraevallensis († 1153). In primo folio manu propria adscriptum legitur: Bibliothecae *Joannis* Cardinalis *Simor* illatus 1870.

2. Codex menbraneus latino-germanicus, saeculi XIV., foliorum 234 iam antiquitus bene numeratorum, 100×70 mm., nitide scriptus, rubricis miniatis, item literis quibusdam initiorum rudi opere pictis distinctus, *precatorius* est, sequentis argumenti: Praecedente Kalendario, in quo sicut et in litaniis post septem Psalmos de poenitentia dictos multa Coelitum nomina leguntur, quorum cultus in Germania australi viget, sequuntur quaedam rubricae sive monita de pietatis exercitiis, lingua vulgari theotisca exaratae. Incipit f. 15 ‚Dasz ist der Salter vo unser herren Barmhertzaichait.‘ Miserere mei domine et exaudi orationem meam in multitudine misericordie tue. E. s. p. Post descripta minio septem gaudia B. Mariae Virginis 25 ‚Daz sint die acht freyd vnser vrowen‘, succedit f. 27 Horarium eiusdem germanicum: ‚Daz sint die siben tagzeit teutsch.‘ Sequuntur Officium parvum B. Mariae V. Missa votiva de Beata; Officium defunctorum explicatio cerimoniarum Missae; Psalmi ‚Verba mea‘ et ‚Deus Deus meus‘; orationes, Sancta Maria per illum gladium doloris‘, item aliae ad S. S. Trinitatem, S. Spiritum; septem Psalmi poenitentiales, denique precationes variae, inter quas aliquae pro redemtione animarum ex igne purgatorii. Ligatura gaudet lignearum tabularum corio rubro obductarum, saeculi XV. exeuntis. Imae folii primi margini inscriptum est: E bibliotheca *Joannis* Card. *Simor* AEppi. Strigon.

3. Codex menbraneus, *liturgicus*, latinus, saeculi XV. ineuntis, foliorum 82, 110×80 mm, eleganter et luculenter scriptus et titulis rubris distinctus. Singula partium initia, sed et

versiculorum principia litera inaurata et picta ornantur. Est *Horarium* sequentia complectens: Incipiunt hore beate Marie vgis secundum consuetudine romane eccl. Has excipiunt: septem psalmi penit. et Letania, in qua *S. S. Lupe, Amande, Christophore, Nichasi* cum sociis, *Gereon* c. s., *Ludovice, Leonarde, Egidi* invocantur, quibus invocationibus manifeste Belgium respicitur. Finem imponit Psalmus: Deus in audiutorium meum e. e. et diversae collectae. Menbrana libelli est subtilissima.

4. Codex menbraneus, *liturgicus*, latinus, saeculi XV., foliorum 198, 120×55 mm. perbelle exaratus, literis initialibus auro, coloribus pictis et aliis ornamentis calligraphicis speciosus. Ad libros *precum* refertur, eidemque sequentia insunt: Kalendarium in quo sicut et in litaniis leguntur, nomina Sanctorum Coelitum, quorum cultus in *Gallia* viget; praeterea cum quaedam admonitiones lingua gallica scriptae inveniantur, librum ad Galliam pertinuisse ibique exaratum fuisse coniicimus. Dolendum pluribus in locis quaedam folia desiderari. Ad normam Horariorum, quorum pulcherrimae editiones saeculo XV. ad finem vergente et primis saeculi insequentis decenniis in Gallia excusae visuntur, in principio initia quatuor Evangeliorum leguntur. Cetera sunto: *Horae* B. Mariae Virginis, Officium: mortuorum, S. Spiritus, S. S. Passionis, post quod sequitur Passio Domini nostri Jesu Christi secundum Johannem. Modus vivendi: preces matutinae et per diem, Officium abbreviatum B. Mariae Virginis pro Sabbato, Psalmi poenitentiales cum litaniis, Officium dominae nostrae ad causam passionis sui filii. Variae preces sub missa et orationes ad Christum, Spiritum s., Deiparam Sanctos Sanctasque Dei. Memorari meretur distinctim theca, in qua liber iste ligatus est ex argenteis lamellis rubro smaltatis colore, super quas exhibetur opus argenteum reticulatum cum ornamentis florum stili s. d. renascentis. In fibulis autem quibus clauditur, insculptus habetur annus 1504 perfecti tegumenti et monogramma F. L. J. Ad bibliothecam Wartinbergensem principum *Biron* in Silesia hunc codicem pertinuisse docet inscriptio, et numerus 20, quo signatus existit. Penultimo folio legitur dedicatio: Pragae 7. Sept. MDCCCXVII. Princip. *Bertae de Rohan* in memoriam intimae venerationis Princeps *Biron de Curlandia*; super hac vero adno-

tatio: pretiosum hunc codicem venui expositum emit suumque fecit *Joannes* Cardinalis *Simor* Aepp. Strigon. Ultimum folium repraesentat satis eleganter pictum stemma gentilitium familiae *Rohan* h. ae.

5. Codex membraneus, *scripturisticus*, latinus, saec. XV. exeuntis, foliorum 224, 93×50 mm., nigro rubroque charactere varius, literis minutis lectuque difficillimis scriptus, sed et temporum iniuria haud parum adflictus. Primis foliis variae preces pro peccatis, in ordinatione presbyteri, monita et alia reperiuntur, a recentiore manu, inter ea versiculi:

Ter quinquaginta david canit ordine psalmos
Versibus bis mille sexcentis sex canit ille.

Fol. 3—133'. sequitur fere integrum *Psalterium*. Initium sic habet: ‚Iste [I] primus psalmus ideo non habet titulum quia capiti domino nostro salvatori dedicatus est, nec debuit preponi, sanctam enim eius incarnationem vitamque impiorumque ultionem insinuat. Incipit liber psalmorum ymnorum vel soliloquiorum prophetae david de Xristo.' Ducto deinde a primo Psalmo initio, cuius prima litera B. coloribus picta cernitur, exhibet Psalterium iuxta versionem Vulgatam. Plurimis Psalmis subiectae sunt orationes iis similes, quas ex variis libris officiorum ecclesiasticorum conquisitas edidit *G. Cassander* theologus multiplici doctrinae genere excellens. Interim multi Psalmi cum in marginibus tum inter lineas instructi sunt glossis, quarum pars a prima, maior ab altera seriore et rudiore manu, fugientibus interdum iam nunc literis exarata fuit. Pars secunda codicis, quae a fol. 134—217' protenditur ‚est congeries quaedam, alphabetico ordine disposita locorum S. Scripturae, sive *Concordantia* locorum S. S. sed. mutila. Inchoatur cum voce: ‚Bona Is. V⁰ Vae qui dicitis bonum'; et finit: ‚Vidue Jeremiae V. Causam vidue ñ iudicaverunt.' Unum foliolum 119 ad suprafatum Psalterium ligatoris oscitantia translatum invenitur; sicut vicissim fol. 218 in quo legitur Psalmus 37 a v. 13 seq. Libellum claudit vox Zophistice. Eccli. [37,23]. Demum sequuntur diversae orationes, hymni, invocationes serius adscriptae. Sic f. 223 ‚Kegielmes uram Jesusom lig irgalmas kegm lelkemnek is zobodich a pūculbol engem.' Imperitus quidam saec. XVII. f. 25' adnotavit: Nonulli dicunt hoc Diurnale fuisse S. Pauli primi Eremitae.

6. Codex menbraneus, latinus, saeculi XV. exeuntis, foliorum 162, 200×140 mm., inter sic dicta *Horaria* referendus. Praetextum est Kalendarium, marginibus inauratis pictisque festive exornatum, in quo multi Divi in Gallia praecipue culti cum Sanctis Belgio indigetibus leguntur: unde librum in *Gallia* artis huiusmodi pictoriae exeunte saec. XV. et ineunte s. XVI. sede, pro *Belgio* curatum esse credimus. Rubricatus, crasso charactere gothico exaratus. literis initiorum laborioso artificio coloratis inauratisque, olis foliorum cum figurarum tum eleganti florum ornatu decoris illustris existit. Insunt praeterea duodecim biblicae icones maiores, iis simillimae, quae eo fere tempore, et deinceps in Gallia ligno incisae, Horaria ornant. Decem minores imagines in literarum initialium corpore ad Collectas Sanctorum visuntur. Juvat argumenti indiculum his texere: Horae s. Crucis, s. Spiritus, B. Mariae Virginis, Psalmi de poenitentia cum litania et consuetis orationibus, post quas sequuntur diversae invocationes B. Mariae V., Sanctorum Sanctarumque Dei, demum officium Defunctorum. Thecae coriaceae, coloris nigri, paulo recentioris in anteriori parte, literis maiusculis s. d. aldinis, in margine summa bibliopega impressit nomen: *Marie de Qvarobe*, in ima *Madame de Roselle;* in posteriori tegumento supra legitur *Margverit Le Pojvre, Madame de Bowegnie*, in medio vero utrobique annus 1584. In ultimo folio scripta est manu propria sequens nota: In Belgio venalem hunc pretiosum codicem emit suumque fecit 1885. *Joannes* Card. *Simor.*

7. Codex menbraneus latinus, liturgicus, saec. XV. ad finem vergentis, foliorum antiquitus numeratorum CLXIX. sed revera 179, 340×240 mm., liber *Pontificalis* bonae notae, splendidum artis graphicae simul et pictoriae *italicae* monimentum, per duas columnas in menbrana forti, luculento charactere gothico exaratus, rubricatus et miniatus bibliophili munificentia omnino magnifice adornatus. Praevia septem folia, praeter indicem libri s. n. ‚Tabula libri pontificalis incipit feliciter', diversas orationes, item promiscuas adnotationes variis temporibus factas [1513, 1521, 1523] continet. Initium sumit folio octavo, quo Titulus voluminis: ‚In nomine domini summi et eterni dei nostri Jesu Christi. Incipit pontificale secundum novum ordinem sanctae Romanae Ecclesiae compositum per sanctissimum patrem domi-

num *Johannem* papam XXII.', forma sive iugamento pulcherrimo includitur. Ora superior huius exhibet Salvatoris benedicentis imaginem, inferior insignia episcopalia: tres sagittas in campo caeruleo. Latera a dexteris et a sinistris animalia symbolica continent. Tota forma cum geniis et floribus, in stilo s. d. renascentis aevi, variis coloribus et auro ornata est. Insuper conspiciuntur viginti et una literae initiorum maiores inauratae, in quorum corpore icones, quae agenda pontificalia referunt, pictae fuere; adsunt etiam minores initiales aeque coloribus, et auro, eleganter ornatae. Praeter tres consuetas Pontificalis romani partes, quae fol. 4. s. in tabula praefixa recensentur, inde a f. CXXXV. v. 142 n. n., quo de ordinatione diaconissae agitur, usque ad f. CLIX. v. 166 n. sequuntur varii generis benedictiones, quae alias in ritualibus sive agendariis continentur, has demum f. CLX. v. 167 n. excipiunt aliae solennes benedictiones per anni circulum. Finem imponit f. 177 n. ‚Benedictio Nubentium', scripta a recentiori quodam librario, qui se f. 179 sic indicat: Hic incepit hanc scribere scripturam F. Jo(annes) orate pro eo. Cetera ordo romanus ad benedicendum Imperatorem f. 53 in iuramento habet: Ego *Karolus* rex bohemie futurus imperator. Ego *Karolus* [Carolus h. n. IV. 1347—1378] rex romanorum annuente domino futurus imperator. Folio CLIII. v. in forma: ‚Admonicio quam facit episcopus in consecratione ordinandorum, antequam ordinentur', legitur: ‚Nos *Johannes* permissione diuina episcopus ecclesie *waradinensis* generalem ordinationem celebrare ad praesens in nostra ecclesia waradiensi in missarum solenniis intendentes' e. c. Ex hoc formulari admonitionis hucdum perperam coniiciebatur, librum hunc pontificalem inter codices patrios liturgicos facile principem, in usus *J. Vitézii* exaratum fuisse; interim *Joannem de Pruisz*, alias *Filipecz*, qui Ecclesiae Varadinensi ab anno 1476—1490 praefuit, et a rege *Mathia Corvino* ad Episcopatum Olomucensem translatus est, intelligendum esse docet scutum sive insignia episcopalia in ima margine tituli picta, quae eadem esse reperiuntur cum iis, quae in epitaphio 1509 mortui *Joannis de Pruisz*, Hradistii apud Moravos, in Ecclesia P. P. Franciscanorum conspiciuntur. *Joannes* Episcopus Varadinensis, qui teste *P. Ranzano*: ‚ecclesiam cathedralem [varadinensem] pretiosis libris, quos vocant graduarios et antiphonarios, omni ex

parte adeo mire exornatos, ut magni ac ditissimi alicuius regis dicata Deo dona possint non immerito iudicari, posita dignitate episcopali, institutum S. Francisci, cuius regulam cum testamento ei. S. O. A. D. 1498 manu sua propria ornate pescripsit, ingressus est. Coopertorium eximii huius codicis, quem Capitulum collegiatae Ecclesiae Posoniensis Eminentissimo Cardinali gratitudinis ergo obtulit, e tabulis ligneis corio coccineo tectis, inter multiplicia auri ornamenta decoratur magronommate *I. H. S.*, aetatem Cardinalis *Pázmány* refert, quem sacramentarium s. d. Bolduense, olim veteris Capituli Budensis, antiquissimum liturgiae et literaturae hungaricae monimentum Capitulo eidem dono dedisse constat.

8. Codex chartaceus, germanicus, saeculi XVI., foliorum 143, 110×75 mm., nitide scriptus, titulis et literis capitalibus miniatis, rubricatus, in ligatura menbranea coaeva. Continet collectionem diversarum *meditationum* et *precum*. Praecedit: ‚gar ein schon betractung von den funff hertzenleydē marie vnd hat dz zusammēgesetzt ein andechtignr vat. pdgr ordens aus dē heiligē lerer'. 1—108. sequitur: ‚Ein schon loblich rosencrantz von der Junkfrawen Maria'. 109—130. Agmen claudit praeconium paschale in latino textu et translatione theotisca. 132—142.

9. Codex chartaceus, latinus, liturgicus, saec. XVI. ineuntis, fol. 75, 210×150 mm.; ab una eademque manu luculente exaratus, rubricis distinctus, magna pars ocurrentium antiphonarum notis musicis signata est, initia sapitum literas coloribus pictas exhibent. *Agenda* ecclesiastica, sive cerimoniarum, benedictionum aliorumque rituum liber est, cuius argumentum ex indice fol. I' praefixo innotescit, qui sic habet: ‚Sequitur Registrum istius agendae a principio usque finem. Aspersio aquae dominicis diebus. A. Baptismus puerorum. B. Benedictio aquae per se. C. Benedictio mulieris post partum. D. Benedictio sponsae. d. Visitatio cum corpore Christi. E. Cum sacra unctione. E. Ad exitum cum videbitur. ff, Conductus minor. G. Benedictio aquae in vigilia Epiphanie. hh. In purificatione Beate Marie. I. In die Cinerum. K. In die Palmarum. ll. In parasceue cantus. M. Sabbato in vigilia Pasche. N. Benedictio Cerei. O. Eodem die benedictio aque. P. In sacra nocte. Q. Ad processionem in die pasche. R.

Benedictio ovorum et caseorum. S. Benedictio super peregrinos. T. Benedictio avene in die Stephani. V. Benedictio vini in die Johannis apostoli. X. In die Assumpcionis Beate Marie. Y. Multum differt haec agenda, quam ad Archidioecesim Pragensem pertinuisse suadent inserta Litaniis O. O. S. S. f. 10' et 11 nomina Viti, Wenceslai, Adalberti, Stanislai, Procopii, Ludmillae coelitum, ab aliis, praesertim hodie receptis libris ritualibus. Sic f. 7' baptismus cum trina immersione praescribitur: *Ego te baptiso, merget primo, In nomine patris, merget secundo: et filii, merget tercio: et spiritus sancti.* In Vigilia Epiphaniae aqua post missam benedicenda praecipitur, et ritus antiphona f. 23'. *Fontes aquarum santificati sunt Christo apparente in gloria orbi terrarum* etc. inchoatur. Benedictiones cereorum, quae in cappa nigra fieri debuit et palmarum haud parum differt ab his, quae in Missali Romano habentur. Memorari meretur cerimonia deferendi Christi crucifixi imaginem ad sepulchrum in parasceve. Qua de re f. 50' legimus: ‚Et sic missa peracta descendunt ad locum, ubi crux est cum vexillis cereis aqua benedicta cum incensu crucem deferentes ad locum sepulchri. . . Cruce igitur collocata cum reverentia a presbitero aspergatur et incensatur substrato uno corporali et alio tegitur, apposito lapide incipit responsorium: *Sepulto Domino* etc. cum oratione *Deus qui in filii tui humilitate iacentem mundum'* etc. In praeconii paschalis pericope illa: *Precamur ergo te Domino* etc. sequitur: *et gloriosissimo principe* etc. Ordo in s. nocte Ressurrectionis D. N. J. C. servandus f. 63 his verbis describitur: ‚In Sacra nocte omnes clerici vadant ad processionem ad sepulchrum et episcopo vel plebano incipiente legunt psalmum *domine quid multiplicati,* post *gloria patri* canitur haec antifona voce submissa:" Laudem dicite deo nostro omnes sancti eius.' Hanc excipit versiculus et tres orationes, in quarum fine rubrica dicit: ‚Deinde aspergatur et thurificetur et ferentes ipsum crucifixum cantent in processione antifonam: *Cum rex glorie,* et collocata cruce ante altare in choro facit venias totus clerus more consueto. V. *Surrexit dominus,* Or. Deus qui nos resurrectionis dominice' etc. F. 67. praeter benedictiones casei et ovorum reperitur quoque illa *primo carnium,* 68. panis. Cur calligraphus f. 53 post liturgiam feriae sextae in parasceve magnis literis adnotaverit: Respice finem 1528. ‚et tamen cur-

rente calamo praesens obsequiale continuaverit, explicare non valemus.'

10. Codex chartaceus, hungaricus, saeculi XVII. exeuntis, foliorum 183, 94×76 mm. Inscriptione gaudet a manu saeculi sequentis huius argumenti: Venerabilis Matris *Franciscae Csáki* natae Comitissae Ordinis S. Matris Clarae Conventus Posoniensis Santimonialium Clarissarum quondam Abbatissae manuale propria manu scriptum. *Eva Francisca C. Csáky*, ordinem s. Clarae 1669. Posonii ingressa, hunc ipsum Pestini et Budae introduxit, ubi 4. Februarii a. 1729 pie in Domino obiit. Reperiuntur in hoc libello praeter preces consuetas quotidianas, ordo exercitiorum: „Az Exercitiumnak röuid summában foglaltatot egész Rendirül." Post varias orationes ad Sanctos Sanctasque Dei pro quindena dierum, Tizen Eöt napi Exercitiumra valo Patronussok, sequuntur meditationes: Igen *Szép Reggeli* elmélkedéssek a sz. Evangeliumbol. Litaniae de Passione, ss. Rosalia, Eligio, Devotio ad s. Franciscum Xaverium, Litaniae latinae: ut Deo voluntas fiat, supplicatio pro animabus in purgatorio existentibus.

11. Codex chartaceus, saec. XVIII. ineuntis, foliorum 220, sive paginarum 440 numeratarum, e quibus duae i. e. 433 et 434 desiderantur. Reliquae a p. 335 ad finem, indicem libri continent, 332×367 mm., liber inter sic dicta *Antiphonaria* referendus per integrum notis musicis distinctus est, literis initiorum satis bene coloratis. Partes potiores eius sunto: Praetextae sunt Antiphonae a Sabbato ante Dominicam I. Adventus usque ad Dominicam V. Novembris, sequuntur illae, quae in a I^{a} Adventus ad XVIV. post Pentecosten habentur ad Vesperas. Insunt a p. 85—154 antiphonae quae per triduum maioris hebdomadae in s. d. Matutino tenebrarum cantantur, desunt tamen ad Laudes, praeter illam ad Benedictus. Reperiuntur quoque responsoria IX. lectionum et quidem insertis notis musicis. Succedit Proprium Sanctorum, quod p. 236—239 continet antiphonas Festo *S. Pauli Patris Nostri* primi Eremitae privas; unde coniicitur antiphonarium hoc alicuius coenobii Paulinorum fuisse.

12. Codex chartaceus, latinus, per saec. XVI—XVIII. a rectoribus Societatis Jesu, Collegii Tyrnaviensis p. t. existentibus scriptus, foliorum 250, sed e quibus inde a folio 72 ad finem usque omnia vacua, 200×150 mm. Titulus libri antiquus sonat:

Liber VII. Ordinationum divisus in 5 partes. I[a] Pars continet ordinationes perpetuas P. P. Prouincialium communes Provinciae [1599—1723], sive monita quaedam ex memoriali, quae Praepositi post congregationes prouinciales [1599; 1603, 22, 25, 28, 36, 39, 42, 45, 49, 51, 55, 58, 60, 65, 69, 72, 75, 78, 81, 85, 90, 93; 1700, 5, 23] reliquerunt a P. Generali approbata et superioribus memorialis loco commendata. Ex his attentione digna sunt sexdecim capita Historiae, in librum Historiae cuiuslibet Collegii aut Domus, ex rebus quolibet anno in eo gestis referenda. P. 234. Interim iuxta inscriptionem, quae in dorso ligaturae coaevae menbraneae legitur, duae adhuc Partes primam sequi debuissent, quarum una exhibuisset: ordinationes Prouincialis cum Generali non communicatas, proprias Collegio *Tyrnaviensi*; altera ordinationes perpetuas P. P. Visitatorum eidem proprias, sed harum omnium nihil illatum fuit.

13. Codex chartaceus, latinus, foliorum 367, e quibus multa per integrum alba, 190×145 mm., hoc titulo insignitus: ‚Ordinationes maioris momenti'. Huius libri sunt tres partes. I. Pars continet ordinationes maioris momenti et perpetuas, quae a Generalibus mittuntur nec excuduntur. In his leguntur ordinationes Praepositorum Generalium Societatis Jesu: *Claudii Aquavivae, Mutii Vitellesci, Vingentii Carrafa, Francisci Picolominei, Gosuini Nickel, Michaelis Angeli Tamburini* annis 1598—1724. ad Provinciales Austriae dimissae. Sequitur libri I. Pars 2[a] ‚Visitationes Collegii a Generali approbatae'. Ordinationes ex antiquis Memorialibus Collegiorum a Patre Nostro approbatis excerptae, et peculiares toti Provinciae commendatae a R. P. *Florentio de Montmorency* Visitatore per Austriam. Has excipiunt: Consuetudines Provinciae Austriae ab adm. R. P. N. recognitae et approbatae Anno 1640—1699. Demum libri I[mi] pars 3[ia] Ordinationes Provincialium cum Generali communicatae. Huius partis duo sunt menbra. Prius continet iam dictas ordinationes. Posterius continet responsa N. Patris ad quaesita particularia Collegii vel Provinciae extra tempus procuratorum datae. Et quidem in primo cromprehenduntur ordinationes annorum 1601—1661, in secundo autem a. 1602—1749.

14. Codex chartaceus, latinus, foliorum 268, 197×145. Titulus dicit ‚Liber Votorum tam solemnium quam simplicium'.

Dividitur liber in sex partes. Revera autem septem partes recensentur et quidem: I. continet quatuor Votorum professos; II. trium Votorum professos; III. promotos ad Ordines; IV. Coadiutores spirituales formatos; V. Coadiutores temporales formatos; VI. Scholasticos approbatos; VII. Coadiutores temporales non formatos. Universi hi elenchi facti sunt in commodum Collegii *Tyrnaviensis* S. J. Praemissa formula quatuor votorum solemnium, votorum simplicium, abdicandi se bonis, recitantur nomina, locus, tempus et ille in cuius manibus emissa fuit professio. Primus *Alexander Dobokay,* Sellyae in Ecclesia S. Margaretae 2. Februarii a. 1603 coram Provinciali Autsriae *Alphonso Carilly* professus est. Qui a *Casparo Cozma* 27. Maii 1640 in manibus *G. Forró* rectoris vota nuncupanti succedunt omnes Tyrnaviae idem praestiterunt, horum ultimus vocatur *Jac. Rochel,* 2. Februarii 1773 coram *P. A. Jaszlinszky* rectore professus. Parte II. ab a. 1643 14. Jan.—24. Febr. 1680 tantum quatuor commemorantur. Ex ordinatis, qui ab a. 1636—1770, recensentur, plurimi Tyrnaviae, perpauci aliis in locis promoti sunt ad s. ordines. Idem valet de s. d. coadiutoribus spiritualibus formatis, per annos 1602—1741 enumeratis. Coadiutorum temporalium nomina ab a. 1619—1773; scholasticorum approbatorum ab a. 1600—1766, demum temporalium coadiutorum non formatorum ab a. 1601—1769 recensentur. Adnotare oportet nomina professorum manu propria infra formam professionis scripta existere.

A XVI. ÉS XVII. SZÁZADI MAGYAR HISTÓRIÁS ÉNEKEK.

Erdélyi Páltól.

XVI. és XVII. századi epikai irodalmunkról lesz szó e lapokon, melyet közönségesen históriás énekeknek neveznek. Ez alá a közös elnevezés alá fogta már Toldy is az általa három csoportra osztott epikai maradványokat, a regés-, történeti- és bibliai énekeket, utána az elnevezés maig érvényben van, és azt hiszszük marad is. Az énekek divata a XVI. század elején kezdődik és egy századon keresztül, a XVII. derekáig tart, de még akkor sem szünik meg teljesen, hanem, bár csak töredékeiben, századunkra is eljut. Ez a hosszú idő volt szülője és táplálója a históriás ének-irodalomnak, alatta jelentek meg nagy számmal annak egyes darabjai, alatta érte el tetőpontját virágzása. Ezt a kort képviseli az a tekintélyes irodalom, melyet már eddig is oly gazdagnak ismertek. Ebben voltak kedvelt olvasmányok a históriás énekek és ma ékesen szóló emlékei koruknak nemcsak számszerint, de a maguk értékére is.

Az újabb irodalom szivesen foglalkozik velük. A neki induló bibliographia sikerrel végzi a mentés munkáját, és már eddig is számosat mentett meg. Szivesen foglalkoznak egyes részletes kérdéssel is. A figyelem kiterjed az énekekre és szerzőikre egyaránt. Egyes szerzők nevét érdekes vita útján határozzák meg, a gazdátlan énekek szerzőjét keresik; kutatják a szerzők életviszonyait és vizsgálják az összekötő kapcsolatot, mely általok az egykorú idegen, és az azt megelőző külföldi és a magyar irodalom között meglelhető. Az Akadémia forrásmunkául szolgáló vállalata, a „Régi Magyar Költők Tára“ II. köte-

tében már a XVI. század iróinak kiadását kezdvén meg, az V. kötetig már javában teszi közzé históriás énekeinket jeles tárgyi és nyelvi magyarázatokkal. Mint mindenre, a históriás énekekre is Toldy figyelme fordult legelébb. Nemcsak a Magyar Költészet Történetében (I. és II. kiad.) szól róluk, de különösen is foglalkozik velük abban a munkájában, mely Zrinyi előtti epikai költészetünket tárgyalja. Zenei tekintetben érdemes munkát végzett Mátray Gábor, ki a XVI. századbeli énekek dallamát adta ki 1859-ben, eleget téve Toldy óhajtásának, ki azokra felhívta a figyelmet.

Ime e kérdésben előzőim, de nem mind. Sokan kutattak még e kérdés területén, és azóta, hogy Toldy rendszeresen foglalkozott velök, ma sok a változás a kutatások eredményei szerint mindabban, a mit ő, mint úttörő nagy fáradsággal és buzgalommal összeállított. Fejtegetései részint megmásultak, részint elavultak, adatai gazdagodtak, kutatásai újabb irányt vettek, egyes kérdései megoldást nyertek, és anyaga örvendetesen megszaporodott.

A végzett munkát tiszteletben tartva én is erre a területre léptem, melyet ismertetni szeretnék, melylyel foglalkozni volna kedvem. Természetes, hogy felhasználom az előttem járók munkája eredményét, és nem szorítkozom tisztán a magam kutatására. Toldy után én már a forgatást végzem és talán megkönnyítem annak a munkáját, a ki utánam vető alá fog szántani — a ki epikai költészetünk történetét óhajtja megírni.

I.

1526 a politikai és irodalmi viszonyok történetében. A XVI. és XVII. századok eszméi, harczai, hangulata, irodalma. A históriás énekek föllépése.

1526-ot szomorúan jegyzi föl a hazai történetírás. A század egyik legnevezetesebb eseményének éve az, mely hazánk immár ezer éves történetében kiemelkedik és fordulópontot képez. Mohács katasztrófája volt a XV. század végén bekövetkezett politikai romlásnak, de egyúttal első szeme az országrontó csapások lánczának és fordulója újabbkori történetünknek. Az erőteljes, hatalmas Magyarország Mátyással a multé lett és vele háromszáz évre eltünt az ősi dicsőség. Gyenge utódai alatt felütötték fejüket az érdek, zavargás, polgárháború, erőtelenség, hitszegés. Rohamosan

hanyatlott a nagy király minden alkotása, szertezüllött a feketesereg, a hatalom és rend őre, elfecsérlődött az ország vagyona, megsülyedt a királyi tekintély és a politikai hatalom. A pártoskodást még a török fenyegető hadjárata sem békéltette meg, az olygarchia érdekei a nemzetét feledtették és a mohácsi mezőn ásták el a független szabadságot. Szolimán a nemezis képében jelent meg, úgy a hogyan Zrinyi szerepelteti époszában, vagy a mint az énekszerzők felfogása megalkotta. A bosszúálló isten kezében eszközül, a megromlott nemzet ostoráúl, mely kegyetlen volt és irgalmat nem ismerő. Csapására megrendült az ország és századokkal dicsekedő multunk minden alkotása összedőlt.

Mohács után minden megváltozott. Uj élet kelt, új viszonyok köszöntöttek be, új eszmék kezdettek beférkőzni és elhatalmasodni. Az új élet teljesen kiforgatta a régi állapotokat, az új viszonyok kemény igaként nyomták a magyart, az eszmék átalakitották nemzeti életünket. Ebben az átváltozásban Mohácsnak legnagyobb része volt. Egy király helyett kettőt ismert, egy úr helyett háromnak szolgált, egy hit helyett többnek áldozott. Ferdinand és Zápolya, a két új király, ketté szakitották az országot, velük együtt a harmadik, a török, lett felettünk úr, és a reformáczió megbontotta az egyedüli egységet, mely legalább hitében tartotta össze a széthulló nemzetet. Ulászló és Lajos bár nem voltak erős fejedelmek, de legalább egy, ha gyenge kézben, tartották a kormányt. Ferdinándot bajai elterelték az ország gondjától és viszonyai nem engedték, hogy a felfordult világot helyére zökkentse. Zápolya gyenge, erőtelen, a pártosok kegyét kereső volt és a török hatalom árnyékába vonult meg. A főurak magok érdekeit hajszolták, az országéval nem törődtek. Sokkal élesebbek voltak az ellentétek, semhogy ki lehetett volna azokat békíteni, és legkevésbbé János király születése után. Igy köszöntött be ránk a két király uralkodása, mely a politikai egységet megtörte. A kettős trón magában hordotta már az összes politikai és társadalmi tényezők átalakulását. Mindenik a főurak támogatására szorult és igyekezett mentől többnek barátságát megnyerni. Az urakat viszont érdek kötötte hozzá és csak addig, míg érdekeik vagy kielégítést nyertek, vagy nem. Azontúl szabadon pártoltak át vagy vissza egyik tróntól a másikhoz. Az a nagyon kevés, kit ez a divatos érdek nem hajtott, ha siratta is az

ország állapotát, nem segíthetett rajta. Az uraknak ezt a helyzetét bár igazolni látszottak a körülmények, de nem tisztázták; és az mindenesetre rontott a nemesi czimer tekintélyén és demoralizálhatta az alsóbb rendűeket. Valóban azok is kezdették magukat úgy viselni, a mint az uraktól látták. A pór helyzete földes urával szemben, szabad költözködési jogának eltörlése után, a Dózsa-lázadásnak még élénk emléke alatt, mindenesetre súlyos volt. Hogy teljes legyen a kép, ne feledjük el a hódító és harácsoló törököt, ne feledjük el Szolimán hat hadjáratát és Buda elfoglalását.

Ilyen volt az új élet, mely magával hozta az új viszonyokat. Az ország nyugati felére a Habsburg trón részéről a nyugati műveltség kezdett hatni, a keleti rész megmaradt patriarchális állapotában, melyet Erdély egyes vonásaiban mai napig megőrzött. Az ország Ferdinánd-párti részén táborozó segédhadak terjesztői lettek a hazájukban dívó szokásoknak és mulatságoknak, melyek között a dőzsölés és táncz valószinüleg jelentékeny helyet töltöttek be. A keleti részen lévő magyar legfeljebb csak hallott róluk valamit. A polgárháborúban vagyonnak és életnek nem volt biztossága, nem volt értéke, a folytonos harczok érzéketlenné tették a népet a kegyetlenség iránt, megszoktatták a hűtlenséget és a különféle bűnöket, melyek közt a fölfuvalkodott gőg, az érzéki élvezetek, a vallási hitetlenség, politikai hűség, másrészt a pénzvágy, csélcsapság stb. voltak a jelentékenyek. A kor énekesei leginkább ezek ellen kelnek ki. A mint a harmincz éves háborúban, vagy a franczia forradalom után megtört minden ethikai szabály, mely a rendet összetartotta és megőrizte, úgy nálunk is, az ezen korokhoz sokban hasonlító korban, felülkerekedett az erkölcsi világon az állatias, korlátot nem ismerő életmód. A legféktelenebbül törhetett ki és a legnagyobb bűnökre vezethetett. Már most megkezdődhetett az a paráznaság, mely ellen a század vége felé élő irók olyan sokszor és olyan erősen keltek ki. A század irodalmának emlékeiben mindenütt ott van a bűnösség tudata és az egész protestáns felfogás azon alapul. Ugy látszik legelőbb a nyugati czivilizáczionak csak árnyoldalait ismertük meg és ezután részesültünk áldásaiban. Ez a féktelen élet a felső vidéki német ajkú lakosságot úgy látszik nem mételyezte meg. Igaz, hogy az már kívül esett a *siralom völgyén.*

Az elpusztult alvidék minden vagyona és egész kereskedelme a *kolcsos* városokba futott össze. Igy lettek azokból *kencses* városok. Autonomiájukat megtartván, a töröktől háborítatlanul, a fejedelem választásába be nem folyva és a polgárháborúk által nem érintve, nyugodtan élhettek. Igy egészen más képet mutat a Felső-vidék, mint a Duna-Tisza köze. A felső-magyarországi német városok nyugodtan élhettek és fejlődhettek, nyugodtan vehették át a nyugat haladását, eszméit, ezek között az új vallást. A reformáczió, az új eszmék leghatalmasabbja, rajtok került el hazánkba.

Az új élethez, új viszonyokhoz már most az új eszmék között első sorban a protestantismus került. Talán egyetlen a mely általánosan és gyorsan foglalt teret. Az 1517-ben megindúlt mozgalom tiz évvel később Magyarországon már annyira elterjedt, hogy Ferdinánd szükségesnek látta ellene tiltó rendeletet bocsátani ki. A század közepén már az egész országban ismeretes, sőt már meg is szakad, elválik a lutheranismustól nálunk a kálvinismus, Erdélyben az unitárismus. A hitújítás legnagyobb hatását az irodalomra gyakorolta és azt hatalmába kerítvén, nagy eredményt ért el fölhasználásával. A papok és iskolamesterek irók és könyvnyomtatók voltak egy személyben. Az új hit szolgálatában voltak akár a szószékről hallatták prédikácziói-kat, akár írták énekeiket a pápai foltos hitről, vagy drámai kisérleteiket a papok nőtlenségéről.

Ime a mohácsi veszedelem után elkövetkezett új idő politikai, közéleti és vallási állapota. Ilyenek voltak az új viszonyok és az új hit. Ez az átalakulás igy gyorsabb, de erőszakosabb, általánosabb, de hirtelenebb volt. Talán később következik be, mint igy elkövetkezett, talán lassabban és egyenletesebben terjed és emeli hazánkat a nyugati műveltség szinvonalára. Ugyis egy századdal maradtunk hátra, Mohács nélkül talán még hátrább maradunk és kitudja mikor hódít az új tudomány és hit.

Igy vezette be a mohácsi katasztrófa a XVI. és XVII. századok történetét, vagy okozván vagy legalább elősegítvén az egyes eseményeket, melyek a korszak irányát megszabták vagy eszméjét tették. Egyenes oka volt az elszakadásnak, elősegítette a hitújítás terjedését. Hatása alatt átalakulván az élet

minden viszonya, forduló pontul jelenik meg a megelőző és elkövetkező idő találkozóján. Milyen alakuláson ment keresztül a nemzet politikai, közéleti, vallási tekintetben, röviden már érintettük. Bemutattuk, hogy nemzeti szabadságunk, közéletünk határozott sülyedésnek indúlt. Vallási állapotunk nyert-e vagy vesztett-e a hit-újítás által, oly kérdés, melyre feleletet adni vagy egyátalán nem lehet, vagy csak nagyon egyoldalúan.

A sülyedő politikai viszonyokkal szemben az irodalmi élet határozott emelkedést mutat. Mindenesetre különösnek és érdekesnek látszik, hogy a pártosság tüzétől emésztett, háborúktól elsanyart országban irodalom keletkezik. Mintha meg volna czáfolva amaz ismert latin szójárás, hogy háborúban hallgat a Múzsa. Mindenesetre érdekes, de nem kimagyarázhatatlan. Európában a humanismus ez idő tájt már átalánosan hódított és Mátyás révén majd egy félszázaddal előbb nálunk is ismeretes volt. Azonban ez alig hatott a nemzetre, mert szellemben és nyelvben egészen idegen levén, nem szólott az egész néphez, csak egy kis kiváltságos tudós körre szorítkozott. Mikor azonban a magyar ifjak a külföldi egyetemekre kijártak, ott megismerkedtek a humanismus tárgyaival és eszméivel, s hazatérvén, magyar nyelven, a nemzethez szólva kezdették azokat megismertetni, már nem hangzott el szavok hatástalanul. Ezek a fiatal emberek voltak nálunk ez új eszméknek és tárgyaknak apostolai, egyúttal apostolai a hitnek is. E korszak irói legnagyobb részt protestánsok voltak, írók és papok egy személyben. Tanították és magyarázták vallásukat, azt a szószéken, ezt az irodalom útján tevén. A nemzetnek bibliát, zsoltárt, prédikácziót, dogma magyarázatokat és énekeket adtak kezébe. Igy eszközül használták fel az irodalmat a vallás terjesztésére. Ez a két tényező, a humanismus és protestáns vallási irodalom, csak magyarázza, de nem fejti meg az ellenmondást a nemzet politikája és irodalma között. Az ok tulajdonképen nem is bennök rejlik, hanem másban. A protestáns és nyugati irodalom terjedése már csak okozat, de nem ok arra, hogy ilyen zilált viszonyok között új, életrevaló irodalom keletkezzék.

Ennek oka épen a politikai és társadalmi teljes fejletlenségben lappang. Hogyan? A helyzet megteremti az irodalmat. A vázolt viszonyok közt élő magyar megdöbbent az események

hatása alatt. Tétovázott, nem tudta mit tegyen, merre forduljon. Egész lelki erejére volt rászorulva, hogy életét tengesse és önként ne siettesse halálát. Lelke támasz és remény nélkül volt. Vigasza hite lett volna, de jő a hír, hogy rég vallott hite hamis, hogy templomában oltár előtt térdelve nem Istent, de bálványt imád, hogy papjaiban nem bízhatik, mert azok mást predikálnak, mint a mit hisznek. Meghallja, hogy a pápai foltos hit nem üdvözít, hogy a kegyes élet arra való, hogy a gonosz életet bűnbocsátó levelekkel meggyarapítsa. Meg van tehát támadva azaz egyedüli hatalom is, melyet maga felett változhatlannak és jóltevőnek hitt. Meg van ingatva hite és nincs miben bizzék, nincs kihez forduljon. Így áll embertől elhagyatva, esetleg elnyomva, vallásában megingatva, hazafias érzelmeiben megtámadva. Így találja a magyart a protestáns kor, lelki táplálék után epekedve, megromlott vagy kiforgatott erkölcsi alapon, remény nélkül, kétségbeesve. A költői lélek dalba tör ki és elpanaszolja a szivét nyomó bánatot. A nemzet, mely a költő viszonyait érzi, énekét igaznak, szenvedését a magáéval közösnek találja és belőle vigaszt merít, ha mást nem. Legalább azt, és az is megnyugtatja, ha már azt mondhatja: hogy mások is így vannak, másokkal is közös sorsom, többen vagyunk, többen a bajt jobban elbirjuk. A megzendült lant köré szivesen sereglenek. A példa vonz s a hazafias bánat egy sereg papot, iskolamestert, deákot, írástudót teszen iróvá.

Igy lesz a protestáns pap iróvá és ily módon ad hazafias keserveinek hangot, de nem elégszik meg azzal, hanem énekében azonnal tanít is, tanítja új vallásának tételeit. Igy lett a külföldet megjárt magyar ifjú iróvá. A mit ott kint látott, olvasott, tanult, leírja, hogy tanítson, példát adjon. A nemzet megismeri az irodalomban irányadóját, vezetőjét, iróiban lelkipásztorait, hisz nekik, midőn prédikációit olvassa, mikor énekeit hallgatja. A sülyedő közviszonyok így teremtik meg az irodalmat, mely protestánssá és nemzetivé lett első sorban eszméi és felfogása, másodsorban irói által.

A XVI. század vallási irodalmát bibliafordítás, prédikációk, egyházi énekek, dogmatikus munkák stb. teszik. A költői irodalom nem tud megszabadulni a vallásos és moralizáló elemtől még a XVII. században sem, annál kevésbbé lehet el nála nél-

kül az előtt. Igy megmarad a vallás nyűgei közt és nem fejlődik szabadon. Számbavehető kezdete azonban majdnem minden műfajban van. B. Balassa B. a világi dalköltészetet képviseli, Balassi Menyhárt, Papok házassága, Igaz papság tükre az első drámai kisérletek, Ponciánus, Salamon és Markalf, Aesop meséi a prózai elbeszélés, a históriás énekek stb. a verses elbeszélés terén. E műfajok mind, a históriás énekek kivételével, nagyon kevés képviselőt tudnak csak felmutatni és a vallásos irodalom és a históriás ének által egészen sarokba szorittatnak, de ez a két ág azután annál jobban fejlődik és annál nagyobb számban jelenik meg. Különösen a históriás énekek özönlik el az országot, a mint nyomtatásban vagy kéziratban megjelentek. Valósággal oly nagy számmal tüntek fel, hogy az ember előtt mintegy a föld alól látszottak kibúni, mint fák alján eső után a gomba. Hajlandók vagyunk azt hinni, első pillanatra legalább, hogy ez a műfaj a XVI. század alkotása; alaposabb vizsgálat ki fogja deriteni, hogy e hitünk tisztán a látszaton alapul és nem egyéb könnyen leróntható csalódásnál.

Mielőtt azonban még bármely tekintetben szemügyre vennők a historiás énekeket, vagy amaz előbb említett csalódás megmagyarázásába kezdenénk, szükségesnek tartjuk röviden érinteni történetét és hangulatát a két századnak, mely alatt e műfaj virágzására emelkedik és elhullatja virágait. Érinteni csak azért, hogy igy a háttér teljes legyen.

Mint alkalmunk volt látni a mohácsi veszedelem új irányt szabott a politikai- és a közéletnek. Új eszméket vetett a magyar világba. A két érdeket szolgáló politika egyfelől a Habsburg családnak a magyar trónra táplált reményeit igyekezett megvalósítani, de másfelől megakarta tartani a független Magyarország eszméjét is. Ez volt a kor politikai gondolata. A vallási gondolata a két felekezet szerint egymással ellentétes volt. A katholikusok az országot ért sok romlást a protestantismus elterjedésének rótták fel, a protestánsok hitbeli ellenségeiket okozták ugyanazért. A közéletben általánossá lett a bűnösség fogalma és azzal a büntetés szükséges voltának tudata.

Ezek a viszonyok átmentek a következő századra, de élesebben alakultak ki, határozott ellentétben jelentkeztek, különösen a vallási kérdésekben. Zápolya halálával csak ő maga tünt le a

történet szinpadáról, de érdekei fiában, és utódaiban tovább éltek, csupán alakjokban változtak meg. Erdély szabadságával összekötötték a magyar nemzet szabadságát és a protestánsok szabad vallásgyakorlatát. E két gondolat megnemesítette az erdélyi fejedelmek harczait és saját érdekeiket szemmel tartó politikájokat. Ferdinánd halálával viszont, nem szünt meg a Habsburg háznak rég táplált igénye a magyar koronára, és igy utódai, az ő politikáját követvén, fentartották továbbra is a szakadást. De nem csak azt tették. Sőt még nagyobbá, általánosabbá is tették, mert egyrészt pártját fogták a visszaható katholicismusnak, mely igy hatalomra jutott, másrészt alkotmányellenes uralkodásukkal magok ellen támasztották a magyarság nagy részét. Ily módon az ország másik felét, és Erdélyt még jobban elkeserítették, még nagyobb ellenállásra szorították, és ily módon úgy szólván maguk kapcsolták össze az erdélyi fejedelemség ügyét a magyar szabadság és vallás érdekeivel. A Habsburg-ház erejével és hatalmával, a már amúgy is gyengülő erdélyi fejedelemség alig mérkőzhetett. Pártfogója, a török hatalom, segitette, mely, mióta Zápolyának Szolimán fia érdekei megvédésére igéretet tett, jogot tartott az Erdély és Magyarország ügyeibe való beavatkozásra. Látni való, hogy a XVI. század ellentétei átszármaztak a XVII. századba is, csakhogy más formában. Az egész kort emez ellentétek küzdik keresztül, és a bécsi békétől a szathmáriig majdnem pihenés nélkül állanak egymással szemben, fegyver fegyver ellen, akár nyiltan, akár titokban. Az érdekek tömörülnek és határozott vonásokkal alakulnak ki. Legélesebbé a század végén válnak, a mikor Rákóczi nemes alakjában a bécsi udvarnak komoly és hatalmas ellenfele támad. Ugyan ez idő tájt lett a bécsi udvar és a diván közötti ellentét merevebb: határozott. A török Bécs ellen indult és Szobieszky segitsége nélkül elfoglalja. Az udvarnak számot kellett már most vetni a hódításra törekvő ozman hatalommal. Igy indult meg a felszabadító hadjárat, mely Budának elfoglalásával és a passzaroviczi békével szerencsés véget ért.

Összehasonlítva már most a két század küzdelmét, tapasztaljuk, hogy azok a mindkettőben egyaránt tartósak és hevesek voltak. A XVI-ikban még ki nem tört antirefomáczió kegyetlensége a XVII. század emlékét még szomorúbbá teszi. Ezek szerint a

kétszáz évet felölelő kor valósággal zord időként viharzott el őseink feje fölött. Zilált volt a közviszonyokban, kétséges a magánéletben, elkeseredett és elégületlen sorsával sorsa ellen.

Ezeknek a sivár, puszta állapotoknak teljesen megfelelő volt a két század hangulata, mely emlékeiben közvetlen erejével maradt meg. A XVI. században általánossá lett a bűnösség tudata, és a büntetés elkerülhetetlen szüksége. E század alkotta meg a bosszúálló isten mysztikus fogalmát, melyet csodálatos erővel és puritán protestáns felfogással képzeltet. A gondolat az ó testamentomé és a koré. Amaz a bűneiben elaljasodott zsidó nemzet bosszuló Jehováját adta, emez ráalkalmazta a maga viszonyaira, melyek a zsidó világra amúgy is nagyon illettek. A zsidó és magyar nemzet sorsa között vont párhuzam eredménye a bosszuló isten gondolata A mint a zsidókat büntette Jehova ugy fogja megbüntetni a nemzetet a magyarok istene, ki jó volt nemzetéhez minden időben, de elkeseredett annak megromlásán. A vétkeivel terhelt nemzet valóságosan bizonyosnak tartotta pusztulását, elveszését, a végitélet közeledését.

Lám bűneiért az Isten országokat elveszt
Példa erről nektek Magyarország lehet.
Temesvári J.

Hogy itélet napja immár közel vagyon,

irja Batizi András és Dobay András, a puritán praedikátor, intvén a „gonosz életüeket", ugyanazt hirdeti:

Vessetek már véget az gonosz életnek . . . .
Ha ezt nem teszitek, mind el kell vesznetek

Isten ostorának tekintett a kor minden csapást, mert erősen érezte bűnös voltát és alig-alig meri kérlelni az isten haragját. Minél ritkább az ilyen fohászkodás:

Vétkeinkért ne verj örökké minket,

de annál gyakoribb a megadás hangja, hogy a régi, bűnös világnak el kell pusztulnia a föld szinéről, hogy megérdemeljük uram a te büntetésedet, mert hisz vétkesek vagyunk. Fejet hajtunk szent akaratodnak, és imádunk tégedet, de reméljük kegyelmedet, hogy megszabaditasz minket ellenségeinktől,

mint a zsidókat Heródestől megszabadítottad. A törököt már isten ostorának tekinti,

Török fegyvere lőn ily hatalmassá,
Isten azzal méltán is ostorozá,
Mert nagy egyenetlenségünket látá,
Sokképen is bűnünk őtet boszantá
(*B. F. M.*)

Isten ostorának veszi a pártos megszakadást és jó fejedelemért esdekel (Protestáns magyarok éneke Istenhez jó fejedelemért), mert „Isten szörzése a fejedelemség." A kemény zsarnok fejedelmet megbünteti Isten, mint Fáraót, Holofernest, Heródest és a többit, de a bűnös népet rossz fejedelemmel bünteti, mint a zsidókat megbüntette Akhábbal Antiochussal stb.

Csak egy fejedelmetek azért legyen!

Egészen megnyugodva várják a végitéletet, csak arra kérik az Istent, hogy a magyar nemzetet tartsa meg és vezesse ki Kanaánra, mint kivezette a zsidókat. A reménynek egy szikrája is fel-felcsillan még: az Isten végtelen kegyelmében való bizakodás. Mind bűnösök vagyunk, de nagy a te kegyelmed, és megszabadít a bűntől a Krisztus érdeméért.

Kétség és remény, a végitélet várása és jövendölése, a bűnösségre következő büntetésben való megnyugvás, ezek a gondolatok fejezik ki legjobban a század komor hangulatát.

A XVII. századnak egy hangja van, a fájdalomnak az a panaszos, siránkozó hangja, mely Jeremiás siralmaiból legismeretesebb. E kornak emlékeiben keserűbbek a kifakadások, mind élesebben jajong a fájdalom és sötétebb a kétségbeesés. Valóban Jeremiás panaszai hangzanak fel a magyar énekes ajkáról, mintha csak a próféta siratná el a nemzet pusztulását. Ugy látszik, mintha bekövetkezett volna az az idő, az enyészet szigorú ideje, melyet az előző század megjövendölt, mintha bekövetkezett volna a végitélet napja, melyen hét angyal jelenik meg és hétszer fúj bele a trombitába. Méltán is nevezik e korszak énekeit jeremiádoknak. Mindenik jajjal kezdődik és kétségbeeséssel végződik czimeikben is benne van a jaj vagy a siralom. Különösen erősek a reformáczió üldözéséből megmaradt énekek, melyekben az elfojtott panasz, elnyomott jajszó még ki sem törhet. El-

következett Sodoma pusztulása, és nincs közöttünk egy istenfélő Lóth!

A jeremiád mellett feltünik a kurucz dal, de az is oly szomorú, búsongó, fájdalmas. Ez a két ének jellemzi leghivebben a század irányát. Az elveszett magyar szabadságért panaszol a kurucz dal szerzője, az inquisitió kegyetlensége ellen fordul Istenhez az üldözött prédikátor, a bujdosó tanító. Az országra sulyosodó hatalom a nemzeti alkotmányt és szabadságot, s a békekötésekkel megerősitett protestáns vallást támadja meg. Ezt a két nyomást érzi legjobban a nemzet, és ezek miatt keseredik el úgy, hogy minden szava, panasza a sérelmekért van, melyet nemzetiségén és vallásán ejtettek. Igy leszen a magyarból síró nemzet, a mint egy krónikás nevezte, igy születik a sok siralom és jaj.

«Zokogó sirással sirhatsz magyar nemzet,»
«Sürü könnyhullással sir most Erdélyország»
«Siralom pataka, mely nagyot árada» stb.

Ilyen hangból indulnak ki énekeink, ezek a jeremiádok, melyek igazolni látszanak a „Quaerela Hungariae“ szerzőjének ama mondását: Oly időket élünk, hogy az élők megirigyelik a holtakat. Hasonlót csak a harmincz éves háborúról és az angol forradalomról mondottak.

A milyen megható, ép oly szomorú e két bűnös század, e zord idő hangulata.

II.

Epikánk régi maradványai. Hegedősök, énekeik. A históriás énekek eredete és legrégibb emlékeink.

A históriás énekek a két ismertetett század irodalmában szerepeltek, s mint említettem a XVI. század második negyedében léptek fel és oly gyorsan indultak virágzásnak, hogy csalódásba ejthetnék a vizsgálót, mintha tisztán e század szülöttei és neveltjei lettek volna. Ez a csalódás még jobban fokozódik, és majdnem a bizonyosságra emelkedik ama korszerűség által, mely az énekeket első sorban jellemzi. Emeli még az a jelenség is, hogy a mohácsi veszedelmet megelőző időből vajmi kevés elbeszélő köl-

tészeti emlékünk van és azok is alig mutathatják föl első pillanatra ama vonásokat, melyek bennök a históriás énekek előzőire utalnának.

A legnagyobb csalódás azonban elhinni, hogy akár egy irodalmi ágnak, akár valamely uralomra jutott eszmének előkészítője nem volna. A mai drámák első formája a görög tragédia, egyszerű szüreti játékokban birja előzőjét, a regény első megjelenése a bibliai elbeszélés. Igy a históriás énekek sem termettek egyszerre a XVI. században, hanem az előző korok emlékein alapultak, de egészen a század szellemében, a kor minden követelményeinek megfelelően és nagy hirtelenséggel léptek elő. E szerint azok csak akkori formájukban váltak a XVI. század szülötteivé.

Régi nyomaira régi epikánkban akadhatunk. Epikánk régi nyomait mondáinkban és a középkor költői maradványaiban kell keresnünk, vagy az egykorúak feljegyzéseit kell számba vennünk. Krónikásaink megőrizték mondáink emlékét, codexeink, epikánk első alkotásait, bár csak töredékeikben, s az egyes feljegyzések oly szükszavúak, hogy nagyon meg kell fontolnunk itéletünket, ha rájuk véleményt akarunk alapítani.

Hogy mondáink voltak, az már bizonyos. Részben a nagy hun király alakja köré csoportosultak, részben a magyar vezérek és fejedelmek tetteit őrizték meg. Milyen módon voltak feldolgozva, arról semmit sem tudunk. Krónikásaink, kik belőlök irták meg a nemzet ős történetét száraz, barát prózába foglalták és nem tartottak meg belőlök semmit, a mi krónikájok hitelét rontotta volna. Kivetkőztették formájukból, megfosztották költői vonásaiktól, és mindattól, a mi szerintök nem illett bele az általok leirt igaz históriába. Ily eljárás után csonkán, alaktalanúl kerültek el korunkra, annyira eltorzítva, annyira prózaivá téve, hogy méltán tagadhatták meg létezésöket is. Ezekről tehát semmi egyebet nem tudunk csak azt, hogy voltak. Históriás énekeink alapjait hát nem is kereshetjük bennök.

Elbeszélő költészetünk másik csoportja már biztosabb tájékoztatóul szolgál. Középkori költői maradványaink epikai darabjai között megtaláljuk a XVI. századi históriás ének előzőit, azokban az énekekben, melyeket szivesen tulajdonítottak eddig a hegedösöknek és igriceknek. E vélemény azokon a feljegyzéseken épült, hogy az igricek és hegedősök történeti dolgokat éne-

keltek. Galeotti szerint zengték Óriás Loránt regéit, Cuspinianus szerint Kinizsi, Báthori István, Hunyadi János és Mátyás vitézségit. Azonban ezt a véleményt mi alig fogadjuk el, legalább nem azokra a darabokra, melyeket Pannonia megvételéről irt ének kezd meg és Csáti Demeter éneke zár be, melyeket a RMKT. I. kötetében közölt Szilády. Ezeket nem számítjuk hegedős énekeknek, és véleményünk mégsem mond ellent a bizonyos feljegyzéseknek. Mert lehettek énekeink az említett személyekről, mint voltak Szent Istvánról és Lászlóról. A feljegyzések csak általánosságban szólanak. Ezekből a feljegyzésekből értesülünk arról, hogy voltak énekeink, melyek a régi dicsőséget, a nemzeti hősök tetteit tárgyalták. Tudjuk, hogy egészen külön rend, az igricek rendje volt a hivatalos dálszerző. Királyaink jószágot adományoznak a rendnek, megszabják fizetésöket, gondoskodnak róluk. Tudjuk, hogy voltak az egyes uraknak énekeseik, milyen a váczi püspök, Báthori volt Galeotti szerint, kiket váraikban tartottak, hogy lakomák felett, temetési és egyéb ünnepélyek alkalmával énekeket mondjanak. Tudjuk, hogy voltak hegedőseink, lantosaink, a kik vándor életet élve, kastélyok termeiben és vásári sokadalmakon pengették hegedüjöket vagy lantjukat. Sőt még arról is maradt följegyzésünk, hogy énekes koldusok is voltak, kik „ének szóval koldulva" barangolták be az országot, épen mint még ma is. Ezek szerint az adatok szerint a dal és ének elég művelőre és méltánylóra talált őseinknél megerősítvén mintegy, hogy a magyar a mint ma is dalos nép, úgy régen is az volt.

Hogy az igricz és hegedős csak névre különbözött-e vagy az igric, mint udvari, feljebb tartotta-e a hegedősnél magát, azt nem tudjuk, de hogy a lantos és hegedős, két egymástól külön álló énekes volt, gyanithatjuk Tinódink ama szokásából, hogy ő e kettőt mindig megkülönbözteti egymástól, magát pedig sohasem nevezi hegedősnek, de mindig lantosnak még neve is Lantos Sebestyén. Még ő maga is lenézőleg szól a csácsogó hegedősökről:

> Vitézek ott harminczketten valának,
> Kiket sokszor hegedősök csácsogtak.
>
> *Zsigmond király és császár krónikája. 469—70. sor RMKT III. 335. l.*

Azonkivül a lant és hegedű is különböző instrumentum volt. A régi hegedű inkább a mai gitár és guzlicza, mandolina stb. hangszerekhez tartozott, a lant (talán koboz) a cziterához és hárfához hasonlított. Mind a két hangszert valamelyes plektron, pöngető segélyével játszották, a mai vonós hegedűt megkülönböztetésül lengyel hegedűnek nevezték. Az énekesek helyét a reformatió dejében valószinüleg a deák töltötte be, és az énekes koldúsok ugyanazon a fokon állhattak, mint a mai „lármás koldusok", vándor muzsikusok, a kiket *amusierenderek*nek szoktak egynéven nevezni. Körülbelől ennyit tudunk ezekről a szerzetekről. Mik voltak dalaik, milyen modorban adták elő és hogy dolgozták fel a hazai történet egyes eseményeit, mind e kérdések inkább a találgatás, mint a bizonyos tudás tárgyai. Ha csak egy maradványunk volna is, melyről bizonyosan tudnók, hogy hegedős vagy igric szerzette: már meg volna könnyítve a felvetett kérdések mindenike. Igy azonban alig mehetünk tovább a feltételes igazságnál.

A mint hogy eddig sem mentek. Toldy hegedős ének számba veszi középkori epikai maradványainkat, az eddig elmondottak szerint azonban ő is csak találgatott, bár Cuspinian feljegyzése nyujthatna neki arra alapot. E feljegyzés 1530-ból való, tehát már abból az időből, mikor a hegedősök egy megjegyzés szerint (Magyar hegedősök. Vas. Ujs. 1864. 52.) már leszorultak a magyar közélet szinpadáról, s helyöket talán a lantos foglalta el. Thaly Temesvári István deák historiás énekét (1569) a Kenyérmezei diadalról, szintén hegedős éneknek mondja, de eredeti czíme históriás ének. „Szabács viadaljáť szintén szeretik annak nevezni (Századok 1872.), de alig tudjuk miből indulnak ki. Galeotti említi ugyan a magyar vitézi énekeket és megmondja, hogy Mátyás azokat nagy kedvtöltéssel hallgatta, de többet nem szól. Elég volna a Galeotti följegyzése és az éneknek Mátyás király uralkodása idején való szerzése, még akkor is, ha nem csak általánosságban vitézi, de határozottan hegedős énekről volna szó? Kézait egyenesen azzal vádolják (Fővr. Lap. 1870. 21.), hogy krónikáját a hegedős énekek nyomán szerkesztette, tehát hegedős énekekből. Az eddigi kutatások eredménye csak annyira jogosít fel, hogy Anonymus, Kézai, Márk és Thuróczy krónikái mondai elemeket tartalmaznak vagy mondákat vettek át, de

hogy micsoda forrásból, hegedős énekből vagy hagyományból merítették, azt még nem döntötték el. Az ilyen feltevések mind megjárták addig, míg irodalom-történetünk bölcsőjében volt. Ma azonban már nem elégszünk meg hasonló véleményekkel, a melyek talán hizeleghetnek hiúságunknak, dicsérvén érdemén felül őseinket, de nem állanak biztos nyomon. Ép így az is elkopott frázis, hogy Lantos Sebestyén az utolsó hegedős.

Igriczes, lantos, hegedős vagy énekes szerzette kétségen felül álló maradvány tehát még nem ismeretes előttünk a mohácsi vész előtti időből és magukról e szerzetekről is oly keveset és bizonytalant tudunk, hogy nem merjük nekik tulajdonítani azokat az énekeket, melyek a XVI. századot megelőző időből minden valószinűség szerint virágzó epikai költést képviselik. Könnyen elképzelhető, hogy annál kevésbbé kereshetjük históriás énekeink előzőit a hegedősök stb. énekeiben, mint azt Toldy tette. Legalább nem addig, míg ezek az énekek hegedős-énekül kétségen felül el nem ismertetnek. Az ilyen találgatások helyett meglevő emlékeinkhez kell fordulnunk, a melyek már tisztán állanak előttünk a különféle vizsgálódásokra. Ily módon egy meglehetősen tetszetős gondolattal lesz szegényebb irodalom-történetünk, de azt a veszteséget kárpótolja egy valószinű tény. Vissza is kell vonúlnunk a föltételekben gyönyörködő szokás elől és a józanabb, de igazságosabb kritikai eljárásra vagyunk ráutalva.

Toldy még örömét lelte abban a gondolatban, hogy a históriás ének a régi hegedős dal utóda, s hogy a Pannonia megvétele, szintén hegedős dal. (A magyar költészet története. Pest, 1867. II. kiad. 105. l.) Hogy a Pannonia megvétele, népies alapon készült barátcsinálmány, azt még Toldy akkor nem tudta, igy könnyen vehette hegedősdal számba. Ma azonban ezt alig tehetnők, épen azért, mert azokról még csak tájékoztató jegyzést sem ismerünk, igy magától dől össze a föltevés, hogy a históriás ének a régi hegedős énekből ered. Csak tagadólag tudom bizonyítani, hangsúlyozván, hogy azokat és olyanokat nem ismerünk.

A feltevésekből szerencsésen kibonyolúlva, felkeresem a középkor epikai költői maradványait, a mit legelőször teszek vala, ha nem akad utamba Toldy feltétele.

Középkori elbeszélő költészetünk alkalmasint virágzó lehe-

tett, de sajnálattal tapasztaljuk e kérdésben is, hogy nagyon kevés az, a mi belőle ránk maradt, de annál értékesebb. Bármilyen kevés is, de mégis elég arra, hogy nyomra vezessen. Micsoda darabok ezek? Egytől egyig töredékek, egyiknek eleje, másiknak közepe, egy része van meg. A legrégibb a Pannonia megvételéről írt ének, utána sorban, időrend szerint következnek II. Károly király megöletése, Szabács viadala, Siralom ének Both János veszedelmén, Emlékdal Mátyás király halálára, Apáti F. feddő éneke, Beriszló Péter éneke, Geszthy László éneke, bezárja a sort Csáthi Demeter éneke. Ezek történeti énekeink, a melyeket Szilády Áron gondos kiadása magában foglal. (Szilády Á. Csáthi D. három szakos töredékét már 1526 után számítja, nem is mondok ellent, de mivel úgyszólván bezárja azt a sort, mely Szabács viadalával kezdődik, s mert 1538-ig nem ismerek hasonlót, szivesebben számítom még a régiekhez.) Vannak még történetinek látszók ez időből, de azokat inkább lehet hymnuszoknak, imáknak stb. tekinteni, mint történeti énekeknek. Ilyenek, a Szt. István, Szt. Lászlóról szólók. Igaz, hogy történeti személyekről beszélnek, de nem epikai módon és hangon. Azokban a nagy és szentté avatott királyok iránt érzett hódolat van kifejezve, de magok a nagy királyok nincsenek beleállítva valamely eseménybe, hol szerepök lehetne és történet esnék meg. Igy ezeket nem tekinthetjük hymnuszoknál egyebeknek.

A mondott énekekről kettő bizonyos. Az egyik, hogy nem tudjuk határozottan hegedősöktől származnak-e és nem ismerjük meg, csak összevetés után, belső formájukat.

Pannonia megvételével már tisztában állunk az első kérdésre. Barát csinálmány, de népies alapon. Beriszló és Both Péter veszedelméről írt énekeket deákjaik vagy valamelyik hozzájuk közelálló literatus írhatta, Geszthy László és Csáthi Demeter úgy látszik szintén deák-féle emberek voltak, II. Károly megöletéséről írt és Mahomet császár futásáról szóló kétsoros töredékek egészen népies eredetűeknek látszanak. Apáti Ferenczről és az Emlékdal szerzőjéről semmit sem tudunk. Az a kérdés tehát, hegedős, lantos, igricz dalok voltak-e ezek, alig jut valamicskével közelébb a megfejtéshez. A népieseknek látszó darabokat kivéve, a többinek szerzője deák vagy valamely literatus ember, de nem hegedős. Szivesebben nevezném őket lantosok-

nak. Ugy tetszik, mintha a hegedős az életmód után volna adva, a lantos név pedig olyanoknak járna ki, a kik mellékesen foglalkoztak énekszerzéssel vagy énekmondással. Erre látszik utalni, hogy Sebestyén diák, literatus, magát kizárólag lantosnak mondja, de versfejeiben megtaláljuk a deák és a literatus nevet is. A hegedősök csácsogásáról Anonymus emlékezik meg és a lenéző kifejezés világosan mutat rá a hegedősnek állására. A literatus és a deák már a XVI. századbeli kifejezések, míg előbb aligha fordúlnak elő. Ezek szerint az említett énekek lantosok, diákok, literatusokéi, a hegedősöknek legfeljebb csak a népiest eláruló kétsoros töredékek maradnak.

Daczára annak, hogy teljes épségben egy ilyen emlékünk sem állotta ki az évek hosszú sorát, hanem elől vagy utól csonkán, vagy mind e két részén teljesen hiányosan tüntek elő az ismeretlenségből: mégis megőriztek bizonyos, a históriás énekekre jellemző vonásokat. A töredékek, összerakva, megadják az egésznek alakját, és a középrészükben dicsekedő csonkák legalább utalnak az előadás formájára. Ily módon megismerünk egyes vonásokat, melyek a historiás énekekben fellelhetők. A Pannonia megvételéről veszszük a kezdetet, ugyancsak kezdetűl szolgálhat Beriszló és Both János siralom éneke is, a végét Geszthy L. és Csáthi Demeter szabja meg, míg a Szabács viadalja és a töredékek, az előadás laposan terjengős volta, pedig egyenesen ráutal a későbbiekre. Milyenek ezek a vonások?

„Az Emlékezzenk régiekrel kezdet — a mint Szilády mondja — egészen természetes bevezetésül szolgál históriás énekeinknek.“ Valóban az az általánossá vált megkezdési mód, hogy erről vagy arról, emlékezném, emlékezzünk s más eféle kifejezések, eredeti első formáját a Pannonia megvétele czimű ének bevezető sorai adják meg.

Ez éneket ezer öt száz tizenöt esztendőben
Szabalkay Mihály szerzé egy nagy jó kedvében,
Egy Szent-Gyergynek innepének nemes kezdetében.

[*Beriszló P. veszedelme 49—51 sor. RMKT. II. 367 l.*]

Geszthy László diák szerzé ez éneket,
Magyarország vala nagy fő szükségében,
Az végek valának mind elveszendőben,
Ezer öt száz huszonöt esztendőben.

[*Geszthy László éneke RMKT. I. 205. l.*]

Ez a két végső szakasz egészen ugyanazon a hangon szólal meg, a mint a históriás ének vége. „Egy nagy jó kedvében" szerzette énekét Szabatkay Mihály, mint Bogáthi F. M., a ki igen koplalt és haragjában volt, vagy akármelyik énekszerző, a ki *Kalotaszegben* vagy egy *sombokorban* írta énekét. Geszthy László írt, mikor „Magyarország volt nagy fő szükségében," hasonlóan Varsóczihoz, a ki, mikor énekét versekbe foglalta *az időt Heródeséhez hasonlónak lölé,* vagy rajta kívül akármelyik énekszerző, kit az ország sorsa indított az irásra. Ilyen volt ezeknek a maradványoknak kezdete és vége, milyen volt a tárgyalása, előadása — Szabács viadalján tapasztalhatjuk.

Nem sokat törődik semmivel mással, mint csak a történt eseménynyel és annak részleteivel. Fő szempontja az igaz történet hű előadása, személyeinek és a megtörtént eseménynek becsületes leírása. Költői alakításra azért nem is számít, mert teljesen alárendeli a történeti kidolgozásnak. Innét van, hogy ez is valóságos verses krónika, mint a históriás ének, valamennyi csak van.

Ezek a vonások, melyeket az egyes énekek töredékeiből, a kezdet és vég szokásos formáiban, az előadásnak szigorú történeti formájában találtunk, mind megfelelnek a históriás ének természetének.

A históriás énekek első emlékei tehát azon darabok, melyeket elősoroltunk. Mind az 1526-ig terjedő időből valók és egyesek részleteikben már beválnak históriás énekeknek. Nem hegedős dalok, de úgy látszik epikai költészetünknek második vagy harmadik fejlődési fokán állanak. Elsőül az ősi mondák feldolgozásait lehet számítanunk, másodikúl a hegedős énekeket. Ha a hegedős énekek nem egyebek, mint feldolgozott mondák, akkor az említett kétféle fejlődés egybeesvén, a felsorolt énekek másodikúl számítandók.

Külföldi irodalmakban a történeti énekek és a mondák

alakulása egészen más, mint a mi énekben. A mondák a történetirók krónikáiba mentek át és megmaradtak általok a későbbi kor költői számára, kik azután fel is dolgozták és alkották belőlök eposzaikat. Nálunk erre csak a legutóbbi időben jutottak, Vörösmarty — de különösen Arany. A történeti énekek szintén hatalmasan fejlődtek és egy-egy cyklussá tömörülvén, megint csak az éposz-költés kezdetévé lettek. Igy a Cid-románczok a spanyol, a Kerekasztal egyes részletei a germán irodalomban. Nálunk a helyzet például egészen olyan volt, mint a mórok és keresztényeké Spanyolországban; a mórok helyett a rokon osman nép vitta csatáját velünk De egy ilyen románczhős nem fejlődött, legalább ma nem ismerünk olyat. Egyes jelenetek, pl. Szabács viadala, nem maradt énekes nélkül, de hogy azok az énekek, melyek hihetőleg a török-magyar háborúk idejében nagyobb számban készültek, nem csoportosúltak akár valamely nevezetes hadi tény, akár valamely kiváló hős köré, az elegendőn sajnálatra méltó. Pedig nevezetes csaták, hadjáratok hosszú sora vívatott, akár Hunyadi János, akár Mátyás király idejében, sőt e kiváló hősök bármelyike, vagy vezéreik, hadnagyaik közül a népszerű Kinizsi, beváltak volna egyes románczok központjául. Még a XVI. században, Temesvár, Drégely, Eger, Sziget, Siklós, Érsekujvár stb. harczai is számtalan éneknek adhattak volna tárgyat, a mint hogy nehánynak adtak is, némelyeket Tinódi meg is énekelt. E török-magyar harczok hosszú korából nem egy énekszerző merített, hogy egyebet ne említsek Szilágyi és Hajmási, Beriszló Péter, Kinizsi Pál kenyérmezei diadaláról szóló stb. énekeknél. Eléggé kár, hogy ez nem történt meg. Toldy Ferencz (Magy. Költ. kézikönyve. Budapest, 1876. I. köt. 211. lapján) a XVI. század históriai költészetében sejt egy ilyenféle kialakulást, de alig valószinű, alig egyéb sejtelemnél. „A XVI. század históriai költészete, mely némileg egy, számos részletekből álló, bár laza, *nagy török-magyar époszt* képviselt...stb.“ Természetesnek tartom, hogy abban az időben, mikor a magyarság a mindinkább uralomra jutó török nemzettel olyan szoros viszonyban állott, mint a XVI. században, mikor minden lépten-nyomon alkalma volt az énekszerzőnek a két nemzet küzdelmeiből meríteni, természetesnek találom, hogy akkor számos énekünk iratott, a melynek tárgya a török-magyar érintkezésből volt véve.

Hanem azért nem látok egy, *bár laza, török-magyar époszt.* A részletek megvannak, de nem olyanok, a melyekből egy szerencsés kezű szerkesztőnek talán sikerült volna egy egészet kialakítani. Ezek a részletek sem egy nagy esemény köré, sem egy nagy alak köré nem sorakoznak. Mindenik egész magában, befejezett, a nélkül, hogy akár az elején, akár a végén toldást kivánna. Nagy kort ölelnek fel, a legelső töredékek a XV. századból valók, mint az Emlékdal és Szabács viadala, és a XVI. századon keresztül a XVII. század legvégéig terjednek. Tunyogi és Tésla haláluk 1689-ben történt s 1696 körül íratott róluk a két szép ének. Az ilyen hosszúra terjedő időben megjelent egyes énekek, nagyon nehezen tömörülhetnének egy középpont köré, még akkor is, ha ez a középpont akár egy személyes nagyságban, akár egy nevezetes eseményben csakugyan megvolna. Az ének-költészetben nálunk nincs meg. Azok az egyes részletek megmaradnak részleteknek és nem alakúlnak ki sehogyan sem török-magyar éposszá, a mely bár laza lenne is.

A mint nem volt románcz-körünk vagy „bár laza, török-magyar époszunk," akkor, mikor annak fejlődésére minden összevágott, úgy nem volt sem előbb, sem utóbb, de nem volt másféle költőileg dolgozott mondánk sem. A mi mondáinkat átvette a krónikaíró, meg is tartotta, de nem volt, a ki feldolgozza. Egyes történeti énekről hosszú utánjárásra kapunk egy-egy említést, de egyebet alig. Toldi Miklósról szólott az ének, Ilosvai „róla írt énekekre" hivatkozik. Szilágyi és Hajmási szerzője versét „egy poetának ő versiből irá," Tinódi Tar Lőrinczről irva, mondja :

> Énekbe hallottam, vagy volt, vagy nem volt
> Tar Lőrincz, hogy pokolba bement volt stb. stb.

Ezek a régi nyomok visszavisznek egy letünt epikai költés korára, melynek emléke csekély számú históriás ének. De látjuk, hogy e korról oly keveset tudunk, s azt is oly határozatlanul. E kérdésben a magyar irodalom-történet hihetőleg még soká fog ingadozni, míg vagy át nem lesz kutatva az egész régi irodalom vagy egy újabb szerencsés fölfedezés meg nem világítja a helyzetet.

Eddigi tapogatózásunk összes eredménye tehát, hogy mondáink voltak, de költői feldolgozásban nem részesültek, kivéve a Pannonia énekét, hogy történeti ének-költésünk virágzott, mint hegedős-igrices ének és mint históriás ének. A hegedős énekeknek határozott emlékeit nem ismerjük, csak létezésökről van határozott tudásunk, a históriás ének nehány emlékét megőrizte bizonyas öntudatlan gond.

III.

A históriás ének fogalma és sajátságai.

A XVI. században nagy tömeggel föllépő énekirodalomnak tehát az az ősi történeti ének-költés volt előzője, melynek emlékeit ismertettük, melyeknek sorát Pannonia megvétele nyitja meg és Csáthi éneke zárja be. Az ezen alapon kifejlődő irodalom egészen a XVI. századé volt, és pedig annyira, hogy szokásaiban megrögződvén, a XVII. század változott viszonyai között már nem tarthatott hosszabb életre számot, de a meddig szerepelt, mit sem változott s elejétől mindvégig ugyanaz maradt, a mivé a XVI. század megalkotta. Megalkotta pedig a maga egyszerűségében. S bármilyen czímet ruházott is rá az énekszerző, a históriás ének mindig ugyanaz maradt.

Mindaz a sokféle czim és név, a melyet énekeink viselnek, valósággal minden jelentőség nélkül való. História, krónika és ének mind egyet jelent, mind e háromnak annyi sok jelzője, jeles, szép, igen szép, rövid, siralmas stb. alig egyéb valamely jóhiszemű reklamnál, melyet akár a kiadók, akár a szerzők tettek ki a czímbe. História, krónika, ének nem valamely külön műfaj jelölői, csak külön czímek, melyeket ez irodalom akármely terméke minden válogatás nélkül elfogadhat. Sem az énekszerzők, sem az olvasóközönség nem értett rajtok mást versbe foglalt történetnél. Maguk az énekszerzők és kiadók a legnagyobb önkénynyel válogatták a különféle elnevezéseket, sőt néha egygyel meg sem elégedvén, kettővel is diszítették az igénytelen munkákat. Sztárai Miklós a „vizözön históriájáról szép éneket," Valkai Hariadenusa pedig valósággal fényüző czímében, irván: krónika avagy szép históriás ének. A jelzők, szép, jeles stb. szintén nem lénye-

gesek. Enyedi György Gismundája 1582. és 1592. kiadásaiban, históriának és szép históriának van nevezve. A kor szokása volt ilyen ártatlan reklámmal jegyezni meg egyes munkákat. Igy a históriáknál is. Irott énekes könyveinkben találjuk a históriai cantio mellett a pulchra jelzőt, egy német kiadás: Vier schöne Historient említ. Valami különbséget azonban mégis tapasztalunk a krónika és história között. A krónika régebbi és már a XVI. század vége felé divatját múlta, a história ujabb keletű és általánosabb. Farkas András, Tinódi, Valkai krónikát irtak, az énekszerzők legnagyobb része históriát. Maga a história szó a legtágabb értelemben használtatott verses és prózai munkák czíméül. Rosnyai és Haller históriát ir, Oroszhegyi Mihály 1655-ben megjelent munkáját, mely a fenyőfáknak hasznos voltáról tanit, szintén históriának nevezi. Magellona története nyájas história és a különféle verses epikumok szintén csak históriák. Az ének elég szokott volt, de már a XVII. században rövidebb, kiválóan nemzeti tárgyú darabokra használták, a kurucz költészet *vitézi* énekeire vagy a protestánsok üldözése idején a siralmas énekekre, jeremiádokra; és már előbb szerepelt a virágének, a dal czíméül. Látnivaló, hogy a tárgyalt irány termékeit minden aggodalom nélkül nevezhetni históriás énekeknek, históriás, szemben a vitézi-, siralmas-, virágénekekkel, ének, szemben a prózai históriákkal.

Ebben a névben már a műfaj valóságos meghatározása van kifejezve; mert a históriás ének, [1] [igaznak tartott] történet versben előadva. Az ének utal a költői, verses formára, a história a történetre és ha megjegyezzük, hogy a történet ezekben rendesen igaz vagy igaznak tartott, röviden meghatároztuk az elnevezésben magát a műfajt.

A históriás éneknek két eleme a történet és a vers. A történet rendszerint igaz, vagy igaznak tartott. A történt eseményt ma is históriának mondja a köznép, míg a költött eseményt, a nem igaz dolgot, mesének. Innen van a mesebeszéd kifejezés hihetetlen előadásra és „szép egy história"-féle kifejezés, melyet megtörtént botrányra szoktak mondani. Az énekszerző azzal a követeléssel lép közönsége elé, hogy a mit elmond el is higyje neki.

[1] Cancionale, azaz *históriás ének*-es könyv.

Régi, lött dolgot jelentek, higyétek, írja a Lévai Névtelen Páris és Görög Ilona históriájában, a ki a czímben „verissimi Trojani excidii causam“ megírását hirdeti. A *lött dolog* számtalanszor fordul elő énekeinkben jelétül annak, hogy az énekszerző megtörtént dolgot, valót, igazat ad. Igy :

— Ha nem hisz régen lött, csuda dolgoknak,
(*Töke Ferencz: Spira F. éneke.*)
— Emlékezzünk én uraim régen lött dolgokrúl,
(*Rusztán császár hist.*)
— Világ kezdetitől lött dolgokról stb.
(*Dézsi András.*)
— Sokszor szóltunk az régi nagy időkről,
Kiváltképen világbiró Sándorról,
Cyrus királyról Nabugodnezárról
Ezek után *meglött* jeles dolgokról.
(*Ilosvai P.: Ptolemeus. 481. RMKT. IV. 208. l.*)

Az énekszerzők a czímben is kiteszik, igy Heltai Cancionaléjában Bevezetése szerint „régi, *lött dolgok* vannak írva, a magyar királyokról és egyéb szép lött dolgokról,“ Tinódi krónikájában különb-különb időkben és országokban lött dolgok, istóriák vagynak stb. stb. Ezekből az idézetekből már nyilvánvaló, hogy az énekszerzők, mindig igaz történetet beszélnek el — igazat a maguk felfogása szerint. Rusztán császár fölfuvalkodásának mesés története épen olyan lett dolog, mint Spira Ferencz vagy Páris vagy Nabugodonosor és Nagy Sándor és mások történetei, melyeket a középkor romantikája lovagi világba helyezett át. A két gondolatot egy régi feljegyzés hidalja át. Argumentum hujus Carminis, mythicum, id est fabulosum est, veri tamen simile, quia res geri potuit. (Beroald Fülöp Gismundához.) A vers tartalma mithoszi, azaz meseszerű, de hasonló az igazhoz, mert a dolog megtörténhetett. E szerint tehát az énekekben tisztára csak való, vagy olyan foglaltatott, a mely esetleg megtörténhetett, azaz a valóság szinével birt. A valóságnak ilyen értelmezését árulja el Haller a Hármas Históriában, midőn Nagy Sándor históriájáról azt mondja a Bevezetésben : olyanokat is állít ez a könyv, a melyek „noha magokban hihetetlenek, de egyébiránt jó értelemmel ugyan közelít a valósághoz az ilyen írás is.“ Hogy Hallernek ez a *jó értelme* megvolt, szintén maga bizo-

nyítja Bevezetése egy más helyével: „Trója veszedelmét, írja (a harmadik könyv) oly hitelesen, melynél igazabb históriát azon dolgokról akárkitől sem várhatni, mert ez sem a görögöknek nem kedvez, mint Homerus, sem a Latinusoknak, mint Vergilius, hanem az igaz históriát veszi fel. A *jó értelemmel* biró Haller igaz históriát ír Colonnai Guido romantikus regénye után. Ilyen felfogással kell értelmezni a régi lött dolgok igazságát, valóságát históriáinkban, így a históriás énekben is mindenütt, a hol nem történeti ténynyel állunk szemben.

Az énekszerzők rajta is vannak, hogy mindig igazat mondjanak el. Tinódi lelkiismeretessége általánosan ismeretes és hazai történeteinket éneklő énekszerzőink nehánya történetirói számba megyen. Ilosvai hitelességét csak legújabban bizonyította be Szilády Áron. De nem is lehet az máskép, mikor úgy dolgoznak mint Tinódi, a ki sokat járt és fáradott, hogy mennél hűbb krónikása legyen történetének, vagy mint Salánki, a ki tanúkra hivatkozik

Azt mondták, kik jól látták szemekkel,

és fel nem vesz olyat énekébe, a miről nem bizonyos:

Kit mi nem olvastunk krónikákban.

(Hist. Cladis Turcicae ad Nádudvar.)

Ilosvai is „keveset olvasott róla (Toldiról) krónikákban" és Nagy Sándort az igaz krónika után írta meg:

Kit igazán szedtünk jó krónikákból.

Heltai szintén az igazságra törekszik, már a maga felfogása szerint. Nagy-Bánkai Mátyás Hunyadi Jánosát ő az 1574-iki debreczeni kiadás után nyomtatta le második kiadásúl a Cancionaleban, de rosszul, hibásan, sőt hozzá is toldva egy részt a maga gyenge verselésével. Azt írja róla: „Nem Bonfiniustól csak, hanem az igaz históriákból egybegyüjtetett és egybe szöröztetett." A maga betoldásának 36 szakaszában pedig így ir:

Ez okáért ne higyj ember az hizelkedő olasz Bonfiniusnak,
Ki valami hazug szin alatt olaszt csinál Hunyadi Jánosból,
Mert ez az igaz história felőle, légy bizonyos, higyjed jól.

RMKT. IV. 277. l.

Horváth András szintén ezt a felfogást szolgálja, mikor Jeremiásra hivatkozik:

Jeremiás írja, nincsen kétség ebben.

Idézeteinket még folytathatnók, de azt véljük elég ebből ennyi. Mindenki tisztán láthatja, hogy a históriás énekszerzők törekvése mi volt — igazat mondani. Hogy ők maguk csakugyan azt is hitték, hogy kész igaznak tartották históriájukat, eléggé kiviláglik előadásmódjukból is, mely egészen történeti, szigorúan az eseményekhez ragaszkodó. Erről azonban más helyütt bővebben.

Az énekszerzők és a közönség jó hiszeműsége mosolyt kelthet, de megmagyarázható. A mosoly a kort illeti. Énekeiket a versszerzők, mint látni fogjuk, három forrásból meritették: a hazai történetből, a bibliából és az idegen irodalomból. Ha az egykorú eseményeket úgy dolgozza fel az énekszerző, mint Tinódi, Ilosvai, Salánki, Szerdahelyi stb., hogy maga jár utána, tanúktól kérdezősködik, vagy esetleg mint szemtanú maga szerepel, ki fog kételkedni előadása hűségében. Kortársai maguk legtermészetesebb ellenőrei. Hogy ezek csakugyan az igazat irták, fényesen ismerte el a kritika. Vagy a bibliából ir éneket, eszébe juthat, hogy nem ir valót, mikor a szószéken a biblia krisztusi eredetét bizonyítja és védelmezi. És a midőn krónikákból, nyomtatott könyvekből dolgozik, *jól megmunkálván* történetét, eszébe ötlik-e, hogy nem valót ir, legyen bár története olyan, hogy megeshetett, vagy lehetetlen. Alig. A nyomtatott könyvnek még ma is nagy tekintélye van a népnél, mennyivel nagyobb lehetett két-három százévvel azelőtt, mikor a könyvnyomtatás nálunk oly ritka és költséges dolog volt. Ezek a viszonyok határozzák meg az énekszerző igazságra törekvését. Méltán lehetett meggyőződve története valósága felől, midőn saját fáradsága árán szerezte be adatait, vagy a bibliából és a nyomtatott könyvekből vette tárgyait. Közönsége is méltán hihetett neki, midőn az író saját utánajárására vagy a biblia és a nyomtatott könyvnek tekintélyére hivatkozott.

A históriás éneknek ez az egyik jellemző vonása, az igazság és az arra való törekvés Ez ad neki becset, de ebből következnek azok a tulajdonságai is, a melyek értékét nagyban leszállítják.

Az énekszerző a való igazságot akarván írni, feláldozta a költői alakítást az előadás könnyedebb, élénkebb és mindenesetre művészibb formáját. Krónikási modort vett fel és előadta az eseményeket a mint azok történtek, a nélkül, hogy rajtok bármi

csekély változtatást tett volna a művészieség, kerek kompositió kedvéért. Ilosvai Toldija azért oly hézagos, szaggatott meséjü, mert szerzője keveset olvasott róla krónikákban, és csak azt irta, a mit valónak, megtörténtnek tudott. Tinódi énekei szintén hasonló ok miatt nem kerekedtek ki egészszé, nem lett belőlük sem epikai elbeszélés, a szó nemesebb értelmében, sem éposz.

Pedig ő ha akart volna, tudott volna szép költői epikumot irni, különösen Török Bálintról, kihez élete egyrészét kötötte, kihez meleg vonzalommal volt. Neki volt is melegen érző lelke és költői tehetsége, és mégis erőszakot követ el költőiségén, elnyomja, mikor ki akar törni belőle az ura iránt táplált érzés. Hirtelen tér a történetre magára és a megszokott modorban mondja el, hogyan került az a Jedikulába. A kik Mátyásról vagy édesapjáról irtak, mint Görcsönyi, Bogáthi, Bánkai nem merik elhagyni a históriás ének taposott útját, legfeljebb egy-egy sohajtásban adnak kifejezést a nagy király eltünt dicsősége fölött érzett fájdalomnak. És igy a többi mind. A krónikákból, könyvekből fordító, transscribens, nyomon követi forrását, mert igaz akar maradni. Ha énekeink között mégis találunk egyet-kettőt, melyben bizonyos alakításra bukkanunk, sajnálkozva kell tapasztalnunk, hogy ez az érdem nem az énekszerzőké, hanem az eredeti iróké. Giscardus és Gisippus, Kastriot György és Volter, meg a többi nehány költőibb felfogása, nem Enyedi Gy. Szegedi Veres, Bogáthi vagy Istvánfi érdeme, hanem Beroaldé és az ismeretlen szerzőké, mert a fordító az igazságot akarván szolgálni, el nem tér eredetijétől, nem alakít, nem változtat, nem komponál, legfeljebb hosszasabban időz egy-egy jelenetnél.

Olyan megrögzötté válik az igazságra való törekvés által a históriás ének belső formája. Egy kis bevezetés, néhány sor vagy strófa kezdi meg az éneket, egy kis befejezés zárja be. A kettő közé van helyezve a tárgy, minden változtatás nélkül, szárazon, gyakran unalmasan és laposan irva, krónikási egyszerűséggel a történethez vagy forráshoz híven adva elő.

Ez a forma állandó, legalább a XVI. században alig találunk alóla kivételt. Csak később találunk rajta némi változtatást. Egy ilyen, mikor az énekszerző helyzetdalt ír. Tunyogi Sámuel és Tésla Mihály éneke ilyen helyzetdalfélék. Bennök maguk a hősök panaszkodnak keserü sorsukról, szomorú halálukról. Elmond-

ják, hogy mint haltak meg, mint vette fejüket a török. Egy kevéssé komikus is, hogy a szerepeltetett vitéz kapitányok maguk keseregjék, már holtuk után halálokat. Másféle alakja az éneknek, midőn az elmondott történethez, a szerző „Applicatiót" is ír még. Egészen verses példákká lesznek így az énekek. Sztárai Miklós a „Vizözön históriája" az egyik.

A vizözön előtt világ állapottya
Mostani időnek lám volt példázattya.

Akkor is gonosz volt a világ, most is. Isten kiönté rá haragját, de megmentette az emberiséget a kegyes Noé által. A gonosz világtól mostan elszakadjunk — irja Sztárai — és Noéval a bárkába szálljunk, azaz: Kövessük Krisztust az ő egyházába, mert Nóé a Krisztus, a bárka az ő egyháza. A másik Felvinczi Györgyé. Az ő története szintén ilyen verses példa. A Jeruzsálemből (édenkert) Jerikóba (a sátán hazája) menő tolvaj (az ember) három lator kezébe esik (ezek: a *test*, a ki csak gonoszra vágyik, a *sátán*, a ki csak ólálkodik, a *világ*, a ki csak hizelkedik.). A három lator 12 sebben (a sebek mind bűnök és pedig: gyilkosság, rút paráznaság, bálványozó vakság, orzó hamisság, gyakori részegség, fene kegyetlenség, fukar fösvénység, szitok, irígység, fertelmes nyelvesség, hamis hitű vakmerőség és mindezeknek anyja, ama rút kevélység) vérbe fagyba hagyja a tolvajt, félholtan (a kárhozat útja), megfosztva (a jók elhagyása). Ekkor megy hozzá az irgalmas szamaritánus (Krisztus), ki az embert szánván bajában (a bűn), egy vendégfogadóba (a szentegyház) viszi, ott megvigasztalja (tanitás), sebeit beköti (a megváltás) és utravalóul két pénzt ad neki (az ó és új testamentum). Ebben a történetben a példázás egészen a végletekig van vive. Valószinű, hogy a prózai példák vitték rá Felvinczit a verses példára.

Az igazságra való törekvés szabja meg a históriás ének stylusát is. Komoly, történeti stilusa van, mely egyszerűen és világosan folyik költői képek és alakzatok nélkül, józanul, nyugodtan, távol van könnyü választékosabb előadástól. Hiányzik belőle bizonyos drámaiság, mely élénkké tenné, nincs meg benne a stylusnak ezer és ezer fordulata, melylyel meg volna törve egyhangúsága, nélkülözi a szemléltetés művészieségét, s a mulattatás eszközeit. Ez utóbbiakra nem is igen volt szüksége. Didak-

tikai iránya komolyságot kivánt és nem akart léhább táplálékot nyujtani a szellemnek, moralizáló természete ellenkezett a mulattatás, szórakoztatás gondolatával és így nem alkalmazta tényezőit sem a stylusban. Tanításra, okulásra törekedett és nem gyönyörködtetésre, legalább nem előkelően arra. Ha beszédjét keveri is a közmondásokkal, ha néhol-néhol egy-egy szikrája pattanna is ki a szellemnek élcz képében, mint Appolloniusnál,

Ha mindez dologban semmi sem volna, megérd egy nemtudommal.

az csak önkénytelen. A mi megfér a történeti előadás egyszerü formájában, az erő és a magyaros nyelv, az átlag véve nem hiányzik énekeink stylusából. Különösen nem a kezdő és a befejező részekben, a melyekben az énekes szabadon fakadhat ki kora és viszonyai ellen. Ilyenkor néha fel is melegszik, átfutja alanyi érzésének delejes árama és kifejezésre készti haragját, gyülöletét, fájdalmát, keserüségét. Az ilyen helyek között nem egy van, a mely valósággal megragadja az olvasót még ma is, annál élénkebb hatást tett a korabeli olvasóra. Ezekben a részekben mintha kicserélték volna az énekest, egészen más hangot pendít meg, hangulattal szól, neki lendűlve ir és stylusának ismeretlen bájait mutogatja. Sajnos, hogy csak egy pillanatig, csak arra, hogy megmutassa, hogyan is tudna irni, ha nem kötné őt a forma, a szigoru történeti előadás.

A históriás ének másik eleme a versalak. Erre kentek eddig legtöbbet, és ennek gyenge, hiányos voltából ítélték el eddig legjobban énekeinket. Szinte köztudatba ment által az örökös *vala, volna* féle rímelés, úgy hogy annak még csak említése is mosolyra fakasztott, és annál jobban visszarettentett minden jó ízlésü embert olvasásuktól. Annyi bizonyos, hogy azok a szegény papok és tanítók nem irtak valami kitünő verseket, nem vitték még csak addig sem a rímelést, mint Gyöngyösi, annál kevésbbé irtak oly mesterséges rímeket, mint a debreczeni rím — Kovács. A verselés gyengesége szintén a koré volt, és nem az énekszerzőké. Máskép irt-e Zrinyi és a főrangúak? Bizony nem. Az pedig mindenképen helytelen, hogy az egész kor prozódiájának fejletlenségeért akár egy írónak, akár egy tekintélyes iránynak tudjuk fel a hiányokat. Szenczi Molnár Albert, zsoltárai fordításában, egy lépéssel előre vitte verselésünket. Rövidebb

sorokat alkotott, és szabadabban rímelt. De őt a kényszerüség vitte rá, hogy a szöveget hozzá alkalmazhassa a kész melódiához, melynek nem hosszú, de rövid sorokra volt szüksége. De verselésén nagyon meglátszik a mesterkedés, minden nyomon érezhető, hogy eltért a közszokástól, mely a hagyományos hosszú sorokat művelte, feltünik, hogy az ő általa megindított irány még soká nem talál követőkre. Pedig Szenczi már a XVII. században élt, sokkal később, mint mikor az énekszerzők megkezdették hosszú sorú versekben írni darabjaikat. Nyilván látszik már ebből, hogy a kor tisztára meg volt elégedve verselőinek modorával és nem kivánkozott új után. A tizenegyes és tizenkettes sorok ma is igen kedveltek, és minden időben szivesen használták azokat. A rímek ellen hangoztatott kifogás alig esik olyan szigorú számításba, ha meggondoljuk, hogy ezeket az énekeket zenekisérettel szokták inkább énekelni, mint szavalni. Különben a magyar nyelv, mint ma is szegény rímü, úgy nem volt gazdag akkor sem, pedig már a rimelést igen elősegíti a magyar asszonáncz törvényesítése. Igaz, hogy a vala és volna rímek egyhangú rácsapása nem nagyon emeli a sorok zenei hatását és rendszerint egyhangúságot okoz, azonban az a volna nem is olyan szerfelett mindennapi, másrészt a vers tudta pótolni a gyenge rímelést, a zenei elemet, magával a zenével. Népdalainkban is sokszor akad elénk gyenge rím, sőt vannak rímtelen sorok is, de ott is kisegít maga a dallam. Ma mindössze szokatlan, az volna még Gyöngyösié is, és ha az ember gyakrabban olvasgatja az énekeket, nem ritkán jól hangzó rímekre is talál. Toldiban elég jó rímű ez a szakasz:

Óh én vén szakállom, hivatlan vendégem,
Budára hivatott mostan király éngem,
Az ifju vitézek megcsufolnak éngem
Király parancsolta, föl kell mennem énnékem.
(349—352. sor).

Nem szabad egyoldalúan itélni a múlt felett, legkevésbbé szabad kiemelni valamely tényt korából. Mindennek a maga korában, a maga környezetében van meg értéke, melyet teljesen elveszt, ha abból önkényesen kiveszszük. Igy ezt a rimelést a mai viszo-

nyokhoz mérten meg lehet vizsgálni, meg lehet állapítani fejlődését, de feltétlenül kárhoztatni nem szabad.

A históriás ének verselésének elemeiről egyenkint fogok szólani és pedig a sorokról, azoknak strófákba való csoportosulásáról, a rim használatáról, az alliterátio szerepéről és az akrostichonokról.

Históriás énekeink általános többsége az ütemes magyar verselést követi, csak egy-két régi mértékes versalak üt el a szokásos ütemezéstől. Baranyai Pál a Tékozló fiú históriáját sapphói alakban irta, és pedig jobban, mint Péchi Ferencz. Bár az ő verselése kiemelkedik az általános szinvonal fölött, de nem mutatja, hogy sikerült volna neki leküzdeni azokat a nehézségeket, melyeket eléje a fejletlen prozódia halmozott. Teljesen a klasszikai mértékelést vette irányadóul, és azt követve gyakran sértette meg a magyar nyelv fonetikai törvényeit. Alig lehet ezen csodálkoznunk. Hiszen a XVIII. század sem oldotta meg a magyar prozódiának mértékes verselését. Péchy és ő utolsó képviselői a latin verselést követő középkori irodalomnak, mely egyéb példa hiján a hymnuszok és vallásos énekektől kölcsönözte versei alakját, miután megvetette a népies modort, melyet követni méltósága nem engedett. Kivülök az egész históriás énekirodalom a magyar ütemet, hangsúlyos verselést használta.

A históriás ének az epikai előadás természete szerint a hosszu sorokat kedveli, a melyekben szélesen terjenghet és a beszéd szabad folyását nem köti meg a kimért versalak. Legkedveltebb alakok a tizenegyes és tizenkettes sorok. Amazt Ilosvai (Ptolemeus), Szegedi Veres Gáspár (Titus és Gisippus), Kákonyi (Asverus), Vajda Kamarási (Szép tanóság) és különösen Tinódi használták a legszebben sokad maguk közül, emezt különösen Ráskay Gáspár (Vitéz Francisco) Ilosvai (Toldi) és ezt is Tinódi meg Eleázár históriájának névtelen szerzője művelték társaik között a legszabatosabban. Rövidebb sor a tizes:

Izrael ura Istene mondja,
Szolgája által, ki néktek vallja
(RMKT. II. 158. l 85—86. s.)

Hosszabb sorok:

Tizenhármas: Tekinté ezt Dávid király megháborodék
Haragjában Dávid király felfuvalkodék
Ő magában, ő szivében csak boszankodék.
(Biai G. RMKT. III. 254. l. 79—81. sor.)

Tizennégyes: Ez éneket Rómaságnak irt könyvéből irá
Az ki irta, ő ezekben elméjét gyakorlá,
Az mint érte az deákból magyarra fordítá
Egy faluban Dráva mellett versekben foglalá.
(Rusztán császár).

Tizenkilenczes: Az szentirás mondja hogy szoros út vagyon az örök boldogságra
Ez szomorúságok által szokott menni ember a vigságra
Erről egy szép példát mondok én is nektek, hallgassatok jól reá.
(Apollonius)

Mint a mutatványokból kitetszik, az énekszerzők a hosszú sorokat elég változatossággal tudták felhasználni. De kitűnik az is, hogy nem voltak tisztában a magyar ütemes verssel mindenütt. Gyakran visznek át egy-egy szót a következő ütembe, miáltal a vers jó hangzása szenved. Ezekben a versekben érezzük már a hangsúlyos és nem hangsúlyos tagok magyar fülnek tetsző lebegését, de nem tapasztaljuk, hogy a verselés öntudatos volna, hogy az ütemezés bizonyos ismert törvények szerint történnék. Inkább az énekszerzők füle mérte ezeket a sorokat, mint elméje. A fő súlyt mindig a szótagok számára helyezték és kevéssé az ütemek szabatosságára, innét van, hogy a sorok szótag számra megegyeznek, de az ütemek elhelyezésére nem felelnek meg egymásnak. A tizenkettesben mai verselésünk megkívánja, hogy 3+3+3+3 ütemü sorra a rímelő sor is hasonló legyen, legfeljebb ha a 4+2+3+3 alakot engedi meg. Ilyenre a históriás énekszerző alig gondol. Ismét van, hogy pl. nem egyes szakaszokban, de egész lapokon keresztül nem találunk rímelő sorokban egyértékü ütemezést.

A tizenkettes sorokból álló négyes szakasznak Tinódinál, Ilosvainál egy különös vonását látjuk, hogy az utolsó, negyedik sor tizenkettő helyett tizenhárom szótagot számlál. Ez a jelenség nem egyedüli és néha a tizenegyes szakoknál is előfordul, itt azonban talán inkább gondatlanságból, mint tervszerüen, a hogy azt Tinódi használja. Úgy látszik a tizenharmadik szótag a zenei kiséretből maradt a versen. Ez teszi ugyanis a nyugvó pontot a dallamban, és azzal együtt a befejezést.

Az utolsó sor ilyen alakja már hat a strófa szerkezetre is. A sorok különféle kombinálása eléggé változatossá teszi az

énekek szakaszainak alakját. Hármas, négyes szakokat találunk különféle sorokból összerakva. Az Eleázár pap históriájának története három tizenkettes sor mellé negyedikül egy hetest függeszt, a mi még jól is hangzik, elevenebbé teszi a rhytmust. Poli István három tizenhármas sorra egy hatos sort számít negyedikül. Bánkai (Jákob hist.) négy tizenhármas sorból, Biai háromból alkot egy szakot. Legalább igy élénkebbé és változatosabbá lesz a verselés.

Az ütemen kivül, még zenei eleme a históriás éneknek az alliteratio [összekezdés] és a rím. A rímről már szólottunk feljebb itt csak azt jegyezzük meg, hogy énekeink, akár három, akár négy soru szakaszokból állanak, rendesen egy rímre mennek. Az alliteratio, összekezdés, középkori költői maradványainkban is inkább a lyrai versekben található, mintsem az epikaiakban, igy a históriás énekekben is nem igen szerepel, bár akad. Természetes, hogy azokban inkább van rá szükség, mint ezekben. Amott a rövid sorok gyarló rímei mellett jobban is elférnek, jobban is hatnak, emitt a hosszu sorokban annál kevésbbé kellenek, mert énekkisérettel reczitálván azokat, az ének inkább pótolta a hiányzó zenei elemet. De azért két szóban az összekezdés nem ritka sőt a hármas összekezdés is elég gyakran fordul elő, és közöttük oly igazán széppélda is mint

Kocsi csatlón, *két* felől *két* inasa.
Tardy Gy: Szikszai győzelme.

A históriás éneknek egy sajátos tulajdonságáról kell megemlékeznem záradékul. Értem a versfőket. XV. századi emlékeinkben már találkozunk akrostichonokkal, s a XVI. századtól általánossá válnak. Értjük a versfőn a versszak kezdő betűjét, s az akrostichonon a kezdő betük által adott szókat, mondatokat. Az énekszerzők különös kedvvel „röjtötték“ nevöket a versfőkbe, és ennek a szokásnak nagyon sokat köszönünk ma. Mert nem csak nevöket, mint Görgei és igen sok társa, hanem más egyebet is „foglaltak“ beléjök. Igy az ének ajánlását, forrását, tartalmát, distichonokat, melyek maguk is versek, szerzése alkalmát sőt az iró hangulatát is. Ez által a szokás által a versfők valóságos forrásává lettek ezekről az énekekről való tudásunknak. A prédikátor szerénysége ily módon lett megjutalmazva, mert épen a versfők által maradt meg neve, melyet elrejteni igyeke-

zett. Később a versfők használása már valóságos játékká fajult és alkalmat adott arra, hogy az írók beléjök disztichonokat és másféle verseket is foglaljanak, vagy anagrammai játékokat faragjanak, a mint Csáktornyai tette, Gróbiánjának versfőiben.

Ezek az elemek teszik a históriás ének külső alakját. Mindent összevéve nem voltak azok a versek valami nagyon szabatosak, szépen folyók és hangzatosak. De azért a kor felelős, mely jobban nem fejlesztette verselésünket, hanem megelégedett egy könnyű alkotású modorral, mely megfelelt ugyan a saját igényeinek, de nem vitte előre verselésünket. Néha bizony hajlandók vagyunk mi is oda írni egy-egy ének alá, a mit valamely XVII. századi olvasó írt Csáktornyai Gróbián erkölcsi versei egyik példányára: „Ha másszor ennél jobb verseket nem ír, bár megkoppintsák a körmét."

A verselésnek fogyatékosságát, ha menteni nem is, de megmagyarázni lehet. Tudvalévő, hogy ezeket az énekeket zenekisérettel adták elő, mai műnyelven szólva — recitálták. Lant, hegedő, koboz, az ismert hangszerek. Mindenike pengető szerszám volt, és valószinűleg inkább akkordokat játszottak rajtok az énekszóhoz, mint magát a melódiát. Énekszerzőink közül Sztárai zeneértő volt, Tinódi maga csinálta verseihez a dallamokat. A vers az ilyen zenés előadás mellett, mint énekszöveg, meglehetősen elvesztette szerepét és nem volt rá utalva, hogy magából fejtse ki a zenei elemeket, mert azt az éneklés teljesen pótolta.

Milyenek voltak ezek a dallamok, rendkívül érdekes kérdés, de sajnos, hogy egész alapossággal alig lehet rá megfelelni. A Mátray Gábor által megfejtett Hofgref-féle hangjegyekből fogalmat szerezhetünk rólok, és Erdélyi Jánosnak figyelmeztetése (Sárospataki Füzetek 1864. 421—445. l.) közelebb visz egy lépéssel a megfejtéshez. Szerinte a históriás énekek dallamait a protestáns egyházi énekekre vitték át és viszont. Ez nagyon könnyen történhetett, mert mint az rendes szokása a népnek, hogy a kedvelt dallamokat nemcsak eredeti szövegével, de másfélével is énekli, minden aggodalom nélkül énekelhette egyházi énekét a história dallamára és megfordítva. Azt is tudjuk, hogy ezek a dallamok közös vagyont tettek, s. hogy egy dallamra számos éneket szabtak. Vitéz Francisco, Argyrus, Cyrus, Nagy

Sándor stb. nótáira szabtak legtöbb éneket. Gyakran találjuk a históriák alá jegyezve az ilyenféle utasításokat: nótáját sok énekből rendelhetsz, vagy nótája külön is vagyon, sokra is szabhadt, stb. melyek mind az állítás bizonyságául szolgálnak. Kótás emlékünk sajnos nagyon kevés maradt és a kérdés tanulmányozója jobban rá van szorítva a protestáns régi egyházi dallamok vizsgálására, mint arra, hogy kétes valószinűséggel kutasson kótás maradványok után

IV.

Énekmondó, énekszerző. Változó viszonyok. Új eszmék és tárgyak.

Históriás énekeink, mint láttuk, nagyon kevés számban maradtak ránk a mohácsi veszedelmet megelőző időből, de annál nagyobb azok száma, melyek 1526 után írattak. Ennek egyik okát a könyvnyomtatás elterjedésében találjuk. A históriás énekek ugyanis elmondásra, hallgatásra voltak szánva, nem pedig olvasásra. Zenekisérettel adták azokat elé csarnokokban vagy sokadalmak előtt. Nem lehet csodálni, ha elvesztek, ha betűk által megkötve nem jutottak el ránk. Az énekmondóval együtt temetkezik el éneke is, mások lépnek helyére és más dalt adnak elő. Talán olyanokat, melyeket maguk készítettek, talán olyanokat, melyek időszerűbbek voltak. A régiek fentartották magukat egy darabig, de azután az újabb és kedveltebb vagy jobban a korba illő énekek szorították ki őket és borították feledésbe. Az az epikai irodalom, melyről már szólottunk, bizonyára gazdagabb volt, mint a milyennek ismerjük kiveszett énekeseikkel, dalosaikkal. Ugyanezt a jelenséget tapasztaljuk még rövidebb, így könnyebben észben tartható népdalainknál is. A XVIII. század dalaiból kevés jutott el a mi korunkra, s ha Horváth Ádám fel nem jegyez közülök nehányat, bizonyára azokat sem ismerjük ma. A görög mondák egy jelentékeny része veszett el, mert le nem irattak. A Kalevalát ma hány finn énekli, s ha idejében össze nem gyűjtik a rúnókat, kérdés, megmarad-e a naiv époszok ez egyik gyöngye. Épen így vagyunk régi történeti, azaz históriás énekeinkkel. Elpusztúltak, kimentek az emlékezetből és a

mint egyik öltő helyet adott a másiknak, egyik ének elnyomta a másikat.

Talán a XVI. századi gazdag irodalom is ilyen sorsra jut, ha szerencsére nem változnak meg gyökeresen viszonyaink.

A protestantismus meghonosítja és szaporítja a könyvnyomtató műhelyeket, terjeszti az írás és olvasás tudományát, gondoskodik a nemzet szellemi életének folytonos táplálásáról. A dogmatikus könyvek mellett helyet kap a históriás ének, amaz az oktatásra, emez a szórakozásra van szánva. Az énekmondó és énekszerző kinyomatja énekét és forgalomba viszi, mi által nagyobb körben teszi énekeit ismertekké és biztosítja fenmaradásukat. Elözönli énekeivel a közönséget, mely szivesen fogadja azokat, megtalálván benne mindazt, mire szellemi életének szüksége van.

Természetes, hogy mind ez átmenet nélkül, rohamosan nem történhetik. Az énekmondó a könyvnyomtató kedveért nem hagyja abba régi mesterségét, a nép nem űzi el lantosát, hogy drágán szerzett könyvekből maga olvashasson, ha már megtanult olvasni, írni. Egy darabig, még a XVI. század végeig váltakozva hallgatja és olvassa e „jelös szép énekeket.“ Heltai Cancionaléjában lévő énekek „gyönyörüségesek hallgatásra és olvasásra.“

Vajda-Kamarási Lőrincz szép tanúságot ír „minden olvasó és hallgató együgyű embernek tanúságára.“ A füleki bég

Nagy fölszóval az éneket mondatja
Vigad, mintha jól volna az ő dolga.

Igy írja róla Tardy György 1588-ban, a szikszai győzelemről írt énekében. De a versszerzők sem könnyen szoknak le a régi módról. Hallgatóik körébe képzelik magukat és még nekik beszélnek, ámbár kinyomatják énekeiket.

— Panasz lönne, hogy ha ezt elhallgatnám,
(Valkai, Priester Johannes.)

— Jámbor házasok meghallgassátok,
(Batizi.)

— Tiszta életről szép dolgot hallhattok,
Kit ne talán soha nem hallottatok,
(Valkai, Bánk bán.)

— Dicséretes asszony állatokról —
Rólok beszéllenék, ha meghallhatnátok,
De magyarok között azt nem hallottátok.
(Bogáthi.)

— Meghalljátok, mint felöllök értettem,
(Tinódi.)
— ... egy szép példát mondok én is nektek, hallgassatok jól reá,
(Apollonius.)
— Emléközném tisztes uraim, ha meghallgatnátok
Egy szent emberről, ha ital közben fület hajtanátok.
(Varsóczi.)
— A ki ezt hallgatja, s vitéz akar lenni,
Az énekmondónak kész legyen pénzt adni.
(Thuri Gy. éneke.)

Ilyen és hasonló szólásmódokkal vezeti be énekét a versszerző vagy ad újabb fordulatot esetleg élénkséget hosszúra nyujtott énekének. Egyúttal érdekesen tünteti föl, hogy a versmondás, még a XVII. században is rendes volt az olvasás mellett. Azelőtt a lantos szavait leírta a barát, ki valamely főúr várában, mint udvari pap szolgált és az énekmondóval egy kenyeret evett, most a barát helyét a könyvnyomtató töltötte be, vagy az íródeák, a ki másolta a közön forgó énekeket. A régi énekmondó helyett az énekszerző lép fel.

Ezek az egyszerű igénytelen emberek, az énekszerzők, emelik virágzásra a XVI. századi históriás ének-irodalmat. Protestáns papok és *schola mesterségen lévők* legnagyobbrészt, velük együtt a lantos, ez utolsó fényüzése az olygarcha főuraknak, majd a deák és a szegény bujdosó tanító állanak be versszerzőnek. Mind *literatus* emberek, kiknek mesterségök az írás. „Nem vigyáznak világi dicsőségre," legfeljebb patrónusaik megelégedésére. Irnak, mert belső szükség készti őket az írásra. Az egyik igen koplal vala haragjában, mikor Thordán, Szaniszló Szent-Mihály napján Mátyás király históriáját írja, a másik József históriájában, szenvedéseiben, börtönöztetésében talán a maga börtönbeli szenvedéseiről emlékezik meg. Egy más

Keresztyének nagy pusztulásában
Az ű szivének keserű voltában,

panaszkodik a romlani készülő magyarokról, siratja Sziget veszését, melyet még Zrinyi világi hírneve sem ment meg a töröktől. Egy, a protestáns üldözést sirató pap kebeléből kitör a részvét és fájdalom, versirásra készti, nem magáért, de barátaiért:

«Irtam ez versöket kedvés barátimért
Krisztus munkájában szolgatársaimért,
Kik most üldöztetnek az igaz vallásért,
Nem szánnék érettek bizony ontani vért.»

Egyiket versírásra szomorú kedve, törökországi fogsága készti, másikat betegsége, haragja, bujdosása teszi költővé. Ezek az egyszerü emberek nem is tagadják, hanem bevallják őszintén:

— Nagy Bánkai Mátyás szerzé beteg ágyában,
— Szörzém azt versben, szomorú kedvemben,
— Szent lélek istennek irá ezt egy árvája
Messze napkeletre Törökország torkába. — stb.

Irodalmunk sok művelőjét indította rabsága írásra, nem csak az énekszerzők közül, mint Palatich Györgyöt, a ki mint írja „Csonka toronynak erős tömlöczében" szerzé énekét, vagy Batthyányi Orbánt, a ki Gyulafehérvártt betegágyon fektében írta énekét, de az irodalom más területét művelőket is. Igy Haller János *Payzsa* rabságában, Fogaras várában készült, gr. Kohary dalai a munkácsi vár börtönében írattak. Kazinczy és Bacsányi Kufsteinban is dolgoztak s a legutolsó nagy katasztrófa után hány magyar író írta műveit a börtön szűk falai között. Már így a históriás énekszerzők.

Költőiségükhöz mérten elég szerények az igényeik. Egyik részök, a szabadabb, világiasabb életet élő deák vagy lantos egy ital borért, egy kevés pénzért énekel:

— Inkább az nagy pohárt az énekmondónak
Jó borral megtöltsed,
(*Poli István.*)
— Ő halálát is majd megmondanám, csak innom adnátok,
(*Varsóczi.*)
— Az énekmondónak kész legyen pénzt adni.
(*Thuri Gy. halála.*)
Csak borért is elzörgetnek néha szögényök,

csúfolja Tinódi a szegény hegedősöket, pedig ő is eleget panaszol a kulcsárok és udvarbírák fösvénysége miatt. Bor dolgában bizony egy követ fúj Tinódi is velök, mert bizony ő is tartani látszik a közmondást: „Ritkán vagyon az hegedősben bornem-

issza“ (1598-ból Decsi J. Adagia 120.) Neki és jó Ilosvainak is elég gondot okoz, ha „nincs pénz tarsolyában“ vagy egy „sombokorban“ kell elvégeznie énekét, ha rájok köszönt a szükség.

Hogy minden szent életben, isteni félelemben, maradjon igaz hitben,
Hogy mi is mennyben el- bé mehessünk.

(Decsi G.)

vagy

Isten legyen vezérünk dolgainkban.

(Veres G.)

vagy az Isten nevét tisztölje szent lelki buzgósággal, égig magasztalja sürű háladással (kiadatlan). Nem gondol semmivel, de

«Nemzetének sok jót kiván szüvében!»

Ez az igazán egyszerű énekszerző-rend még annyira sem gondol magával, hogy írói dicsőségre törekedjék, vagy munkáival nevének emléket alkosson. Nem hangoztatja fennen, de bele szövi a versfejekbe szerényen megvonulva, vagy egészen a névtelenség homályába rejtezve, legföljebb csak arra ügyelve, hogy hol és mikor írta.

A ki szörzötte ezt magyar versekben
Nem jelenté ő meg nevét ezekben,
Sem pedig nem irta az vers fejekben
Valkón megtalálják, Kalota szegben.

(Valkai A. Bánkbán.)

A melyik hiúbb valami csekélylyel, az legalább megmondja:

A ki ez éneket most ujonnan irta,
Nevét és idejét versfőkben számlálja.

(Munkácsi J. Tóbiás.)

Kevés olyan énekszerző van, a melyik megnevezze magát egészen tisztán, világosan.

Ime ilyenek az énekszerzők, igénytelen, egyszerű emberek, papok, iskolamesterek, lantosok. Mindannyian a nép gyermekei, kik ismerik minden gondolatát a maguk közönségének, tájékozva vannak szellemi szükségükről és felfogásukhoz mérten tudnak írni. Nem kiváltságosak, de kiválók, nem nagyratörők, de alacsony sorsukban megmaradók. Ez által őrzik meg függetlenségöket és lesznek hazafias gondolatok kifejezői, a nemzet érző idegei, a vágyak, remények, panaszok és sérelmek befolyásolhatatlan szókimondói. Függetlenségüket még uraikkal szemben sem adják fel. Tinódi kimélet nélkül teszi felelőssé az egész úri rendet az ország rom-

lásáért, és Horváth András még a fejedelmek ellen is fel mer szólalni. Uraikkal vagy patrónusaikkal szemben csak a közöttük lévő viszony megőrzésére szorítkoznak. Házasságaikra egy-egy verssel kedveskednek nekik, mint Pécsi János, a ki versét Budai Tamásnak :

Jól tött emberének adja örömében,
Hogy házassága legyen Isten nevében.

Hasonló módon nyilvánítja figyelmét Vajda-Kamarási Lőrincz, a ki Kovachótzi cancellarius házasságának örömére versbe foglalja Jason király házasságának történetét. Ugyanigy teszen Ráskay Gáspár, a ki rokonának : Bánfi István és Guthi Ország Magdolnának összekelésére írja Vitéz Francisco romantikus történetét. De más alkalmakat és megragadnak ezek az énekszerzők uraik iránt való tiszteletök kifejezésére. Igy Ilosvai egyik munkáját, Sokféle nevek magyarázata, Thuri Pál kis leánya keresztelésére írta, Salánki és Tardy uraik vitézségét éneklik meg, ez a szikszói harczot, melynek hősei Homonnai István és Rákóczi György voltak, az a nádudvari győzelmet, melynek Geszti Ferencz volt a hőse. Valkai Csáki Mihálynak azt kivánja a versfejekben : Éljen soká nagyságod ez világon jó hírnévvel, míg másutt : Siess ! Segéljen Isten kegyelmes Uram ! üdvözlettel bucsúzik el szerény munkájától. Az Eszter szerzője a fejedelem-asszonynak tanácsokat is ad : Eszes fejedelemasszony nemzetit segítse, fejedelmét, urát soktól megintse, a nyomorúltak(othon)-ot elégítse (ki), Esztert kövesse. Nagyságod tőlem jó néven vegye. Ez a névtelen majdnem úgy gondolkodik, mint Bodó János, ki azt írja :

Egy úrfinak írtam jóakaratomban,
Jó néven is veszi, rémélem, magamban.

Gondolom, hogy nemcsak maga volt, a ki így remélt. Bizonyára minden énekszerző, a ki azzal adott tiszteletének kifejezést és azzal akarta éneke értékét emelni, hogy neves embereknek, jóltévőjének vagy patronusának ajánlotta könyvét, ilyeténformán remélhetett. A legszebb ajánlást legvégül hagytam :

Szegény hazájának jó kedvvel ajánlá.

Úgy látszik az ének-irodalomban is divatban volt ez az ajánlgatás. Legalább sok ilyen ajánlásra akadunk, főurainknak és hölgyeinknek egyaránt szólnak azok. Igy vannak említve, a már felsoroltakon kívül első sorban Ferdinánd és János Zsig-

mond, Kornyáthi Békés Gáspár, Toroczkai László, Kócsárdi Gálfi János, Csáki Mihály, Bethlen János, Bánfi Zsigmond, Kádas György, Vas Mihály, Bagdi György, Horog János, Báthory Zsigmond és István, Szalánczy László és alsó-lindvai Bánfi István stb. A főrangú nők közül ismeretes irodalom-pártolók : Magócsi Gáspárné, Massai Eulália, az Ungnad leányok, Balassi Jánosné, Sulyok Anna, Nagy Patócsi Zsófia, Perényi Gáborné, Frangepán Katalin, a szép Kendi Sófia, Guthi Ország Magdolna és többen.

Bizonyára van része a főurak irodalom-pártolásának ebben a sok ajánlásban. Uraink részint nyomdákat, részint iskolákat alapítottak, templomokat rakattak, papokat és deákokat tartottak, szóval a közművelődés terén jelentékeny áldozatokat hoztak. Igy, midőn ezek az igénytelen papok verseiket nevökkel diszítették, nem csak a magán életben érzett tiszteletnek vagy más viszonynak kivántak szolgálni, de bizonyára ki is akarták tüntetni az irodalom-pártolókat.

Másképen hogyan is lett volna módjukban az irodalom iránt hajlandóságot tanúsító főurak áldozatkészségét viszonozniok ? Szerény munkájukkal óhajtottak kedveskedni, mikor védő uraik családjában valamely ünnepélyes alkalom kinálkozott. Ilyenek, mint néhány esetben láttuk, a keresztelők, házasságok voltak. Ilyenkor az egyszerű pap valamely ó-testamentomi példát foglalt versbe, a külföldi egyetemet megjárt prédikátor a nyugati irodalom regényes történetét dolgozta fel, melynek morálja vagy tanúsága szándékának megfelelt. Amaz, midőn a szent könyv örök példáját ajánlotta követésre, hivatása hatása alatt irta énekét, emez, tanulókori emlékeit elevenítette fel; amaz a bibliában való jártasságát akarta bebizonyitani, emez a nyugati irodalomban való tájékozottságának akarta jelét adni. Mind a kettő pedig nem tett egyebet, mint megtágította a históriás énekek tárgyait tevő kört, új és idegen forrásokat nyitva meg.

Régi emlékeink a nemzet történetéből vették tárgyaikat, a XVI. században megnyilik a biblia és nyugati irodalom, amazt Farkas András, krónikája, emezt Volter és Grizeldisz vezeti be 1539-ben, egy évvel később, mint a Farkas András, ki művét 1538-ban irta. E két forrással nagyon megszaporodik az énekek anyaga, s hogy a kisérletek kedvezően ütöttek ki és mind több

követőre találtak, bizonyítja az énekek nagy száma. Ily módon már most a nemzeti élet eseményei mellé szépen oda kerülnek a nyugati mese-irodalom történetei, a biblia elbeszélései, sőt az idegen nemzetek történetének kiemelkedő mozzanatai. A históriás énekek tárgyainak e nagymérvű szaporodása magára vonja a mind jobban szaporodó énekszerzők figyelmét, a kik versenyezve sietnek közönségük igényeit lehető gyorsan és változatos énekekkel elégíteni ki. Az pedig kíváncsian várja, mert bennök új, részint szőnyegen forgó napi kérdéseket vár és talál. Az írók szaporodása és a históriás ének tárgyi körének kibővülése jelentékeny eredménye, hogy az olvasó és hallgató közönség száma folytonosan gyarapodik, a mi ismét az énekirodalom fellendülését vonta maga után. Ez a kettős tényező egymásra kölcsönösen hat, egyik a másiknak egyszerre lesz okává és okozatává. Az pedig csak úgy történhetik, ha az énekirodalom oly gyorsan hódítja meg közönségét, s viszont a közönség oly hirtelen kedveli meg a históriás énekeket, hogy e változások majdnem egy időben történőknek tünnek föl. A neki indult históriás énekirodalom tehát három forrásból meríti tárgyait, a magyar nemzeti, az ó testamentomi történetekből és a nyugati romantikus, regényes irodalom kedvelt költeményeiből.

V.

A históriás énekek forrásai, tárgyai, divata.

A mint a históriás ének hagyományos tárgyai mellé felvette a bibliai történeteket és kezdett dolgozni a nyugati irodalom hatása alatt, egyszerre egy roppant tág térre lépett, melyet kimerítenie nem sikerült. Háromféle forrásból merített azután az énekszerző, megtartotta a régi szokást és feldolgozta a hazai történeteket, a biblia elbeszéléseit és *megfordította* a külföld kedves olvasmányait. A históriás ének arra pontra jutott ezáltal, hogy forrásai szerint három irányban indul és fejlődik. A magyar dicsőség, vitézség költői krónikása lesz, a vallásos érzület táplálója és a mullattató irodalom meghonosítója. Ez a megszakadás azonban nem történt. Egyesítette a különválni törekvő irányokat az a mély hazafiúi és vallásos érzés, az az igazi hazaszeretet és oktató

törekvés, mely az énekszerzőket mindenkor erősen jellemezte. Akármit írt, szeme előtt hazája és vallása lebegett, azoknak kivánt szolgálni és nem kereste a *maga világi dicsőségét*. A mikor Toldi Miklós, Mátyás király tetteit *rendelte versekbe*, épen úgy arra törekedett, mint mikor Akháb és Nabugodonozor, vagy Jovenianus és Xerxes történeteit irta. Példát akart adni a magyar multjából, a bibliából, az idegen világból, hogy kora belőlök tanuljon, okuljon. A magyar hősöket és királyokat követésre méltónak tüntette fel, hogy buzdítson; az idegen zsarnokokat olyan történetekben léptette fel, a melyekben meg kell bünhődniök, mint megfognak bünhődni az országot rontó urak és fejedelmek; a biblia történeteivel béketürésre, lemondásra és a megjutalmazásban való hitre oktatott.

Ebből lehet magyarázni, hogy az egész irány, minden darabja didaktikai czélzatú, hogy egyebet mellőzve csak a *szép tanóságért* iratott. A történetek valamennyiében megtaláljuk az intő, tanító, oktató záradékot, mely nem egyéb, mint az író hazafias és vallásos meggyőződésének nyilatkozása. Ezek a záradékok általános jelleget adnak az egész históriás énekirodalomnak, a mely egyesíti a különböző tárgyú és eredetű énekeket, nem engedi, hogy irányuk szerint egymástól megváljanak, és alapjává, előkészítőivé legyenek egy-egy műfajnak, mely belőlök természet szerint fejlődnék. A magyar éposz ezért nem alakul ki azokból a históriás énekekből, a melyek nemzeti eseményeket, királyokat, hősöket dolgoznak fel. Az ilyen énekek megmaradnak didaktikusoknak és a mellett, szerzőik az igazságra törekedvén, a költői feldolgozást, alakítást megvetik. A verses regények, mint nevezni szokták, csak úgy juthatnak be a nemesi házak könyvszékeire, ha ajánló levelükben megvan irva, hogy tanúságra, szép példára, lelki épülésre lettek szánva. Belőlök így világi verses regény nem lett, megmaradtak históriáknak. A bibliai epika nem vált tisztán tanító-költészetté, mert mellékesen mulattatásra is készült és ez az eleme, a történet, sohasem olvadhatott volna fel a sententiák, reflexiók, elmélkedések, magyarázatok között. Ezért maradtak meg ezek a históriás énekek egy irányban, daczára annak, hogy különböző utakon indultak, különféle vezetőkre bizták magukat, ezért nem történt meg a szakadás a fejlődő irodalomban; és maradt meg mind a három csoport az egyforma felfogás következtében egy-

ségesnek. Ezt az egyforma felfogást az énekszerzők helyzete határozza meg. Egy egész külön írói szerzet tagjai voltak, kik nép emberei, tanítói, papok és iskolamesterek: és átalában protestánsok voltak.

Históriás énekeink első csoportja, a mely hazai tárgyakkal szeret foglalkozni, egyenes folytatója legrégibb énekeinknek. Hogyan készültek, milyen lelkiismeretes fáradsággal jártak a történet végére szerzőik, ismeretes. Ez a lelkiismeretes gond az irodalmi érdek mellé a történetit kapcsolta, úgy hogy kútforrásul is szerepelnek. Különösen Tinódi tűnik ki a sok közül, ki nagy munkásságával és tiszteletre méltó jellemével szerezte meg az utókor becsületét. Mellette Ilosvai, Szerdahelyi, Szöllősi István, Temesvári István, Tardy György, Salánki irnak *böcsületes* históriát. Valkai, Bogáthi, Temesvári János, Görcsönyi Ambrus, Gósárvári Mátyás, Csanádi Demeter és mások részint a maguk idejebeli, részint a múlt eseményeit foglalják énekbe, legtöbbnyire prózában írt krónikákban, Bonfin, Székely, Heltai krónikájából. Nyomon követik forrásukat, alig-alig térnek el attól, inkább csak elmélkedéseikkel nyújtják hosszúra, de mindig tiszteletre méltó buzgalommal és nemzeties értelemmel dolgoznak. Már a XVI. század végén melléjök csatlakozik a vitézi ének, mely rövidebb és rendesen egy-egy erősebb indulat kifejezése. Nemsokára föllép a kurucz költészet, mely inkább a vitéz éneket műveli, mint a históriást, melyet csakhamar leszorit. Érdekes, hogy mig Tankréd 7 és más külföldi történetek négy-öt kiadásban jelennek meg, a hazai tárgyú históriás énekek közül csak az egyetlen Toldi ér öt kiadást és a többi legnagyobb részt egyszernél többször nem nyomatik. A XVII. század élénk, mozgalmas, végletek között járó élete jobban kedvelte a hevesebb, erőteljesebb, korába inkább beleillő kurucz-dalokat, mint a szétfolyó, ellapuló és idejét mult didaxissal írt történeteket, melyeket, az idő leghamarabb elmeritett, vagy kurucz-énekké alakított át.

A bibliai epika túlélte a régi modorú énekeket.

A XVI. században erős volt, sokat termelt. Az énekszerzők között különösen kitüntek Batizi, Sztárai Mihály, Kákonyi Péter, Dézsi András, mellettök sok mással Dobay, Csikei, Erdélyi, Nagyfalvi, Tolnai, Sztárai Miklós stb. stb. irtak bibliai éneke-

ket. A lelkiismeretesebb pontosan megjegyezte, honnét vette tárgyát, kinek a könyvéből, és hányadik részéből.

Ez a szokásuk megvolt azoknak az énekszerzőknek is, a kik a külföldi irodalomból vették tárgyaikat. Őszintén vallják be munkájuk eredetijét, és szerényen hivatkoznak annak szerzőjére. Vallomásukat a czímben, vagy a vers elején és végén, vagy a versfőkben szokták megtenni.

A czímben már megnevezi forrását: így Petki János, magyarra fordították Silius Italicus után — Gróbian verseinek magyar énekbe fordítása, — röviden kiszedetett Xenofonból, Herodotusból és több authoroktól, Tragoedia Jephtae ex Georgio Buchanano ungaricis versibus reddita. — Olasz nyelvből Boccatiusból deákra fordítván Philippus Beroaldus által, magyarra stb. — Partim ex Iustiniano Historiographo partim ex fragmentis Quinti Curtii diligenter collecta — Plutarchustól fordíttatott magyar nyelvre — ex scriptis Poetae Nasonis Achaneusból magyar rhytmusba szerzették.

Drávai Névt.: Rómaságnak írt könyvéből írá,
Görgei: Olasz krónikákból kit megfordítottam.
Valkai: Jovinust olvassa egy jó kedvében
Megtalálja harmincznegyed könyvében.

„Győke Ferencz találta az bibliában" mondják az egyik ének versfői, vagy „História Astiagis regis et Cyri potentissimi monarchae Trog. C. Pompeji M. C. numantis desumpta inde per Petrum Kakoni facta" stb. Ilosvai Ptolemeus históriájában így emlékszik forrásáról.

Megtalálta Aristeás könyvében,

Az énekszerzők szerény őszintesége majdnem fáradság nélkül kalauzolja a mai késő kor kutatóját azokon az irodalmi mesgyéken, melyeken ők a maguk idejében mozogtak. Útmutatásuk nélkül bizony nagyon nehézkes és hosszadalmas vállalat lenne ott bolyongani és nyomaikat fürkészni. Ime, hogy a szűk szavú Görgei Albert Argyrusában fukarkodik forrásával, a midőn csak úgy általánosan említi:

A tündér országról bőséggel olvastam,
Olasz krónikákból kit megfordítottam,

még maig sem sikerült megtalálnunk eredetijét. Pedig nem egy író fáradozott, kutatott utána és nem egy vélemény merült föl,

melyek közül csak egynek van valami alapja. Otrokócsi Dáczia meghódításának allegóriáját véli benne, Benkő szintén allegóriának tartja, Ipolyi az Árpádok korából fönmaradt regének, Toldy az Amadis mondakör egy részéhez találja hasonlónak, Brean Kázmér a román világ meséi között keresi eredetét (Lugosi főgymnas. Programm 1884/85.: Csongor és Tünde forrása és aesthetikai értéke), míg Váli egy franczia forrásra gondolja visszavihetőnek. Ezek mind vélemények, valószinűnek Toldy sejtése és Váli kutatása eredménye látszanak. Hogyan bolyonganánk tovább is a századokkal előbb letűnt irodalom jeltelen útain, ha énekeseink őszintesége nem vezetne néha bár kétes értékű, de legtöbbször biztos nyomokra? Mert az az irodalom, mely nekik forrásul kinálkozott, és melyből tárgyaikat merítették, rendkívül nagy térséget foglal el. Határai érintik az ó klassikai világot és a humanismus fiatal téreit. Xenophon és Ovidius ép oly kedvelt forrásuk volt, mint Petrarca, Boccaccio és a többi. Az angol Buchananus, a tragédiaíró, az olasz Beroald, a ki versesregényeket írt, Silius Italicus, Ananeas Sylvius, Jovinus, Aristeas, Herodot, Justinianus, Grobian, Curtius, Trogus Pompejus, Plutarchus stb. egyes nevek, egyes mutatófák a nagy terület egy részén, melyen énekszerzőink kalézoltak. Másik részén a Gesta Romanon, Legenda Sanctorum, Cento novelle antiche, Acta Longobardorum, Historia Septem Sapientum stb. a középkornak ezek a messze vidéken híres mesés könyvei állottak, melyeknek maguknak egy-egy kis irodalmuk van. Ezek az elterjedt könyvek hazánkban már a XV. században meg voltak. A Corvinában volt egy Gesta Romanorum és Historia Septem Sapientum, (az egyet. könyvtáré) 82. lapjára azt írta jámbor másolója: „Hogh ihatnám". A csornai 1522. könyvtár lajstromában: Item Legenda Sanctorum, a nyitrai XVI. századi kvtárban a Gesta Romanorum 1508., Hága-i kiadásának meglétéről van tudomásunk. Colonnai Guidó: Historia Trojana 1456-ból, a csetneki evang. egyh. ker. könyvtárában 1456-ból, Derter György 1456. másolatában, ugyanaz a váradi püspökség kormányzójának, Egervári Lászlónak megbizásából Sztárai Máté által 1475-ben készítve. De ha itthon nem lettek volna is találhatók, a külföldön iskolázó protestánsok könnyen juthattak úgy ezekhez a mesés könyvekhez, mint a már előbb említett írók műveihez — a melyeket

különben idehaza is szintén megkaphattak. Régi könyvjegyzékeinkben gyakran akadhatunk rájuk. A hazai történeten és a biblián kívül ez a nagy irodalmi és mesei kincs volt forrása énekeink egy jelentékeny részének. Ebből dolgoztak íróink részben, a mellett, hogy a hazai és bibliai történeteket szörözték énekbe. El lehet gondolni, micsoda lelkiismeretes versszerzők voltak azok, mikor még a bibliának egyes részeit is alaposan jelelték meg. Ex Libro Regum Capite tertio, írják egy helyütt és máshol máskép.

A magyar énekszerző rendszerint „megfordította", transtulerat, az eredetit, a mai irodalmi kifejezés szerint: átdolgozta: kevéssé, vagy egészen szabadon. Néha csak a mesét, vagy a tárgyat tartva meg, néha .csak az eszmemenetet, néha pedig valósággal fordítva. Igy állván a dolog, ebben az egyben nem kell hinni a jó énekszerzőnek, midőn a „megfordítottban" mindig ugyanazzal áll elő. Enyedi György Boccaccio elbeszélését Beroald verses „carmen mithicuma" után egészen szabadon, majdnem önállóan dolgozta át. Apollonius királyfi Névtelen szerzője a Gesta Romanorum egy példáját (Hallernél: Hármas História 1766. Pozsony, II. könyv. CLIII. rész. Az ideig tartó nyomorúság, mennyországban örökös vígságra fordúl, című példa,) gondolatról gondolatra vette át, illetőleg szörözte énekbe.

A szabad átdolgozás vagy szigorúbban vett fordítás énekszerzőink felfogása szerint sokat megtűrt, és még többet megengedett, moralizálást a bevezető és befejező részben, változtatást a mesén, a személyekben nemcsak azok neveinek fölcserélését, a mese egészen honivá tevését, vagy felfogása teljes megváltoztatását, vagy a tendentia megmásítását. Moralizálás, intő, oktató elem betoldása majdnem kivétel nélkül való szokás, alig kell rá példa, mindannyi olyan. Vitéz Francisco egészen localizálva van. Volter és Griseldisz kettős változást szenved, az udvari ünnepélyekkel foglalkozó rész egy *új udvar* leírásával bővül, de megrövidül eleje, elmaradván a hosszu földrajzi bevezetés. A melyik énekszerző históriája ex scriptis Xenophontis Herodoti et aliorum diligenter collecta, az nem törődik azzal, hogy pl. a Trója mondákat össze ne keverje a latin, zsidó és perzsa hagyományokkal, a mint azt Dálnoki tette.

A megfordítás tehát ilyféleképen szokott történni. Lelki-

ismereti dolgot nem csináltak belőle az írók. A maguk czélja szerint a maguk módjára fordítottak egyet mesén, részleten, vagy a darab irányán. Apollonius Névtelenjének nem volt szüksége arra a barát morálra, hogy az ideig tartó nyomorúság a mennyországban örökös vígságra fordúl, — elhagyta és helyette azt a tételt állította fel tanúlságúl, hogy

Szoros út vagyon az örök boldogságra.

Egészen másként áll a dolog a bibliai, de különösen a hazai tárgyu események feldolgozásában. A prédikátor hirdetvén a biblia szent voltát, alig változtathat történetén valamit a nélkül, hogy szavaival ellenkezésbe ne jönne, másrészt a lantos igazságra törekedvén, *való* levén egyedül czélja, melynek alárendelte még a költőit is, az ismeretes eredményen nem fog változtatni. Az idegen tárgyakat a nemzet csak versszerzői útján ismerte meg, és benne nem a történeti valót kereste, amúgy is feltétlenül bizott énekmondójában, hanem azt a tanulságot, mely lelkének vigaszt, érzéseinek enyhet, szivének megkönnyülést szerzett. Ezt pedig rendszerint megtalálta. S ha történt változás, épen ennek a czélnak érdekében történt. Egyéb pedig oly kevés, hogy nem rontja le az énekszerző hitelét. Végül is még ma is ki tudja határozottan megállapítani, hogy hol végződik a mesének tarka szövevényű, derűs fényű, ragyogóan egyszerű birodalma, s mikor megy át a gazdag képzelettel alkotott naiv monda a száraz történetbe. Ki tudta akkor is, és ma is. Az énekszerző mindenképen jóhiszemüleg dolgozott, s talán hibáztatni fogjuk őt korával együtt szűk látóköréért? Annál kevésbbé, mert az eredetin lett jelentékeny változtatás a Dálnoki-féle mixtum compositum, valószinüleg egy magában áll.

Az az egész irodalom, melyet ilyen *megfordításokban* a a magyar olvasó közönség kezébe adott az énekszerzők nagy csapata, merőben ismeretlen volt előtte; új világba új eszmekörbe ragadta, melybe szivesen követte hű kalauzát. A regényes és lovagi világ volt ez, mely egy eszmét ismert: szolgálni a nőt, védeni az ártatlant és védtelent. Ebbe a világba bele volt keverve a népvándorlás mozgalmas kora, a régi görög és római élet részint a maga valójában, részint a humanismus és romanticismus látókáján át mutatva be. A hosszú lélegzetű regények egy-egy előfutója, a példák egy-egy darabja, a verses regény

és novella léptek be irodalmunkba a versszerző által vezetve be. Vitéz Francisco, Titus és Gisippus a lovag-világ emberei, Nagy Sándor, Páris, a romantika hősei, Alboinus, a longobard fejedelem, egyes alakjai ennek a világnak. Apollonius már a hosszú lélekzetű regény, Jovenianus a példa első megjelenése, Eurialus és Lukrétia a versesregényt, Gismunda a Boccaccio-féle novellát teszik ismertté. Rajtok kívül sok más irány és munka, melyeknek egyes képviselőit találjuk, mind újság volt a magyar olvasónak. Szerelemről, gőgről, szerencsés és szerencsétlen emberekről szólottak ezek. A morál felügyelete alatt világi érzelmek, világi történetek kerültek a szent históriák mellé, az ájtatos érzések társaságába. Egyik félen a mulattatás, másik félen az oktatás áll. „Causa voluptatis“ — írja a Páris és görög Ilona szerzője — tehát gyönyörködtetés, mulattatás kedvéért, míg a szerzők nagy része *tanúság* kedvéért foglalja énekbe a különféle történeteket. A régi mellé egy új irány férkőzik, mely új szellemi birodalmat fedez fel, nyit meg a régiek előtt. De, mert világi érzelmekről csak úgy beszélhet az énekszerző, ha kegyes tanúság mázával vonja be históriáját — megteszi és komoly képpel mulattatva beszél a legáltalánosabb érzelmekről, tulajdonságokról szenvedélyekről — ezek között a mindenható szerelemről.

Ezt a változást 1539 hozta meg az irodalomnak, mikor föllép Istvánfi Pál Volter és Griseldisz históriájával. Röviddel utána Kákonyi, Ilosvai, Ráskay, Valkai, Szegedi-Veres, Enyedi, Hunyadi stb. stb. egymás után bocsátják ki énekeiket. A magyar olvasó közönség hibetőleg mind jobban megkedveli, a mi első sorban lehetett felszaporodásuknak rúgója. Különösen kedves tárgyai voltak Nagy Sándor, Páris és Trója ostroma, a persa királyok, kiket ketten-hárman is feldolgoztak.

Toldy egy kissé téved, midőn ezeket az énekeket felsorolva, regés, ó és új klasszikai, romantikai stb. csoportokba osztja, alig lehet ezeket egymástól szorosan megkülönböztetni, de másrészt felesleges. Úgy, a mint voltak, a legnagyobb keveredésben, váltakozásban, úgy szerepeltek és hatottak, úgy terjesztették az európai eszméket, irányokat. Az a felosztás pedig alig is valószinü alapon van keresztülvive. Legnagyobb részt nem egyebek azok, mint a regényes irodalom képviselői. Xerxes épen olyan kevéssé persa, mint a kalandor Páris nem görög, a longo-

bard Alboin nem longobard és a többi sem az, a minek hinnők. Mind ezeket a történeteket bevonta a nyugati irodalom romantikus mázával és a mi énekszerzőink mit tehettek egyebet, mint úgy honosították meg nálunk azokat.

Mikor az énekszerzők ily szélesen kiterjedő határok között művelték az idegen tárgyú históriás éneket, az java virágjában állott már. Az egyszerű históriás énekszörző, ki a mohácsi vészedelem tájáig tisztán hazai eseményeket dolgozott fel, szerencsésen próbálkozott meg mással is. A bibliai epika és az idegen tárgyú énekek gyorsan tettek kedvelésre szert. Jellemző az a levéltöredék, melyet Mátray közöl (XVI. századi stb. 72 lap) „Szerelmes atyámfia György uram, ím küldöm kegyelmednek az új éneket. Azon is kérdem kegyelmedtől ha vagyon-e kegyelmednek az Nabugodonozornak mint fejét vette Cyrus, az is vagyon én nálam." A levél Egregio Domino Georgio Capi-nak szól. Az említett ének Nabugodonozorról valószinűleg Kákonyié lehetett. Ez a töredék világot vet arra az érdeklődésre, mely az „új éneket" kísérte, egyuttal magyarázza az énekek terjedését. A XVI. században a nyomda-termékek meglehetős drágák lehettek s igy alig volt módjában mindenkinek megszerezni az „új éneket". Segítettek magukon úgy, a mint a levél mutatja: elküldték egymásnak. Valószinű, hogy már ebben az időben is másolták az énekeket, mint a XVII. században, melyből nagyobb számmal maradtak ránk másolt historiás énekeskönyvek. Közülök a nevezetesebbek: Csoma, Szencsey, Nagydobszai, Csik-Szentléleki, Mátray, Lipcsey, Széll Farkas, Mihály Deák, Decsi codexek.

Kézirati másolatokban, kölcsönzés utján és nyomtatott könyvalakban forogtak közön-kézen a históriás énekek, és az énekmondók által terjesztve hatoltak be a kevéssé vagyonos és olvasni nem tudó nép közé. Terjedésök gyors és általános volt. Innét van, hogy az irodalom is rohamosan fejlődött. A könyvnyomtató helyeken Kolozsvártt Hofgref és Heltai, Debreczenben Komlós és Csáktornyai, Bártfán Gutgesell nagy számmal nyomták az énekeket második, sőt több kiadásban is, Tankrédus 1701-ig 7 kiadást ért, Sztárai Akhábja 6-ot, Volter és Griseldisz 4-et, Ilosvai Nagy S. 4-et, Hunyadi F. Trója megszállása 8-at, Euryalus és Lukréczia 5-öt, Ilyefalvi Jephtája 4-et, Vitéz Francisco 3-at, Titus és Gisippus 5-öt, Ilosvai Szt. Pálja 4-et, Csengeri

András Jeruzsálem veszedelme 4-et, Valkai Bánkbánja 4-et, Görcsönyi Ambrus Mátyás királya 5-öt, Ilosvai Toldija 4-et, Temesvári István Kenyérmezei győzeleme 4-et, Nagy Bánkai Mátyás Hunyadija hármat stb. stb. Ezeken kívül még számos érte el harmadik vagy negyedik kiadását. 1711-en túl még több kiadást értek. Igy Argyrus és Tündér Ilona 40 év alatt 1749—1789-ig 7, általam látott kiadásban jelent meg.

Ezek a száraz bibliografiai adatok érdekesen szóllanak az egyes énekek mellett. Átlag az idegen tárgyúak voltak kedvesebbek, és a bibliaiak a legkevésbbé kedveltek. Közülök Sztárai Akháb királya jelent csak meg ötször, a többi alig ért felében második kiadást.

Olyan élelmes kiadó, a milyen Heltai volt, felhasználta azt a vásárlási kedvet arra, hogy nyomdájának jó üzletet szerezzen. Kétszer egymásután adott ki belőlök egy-egy gyűjteményt, először 1553-ban, másodszor 1574-ben.[1]

1574-et, a Cancionale megjelenésének évét lehet körülbelől számítani a históriás ének fejlődésében a virágzás kezdetének, melyet 1600. tartónak vehetünk. Ez alatt a huszonhat esztendő alatt oly élénk termelés van, és oly sok ének jelenik meg, és közülök annyi a kiváló, hogy ha határozottan jelelt évekhez nem akarjuk is kötni, de minden esetre a XVI. század utolsó negyedét kell annak számítanunk. 1574-ben tizenhét nyomtatvány között a Cancionalén kívül tizenegy históriás ének, tehát

[1] E két gyűjtemény a Hofgref-féle énekeskönyv, és a Heltai Cancionáléja. Amaz irodalmi pör alatt áll, emez bizonyos, hogy Heltai-é. Az első állása mai nap következő. Ezt a kótás énekgyűjteményt Toldy ismertette először az Akadémia egy csonka példánya után 1855-ben, s ő nevezte el Hofgrefről. Mátray Gábor hangjegyeit megfejtve adta ki; és értekezvén róla, Toldyval szemben a könyv nyomtatási idejét 1580—1600 közé, vagy még későbbre teszi. Szabó Károly (RMK. 348.) mindkettőjükkel szemben a kiadást Heltainak tulajdonítja és pedig 1553-ból. A gyűjtemény csupa 1538—52. írt bibliai éneket tartalmaz, s ha Mátray állítása való volna, hogy lehetne magyarázni a későbbi keletű és nagyon kedvelt énekek hiányát. A kolozsvári nyomdát 1550—1552-ben közösen kezelték, 1553-ban maga Heltai, 1854—58. maga Hofgref s attól 1574-ig Heltai. Szabó ezek szerint tulajdonitja a kiadást Heltainak 1553-ból, azonban nem hajlandó megváltoztatni a Toldy által adott nevet, míg valamely előkerülő teljes példány a valóságot ki nem deríti. Én elfogadom Szabó Károly bibliografiai tekintélyét, állítását megerősítve látom, a következő által. Ugyanis a Cancionale előszavában azt mondja Heltai: «Vol-

az összes nyomdai termelés felénél több, köztük Ilosvai, Valkai, Kákonyi, Csengeri, Sztárai stb. énekei. Ez azután így ment tovább. A Cancionalét követte a Bornemissza Péter, Énekek Három Rendben Detrekő 1582. gyűjteménye, és azzal egy időben vagy azt követve, esetleg megelőzve folyton jöttek ki nyomda alól a históriás énekek. A XVII. század még egyre termelte, sőt úgy látszik németre is fordította, erre mutat legalább egy szebeni, 1674 ben kijött ismeretlen könyv czime: Vier Schöne Históríen. Latin nyelvű ilyen énekünk pedig ebből az időből számos maradt, melyeknek csak történeti becsük van. Azonban már a XVII. században elhanyatlik divatuk, noha a régiek új, még új kiadásokban még folytonosan szerepelnek, noha még egyre teremnek újak. Az a hagyományos régi irány a XVIII. században Kolumbán, Csízi, Hriágiel s még néhány író által képviselve van, de már idejét múlta és csak emlékeiben él. Egyik-másik közűlök századunkra is eljutott, — irodalmilag természetesen csak a ponyván — de néhány, milyenek Argyrus és Apollonius, teljesen át ment a népbe. Argyrust még nekem is mesélték, búsongó melódiájára még homályosan emlékszem, Apollonius, Francisko históriáját is mesélik, dajkámtól hallottam először ezeket a neveket is. Szilágyi és Hajmási énekét népballadául küldötték be Erdélyi Jánosnak, Toldi Miklós nemcsak közmondásokban, de históriájában is még él a népnél.

A XVI. század a hagyományos históriás éneket újra teremtette a maga szellemében, alkalmazva saját viszonyaihoz, át meg

tam e szándékban, hogy kinyomatván a bibliabeli szent históriának énekeit és a zsoltárnak rendszerént való psalmusait — — — — De Isten ő szent felsége nem engedte eddig, hogy az én jó számdékomat véghez vihettem volna. Ezokáért elővettem e históriás énekeket — egyéb szép históriákkal egyetembe — — — stb.» Úgy látszik ez a Cancionale valósággal nem akart egyéb lenni, mint a Hofgref gyűjtemény második darabja, mert bibliai históriákat kivánt Heltai belé nyomatni, épen úgy, mint a hogyan a Hofgref-féle énekeskönyvben volt. Nem áll-e ennél az összekötő gondolatnál fogva a régi nevű énekeskönyv közelebb Heltaihoz, mint Hofgrefhez. Heltait talán első kisérlete buzdította új vállalatára, s így épen azt akarta elérni, a minek sikerét már egyszer tapasztalta. A szerkesztő szándékáról visszakövetkeztetve a régi énekeskönyv szerkesztésére, mind a kettő egy, támaszkodva a bibliografia terén ismert tekintély véleményére, talán elfogadhatom Heltait az énekgyűjtemény szerkesztő-kiadójának.

át etetve a korszerűség edző erejével. Újra teremtvén, virágzásra emelte, s oly irodalmi irányt alkotott, melynek hatása még századunkra is volt, melynek nyomait a népben még ma is megtaláljuk. Csodálatos az igazán, hogy néha Xerxesről, Nagy Sándorról, Rustánról halljuk emlékezni az egyszerű földműves embert, különösen az öregjét. Ez a tudás nem a Hármas kis Tükör és a Históriai nagy Tükör-ből merített ismeret, hanem a históriás ének olvasásának, hallgatásának eredménye. Egy-egy régi énekes könyvet ma is találunk még nagy szépen békességben a mestergerendán a Szikszay-féle imádságos könyvvel, Zsoltárokkal és a bibliával együtt. Egy-egy régi egyházi ének fölé oda van írva: még ma is Nótája: Oly búval bánattal az Aeneas király stb. Ezek a messze gyürűző hullámvonalok emlékei ma a három századdal ezelőtt megindúlt és nagy kedveltségben álló irodalom hatásának, melynek nemzetünk szegényebb és alantabb sorsú osztályai, mint mondám, három századon keresztül maig folytonosan részesei voltak. Ez a jelenség annál érdekesebb, mert az irodalomban valósággal a nélkül merűlt el a históriás ének, hogy epikánkban bármilyen csekély nyomot hagyott volna maga után, vagy előbbre vitte volna epikánk fejlődését. A históriás ének megállapodott ott, a hova XVI. század utolsó negyedében, divatja delén, fejlődött. Azontúl nem tett egy lépést sem. Legkésőbbi művelői épen olyan egyszerű verselő krónikások voltak, mint szegény Görcsönyi Ambrus vagy Gósárvári Mátyás. Költői alakítást alig találunk, a hosszú lére eresztett előadásban elvész a tartalom. Époszunk nem csak hogy nem feljődött belője, de még hatását is nélkülözi. Élete a XVII. században már inkább tengődés, melyet a végkimerülésnek lassan gyengűlő ereje tartott. A régi kedvelt énekeket nyomatták ugyan gyakran újra, de egyúttal leszorították az úri rend könyvszékjeiről, hova már Zrínyi, Gyöngyösi kerűltek a század végén, de a pór átvitte kedvelt könyveit a következő jövőbe is, és talán még most is vásárolja a ponyváról. De mi haszna, az az irodalom változatlan volt, maradt egészen a régiben; a régieket támaszotta föl, vagy csak néhány selejteset tudott utánok alkotni. Az irodalomban jött helyére más. A kiélesült vallási ellentét polemiába keverte a papokat, tanítókat, s hogy utóbb üldözéssé érett, részint elkergette tüzhelyeiktől, részint gályára hurczolta martyrokúl.

Mindenképen megakadályozta tehát, hogy a prédikátor elmondhassa magáról, mint az előtt:

> Irtam ez verseket a Duna mentében
> Tanításim között, munkám megszűntében.

A polemikus harczok és irodalom legjobb erőit foglalkoztatta a protestantismusnak, s papjait egészen elvonta az énekszerzéstől. Különben is a nagyon kiélezett, egymás ellen fordított polemia erős hangja már nem illett az ének moralizáló oktatásához, legfeljebb a jeremiád panaszai között erősödhetett átokká. Az üldözés korában ha írt is a szegény bujdosó tanító, nem is tudta, de nem is merte volna énekét kiadni, melyben a *miseüvöltők* ellen kel ki, és a pápai szent bűnöket ostorozza. Így a körülmények megváltozása épen attól a tulajdonságától fosztotta meg a bibliai éneket, mely azelőtt legjellemzetesebb vonása volt — korszerűségétől. Így szorította ki a polemia a bibliai epikát, s az üldözés ily módon volt káros az énekirodalom művelésére.

Nem kisebb fontosságú az a változás, melyet az antireformatió idézett elő a históriás énekek divatában. A míg az előző század protestáns főurai egyre növekedő buzgalommal pártolták az irodalmat és elősegítették a közművelődést, addig a XVII. század főurai visszatértek a katholicismus kebelébe, árván hagyva, vagy épen bezárva a kultúra tűzhelyeit: az iskolákat, nyomdákat. Bennök egy nevezetes rúgóját vesztette el az irodalmi tevékenység, áttérésök által egy csoport művelőjét és pártolóját az énekirodalom. A patronátus megszűnt, nem volt a kinek ajánlaná versét az énekszerző, ha egyáltalában írna vagy ki merné nyomtatni az egyházából kiűzött vagy rabságra hurczolt prédikátor és bujdosó tanító.

Sajátságos, hogy a változó viszonyok a verses regénynek is megásták sírját, és a hazai tárgyú énekeket is eltemették.

Az ellentét, mely a Habsburg dinastia és a kis Erdély között a mohácsi mezőn már szemben állott, a XVII. században még élesebbé lett. A vallási és nemzeti szabadság hosszú és folyton ismétlődő harczai között egy egészen új irodalom érlelődött és lépett fel, melyet Thaly Kálmán mutatott be és ismer-

tetett el. Ezek a kurucz dalok legnagyobb részt alkalmi versek, hangjok erősen nemzeti. Rövidebb epikai költemények, balladák, elbeszélő helyzet-dalfélék. Nagy kedvességben állottak és kiszorították azokat a históriás énekeket, melyek a hazai történetből vették tárgyaikat.

A verses regényeket a neki induló elbeszélő próza szorítja le a térről, és csupán csak a régiekben maradnak meg, miután előkészítették a magyar könyvolvasó közönséget a szépprózai költeményekhez.

Az igazi éposz is megindúl Zrinyivel és követőivel, a Gyöngyösi-féle ragyogó stylusu, hosszú lére eresztett előadásmód is felszínre kerül, és vele bezárul a XVII. század epikai törekvése. A históriás ének így járja le a maga idejét, és megmarad hatása, és megmaradnak emlékei.

VI.

A históriás ének jellemzése, jelentősége az irodalomban.

Előbbi fejezeteink egyikében részletesen megemlékeztünk arról, hogy a históriás énekek milyen gyorsan hódítottak tért az irodalomban, milyen nagy számmal jelentek meg. Szólottunk arról is, hogy könyvalakban és kéziratokban mint terjedtek jobban és jobban. Rajzoltuk röviden az énekirodalom divatát, virágzását és elhanyatlását, kiemelve, hogy kerek egy századon keresztül élt, s hogy a mikor leszorult is a polemia, kurucz költészet és szépprózа nyomása alatt, nem szűnt meg, mert még a XVIII. században is talál művelőkre, nem veszett ki egészen a mai időkig, s a nép között még most is él. Gyors felvirágzása, hosszú élete és századokra terjedő hatása hangosan szólnak ennek az iránynak a kedveltsége mellett.

Csalódás volna azt hinnünk, hogy ennek a kedveltségnek valami nagyon mélyre nyúló okai vannak, sőt inkább, oly szembetűnők azok, hogy keresnünk sem kell, maguk akadnak elénk. Természetes, hogy nem is lehetnek valami olyan nagyon mélyen fekvők, a milyeneket kevés ember ért meg, vagy ismer föl. Kedveltsége tényezőinek és okainak egészen a felszínen kell lebegniök, mert különben alig is lehettek volna általánosak,

alig is tehették volna általánossá, kedveltté a históriás éneket a nemzet minden rétegében. Valóban minden egyes ok oly szembeötlő, és egy központban, egy szóban találkozó, a mely egy szó megadja az énekek kedveltségének magyarázatát.

Ha azt mondom, hogy ez az irodalom azért lett kedveltté, mert *korszerű* volt, egy szóban foglaltam össze mindent, a mi közrejátszott emelkedésére, virágzására.

Korszerűsége abban állott, hogy kielégítette a nemzet összes szellemi igényét. Egy olyan felfordult korban könnyebben bomlik fel minden uralkodó viszony, a polgári szabadság, vallási béke, társadalmi rend, morál és törvények, szóval az egész ethikai világ. Az ilyen kornak sokkal nagyobb szüksége van egy szabad, független és bátor irodalomra, mint a törvényes állapotok korlátait át nem csapott időnek. Ilyenkor az irodalom szabja a törvényt, adja az irányt és határozza meg a morált. Az ilyen forrongó, zavaros időben a nép költői munkáiban nem tisztán csak szórakozást vagy mulattatást keres, de kutatja bennök az idők magyarázását, a tanulságot, a jobb jövővel való biztatást; lelkének oly táplálékát keresi, melyből erőt és kitartást meríthet a továbbiakra, ha nem mást, legalább nyugalmat reméljen. Így voltunk a XIX. század első felében, s az egész korszakban, mely a históriás ének hátterét teszi. Amabban az irodalmi reform megelőzte és előkészítette a társadalmit és a politikait. A Szózat egy költői vezérczikk, mely hazánknak a múlt nagyságára alapított reményeit, jövőjét fejtegeti. Az irodalom minden téren kezdi újításait, szakítani akar az elmaradt korok minden nehézkes viszonyával, ezek között első sorban az idegen nyelvekkel, melyek saját hazai nyelvét békóba verik. Általánossá lett a gondolat: „nyelvében él a nemzet“, és minden törekvés e gondolat elérését czélozza. Ezért lelkesül az akadémiáért, ezért követeli a tanítás, törvénykezés és törvényhozás magyar nyelvét. Keresi a régi magyar nyelvet, mely a leendőnek alapja, s vele együtt a régi viszonyokat, a lefolyt idők történetét. Ebből merít lelkesedést és reményt a jövőre, a nemzeti nagyságra, melynek elérésére minden eszközt megragad. Az irodalomban hozzák elő az új eszméket, és vitatják meg azokat. A nemzet mohón várja az új lapot és könyvet, belőlök ismeri meg a világ és hazája állását, eszméiket magáévá teszi

vagy elveti — a szerint határozza el magát és lép az európai kulturának számára megnyitott és legalább egyelőre kevesek által járt ösvényére. Hasonlóképen a XVI. században is. A nemzet a kétely és bizonytalanság örvényei szélén állott, meg volt döbbenve és nem tudta merre forduljon, mit reméljen, abban a zavart korszakban, melynek annyiféle törekvése, oly sok érdeke volt, melyek mindenikében a nemzeti romlás egy-egy csirája lappangott — mint az előző fejezetek egyikében magyarázni megkísérlettük. Előállottak énekszerzői és elkezdték szép énekszóban csepegtetni szivébe az idők tanúságát, Tinódi nyiltan és bátor lélekkel emeli fel szavát az urak ellen, őszintén kimondja, hogy mindennek oka az uri rend széthúzása, nemcsak vádolja is őket az ország romlásáért, de meg is inti nemesen, őszinte lélekkel. A prédikátorok összehasonlításokat tesznek Jehova kiválasztott népe, a zsidók és a magyarok istenének kedvelt népe, a magyarok között. A zsidó történetből kiszakított példákkal magyarázzák a nemzet helyzetét, világítják közviszonyait. Azokból vonják le a tanúságot és a jövőre való kilátást. Valóságos irodalmi typologiákat írnak, a mint a lezajlott kor kivéste kőbe az ó-szövetség történetében visszatükröző eseményeket. Kikelnek nemcsak az urak ellen, de a nép ellen is, szemére hányják bűneit, vétkeit, hitetlenségét. Intik a jobb életre, az Istennek tetsző életre. És így mind a többi. Nemcsak írói voltak az énekszerzők nemzetöknek, de valóságos tanítói, és reményében megtartói.

A nép hallgatott rájok. Hogyne, hiszen papjai és tanítói voltak nemcsak könyveik által, de hivatalukban is, a templomban és az iskolában. Nem félt, hogy eltagadják a valót, hogy egyik vagy másik párt szolgái, ilyen vagy amolyan érdeket képviselnek, és nem a tiszta, hazafiúi szent érdeket. Mindettől nem tarthatott, hiszen ott látta őket naponkint a maga körében, beszélt velök, hozzájuk fordult ügyes-bajos dolgaiban. Közüle való nép, testéből való test volt énekszerzője, ismert szegény sorsú embertestvére, énekmondója. A hatalmasok ármánya nem fonta őket be észrevétlenül, és ha megtántorodott hazája igaz szeretete, vallása tartotta meg, hogy el ne essék. Így lehetett az az irodalom független, így lehettek művelői a nemzet érző idegei, mint már említettük, de így lehetett korszerű is műve-

irányuk az új hité volt. Igy lett az énekirodalom szelleme protestáns az írók helyzete által, és mert ezek a papok a nép gyermekei, tanítói, pásztorai voltak, egészen a nép emberei, az irodalom is szükségképen népivé lett és azonfelül független. A kit, mint Tinódit is, helyzete a főrangúakhoz kötötte, hazaszeretete tette függetlenné. Népies lett felfogása és nyelve által. Mind a két tényezőt az írók helyzete határozta meg — a népből sarjadtak és közte éltek. Különösen érdekes az énekek nyelve. Számos hangtani és alaktani jelenséget őrzött meg ez az irodalom, melyre még nem fordítottak figyelmet. De a magyar elbeszélő stylus sokkal többet nyer a régi nyelv tősgyökeres kifejezéseivel, közmondásával, melyeket megőrzött. Ebben a három tényezőben, hogy az irodalom protestáns szellemű, hazafias, független és népies volt, van a históriás énekek korszerűsége meghatározva. Ez a korszerűség ily módon lehetett alapjává a históriás énekek kedveltségének. Szolgálta a nemzeti és vallási eszmét, teljesen függetlenül, népies modorban és nyelvben, melyet mindenki megértett és mely nem volt senkinek sem idegen, mint az előző századok latinsága.

Ettől a kortól kezdődik az a mély és igaz szövetség, melyben a magyar nemzeti érzés, és a protestáns, különösen a kálvinista egyház, három századon keresztül élt. Ekkor köttetett az az irodalom művelői által, a kik érzésükben magyarok és hitökben protestánsok voltak, s e két tulajdonságot magukból az irodalomba ültetvén át, a nyelv művelésére és a nemzetiség ébren tartására. Nagyon sajnos körülmény, hogy a magyarság erre a mély szövetségre hosszú ideig volt rászorúlva, de örvendetes, hogy, ha már szüksége volt reá, legalább megvolt.

A korszerűvé lett históriás énekirodalomnak két jelentékeny missiója volt, az egyik a társadalomban, a másik az irodalomban. Amannak őre és fentartója lett, emennek összekötő kapcsa az 1526-ot megelőző és az 1600-at követő állapota között. Első missióját úgy töltötte be, hogy megvilágította a zavaros korszak sötét korviszonyait, midőn reá mutatott a romlás okára és megmutatta az utat, mely a nemzetet abból kivezeti, midőn tűrni, bízni és remélni tanított, midőn tudott vigasztalni és lelkesíteni, midőn sikra szállott a vétkek és bünök ellen, midőn krónikása

lőinek helyzete által. Az énekszerző legjobban tudhatta mire van szüksége népének, mit óhajt, legjobban érezte, mi bántja, mi nyomja lelkét, legjobban is tudta kielégíteni szükségeit. Így azután képes volt arra, hogy hangot adván a panasznak, vigasztaljon, kifejezést a vágynak, reményt nyújtson, s látván a kedvet is mulattasson, szórakoztasson.

Szivesen fordúlt hozzájuk minden rendű és rangú. Ha mulattatásra vágyott elgyötrött kedélye, Pyramus és Thisbe szép történetével szolgált neki, vagy Argyrussal Tündérországba vitte, hol megszűnik az élet keserűsége. Ha vigasztalást kivánt nekibúsult szive, nem maradt a nélkül, azt is megtalálta. Griseldis szomorú sorsa is jóra fordúlt, Titus és Gisippus szorongatását öröm követte, Apollonius királyfi is boldogan halt meg. Mindezek az ő helyzetében voltak és mégis szerencsére fordúlt állapotuk, miért ne fordúlhatna az övé is — gondolhatta magában. Ha megrendült hitét akarta megerősíteni: megbízott papja szavában, ki nemcsak a szószéken, de irataiban is az Isten jóságát emlegette, kegyelmességét magyarázta és megbocsátással bíztatta. Ha csüggedni készült nemzeti reménye, rámutatott Mátyás és apja, János dicsőségére, elővette a hún atyafiságot — hogy olyan nagyon távolról, a messze múltból is ragyogtassa a nagyság sugarát. A múltra vetette a jövőt és a jelent magyarázván, szivesen buzdította a nádudvari, egri, szikszói stb. győzelmek emlegetésével. De nem feledte el nemzete elé tartani tűkörül a tatárjárás szomorú korát, bizonyságául annak, hogy a visszavonó nép miként lett hazájában hontalan.

Ez az irodalom mindent magába egyesített, és a nemzet minden igényének megfelelt. Sajátságosan foglalta össze a bibliai történeteket és a mulattató irodalmat a nemzeti élet eseményeivel. És épen ez által lett korszerűvé. Tudott szolgálni a nemzetnek bármi tekintetben, mulattatott ha kellett, ha szükség volt rá oktatott és lelkesített. Ennek az irodalomnak protestáns irányúnak kellett lennie, mert a kor is protestáns volt, melybe teljesen beleillett; de függetlennek is kelle lennie, mert különben nem szólhatott volna a nemzet egészéhez, az is volt. Protestáns iránya és függetlensége együvé forrtak az írók helyzete által, és az írók hazaszeretete által. Az írók legnagyobb részt az új vallás papjai és tanítói voltak, természetes, hogy szellemök,

irányuk az új hité volt. Igy lett az énekirodalom szelleme protestáns az írók helyzete által, és mert ezek a papok a nép gyermekei, tanítói, pásztorai voltak, egészen a nép emberei, az irodalom is szükségképen népivé lett és azonfelül független. A kit, mint Tinódit is, helyzete a főrangúakhoz kötötte, hazaszeretete tette függetlenné. Népies lett felfogása és nyelve által. Mind a két tényezőt az írók helyzete határozta meg — a népből sarjadtak és közte éltek. Különösen érdekes az énekek nyelve. Számos hangtani és alaktani jelenséget őrzött meg ez az irodalom, melyre még nem fordítottak figyelmet. De a magyar elbeszélő stylus sokkal többet nyer a régi nyelv tősgyökeres kifejezéseivel, közmondásával, melyeket megőrzött. Ebben a három tényezőben, hogy az irodalom protestáns szellemű, hazafias, független és népies volt, van a históriás énekek korszerűsége meghatározva. Ez a korszerűség ily módon lehetett alapjává a históriás énekek kedveltségének. Szolgálta a nemzeti és vallási eszmét, teljesen függetlenül, népies modorban és nyelvben, melyet mindenki megértett és mely nem volt senkinek sem idegen, mint az előző századok latinsága.

Ettől a kortól kezdődik az a mély és igaz szövetség, melyben a magyar nemzeti érzés, és a protestáns, különösen a kálvinista egyház, három századon keresztül élt. Ekkor köttetett az az irodalom művelői által, a kik érzésükben magyarok és hitökben protestánsok voltak, s e két tulajdonságot magukból az irodalomba ültetvén át, a nyelv művelésére és a nemzetiség ébren tartására. Nagyon sajnos körülmény, hogy a magyarság erre a mély szövetségre hosszú ideig volt rászorulva, de örvendetes, hogy, ha már szüksége volt rá, legalább megvolt.

A korszerűvé lett históriás énekirodalomnak két jelentékeny missiója volt, az egyik a társadalomban, a másik az irodalomban. Amannak őre és fentartója lett, emennek összekötő kapcsa az 1526-ot megelőző és az 1600-at követő állapota között. Első missióját úgy töltötte be, hogy megvilágította a zavaros korszak sötét korviszonyait, midőn reá mutatott a romlás okára és megmutatta az utat, mely a nemzetet abból kivezeti, midőn tűrni, bízni és remélni tanított, midőn tudott vigasztalni és lelkesíteni, midőn síkra szállott a vétkek és bűnök ellen, midőn krónikása

lett a múlt dicsőségének és a jelen erényeinek, midőn terjesztette a műveltséget és meghonosította a nyugat eszméit.

Irodalmi küldetésének azzal tett eleget, hogy a hallgató közönséget olvasó közönséggé tette, és megismertetvén azzal a nyugati irodalom irányait, állását, előkészítette a prózai elbeszélés föllépését. Az irodalmat felszabadította a vallás eszményei és felfogása alól, bár megtartotta még az oktató, moralizáló elemeket, melyeket már csak a prózai irodalom tudott egészen kirekeszteni a mulattatás mellől.

Mind a két feladatát megoldotta a históriás ének; kalauza volt a nemzetnek viharos századában, fejlődési foka az irodalomnak és a művelődésnek. Maradandó nyomot hagyott maga után, százados emlékei még ma is élnek, nyomait maig sem takarta el annyi, szenvedésben eltelt század. Egy bizonysággal több, hogy nemzetünk ezredéves múltja korántsem volt sivár és kietlen az irodalomban, hogy bármilyen kicsinyesnek látszó volt is szellemi életünk elfolyt ideje, még sem lehet arról lenézve, megvetően szólani. Mert a mely irodalom korának élt és korában hatott, az megérdemli tiszteletünket és elismerésünket. A históriás ének pedig megtette, beváltotta a mi rá várt és így méltó arra, hogy az utókor ne kicsinyeskedjék rosszas verseléseért, hanem adja meg elismerését. Gondoljon arra, vajha ne érje nemzetét ismét olyan idő, melyben a históriás ének szerepére megint szükség legyen — az idők és körülmények szerint megváltozott alakjában, megint hozzája forduljon vigasztalásért, enyhülésért, hitért, reményért. — Nem lehet tudni, mi következik, de örvendhetnék, ha a XVI. századhoz hasonló korban egy olyan nemzeti érzésü, lelkes írósereg támadna, milyenek az énekszerzők, a nemes *prédikátorok* és *scholamesterségen* levők, vagy a *lantosok* és *literatusok* voltak. *)

*) Czikkíró Úrnak ezen nagy gonddal és tanulmánynyal írt értekezését minden észrevétel nélkül adtuk. Megjegyezzük azonban, hogy több állításával és következtetésével nem értünk egyet s az eltérő fölfogásnak készséggel nyitunk tért folyóiratunkban. *Szerk.*

Dr. NAGY SÁNDOR.

1858—1886.

Dr. Nagy Sándor, okleveles tanár, bölcselettudor, a Nemzeti Múzeum könyvtárának gyakornoka s a „Magyar Könyv-Szemle“ belmunkatársa f. é. junius 17-én elhunyt.

A rövid megfeszített, szinte lázas tevékenységre, a lankadatlan munkakedvre, a magas, eszményi czélokért való hevülésre hosszú, mély örök álom borult. Alighogy megnyilatkozott tehetsége, alig hogy jelét adhatta valódi hivatottságának, s alig hogy megerősíthette a maga iránti reményt mindazokban, kik vezetői voltak, kik pártfogásukba vették s bizalommal néztek jövője elé: már is megszólalt a kegyetlen végzet tiltó szava: „elég! pályád véget ért, nyugodjál!“ Még élénk bennünk a fájdalom s mélyen érezzük a veszteséget, a melyet véletlen halála okozott. Ki hitte volna, hogy a szelíd, magába zárkózott, folytonos munkába temetkezett ifjúra végzetessé lesz az a szerény lépése, melylyel néhány órára szabadúlni óhajtott az elzárkózottságtól, az elcsigázó éjjeli-nappali fáradalmaktól, hogy üdülést keressen a természetben, mely a szemlélődő, de érzékeny, az elfojtott, de megnyiló sziveket mindig ruganyosakká, erősekké s vidámakká szokta tenni?

Mily hihetetlennek tünt fel előttünk a hír, mely véletlen haláláról oly rögtön szárnyra kelt! Mennyire nem akartuk hinni, hogy csakugyan ő az a szerencsétlen áldozat, a ki a Gellérthegynek egyik kevésbbé járt útjáról letévedve, egy pléhfedelű ház tetejére esett s pillanat alatt szörnyet halt. De a való szo-

morúan legyőzte kételyünket s azok, kik szivéhez talán legközelebb voltak, lesújtva s a fájdalomtól mintegy megbénítva beszélték el a szerencsétlen történetet, a melyet a kínos véletlen alig néhány pillanat alatt bevégzett. A részvét általános lőn. Nemcsak a M. N. Múzeum könyvtára, melynek az elhunyt körülbelül öt éven át egyik szerény, de buzgó, lankadatlan tevékenységű munkása volt, de a magyar tudomány számos képviselője is megdöbbenve fogadta a leverő hírt s koszorút tett ravatalára, hogy igaz, benső részvétének külsőleg is kifejezést adjon.

Valóban ő megérdemelte e benső részvétet mind tehetségével, mind szorgalmával. Amaz kiváló, nagy reményekre jogosító volt, mióta csak tanulmányait megkezdte; emez soha ki nem fáradt, sőt mintegy fokozódott, a mint jobban elmélyedt a magyar irodalom, történelem és könyvtártudomány buvárlataiba. Szerény anyagi viszonyok között kezdte meg gymnasiumi tanulmányait. Füzes-Gyarmatról, hol 1858-ban született, nemsokára Békésre kellett mennie, innen meg Késmárkra, honnan fényes eredményű vizsgálattal jött a fővárosba, hogy itt csakhamar megnyerje az egyetemen tanárai szeretetét, a kikhez mindig azzal az igazi tisztelettel ragaszkodott, mely a valódi tehetségnek a hírneves emberek iránti legmélyebb hódolata szokott lenni. Két tanára tett rá legerősb hatást: Gyulai Pál és Salamon Ferencz, a kiknek útján csakhamar pártfogóivá lőnek még Szász Károly, Fraknói Vilmos és Szilády Áron. Ezeknek a pályája lebegett eszményként előtte s főkép Gyulai Pál és Szilády Áron munkássága vonzotta, a melyhez legtöbb tehétséget érzett magában. Nagy előnyére vált, hogy Gyulai Pál és Fraknói Vilmos ajánlatára a M. N. Múzeum könyvtára gyakornokúl alkalmazta s a kéziratgyűjteményhez osztotta be.

Itt vett tehetsége határozott fejlődést s itt érlelődött meg szándéka, hogy irodalmi tanulmányai mellett kiváló szorgalommal foglalkozzék a könyvtártudománynyal is: hisz a kettő sokszor érintkezik egymással, sőt nem egyszer keresztezi is egymást. Legelső műve, a melylyel szinte meglepte a magyar irodalomtörténet művelőit, mindjárt élénken s félreismerhetetlenül mutatta azt a hatást, melyet reá a könyvtár-tudománynyal való alaposabb foglalkozás tett. *Sztáray Mihály élete*, melyet túdori szigorlatára készített, nagy reményt és bizalmat keltett iránta. Nemcsak az

adatok helyes csoportosításával s beható vizsgálatával, de a nyelv, a stil világosságával, tisztaságával, szépségével is messze kimagaslott e kis művecske a hasonló nemű dolgozatok közül. Meleg tárgyszeretettel, bizonyos lendülettel a felindulásnak azzal a nemével fogott mindig dolgozataihoz, a melyet az igazság keresése s az a tudat kölcsönöznek a léleknek, hogy a sikerrel végzett munka néhány eltemetett kincset mutat be majd a tudós világnak, nehány becses ereklyét nyújt a nemzeti műveltséghez. Kisebb-nagyobb terjedelmű dolgozatai gyorsan követték ezután egymást. *Hadügyünk állapota I. Lajos korában 1342—1382.* czímű hadtörténelmi tanulmányára (Ludovika Akadémia Közlönye, 1884. évf. 651—696., 731—751. l.) csakhamar a Nemzeti Múzeum könyvtárának egyes fontosabb gyűjteményeinek ismertetése következett, mint *Horváth István kéziratai a Magyar N. Múzeum* könyvtárában, (M. Könyv-Szemle, 1883. VIII. évf. 1—26. l.) *Szombatos kódexek a N. Múzeumban* (Értek. a nyelv. és széptudomány. oszt. köréből, XII. k. 2. f. Budapest, 1884.), *Adalékok a XVI—XVII. századi elbeszélő költészetünk irodalmához* (Egyet. phil. Közlöny, IX. évf. 1885. 25. l.), *Heraldikai. és sphragistikai kéziratok a M. N. Múzeum könyvtárában* (Turul, 1883. I. évf. 150. l.), s a mit legelőbb kell vala említnem: *Hazai tanodai drámák a M. N. Múzeum könyvtárában* (Magyar Könyv-Szemle, 1883. VIII. évf. 309. l. és németül: Schulcomoedien in der Bibliothek des ung. National Museums. Ungarische Revue, 1885. II. Heft, 91. l.), a melylyel éveken át foglalkozott s a melyet egy terjedelmes monographiában kivánt kidolgozni. E czélra rendkívül sok adatot összegyüjtött. Bátorította a siker, a melyet az Akadémiában felolvasott értekezéseivel aratott, a *Szombatos kódexekkel* s a *Gyöngyösi István műfordításaival*, a mely utóbbi az Egyet. Phil. Közlöny 1887. évfolyamában fog világot látni. Nem pusztán a magyarországi iskolai szinjátékok történetével foglalkozott, az összes európai anyagot felölelte s oly bámulatos adathalmaz állt rendelkezésére, a melyből egységes egészet alkotni elismert hírű tudósnak is becsületére vált volna. Ha szabad itéletet mondani e töredékben maradt legbecsesebb munkájáról: ezzel bizonyára irodalom-történetíróink közt szép helyet vívott ki magának s valószinűleg eldöntött, vagy legalább alaposan megvizsgált volna oly kérdést, mely drámai

irodalmunk fejlődésének történetében a legnagyobb fontosságú. A magyar tud. Akadémia bizalma azonban őt szemelvén ki a Kazinczy Ferencz levelezéseinek összeszerkesztésére : kénytelen volt éveken át kedvvel ápolt tervét egy időre abban hagyni, hogy lehetőleg minden idejét a nagy nyelvújító rendkívül terjedelmes levelezésének buvárlatára fordíthassa. Senki sem méltányolhatja az ő odaadó buzgalmát, lankadatlan szorgalmát, a kinek nem volt alkalma irodalmi hagyatékába beletekinthetni. Huszonnyolcz éves ifjú lehetett s volt is már nem egy, a ki e korban a dicsőség magas fokára emelkedett, de az emelkedését sokkal inkább geniejének, mint szorgalmának köszönhette : olyan, ki e korban történelmi búvárlatokba mélyebben merült volna, s ki búvárlatainak eredményét ügyesebben, alaposabban, tetszetősb alakban értékesítette volna, vajmi kevés lehetett különb nálánál. Ha semmi egyebet nem hagy maga után, mint a tanodai drámákról szóló műve töredékét : ez is teljesen igazolja vala mindazok bizalmát, kik a legszebb jövőt jósolták számára. Nem tudom, midőn e töredék egy-egy hatásosabb része kezembe jut, midőn gazdag anyagkészletét tanulmányozom, hogy ernyedetlen kitartását bámuljam-e inkább, vagy éles elméjét, mely e homályos kérdésre oly tiszta világot vala vetendő?

Nem tudom : az irodalom vesztesége mily fokú lehet oly egyén halálával, a kinek multja még ugyan nem volt, de a ki mindent megtett rövid pályáján, hogy oly jövő elé nézhessen, a melyben a széles alapokra fektetett tanulmány, az irodalomtörténeti, bibliographiai és philologiai nagy műveltség bizonyára gazdagon termik a tudomány gyümölcseit, megszerzik a nemzet jobbjainak elismerését és becsülését. De midőn rövid, tragikus véget ért pályájáról e nehány sorban megemlékezem : szabad legyen legalább egy friss babérlevelet tenni sírjára annak a tudománynak nevében, a melyért rövid életét áldozta. Lebegjen köztünk emlékezete!

Dr. Váczy János.

* * *

E necrologhoz a szerkesztőnek is van nehány szava. Dr. Nagy Sándor a „Magyar Könyvszemlé"-nek közel öt évig egyik leg-

buzgóbb belmunkatársa volt s mint szakférfiu szorgalmával, szakavatottságával és dolgozataival igen jó szolgálatot tett a folyóiratnak. Mint végzett egyetemi bölcsészt, ki irodalomtörténetből, történetből és ennek segédtudományaiból képezte magát, *Fraknói* Vilmos, *Gyulai* Pál, *Salamon* Ferencz és *Csánky* Dezső barátom igen melegen ajánlották nekem, s kérésemre *Majláth* Béla fölvette őt a múzeumi könyvtár gyakornokai közé s a kéziratgyüjteményhez osztotta be, hol egész haláláig mellettem dolgozott. Ez idő alatt kitüntetéssel letette a tanári vizsgát, a doctoratust, s egész lelkesedéssel fogott hozzá a könyvtártudományi, kézirattani és bibliographiai ismeretek elsajátításához, melyekben igen szép haladást tett. Mint a kéziratgyüjtemény gyakornoka, hogy a kutató tudósoknak könnyebben kezére járhasson, tüzetesen áttanulmányozta a könyvtár gazdag kéziratkészletét, melyben nagy jártassággal birt. Rendszeres kivonatokat és indexeket készített a *Petzholdt-féle „Anzeiger für Bibliographie und Bibliothekwissenschaft"* és a *Naumann-féle „Serapeum"* czimű bibliographiai és könyvtártudományi szakfolyóiratok 40, illetőleg 30 éves folyamaihoz, melyeknek a könyvtár igen jó hasznát veszi. Rendszeresen tanulmányozta a külföldi könyvtártudományi, bibliographiai és raisonné-catalalogue irodalmat s e tudományokban oly jártasságra tett szert, hogy ismerősei méltán nagy reményeket fűztek jövőjéhez. S ezt ő tehetségével, szorgalmával, képzettségével s megbízhatóságával teljes mértékben megérdemelte. S én, ki vele a könyvtárban öt évig egy teremben dolgoztam, örömmel láttam haladását s naponkint tapasztaltam, mily ügyszeretettel, lelkesedéssel és lelkiismeretességgel végezte a reá bizott teendőket, s mennyire buzgólkodott azon, hogy magát jó könyvtárnokká és bibliographussá képezze, szomorú kötelességet teljesítek, midőn e helyütt őszinte, igaz részvéttel constatálom, hogy benne a könyvtár egy derék szakférfiút vesztett. Hasonló veszteség érte halálával a „Magyar Könyvszemlé"-t is, melynek a boldogult öt éven át igen buzgó belmunkatársa volt, s alapos dolgozataival úgy, mint a fárasztó correctori teendők lelkiismeretes teljesítésével a szerkesztőt föladatában lelkesen támogatta. Dolgozatai, melyekkel irodalomtörténetünknek több vitás kérdését uj világításba helyezte, meg fogják őrizni emlékét az irodalomban; olvasóink részvéttel fognak visszaemlékezni a korán elhunyt fiatal szakférfiúra,

ki szerény körben jelentékeny irodalmi tevékenységet fejtett ki; a szerkesztő azonban sokáig nélkülözni fogja a munkatársat, ki úgyszólván szeme előtt képezte magát szakférfiúvá, a folyóiraton egész lelkesedéssel csüngött, annak szellemét és irányát ismerte s kit éppen akkor veszített el, midőn a folyóiratnak igen jó szolgálatot tett és még többet tehetett volna. Nálunk, hol a bibliographiának és könyvtártudománynak oly kevés alapos művelője van, ily képzett szakférfiúnak halála mindenesetre érzékeny veszteség. Kívánjuk, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtárának és a „Magyar Könyvszemlé"-nek adjon a sors sok ily képzett és lelkes szakférfiút, mint a milyen a boldogult volt, mert csak ily szellemű succrescentiától várhatjuk a hazai könyvtártudomány és bibliographia előbbre vitelét és consolidatióját. A boldogultat, a múzeumi könyvtár javaslatára, a Nemzeti Múzeum igazgatósága az intézet költségén eltemettette, a „Magyar Könyvszemle" pedig elhunytáról a következő gyászjelentést adta ki:

A „Magyar Könyvszemle" szerkesztősége fájdalmas szívvel jelenti buzgó belmunkatársának és a N. Múzeumi könyvtár gyakornokának, dr. Nagy Sándor okleveles tanárnak, f. évi június 19-én véletlen baleset következtében történt gyászos elhúnytát.

A boldogultnak temetése az ev. ref. hitvallás szertartása szerint f. évi június hó 22-én d. u. 3 órakor fog végbemenni a Rókus-kórház halottas házából (Stáhly-utcza).

Nyugodjék békében! Legyen áldott emléke!

Cs. J.

JELENTÉS
A N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL
1885—86-ban.

CSONTOSI JÁNOSTÓL.

Méltóságos Igazgató úr!

Majláth Béla, múzeumi könyvtárőr úr, a nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszterium 1886-ik évi május 6-án 16,061. sz. a. kelt rendeletével, mint az 1886-iki fővárosi történelmi kiállítás rendezője, annak előkészítésére és tartamára fél évi szabadságot nyervén, s alulirott az ő távollétében Méltóságod által a könyvtári hivatal vezetésével, mint könyvtárőrhelyettes megbizatván, szerencsém van a reám bizott feladatnál fogva, a múzeumi könyvtár 1885/6-ik évi gyarapodásáról, rendezéséről, forgalmáról és szükségleteiről szóló jelentésemet a következőkben bemutatni.

A M. Nemzeti Múzeum Széchenyi-országos könyvtára az elmúlt évben, mely 1885 jul. 1-től — 1886. jul. 1-ig terjed, 4293 kötet és füzet nyomtatványnyal, 58 kézirattal, 2826 oklevéllel, 44 pecsétlenyomattal és 36 fényképmásolattal gyarapodott; és pedig ajándékúl kapott 266 kötet- és füzet-nyomtatványt, 19 kéziratot és 490 oklevelet és levelet; vásárolt 1130 kötet- és füzet-nyomtatványt, 39 kéziratot, 2336 oklevelet és levelet, 44 galvanoplastikai pecsétlenyomatot és 36 fénykép másolatot. A beérkezett kötelespéldányok száma: 2897 kötet és füzet. Könyvek, kéziratok, oklevelek, fényképmásolatok és pecsétlenyomatok vásárlására 4267 frt 1 kr., kötésre 1108 frt 85 kr., összesen tehát 5375 ft 86 kr. fordittatott. Az olvasók száma 19,908 volt, kik 36,891 kötet nyomtatványt, 1604 kéziratot és 10,136 oklevelet

használtak. A könyvtáron kívül házi használatra 1657 egyén 4071 kötet nyomtatványt kölcsönzött ki. Összesen tehát 21,565 egyén használt 40,962 kötet nyomtatványt, 1604 kötet kéziratot és 10,136 oklevelet.

Ezen kívül kiemelendőnek tartom, hogy a mult évben a múzeumi könyvtár könyvállománya, az országos statisztikai hivatal által kiadandó nagy munka számára megolvastatott, s e munkálat a következő eredményt tüntette ki.

A Nemzeti Múzeum könyvtárában 1884. deczember 31-ig volt: 141,255 mű, 202,494 kötetben; 865 incunabulum, 40,000 apró nyomtatvány: dissertatio, régi röpiratok és ujságlapok; 12,000 alkalmi versek és beszédek; 10,000 iskolai értesítő; 20,000, egyleveles nyomtatvány (hirdetés, körlevél, színlap, parteczédula stb.) 15,301 darab fa-, réz- és kőmetszet, 1151 különnemű hírlap 6630 folyamban illetőleg kötetben, 16,460 kötet kézirat; 80,000 darab oklevél és levél és 603 darab fényképmásolat, ritka magyarországi vonatkozású kéziratok, oklevelek és nyomtatványok másolatai.

Ezen áttekintő kimutatás után, mely a könyvtár örvendetes haladásáról s magas tudományos színvonaláról tanuskodik, az osztály különböző szakgyüjteményeiről és az itt végrehajtott munkálatokról a következőket jelenthetem:

A nyomtatványok gyüjteménye az elmult évben 4293 kötet és füzet nyomtatványnyal gyarapodott, melyeknek lajstromozása és rendezése munkában van. Ezzel kapcsolatban párhuzamosan felvétel alá került a Farkas Lajos-féle könyvgyüjtemény is, melynek lajstromozása, tekintve hogy első sorban az új könyvjárulékok kerülnek czédulázásra, legalább egy évet veend igénybe. Ezeken kívül az 1886-iki fővárosi történelmi kiállításra kiválasztattak mindazon könyvek és röpiratok, melyek Budavár 1686-iki visszafoglalására vonatkoznak s a nagyméltóságú vallás és közoktatási m. kir. miniszterium engedélyével, említett kiállításon közszemlére lesznek kitéve. Ezeknek száma a száz kötetet és füzetet meghaladja. E csoportnál a rendezési és lajstromozási munkálatokat: *Barna* Ferdinánd t. őr és *Dr. Szinnyei* József őrsegéd vezetik, kiknek egy napidíjas segédkezik.

A kéziratgyüjtemény a mult évben 58 kötet magyarországi vonatkozású XV—XIX. századbeli kézirattal gyarapodott, melye-

ket a könyvtár részben hazafias adomány, de tulnyomóan vásárlás útján szerzett. Ezekből különösen ki kell emelnem: azon *Attavantes-féle Corvin-codexet*, melyet Méltóságod Ulrico Hoepli milanoi könyvárustól, (két év alatt törlesztendő részletekben) 6500 frankért szerzett meg könyvtárunk számára. E kézirat a legkiválóbb acquisitio, melyet a könyvtár az elmult évben vásárolt s Mátyás király könyvtárának elpusztulása óta az *első Attavantes festette Corvin-codex, melyet külföldről a hazának visszaszereztünk*. Ismeretes, hogy a hazai gyűjteményekben ekkorig összesen 26 kétségtelen Corvin-codex őriztetett, melyekből 7 a Nemzeti Múzeum, 12 a budapesti Egyetem, 1 a M. T. Akadémia, 1 az esztergomi főegyház, 1 a győri püspöki papnövelde, 1 a pozsonyi Ferencz-rendiek, 1 a gróf Teleki-család, 1 Emich Gusztáv és 1 a zágrábi délszláv Akadémia könyvtárára esik, de tudva van az is, hogy ezen kéziratok, a múzeumi *Georgius Trapesuntius* kivételével egytől-egyig chablonszerű módon készült flórenczi munkák, melyeknek műtörténeti becse kevés s reánk nézve főleg culturtörténeti szempontból birnak fontossággal. Hasonlóképen ismeretes, hogy az ekkorig felkutatott s 40 európai könyvtárban elszórt 120 Corvin-codexből a legfényesebbek külföldi könyvtárak gyűjteményeit diszítik, míg Attavantestől, Francesco Antonio de Cbericotól, Gherardótól és más renaissancekori jelesebb miniatoroktól, kik Mátyás király szolgálatában állottak, nem volt ekkorig a hazai gyüjteményekben egyetlen egy Corvin-codex sem. Brüssel, Róma, Velencze, Modena, Bécs, Stuttgart, Párizs, Pétervár, Wolfenbüttel és Thorn könyvtárai méltán dicsekesznek *20 Attavantestől festett Corvin-codex birásával* és sorolják ezeket legbecsesebb cimeliái közé, mi pedig, kik ezen kéziratoknak egykori birtokosai voltunk alig birtuk ekkorig ezekből egynehánynak fényképű másolatát megszerezni.

Miért is hálás elismeréssel fogadták a múzeumi könyvtár tisztviselői és a hazai szakférfiak Méltóságos Igazgató Úrnak azon intézkedését, hogy ezen ritka Corvin-codexet a Nemzeti Múzeum könyvtárának megszerezte s az európai könyvpiaczra került *első Attavantes-Corvin-codexet* a hazának biztositotta. E kézirattal *a múzeumi könyvtár Corvin-codexeinek száma 8-ra emelkédett*, a bibliographiai irodalom *a 21-ik Attavantestől festett Corvin-codexxel gyarapodott*, mely ekkorig még tüzetesen leirva nem volt,

intézetünk pedig oly renaissancekori fényes kiállítású kézirattal gazdagodott, a minővel ekkorig csak a felsorolt külföldi könyvtárak dicsekedtek, s mely általános bibliographiai becsén kívül reánk nézve kiváló culturtörténeti és műtörténeti fontossággal bír. Becsét emeli azon körülmény, hogy *a bejegyzésssel ellátott Attavantes-codexekhez* tartozik, melynek első levelén ezen egykoru felírás olvasható: „*Attavantes de Florentia pinsit.*“ Címe: *Joannis Damasceni Sententiae. — Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis monologion. Eiusdem Prologion cur Deus homo. De processione S. Spiritus. De Conceptu virginali etc.*; kora: XV. századbeli, tartalma: vallásos s ivrétben 295 beirt hártyalevélből áll. Kötése egykoru vörös préselt bőr, jellemző arany virágos díszítéssel, Magyar- és Csehország czímerével és egy külön paizsban az arany gyűrűs hollóval. Főékessége a két czímlap, melyek művészi kivitelű miniaturekkel, Mátyás király emblemáival s fényes kiállítású lapszéli diszítésekkel ékeskednek, ezenkívül a szövegben van 9 polychromba foglalt nagy arany initiale ugyanannyi lombozatos lapszéli diszítéssel és 400 polychromba foglalt kis arany initiale, kitünő műízléssel festve.

A kézirat provenientiájáról megjegyzem, hogy az marchese Carlo Trivulzio milanói könyvtárából származik, honnan nehány évtized előtt más kéziratokkal együtt marchese Lodovico Trotti milanói gyüjteményébe s innét ez évben Ulrico Hoepli milanoi könyvárus kereskedésébe került, hol azt Méltóságod a Nemzeti Múzeum könyvtára számára 6500 frankért megvásárolta.[1] A kézirat megvizsgálásával s a vásárlás eszközlésével Méltóságos Igazgató úr e sorok íróját bizta meg, ki megbizatásában eljárván, az ügyet a helyszínén lebonyolítottam s a codexet, az első részlet (1000 frank) lefizetése után, mint tulajdonunkat a könyvtár számára átvettem, hol most osztályunk legkiválóbb cimeliái közt őriztetik. Szakszerű leirása a „Magyar Könyvszemlében“ fog látni napvilágot.

Ezen elsőrendű bibliographiai ritkaságon kívül, a mult évben vásárolt kéziratokból különös említést érdemel még a „*Graduale Ecclesiae Pataensis*“ czímű XVI. századbeli latin kézirat, mely

[1] Az összeg kifizetése két év alatt nyolcz részletben történik.

itt a hazában készült, csinos initialeiban magyar motivumokat s a szövegben egy egészen ismeretlen hymnust tüntet fel.

A hazafias adományokból kiemelendők: Balog Imre debreczeni ügyvéd és Eötvös Imre vásárosnaményi lakos ajándékai, kikből az első: „*A debreczeni nemzetőrség története az 1848/9. évi magyar szabadságharcz alatt. Irta Tamássy Károly a debreczeni 12. számú nemzetőri század volt parancsnoka*“ s a második: „*Album. Az 1836-iki országgyülési követek sajátkezü névbejegyzése*“ czimü kéziratokkal gyarapitották könyvtárunkat.

A kéziratgyüjteményben véghezvitt rendezési munkálatokról jelenthetem, hogy itt az újabb járulékok rendezésén kivül, a mult évben is folytattatott azon kéziratok szakszerü leirása, melyek a Széchényi Catalogusban felvéve nincsenek, s melyekkel a könyvtár a Szécheni törzsgyüjtemény birása óta gyarapodott; még pedig oly czélból, mint ez a tavalyi jelentésben is jelezve volt, hogy ezeknek leiró Catalogusa, egy új seriesben közrebocsáttassék s könyvtárunk ismeretlen tudományos kincsei az irodalomban is hozzáférhetők legyenek.

E munkálatokat a jelentést tevő segédőr mint, a kéziratgyüjtemény kezelője vezeti egy napi dijassal, ki egyuttal a kutatóknak a kéziratgyüjtemény használatában van segitségére.

Az oklevélgyüjtemény illetőleg a levéltár a lefolyt évben ajándék és letétemény útján 490, vétel útján 2336, összesen 2826 darab oklevéllel és levéllel gyarapodott. Szerencsés véletlennek tulajdonitható, hogy tekintve a vétel útján történt nagymérvü gyarapodást, e czélra csak 596 frt 90 kr. fordittatott.

A szerzemények kiválóbbjai a következők:

Az 1882. évben a M. N. Múzeumban örök letéteményképen elhelyezett gr. Rhédey családi levéltárat gr. Eszterházy János küldeménye igen becses anyaggal egészité ki. Feltünt ugyanis, hogy az 1882-ben átvett levéltárban éppen a legrégibb kor — a mohácsi vészt megelőzött idő alig egynehány darab oklevéllel van képiselve. E hiányt most teljesen kipótolta a nemes gróf küldeménye, melynek közel egy harmada éppen ez időre vonatkozik. A 439 darab oklevélből álló küldeményből 136 darab 1526-ot megelőző időből való; és pedig van ezek közt Árpádkori 6 darab, XIV. századi 32 drb, XV. századi 75 drb, XVI.

századi 23 darab. Ezekkel már most a letéteményezett családi levéltár teljessé vált.

A mult évnek legnagyobb szerzeménye egy nagy, 1200 darabot meghaladó levéltár volt, mely aránylag jutányosan (255 frtért) jutott a N. Múzeum könyvtárának tulajdonába. A levéltár egy felsővidéki családé volt s az oklevelek leginkább Nyitra, Trencsén és több szomszédos megyékre vonatkoznak.

E levéltár becsét az is mutatja, hogy benne a mohácsi vészt megelőző oklevelek száma a száz darabot meghaladja; ezekből pedig 12 darab az Arpádkorból való.

Újabb idő óta, mióta a magyar heraldika külön tudományos társaság és folyóirat alapítása óta örvendetes föllendülést nyert, kiváló figyelem fordíttatik e tudomány legközvetlenebb forrásaira, a czímeres levelekre, armálisokra. S kivált ezeknek legrégibbjeit, a Zsigmond király idejéből valókat kiváló figyelemben részesítik e tudomány művelői. Ezek közül is sikerült kettőt megszerezni, az 1418. és 1431. évekből; úgyhogy jelenleg a Múzeum könyvtárának gyűjteménye, heraldikánk e régi és igen ritka forrásait illetőleg, a legnagyobb az országban, a mennyiben *15 ily oklevelet őriz.* A XV. századi armalisok száma ezeken kívül még egygyel, a Rhédey családéval szaporodott, mely gr. Esterházy János letéteményével került gyűjteményünkbe. Az 1466-ból való armális, mint a Mátyás király korabeli emlékek kiválóan érdekes példánya, méltán magára vonta a szaktudósok figyelmét.

A megszerzett kisebb családi levéltárakból külön megemlítést érdemelnek a *lukafalvi Zarka családra* vonatkozó iratok, melyekből mintegy 113 darab jutott a M. N. Múzeum birtokába. E 113 darab közül 42 darab a mohácsi vészt megelőző időből való; s a gyűjtemény az ország dunántúli vidékeinek, kivált Veszprém, Vasmegyék birtokviszonyainak földerítésére sok új adatot nyújt.

Általában a lefolyt esztendő régi, a mohácsi vészt megelőző korszakból származó oklevelek megszerzését illetőleg igen eredménydús volt, a mennyiben nem kevesebb mint 285 darab való e korból s ezeknek 18 darabja az Árpádok korára esik.

Az újabb kor történetére, kivált a XIX. század első évtizedei irodalmi viszonyainak felderítésére, sok becses adatot tartalmaznak az irodalmi és társadalmi téren nagy érdemeket aratott *Fáy*

András irományai, levelezései, melyeket a könyvtár szintén megszerzett. Az 1000 darabot meghaladó gyűjtemény nem egy tekintetben új világításba fogja hozni irodalmunk föllendülésének korát.

S ha kiemelem, hogy az 1848—49. évek mozgalmas történetéhez nehány újabb szerzemény szintén érdekes adalékokkal járult s hogy a M. N. Múzeum könyvtára nem mulasztja el az alkalmat e korbéli kiváló becsű és gazdag gyűjteményét évről-évre új szerzeményekkel teljesebbé tenni: úgy elmondottam az oklevélgyűjtemény mult évi gyarapodásának főbb mozzanatait.

A mi a levéltárban végzett munkálatokat illeti, jelenthetem, hogy az oklevélgyűjteményt használó szakférfiak kiszolgálása vette legnagyobbrészt igénybe a levéltár alkalmazottjainak idejét. A gyűjtemény ugyanis évről-évre nagy mértékben szaporodván, a szakférfiak mindinkább jobban iparkodnak annak kincseit kiaknázni, úgy hogy a mult évben a naponkénti használat az 50 oklevelet meghaladja. De azért a levéltár rendezése is előbbre haladt. Az újabb szerzemények mind felállíttattak, rendeztettek; a régiekből pedig az armalisok, melyeket a kutatók mind gyakrabban keresnek fel, lajstromoztattak. Legközelebb pedig a lajstromozatlan oklevelek rendszeres felvételére és indexek készítésére kerül a sor. A levéltár élén: *Dr. Fejérpataky László levéltárnok* áll, kit munkájában egy napi díjnok támogat.

A hírlapgyűjtemény, mely a nagyméltóságú- vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszterium egy 1884-ik évi rendelete értelmében egy országos hírlapkönyvtárnak alapját fogja képezni, a mult évben 630 kötet hírlappal szaporodott. Itt az előmunkálatokat a budapesti egyetemi könyvtárból ide ideiglenesen beosztott idősb Szinnyei József első őr vezette, kinek két napidíjas volt segítségére. Ezen csoportban elvégeztetett a magyar hírlapok K—Z-vel kezdődő évfolyamai, 1200 különnemű hírlapnak 5000 folyama, vagy kötete s összehasonlíttatott az idegen nyelvűek közül az olyan hírlap, a melynek esetleg hiányzó kötetét az egyetemi könyvtárból áthozott gyűjtemény pótolta, körülbelül 200 kötet. A megvolt 1250 különnemű hírlap 73 magyarral s 21 idegennel szaporodott, a mi egy év alatt, beleértve azt a nehány darabot is, a mely vásárlás vagy ajándékképen jutott a könyvtárba 630 kötet többletet mutat. Hozzáadva ezt a megvolt 8159 évfolyamhoz vagy kötethez

a hírlapgyűjtemény összállománya 8789 folyamot illetőleg kötetet fog mutatni.

Köttetett 125 különnemű hírlap 350 kötetben. Azonkívül minden negyedévben átnézetnek a lapok s a hiányzók reclamáltatnak. Kiválogattatott a kolozsvári egyetemi könyvtár duplumai közül az olyan lap, a mely nálunk vagy nem volt meg, vagy ha meg volt is nagyon hiányosan. Úgy szintén a Ráday-könyvtárból is. A kiválogatottak (pár száz kötet) nehány hónap mulva fognak ide szállíttatni.

A fényképmásolatok gyűjteménye a mult évben 36 másolattal gazdagodott, melyekből a könyvtár vásárlás útján szerzett. E gyűjtemény magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratok, továbbá a Nemzeti Múzeum könyvtárából hiányzó régi hazai oklevelek és nyomtatványok jellemző lapjairól vett másolatokból áll, melyeknek száma évről-évre szaporodik és ez idő szerint 657 darabot és ugyanennyi negativet tesz ki.

E csoport számára az elmult évben lefényképeztettek:

1. a stuttgarti királyi nyilvános könyvtárból: *Hermann thüringiai őrgróf XIII. század elejéről való Psalteriumából II. Endre király és Gertrud királyné egykorú miniature arczképei.*

2. Ugyanezen könyvtárból: *az Attavantes-féle Corvin-codexnek* (Augustinus) *három czímlapja és boritéktáblája.*

3. A *párisi nemzeti könyvtár 3 Corvin-codexéből 16 jellemző lap*, melyeket Levi A. párisi ismert könyvkiadó szíves volt a Múzeum költségére könyvtárunk számára lefényképeztetni.

4. A weimari nagyherczegi könyvtárnak „*Pii Secundi Pontificis maximi ad illustrem machumetem turcorum imperatorem epistola*“ czímű XV. századbeli codexnek colophonja, melyből megtudjuk: hogy a kéziratot *1478-ban Budai Neumann Farkas másolta.*

5. A veronai káptalani könyvtárból az itt levő 3 Corvin-codexnek czímlapja és boritéka.

6. A veszprémi káptalan levéltárából III. István király egy év nélküli 1170 év körüli oklevele.

Ezen másolatokból II. Endre király és Gertrud királyné arczképei, valamint a gyűjtemény egyéb másolataiból két Corvin-codexnek czímlapját, a nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi

m. kir. miniszterium engedélyével, „*az osztrák magyar Monarchia irásban és képben*“ czímű vállalat mint mellékleteket felhasználta.

Itt megjegyzem, hogy a fénykép-gyűjtemény a kéziratgyűjtemény csoportjához van csatolva s a kézirattárnok kezelése alatt áll.

Ezekben foglalható össze a könyvtár különböző gyűjteményeinek mult évi gyarapodása és állapota.

A mi az egyes csoportoknál észlelt hiányokat, szükségeket és ezek orvosolására czélzó javaslatokat illeti, ezekről a következőket jelenthetem.

A nyomtatványok gyűjteményénél évek óta tapasztaljuk, hogy a hazai nyomdáknak egy jelentékeny része a köteles példányok beküldését igen hanyagúl teljesíti s ismételt reclamatiók daczára sem felel meg az 1848-iki törvény követelményeinek. Másrészről a legtöbb nyomda megküldi a könyvtárnak a törvényszabta kötelespéldányt, de nem küldi meg a köteles példánynyal járó műmellékleteket, melyekre magukat a törvény téves értelmezése folytán kötelezve nem érezik, minek következtében a könyvtár ezeket, nehogy a kötelespéldányok csonkák maradjanak, a saját, szerény dotatiójából kénytelen megvásárolni. Ezen anomalia megszüntetésére szükséges volna a köteles-példányok beküldéséről szóló törvényt akképen módosítani, hogy a hazai nyomdák, a nyomdászat mai előhaladásához képest, mind azon termékek beküldésére köteleztessenek, melyek a nyomdászati artistica bármely ágában kerülnek ki sajtó alul s a hazai nyomdászat történetéhez nyujtanak adalékokat. A törvény végrehajtása aztán oly közegre volna bizandó, mely annak nemcsak érvényt szerezni képes, de a nyilvántartáshoz és foganatosításhoz a kellő eszközökkel is rendelkezik.

Régebben a Nemzeti Múzeum könyvtára mint köteles példányt megkapta a zenészeti nyomtatványokat is, ezek azonban ujabb időben, a hazai zeneirodalmi gyűjtemény nem kis kárára, egészen elmaradtak.

A nyomtatványok csoportjánál szükséges volna az általános revisió végrehajtása, mely a keresztülvitt rendezésnek kiegészitő részét, mintegy koronáját képezné, továbbá a könyvtár V. és VI. termének rendszeres bebutorozása, a mint ezt az előző évek jelentései hangsulyozták.

A kéziratgyűjteménynél, tekintve hogy ezt a hazai kutatók igen sűrűn használják s a kézirattermekben naponkint megfordulnak, szükséges volna a két kezdetleges szerkezetű ideiglenes, puhafából készült könyvállványt, melyek Horváth István kéziratgyűjteményét foglalják magukban, két stylszerű és végleges könyvszekrénynyel felváltani, s a terem többi butoraival összhangzásba hozni, miáltal a pulpitusokban elhelyezett kéziratok is helyet nyernének.

Ezenkívül becses figyelmébe ajánlom Méltóságodnak a kéziratgyűjtemény egyik termében felállítandó „Cimeliotheca" iránti javaslatot, melyről a mult évi jelentés is megemlékezett. A mostani két hosszú pulpitus helyén, a müncheni királyi államkönyvtár mintájára, két hosszúkás, üveges szekrény volna készítendő, melyekben a könyvtár írott, festett és nyomtatott cimeliái összegyűjtve s a közönségnek bizonyos meghatározott időben üveg és zár alatt közszemlére kitéve volnának. Ez lenne a könyvtár permanens kiállítása.

Ezzel nemcsak ritkaságaink lennének megkímélve a közönség keze érintésétől, de hasznos volna ezen újítás közszolgálati szempontból is, mert a közönség a hosszú folyosón keresztül a Cimeliothecaban kiállított ritkaságokhoz bizonyos órában hozzáférhetvén, nem járna hivatalos időben a termeken keresztül, hol az ellenőrzés nehezebb, s nem zavarná az itt dolgozó tisztviselőket.

Az oklevélgyűjteménynél illetőleg a levéltárban szükséges a helyiség kibővítése, illetőleg a levéltár mellett levő, jelenleg a hírlapgyűjtemény elhelyezésére szolgáló folyosónak a levéltár czéljaira leendő átalakítása. Ezt a levéltár rohamos gyarapodása, a folyton szaporodó családi levéltárak letéteményezése teszi szükségessé. Ezen átalakítás által a levéltári-helyiség egy teremből és egy adaptált folyosóból fog állani s jó ideig elegendő lesz.

Óhajtandó a levéltár katalogusának kiadása, még pedig első sorban megkezdendő a sorozat az Árpád-kori oklevelekkel.

Kivánatos továbbá a pecsétlenyomat-gyűjtemény szaporítása s új lenyomatok készítése. E gyűjteménynek a sphragistica, középkori symbolica, művészettörténet és heraldica egyaránt hasznát veszik s benne oly tanulmányi anyag rejlik, mely bőven kárpótol a reá fordított időért és fáradságért. Nagyon kivánatos, hogy magának a könyvtárnak legyen oly alkalmazottja, ki azoknak

készítésében járatos. A lenyomatok készítésében való jártasság, 50 marka tandíj lefizetése mellett Münchenben a kir. államlevéltárban, két hét alatt elsajátítható.

Áttérve a könyvtár administratiójára, örömmel constatálom, hogy az, a mult évben is előre haladt azon az úton, melyet számára boldog emlékű alapítója és a hazai törvényhozás a nemzeti kultura szolgálatában kijelöltek. A könyvtár tisztviselői áthatva az intézet magas nemzeti missiójától, egész ügyszeretettel és lelkesedéssel oda törekesznek, hogy azt tehetségökkel és szaktudományukkal európai színvonalon föntartsák s oly mintaintézetté emeljék, mely a külföldi hasonló intézetekkel bátran kiállja a versenyt.

S hálával elismerem, hogy e törekvésökben őket nemcsak a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszterium, Méltóságod, a hazai intézetek és hatóságok, de a szakférfiak, ügybarátok és jótevők egész sora hathatósan támogatta.

A könyvtár tisztviselői a rájok bízott hivatalos teendőkön kívül, hol szakismereteiket gyakorlatilag érvényesitik, szabad idejüket szaktudományuk művelésére fordítják, tevékeny részt vesznek a főváros tudományos mozgalmaiban s a szakirodalmat becses munkákkal gyarapítják, mint erről a jelentés végén olvasható kimutatás tanuskodik.

A könyvtárban a mult évben, az egyetemi könyvtárból a hírlapokhoz ideiglenesen beosztott könyvtárőrrel együtt, 8 tisztviselő, 6 díjnok (az öt felsorolton kívül a 6-ik a folyó ügyeknél) és 4 szolga, összesen 18 egyén működött, kik a munkafelosztás elve szerint a saját szakmájukban teljesitették hivatalos köteleségöket.

A könyvtárnak egyik feladatához tartozván a külföldi könyvtárakban levő magyarországi vonatkozású kéziratok, oklevelek és nyomtatványok felkutatása és ismertetése, e czélból az elmult évben az osztály tiszviselőiből *három* a következő külföldi könyvtárakban és levéltárakban tett, a múzeumi tudományos utazásokra szánt átalányból, tudományos kutatásokat. *Majláth* Béla könyvtárőr a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban, a cs. kir. udvari levéltárban, a cs. kir. hadügyminiszterium levéltárában, a cs. kir. udvari Múzeumokban és az Albertinaban kutatott, hol Budavárának 1686-ik évi visszafoglalására vonatkozó irott és nyomtatott emlékeket keresett. *Csontosi* János segédőr a prágai főkáptalani, a

a schlackenwerti városi, a görliczi városi, a drezdai bibliographiai Múzeum, a weimari nagyherczegi, a casseli országos, a göttingiai egyetemi, a hallei egyetemi és a stuttgarti királyi nyilvános könyvtárakban folytatta kutatásait *a magyarországi vonatkozású középkori kéziratok és Corvin-codexek felderítésére*, melyeknek czímlapjairól fényképmásolatokat vétetett. *Dr. Fejérpataky László* levéltárnok Bécsben, Admontban és Veszprémben tett levéltári kutatásokat különösen az itt levő Árpád-kori királyi okleveleket és pecséteket tette tanulmány tárgyává s utóbbiakból a Múzeum könyvtárának 44 galvanoplasticai lenyomatot szerzett. Kutatásainak eredménye a „Magyar Könyvszemle“ 1885-iki folyamában látott napvilágot. A tisztviselői karban történt változásokról jelenthetem: hogy a már föntemlített könyvtárőrön kívűl, *Horváth* Ignácz könyvtári irnok, a fővárosi történelmi kiállítás előkészítésére és tartamára a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumtól szintén félévi szabadságot nyert, kit távollétében Markovics Sándor okleveles tanár és könyvtári napi díjnok helyettesített. Dr. Szinnyey József őrsegéd pedig, ki könyvtárunkban öt évet meghaladó időn át volt alkalmazva, Urunk királyunk Ő Felsége által a kolozsvári egyetemhez a magyar nyelv és irodalom rendkívüli tanárává kineveztetvén, intézetünktől megvált.

A szolgaszemélyzetben nagyobbmérvű változás és egy haláleset történt. *Berner* Ferencz könyvtári szolga, ki könyvtárunkat $4^1/_2$ évig szolgálta, a Nemzeti Casinonál előnyösebb alkalmazást nyervén, a könyvtárban viselt szolgai állásáról lemondott Helyébe a nagyméltóságú vallás és közoktatás miniszterium *Apró* János topolyai lakost nevezte ki könyvtári szolgának, ki azonban alig három havi szolgálat után elhunyt, az intézet költségén eltemettetett, s özvegyének a három havi halotti negyed kiutalványoztatott. Helyébe a nagyméltóságú miniszterium *Losonczy* István budapesti lakost nevezte ki könyvtári szolgának, kivel a könyvtári szolgák létszáma teljessé vált.

A könyvtár administrativ oeconomiájáról levén szó, örömmel constatálom, hogy a mult évben a könyvtárban sem könyvlopás, sem más oly eset, mely az osztály gyűjteményállományát bármily tekintetben megkárosította volna, nem fordult elő. Ellenkezőleg a könyvtár hazafias pártfogóinak száma, kik az elmult

évben az osztály anyagát részint saját kiadványaikkal, részint más nyomtatványokkal gazdagitották, az előző éveknél is nagyobb volt.

Az adományozók sorából, kik kiadványaikat a könyvtárnak megküldötték, kiemelendők a következők: a) egy zágrábi névtelen hazafi, (ki száznál több régi könyvet ajándékozott könyvtárunknak); b) a római Académia dei Lincei; c) az amerikai Smithsonian intézet; d) a bécsi csász. kir. külügyminiszterium; e) a bécsi cs. kir. tudományos Akadémia; f) a bécsi cs. kir. hadügyi levéltár; g) a magyar országgyűlés mind két házának elnökségei; h) a cs. kir. osztrák statisztikai hivatal; i) a linczi, brünni, gráczi, történelmi és régészeti társulatok; k) a vallás és közoktatási m. kir. miniszterium; l) a m. kir. országos statisztikai hivatal; m) a fővárosi statisztikai hivatal és n) számos hazai ügybarát kiknek hazafias adományait a könyvtár a „Budapesti Közlöny“ havi kimutatásában szokta felsorolni.

Fogadják ezen felsorolt hivatalok, intézetek és magánosok a könyvtárunknak ajándékozott nyomtatványokért e helyütt is hálás köszönetünket.

Eltekintve azon számos idegenektől és külföldiektől, kik az elmult évben a könyvtár helyiségét futólagosan megtekintették s kik közül különösen *Natália szerb királyné Ő Felségét* kell kiemelnem, ki 1886. jun. 18-án könyvtárunkat legmagasabb látogatásával s vendégkönyvünket sajátkezű névaláirásával tisztelte meg, örömmel jelenthetem Méltóságodnak, hogy könyvtárunkat a külföldi és hazai tudósok évről-évre sűrűbben látogatják s igyekeznek annak a kéziratokban és oklevelekben rejtett kincseit kiaknázni.

Azon tudósok névsora, kik a mult évben könyvtárunkban tudományos kutatásokat tettek, a következő:

Külföldiek: Beck von Widmanstetter Lipót genealogus Gráczból, dr. Weske Mihály egyetemi tanár Kazánból, Don Gregorio Palmieri a vatikáni levéltár őre Rómából, dr. Grót N. egyetemi tanár Warsóból, dr. Polkovszky Mihály kanonok és akadémiai tag Krakkóból, dr. Jalava A. egyetemi tanár Helsingforsból, dr. Nilles J. egyetemi tanár Insbruckból, dr. A. C. Jürgens kereskedelmi tanácsos Hamburgból, dr. Karpf A. Ő Felsége hitbizományi könyvtárnoka Bécsből, dr. Funk Mihály egyetemi tanár Tübingából, P. Eusebius Fermendzsin ferenczrendi szerzetes az

Ara Celiből Rómából, Bayli St. tanár Lembergből, dr. Demsusianu János ügyvéd Bukarestből, dr. Gittelbauer J. egyetemi tanár Bécsből és dr. Defner József könyvtári igazgató Athenéből. *Hazaiak:* dr. Ábel Jenő, dr. Acsády Ignácz, dr. Asbóth Oszkár, dr. Ballgai Aladár, dr. Beőthy Zsolt, Békey István, dr. Breznai Béla, Bunyitai Vincze, Brassai Sámuel, dr. Csánky Dezső, dr. Dankó József, dr. Erődy Béla, dr. Finály Henrik, dr. Fraknói Vilmos, Gelich Richard, Gyulai Pál, György Aladár, dr. Hajnik Imre, Hermann Ottó, Horváth Vendel, Jókai Mór, dr. Kerékgyártó Árpád, Kápolnai István, dr. Károlyi Árpád, dr. Kováts Gyula, Kubinyi Ferencz, dr. Király Pál, dr. Kiss Áron, gróf Kun Géza, Melczer István, Mátyás Florián, Marczali Henrik, Nagy Gyula, Nagy Imre, Nagy Iván, Onody Zsigmond, dr. Pauler Gyula, Pesty Prigyes, Pulszky Ferencz, Pulszky Károly, báró Radvánszky Béla, báró Rózner Ervin, Ráth György, dr. Rómer Floris Ferencz, Salamon Ferencz, dr. Szabó Károly, Szilágyi Sándor, Széll Farkas, dr. Szentkláray Jenő, P. Szathmáry Károly, Tagányi Károly, dr. Thallóczy Lajos, Thaly Kálmán, Törs Kálmán, Vajda János, Visi Imre, Volf György, dr Wenzel Gusztáv, Zichy Antal, Zsilinszky Mihály és mások.

A könyvtár tudományos érintkezéseiről külföldi könyvtárakkal jelentem Méltóságodnak, hogy azokat a mult évben is élénken ápoltuk s összesen 44 külföldi könyvtárral és levéltárral voltunk levelezésben, melyekhez, tudósaink kutatásait megkönnyítendők, részint tudományos felvilágosításért, részint nyomtatványok és kéziratok kikölcsönzéseért fordultunk. Viszont több külföldi könyvtár bennünket is megkeresett könyvek és kéziratok kikölcsönzéseért.

Azon külföldi könyvtárak és levéltárak jegyzéke, melyekkel a mult évben érintkeztünk a következő: a bécsi cs. kir. udvari könyvtár, a bécsi cs. kir. állami levéltár, a bécsi cs. kir. udvari kamarai levéltár, a bécsi cs. kir. hitbizományi könyvtár, a bécsi Albertina-könyvtár, a bécsi cs. kir. hadügyi levéltár, a bécsi városi levéltár, a prágai egyetemi könyvtár, a prágai múzeumi könyvtár, a prágai főkáptalani könyvtár, a gráczi egyetemi könyvtár, az insbrucki egyetemi könyvtár, a krakkói egyetemi könyvtár, a csernoviczi egyetemi könyvtár, a schlackenwerti városi levéltár, a müncheni kir. államkönyvtár, a müncheni kir. állam-

levéltár, a nürnbergi kerületi levéltár, a nürnbergi Germanisches Museum könyvtára, az augsburgi királyi Kreisbibliothek, a drezdai Klemm-féle Bibliographiai Múzeum, a casseli országos könyvtár, a weimari nagyherczegi könyvtár és levéltár, a göttingai egyetemi könyvtár, a hallei egyetemi könyvtár, a stuttgarti királyi nyilvános könyvtár, a brüsseli királyi könyvtár a leydeni egyetemi, a párisi nemzeti könyvtár, a veronai káptalani, a milanoi nemzeti Brera-könyvtár, a milanoi Ambrosiana könyvtár, a hamburgi városi könyvtár, a cölni városi levéltár, a carlsruhei nagyherczegi könyvtár, a berlini királyi könyvtár, a berlini egyetemi könyvtár, a berlini királyi állami levéltár, a római vaticani könyvtár, a londoni British Múzeum, a maihingeni herczegi könyvtár, a pommersfeldeni grófi könyvtár és a königsbergi egyetemi könyvtár.

Végül a Nemzeti Múzeum könyvtárának közlönyéről a „*Magyar Könyvszemlé*"-ről jelentem Méltóságodnak, hogy mióta a nagyméltóságú miniszterium évi segélyét 400 forintról 1000 forintra felemelte (1886 óta), azóta a folyó évben megjelent az elmarad 1884. és 1885-iki folyam teljesen és az 1886-iki folyam pedig még év végén fog látni napvilágot. A jövő évben aztán évnegyedenkint rendesen fog megjelenni. E folyóiratról legyen szabad kiemelnem: hogy az az *1885-iki folyammal tiz éves pályáját futotta meg.*

1876-ban *Fraknói Vilmos* akkori múzeumi könyvtárőr által a múzeumi könyvtár kiadásában, az osztály rendezett anyagának feldolgozására, a magyar bibliographia művelésére s könyvtártani és bibliografiai ismeretek terjesztésére alapítva, tiz éves pályafutása alatt oda törekedett, hogy e czélt lehetőleg megvalósítsa, s mint hézagpótó szakfolyóirat betöltse helyét az irodalomban. Megfelelt-e és mennyiben kitűzött feladatának? Annak megítélését a szakférfiakra és olvasóinkra bizzuk. Egyet azonban szerénytelenség nélkül constatálhatunk, s ez az: hogy a „Könyv-Szemlét" egy lelkes szakférfiú ügyszeretete hozta létre s lelkes ügybarátok és szakférfiak ügyszeretete tartotta fönn, kik a folyóiratot tiz éven át szives közreműködésükkel minden irói tiszteletdij nélkül támogatták, az irodalomban meghonosítani segítették s kiknek oroszlán részök van azon eredményekben, melyeket az az első decenniumban elért. Ezen eredményekből kiemeljük azokat, melyek ismeretlen voltuknál fogva hazánk művelődéstörténetének több fejezetét egészen új világításba helye-

zik, eddigi ismereteinket ujakkal gyarapítják s a folyóirat létjogosultságát igazolják. A „Magyar Könyv-Szemle“ tiz éves működése alatt: Szabó Károly „Régi Magyar Könyvtárá“-hoz *292 ismeretlen adalékot közölt,* melyekkel az 1711 előtti régi magyar könyvek száma 1793-ról 2085-re emelkedett; tisztázta a Corvina bibliographiáját, mely czélból európaszerte széleskörű kutatásokat indított meg s a Corvina maradványai iránt mindenféle érdeklődést keltett; ismertette Zrednai Vitéz János könyvtárát, mely a renaissancekori művelődési viszonyokhoz egészen új adalékot nyújt; két ismeretlen magyar codex felderítésével és ismertetésével (a raudniczi codex és a Jordánszky-codex győri töredéke) gyarapította nyelvemlékeinket; a magyarországi középkori könyvirás és könyvfestés történetéhez 100 középkori hazai könyvmásolót, könyvfestőt és tudóst (köztük 70 ismeretlent) hozott napfényre s 50 ismeretlen középkori hazai könyvtárhoz közölt kisebb-nagyobb adalékokat; a m. t. Akadémia történelmi bizottságának kezdeményezésére megindította a külföldi könyvtárakban levő hazai vonatkozású kéziratok ismertetését, melyekből ekkorig a müncheni, krakkói, velenczei és bécsi hungaricák jegyzékét közölte; ismertette a legrégibb magyar nyomtatványt: a *krakkói töredéket* és a legrégibb magyarországi hírlapot: a *Mercurius Hungaricust* és *Veridicust*; előkészítette az 1882-iki országos könyvkiállítást, mely a „Könyv-Szemle“ által elért eredmények alapján jött létre; tisztába hozta a hazai iskolai drámák bibliographiáját; központja volt a hazai bibliographiai és könyvtártani mozgalmaknak; lendületet adott a hazai könyvtárügynek, melynek előbbreviteléhez több könyvtárrendezési szabályzatot közölt, hatott, buzdított ez irányban s megindította a hazai és külföldi könyvtárak rendszeres átkutatását; művelte a bibliographia és könyvtártudomány minden ágát, s oly kérdéseket fejtegetett, melyekkel azelőtt nálunk rendszeresen vaj' mily kevesen foglalkoztak; kitartó működésével iskolát teremtett irodalmunkban oly ismereteknek, melyeket nálunk csak autodidact és gyakorlati úton évek hosszú során át lehet alaposan elsajátítani; s mindezt nemzeti irányban, magyarországi szempontból, csupán a magyar bibliographia és könyvtárügy művelésére szorítkozva, az általános bibliographia és könyvtártanba vágó közlések mellőzésével tette, s tiz éves főnnállása alatt mindenkor hű maradt feladatához.

Hála és köszönet érte azon munkatársaknak és ügybarátoknak, kik a folyóiratot feladata teljesítésében oly lelkesen támogatták. S midőn ma az első decenniumot lezárjuk s a második decenniumot megkezdjük, ezt azon öntudatban teszszük, hogy a „Könyv-Szemle," mint úttörő vállalat egy ismeretlen tudományt honosított meg nálunk az irodalomban s jó szolgálatot tett a hazai culturtörténetnek.

A folyóiratot 1876—1879 őszéig Fraknói Vilmos volt könyvtárőr szerkesztette, azóta a folyóirat az én szerkesztésem alatt jelenik meg s a lipcsei „Magazin", a baseli „Bibliographie" és a krakkói „Przewodnik Bibliograficzny" szakfolyóiratokkal van csereviszonyban.

A „Magyar Könyv-Szemle" az első tíz folyamban tisztán magyarországi bibliographiával és könyvtártannal foglalkozott. A második decenniumban czélszerűnek találtam a programm keretén tágítani s felvenni ebbe a külföldi könyvtárak nevezetesebb mozgalmait és vivmányait, melyekből a hazai könyvtártan sok tanulságot meríthet. E czélra a jövő folyamban új rovatot nyitok.

Kivánatos volna, hogy a nagyméltóságú miniszterium a folyóiratot a hazai tanintézeteknek ajánlaná, miáltal a kétszázat megközelítő előfizetők száma jelentékenyen gyarapodnék.

A „Magyar Könyv-Szemle" ugyanis még ma sincs oly helyzetben, hogy munkatársait díjazhassa. Tiz év óta lelkes szakférfiak ügyszeretete tartja fönn. Az évi segélyt a hanyagúl befolyó előfizetési pénzekkel együtt a nyomtatási költségek felemésztik. Miért is óhajtandó lenne, hogy a folyóirat a kiállott tiz éves próba után oly helyzetbe jusson, hogy munkatársainak czikkeit legalább szerényen díjazhassa.

Ezen körűlményt melegen ajánlom Méltóságos Igazgató úr nagybecsű figyelmébe.

Ezek után van szerencsém Méltóságodnak a könyvtár tisztviselőinek múlt évi irodalmi munkásságát a következő jegyzékben bemutatni. Megjelent :

Majláth Béla, könyvtárőrtől.

1. Buda visszavételének hősei 1686-ban. a „P. Napló" 1886.
2. A budavári ünnepély. a „Pesti Napló" 1886.
3. A történelmi kiállítás kalauza. Budapest 1886. 8r.

4. Budapest történetének irodalma. Bádapest 1886. 8r.

5. Adalékok Szabó K. Régi Magyar Könyvtárához. Magy. Könyv-Szemle. 1884.

6. Jelentés a Múzeum könyvtárának állapotáról 1883—84. A Magy. Könyv-Szemle 1884. folyamában.

7. Jelentés a Múzeum könyvtárának állapotáról 1884—85. Magy. Könyv-Szemle 1885. évi folyamában.

Csontosi János, segédőrtől.

1. A „bécsi cs. udvari könyvtár" hazai vonatkozású kéziratai. Magy. Könyv-Szemle 1884.

2. Adatok a N. Múzeum könyvtárának történetéhez. Magy. Könyv-Szemle 1885.

3. A bécsi cs. udvari állami levéltár hazai vonatkozású kéziratai. U. o.

4. A zágrábi érseki és egyetemi könyvtárak kéziratai. U. o.

5. Mit tartsunk a hamburgi Corvin-codexről? U. o.

6. Attavantestől festett Corvin-codexek. U. o.

7. Múzeumi könyvtári tisztviselők búvárlatai. U. o.

8. II. Endre és Gertrud királyné arczképei egy XIII. század elejéről való stuttgarti codexben. Századok. 1886.

9. Attavantestől festett Corvin-codexek. Archaelog. Értesítő. 1885. VI. füz.

10. Corvinische Handschriften von Attavantes. Centralblatt für Bibliothekswesen (Leipzig) 1886.

11. Szerkesztette a Magy. Könyv-Szemle 1884., 1885. és 1886. évi folyamát.

Dr. Szinnyey József, őrsegédtől.

1. Magyar Olvasókönyv. I. rész. Első kiadás. Budapest, 8r.

Dr. Fejérpataky László (őrsegéd) levéltárnoktól.

1. Monumenta Vaticana. Series I. Tom. I. Magyarországi tizedek és egyéb collecták gyűjteménye. Sajtó alá rendezte. (Megjelenése legközelebb várható.)

2. A nagykállói Kállay-család oklevelei. I. kötet. (Sajtókészen.)

3. A veszprémi káptalan kincseinek összeirása 1429—1436. évekből. Történelmi tár 1886. III. füz.

4. A veszprémi káptalan könyvtára a XV. században. Magy. Könyv-Szemle 1885. évf.

5. Dürer Albert származása. Turul. 1886. évf.

6. Szerkesztette a Turult, a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönyét.

Horváth Ignácz, irnoktól.

1. A magyar irodalom 1884-ben. A magyar irodalom 1885-ben. Magyar Könyv-Szemle 1884—85. évi folyamában.

Ezek után jelentésemet Méltóságos Igazgató úr szives figyelmébe ajánlva, vagyok

Budapesten, 1886. október 12-én.

Méltóságos Igazgató úrnak alázatos szolgája

Csontosi János,
könyvtárőr-helyettes.

300-ik ADALÉK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁHOZ.

A „Magyar Könyv-Szemle“ 1881-iki folyamában, midőn Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához a 212-ik adalékot közöltük, azon véleményünket nyilvánítottuk, hogy az adalékok számát körülbelül 300-ig felvihetjük. Ezen feltevésünk teljesedésbe megy most, midőn Szabó Károly bibliographiájához a *300-ik adalékot közöljük*, miáltal az 1711 előtti régi magyar könyvek száma 1793-ról 2093-re emelkedik, irodalomtörténetünk pedig 300 oly ismeretlen magyar munkával gyarapodik, melyeknek létezéséről ekkorig tudomásunk nem volt. Hiszszük, hogy ezen szám még nem végleges, s hogy azt még nehány újabb adalékkal ezentúl is gyarapíthatjuk, arról azonban meg vagyunk győződve, hogy a jövő gyarapodás már nem igen lesz jelentékeny, s hogy az adalékok zöme az általunk közölt számban foglaltatik. Az újabb járulékok az eddigi arányon nem igen fognak változtatni.

Az új adalék czíme a következő :

300. sz. Hely nélkül 1661. *Új és ó kalendarium . . . . . Ez Urunk születése után* való 1661 esztend. számlál : világ teremtése után. Év és hely nélkül. 16r. — Egy XVII. századbeli könyvtáblából áztattatott ki, nagyon töredékes, csak a B_2 van meg teljes épségben, A_2 egészen hiányzik, a többi töredékesen, csak egyes szalagokban maradt meg.

Két ternio, A_1—B_4, 9 ív, 18 sztlan lev.

A M. N. Múzeum könyvtárában.

SZABÓ KÁROLY: RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK II. KÖTETE.

Régi Magyar Könyvtár. Második kötet. B. 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvü hazai nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Irta Szabó Károly. Kiadja a M. T. Akadémia. Budapest, 1885. 8r. 754 l.

Hetvenhat év kellett ahhoz irodalmunknak, hogy az első számbavehető bibliografiai kézikönyvet, Sándor: Magyar Könyves Házát, az első alapvető munka: Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának első kötete kövesse. Mit nyert vele az irodalom, nem szükséges magyarázni. Elég erre csupán annak a megemlítése, hogy sikerült felköltenie egy, a magyar könyvészet iránt mindinkább terjedő érdeklődést, melynek eredménye, hogy e folyóirat eddig Szabó Károly munkájához 300 ismeretlen adalékot közölt, melylyel *1793-ról 2093-ra emelkedett 1711 előtt megjelent magyar könyveink száma;* ez nem mond egyebet: irodalmunk történetéhez legalább 300 ismeretlen adattal járult.[1] Hat évre rá megjelent a nagybecsü munka második

[1] A «Magyar Könyv-Szemlé»-ben eddig megjelent 300 adalék Szabó K. Régi Magyar Könyvtárához, a következő nyomdák között oszlik meg:

Bártfa 12, Brassó 3:
Csik 2, Csepreg 3;
Debreczen 17;
Eger 1 (1705.);
Gyula-Fejérvár 4;

kötete, mely a nem magyar nyelvű nyomtatványokat állítja össze, tehát figyelmet kelt a magyar szellemnek nem magyar nyelvű, de mégis saját munkássága iránt. Ezzel talán el lett érve az is, hogy ráfordul az érdeklődés általános irodalmunk történetére is, mely eddig a mai egy irányú, tisztán a nemzeti, tisztán a magyar szellem múltját kisérte. Pedig nem szabad mellőznünk amazt sem, mert csak akkor fogjuk a magunkét teljesen ismerni, ha azt is feldolgoztuk és megismertük.

Valóban kivánatos is lenne, hogy szakembereink már erre nagyobb figyelmet fordítanának, ezáltal siettetnék vagy legalább előkészítenék összefoglaló nagy irodalomtörténetünknek megirását. Szabó Károly könyve ebben a munkában jelentékeny faktor leszen, s az ő munkájának eredménye, valójában csak akkor fogja meghozni a kivánt sikert. Ha azonban nem számítjuk is a munka becsét az általános irodalmi szempont magaslatáról, de a szükebb korlátok közt működő tudomány, a bibliografia számára keressük is becsét az ő művének : nem fogunk kevesebbet találni, sőt lehet mondani, többet. Irodalmunk története ugyanis többékevésbbé megvan alkotva, munkásai, az ifjabb és régibb nemzedékből egyaránt tiszteletreméltó fáradsággal hordják össze tapasztalataikat, vizsgálódásaik eredményét, szóval van már irodalomtörténeti munkásságunk, mely újabb időben tekintélyessé vált, míg bibliografiánk most kezd csak ébredezni, ha jobban tetszik : most kezd öntudatra kelni. A múlt és közel-múlt is végzett valamit, s megadjuk érte neki elismerésünket, de lényegeset nem produkált. Szabó Károly két kötete az első, mely maradandó nyomúl marad a jövő korra, tanujáúl, hogy e téren is volt nálunk szel-

Kassa 19, Keresztúr 4, Keresd 2, Késmárk 1, Kőszeg 1 (1659.), Kolozsvár 36, Komárom 5;
Lőcse 49;
Nagy-Szombat 43; Német-Ujvár 1.
Pápa 1 (1630.). Pozsony 3;
Sárospatak 1, Szeben 7;
Várad 6;
Hely nélkül 61, külföldön 34.

E nyomtatványok között van 21 naptár, a melyek közul a Péchy Lukács féle, melyet már említettünk.

lemi élet, s a „Magyar Könyv-Szemle a második, mely bizonysága ezen a téren tett fáradozásainknak. Ez értéke a második kötetnek, általánosabb irodalmi és szűkebb bibliografiai tekintetből és Szabó Károlyt, ha amabban jelentékeny része nem lesz is, emebben oroszlán rész illeti meg.

Hat év alatt iratott meg a második kötet, oly lelkiismeretes munkához még akkor is kevés idő ez, ha a szerzőnek azok a segédeszközei voltak is meg, melyekkel Szabó Károly dolgozott. Ez az idő bizonyosan csak külső látszat, s a kötet megirásához valószínüleg hozzájárult egy rész abból a husz esztendőből, mely alatt az első kötet elkészítése fejeztetett be, legalább annak egy része pótlékúl számítandó a kitett hat évhez. Bármint legyen is, köszönettel tartozunk Szabó Károlynak, hogy a nagy mű középső részét kezünkbe adta, s ha azt kivánjuk, hogy a harmadik részt is készítse el, elhiheti, a legőszintébb kivánat szállt ki lelkünkből. Mindenesetre segítségére volt az 1882-diki könyvkiállítás, a melyen régibb és újabb könyveink oly tekintélyes számát találta együtt; segélyére volt az országos hozzájárulás, melyet a miniszter minden jót pártoló áldozatkészsége hozott létre. E tényezők közrehatásának köszönhető a második kötet.

2452 czímmást ad abban a szerző és e szám szembeállítva az első kötet 1793 czímmásával első pillanatra legalább is kellemetlenül hat. Közelebbről tekintvén a dolgot, az első hatás mindjobban veszti kellemetlen voltát. 1879 óta, a mint már egyszer említettük is, maig 300 adalékkal az 1793 szám 2093-re emelkedett, vagyis az 1879-beli állapottal szemben mutatkozó 660 különbség ma 360-ra szállott alá. Ez azonban csak egyik fele a dolognak.

A másik fele ennél is fontosabb. A felsorolt czímmások legnagyobb része nehány ives nyomtatvány, legnagyobb részben iskolai nyomtatványok, alkalmi iratok, szóval apróságok, a melyek csak a számot emelik, de nem az értéket. Az az irodalom, melyet ez a kötet bemutat, korántsem áll egy színvonalban azzal, melyet az első kötet tár fel előttünk. Képviselői nincsenek azon a magaslaton sem munkáik számával, sem milyenségével, a melyet a magyar nyelvű irodalom alakjai foglalnak el. Ez tehát nyilvános bizonyítéka annak, hogy a magyar nyelv egész a

XVII—XVIII. századig mindig megtartotta irodalmunkban és közéletünkben vezérszerepét, s hogy a latin háttérbe szorult a mondott időig. A többi nemzetiségek nyelvein megjelent munkák nem egyebek, mint a legprimitivebb szellemi működés eredményei — s azok nem is irodalmat képviselnek, csak inkább bizonyos törekvést, hogy anyanyelvükön hallhassanak isteni tiszteletet, tanúlhassanak olvasni és imádkozni, tehát bizonyos törekvést mutatnak mindennapi szükségletök kielégítésére. Ebből kivételt némileg a német nyelven megjelent művek tesznek, melyek között az abc-ima- stb. könyveken kívül találunk olyan munkákat is, a melyek beleszólnak a kornak, különösen hitvitázó, dogmák körül forgó küzdelmeibe. Ilyen irodalmat mutat be a második kötet — s ez azzal szemben, melyet az első képvisel, hogy mást ne mondjunk — bizonynyal alantabb áll.

Bárha ezt ki emeltük is, ne gondolja senki, hogy azért nem volnánk kellő méltánylással akár ama kor nem magyar irodalmi törekvései, akár ama törekvések eredményei iránt. Sőt inkább! Tudjuk, hogy azok fontosak és általános művelődéstörténetünknek jelentékeny tényezői; tudjuk, hogy nyomdászatunkra, iskoláink múltjára, közéletünkre számos és érdekes adatot szolgáltatnak; tudjuk, hogy ezekkel foglalkozni, ezeket összeállítani, a nem magyar nyelvű irodalom könyvészeti kézikönyvét megírni korántsem háládatlan, sőt nagyon érdemes feladat volt és megköszönjük Szabó Károlynak, hogy azt a feladatot megoldotta.

Legyen szabad nehány statisztikai adatot mutatni be, mint a melyek leginkább illusztrálják a mű értékét.[1]

Nyelvek szerint a következőleg oszlanak meg:

Latin	1893
Német	274
Tót	84
Horvát	24
Román	18
Görög	8

[1] Az adatok egy része Hellebrant Árpádnak az Egyet. Phil. Közlöny 1885. évf. 560—564. l. megjelent ismertetéséből való.

O-szláv 3
Ruthén 1
Franczia 1

Több nyelven:

Latin-magyar 99
Latin-német 13
Görög-latin 8
Latin-szláv 4
Latin-magyar-német 14
Latin-magyar-tót 1
Latin-német-cseh 2
Görög-latin-magyar 1
Latin-magyar-német-cseh 2
Tiz nyelven 1
Huszonöt nyelven 1

E munkák a következő módon oszlanak meg az egyes tudományszakok között:

Theologia 797
Földrajz és történelem 130
Philosophia 126
Jogtudomány 79
Nyelvtudomány (Nyelvtan és szótárak) 98
Természettudomány (mathematika, gazdaság és növényt. 17
Orvostudomány 16

A hiányzó kötetek megoszlanak következőképen:

Alkalmi nyomtatványok 486
Vitairatok 301
Naptárak . . . . . 100[1]
Encyclop. 8

Tankönyv van 85[2], bele nem számítva a nyelvtanokat és

[1] A legrégibb naptárak: német, 1650 Lőcsén; tót 1653-ban Trencsénben; míg a magyar naptárak már a XVI. század utolsó negyedéből valók Bécs 1571., Bártfa 1581., Galgócz 1582., Bártfa 1583., H. N. 1591., Debreczen 1593., Nagy-Szombat 1599., Pécsi Lukács Calendarium stb.)

[2] 1541-ből az első görög-latin nyelvtan Heltai által ajánlva a brassói tanulóknak. Nyomatott Brassóban.

szótárakat (azok külön: 98). A költészetet 142 képviseli, míg a latin-görög classicusokat 67 mű.

1473—1711-ig lefolyt időben megjelent:

1473—1507. 2. (Ez a két nyomtatvány is csak 1473-ban Budán.)

1507—1606. 306.

1607—1706. 2406.

1707—1711. 156.

Évszám nélkül 46.

Nyomtatási hely szerint megjelent:

Nagy-Szombatban ..... 503.

Az érseki és akadémiai nyomdák által, amaz 1579., emez 1649 óta működvén,[1] ez utóbbi nyomdászai voltak: Mayr Jakab Fülöp 1649.; Willmann Mátyás 1654.; Schneckenhausen Venczel Menyhért 1655—1663.; Byller Mátyás 1664—1671.; Tamás Márton 1676; Reitmiller Mátyás 1678; Srnenszky Mátyás 1679—1682.; Martinus Miklós János 1687; Beck Kristóf János 1688.; Hauch András János 1689—1690.; Friedländer Ádám János 1690—1693.; Hörmann András János 1694—1701.; Frey György János 1695.

Lőcsén ..... 468.

(Lőcsének hires nyomdász családja, a Brewer-család, elseje Lőrincz 1625-ben alapította nyomdáját, melyet 1664-ig maga kezelt, 1665-ben olvassuk Typis Haered. Brewer, s már 1665-ben Brewer Sámuel veszi át s tartja meg 1698-ig a családi nyomdát. Innéttől kezdve (1698) Vidua, Sophia Brewer, Brewers Erben, Typ. Breweriauis stb. czím alatt működik, az 1693. évben egy mű viseli Brewer János nevét, 1706-ból szintén egy. 1699-ben Endtner Márton; a család alapítója előtt Klösz Jakab bártfai és Schultz Dániel voltak lőcsei nyomdászok; lőcsei nyomtatvány a legelső[2] 1611-ben jelent meg, kinél nem tudni.

Brassón ..... 199.

A Honter által alapított nyomda első terméke 1535-ből való. Nyomdászai: a szebeni Nyirő János, ki 1580—81-ben kezelte

[1] S már egy évvel előbb 1578-ban nyomván magyar könyveket.

[2] 1604-ben magyar volt s nem magyar nyelvű.

a nyomdát, Greus György 1583., Wagner Walentin a XVI. századból; a XVII. században a Hermann Mihály-féle nyomda 1638—1688-ig szerepelt saját neve, Typis Hermanianis név alatt, de már 1666-ban Nicolaus Molitor, (Müller Miklós) neve is szerepel, mint vezetőé. (1666—1682.) 1675—1691. ismét az ő neve járja: Pfannschmidii Petri typis et figuris Nicolaus Molitor. 1693—1701. szintén az ő neve de — Typis Seulerianis — meghatározásával együtt, míg Lucas Seuler 1603—1703-ig, Müller István 1704—1707-ig, hihetőleg mind-a ketten a Seuler-féle nyomdából; a sort befejezi 1709—1711., a Seuler nyomda név nélkül való szereplése Typis Seulerianis. E nyomdából, Lucas Seuler adta 1703-ban az első magyar nyelvű nyomtatványt.

Szebenben ..... 188.

Szebenből sok nyomdász neve maradt ránk; első itt megjelent munka 1529-ből való,[1] de az első névvel csak 1575-ben találkozunk, ez Henzler Márton neve. A többiek: Frautlinger György 1576—78.; Greus György 1581. (1583-ban Brassóban); Krato János Henrik 1591.; Fabricius János 1598.; Thiele Jakab 1616—19.; Pistorius Márk 1629—1657.; Hildebrandt Kristóf 1659.; Szenczi Kertész Ábrahám 1663—67.; Prösel Balázs 1665.; Jüngling István 1666—1687.; Hermelius János 1691—1697; Bart János 1693—1707; Polumszki Gáspár 1695.; Reichardt 1696; Welter István 1699.; Heltzdörfer Mihály 1707—1711.

Kolozsvárt ..... 184.

A mi Lőcsének a Brewer-család, az Kolozsvárnak a Heltai név — nyomdászati tekintetben. Hofgreff és Heltai Gáspár 1550-ben együtt kezdik meg a könyvnyomtatást Kolozsvárott, 1553-ban válnak szét, már 1554-ben Hofgreff neve alatt külön jelenik meg Tinódi Crónikája, s a Vigasztaló könyvecske még 1553-ban Heltainál. Hofgreff csak hat évig

[1] Meg kell ugyan jegyeznünk, hogy ezt a munkát Soterius hagyta emlékezetben, melyet Szabó K. nem látott, de Seivert után felvett, e szerint teljes igazsággal a szebeni nyomdászatot 1575-től kezdhetjük, a mikor belekapott a nem magyar nyelvű nyomtatványok kiállításába, de 1596-ban adta csak első magyar nyomtatványát.

tartotta műhelyét 1559-ig, míg Heltai maga 1578-ban történt haláláig; de nyomdája egy századot élt meg s Ravius János 1659-ben még „Typis Heltanis" jelzővel ad értéket nyomtatványainak. 1579—1591-ig relicta vidua Gasparis Helthi, név van a Heltai nyomda colofonjában, azontúl „Officina Heltana, Typographia Heltana, Typis Heltanis néven szerepel. 1638-ból Abrugi György, s mint már említettük, 1659-ből Ravius János, még a Heltai-nyomda régi fényében sütkéreznek. A XVI. századból, 1583-ban Schässpurg Gáspár nevét találjuk egy nyomtatványon. Veresegyházi Szentyel Mihály nyitja meg az új nyomdászok sorát 1671—90., vele egykorúan működött Némethi Mihály 1684—88.; s talán vele együtt próbált szerencsét a két Veracius testvér 1672-ben Constantinus és Speracius, sőt külön Constantin maga is 1672-ben. Nyomdájuk azonban alig élhetett meg Szentyelé mellett. Itt összesen, két munkát találunk. Lengyel András özvegyének nyomdája 1691—1703-ig állott fenn, vele egyidőben Tótfalusi Kis Miklós és utána Teleki Pap Sámuel, amaz 1694-ben, emez 1702-ben bocsátván ki első nyomtatványát.

Bártfán ..... 150.

Gutgesell Dávid 1578-ben alapította az első bártfai nyomdát s 1599-ig tartotta fenn.[1] Klösz Jakab 1597—1664-ig maga volt bártfai nyomdász. Utána Bártfa városa maga szerezte meg a nyomdát, előbb Sumbuch György által 1668—1669., majd Scholtz Tamás által 1668—69; majd Schultz Tamás által 1693—1701., közben és azután a vezető megnevezése nélkül adván ki könyveit.

Kassán ..... 138.

A kassai nyomdászok közül alig tud egy huzamosabb időt mutatni fel, 1610-ben találkozunk először kassai nyomtatványnyal s 1612-ben névvel, Fischer János nevével, ki 1611-ben adta az első magyar nyomtatványt maga és városa nevében. A következő nevek azután: Festi János 1615—18.; Didacus Ibarra 1620.; Moller Miklós 1621.; Schultz Dániel 1623—34.; Maria Rodemin 1631.; Gevers Bálint 1655.;

[1] Egy évvel megkezdése után 1576-ben már magyar munkát is adott.

Severinus Márk 1658—63. és özvegye Susanna Severinus 1664.; Türsch János Dávid 1660—68., özvegye 1668—69.; Erich Ericus 1669—1674.: Sinderlich János 1676.; Bositz István 1677—84; Klein János 1691—92. Ezeken a neveken kívül még a következő két nyomda-czím olvasható a kassai nyomtatványok kolofonján: Officina Typographia Cassoviensis és Typis Coll. Soc. Jesu; az első 1631—32-ből, a második 1674-ből. E nyomdákról s vezetőikről bővebb felvilágosítást kolofonjaink nem adnak. Előfordul még a XVII. századból Scheiterlich Johann bibliopola neve, a kinek nyomdája lett volna. 1702—1711-ig a kassai acad. nyomdája dolgozott.

Trencsénben ..... 112.

1632-től működött a trencséni nyomda. Alapította Wocalius Wenzel s birta 1641-ig, utána özvegye Dorottya 1647-ig, de még 1646-ban a czég említésével név nélkül is szerepel. Lavrentius ab Hage Benjamin 1648—1654-ig és Czižek Nicodem 1655—1661-ig voltak itt nyomdászok. 1663-tól egy új czég nevét találjuk: Tipis Lutheolanis.

Debreczenben ..... 107.

E kiváló fontosságú, nagy munkásságot kifejtett nyomda első terméket 1560-ban magyarul, míg nem magyar nyelvű termékeiről 1562-ből van az első említés, 1564-ben az első név, Török Mihály neve (1567-ig). A többi nevek: Farkas András (Andreas Lupinus) 1570.; Hofhalter Rudolf 1586.; Csáktornyai János 1590—93.; Rheda Lipsiai Pál 1596—1619.; Fodorik Menyhárt 1633—1651.; Karancsi György 1662—1675.; Rosnyai János 1677—1682.; Töltési István 1683—85.; 1686—96. Tipis Ampliss. Civit. Paulus Kassai, 1696-ban Vidua Relicta P. Kassai; 1697—1704-ig Vincze György. A debreczeni nyomdászok egymásutánja elég jól összeállítható e szerint.

Pozsonyban ..... 91.

Összesen három nevet olvasunk ki kolofonjaikból, Waló János (1594) nevét s azon év, melyben először találkozunk vele, első említése egyszersmind Pozsony nyomdájának. 1650—51-ben a Jézus Társaság nyomdája említtetik, 1669—73-ig Günder Gottfried; 1675—77-ig Zerweg János György

neve szerepel a nyomtatványokon. — Első magyar nyomtatványa 1609-ből való.

Gyula-Fehérvárt ..... 76.

E nyomdában egyszerre kezdette nyomni a magyar és nem magyar nyelvű munkákat, alapítója Hofthalter Rafael 1567. (első említése a nyomdának), ő és özvegye 1568-ban kezdik meg a gyulafehérvári nyomdászok sorát. 1630-ban Typis Suae Serenitatis — Effmurdt Jakab kolofonjait találjuk, 1634-ben Liquiccensis Jakab, 1637—38-ban Celsissimi Principis és ex typografia suae Celsitudinis-jegy alatt jelennek meg a gyulafehérvári könyvek; 1664-ben Selmeczi András György, 1651-ben brassói Major Márton neve szerepel, míg 1652—56-ig ismét név nélkül, csak a nyomda-czímmel jelennek meg a nyomtatványok.

Zsolnán ..... 49.

Dadan János 1665-ben adta ki első könyvét s a nyomda azóta megszakítás nélkül dolgozott 1698-ig, sőt talán tovább is, mert 1704—6-ban Krolop Wenzel, 1707—8-ig Kaudera Vilmos ugyanezen nyomda czége alatt nyomják munkáikat. Az első magyar nyomtatványt Dadan János 1672-ben adta.

Váradon ..... 43.

Hoffhalter Rudolf 1565-ben és 1568-ban, előbb magyar s azután más nyelvű munkákat adván, Váradon is szerencsét próbált, ez azonban alig sikerült. Jelentősebb volt Szenczi Kertész Ábrahám műhelye, mely 1640—58-ig 31—35 munkát nyomtatott.

Sárospatakon ..... 34.

1652. Typ. Cels. Principis, ilyen kolofonnal 5 nem magyar munka jelent meg Patakon, míg ugyanazon évben megkezdte nagy arányú munkásságát a magyar nyomtatványok előállításában; 1653—56. Renius György kezelte ezt a nyomdát, utána Rosnyai János 1657—68-ig következett.

Zágrábon ..... 26.

Az 1527-ben Craft Herman alapította nyomda a legelsők közül való hazánkban. Hamar megszünt s csak a XVII. század végén kezdett nekilendülni.

Keresztúron ..... 10.
1598-ban ütötte fel sátorát a hires vándor Manlius János, 1601-ben egy 1604 négy nem magyar munkát nyomott itt, Farkas Imre 1610—11-ben négyet; egy névtelenül jelent meg.

Német-Ujváron ..... 9.
1582-ből való az első német-ujvári munka, hihetőleg Manlius vándor műhelyéből, ki 1583—87. már bizonyosan dolgozott itt. Bernhardt Mátyás 1619-ben egyetlen munkával hagyta nyomát német-újvári műhelyének.

Zengen ..... 5.
1507-ből Gergely nyomdász neve maradt ránk mind az 5 nyomtatványán, melyet kiadott.

Nedeliczen ..... 4.
Mind a 4 munka 1573—74-ben a szigeti Zrinyi fiának, Györgynek, tulajdonát tevő nyomdában jelent meg.

Keresden ..... 4.
Nyomdász volt 1685—86-ban Székesi P. Mihály.

Budán ..... 3.
A Hess nyomdája 1473-ban két munkát adott ki, s megszünte után 1708-ig nem nyomtattak Budán. Akkor ki volt a nyomdász? Nem tudjuk.

Pápán ..... 3.
1577-ből az első, 1625-ből a második nyomda, mely Bernhardi Mátyás nevét viselte.

Szászsebesen ..... 3.
E három nyomtatvány 1570., 1580., 1683-ból való.

Csiken ..... 3.
1676-ból, nyomdászának neve ismeretlen.

Késmárkon ..... 3.
1705-ben Vitrarius Mátyás volt késmárki nyomdász.

Fiumében ..... 2. (1531. nyomdásza ismeretlen.)

Eperjesen ..... 2. (1573. nyomdásza ismeretlen.)

Beszterczebányán 2. (1578-ból Scultetus és Scholtz Kristóf neve van meg a két nyomtatvány kolofonjában.)

Monyorókeréken 2. (Mind a két munkát Hansen Manel, a vándor mester nyomtatta 1587. és 1590-ben.)

Varasdon ..... 2. (1587-ben Pergossich János által.)

Vizsolyban . . . 2. (1598-ból egy; 1599-ből is egy, ez utóbbi Mancskovics Valentin műhelyéből).
Csepregen . . . 2. (1625-ből, nyomdász neve nem fordult elő.)
Szászvárosban . 1. (1582-ben Diacu Sierban és Marian által.)
Galgóczon . . . 1. (Mancskovits Bálint által 1585-ben.)
Siczen . . . . . 1. (Hansen Manuel által 1593-ban.)
Sárváron . . . 1. (Manlius János által 1602-ben.)
Hely nélkül . . 19.

Hellebrant Árpád kimutatásából röviden megemlítjük a következőt, az unikumokra. Van 670 unikum felsorolva, melyek közül 370-et a Nemzeti Múzeum könyvtára őriz.

Hogy ez a nyomdászat történetébe vágó kimutatásunk ne csak egyoldalúan a nem magyar nyelvű könyvek nyomdáira vonatkozzék, jónak véljük, ha időrendben felsoroljuk mindama városokat, melyekben 1473—1711-ig akár állandóan, akár csak vándorlásközben nyomda működött; e helyek a következők :

Abrudbánya	1569. Karádi Pál.
Alsó-Lindva	1573. Hoffhalter Rudolf.
Bártfa	1578. Gutgesell Dávid.
Beszterczebánya	1578. Scultetus Kristóf.
Brassó	1535. Honter-féle nyomda.
Buda	1473. Hess András.
Csepreg.	1625.
Csik	1676. Kassai András.
Debreczen	1560.
Detrekő	1579.
Eperjes	1573.
Fiume	1531.
Galgócz	1585. Mancskovits Bálint.
Gyulafehérvár	1567. Hoffhalter Rafael.
Kassa	1611. Fischer János.
Keresd	1685. Székesi P. Mihály.
Keresztur	1598. Manlius János.
Késmárk	1705. Vitrarius Mátyás.
Kolozsvár	1550. Hoffgref és Heltai.
Komárom	1705. Töltési István.
Komjáthi	1573. Huszár Gál.

Lindva l. Alsó-Lindva.	
Loretom	1670. Krausz Dávid.
Lőcse	1604.
Magyar-Óvár	1558.
Monyorókerék	1588. Manlius János.
Nagy-Szombat	1578.
Nagy-Várad	1565. Hoffhalter Rafael.
Nedelicz	1574. Zrinyi György gr. nyomdája.
Német-Ujvár	1582. Manlius János.
Pápa	1577.
Pozsony	1594.
Rárbok	1584.
Sárospatak	1652. Renius György.
Sárvár	1539.
Sempte	1574.
Sicz	1592. Manlius János.
Somorja	1650. Wechelius András.
Szakolcza	(1711 előtti tót nyomtatványt ismerünk nyomdájából.)
Szász-Sebes	1579.
Szászváros	1582. Diacu Sierban és Marian.
Szeben	(1529.) 1575. Heusler Márton.
Szeged	1567.
Tejfalu	1638. Wechelius Zsigmond János.
Trencsén	1632.
Varasd	1587. Pergossich János.
Vizsoly	1590.
Zágráb	1527.
Zeng	1507.
Zsolna	1665. Dadan János.

Kronologiai sorrendben a következő összeállítást nyerjük:

1473. Buda.	1550. Kolozsvár.
1507. Zeng.	1558. Magyar-Óvár.
1527. Zágráb.	1560. Debreczen.
1529. Szeben (1596).	1565. Nagy-Várad.
1531. Fiume.	1567. Gyula-Fehérvár.
1535. Brassó.	„ Szeged.
1539. Sárvár.	1569. Abrudbánya.

1573. Alsó-Lindva.
„ Eperjes.
„ Komjáthi.
1574. Nedelicz.
„ Sempte.
1577. Pápa.
1578. Bártfa.
„ Beszterczebánya.
1578. Nagy-Szombat.
1579. Szász-Sebes.
„ Detrekő.
1582. Németujvár.
„ Szászváros.
„ Galgócz.
1584. Rárbok.
1587. Monyorókerék.
„ Varasd.
1590. Vizsoly.
1592. Sicz.
1594. Pozsony.
1598. Keresztúr.
1604. Lőcse.
1611. Kassa.
1625. Csepreg.
1632. Trencsén.
1638. Tejfalu.
1650. Somorja.
1652. Sárospatak.
1665. Zsolna.
1670. Loretom.
1676. Csik.
1685. Keresd.
1705. Késmárk.
„ Komárom.

Ez a kis összeállítás nem tarthat igényt oly teljességre, mely a nyomdászat történetét már így felölelné, bár, miután a két kötetből merítvék adatai, s e két kötet elismert forrása és alapja bibliographiánknak, talán teljesnek is mondhatnók; mint a két kötetre vonatkoztatva mondhatjuk is. Ha egyéb érdeme nincs is, de az megvan, hogy adatokat szolgáltathat a későbbi munkához.

Igy e statisztikai adatokból érdekesen láthatja maga előtt az olvasó nem magyar nyelvű irodalmunk vázlatos képét, bár nem szerves egészben, de alkotó részeiben.

Körülbelől mindent elmondottunk, a mi egy ismertetés körébe tartozik.

Birálatot a könyvről majd az idő fog adni, és a szakemberek buzgalma, mely a „Könyv-Szemlé"-ben adalékait közli, vagy megjegyzéseit meg fogja részleteire tenni.

Örömmel várjuk az időtől a birálatot és Szabó Károlytól nagy művének befejezését a következő kötetek kiadásával.

Ezen ismertetésre alkalmilag még visszatérünk. Szerk.

TÓTH FERENCZ ANALECTÁI A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

A Nemzeti Múzeum könyvtára 1872-ben Liszkay József akkori pápai ref. lelkésztől egy könyv- és kéziratgyűjteményt vásárolt, mely terjedelmére nézve nem jelentékeny, de belértékét tekintve a becsesebb szerzeményekhez tartozik. Tóth Ferencz, a néhai nagytudományú ref. püspök gyűjteménye ez, mely a magyarországi protestáns egyház történetére vonatkozó s rendszeresen gyűjtött 135 magyarországi nyomtatványt és 25 kötet magyarországi vonatkozású kéziratot foglal magában. A nyomtatványok közt van 33 magyar munka az 1711 előtti időből, köztük *egy unicum*: *Kulcsár György*: *Az Ördögnek a penitencia tartó bűnössel való vetekedéséről stb. Alsó Lindva 1573.* 8.-r. (Szabó K. RMK. 96. sz.); a kéziratok közt több önálló munka *Ottrokocsi-Foris-Ferencztől*, *Páriz-Pápai Ferencztől*, *Tormásy Jánostól*, *Bod Pétertől*, *Debreczeni Ember Páltól*, *Schmal Andrástól* és *Szombathi Jánostól*, melyek bár nagyobbára ismeretesek, de mint varians kéziratok a magyarországi protestánsok irodalmi munkásságához becses adalékokat szolgáltatnak. A kéziratgyüjteménynek legbecsesebb részét azonban *Tóth Ferencz Analectái* képezik, melyek 6 folio és 4 quart kötetben, a XVII. századtól kezdve a XIX. századig részint eredeti okmányokban, részint másolatokban a magyarországi protestánsok történetéhez és tanügyi viszonyaihoz becsesebbnél becsesebb adatokat tartalmaznak s ekkorig csak igen kis részben voltak felhasználva.

Tóth Ferencz az eddigi református egyházi történetirók legkiválóbbjai közé tartozik, és a híres debreczeni Ember Pált kivéve senki sem érte őt eddig utól kutatásaiban. Szorgalmasan gyűjtögette össze mindazt, a mi a kálvinismus és lutheránismus

magyarországi történetére vonatkozik, akár egyenesen, akár csak érintőleg. Igy gyűjteményében számos adalék van az iskolák és nevelés történetére, az egyházak és zsinatok, a magyar protestantismus autonomiájára. Levelezett az ország majd minden részében élő pappal, a kiktől fontos adatokat kapott. Gyüjteményében hat vastag kötet folio, és négy quart kötet tartalmazza analectáit, a magyar egyház történetére való följegyzéseit és levelezéseit. A följegyzések nagyobbára Tóth Ferenczneк kéziratban maradt dolgozatai. Ezt a tíz kötetnyi analectát mutatjuk itt be a hazai kutató közönségnek kivonatos regeszták-ban és meg vagyunk győződve róla, hogy tartalmuk megismertetésével hasznos szolgálatot végezünk.

Ezen tíz kötetnyi Analectáinak tartalomjegyzéke a következő :

Tóth Ferencz Analectái.

A

I.—VI. kötet in folio.

Tom. I. fol. 193. Continet:

1. Fol. 1^a—3^a. Acta Congressus Bodrogkereszturiensis, (1734. nov. 5.). Lat. Idiom.

2. Fol. 4^a—9^a. Nomina Ecclesiarum Reformatarum in Superintendentia Cis-Tibiscana, s. Miskoltziana existentium. Hung. Idiom. F. 9^b10^b vacat.

3. Fol. 11^a—16^a. Instantia Leopoldo II. exhibita ut synodum Budae et Pestini Protestantibus celebrandam concedat. Responsio, s. Intimatum ejusque continetur ad finem huius instantiae Lat. Id.

4. Fol. 16^b—25^a. Consignatio Ecclesiarum Evang. Aug. Conf. in tota Hungaria. Lat. Id. F. 25^b—26^b. vacat.

5. Fol. 27^a—29^b. Az 1791 szept. 14-iki vegyes deputatio latin nyelvü jegyzőkönyve.

6. Fol. 29^b—33^b. A K. Szolnoki Tractus Dislocatoria Gyűléséhez tett Relatio a Budai synodusról 1702-ben, Mart. 28-kán. Hung. Id. F. 34. vacat.

7. Fol. 35^a—36^a. A budai zsinatot illető dokumentum. Hung. Id.

8. Fol. 37. Tóth Pál levele (magy.) Tóth Ferenczhez 1801. decz. 28-ról.

9. Fol. 38. Héczei Pál levele (magy.) 1815. okt. 23. Tóth Ferenczhez.

10 Fol. 39—41a. Tabella exhibens Conscriptionem Venerabilis Tractus Peremartoniensis, pro anno 1812. Lat. Id.

11. Fol. 41b—45a. A peremartoni papok és tanítók fizetései 1812. Hung. Id. Fol. 41b—44a. F. 44b—45a. vacat.

12. Fol. 45b—46a. Conscriptio Ecclesiarum Helv. Conf. in Comitatibus apud Danubium (Comar., Poson., Nitrien., Strigon., etc. Comitatuum.) Lat. Id. Vagy: A komáromi Tractusban lévő egyháznak összeirása.

13. Fol. 47—50a. Catalogus Ecclesiarum Venerabili Tractui Interiori Simighiensi ingremiatarum, exhibens simul Nomina Verbi Divini Ministrorum, et Ludi Rectorum in illis fungentium, nec non numerum Animarum, quae in ambitu earumdem reperiuntur etc. conscriptus per Samuelem Vásárhelyi, nominati Tractus Seniorem Mense Aprili A. 1813. Lat. Id.

14. Fol. 51b—52a. A veszprémi tractus összeirása. Lat. Id.

15. Fol. 53—56a. Tractus Tatensis Ao. 1813. Lat. id.

16. Fol. 57a—58b. Tractus Őrségiensis. Lat. Id.

17. Fol 59b. Anno MDCCCXII. Drégely-Palánki Tractusbéli Reformátusok status-personalitásának elő-adása. Hung. Id.

18. Fol. 60b—63a. Ecclesiarum Helv. Conf. addictarum V. Tractui Barsiensi Ingremiatarum Conscriptio de Anno 1812, die 28. Aprl. Lat. Id.

19. Fol. 64. A pápai V. Tractusban lévő Rfta Mater és filiális Ekklézsiáknak, azoknak T. T. Lelki pásztoraiknak, O. Mestereknek s az azokban találtatott lelkeknek stb. Conscriptiójuk. 1812. Esztendő Julius elsején. Hung. Id. F. 65. vacat.

20. Fol. 66—68a. A dunántúli Superintendentia Relatiója egy felállítandó theologiai academia tárgyában. Hung. Id.

21. Fol. 69a—71b. Excerpta e protocollo V. Supdeae. Helv. Conf. Trans-Danubianae de ortu progressu et egressu duarum Supdtarum Trans- et Cis-Danubianarum Wesprémiensis scilicet, et Comaromiensis. Lat. Id.

22. Fol. 72—73. Kármán Józsefhez irt görög vers.

23. Fol. 74a—83a. Josephi Kármán: Planum Synodi Nationalis Ecclarum Rftor. Anno 1791. 9a Martii Posonii projectatum etc. Lat. Id.

24. Fol. 84[a]—89[a]. Az ecclesiák visitatiójára vonatkozó memorandum. Lat. et Hung. Id.

25. Fol. 90[a]—92[a]. Tuba István három levele (az első magyar, a két utóbbi latin nyelven) a XVIII. századból. F. 92[b]—93 vacat.

26. Fol. 94[a]—95[b]. A Túl a' Dunai V. Superintendentiának Pápán Januarius 15-dik napján 1811-dik Esztendőben tartott kissebb gyülése jegyzőkönyvének kivonata a 13-ik pontra. Hung. Id.

27. Fol. 95[a]—99[b]. 1806-dik Esztendőben Augusztusnak 24-dik napján Szabad királyi Pest Városában az Reformáta Eklézsia Párochiáján tartódván a Helvétiai Vallástételt követő négy Fő Tiszteletü Superintendentiák Generalis Conferentiájok jegyzőkönyve. Hung. Id.

28. Fol. 100[a]—100[b]. Testimonialis Communitatis Ács possessionis forma. Lat. Id.

29. Fol. 101. A Losontzi Gymnasiumnak Supplicationalis levele 1813 esztendőben. Hung. Id. F. 102. vacat.

30. Fol. 103[b]. A losonczi gymnasium más patense 1813-ból. Hung. Id.

31. Fol. 104. A losonczi ref. gymnasium magyar könyveinek töredékes jegyzéke. Hung. Id.

32. Fol. 105[a]—106[b]. 1799. okt. 8-ki gyüléséből kelt rendelet copiája. Lat. Id.

33. Fol. 107[a]—115[b]. Francisci Tóth: Articuli Visitationem Senioralem concernentes, anno 1812 mense Maj. Hung. Id.

34. Fol. 116. Levéltöredék talán Tóth F.-hez intézve. Hung. Id.

35. Fol. 117—118[a]. Ismeretlen levele Szilassy Józsefhez, főkurátorrá lett megválasztásakor. Hung. Id.

36. Fol. 119[a]. Levél 1812. jul. 18. (Pápa). Hung. Id. F. 120—121 vacat.

37. Fol. 122[a]—123[b]. Széles András levele, Cseke 1811. nov. 6. Tóth Ferenczhez. Hung. Id.

38. Fol. 124—128[b]. A szathmári oskoláról való jegyzék. Hung. Id.

39. Fol. 129[a]—132[b]. A beregi tractusbeli oskolák. Hung. Id.

40. Fol. 133—136[b]. A debreczeni Superintendentiáról és annak Püspökiről. Hung. Id.

41. Fol. 137—140[b]. Felvinczi (Alexander) Haeresiologiájának (Szabó K. RMK. II. 1518. sz.) könyvészeti leirása mindazon jegyzések feljegyzésekkel együtt, melyek a könyv tábláin, közzé kötött papirlapjain találhatók. (E feljegyzések a másolattal összevettetvén, a másolat hitelesittetett. A közlő.) Hung. Id.

42. Fol. 141[a]—142[a]. Bernátfalvi Bernát Mihály magyar levele 1814 jan. 10-ről Tóth Ferenczhez.

43. Fol. 143—144[a]. Keresztesi József ref. pap élete. Hung. Id.

44. Fol. 145—148. A mise szolgáltatásának rendi. Hung. Id.

45. Fol. 149[a]—150[a]. Első Ferdinandnak rendelete a reformatió terjedése ellen 1527 előtt. Lat. Id. (Copia.)

46. Fol. 151[a]. Juhász András magyar levele Tóth Ferenczhez 1808, máj. 26.

47. Fol. 152[a]—152[b]. VI. Károly 1716. nov. 14-iki rendeletének másolata. Lat. Id.

48. Fol. 152[b]. VI. Károly egy más rendeletének töredéke, befejezés nélkül. — Copia. — Lat. Id.

49. Fol. 153. XIV. Kelemen pápának Ignácz veszprémi püspökhöz intézett irata. Lat. Id. Copia.

50. Fol. 154. Rendelet a vegyes házasságokból származott gyermekek megkeresztelésére és a vallásba való felvételére. Lat. Id.

51. Fol. 155—156[b]. Representatio Comitatus Neogradiensis erga Benignam Repositoriam Resolutionem Regiam ddto 28 die Januarii 1790. emanatam. Nyomtatvány kézirat gyanánt. Lat. Id.

52. Fol. 157—159[a]. Preces Consistoriorum in Transsylvania Helv. et. Aug. Conf. addictorum in Negotio Tolerantiae ad Imperatorem et Regem Ap. Lat. Id.

53. Fol. 159[b]. Rescriptum II. Josephi Lat. Id.

54. Fol. 160—163. Gömör megye közönségének felirata a Helytartó Tanácshoz, annak 16039. sz. 1793. júl. 25-én kibocsátott, a könyvek censurájára vonatkozó rendeletére. Nyomtatvány. Magyar.

55. Fol. Ordinatio Regia ad Sptiam Trans-Danubianalem. Lat. Id.

56. Fol. 165. Resolutio Regia ad Sptiam Trans-Danubianalem. Lat. Id.

57. Fol. 166. Töredék.

58. Fol. 167—168^{b}. A Dunántúli Suptia válasza a vegyes házasságok kötésére vonatkozó királyi resolutióra. Lat. Id.

59. Fol. 169^{a}. Resolutio. Lat Id.

60. Fol. 170^{a}—171^{a}. A Dunántúli Suptia felirata a vegyes házasságok tárgyában. Lat. Id.

61. Fol. 172^{a}—173^{a}. Szeiler György: A Keresztény Vallásnak védelmezése, czimű művének censurájára vonatkozó felirat. Lat. Id.

62. Fol. 174^{a}—175^{a}. Felirat a debreczeni kollegyumnak theologiai Academiává emelésére. Lat. Id.

63. Fol. 176^{a}—178^{b}. Benignae Resolutiones Regiae dedato 24. Aprilis 1812. etc. erga Inclytorum Statuum et OO. Regni Gravamina, et Postulata emanatae. Lat. Id.

64. Fol. 179^{a}—180^{a}. Irat az Edictum Tolerantiae tárgyában. Lat Id. F. 181^{a} vacat.

65. Fol. 182—185^{b}. Rationes et Considerationes, quibus ducta Superintendentia Helv. Conf. addictorum Trans-Tibiscana, Conjugium cum vidua Fratris indispensabile pronunciat. Lat. Id.

66. Fol. 186^{a}—187^{b}. A „Túl a Dunai Reformatus Superintendensek vagy Püspökök élete“ czimű munka Censurájára vonatkozó felirat. Lat. Id.

67. Fol. 188^{a}—191^{a}. Iratok a Superintendentiáktól. a Helytartó tanácshoz és viszont. Lat. Id.

II.

Tom. II. fol. 113. Continet:

1. Fol. 2^{a}—10^{b}. A pápai reformata szt. ecclézsiának rövid históriája és sokféle fátumai. Eőry János művének XIX. sz. másolata.

2. Fol. 11^{a}. A pápai ecclésia kormányzó testületének listája 1650. jul 3-ról. XIX. sz. másolat.

3. Fol. 12—28^{a}. A pápai szt. ecclésiának rövid históriája, melyet megírt Tóth. F. Hung. Id. XIX. sz. kézirat.

4. Fol. 24^{a}—32^{b}. Nevezetesebb protestans ecclésiák, s azoknak praedikátoraiknak esztendő szám szerint való lajstromával együtt. Hung. Id. XIX. sz. kézirat. F. 33 vacat.

5. Fol. 34—37. Ecclesiae Reform. Papensis origo, incrementum et fata. Hung. Id. Ms. Sec. XIX.

6. Fol. 38. Kocsi Bálint eredeti magyar levele 1637. jun. 6. Hung. Id. MS. Sec. XVII.

7. Fol. 39. A pápai papok neveik. MS. Sec. XIX. Hung. Id.

8. Fol. 40. Varia minora notata. Hung. Id. MS. Sec. XIX.

9. Fol. 41—42^{b}. A pápai Ekklésiának Jósef Császárhoz beadott instantiája az Exercitiumnak és oskoláiknak visszaállítására. Copia Sec. XVIII. Lat. Id.

10. Fol. 43—44^{b}. Ugyanazon ügyben felküldött deputatusok feljegyzései. Hung. Id. Sec. XVIII.

11. Fol. 45—47^{b}. Humillimae Reflexiones in eadem causa. MS. Sec. XVIII. Lat. Id. F. 48 vacat.

12. Fol. 49^{a}. Copia responsionis Josephi II. ad instantiam Ecclesiae Papensis in causa religionaria exhibitam de a. 1783 die 29° Martii. Lat. Id.

13. Fol. 50^{a}. Excerpta ex Archivo Ecclesiae Papensis. F. 50^{b}—52^{b}. vacat.

14. Fol. 53^{a}. Excerpta ex Archivo Ecclesiae Ref. Papensis.

15. Fol. 54—55^{a}. A pápai templom és oskola elvételének (1752.) históriája. MS. Sec. XVIII. Hung. Id.

16. Fol. 56^{a}. Szokolyai Jánosnak adott eredeti Testimonium a XVIII. sz. (1732.) Lat. Id.

17. Fol. 57^{a}. Eredeti nyári supplicationalis patens 1775-ből a pataki főiskola részéről. Hung. Id.

17. Fol. 58—71^{b}. A pápai helv. hitv. szabad vallásgyakorlására vonatkozó iratok, egykorú másolatokban a XVIII. szból. Lat. Id.

19. Fol. 73—75^{b}. Oratio Causas pristinum Ecclesiae Papensis nitorem deformantes breviter perstringens. MS. Sec. XVIII. Lat. Id. F. 76. vacat.

20. Fol. 77^{a}. A pápai iskola 1791. jun. 22. patense. Eredeti. Hung. Id.

21. Fol. 78—79^{b}. A pápai reform. ekklézsia körlevele egy harmadik tanári állás rendszeresítésére vonatkozólag. Nyomtatvány. Magy. ny.

22. Fol. 80^{b}, 81^{a}—82^{b}. 83^{a}—84.^{b}. Jegyzetek. Magy. ny.

23. Fol. 85. A pápai főiskola tanárai és rectora levele Tóth Ferenczhez. Eredeti. Magy. ny.

24 Fol. 86. Levél ugyanazoktól ugyanahhoz 1812. aug. 25. Magy. ny. Eredeti.

25. Ugyanaz.

26. Fol. 88[b]. Jegyzetek. Magy. ny. F. 88[b]—90[b] vacat.

27. Fol. 91—92. Conspectus Coordinationis Literariae, Gubernationisque Illustris Collegii Reformatorum Papensis. Másolat. Lat. Id.

28. Fol. 93—95[a]. A pápaiak előterjesztése 1800. május 10-ikéről a Superintendentiális Consistoriumhoz sérelmeik tárgyában. Magy. ny. Másolat.

29. Fol. 96[a]. A pápai főiskola eredeti supplicationalis levele 1807. aug. 20-áról. Magy. ny.

30. Fol. 97[a]. Posa Gábor segélyt kérő levelének másolata 1807. decz. 20-áról. Magy. ny.

31. Fol. 98[a]. A pápaiak jelentése a Superintendetiához az 1809. franczia hadjárat alkalmából megzavart tanítási rend helyreállítása iránt. Másolat. Magy. ny. F. 98[b]—101. vacat.

32. Fol. 102. Szilassy József levele a Consistoriumhoz a pápai iskola fölsegítésére indítandó gyűjtés tárgyában, 1813. febr. 4-ről. Eredeti. Magy. ny.

33. 103—104. Tóth Ferencz levele 1810. apr. 10-ről. Másolat. Magy. ny.

34. Fol. 105. A pápai scholasticai Consistorium tagjainak jelentése az espereshez 1813. febr. 28-ról. Impurum. Magy. ny. F. 106. vacat.

35. Fol. 107—113[a]. Egyháztörténeti jegyzetek Tóth Ferencztől. F. 112[b]—112. vacat.

III.

Tom. III. fol. 135. Continet:

1. Fol. 2[a]—17[a]. A Dunán innen levő Venerab. Superintendentiák Reformatiója Históriájának tsekély és rövid lerajzolása Főtiszteletü Tormási János Gen. Notarius által. Magy. ny. Eredeti. XIX. sz. b. kézirat.

2. Fol. 18[a]—28[b]. Tormássy János Generalis Nótárius úrnak a XVIII. századbeli Magyar Protestans Ekklésiákat illető Ekklésiai Jegyzései. XIX. szbeli másolat. Magy. ny.

3. Fol. 29—48[b]. Az Evglmi, mind a két Confessión lévő

Ekknak a Tolerantiale kiadattatásától fogva, mind a mái napig tartó sérelmeinek, és az azokat illető k. Resolutióknak, a Novellaris Articulus szerént való rövid és edgyűgyű summázatja. Irta Tormássy János. XIX. szb. kézirat. Magy. ny.

4. Fol. 47—59^{b}. Tormássy János: A pesti religionaria Commissio Actáinak rövid és egyűgyű summája. XIX. szb. másolat. Magy. ny. F. 60. vacat.

5. Fol. 61—64^{b}. A Regierungnak a Bétsi Rftum V. Consistorium eleibe tett azon kérdésére: An Dogmatibus H. C. contrarium est, ut Mulier eidem Confni addicta si ad puerperam R. Catham pro ferendo auxilio advocetur et Infans in Extremo vitae periculo constituatur ut prolem R. Catham baptiset, adstringatur. Magy. ny. XIX. szd. másolat. F. 65 vacat.

6. Fol. 66—70^{a}. Stricturae Historico Theologicae de Lithurgiis Ecclesiae Reformatae Eucharisteis. Lat. Id. Copia.

7. Fol. 70^{a}—75^{b}. Appendix ad Reflexiones de variis Ecclae Reformatae Liturgiis. Lat. Id. Copia.

8. Fol. 76^{b}—81^{b}. Stricturae leves ac fugitivae in Novam Studiorum Normam Regm. Lat. Id. Copia Sec. XIX.

9. Fol. 82—86^{b}. Observationes in instantiam S. Majestatis Nomine Superintendentiae Trans-Tibiscanae ao. 1790. Mense Octobri porrectam a D. Aar. Nicolao Sinai. Lat. Id. MS. Sec. XVIII. Originale.

10. Fol. 87—90^{a}. Ad Nrum 12. Lit. C., Instantia contr. Bap. per Obstetrices a parte Superint. Cis-Tibiscanae cum notis. Lat. Id. Originale MS. Sec. XIX. f. 90^{b}—91^{b} vacat.

11. Fol. 92. A Rátz Kevy körösztény Lelki Tanítók Genealogiájok. MS. sec. XVIII. Hung. Id.

12. Fol. 93. Notata hist. eccl. Hung. Id. a Francisci Tóth.

13. Fol. 94—95. Néhai Fő Tiszt. Superintendens Tormássi János Úr Élete rövid leirása. Magy. ny. XIX. sz. k. i.

14. Fol. 96—99. Tormássi Jánosnak a Duna melléki Superintendentia eredetét illető Jegyzései. Magy. ny. XIX. szb. kézirat.

15. Fol. 100—103. A Kis Kún Szent Miklósi Reformata Eklésia Protocollumából az 5-dik, 6-dik s több Lapoknak kiirása. Másolat. Magy. ny. f. 104. vacat.

16. Fol. 105—126[a]. A Dunán innen lévő főtiszt. Superintendentiának Püspökjeiről, a mennyiben azokat az imitt amott található Irásoknak rövid és homályos töredékeiből ki lehetett nyomozni. Magy ny. Másolat, csonka.

17. Fol. 127—128[a]. Egy levéltöredék. XIX. sz. másolat. Lat. Id.

18. Fol. 129—133[a]. Varia Notata Fr. Tóth. Hung. Id.

19. Fol. 133—134[a]. Tóth Ferencznek Tormássy Jánoshoz intézett levelének 1808 d. 20. impuruma, magy. ny. Fol. 133—134[a]. F. 134[b]—135[a] vacat.

IV.

Tom. IV. fol. 68. Continet :

1. Fol. 1[a]. Czímlap. F. 1[b]—3 vacat.

2. Fol. 5—5[b]. Tóth Ferencz: Dévai Biró Mátyás élete. Eredeti XIX. sz. magy. ny. kézirat.

3. Fol. 6—7[a]. A protestáns Ekklézsiai históriát illető jegyzések. Tóth Ferencz eredeti kézirata. F. 7[b]—8. vacat.

4. Fol. 9—10[a]. Tóth F. Mi az oka annak, hogy a protestáns vallás oly hamar megtetszett és lábra kapott Magyarországban? Eredeti.

5. Fol. 11[a]—16[b]. Tóth F. Töredékek Lampe-Ember Pál historiájának tévedései megigazítására. Eredeti.

6. Fol. 17[a], f. 18[a], f. 19[a], f, 20[a], f. 21[a]. Tóth F. eredeti, különféle jegyzetei.

F. 21[b]—22[a] vacat.

7. Fol. 22[b]. A protestáns vallás állapota a bécsi pacificatio előtt. Tóth F. eredeti jegyzése.

8. Fol. 23—24[a]. A bécsi pacificatio. Tóth F. eredeti jegyzése.

F. 24[b]—26 vacat.

9. Fol. 27[a]. Porosz-zsinat 1846 jun. 13.

F. 27[b]—28[a] vacat.

10. Fol. 28[b]. Scheidemühli zsinat 1846. jul. 24.

F. 29—32 vacat.

11. Fol. 33—34[a]. Magyar zsinatok.

F. 34[b]—25 vacat.

12. Fol. 36—43[a]. Extractus ex Iure Eccles. Evangelicorum. Lat. et. Hung. Id. MS. Sec. XIX,

F. 43b—52a vacat.

13. Fol. 52b. Tóth F. eredeti jegyzése.

14. Fol. 53a. Otrokócsi Fóris Ferencz élete. Tóth F. eredeti irata.

15. Fol. 54a. Oskolák.

F. 54b.—67a vacat.

16. Fol. 67b. Protestáns Collegiumok és historiák irói.

F. 68 vacat.

V.

Tom V. fol. 150. Continet:

Fol. 1a. Czimlap.

F. 1b—3 vacat.

1. Fol. 4. A szapi reform. egyház matrikulájának magy. nyelvü másolata a XVIII. szból.

2. Fol. 5. A reformatio idején a zsinatban mondott könyörgések. XIX. szbeli másolat. Lat. Id.

3. Fol. 6—7b. A papok felesketésének formulája 1655-ből. XIX. századbeli másolat. Lat. és magy. ny.

4. Fol. 8. Gál Imre püspök zsinatot összehivó két levele 1652. és 1654-ből. Lat. ny. Másolat.

5. Fol. 96. Száky István ugyanolyan levelei 1656. és 1658-ból. Lat. ny.

6. Fol. 9b—10a. A komáromi superintendentia II. protocollumának titulusa, XIX szb. másolat. Lat. ny.

Fol. 10b vacat.

7. Fol. 11a. Száky Jánosnak 1659. zsinatra hivó latin levele. Másolat.

8. Fol. 11b. Az 1663-iki farkasdi zsinat végzései. Lat. ny. Másolat.

9. Fol. 12a. Kaniseus Mihálynak püspökválasztásra meghivó levele 1652-ből. Lat. ny. Más.

10. Fol. 12b. Nikos Jánosnak 1654-beli zsinatra hivó levele. Lat. ny. Más.

11. Fol. 12b. Az 1664-iki farkasdi zsinat végzései. Másolat. Magy. ny.

12. Fol. 13b. Három győri ref. pap házára vonatkozó német okmány-másolat a XVIII. szból.

13. Fol. 14. A nagy-győri e. ref. iskolára és ekklézsiára vonatkozó documentumok másolata Lat. ny. F. 15, csonka, tartalmazza a győri praedikatorok neveit.

F. 16 vacat.

14. Fol. 17^{b}. Mandatum regium, quo Publicum Religionis Exercitium Jaurini tollitur, ab a. 1749. Lat. Id. Copia.

15. Fol. 17^{b}. Rescriptum Liberae Reaeque Civitatis Jauriensis, ab a. 1749. Lat. Id. Copia.

16. Fol. 18—20^{b}. Diplomata negotium Jacobi Torkos concernentia. Lat. Id. Copia.

17. Fol. 21^{a}. Mandatum Campanile Ratotiensium concernens, ao. 1752. Copia. Lat. Id.

18. Fol. 21^{b}. Mandatum, quo exercitium Religionis publicum Papae tollitur 1752. Copia. Lat. Id.

19. Fol. 21^{b}. Inhibitio, Ecclesias Protest. in Cottu Saladiensi ortas concernens. Lat. Id. Copia.

20. Fol. 22^{a}. Mandatum ad Eppum Vaciensem directum de non cogendis Protestantibus religioni contrarium agendi ab a. 1753. Copia. Lat. Id.

21. Fol. 22^{b}. Mandatum ad Supremos Comites directum, ne in religionis negotio aliquid agatur. Ab anno 1753. Lat. Id. Copia.

22. Fol. 23^{a}. Mandatum introductionem ministrorum in Ecclesias concernens. Anno 1574. Lat. Id. Copia.

23. Fol. 23^{b}. Mandatum explanatorium, Apostatas concernens. Ab. anno 1755. Copia Lat. Id.

24. Fol. 24^{a}. Mandatum contra Apostatas, et quo educatio Prolium ex Mixtis Matrimoniis natarum definitur. Copia. Lat. Id.

25. Fol. 24^{b}. Mandatum de investigatione Apostatarum. A 14—25. terjedő számok egy füzetben egy kéztől valók.

26. Fol. 25. A szabad Szentkirályi egyház régiségére vonatkozó okiratok másolatai 1648. 1727-ből Magy. ny.

27. Fol. 26^{a}. A pap-keszi Ecclesiának adott török protectionalis levél 1650-ből. Magy. ny. másolat.

Fol. 26^{a}—26^{b} vacat.

28. Fol. 27^{a}. Komárom városa határozata 1777-ből, hogy a városba szabad bemenniök a prot. prédikátoroknak, de mellékök hajdú adatik. Lat Id. Copia.

29. Fol. 27[b]. Királyi parancsolat arról, hogy Révkomáromban se papnak se akademikusnak nem szabad bemenni. 1777. szep. 16-ról. Lat. Id. Copia.

30. Fol. 28. Species Facti. A Révkomáromi Helv-Confessión lévők Exercitiumoknak viszontagságairól. Magy. ny.

31. Fol. 29. A Révkomáromi professorok lajstroma. Tóth Ferencz eredeti irása. Magy. ny.

Fol. 30. vacat.

32. Fol. 31—35[a]. A komáromi collegiumnak fölsőbb osztályokkal való megerősítésére vonatkozó okiratok másolatai stb. ao. 1794. Lat. Id.

33. Fol. 36[a]. Tóth F. nehány jegyzete a révkomáromi ref. coll. tanárairól. Magy. ny.

34. Fol. 37—44. A révkomáromi ref. coll. értesítői 1805. 1806., 1807. és 1808-ból. Nyomt. Az 1803-ból való latin, a többi magyar ny.

F. 45. vacat.

35. Fol. 46—74. Révkomáromi Augustana Confession lévő Evangelica gyülekezet Históriájának rövid ábrázolása. Befejezetlen. Magy. ny.

36. Fol. 75[a]. Lorántffy Zsuzsánnának 1650. szept. 27-éről kelt levelének másolata, melyben a révkomáromi Ecclésiának 320 tallért ad. Lat. Id.

37. Fol. 75[b]. A kiskomáromi Templomot és Reform. Ecclésiát illető Protectionalis levél 1641-ből. Lat. Id. Copia.

38. Fol. 76[a]. Tóth Ferencz: Czeglédi Istvánnak élete. Befejezetlen. Magy. ny.

F. 77[b] vacat.

39. Fol. 77—82[b]. A túl dunai, felső Duna melléki, és Samarjai ref. Superintendentiák püspökeiről irt jegyzései Tóth Ferencznek. Magy. ny.

40. Fol. 83—86. Ugyanazon superintendentiák ecclésiáiról irt jegyzések ugyanattól. Magy. ny.

41. Fol. 87—88. Notationes ex protocollo Tractus Révkomáromiensis. Hung Id. Copia XIX. Sec.

42. Fol. 89[a]. A pápai eccl. matrikulájából kiirt ecclesiák és papok nevei. Copia. Magy ny.

43. Fol. 89[b]. A pápai ecclésia patronusai 1665 körül. Lat. Id.

44. Fol. 90[a]. A nagy-szombati Ecclésia Patronusai. Lat. Id. Copia.

45. Fol. 90[b]. A Révkomáromi Ecclesia Patronusai. Lat.

46. Fol. 91. A pápai seniorok és ezen traktusbeli ecclésiák. Magy. ny. Tóth Ferencz irása.

47. Fol. 92—93[a]. Túl a dúnai Superintendentiabeli Seniorságok, Tóth Ferencztől. Magy. ny.

F. 93[b]—94 vacat.

48. Fol. 95. A peremartoni esperesség históriájára tartozó dokumentumok. Magy ny. másolat.

49. Fol. 96[a]. Kocsi Major István Sup. bőjtöt hirdető magyar levele 1739. jun. 10-ről. Másolat.

50. Fol. 96[b]. Szászki János győri tanár 1731. jun. 13-án kelt, Diószeghi Mihályhoz irt latin levelének másolata.

51. Fol. 97[a]. A tatai tractus espereseiről. Jegyzések.

F. 97[b] vacat.

52. Fol. 98[a]. A csallóközi tractus Seniorairól. Jegyzések.

F. 98[b] vacat.

53. Fol. 99[a]. A Somogyi Seniorok és tractus.

F. 99[b]—100[b] vacat.

54. Fol. 101. A kis-komáromi és szentgróthi Ecclesiák matrikulájából tett jegyzések. Magy. ny. eredeti.

55. Fol. 102[a]. A Somogyi régi ekklésiák. Eredeti. Magy. ny.

F. 102[b]—103. vacat.

56. Fol. 104. Notationes ex Matricula Kis-Komaromiensi p. 159. Hung. Id. Orig.

57. Fol. 105. Catalogus Ecclesiarum Ven. Tractui Interiori Sümeghiensi, alias Belső Somogy, ingremiatarum. Lat. Id.

F. 106 vacat.

58. Fol. 107[a]. A tatai tractusbeli némely ecclésiáknak elvételét illető Parancsolat. Lat. Id. Copia.

F. 107[b]—108[a]. vacat.

59. Fol. 108[b]. Beneficia Hungarorum Helv. Conf. ad. exteras Academicas Peregrinantium. Lat. Id.

60. Fol. 109[a]. A tatai oskoláról.

F. 109[b] vacat.

61. Fol. 110[a] A szőnyi oskoláról.

F. 110[b]. vacat.

62. Fol. 111—112^{b}. Observationes ex protocollo Ven. Superintendentiae Cis- et Trans-Danubianae. Hung. Id.

63. Fol. 113—114^{a}. A veszprémi ecclésia protocollumából való jegyzések. Magy. ny.

F. 114^{b} vacat.

64. Fol. 115—117^{b}. Notationes ex protocollo Ven. Superintendetiae Vesprémiensi ab anno 1708 curato. Copia. Lat id.

65. Fol. 118^{b}. Notationes ad Ecclesiam R.-Comaromiensem.

66. Fol. 119^{a}. Excerpta ex historia Familiae Gálianae. Magy. ny.

F. 119^{b}—120 vacat.

67. Fol. 121. A nagy-dobszai Ecclesiára vonatkozó documentumok. Copia. Magy. ny.

68. Fol. 122—127^{b}. A veszprémi tractusbeli ecclésiák rövid históriája. Magy. ny.

69. Fol. 128. A Rátóton lakó Helv. Hitv.-ók egyházának történetére vonatkozó XVIII. szbeli irat. Lat. ny.

70. Fol. 129—130. Osváth István eredeti magyar végrendelete.

F. 131^{a} vacat.

71. Fol. 131^{b}. Hetényi János levele Tóth Ferenczhez Magy. ny.

72. Fol. 132. Kármán József püspök élete. Magy. ny.

73. Fol. 133. A kotsi reform. eccl. jegyzőkönyvének kivonása. Magy. ny. másolat.

F. 134 vacat.

74. Fol. 135—146. Szondi Susánna végrendelete. Magy. ny. másolat.

F. 147 vacat.

75. Fol. 148—149^{a}. Lajstrom.

F. 149^{b}—150 vacat.

VI.

Tom. VI. fol. 198. Continet:

1. Fol. 2—4^{b}. A vittenbergai magyar tanulók lajstroma 1522—1600. Tóth Ferencz eredeti jegyzetei. Magy. ny. f. 5 vacat.

2. Fol. 6—26^{a}. Stephani Szegedini vita Auctore Matheo Scaritzeo. Copia. Sec. XVIII. Lat. Id. f. 26^{b}—27 vacat.

3. Fol. 28—32[a]. Excerpta ex. I. Burii libro: Micae etc. MS. orig. Francisci Tóth. Lat. Id. f. 32[b]—33 vacat.

4. Fol. 34[a]. Epistola Ludovici Regis ad Cives Bartphenses ex anno 1526. Copia. Lat. Id.

5. Fol. 34[b]. Kurutz Gergely 100 ftos pasquillusa Béllyei Péterre. Magy. ny. Másolat. f. 35 vacat.

6. Fol. 36—38[b]. Lajstroma a nálam (Tóth F.) található documentumoknak. Magy. ny. Eredeti. f. 39 vacat.

7. Fol. 40—70. Notationes, descriptae ex collectionibus Danielis Crudy Praed. Posoniens. ad historiam reformationis in Hungaria pertinentes. Lat. et Germ. Ide. Copia. Mancum f. 71 vacat.

8. Fol. 72[a]—78[b]. Notationes ad historiam reformationis pertinentes per Franciscum Tóth. Orig. Hung. Id.

a) A reform. Ecclesiák Confessiói. f. 72[a].

b) A reform. Ecclesiák Zsinatjuk. f. 72[b].

c) Erdélyi reform. Zsinatok. f. 73[a].

d) Cánonok. f. 73[b].

e) A papok exmissióját, ordinatióját, felszentelését és a püspökök visitatióját illető jegyzések. f. 74.

f) Ecclesiák visitáltatása. f. 75[a] (f. 75[b] vacat).

g) Nevezetesebb régi reform. Ecclesiákról való jegyzések. f. 76—77[a]. f. 77[b] vacat.

h) A XVI. szban áttérő magy. és erd.-országi mágnások lajstroma. f. 78. f. 79 vacat.

9. Fol. 80—81. Emerici Zygerii Epistola ad Mathiam Illyricum, anno 1549 die 3[a] Aug. exarata. Copia sec. XIX. Lat. Id.

10. Fol. 82—83. Tóth Ferencz: A baranyai Superintendentia püspökei.

F. 84—85. Tóth Ferencz: Nevezetesebb Oskolákról való jegyzések.

11. Fol. 86[a]. A protestansok iránt jó akaratú pápisták nevei. Magy. ny. Eredeti f. 86[b]—87 vacat.

12. Fol. 88. A lutherana ecclesiákról s oskolákról való jegyzések. Magy. ny. Eredeti. f. 89[a] vacat.

13. Fol. 89[b]. Lutherana Zsinatok.

14. Fol. 90—91[a]. Deductio Fundationum in exteris acade-

micis factarum studiosae iuventuti utrius Confess. Evangelicae dari solitarum. Lat. Id. f. 91[b] vacat.

15. Fol. 92—98. A protestánsoknak 1741-ben Mária Theresiához beadott Instantiájok. Lat. Id. Copia. f. 99 vacat.

16. Fol. 100—113. A protestánsok más Instantiája Mária Theresiához. Kelet és befejezés nélkül. Lat. Id. Copia.

17. Fol. 114—122[a]. Mária Theresia levele Barkóczy bibornokhoz és Barkóczy válasza 1763. ápr. 20-ról. Lat. Id. Copia.

18. Fol. 123—124. Virágh Mihály superintendens körlevele 1759-ből. Magy. ny. másolat.

19. Fol. 125—129. Dömötör Pálnak a Felső Baranyai egyház 1806-ban tartott gyűlésén mondott beszéde. Magy. ny. Másolat.

20. Fol. 130—137[a]. A pesti püspöki Consistoriumnak rendeletei az esperesi visitatióról. Magy. ny. Másolat. f. 137[b] vacat.

21. Fol. 138—139. Stricture Historico-Theologice de Lithurgiis Reformationis. Lat. Id.

22. Fol. 140—141. A bogyiszlói ref. ekl. jegyzőkönyvéből való kivonat. Magy. ny.

23. Fol. 142—145[a]. Francisci Tóth: Notationes ex Libris Bibliothecae Collegii Révkomáromiensis Ao. 1806 facta. Originale. Hung. Id.

24. Fol. 146[a]—146[b]. Csokonai V. Mihály névnapi köszöntője Lukáts József Seniorhoz. Copia. f. 146[b]—147 vacat.

25. Fol. 148—151[a]. Ad Regem Josephum II. directa instantia Curatorum et Superintendentium utriusque Confessionis addictorum in Hungaria. Ao. 1782. Lat. Id. Copia.

26. Fol. 151[b]. Determinatio Cottus Zempleniensis. Lat. Id. Cop.

27. Fol. 152[a]. Formula, melyben insinuáltatik a túl a dunai püspöktől, hogy a házassága valakinek nem ellenkezik a mi vallásunkkal. Lat. Id. Copia. f. 152[b] vacat.

28. Fol. 153—154[a]. A reformata ecclesiák új Énekes könyvét illető akták. Magy. ny. f. 154[b] vacat.

29. Fol 155—158. Programma ad censuram semestralem scholae Mező-Berényiensis, Ao MCCCVII die XXIV. Febr. Inest. Dissertatio Johannis Zachariae Oertel; de melioribus Cantionibus Latinis in Hungariae Evangelicae Scholas Grammaticales introducendis. Lat. Id. Impressum.

30. Fol. 159—160. Pest vármegye RRnek felirata a F. Helytartó Tanácshoz II. József alatt az országra eső sérelmek ügyében 1790. Nagy Bold. Assz. hava 21. napján tartott ülésükből. Impressum. Magy. ny.

31. Fol. 161—162. Nógrád vármegye rendeinek *a)* körlevele (f. 161[a]). II. Jósef halála után a többi megyékhez, és mellékletül 1790. április 7-iki közgyülésének *b)* jegyzőkönyve. Impressum. Lat. et Hung. Id.

32. Fol. 163—164. Vide 30. sz. Duplum.

33. Fol. 165[a]. Vide 31. *a)* duplum.

34. Fol. 166—167. Representatio Cottus Neogradiensis erga Benignam Resolutionem Regiam Repositoriam ddto 28va. Januarii 1790. emanatam. Lat. Id. Impressum.

35. Fol. 168. Vide 31. sz. *b)* duplum.

36. Fol. 169—174[a]. A kalocsai érsek elnöklete alatt tartott 1790. nov. 30. Convent Repraesentatióját aláiró és alá nem iró katolikusok katalogusa. Lat. Id. Impr.

37. Fol. 175—176. Projectum Representationis Superintendentiae Montanae in merito Coordinandi Studii Theologici. MS. Lat. Sac. XIX. f. 177[a] vacat.

38. Fol. 177[b]. Kiliti István frankfurti magyar tanuló eredeti útlevele 1727-ből. Nyomtat. Form.

39. Fol. 178. Ugyanannak 1726-ban Bécsben kiadott német útlevele.

40. Fol. 179. Decretum Francisci, Episcopi Jauriensis, quo B. Virginis S. Imago Dömölkiensis Miraculosa declaratur. Lat. Id. Impressum. (ab a. 1745).

41. Fol. 180. H. Venema latin levele 1727. jul. 31-ről Kiliti ügyében. Hanenburg. Eredeti. f. 181 vacat.

42. F. 182. Recomendationalis Epistola Collegii Debreczinensis ad Academias exteras pro Stephano Kiliti. MS. Lat. Sec. XVIII. (1725) Orig. f. 183 vacat.

43. Fol. 184—187. Okiratmásolatok a protestantismus rendtartására stb. vonatkozólag. Lat. Id.

44. Fol. 188—191[b]. Névtelen Levele, melyben egy Pápista arra int egy Kálvinistát, hogy legyen pápistává. Copia. Magy. ny.

45. Fol. 191[b]. Fides Ecclesiae R. Cath. de Sacramento Eucharistiae. Lat. Id. Mancum.

46. Fol. 192[a]. Observationes ex Horányi Memoria. Lat. Id. f. 192[b]—193 vacat.

47. Fol. 194[a]. Auctorok a magyarországi reformatióra. Lat. Id. f. 194[b]—195 vacat.

48. Fol. 196—197. Mindenes Jegyzések. Magy. ny. Ered.

49. Fol. 198. Tartalomjegyzék.

Következik IV kötet in quarto.

VII.

Tom. I. fol. 126.

A nevezetesebb reformáta oskoláknak és eklézsiáknak históriáját illető jegyzések.

1. 2—18. levél. Hétzei Pál: A váradi reformata eklézsiának és iskolának állapota. Magy. ny. Eredeti 1807-ből.

2. 19—20[a]. l. Hétzei Pál eredeti magyar levele Tóth Ferenczhez 1807. márczius 9-ről.

20[b]. vacat.

3. 21—30[a]. l. A szikszói reformata eklézsia és oskola története. Magy. ny. XIX. sz.-beli kézirat.

30[b]—31. l. vacat.

4. 32—35[b]. l. A szikszói praedicatorok lajstroma. Magy. ny. XIX. századi kézirat.

5. 36—41[a]. l. A losonczi reformata iskola Patai Jánostól.

41[b]. l. vacat.

6. 42—49. l. A losonczi ref. eklézsiáról. Patai Jánostól. (Eredeti 1807-ből).

7. 50. l. Lévai Bálint eredeti magyar levele 1807. ápr. 3-ról Tóth F.-hez.

8. 51—56. l. Lévai Bálint a túri iskola és egyház történetéről. Eredeti XIX. sz.

9. 57—58[a]. l. Hári Péter eredeti levele 1807. okt. 16-ról Tóth F.-hez.

10. 59—68[a]. l. Oratio Petri Hari. Lat. Id. Orig. MS. Sec. XIX.

68[b]. l. vacat.

11. 69—73[a]. l. A kecskeméti ref. iskola története Császári Losi Páltól és ugyanannak levele 1807. márcz. 22-ről. Eredeti Magy. ny. XIX. szb. kézirat.

12. 74—75[a]. l. Fodor Gerzon eredeti magy. levele Tóth F.-hez 1806. nov. 13-ról.

75[b]. l. vacat.

13. 76. l. Gyarmathi Sámuel eredeti magy. levele Tóth Ferenczről 1806. okt. 7.

77. l. vacat.

14. 78—83. l. Sárközy István eredeti magyar levele Tóth Ferenczhez. Benne foglaltatik a kiskomáromi eklézsia története.

15. 84—87[a]. l. Kővári Pál három levele (1806. decz. 29., 1809. decz. 30., 1810. ápr. 28.) s benne a tatai iskolára vonatkozó tudósítások. Eredeti. Magy. ny. XIX. szdi kézirat.

16. 88—89[a]. l. Balogh Móses eredeti magy. levele 1806. okt. 13-ról Tóth Ferenczhez. (A rimaszombati ref. iskoláról).

17. 90—125. l. A Maros-Vásárhelyi Reformata Collegium Históriája. Köteles Sámueltől. XIX. szbeli magyar kézirat.

126. l. vacat.

VIII.

Tomus II. fol. 303.

1. 2—9. l. I. Ferdinandnak 1527-ben a protestánsok ellen kiadott rendelete. XIX. szbeli másolat (1807) az okirat eredetijéről. Ném. ny.

2. 10—15[a]. Articuli Christianae Confessionis Erdődini a Pastoribus Ecclesiarum Conscripti 20°. 7-bris 1545. Lat. Id. Copia a Sec. XIX.

15[b]. l. vacat.

3. 16—23. l. Kerekes Ábel három eredeti magyar levele Tóth Ferenczhez (Szászváros 1811. okt. 15., 1812. febr. 6., 1812. márcz. 26.)

4. 24—25[a]. l. Sinai Miklós levelének (1766. jul. 8-ról) XIX. századi másolata. Magy. ny.

25[b]. l. vacat.

5. 26[a]. l. Vécsey Zsigmond levele Tóth Ferenczhez 1808. szept. 27-ikéről.

26 —27. l. vacat.

6. 28—29. l. A sárospataki anyaiskolának rövid, de hiteles kútfejekből folyó históriája. Magy. ny. XIX. sz.

7. 30—32[a]. l. Melius Péter Előbeszéde a Váradon 1568-ban

megjelent könyvéhez: A szent Jánosnak több jelenések stb. (Szabó K. 69. sz.)

32b. l. vacat.

8. 33—40. l. Dissertatio historica de Reformationis in Hungaria initiis, conscripta per Anonymum. Lat. Id. MS. Sec. XVIII. (Sinai Miklós Hist. Eccl. kivonata).

9. 41. l. Idősb Frater Pál eredeti levele 1800. jan. 28-ról.

10. 42. l. Túl a Dunai Püspökök névsora. Lat. Id. MS. sec. XVII. (1696-ból).

11. 43a. l. Jegyzések a csöglei egyházról.

12. 44—47. l. Komáromi Pál: A kocsi reform. Eccl. rövid históriája. XVIII. századi magy. kézirat

13. 48—55a. l. Molnár Albert Epistolája Scultétus Ábrahám prédikációi elébe és Scultétus előszava ugyanott. (Postilla Scultetica. Oppenheim 1617. Szabó K. 475.)

55b. l. vacat.

14. 56—67. l. Milotai Irtoványának „Előljáró beszéde, Epigrammata, és a Kegyes olvasóhoz" másolata. (Szabó K. 474. Debreczen 1617.) Magy. ny.

15. 68—69a. l. Gaal Péter magyar levele 1806. decz. 27-ről Tóth Ferenczhez.

69b. l. vacat.

16. 70—71. l. Fazekas György eredeti levele 1808. okt. 8-ról Tóth Ferenczhez.

17. 72—73a. l. Szathmári P. István eredeti levele 1783. aug. 7. Tóth Ferenczhez.

73b. l. vacat.

18. 74—77. l. Articulusok a házasság szerzéséről. Magy. ny. XVIII. sz. kézirat.

19. 78—79a. l. A n.-kőrösi eklézsiát 1665-ben ért csapás leirása. Magy. ny. XVIII. sz.-beli kézirat.

79b. l. vacat.

20. 80a. l. Győri Sándor eredeti levele 1810. okt. 8-ról. T. F.-hez.

80b. l. vacat.

21. 81—84a. l. Nógrádi Mátyás „Üdvösség kapuja Kolozsvárt 1672". (Szabó K. 1133) czimű művéből kiirt ajánló versek.

Author loquitur (2 fol.) Azonkivül Komáromi Cs. György tisztteletére irott versek másoktól.

84b. l. vacat.

22. 85—92a. l. Torkos Jakabnak 1732. máj. 8-án, Sellyei M. Istvánhoz intézett üdvözlő beszéde. Eredeti. XVIII. századból.

92b. l. vacat.

23. 93a. l. Máthé (?) György eredeti levele 1810. jan. 8-ról T. F.-hez.

93b—94. l. vacat.

24. 95a. l. Tóth F. jegyzése a lepcsényi matriculából.

95b—96. l. vacat.

25. 97. l. Tóth F. jegyzései Helmetzi Ist. Dissertatio Theologica de Miraculis Christi 1700 (hol?) megjelent munkájából. Lat. id. XIX. sz.

98. l. vacat.

26. 99. l. Csécsi Jánosnak 1708. máj. 10. Patakon kelt eredeti levele Pados Ferenczhez. Magy. ny.

27. 100—101a. l. A samarjai (komáromi), most dunai nevet viselő reformata Suptia Generalis Notáriusokról való rövid jegyzések. Csonka. Magy. ny. XIX. sz. másolat.

101b. l. vacat.

28. 102—103. l. Két siralmas Ének. (Eredetijök a Protestans Archivumban). XIX. sz.-beli másolat.

29. 104—105. l. Kerepesi Kovács Mihály 1808. okt. 4. kelt eredeti magyar levele T. F.-hez.

30. 106—116. l. H. G. főseniornak 1724-re eső, a Zalamegyei Evang. Egyházat érintő különféle iratainak gyüjteménye. Eredeti. XVIII. szb. kézirat. Latin és magyar nyelven.

31. 117—119a. l. Actio ob pretensive Celebrata Religionis Conventicula adnotata Lat. Id. MS. sec. XIX.

119b—120. l. vacat.

32. 121—133a. l. Castrum Doloris. Halotti prédikáczió. Idősb Csúzi Cseh János felett 1731. ápr. 22-én ifjabb Csúzi Cseh Jánostól.

133b—135. l. vacat.

33. 136—148a. l. Naszályi István pápai pap halotti beszéde Csúzi Cseh János felett 1731. ápr. 22-én. (Második beszéd — ketten papolták el).

148b—152a. l. vacat.

34. 152b. és 165a. l. összetartoznak. (Vide 36.)

35. 153—164. l. Rationes, obquas Alexander Hieronymus Ostertag Spreta Pontificiorum secta Rftor Coetui, ut pote verae Eccliae se sociare decrevit. Copia a Jacobo Torkos sec. XVIII. (1736). Lat. Id.

36. 165a. és 152b. l. Notitia historiam naturalem tangentia. Sec. XVII—XVIII. Lat. Id.

37. 166—171. l. Szent-iráson fundált okos felelete a Bereg vmegyei Helv. Conf. . lévő. Tek. Uri Atyafiának, más úri de római. kath. Valláson lévő Abauj vmegyében lévő nénjeasszonynak a kath. vallást javalló levelére. 1750-ből. Névtelentől. XVIII. szbeli csonka kézirat magyar nyelven.

38. 172—195. l. Üldözés tűköre, melyben stb. (Leopold alatt) 1752. esztendőben. Előljáró beszéd (prózában). 174a. l. versben az üldözés. Versfejek nem adnak értelmet.

39. 196 - 197a. l. Helmetzi István Epitaphiuma, és halotti versek.

197b. l. vacat.

40. 148—199. l. Bodola János eredeti magyar levele 1808. febr. 28.

41. 200a. l. Soldos János eredeti bizonyítványa 1763., a papi vizsgálat letételéről latin nyelven.

200b—201. l. vacat.

42. 202a., 203a. l. Tatai F. eredeti levele 1764. jul. 14., Pados F.-hez.

202b., 203b. l. vacat.

43. 204—206. l. Lusus poeticus a Josepho Keresztesi. Latin nyelvű iskolai dráma a XVIII. sz. végéről.

44. 207—208a. l. Tóth Ferencz sajátkezű kisebb jegyzései.

208b—210. l. vacat.

45. 211—213a. l. A debreczeni Superintendentiának consistorialis gyűléséből, 1786. okt. 10. kiadott rendelete a házasságok dolgában. Lat. ny.

213b—214. l. vacat.

46. 215a. l. Virág Mihály sirfelirata.

215b. l. vacat.

47. 216—218. l. A Tisza melléki Superintendentia fölirata

a fejedelemhez 1792. szept. 20-ról, hogy a vallás szabad gyakorlatában ne háborgattassanak a kálvinisták. Lat. ny. Copia XIX. századból.

219. l. vacat.

48. 220. l. Miller Jakab eredeti levele 1804. febr. 10. Tóth F.-hez.

221. l. vacat.

49. 222—223. l. Hrabovszky György eredeti levele 1806. jul. 29-ről T. F.-hez.

50. 224—225. l. Szekér Pál eredeti levele 1806. okt. 15. T. F.-hez.

51. 226—227. l. Németh Ádám eredeti levele 1806. nov. 3. T. F.-hez.

52. 228—229. l. Nyikos József eredeti levele 1806. decz. 19. T. F.-hez.

53. 230. l. Szabó Péter eredeti levele 1806. szept. 25. T. F.-hez.

54. 231. l. Komádi Nagy Mihály eredeti levele 1806. decz. 30. T. F.-hez.

55. 252—253. l. Hercsey (?) Sámuel eredeti levele 1807. jan. 19. T. F.-hez.

56. 234—235. l. Dömötör Pál eredeti levele 1807. jan. 29. T. F.-hez.

57. 236—237. l. Molitoris Sámuel eredeti levele 1807. febr. 7. T. F.-hez.

58. 238—239. l. Ugyanannak eredeti levele 1807. febr. 24. T. F.-hez.

59. 240—241. l. Dobos István eredeti levele 1806. nov. 9. T. F.-hez.

60. 242—243. l. Tóth Pápai Pál eredeti levele 1807. febr. 13. T. F.-hez.

61. 244—245. l. Kecskeméti Zsigmond eredeti levele 1807. márcz. 3. T. F.-hez.

62. 246—247. l. Báthori Gábor eredeti levele 1807. febr. 27. T. F.-hez.

63. 248—249. l. Benedek Mihály eredeti levele 1807. ápr. 21. T. F.-hez.

64. 250—251. l. Decsi Sámuel eredeti levele 1807. ápr. 22. T. F.-hez.

65. 252. l. Kálmán Ádám eredeti levele 1807. máj. 18. T. F.-hez.

66. 253. l. Kállay András eredeti levele 1807. máj. 18. T. F.-hez.

67. 254—255. l. Köteles Sámuel két eredeti levele 1807. aug. 25., és dat. nélkül T. F.-hez.

68. 256. l. Szilágyi István eredeti levele 1807. szept. 23. T. F.-hez.

69. 257—258. l. Sárközy István eredeti levele 1807. decz. 21. T. F.-hez.

70. 259—261. l. Sárközy István eredeti levele dat. nélkül T. F.-hez.

71. 262—263. l. Janka (?) János eredeti levele 1807. okt. 8. T. F.-hez.

72. 264—265. l. Márton Gábor eredeti levele 1808. jun. 17. T. F.-hez.

73. 266. l. Sárközy István eredeti levele 1808. jun. 12. T. F.-hez.

74. 267—269. l. Tormásy János eredeti levele 1808. jan. 23.

270. l. vacat.

75. 271—274. l. Benedek Mihály két eredeti levele 1808. ápr. 27. és ápr. 5.

76. 275—276. l. Köteles Sámuel eredeti levele 1808. ápr. 15.

77. 277—278ª. l. Szilágyi István eredeti levele 1808. okt. 2.

78. 279. l. Tormásy János eredeti levele 1810. febr. 14.

280. l. vacat.

79. 281—286. l. Tormásy János papszentelő beszéde. Magy. ny. XIX. sz. Copia.

80. 287—288. l. K. I. és G. M. levele 1809. márcz. 16.

81. 289—290. l. Szikszai János eredeti levele 1808. máj. 10.

82. 291—292. l. Gál András eredeti levele 1811. szept. 26.

83. 293—294. l. Nagy István eredeti levele 1809. decz. 27.

84. 295—296. l. Vétsey Mihály eredeti levele 1809. decz. 30.

85. 297—298. l. Napoleon brédai elfogadásának leirása a berlini „Szabadon szolló Ujság 1810. Esztendőre“ után.

86. 299. l. Szalatorai János eredeti levele 1810. márcz. 15.

87. 300. l. A debreczeni collegium publicáltatásának formulája.

88. 301—302. l. A Serkentő Kalaúzra tett jegyzetei T. F.-nek.

89. 303. l. Tárgymutató.

IX.

Tom. III. fol. 113.

1. 2. l. Báthory Gábornak 1608. julius 26-án kelt latin diplomája másolatban, Hodászi Lukács ecsedi papnak püspökké választása tárgyában.

2. 3—4[a]. l. II. Rákóczi Györgynek 1649. jun. 8-án kelt, a geleji kánonokat megerősítő magyar nyelvű diplomájának másolata a XIX. sz.-ból.

3. 5—6. l. Keresztesi József eredeti magyar levele 1808. április 18-áról T. F.-hez.

4. 7—8. l. Rétsey Sándor eredeti magyar levele 1808. márcz. 4. T. F.-hez.

5. 9—21[a]. l. Keresztesi József sajátkezű jegyzései a Tiszántúli reformatiorul, és püspökök életéről.

21[b]. l. vacat.

6. 22—23[a]. l. Keresztesi József eredeti levele 1808. okt. 15. T. F.-hez.

23[b]. l. vacat.

7. 24—30. l. Keresztesi József sajátkezű jegyzései a Tiszántúli püspökök életéről (folytatás).

8. 31—32. l. Vecsey Sámuelről szóló levél Keresztesi Józsefhez.

9 33. l. Keresztesi József eredeti levele 1807. nov. 21-ről T. F.-hez.

10. 34—39. l. Keresztesi József eredeti dolgozata Sinai M. életéről.

11. 40. l. Ugyanaz Hunyadi Ferencz Superintendensről.

12. 41—42. l. Keresztes Mihály eredeti levele 1807. okt. 25. T. F.-hez.

13. 43—46. l. Benedek Mihály két eredeti levele T. F.-hez 1808. szept. 26., 1810. ápr. 28., és saját életirata.

14. 47—48. l. Szombathi János eredeti levele 1810. márcz. 6. T. F.-hez.

15. 49—50[a]. l. Diószeghi Sámuel eredeti levele 1810. ápr. 26. T. F.-hez.

50[b]. l. vacat.

16. 51—53. l. Keresztesi József eredeti levele 1810. okt. 9. T. F.-hez.

17. 54. l. Fazekas István eredeti levele 1808. jun. 15. T. F.-hez.

18. 55—56. l. Ajánló levél. XIX. szb. kézirat magyar nyelven.

19. 57—58. l. Szombathi János 1810. okt. 21. kelt eredeti levele T. F.-hez.

20. 59—63. l. Sz. J. tudósítása Szilágyi Sámuel püspökről.

21. 64—67. l. Ismeretlen levele T. F.-hez dat. nélkül.

22. 68—70. l. Jobbágyi János eredeti levele okt. 28. T. F.-hez.

23. 71—73. l. Ugyanannak két más levele 1808., és 1808. okt. 24. T. F.-hez.

24. 74. l. Bethlendi Sándor levele 1807. szept. 6. T. F.-hez.

75. l. vacat.

25. 76—77. l. Villás János levele 1810. nov. 5-ről T. F.-hez.

26. 78—87. l. Tormásy János öt levele T. F.-hez 1806. nov. 2., 1808. máj. 1., 1808. ápr. 6., 1806. okt. 15., 1808. decz. 9.

27. 88. l. Végh József levele 1807. febr. 8. T. F.-hez.

28. 89[a]. l. Tóth Ferencz eredeti jegyzése a Hercegszőllősi zsinatról.

89[b]. l. vacat.

29. 90. l. Jegyzések.

30. 91—112. l. A Magyar Kurir 15. száma és X. Toldalékja nyomtatásban.

31. 113. l. Lajstrom.

X.

Tom. IV. fol. 263.

1. 2. l. Sztárai M. 1570. febr. 7., Pápán, a soproni tanácshoz irt latin levelének másolata a XIX. századból.

3. l. vacat.

2. 4—6. l. Eklézsiai Arkhivum. Tóth F. eredeti jegyzései.

7—9. l. vacat.

3. 10. l. Eklézsiai Arkhivum.

4. 11. és 18ª. l. A nagy-győri eklézsia publikatiójának formulája. XIX. szb. másolat magy. ny.

12. l. vacat.

5. 13—14. l. Eklézsiai Arkhivum.

15—19. l. vacat.

6. 20—21ª. l. Eklézsiai Arkhivum.

21ᵇ. l. vacat.

7. 22—27ª. l. Eklézsiai Arkhivum.

27ᵇ—35. l. vacat.

8. 36—39. l. Az 1545. szept. 20. erdődi zsinat czikkelyei. XIX. szbeli másolat latin ny.

9. 40—41ª. l. Otrokócsi Foris Ferencznek 1694. jul. 9-én Nagyszombatban kelt, Nagyári Józsefhez intézett magyar levele XIX. sz. másolatban.

10. 41ᵇ—43. l. Az erdődi zsinat szövegének váriansai Bod P., és a Nagyajtai Collectio szövege szerint.

11. 44—46. l. Kerekes Ábel két eredeti levele Tóth F.-hez 1813. febr. 5., és 1814. szept. 10-ről.

12. 47—52. l. Articuli in congregatione partiali Erdődiensi a Magnifico Domino Georgio Báthori Anno MDLV. coacta die 24-ta Februarii, conclusi. MS. sec XIX. Lat. Id. Copia.

13. 53—57. l. Articuli in congregatione partiali quae ex mandato Magnifici Dni Georgii Báthori coacta est in Erdőd Anno Salutis 1555. 24. Februarii. Copia. Lat. Id. Sec. XIX.

14. 58—62. l. Articuli conscripti et propositi ab Illo Principe Domino Dno Stephano Báthoreo Vajvoda Trannsylvaniae per legatum venerabilem Dionysium Alesium in Synodo Pastorum congregatorum in urbe Medgyes Ao 1572 1ª die Maji. Copia Sec. XIX. Lat. Id.

15. 63—64. l. Kerekes Ábel eredeti levele 1814. aug. 30. T. F.-hez.

16. 65. l. Bod Péter: Magyar Ecclésiai Históriájából kiirt részlet. Magy. ny. XIX. sz. kézirat.

17. 66—68. l. Canones seu Articuli Ministrorum Transylvanicorum in corruptam doctrinam de uno vero Deo Patre Filio

et Spiritu profitentium: Boni ordinis et Disciplinae Ecclesiasticae causa collectis propositi et approbati in Synodo Generali Marosvásárhelini ad diem Julii Anno 1606 Celebrata. Mancum. Copia ex Sec. XVII. Lat. Id.

69ª. l. vacat.

18. 69ᵇ. l. Fragmentum concernens Ecclesiam Körmendiensem Hung. Id.

19. 76ª. l. Finta Mihály végintézése 1655. febr. 18-ról. Magy. ny. másolat a XIX. századból.

70ᵇ. l. vacat.

20. 71. l. Notitia diversa ex libro aliquo in Matheum Skaritza. Lat. Id. Copia. Sec. XIX.

72ª. l. vacat.

21. 72ᵇ. l. Egy XVII. századbeli eredeti magyar záloglevél.

73ª. l. vacat.

22. 73ᵇ. l. Nota de villa Köveskut in Cottu Zaladiensi.

23. 74—75. l. Szathmári Áts András eredeti levele 1814. ápr. 13. T. F.-hez.

24. 76—77. l. Apologia et Protestatio Legatorum et Ecclesiarum Hungaricarum adversus iniquissimas Monacho-Jesuitarum criminationes, quibus Serenissimum (Dominum Dominum) DD. Stephanum, Dei Gratia Hungariae et Transylvaniae Principem, Gentemque Hungaricam in odia et contemtum Potissimorum Germaniae Populorum inducere et Arianismi insimulare non sunt veriti. — Bartphae. Excudebat Jacobus Klösz 1606. — Egy ismeretlen nyomtatvány másolata a XIX. századból.

25. 78—88ª. l. A Pozsonyban 1674 czitáltatott Evangelicus Prédikatoroknak sanyarú dolga. A beregi Tractus Archivumában lévő eredeti után készült másolat. Versekben. Összesen 131 vers.

88ᵇ—89. l. vacat.

26. 90—93. l. Instantia Protestantium Hungariae porrecta 1749 Reginae Mariae Theresiae, quae offendit Bironum Episcopum Veszprimiensem. Copia Sec. XIX. Lat. Id.

27. 94—103. l. Némely erdélyi Reform. püspökről. Magy. ny. XIX. szbeli kézirat.

28. 104—116. l. Kerekes Ábel tiz eredeti levele, 1813. okt. 16., 1812. jul. 1., 1812. jul. 9., 1812. máj. 21., 1812.

máj. 30., 1814. máj. 19., 1813. okt. 26., 1813. márcz. 18., 1812. nov. 4., 1816. máj. 2. T. F.-hez.

29. 117—118. l. A négy evangelisták irása szerént való dominica. Magy. ny. Kézirat a XIX. szból.

30. 119—125. l. Declaratio Afflicti Status Civitatis Debreczen. Typis impressum 1696. Szabó K. négy példányát ismeri.

31. 126—134. l. Sion siralma stb. Verses ének.

32. 135—139. l. Brevis enarratio Historiae Religionis in Hung. Mancum. Copia sec. XVIII.—XIX. Lat. Id.

33. 140[a]. l. Széki Pál bizonyítványa a husvéti legatiótól. Eredeti. Latin nyelv.

34. 140[b]. l. Tóth F. eredeti jegyzete. Latin ny.

35. 141. l. Szt. Király és Csesznek eklézsiái leirása. Eredeti a XVIII. szból, magy. ny. csonka.

36. 142—144. l. Tóth Ferencz senior eredeti levele 1812. okt. 4-ről.

37. 145—146. l. Altmann Györgynek, a berni akadémia rektorának Bernből, 1737. máj. 12-ről Patai, pataki tanárhoz irt eredeti latin levele.

38. 147—148. l. Kovács Péter eredeti levele 1813. decz. 8. Tóth F.-hez.

39. 149—160. l. A Magyar Kurir 38. 43. 18. 16. Hazai Tudósítások XIV. száma.

40. 161—162. l. Sebestyén János eredeti levele 1812. máj. 5. T. F.-hez.

41. 163—164. l. Keresztesi József eredeti levele 1811. szept. 4. Tóth F.-hez.

42. 165—166[a]. l. Tóth F. sajátkezű másolatai.

166[b]—167. l. vacat.

43. 168. l. Copia mandati Consilii Locumt. Reg. ad Magistratum Debrecziniensem missi, Ao. 1765, die 6-ta Maji. Lat. Id. e sec. XVIII.

169. l. vacat.

44. 170[a]. l. Debreczeni supplicationalis patens 1813-ból. Magy. ny.

170[b]. l. vacat.

45. 171[a]. l. Mandatum ratione censurae librorum Protestantium. Ao 1808. Lat. Id. Copia.

171[b]. l. vacat.

46. 172. l. Voss könyvéből kiirt részlet. Német ny. XIX. sz.

47. 173—197. Gravamina Protestantium in Jud. R. Hungariae existentium. Copia Sec. XIX. Lat. Id. Interpolat. Fol. 174. Litterae orig. Abeli Kerekes ad F. Tóth An 1812 die 23 X-bris.

48. 198—209. l. Oratio Philosophico-Theologica de Anima seu Mente Humana a Johanne Csécsi dicta Anno 1733 Julii 25. Describit Johannes Torkos. Sec. XVIII. Lat. Id.

49. 210—216. l. Carmina Gratulatoria Excellentissimo etc. Dno Carolo Pálffy com. de. Erdőd Anno 1779. a Nicolao Ecsedy. Lat. Id. MS. Sec. XVIII.

50. 217—224. l. Laudatio Funebris debita summis magnae Theresiae meritis. Lat. Id. Sec. XVIII.

51. 225—226[a]. l. Sapphicus versek gr. Sztáray Mihály tiszteletére 1782-ből. Magy. ny. eredeti.

226[b]. l. vacat.

52. 227—228. l. Gyöngyösi István tordai prédikator versei 1777-ből. XVIII. sz. eredeti.

53. 229—235. l. L. J. négy eredeti levele 1812. szept. 15., 1814. febr. 24., 1813. szept. 20., 1813. szept. 2. T. F.-hez.

54. 236—237. l. Sárközy Imre levele 1813. decz. 26-ról T. F.-hez.

55. 238—241. l. Carmen Gratulatorium ad Comit. Ladislaum Teleki de Szék. Lat. Id. MS. Sec. XIX.

56. 242—245. l. Aus dem Freymüthigen. Nro 207. 1810. Német ny.

57. 246—255. l. Hazai levelek, tudósítások és egyebek. 3. Magyar Kurir 5. 6. és 9. számai. Nyomtatványok.

58. 256—257. l. Carmina valedictoria ad Gabrielem Járdánházi. Sec. XVIII. Lat. Id.

59. 258—259. l. Gamant Theofil eredeti latin levele 1816. jan. 11.

60. 260—261. l. Kerekes Ábel eredeti levele 1816. febr. 16.

61. 262—263[a]. l. Oratiuncula gratulatoria in Gratiam Dni Josephi Halász habita anno 1786 die 25 May. Lat. Id. Sec. XVIII.

HAZÁNKAT ÉRDEKLŐ
KÜLFÖLDI SZEMLE.

A DREZDAI KIRÁLYI KÖNYVTÁR HAZAI VONATKOZÁSÚ KÉZIRATAI.

Közli: Csontosi János.

A drezdai királyi nyilvános könyvtár a nagyobb európai könyvtárakhoz tartozik. Nyomtatványainak kötetszáma a *félmillió kötetet jóval meghaladja*; ezenkivül van a könyvtárban 400,000-nél több dissertatio, 30,000 darab térkép és körülbelül 4—5000 kötet kézirat[1]. Ez utóbbiaknak szakszerű leirását dr. Carolsfeldi Schnorr Ferencz báró drezdai könyvtárőr az utolsó években kezdte meg s munkájából ekkorig két kötet leiró Catalogust adott ki, melyben a kéziratoknak A—D, F—H és J—M jelzésü csoportjait ismerteti[2]. Ezen Catalogusból a magyarországi vonatkozású kéziratok ismertetését a jelen közleményben veszik olvasóink. Megjegyezzük, hogy a kéziratgyüjteményben van két *Corvin Codex* (Ciceronis Epistolarum familiarium libri XVIII. és Valturius de re militari) egy *Janus Pannonius*-codex és több oly kézirat, melyek ekkorig még felhasználva nincsenek.

[1] Dr. Petzholdt Julius. Adressbuch der Bibliotheken Deutschlands mit Einschluss von Oesterreich-Ungarn und der Schweiz. Dresden, 1874. G. Schönfelds Verlagsbuchhandlung 8r. — 108. l.

[2] A Catalogus teljes címe a következő: Dr. Franz Freiherr Schnorr von Carolsfeld: Katalog der Handschriften der Königlichen Öffentlichen Bibliothek zu Dresden. Im Auftrage der Generaldirektion der kön. Sammlungen für Kunst und Wissenschaft bearbeitet. I. Bd. (Enthaltend die Abtheilungen A—D u. F—H.) Leipzig, 1882. 8r. XV. 648 l. — II. Band. (Enthaltend die Abtheilungen I—M.) Leipzig, 1883. 8r. VIII. 588 l.)

Ezen kéziratoknak jegyzéke itt következik:

1. Das Leben vnd die gantze Euangelische Historia von Jesu Christo. In schönen kunstreichen Figuren vnd andechtigen Gebetlein. XVI. Jahrh. 118. Bl. Auf Pergam. Seidenb, kl. 4°. [A. 196.]

„Sec. XVI in Saxonia artificiose et eleganter exaratus, ornatusque figuris aeri incisis ab *Alberto Durero*, quae postliminio insertae coloribusque et auro distinctae sunt." (Ebert: Gesch. u. Beschreib. d. kön. öff. Bibliothek zu Dresden. Leipzig. 1822. S. 57.)

2. Ein Fascikel enthaltend unter Andere:

Christo defuncto exequiae. Interlocutores; Maria Virgo — *Maria Teresa;* Joannes — Elisabetta; Maria Cleophe — Cattina; Maria Magdalena — Emilia; Petrus — Anna Maria; Joseph — Angela ot S. Polo; Nicodemus — Cecilia. XVIII. Jahrh. 8 Bll. in Goldpapier. 8°. [C. 1ᶜ.]

3. Karichter Bartholom., vonn Reckingen, Rom. auch tzu *Vngern vnd Behem Kön. Mayt. LeibDoctor.* XVI. Jahrh. Von verschiedenen Händen. Grün Pgtbd. fol. [6ᵃ.]

4. Briefe und Documente in Originalen und Copiengesammelt grösstentheils von Erasmus Seidel, consiliar. Brandenburg. XVI u. XVII Jahrh. Grün. Pgtbd. fol. [6. 58.]

Christina *ad Imperatorem,* d. d. Stockholm. 26. Mart. 1653.

Ferdinandus III. reginae Sueciae d.d. Ratisbon. 12. Apr. 1653.

Literae Caroli regis Angliae ad Imperatorem Romanum de caede parentis d. d. Hag. Com. Non. Mart. 1649. Cum responsoriis *Ferdinandi III.*

Stephani Batori Poloniae regis vita.

5. 119 Briefe. XVI—XIX. Jahrh. HEbd. fol. [C. 110ᵃ.] Darin:

Gabriel (Bethlen) principi Electori (Brandenburgensi Georg. Vilhelm.) *in arce Varadinensi* 29 Jan. 1626. Copie.

Nagy de Harsány, Jacob, nobilis Vngarus (an den Kurf. v. Brandenburg?) Stettini. 22 7br. 1666.

6. Beschickunge des Reinnischen vnd *Vngerischen Goldts* tzu Cronnen. XVI. Jahrh. 19 Bll. roh. 4°. [C. 472.]

7. *Leonis imperatoris tactica.* Cod. chart. 228 paginarum in 4° avariis librariis saec. XV et XVI. exaratus. [Da. 62.]

8. Ciceronis epistolarum familiarium libri XVI.

Cod. membr. 258 foliorum in 4. saec. XV. in Italia eleganter exaratus, litteris initialibus pictis et auratis. Fuit quondam *Mathie Corvini, regis Ungariae, cujus insignia in tegumento et in prima pagina conspiciuntur.* Unde ad bibl. Regiam accesserit, non liquet. Usus est eo Benedict, qui codicem ob lectionum praestantiam laudat ac „Dresdensem secundum" vocat. [Dc. 115.]

9. *Jani Panninii carmen* incipit feliciter. Fol. 6. Sec. XVI. *Sunt carmina XVIII.* [Dc. 158.

10. Justini historiarum libri XLIV.

Cod. membr. 152 foliorum, in 4. min. saec. XV scriptus. Videtur olim fuisse *Mathiae Corvini, cujus insignia in inferiore margine paginae primae sunt appicta.* Emtus est a. 1755 e bibl. Maur. Car. Chrn. Woogii (catal. p. 598 nr. 482.) pretio 7 Thal. 12 Gr. [Dc. 172.] (A leirt kézirat nem Corvin-codex. Szerk.)

11. 3 Bände, enthaltend gemahlte Fahnen. XVII Jahrh. 3. Pgtbde, mit dem Wappen der röm. Kaisers. Fol.

In 59b Bl. 1. Dasz ist der Kyresz, der desz *Hassan Bassa* ist gewest, mit den zwue Sturmbhauben, welche Er in Persia gebraucht, ... welcher Kyresz ist gefunden worden inn sejnem Zimmer, weil Er jhn nit hat Angehabt, wie Er *jhn der einnemung Raab (1598)* ist todt geschlagen worden. — Der Gantze Leibfarbe Fahn der grosz, ist sein General Fahn . . . . — Der Annder Rott vnnd Gelb Fann ist weniger Autoritet." [F. 59b. 59d.]

12. *Forgách, Francisci*, Archiepiscopi Strigoniensis, Primatis Hungariae, Historiarum sui temporis Libri XXII. inediti (1540—1572.) XVIII. Jahrh. 249 Bll. HMbd. Fol.

Bl. 249. Abschrift eines Briefes von *Franciscus Forgách*, ad *Paulum Bornemyzza Episcop. Transiluanensem, d. d. Posonii 2 Dec. 1566.* „Descripsit Epistolam, ex authentico Forgáchii, A. 1742. d. 23. Sept. *Matthias Belius* manu sua." [F. 65.]

13. XVII. Jahrh., Starker Band. (Neuer) Engl. Bd. Fol.

S. 1—107., Relatione delle Famiglie antiche de Prencipi Romani: della famiglia . . . *Frangipani* . . . [F. 96.]

14. Formularium instrumentorum. (Zur Geschichte der *Kaiser Siegmund, Albert II* . .) XV. Jahrh. 247 Bll. Auf Papier. Ppbd. 4°. [F. 172c.]

15. Historische Collectaneen des kurbrandenburgischen Canzlers Christian Distelmeyer (+1612) und Anderer. Grün. Pgtbd. Fol.

Bl. 56—59[1]. Oratio ad Carolum V. ac ad principes Rom. Imperij facta ex parte regnicolarum Croatiae: per *Wolfgangum de Frangepanibus comitem, Augustae* XXIII Aug. 1530. Cum extemporaria responsio(ne).

Bl. 105—141[1]. Tempore belli Moscovitici Relatum *Regi Poloniae, (Stephano Báthory)* vndecima Martii Anno 78. praesentibus Cancellario et *Bekesio.*

Bl. 364—366. Transactio zwischen der *Röm. Keyserl. Maytt.* vnd *Fürsten in Siebenburgen.*

Bl. 367—374[1]. Propositio *Statuum Euangelicorum in Hungaria* continens eorundem Gravamina. [G. 13.]

16. Conträfactur der Reutter — vndt Landts Knecht — Fahnenn, welche *in der Siebenburgischen Schlacht 1601 den 3 Augustj* seindt eröbert worden, vnd der Rom. Kay. Mayt. durcheigner Pottschafft, auf der Post, vom Herrn Michael Weyda vnd George Basta, seind zugeschickt. ....Wie ich dan solche Triumph Fahnen selbsten gesehen, vnndt Meinem gnedigsten Churfursten vnd Herrn, *Christian* zu Sachssenn, will vnderthenigst aber Antwortt haben.....„Georg Puchner, Zeugkwart. Anno: 1601: In Dresden den 21. August 17. Jahrh. 110. gemahlte Figuren. Pgtbd. mit dem kursächs. Wappen fol.

Mit dem in Kupfer gestochenen Portraits von *Michael* Waivoda Walachiae aet. XLIII. (1601.) und Georgius *Basta.* Auf dem Einbanddechel: C(hristian) H(erzog) Z(u) S(achsen) C(hur) F(ürst) 1601.

Vgl. Msc. F. 59[b–d].

Elect. 258. Falkenstein S. 315. [G. 81.].

17. Scripta historica Silesiaca. T. 1. 2. XXII. und XVIII. Jahrh. 2. H. Pgtbde. Fol.

In Tom. II.

Transumptum Avthenticum Actorum et Sententiae ex compromisso ab *Imperatore Sigismundo* inter *Regem Poloniae Uladislaum* et Ordinem Teutonicum latae: d. d. Wratislaviae 1420. [G. 168.]

18. *Schmeizelii, Mart., Historia Transilvaniae* in compendium redacta a Joanne Fillstick et a me Petro Clomp desripta. XVIII. Jahrh. (Neuer) Ppbd. 4°.

Beigebunden: Historien vom 1520 Jahr bisz Anno 1570. So aus des Herrn *Andreae Hegyes* alten zerriszenen und übel conditionirten Manusripto, in welchem weder der Anfang, noch das Ende zu finden, ist abgeschrieben 1729. M. Julii.

Einfältige Erzehlung vom Anfang des XVII. Secul. Ao. 1729. d. 5. Febr. descripti.

Aufzeichnungen aus dem J. 1704. Descripti A. 1729. d. 17. Maji, ubi nec, initum nec finis fuit.

Lutheri, Martini Epistola ad Johannem Honterum primum ex autographo luci exposita a *Martino Schmeizel.* Jenae. 1712. Abschrift eines Druckes [G. 221.]

19. Varia XVI—XVIII Jahrh. 22 Bll. Ppbd. Fol. [H. 71.]

Bl. 2'. Anno etc XXVI (1526.) in die decollationis Joannis Baptiste Turcarum rex occisione ferine *regem Vngarie Ludouicum* peremit in cujus Exercitu Stephanus a Schlick Comes in Elbogen et in valle Joach. perijt, Cui tale Epithaphium scripsi: Siquibus est onquam u. s. w.

Bl. 8—13'. Passquill. Im *Vöeldtlager vor Erlau gemacht* worden, Anno (15)96 u. s. w.

20. Wass die anietzo Regierende Röm: Kay:... Maytt:... *Leopoldus Primus,* so wohl auss dem Röm: Reich, alss dero Königreich: Erb Königreich und Erbländer, Jährlich einkommens, wass zu Bestreittung dero Hoffstatt, *Hungarischen Gräntzeen und unterhaltung dero Soldatesca,* alss auch Kayserlichen Armada angewendet und aussgegeben wird. (Auf der Rückseite des Titelblattes:) Christoph von Landskron." (Bl. 2) Gehaimbe Instruction eines Neuangehenden Kay: Minister: Reichs- und Hoff: Cammer Rath. 1675. XVII. Jahrh. 151 Bll. Pgtbd. Fol. [H. 92.]

21. *Ferdinanden* Bömischen auch zue *Hungernn* vnnd Behaimb Khüniglichen Maiestätt etc geiaidtpuech, so durch Weyllandt Khaiser Maximillians Jagermaister Wilhamen von Greis (oder Graiss) über Irer Maiestat Wildtpan vnnd geiaidt, in den Ertz Herzogthumben Österreich vnnder vnnd Ob der Ennss, auch in denn Fürstenthumben Steyer, Khärnten, Crain, vnd Fürsstlichen

Graffschafft Cilli Beschribenn worden. XVI. Jahrh. 165 Bll. Pgtbd. Fol. [H. 93.]

22. Collectaneen zur deutschen Geschichte, besonders zur Vorgeschichte des Dreissigjährigen Krieges. 1588—1622. XVII. Jahrh. 734 Bll. Von veschiedenen Händen. Mbd. in Goldpapir. Fol. [H. 99.]

Bl. 29. Literae *Sigismundi Transylvaniae ducis Rudolpho II. Imperatori Rom.* transmissae. 1598.

Bl. 45. Ein Schreiben So Kayser *Maximilianus* der ander mit aigner handt *dem Lazaro Schwendj* gethon, von der französischen hochzeit Anno: 72: 22 Febr. 1572.

23. Discours sur *la Sanction Pragmatiqueen* 1731. XVIII. Jahrh. 26 Bll. geh. 4°. [H. 129.]

Anfang: De toutes les affaires de l' Europe, celle de la Sanction Pragmatique est à present lat pluseclatante.

24. Der Römischen Keyss. auch zu *Hungarn* und Böhmen Königl. Mayestät *Ferdinandi Tertij* Verneuerte Reichs Hoff Raths Ordnung. 1654. XVII. Jahrh. 36 Bll. Hpgtbd. 4° [H. 140.]

25. Portrait dehrer Kaysserlichen Generals zu *Leopoldi (I)* zeiten. Nebst dem gantzen Krieges Staat Anno 1705. XVIII. Jahrh. 48 SS. (Neuer) Ppbd. 4°. [H. 143b.]

26. Derniers conseils ou Testament politique d'un Ministre *de l'Empereur Leopold premier* en 1705. Manuscrit rare et precieux. 29 §. XVIII. Jahrh. 41 Bll. geh. 4°. [H. 154.]

27. Beschreibung der drei Keiser Caroli des Fünftem, *Ferdinandi des Ersten vnd Maximilian des andern.* Aus dreien Lateinischen Orationibus Dauidis Chytraei ver Deuscht. Von Johann Frentzeln Studiosum (!) Wittebergensem. 1584. XVI. Jahrg. 92 Bll. Mbd. mit Goldschnitt und dem kursäch. et Wappen. 4°. [H. 162.]

28. Ultima Consilia sive Testamentum Politicum qvod Comes...moriens misit *Leopoldo Imperatori.* 29. §§. XVIII. Jahrh. 45 SS. (Neuer) Ppbd. 4. [H. 166.]

Wird nach dem auf dem Titelblatte angeführten „Lettres d'un Suisse à un François Tom. 8. p. 157." von einigen Graf von Königseck, von anderen Graf von Kintski zugeschrieben.

29. Manuscriptum de rebus gestis in Regno Bohemiae Ao. 1608. et Ao. 1609. (1618 etc.) „Ex libris Czechorodianis."

Zum Theil in böhmischer Sprache. Von verschiedenen Händen. XVII. Jahrh. 234 Bll. HPgtbd. 4°. [H. 175.]

Bl. 172—195[1]. De *S. Adalberto* Pragensi Episcopo et Martyre. U. s. w.

Bl. 201—211[1]. Petitio pro salvo conducto ad Pragam, *Joannis Capistrani* ad *Regem Boemiae Ladislaum.* 1453. U. s. w.

30. *Kaiser Leopolds I.* Sommer-Ordinanz betr. die Soldaten-Verpflegung. Wien. 5. 9bris Anno 1658. XVII. Jahrh. 14 Bll. geh. 8°. [H. 197.]

31. XVII. Jahrh. Pgtbd. Fol.

Kurtzer Bericht dess Process so Herr Feldt Oberster in *Oberhungern in Hinwegnehmung der Kirchen zu Cassau* vndt hernach mit der Burgerschaft furgenommen. Ao. 1604.

Copia an die Key. May. Melchiorn von Rotwitz Obersten Relation von itzigen *Hungerischen vnd Cassauischen* (sic !) *Tumult. 1604.* [J. 33.]

32. XVII. Jahrh. 199 Bll., bez. 7—122 und 282—364. Ppbd. fol. Bl. 1—6. fehlen.

Bl. 40—49 von *Sant Elišabeth Landtgräffin zue Düringen.* Von Sophien Eptyszin zue Kitzingenn. Von der Sehligen Pfaltzgräffin bey Rheinn, Maria.

Bl. 49[1]—122[1]. Vonn denn *Landtgraffenn zue Düringen* und Marggraffen zue Meissen (bis auf Wilhelm II. d. Reichen †. 1425.) [J. 36.]

33. Sammlung verschiedener merckwürdigen und curieusen Schrifften (besonders zur Geschichte der Jahre um 1740. Gesammelt vom Berg Schreiber Scheidhauer (?) s. Bl. 123.) XVII. und XVIII. Jahrh. 150 Bll. Actenmässig geheftet. Fol.

Bl. 113. Specification was bey denen K. *Ungar. und Böhm. Infanterie- und Cavallerie Regimentern* bei der den 4. Jun. 1745. bei Strigeau vorgefallenen Action todt geblieben, blessirt u. s. w. [J. 59[b].]

34. XVIII. Jahrh. 236 Bll. Ppbd. Fol.

Bl. 214—216'. Diploma *Sigismundi Rom. Reg.* super Vicariatu Veronensi et Vicentino: *Budae 22. Jan. 1412.* [J. 59[c].]

35. Montanus, Jacob. Spirensis, *Vita sanctae Elisabeth regis Hungarorum filiae,* e MSto edita. XVIII. Jahrh. Ppbd. Fol.

Gedruckt in Legende sanctorum regni Hugariae in Lombar-

dica historia non contente, s. l. et a. (Venet. 1498.) und sonst. Falkenstein S. 353. [K. 39.]

36. Diplomata Isenacensia et *duc bullae canonisationis S. Elisabethae.* Ex archivo Fuldensi. Possidet Jo. Michael Koch, Isenacensis, SS. Theol. Studiosus m. xbr. 1710. XVIII. Jahrh. 24 Bll. Ppbd. 4°.

Bl. 2 am Rande (von zweiter Hand:) „Ao. 1710. accepi JM. Koch. Ex archivo Principali Fuldensi." — Bl. 16, am Rande: „Aliud in dem Buch von wartb. p. 25. in MS." — Bl. 17. „Duae bullae Canonisationis... e MSto quodam Latino in bibliotheca Benedict. ord. Fuldens. descriptae." — Bl. 23. f. Extractus ex Commentarijs ad Bullas Singulas Summor. Pontif. Vincentij Petrae, tom. 2. fol. 559.

Früher L 174ª. In Catalog. MSc. I. eingetragen von F. A. Eberts Hand. Falkenstein S. 366. [L. 370.]

37. Hagers Georg, Meistergesangbuch. XVI. und XVII. Jahrh. 499 Bl. Pptbd. Fol.

Bl. 246—248. Ein newes Lied, wie *Raab wieder gewunen ist vorden,* Im Thon wie man den störtzenbecher singtt. 1598. dicht. hans weber. [M. 6.]

38. Juristisches Formularbuch von der Hand des Notars Ulrich Klenegker (zur Geschichte der Steiermark, zur Geschichte der deutschen Kaiser u. s. w.). XV Jahrh. 306 Bll., bez. a—m, 1—23, 36—46, 24—35, 46—82, a—h, k—n, 84—201 (202 fehlt in Folge irrthümlicher Zählung). 203—241, 243—284 (die letzten Blättern sind stark beschädigt). Auf Papier. (Neuer) HPgtbd. Fol.

Bl. 106—108. *Hanns* genannt *Capistranus,* Von dem streit *Kristen* wider die *Turckchen* Beschehen Beydem Gslos genannt *Krichisch Weissenburg* 1456. An dem Seehszehenten tag des mondes genannt zu latein Julius Teutsch der Erst August.

Vgl. Serapeum Jarhg. 14 Leipz. 1853. 8° S. 162—166. [M. 63.]

A HALLEI MAGYAR KÖNYVTÁR.[1]

Közli: Révész Kálmán.

A hallei egyetemmel összeköttetésben levő „*Bibliotheca Hungaricat*“ volt alkalmam a mult június hóban kissé tüzetesebb vizsgálat alá venni. E könyvtárral *Szlávik Mátyás* úr — ki, ha jól tudom, pár éven át a könyvtárnoki tisztet is viselte —

[1] Midőn Révész Kálmán úrnak ezen érdekes közleményét, mely a „Protestans Egyházi és Iskolai-Lap“ 1886-iki folyamában (1301—1305. l.) jelent meg először, folyóiratunkban egész terjedelmében lenyomatjuk, szükségesnek tartjuk a hallei magyar könyvtárról a következőket megjegyezni. Ujabb időben a „Magyar Könyvszemle“ volt az első, mely 1881-iki folyamában (240—242. l.) a hazai szakférfiak figyelmét a hallei magyar könyvtárra felhívta. E folyóirat szerkesztője ugyanis 1880-ban a múzeumi könyvtár kéziratgyűjteményében, régi magyarországi könyvtárak catalogusait kutatván, megtalálta a hallei magyar könyvtár irott catalogusát, melyet Wittenbergában 1755-ben Latsny Ádám turóczmegyei hazánkfia készített, s melynek egy 1785-ben másolt példánya, gróf Széchenyi F. könyveivel került a Nemzeti Múzeum könyvtárába. (L. Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungaricae Szechényiano-Regnicolaris Sopronii 1815. Vol. II. 383—4. l. Mostani Signaturája: Quart lat. 16). Ezen catalogusból, mely 4-ed rétben, 83 beirt levélből áll s összesen 1030 magyarországi vonatkozású régi nyomtatványnak és a Rotarides Mihály által gyűjtött kéziratoknak jegyzékét sorolja fel, a Nemzeti Múzeum könyvtára kiválasztott öt régi magyar könyvczímet, s az ezeknek megfelelő könyveket, melyeket unicumoknak tartott, 1881. okt. 29-én a hallei egyetemi tanácstól tudományos használatra kölcsön kérte. E könyvek, mint a múzeumi könyvtár hivatalos átirata tanúsítja, a következők voltak: 1. Janua Linguarum bilinguis Lat. et Hung. dedic. Georg. Rákóczy Transylv. Princ. Albae Juliae 1635. — 2. Georg. Felvinczi: Igen szép historiája az Jeruzsálemből Jerichoba menő tolvajoktól megsebesített Embernek állapotáról. Lőcse 1689. — 3. Sigismundi Pernyeszi (Osztopányi) A kegyes léleknek lelki vigasztalást szerző üdvesség Paizsa. Lőcse 1693. — 4. Az szikszai templomon gyakorlott Istennek Itéleti. Lőcse 1694. — 5. Joan. Siderii: Kisded Gyermekeknek való Catéchismus. Bártpha 1701. — A hallei egyetemi tanács a kért könyvekből megküldötte

épen e lapok 1882-ik évfolyamának 17-dik számában közölt egy terjedelmes tudósítást, melyben azonban — nem tudom mi okból — épen azok a könyvek nincsenek felemlítve, melyek e könyvtárnak a legnagyobb kincseit képezik. Ugyanis található itt *öt eddig teljesen ismeretlen régi magyar nyomtatvány, a me-*

az 1-ső, 2-ik és 4-ik számút, de ezekből csak a 2-ik és 4-ik számú vált be unicumnak, mert az 1-sőnek kiadási éve nem felelt meg a Catalogusban kitett évszámnak, ellenben a 3-ik és 5-ik számú nyomtatványok azért nem váltak be unicumoknak, mert ezeket a hallei egyetemi tanács el sem küldte, hanem küldött helyettök két más régi magyar könyvet, melyek sem nem unicumok, sem nem ismeretlenek. Ezen nyomtatványokból a 2-ik és 4-ik számút *Majláth Béla* a „Magyar Könyvszemle" 1881-iki folyamában (240—242. l.) ismertette s ez alkalommal megjegyezte: hogy a Nemzeti Múzeum könyvtára oda fog törekedni, hogy ezen unicumokat saját gyűjteménye számára *csere útján biztosítsa* s hogy a tárgyalások ez irányban folyamatban vannak! Ismerve a hallei magyar könyvtár mostoha viszonyait, elhatározásában azon intentio vezette őt, hogy a külföldön eltemetett, nehezen hozzáférhető és kallódásnak indult régi magyar könyvkincset a végpusztulástól megmentse s az ország első művelődési intézetében mindenkinek hozzáférhetővé tegye. E czélból a Nemzeti Múzeum könyvtára különböző oldalról informáltatta magát a hallei magyar könyvtár viszonyáról, tanulmányozta és előkészítette a dolgot, s gyűjtötte az anyagot az ügy sikeres lebonyolításához. Mily stádiumban van az ügy jelenleg? erről ezúttal nem nyilatkozhatunk, de hogy a múzeumi könyvtár az ügyet el nem ejtette, erről olvasóinkat biztosíthatjuk. — Azóta a „Protestans Egyházi és Iskolai Lap" szellőztette a hallei magyar könyvtár dolgát. Szlávik Mátyás úr, a „hallei bibliotheca hungarica" akkori könyvtárnoka ugyanis, a most említett lap 1882-iki folyamában (525—529. lap) „a hallei-wittenbergi Bibliotheca Hungarica rövid ismertetése" czím alatt, a könyvtárról egy hosszabb czikket írt, melyben annak nevezetesebb nyomtatványait és kéziratait ismertetve felemlíté, hogy ismertetésével kapcsolatosan Haan Lajos csabai evang. lelkész úrnak a hallei könyvtárról részletesebb (nyolcz ívre terjedő) jegyzéket és értesítést küldött, tanácsolva ennek, hogy tegyen lépéseket az evangelikusok egyetemes gyűlésén az iránt, „hogy *e becses kéziratok* (tehát a nyomtatványok nem) az ág. h. egyetemes egyház levéltárába (s nem tán a nemzeti múzeum könyvtárába) helyeztessenek el." Ennek következtében Haan Lajos úr, mint az egyetemes egyház egyik főjegyzője, az ág. h. egyetemes egyház 1882-ik évi okt. hó 18—20-án Budapesten tartott gyűlésén ez ügyben indítványt tett, melynek következtében a gyűlés elhatározta: „hogy a hallei egyetemhez kérvény intéztessék az ott levő Bibliotheca Hungaricának az egyetemes ev. egyház számára való átengedése iránt." (Prot. Egyh. és Iskolai L. 1882. folyam 1374. l.) A kérvényt Haan Lajos úr el is készítette, s 1883. febr. 28-iki kelettel a hallei

lyek tehát unicumok; ezeken kívül a könyvtárban meglevő 52 régi magyar (1711 előtt megjelent) könyv között kilencz igen ritka és becses darab van.

Én azon három óra alatt, melyet a könyvtárban tölthettem, a régi magyar könyvekről teljes jegyzéket készítettem (és

egyetemi tanácsnak elküldötte, de azt a tanács, daczára annak, hogy abban a magyarországi evangelicusok *csak a hallei magyar könyvtár kéziratait kérték*, udvariasan ugyan, de határozottan visszautasította. Így állt az ügy *Révész Kálmán* úr felszólalásáig, melyet egész terjedelmében közlünk. Az ő leírása a hallei magyar könyvtár állapotáról, kezeléséről és mostoha viszonyairól, tökéletesen megfelel azon információknak, melyeket a múzeumi könyvtár ez ügyre vonatkozólag bir; az ő óhajtása: ezen eltemetett könyvkincset (nyomtatványokat és kéziratokat), mielőtt elkallódnék, a magyar művelődésnek megmenteni s a Nemzeti Múzeum könyvtárában a kutató közönségnek hozzáférhetővé tenni, tökéletes visszhangja *Majláth Béla* azon intentiójának, melyet a szóban levő könyvek megmentésére a „*Könyvszemle*“ 1881-iki folyamában nyilvánított. Révész úr indítványát melegen felkarolta, magáévá tette s élénken megvilágította: *Stromp László* ág. hitv. papjelölt úr, a „Protestáns Egyházi és Iskolai-Lap“ 1886-iki folyamában (1402—1404. l.) „a hallei magyar könyvtár“ czimű közleményében, melyben saját tapasztalásából a hallei magyar könyvtár mostoha viszonyait ecsetelve, annak helyiségét „*teljesen kiürített vércsetanyának*“, kezelését „*nyomorúságosnak*“ s egész oeconomiáját oly nehézkesnek és monstruosusnak nevezte, hogy ezen állapotok önként „*fölkeltik a szükséges lépések megtétele elodázhatlanságának tudatát*“. Ezen, valamint Révész Kálmán úr előbb említett czikkére Szlávik Mátyás úr a „Protestans Egyházi és Iskolai-Lap“ 1886-ik folyamában (1432—1434. l.) „a hallei magyar könyvtár“ czimű czikkében reflectált, melyben beismerve a hallei magyar könyvtár hanyag kezelését, példákkal illustrálta, hogy *egyes ritka magyar könyvek az alapítványi magyar könyvtárból, a hallei egyetemi nagy könyvtárba tévedtek, hol rendes könyvtári signaturával birnak* és *honnan azokat minden sürgetés daczára sem lehetett ekkorig visszakapni*, továbbá, hogy *egyes magyar vonatkozású kéziratok az alapitványi könyvtárból már el is vesztek*, mégis a sorok közt a könyvtár és ennek custosa: Rose hallei egyetemi titkár úrnak védelmére kel, ki megigérte, hogy a könyvtár a jövőben új helyiséget fog kapni, melyben a magyar könyvek föntartása biztosítva lesz. Leirja azután körülményesen, hogy a hallei egyetemi tanács azért utasította vissza a magyarországi evangelikusok kérvényét, *mert a hallei magyar könyvtárt az ottani egyetemi magyar alapítvány egy részének tekintette*, minek következtében azon nézetét fejezi ki, hogy *a hallei magyar könyvtár protestáns alapitványi tulajdon*, melyre csak a magyar protestánsok (s nem a Nemzeti Múzeum) formálhatnak igényt s czért Révész Kálmán úrnak, a könyvtár megmentésére vonatkozó indítványát határozottan visszautasítja. Végül indítványozza, hogy a hallei

pedig magokról a példányokról s nem a sok tekintetben igen hiányos katalogusból). Sietek tehát először is e jegyzéket közleni, a ritkább könyvekre mindenütt felhíván a figyelmet.

Székely István: Chronica. 1559.

Mélius: Sámuel és királyok könyve. 1565.

Sylvester: Uj-testamentom. Bécs, 1574.

Pécsi Lukács: Szt. Ágoston doktor. 1591.

Eddig csak három példánya volt ismeretes, ez a negyedik.

5. *Sós Kristóf: Postilla. 1598.*

Károli Péter: Symbolum apostolicum 1600. Eddig csak két példány, ez a harmadik.

Pázmány: Mostan támadt tudományok hamissága. 1605.

magyar könyvtár kéziratainak ügyét vegyék kezökbe a magyarországi protestánsok azon küldöttei, kik a Gusztáv Adolf-Egyesület évi közgyűlésére mennek Németországba, készíttessék el a hallei magyar vonatkozású kéziratok jegyzékét és bocsássák közre, tartalmukat pedig másoltassák le az egyetemes levéltár számára. Ez az ügy rövid historicuma. Közöltük ezt, anélkül hogy az elmondottakra reflectálni vagy álláspontunkból valamit feladni akarnánk. Ha valami fordulat ez ügyben beáll, értesíteni fogjuk róla olvasóinkat. Most pedig áttérünk Révész Kálmán úr czikkének érdemére. Mindenekelőtt szerencsét kívánunk neki azon szép eredményhez, melyet a hallei könyvtárban három órai kutatása alatt elért. Az általa felsorolt 52 régi magyar, 1711 előtti nyomtatvány közt van *kilencz igen ritka munka és öt unicum*, melyeket Révész úr részletesen ismertet. Ezen 52 régi magyar könyvről megjegyezzük, hogy czímök (a debreczeni 1597-iki Gratiarum Actio kivételével) a Nemzeti Múzeum fönt említett Catalogusában bennfoglaltatik, mivel azonban a múzeumi könyvtár azt tapasztalta, hogy ezen catalogus nem mindenben megbizható, a hallei egyetemi tanácstól kért könyvek jegyzékébe csak oly unicumokat vett fel, melyekhez semmi kétség nem fért. Igy *„a váradi rabok siralmas énekét“* azért nem vette fel unicumnak, mert kiadási éve nem volt a catalogusban kitéve, a kassai 1633-ik, helyesebben 1683-ik évi és a lőcsei XVII. századbeli két nyomtatvány pedig azért maradt ki a Halleba küldött jegyzékből, mert ezeket Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában 1297. és 1591. sz. alatt ismerteti. Ellenben Osztopányi Pernyeszi István munkáját a múzeumi könyvtár kérte, de nem kapta meg a hallei könyvtártól, a mint ezt megjegyzésünk elején mondtuk. Ezen megjegyzés különben nem von le semmit Révész Kálmán úr czikkének értékéből, mert így is három ismeretlen nyomtatványnyal gyarapította irodalmunkat. Az új adalékoknak folyó számot adunk s ezeknél, ugymint a többieknél a csillag alatt megteszszük észrevételünket. Szerk.

Magyarázatja az Evangeliomoknak. Bártfa, 1608. Eddig két példány, ez a harmadik.

10. Samarjai: Magyar hármonia. 1628.[1]

Lethenyei: Hitünk ágainak rövid összeszedése. Csepreg, 1635.

Kereszturi: Csecsemő keresztyén. 1638.

Tasi G.: Elménknek felmenetele. 1639.

Kassai András: Centuria quaestionum Bártfa. 1644. Eddig unicum az akadémia könyvtárában, ez a második példány.

15. Laskai: Hitszakadás megorvoslása. 1644.

Gelei K. István: Váltságtitka 3-dik kötet. 1649.

Megyesi P.: Dialogus. 1650.

Agenda és Canones. Somorja, 1650.

20. Apáczai Csere: Encyclopaedia. 1653.

Király Jakab: Mise nem mise. 1654.

Gyöngyösi: Ker. vallás fundamentomi. 1657.

Jézsuita paterek titkai. 1657.

Pápisták méltatlan üldözése. 1657.

25. Czeglédi: Az országok romlásáról. 1659.

Szalóczi M.: Tanítóknak választételek. 1660. Eddig két példány, ez a harmadik.

Drégelypalánki: Speculum Mysticum. 1668. Eddig három példány, ez a negyedik.

Nógrádi: Idvösség kapuja. 1672.

Szathmárnémeti M.: Dominica. 1675.

30. Balassa és Rimai énekei. Pozsony, 1676. Eddig unicum a Nemz. Múzeum birtokában, ez a második példány.

Németi M.: Psalterium. 1679.

Mártonfalvi Gy.: Szent historia. 1681.

Bándi: Magyarázat a 68. zsoltárra. 1690.

Lisznyai: Magyarok krónikája. 1692.

[1] Szlávik említi az idézett helyen Sartorius János: „Magyar lelki óra“ czímű munkáját is. Mivel ilyen könyv az eddigi tudomás szerint nem létezik s így Halleban sem található, azt kell hinnem, hogy Samarjai neve és műve van itt elferdítve. — (Lásd Szlávik Mátyás ide vonatkozó közleményét a Protestans Egyházi és Iskolai Lap 1886-iki folyamában, 1433. l., mely szerint Sartorius kérdéses műve 1731., 1732. és 1733-ban jelent meg.)
Szerk.

35. Augustana confessió magyarúl. 1692. Eddig két példány, cz a harmadik.

Balog György: Cicero 4 könyvei. 1694.

Felvinczi: De conservanda valetudine. 1694.

Páriz-Pápai: Pax corporis. 1695.

Verbőczi: Tripartitum. Kolosvár, 1698.

40. Otrokócsi: Isten előtt járók tökéletessége. 1699.

Molnár Albert: Discursus de summo bono. 1701.

Balog György: Cornélius Nepos. 1701.

D. Ember Pál: Garizim és Ebal. 1702.

Ács Mihály: Magyar theologia. 1709.

45. Zólyomi Boldizsár: Elmélkedések 1710.

Zólyomi B.: Kegyesség gyakorlása. 1710.

47. (Babai Gy.): Francke a gyermeknevelésről. Halle, 1711.

Az itt elősorolt 47 munkán kivül, melyek közül 2 másod, 5 harmad, 2 pedig negyedik példány, az eddigi tudomás szerint van még e könyvtárban 5 olyan régi magyar nyomtatvány, melyek eddig teljesen ismeretlenek voltak s igy unicumok. Könyvészeti leirásukat a következőkben adom.

I.

(301. sz.) *Debreczen 1597.*[1]

Gratiarum actio cum adiuncta praecatione, pro universis acceptis et accipiendis spiritualibus et corporalibus Dei optimi beneficiis. Debrecen. M. D. IIIC.

Nyolczadrét, 8 számozatlan levél.

Tartalma: 1. közönséges hosszu könyörgés. 2. Kicsiny gyermekek reggeli-estveli könyörgése. 3. Az Magyarországhi Ecclesiának keserves panasza, melyet tött az Tatár ellen 1594. Nota: Ne hagy elesnem felséges.....

Kezdete:

Nagy keservesen, felséges Isten, seregöknek Ura,
Magyar nemzetnek ki valál régen hatalmas oltalma,
Nagy romlásunkban kiáltunk reád: tekints árváidra!

[1] Ezen könyv czíme a múzeumi könyvtár föntemlített catalogusában nem foglaltatik s irodalmunkban egészen ismeretlen. Vele kezdjük meg folyóiratunkban az „Adalékok“ IV. centuriáját. Szerk.

Összesen 16 háromsoros versszak. A versfejezetben: *Nicolaus Agriusla.* Tehát a szerző: Egri Miklós.

A IV. és XLVII. zsoltárok zárják be ez érdekes kis könyvecske tartalmát.

II.

Kassa 1633.

Az igaz keresztyén vallásban levő tudománynak fundamentomi, melyek rövideden foglaltatnak öt summás Artikulusokban. Ezekhez melléje adattak mindennapi reggeli s estveli könyörgések és hálaadások. Mostan először a gyengébb ifjuság kedvéért kiadattattak. Kassán nyomtatta Boityz (vagy Bostijz) István által 1633. esztendőben.

12-edrét, címlap és szöveg 24 lap.

Ezen, minden kétségen kivül lutheránus káté tartalma: 1. Az istenről, 2. a bünről és törvényről, 3. a megigazulásról és jócselekedetekről, 4. a penitentiáról, 5. az urvacsorájáról. Ezek után van: két gyónás formula, apostoli hitforma, tizparancsolat, reggeli és esteli ima utó-imával.

Kétszeres becse van az unicumnak azon körülménynél fogva, hogy egy oly kassai nyomdászszal ismertet meg bennünket, kiről még eddig a nyomdászat történelme mit sem tudott. Az eddig ismert ez időbeli kassai nyomtatványokat a Schulz Dánielné nyomdája állítja ki. Talán ennek volt üzletvezetője Boityz vagy Bostijz (a harmadik betü el van mosódva), a ki aztán a maga kezére is szerencsét próbált, de üzletét nem soká tarthatta fenn.[1]

[1] Itt t. munkatársunk téved. Az általa leirt káté nem unicum. Szabó Károly ismeri és Régi Magyar Könyvtárában 1297. szám alatt le is irta. Nem is ritka munka. Bosits István kassai nyomdász sem ismeretlen. Szabó Károly idézett munkájának I. és II. kötetében több nyomtatványt ismertet tőle. A tévedés nyilván onnan van, hogy Révész úr az eredeti 1683-iki évszámot, akár mert ez a példányon el volt mosódva, akár az idő rövidsége miatt *1633-nak nézte* 1683 helyett. E tévedést ezennel helyreigazítjuk és az ismertetett könyvnek számot nem adunk.

Szerk.

III.

(302. sz.) *Hely és év nélkül.*

A váradi siralmas tömlöcznek fenekén nyomorgó magyar raboknak keserves rabságukat egy keresztyén igy siratta e versekben.[1]

Nyomtattatott . . . . . .

Eddig a czímlap, melyen a nyomtatás helye és éve, fájdalom, nincs kitéve. Hirtelenében nem volt időm a nyomtatás helyét egész biztosan meghatározni, de vagy Debreczen vagy Kolozsvár lesz. Váradon, tudjuk, már akkor nem volt nyomda. A megjelenés ideje sem lépheti át a XVII. századot, hiszen maga a vers 1681-ben íratott.

A kis füzet nyolczadrétű 6 számozatlan levélre terjed, melyek közül, az első és utolsó egészen üres. Tehát a harmadik lapon van a czímlap, az 5-ik lapon kezdődik s a tizedik lapon végződik a 24 strófás négysoros vers, melynek legutolsó versszaka ím ez:

„Ezerhatszáz nyolczvan és egy esztendőben,
Szent Mihály havának utolsó hetében,
Nemzetem rabságát látván a tömlöczben,
Úgy szerzém ezeket Váradon létemben.

A versfejekből valami nevet kiolvasni nem lehet.

E példány a rajta levő feljegyzés szerint Szathmáry János ajándékából Rotarides Mihályé volt.

IV.

(303. sz.) *Lőcse 1693.*

Osztopányi Pernyeszi Zsigmond „A kegyes léleknek lelki vigasztalást szerző idvesség paizsa“ czímű Kolozsváron 1676-ban megjelent munkájának (lásd Szabó K. Régi Magyar Könyvtár I. 1195. szám) 1693-ban Lőcsén nyomatott eddig teljesen ismeretlen kiadása. 24-edrét. Czímlap ajánlás 2 levél. Szöveg 1—399 lap. Mutatótábla 5 levél.[2]

[1] Ezen könyv irodalmunkban valóban ismeretlen s Szabó Károlyhoz a 302-ik adalékot szolgáltatja. Szerk.

[2] Ezen kiadást a Nemzeti Múzeum könyvtára a hallei egyetemi könyvtártól annak idejében kérte, de meg nem kapta. Örvendünk, hogy azt Révész úr felkutatta és ismertette. Szerk.

V.

Lőcse XVII. század.

Egész esztendő által való vasárnapi evangeliomok sommáját, velejét és cillyát magokban foglaló rövid és együgyü magyar versecskék, melyeket szerzett egy buzgó lélek.

Lőcsén nyomatott Brewer Sámuel által.

A nyomtatás éve nincs feltéve, Brewer mint nyomdász szerepel 1662—1699, ez időszakra esik tehát e kis nyomtatvány megjelenése, mely 8-drét 24 számozatlan levél.[1]

Ezen öt, eddig teljesen ismeretlen unicumon kivül van még a könyvtár katalogusában egy szintén ritka könyvről, mely azonban a könyvtárban már nem található, említés téve. S ez: *„A szikszai templomban gyászesete versekben. Irta egy bujdosó. Lőcse 1694.“* Ez unicum ismertetve van a „Magyar Könyvszemle“ 1881-ik évfolyamának 240—242. lapjain, azon megjegyzéssel, hogy a „megszerzésére vonatkozó tárgyalások a nemzeti múzeum és a hallei egyetem könyvtára közt folyamatban vannak.“ Mivel pedig — mint említettem — e könyv Hallében többé nem található: kétségtelenül a „Magyar Nemzeti Múzeum“ könyvtárának birtokában van.[2] És itt kétségtelenül jobb helyen van, mint amott, úgy hogy a többi, általam most megjelölt ritkaságokra nézve is nem késem a Nemzeti Múzeum igazgatóságának figyelmét azon óhajtásom kapcsolatában felhívni: vajha ezek is mielőbb megszereztetnének legelső hazai könyvtárunk számára. Eltekintve ugyanis attól, hogy e magyar unicumoknak méltó helye csakugyan a hazában van, még azt is figyelembe kell vennünk, hogy azoknak biztos megőrzésére nézve a hallei könyvtár mostani viszonyai teljes és megnyugtató garantiát nem nyújthatnak. A magyar könyvtárnak kulcsai ugyanis, ha jól emlékszem: egy egyetemi hivatalnok, a titkár kezei közt vannak, a kinek

[1] Ezen könyvet Szabó Károly I. kötetében 1591. sz. alatt ismerteti s az ekkorig ismert egyetlen példány a pesti református collegium könyvtárában őriztetik. A hallei magyar könyvtár példánya másodpéldány.

Szerk.

[2] A Nemzeti Múzeum könyvtára, valamint ezen, úgy a többi kölcsönkért négy magyar munkát a hallei egyetemi könyvtárnak már visszaküldte. Vegyék ezt mindazok tudomásúl, kik az ügy iránt érdeklődnek.

Szerk.

tudta nélkül a magyar tanulók közül választott könyvtárnok a könyvtár helyiségébe be nem léphet. A kezelésért tehát voltaképen a német egyetemi hivatalnok a felelős, de az ellenőrzés rendszeres és teljes katalogus hiányában lehetetlen. Hogy pedig az ellenőrzésre mulhatatlanul szükség van, azt a dolog természetén kivül még azon szomorú tény is igazolja, hogy a könyvtárban ma már sok oly becses kézirat nem található, melyek ott, a katalogus tanusága szerint, a század elején kétségtelenül megvoltak.

Én a rendelkezésemre állott idő rövidsége miatt a könyvtár nem „régi magyar“ részét és a kéziratokat is csak igen felületesen nézhettem át, de az előbb említett szomorú tényt teljes bizonyossággal állíthatom, már csak a tavalyi könyvtárnok *Stromp László* barátom határozott nyilatkozata után is. Igen óhajtandó lenne, ha jelenleg Hallében tartózkodó ifju papjelöltjeink közül vállalkoznék valaki a kézirattár rendezésére és jegyzékbe vételére s e jegyzéket mihamarább közre is bocsátaná.

A hallei magyar könyvtár, mely az egyetemi könyvtártól egész külön, önállóan kezeltetik, úgy alapitóinál s gyarapitóinál, mint rendeltetésénél fogva, véleményem szerint egyenesen magyar birtok, sőt, ha még jobban distingualunk: a magyar prot. egyház birtoka.

Igyekezzenek azért az illetékes körök odahatni, hogy az ott levő s különféle csélyeknek nagyon kitett becsesebb könyvek és kéziratok mihamarább visszakerüljenek a hazába s valamely biztos és a mellett könnyen hozzáférhető helyen, például a nemzeti múzeum könyvtárában helyeztessenek el.[1]

[1] Örvendünk, hogy t. munkatársunk véleménye a Nemzeti Múzeum könyvtárának intentiójával találkozik. Arról a hazai művelődés barátjait biztosíthatjuk, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtára ez ügyben minden körülmények közt meg fogja tenni kötelességét. Szerk.

KÜLFÖLDI ÉRTESÍTŐ.

Ezen czím alatt folyóiratunkban új rovatot nyitunk, mely a hazai közönségnek külföldi könyvtárakról tájékozást nyújtani lesz hivatva. Tágítunk az eddigi programmon, melynek keretében az első decenniumban (1876—1885.) mozogtunk s bevonva működésünk körébe a külföldi könyvtárakat, a második decenniumot ezen uj rovattal nyitjuk meg. E rovat a folyóirat irányán nem változtat. A „Magyar Könyvszemle“ ezentúl is a magyar bibliographia és a hazai könyvtárak ügyét fogja első sorban szolgálni, ezen két disciplinának művelése, előbbrevitele és a külföldi könyvtárakban levő hungaricák ismertetése lesz hivatásának ezentúl is főfeladata. E mellett azonban figyelemmel lesz a külföldi könyvtárak mozgalmaira és a könyvtártudomány terén elért eredményekre, ismertetni fogja a nevezetesebb külföldi könyvtárak berendezését, szervezetét és vívmányait, értesítéseket hoz azoknak fontosabb mozzanatairól s egy évfolyamban nehány ívet szentel ily közleményeknek. E közlemények a hazai bibliographiára és könyvtárügyre nem birnak ugyan vonatkozással, hiszszük azonban, hogy a magyarországi könyvtárak haladására és fejlődésére jó hatással lesznek. Czélunk: a hazai közönséggel megismertetni a külföldi könyvtárak viszonyait, s az azok által elért eredményekből levonni számunkra a tanulságot. — Meg vagyunk róla győződve, hogy ezzel a hazai könyvtárügynek szolgálatot teszünk, ezért számítunk mind azok támogatására, kiket hivatásuk, vagy ügyszeretetök e térre vezet. Ezek után ajánljuk az új rovatot olvasóinknak szives figyelmébe s megnyitjuk azt Ballagi Aladár barátunknak az „Astor Library“-ről írt közleményével.

AZ „ASTOR LIBRARY".

Ballagi Aladártól.

Thirty-seventh annual report of trustees of the Astor Library, for the year 1885. Transmitted to the legislature jannary 13, 1886. New-York, 1886.

Észak-Amerikát néhány év óta gyakran emlegetik a közgazdasági irodalomban. Annál ritkábban az irodalom egyéb ágaiban. Pedig a tudomány némely fajtájában, s főkép a könyvtártan terén, az utóbbi évtized alatt, igazi „amerikai gyorsasággal" oly magaslatra emelkedett, hogy az ó-világ e részben ép úgy tarthat a túlszárnyalástól, mint a közgazdaság mezején.

Észak-Amerika nagy példája annak, hogy a könyvtárak berendezésének s administrativ kezelésének csak javára válik, ha nem tudósok, hanem átalános műveltséggel biró lelkiismeretes bureaucraták kezében van. Tudjuk, hogy e rendszernek meg van a maga árnyoldalai. Ki látott fényt árnyék nélkül!? De kétségtelen a nagy siker, mely minden administratiónak próbaköve. Az északamerikai könyvtárak ez idő szerint minutiosus rendezési utasítások alapján a legmintaszerűbben felállított, s kezelt intézetek széles e világon.

Az Egyesült-Államok legkülönb könyvtárai egész a legújabb ideig Bostonban, mint az „aristocracy of intellect" legrégibb amerikai központján voltak találhatók. De az utóbbi harmincz év alatt New-York és Philadelphia vitássá tették Bostonnak kizárólagos „Athens of America" nevezetét, s ma már úgy áll a dolog, hogy New-York egymásután győzve le versenytársait, Amerikának többé nem csupán legnagyobb kereskedő

városa, hanem egyszersmind azon a tájon a szellemi életnek is legkiválóbb központi helye. [1]

Érdemes lesz hát e szaklapban behatóbban megismertetnünk a tudomány terén ma már elvitázhatlanúl első észak-amerikai város legnagyobb könyvtárát. S midőn ezt tenném, köszönetemmel kell adóznom e folyóirat tudós szerkesztőjének, nem csak azért, hogy a czímben említett ez évi jelentésre figyelmeztetve, ezen általam régibb idő óta szemmel kísért nagyszerű könyvtárnak mostani állapotáról értesülhettem; hanem általában azért is, hogy ezen, mindeddig egyedül csak a magyar könyvészet és könyvtártan czéljainak szolgáló közlönyt megnyitotta hasonnemű külföldi állapotok ismertetésének.

Ez új irányt azt hiszem nem lehetne tanulságosabb közleménynyel kezdeni, mint az Astor Library bemutatásával. Mert ama könyvtár képében, mint valamely mikrokozmosban, az észak-amerikai közkönyvtárak többé-kevésbbé egyforma történetét, berendezését, kezelési rendszerét pillanthatjuk meg.

Egy németországi születésű, de húsz éves korában New-Yorkba szakadt, ott meghonosodott s 1848. márcz. 29-én 84 éves korában ottan elhúnyt polgár, John Jacob Astor, nem kevesebb mint 400,000 dollárt hagyott egy közkönyvtár építésére, fölszerelésére és örökös fentartására. „Ez összeg egy harmada — így intézkedett — a holtom utáni évben, egy harmada a következő, s a fennmaradó rész egyforma arányban a negyedik s ötödik évben fizetendő.“ Végakaratának végrehajtóiúl s a könyvtár ügyének állandó vezetésére tíz egyént jelölt ki, kikhez járúl, örök időkön át New-York városának polgármestere (the mayor of the City) *ex officio*. Ez utóbbi intézkedés világosan tanusítja, hogy a végrendelkező szándoka valóságos *nemzeti* könyvtár alapítása volt, melynek érdekkörébe jónak látta belevonni a közhatóság legelső képviselőjét.

A könyvtár építéséhez New-York kellő közepén, a Lafayette Place keleti oldalán vásárolt roppant telken, gyorsan hozzáfogtak. 1850-től 53-ig tartott az építés. A palota merőben téglából, byzanczi izlésben készült. A második emeletre helyezték az olvasó-

[1] E fordulatról bővebben ír: The Athenaeum. London, 1. dec. 1883. No 2927.

termet, mely 100′ hoszú, 64′ széles, 50′ magas; tíz nagy ablakkal van kivilágosítva, szellőztetési készülékkel ellátva s Észak-Amerikában is párját ritkító kényelemmel van berendezve.

A bizottság első ülése után hatodfél évre, 1854. január 9-én, a rengeteg könyvtár már teljesen fölszerelve s berendezve, megnyittatott a közönség használatára.

A rendezésben Brunet osztályozása szerint jártak el, de szakemberek előtt szükségtelen kiemelnem, hogy az amerikai könyvtárakban kifejlett gyakorlat momentumainak figyelembe vételével. A könyvtártannak ama nagy tanulsága, hogy nincs oly tökéletes rendszer, mely a helyi viszonyok befolyása alól mentes lehetne: itt is, mint eddig mindenütt érvényesült. Mert szükségszerűleg kisebb-nagyobb, de valaminő eltérésnek kell beállania a nemzeti szokások, a nemzet művelődési foka, tagjainak vérmérséklete, történelmi multjából eredő fegyelmezettsége vagy fegyelmetlensége behatása alatt. Ez az oka pl. hogy egy magyar könyvtár közigazgatása s kezelése, az emberek, lehet mondani az „ember anyag" különbözősége miatt, soha sem lesz olyan, mint pl. egy porosz könyvtáré. S egy franczia könyvtár praxisa okvetlen különbözik a holland vagy angoltól még akkor is, ha egyugyanazon osztályozási terv, teszem azt a Namur, Aimé-Martin vagy Franklin terve szerint kezeltetik.

Az északamerikaiak közmondásos gyakorlati érzékét látjuk működésben az Astor Library könyvei beszerzésénél. A könyvtári bizottság, mint ilyen, tudni sem akart a könyvek beszerzéséről, az egyes szakok alapvető műveinek kiválogatásáról, és pedig épen azért nem akart tudni, mert belátta, hogy könyvtárakban a könyvek minősége, s a szakok teljessége a legelső, mindenek fölött álló tekintet. Szinte lelkükbe vélünk látni, hogy abból indúltak ki, miszerint egységes tervet, egységes könyvbeszerzési programmot egy *tízfejű tanács* nem alkothat. Ily esetben a felelősség úgy megoszlik, hogy teljesen illusoriussá válik. S megtompúl, vagy egészen megsemmisül a minden emberi dolognál leginkább az elevenbe vágó ama sarkantyú, mely az egyént ereje teljes kifejtésére ösztönzi, ha tudja, hogy munkájáért mivel egyedül felelős, egyedül aratja a dicsőséget is.

Kerestek egy encyclopaedicus műveltségű derék, megbízható polgárt, s arra bízták a briaraeusi s argusi tulajdonokat

igénylő ama roppant föladatot, hogy minden tudományszak főbb munkáit arányosan beszerezve, állítsa föl a könyvtárat. Dr. Cogswell volt a választott, ki e czélból háromszor járt Európában.

Még az örökség megnyilta előtt, 1848. november 12-én kelt első útjára. A sietés okát megint az amerikaiak gyakorlati eszejárásában találhatjuk meg. A bizottság úgy okoskodott, hogy az európaszerte, de kivált Franczíaországban kitört politikai válság és forradalmak idejét nem szabad felhasználatlan elszalasztaniok. Ilyenkor, ha olcsó az ember-élet, még olcsóbb a könyv s tömérdek könyvtár kerül dob alá. Cogswellnek tehát 20,000 dollárig nyitottak hitelt európai bankoknál s a doctor Páris, Brüssel s London piaczain a hitelt 5000 dollárral meghaladva, összeszedte az árúbabocsátott könyvek szine-javát, melyek első alapját képezék az Astor-könyvtárnak.

Az 5000 dollár többlet onnan eredt, hogy Cogswell engedélyezett hitelét már egészen kimerítette, midőn Londonba érve, ott épen Buckingham herczeg világhírü könyvtárát árverelték. Mit tegyen? Hamar határozott! Ily alkalom többet nem fordul elő. Ki kell tehát zsákmányolni. Rendkívüli körülmények között, rendkívüli eszközök az észszerűek. S megvette a könyvek legjavát a maga szakállára.

— Hősiesség nemcsak a harcz mezején: az élet minden terén lehetséges. S mi az emberi lélek ép oly bámulatra s tiszteletreméltó functióját véljük látni ez egyszerü embernél, mint savoyai Eugénnél, midőn Zentát megmeri koczkáztatni a maga felelősségére! S a polgári munka alapján álló társadalom — de csakis az! — ép úgy megtudja becsülni a rendkívüli akaraterő, eszély és ügyesség tüneményszerü jelenségét a munka terén, mint az a társadalom, melynek tengelye a militarismus, a katonai kiváló tulajdonokat.

Midőn Cogswell számot adott útjáról s a túlkiadást indokolta, nemcsak hogy fölmentetett az 5000 dollárnyi többlet fedezése alól, hanem elismeréssel elhalmozva, szakmájában egyszer s mindenkorra megalapította hírét, nevét, hitelét és dicsőségét.

1851. február havától deczemberig megint Európában járt. 25,000 dollárig hatalmazták föl könyvek vásárlására. Rómától Stockholmig keresztül-kasúl járta egész Nyugat-Európát, s harmadszori kiküldetése alkalmával Firenzétől Berlinig vadászott

minden becses könyvre, mely eleve elkészített könyvbeszerzési programmjának hézagait pótolhatta.

Dr. Cogswell, tervezetéhez híven, semmiféle ephemer, könnyed, apró nyomtatványt nem vásárolt. A rendelkezésére álló pénzösszeget a soha nem avuló, becses és magánember által nem egy könnyen megszerezhető drága munkák vásárlására fordította. Három izben tett európai utazása után ily művekből állított föl 80,000 kötetet, melyeket a theologia, történelem, jogtudomány, szépművészet, irodalom, természettudomány, mennyiségtan, vegy- és természettan főszakaiba csoportosított. Csak annyiban tért el azon utasításától, hogy az egyes tudományszakokból arányosan szerezze be a főbb műveket, a mennyiben belátva, hogy valamely *speczialitás,* központi helyeken levő nagy könyvtáraknak inkább becsületére s javára, semmint kárára szolgál, épen alkalma lévén ily specziális jelleg megadására, Berlinben 3000 kötetnyi oly szemenszedett mathematikai könyvgyűjteményt vásárolt, mely szakemberek szerint különb a berlini királyi könyvtáránál.

Az Astor Library, kereskedő nép körében, s dr. Cogswell superintendaturája alatt, csakhamar összeköttetéseket tudott magának szerezni világszerte. Ez magyarázza meg a könyvtár rohamos gyarapodását, mely oly mérveket öltött, hogy alig nyilt meg az intézet, helyiségei már szűkekké váltak. Szerencse, hogy böles előre látással akkora telket vettek, melyre ha a szükség kívánja, egymásután újabb és újabb épületeket emelhetnek, melyeket a már fennálló könyvtárhelyiségekkel a legcsekélyebb hátramaradás nélkül, bármikor kapcsolatba hozhattak. Igy, bár a régi helyiség szűkké vált, nem kellett gondolniok az intézet időrabló s pénzfecsérlő áthelyezésére, mint minálunk, nehány ujonnan épített közkönyvtárnál. A beépítetlen telek mintegy kínálkozott a régi helyiségek kibővítésére, mely czélra, a könyvtáralapító elsőszülött fia, William B. Astor polgár, 300,000 dollárnyi újabb alapítványt tett.

Telek is, pénz is készen állván, azonnal hozzáfogtak az úgynevezett South Library mellett, a North Library építéséhez, mely ugyanazon ízlésben készülve, 1859. szept. 1-én már átadatott a nyilvános használatnak. A könyveknek csak egy része változtatta előbbi helyét. Az újonnan emelt North Librarybe átvitettek a történelmi s irodalmi szakba vágó művek, míg a ter-

mészettudományi s iparügyi vonatkozásúak a régi South Libraryban maradtak. Az új könyvtár ép oly világos, ép oly berendezésű, mint a régi, s épen akkora az olvasó terme. Látszik, hogy nem volt okuk megbánni az eredeti berendezést, máskép nem másolták volna le újra. Az egyesített egész könyvtár ez idő szerinti nagyságáról fogalmat adhat az, hogy a könyvpolczok előtti kanyarulatainak s meneteinek összes hossza 11,000 láb, vagyis valamivel több mint két angol mértföld.

Dr. Cogswell most már egymással összefüggő két nagy könyvtár jó nemtője lett. S miután elkészíté a könyvek betűsoros s elemző lajstromát, 1864-ben aggság, betegség s önemésztő munkássága súlya alatt megtörve, visszavonult hivatalától, 1871-ben halt meg. Lajstromai az amerikai könyvtárak lajstromai között a legkiválóbbaknak vannak elismerve, s egy helyt kiemelve látjuk, hogy *nyolczvan* éves ember, segédmunkások nélkül, ily munkát nem végzett tán soha a mióta a világ! [1]

Az egyéni munka kiszámíthatatlan ereje s hatása diadalát véljük registrálni ez egyszerű ember életében, ki „the right man on the right place" azaz könyvtárnok volt a szó legeszményibb jelentésében. A könyvtárnokok ama kivesző̈ben lévő példányszerü alakjainak egyike, kiknek méltó jeligéjök: *aliis inserviendo consummor.*

A könyvtár jelen állapotára térve, jelentésünkből látjuk, hogy az intézet vagyoni állása 1885-ben 1.412,374 dollárra becsültetett. A fentartási alap 411,550, a jövedelem 24,267, a kiadás 24,376 dollárra rugott. A könyvek 220,000, az épületek 100,000 dollárig biztosítvák.

Ajándék s vétel útján, tavaly a könyvtár 6582 kötettel szaporodott, leszámítva a röpiratokat. Az ajándékozott könyvek, nyilvános ellenőrzés s mintegy nyugtázás czéljából (másutt se

[1] Czikkünk eddigi adatait a következő elsőrendű hitelességű könyvből vettük: William J. Rhees: Public Libraries, institutions and societies in the United States, and British Provinces of North America. Philadelphia, 1859. p. 260—270. Továbbá: Public Libraries in the United States of America, their history, condition, and management. Special report. Department of the interior, bureau of education. Washington, 1876. Part I. p. 737, 738., 931—936.

ártana ezt tenni!) külön vannak föltüntetve s ezek közt látjuk több kiadó ajándékát.

Észak-Amerikában ép úgy, mint Svájczban, nincsenek kötelés példányok. Azon szabad államokban a szabadság fogalmával nem tartják összeférőnek a köteles példányok beszolgáltatását. Azért, ha a kiadó kiadványát megküldi, ép oly ajándéknak veszik, s csak úgy megköszönik, mint a magánember ebbeli jó indulatát.

Az alapító-család jótéteményeiben negyven év óta egyaránt kifogyhatatlan. Nem telik el esztendő, hogy valamivel meg ne emlékeznének a családi nevöket halhatatlanító intézetről. John Jacob Astor, az alapító másodszülött fia tavaly 15,000 dollárt adott könyvek beszerzésére, s azonkívül öt codexet, melyekben ez a könyvtár is, mint amerikai társai általában, igen szegény.

Az Astor ajándékozta codexek a következők: Αἰσώπου μῦθοι (Aesopi fabulae), görögül. XIV. századbeli hártya-kézirat, 51 levél, 8r. — Hesiodustól Ἔργα καὶ Ἡμέραι (Opera et Dies), görögül, XIII. századi hártya, gyönyörű minuskel betűkkel. 34 levél, 4r. — Lucanus Pharsaliája, a IX. könyv közepéig. A XIV. század eleje vagy közepéről való hártya, minuskel betűkkel. Rendkívül kevés rövidítéssel. 102 levél, 2r. Mind a három codex VI. Pius tulajdona volt, kiről unokaöcscsére, Braschi grófra szállott. Velenczében vásároltattak. Ezenkívül Persiában két igen diszes kéziratot vett, melyekkel a könyvtár cimeliothecáját gyarapítá. Az egyik 1518, a másik 1592-ből való.

Az amerikai történelem egy elsőrendű okmányával gyarapítá a könyvtárat Hamilton Sándor, oda ajándékozván az Egyesült-Államok alkotmánytervezetének azon eredeti példányát, melyet Hamilton tábornok 1787. junius 18-án terjesztett a philadelphiai convent elé.

A könyvek kezelése most is a régi rend szerint megy. Kezdetben az amerikai szabadság elvét ide is be akarták vinni. Szerették volna megengedni, hogy bárki bármely könyvet szabadon használhasson, saját maga válogassa ki a műveket, s átalában maga szolgálhassa ki magát. Erről azonban lemondtak. De igy is akárki bemehet a könyvtárba, minden időrabló s mindenkép kényelmetlen fölvételi vagy könyvtár használhatási enge-

dély nélkül. S a ki benn van, megszemlélheti a szak szerint csoportosított könyveket, melyek sodrony-rácsozat mögött akkép vannak fölállítva, hogy czimeik kivehetők, de helyökről csak a rácson belül kerülő hivatalnokok mozdíthatják el.

A könyvtár aug. 17-től szept. 19-ig van zárva. Egyébkor 9-től 5-ig, illetőleg az év szakai szerint, $^1/_2$4-ig vagy 4-ig áll nyitva. Ez új rendelkezés. Azelőtt, mint Rhees irja, 10-től alkonyatig volt nyitva.

Jegyzeteket csak plajbászszal szabad tenni. Ezt azért volt szükség kimondani, mert a könyvtárban csupa becses, jobbára igen nagy alakú s illustrált művek lévén: azok, tinta használata mellett, nagyon könnyen bemocskoltatnának.

Ugyanily megszorításokat von maga után az a kijelentés, hogy e könyvtár „library of reference.“ Ebből az következik, hogy innét könyveket nem szabad kikölcsönözni, s minden könyv, használat után, azonnal helyére tétetik. E rendszabálynak az a czélja, hogy a könyvtár, meglevő könyvanyagával, vagyis jelenleg 221,490 válogatott becses kötettel folytonosan rendelkezhessék, mi a kikölcsönzés rendszere mellett teljes lehetetlen, mivel a könyvek jelentékeny része se helyén, se általában a könyvtár épületében nincsen.

Ezeket láttuk czélszerűnek előadni e nevezetes könyvtárról, melynek története és igazgatása egyaránt gazdag meglepő vonásokban. Büszkék is rá a new-yorkiak s szüntelen a British Muzeuméval vetik egybe.

Mindeddig azonban csak látogatottság dolgában érte el az Astor Library London legnagyobb könyvtárát. Tavaly mindkettőben egyaránt 72,000-re ment az olvasók száma. Ez az olvasási kedv roppant emelkedésére mutat. Még 1860-ban csak 23,000-en használták a könyvtárat. Azóta az olvasók száma fokozatosan s következetesen emelkedve, végre tavaly utólérte a British Muzeuméit.

Pedig az ő látogatási statisztikájok megbízható. Amerika a statistika klassikus földje, s ebbeli kimutatásaikat nem úgy szerkesztik, mint minálunk, hol elegendőnek vélik hónapok szerint kimutatni mennyi volt az olvasók száma. Ily eljárás nem is való arra, hogy bizalmat keltsen az érdeklődőkben az illető adatok hitelessége iránt. Az Astor Library havonként mutatja ki,

hogy külön-külön a természettudomány és a történelem s irodalom egyes alszakaiban hány darab könyvet, hány egyén olvasott. Ez alszakok annyira el vannak tagolva, hogy pl. csupán az egyetemes történelemben nem kevesebb mint 16 alszakot különböztetnek meg.

Szóval, merő tanulság forrása az Astor Library, valamint általában az észak-amerikai könyvtárak története s kezelési rendszerök. Sőt mondhatnám, ez idő szerint érdemesebb az amerikai könyvtárak ügyével foglalkoznunk, mint akár a francziák, akár a németek, akár az angolokéival. Könyvtárnokaik lelkiismeretes ügyszeretete, a polgárság áldozatkészsége, a „Bureau of Education" által kiadott „Rules for a dictionary catalogue" életbeléptetése, csodákat mívelt, s könyvtáraikat oly mintaszerűekké varázsolta, hogy Európában csak a hollandokéi mérkőzhetnek velök. Nem első eset, hogy a tanítvány fölébe kerül a tanítónak. Igy nőtt nyakára könyvtárügyi dolgokban az ifjú Amerika, öreg mesterének, a vén Európának.

* * *

Tisztelt barátunk és munkatársunk érdekes ismertetését örömmel adtuk. Megjegyezzük azonban, hogy értekezésének utolsó soraival nem értünk egyet. A mit az amerikai könyvtárak kezelési rendszeréről és ennek fölényéről az európai könyvtárakkal szemben mond, az legnagyobb részben, de csak *relative az amerikai népkönyvtárakra áll.* Áll azonban az is, hogy az európai könyvtárak az utolsó időben szinte előre mentek s nem estek vissza a kezelési technikában; és ha ezen technika az amerikai könyvtárak technikájától több tekintetben eltér, ez az európai culturviszonyokból és az európai könyvtárak jelleméből megmagyarázható.

Tisztelt barátunk csak úgy tudja, mint mi, hogy az amerikai könyvtári viszonyokat, az európai könyvtári viszonyokkal párhuzamba hozni nem lehet. Amerikában, európai értelemben vett tudományos könyvtárak nincsenek. Nincsenek legalább oly számban, hogy azokat, mikor amerikai könyvtárakról van szó, az európai tudományos könyvtárakkal szemben, irányadóul venni lehetne. Amerikában a könyvtárak modern alkotások, melyeknek átalános jelleme, hivatása az európai könyvtárak jellemétől lényegesen különbözik. Európában a nyilvános könyvtárak

túlnyomó része *tudományos jellemü*, míg Amerikában a nyilvános könyvtárak legnagyobb része népkönyvtári jellemmel bir. Európában a könyvtárak tudományos becsét, görög, latin és más nyelvű kéziratok, incunabulumok, forrásmunkák és ezekhez hasonló művek régisége, gazdagsága és ritkasága szerint taksáljuk, míg Amerikában ilyeneket csak itt-ott elvétve, mint curiosumot, egy-két példányban találunk. Európában a könyvtárak általános jelleme *humanistikus*, Amerikában reális és gyakorlati. Európában a nyilvános könyvtárakat általában tudományos czélból használják, Amerikában a nyilvános könyvtárak legnagyobb részének főczélja: önmivelés, ismeretterjesztés és szórakozás. Az európai tudományos könyvtárakban a tisztviselőktől a szakműveltségen kívül megkivántatik az ó-classikai nyelvekben való jártasság is, Amerikában erre nincs szükség, itt a modern nyelvek, legtöbbször az angol nyelv ismerete elegendő a könyvtárnoki állás betöltésére.

Tudjuk, hogy Amerikában úgymint Angliában a könyvtárnok-jelöltektől szakvizsgát követelnek, de ezen szakvizsgák nem pótolják azon tudományos qualifikátiót és szakképzettséget, melylyel az európai könyvtárnokok, az itteni könyvtárakban gyakorlatban levő és az amerikaiakétól lényegesen eltérő qualificationális rendszer következtében bírnak. És ha ezen szakvizsgákat az európai hasonló szakvizsgákkal, például a bajor levéltárnok-jelöltek szakvizsgájával összehasonlitjuk, hol a jelölteknek az egyetemi tanfolyam befejezése, legtöbbször az állam-jogtudományi vagy bölcseleti tudori fokozat, vagy középiskolai tanári oklevél elnyerése után még két évig gyakornokoskodni és gyakorlati kursust kell a müncheni államlevéltárban hallgatniok és csak a harmadik évben bocsáttatnak vizsgára, úgy a különbség a kettő között igen nagy lesz. De az amerikai könyvtárnokoknak nincs is oly tudományos qualificatióra szükségök, mert főfeladatukat *az administratio* képezi. Itt a könyvtárnokok rendszerint csak hivatalnokok, kik a rájok bizott könyvtárt bizonyos chablon szerint kezelik, Európában szaktudósok is, kik az őrizetökre bizott különböző gyűjteményeket tudományosan fel is dolgozzák. Ez a különbség. Innét van, *hogy azon nehány latin és görög codexet, melyet t. barátunk az Astor könyvtárban felsorol, Amerikában nem tudták determinálni, hanem elküldték e czélból Berlinbe.* Pedig ezeket Európá-

ban minden nyilvános könyvtár determinálta volna. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy Amerikában kitünő könyvtárnokok és kiváló szakférfiak nincsenek. A tehetséges, szorgalmas, kitartó, ügyszerető, lelkes, resolutus és temperamentummal biró könyvtárnok, mint mindenhol, úgy itt is érvényesíti magát. De ezek kivételek. Ilyen kivétel Dr. Cogswell, az „*Astor Library*" első könyvtárnoka, ki az általa szervezett könyvtárt tudományos alapokra fektette, a szerint rendezte, administrálta és virágzó tudományos intézetté emelte; ilyen *Billings J. S.*, az amerikai hadügyministerium egészségügyi osztálya *orvostudományi szakkönyvtárának* könyvtárnoka Washingtonban (Library of te Surgeon General's Office United States Army), ki 20 év alatt az orvostudományi világirodalom összes disciplináiból oly szakkönyvtárt gyüjtött össze, mely, mint ilyen az egész világon ritkitja párját s ez idő szerint a leggazdagabb orvostudományi szakkönyvtár a világon. A könyvtárban az ókori orvostudományi munkáktól kezdve a legújabbkori irodalomi termékekig lehetőleg képviselve van minden nyelvű irodalom, közte a magyar is igen jelentékenyen; a könyvek száma 1884-ben 60,000 kötetre, 70,000 röpiratra és sok ezer folyóiratbeli szakczikkre ment, mely könyvállomány azóta mindenesetre jelentékenyen gyarapodott. E könyvtárról *Billings* 1880—1886-ig hat kötet kimerítő catalogust* adott ki, melyben a könyveket szerzők és tárgyak szerint betűrendben (A—L-ig) lajstromozta. E catalogust, mely Billingsnek becsületére válik, alkalmam volt Kőrösi József tisztelt barátom szives figyelmeztetése következtében a fővárosi statisztikai hivatal könyvtárában használni. Ezekhez hasonló könyvtárnok és könyvtár van Amerikában több is. De ezek a nagy zömhöz képest elenyésző kivételek, melyek csak erősítik azon állításunkat, hogy Amerikában európai értelemben vett tudományos könyvtárak és könyvtárnokok (oly számban és oly színvonalon, hogy ezeket Európában irányadóúl lehetne venni) nincsenek. Egyes tudományszakokra igen is vannak Amerikában igen tekintélyes, tudományos szakkönyvtárak, melyek teljességöknél és gazdag-

* Czíme: Index Catalogue of The Library of the Surgean General' Office United States Army Anthors and Subject. Washington 1880—1886. nagy 8r. I—VI. kötet. Minden kötet két hasábon van nyomva petit betükkel és körülbelül 900 lapból áll.

ságuknál fogva bármely európai könyvtárnak becsületére válnának, sőt elismerjük, hogy a legnagyobb amerikai könyvtár a washingtoni „National Library", mely 565,134 kötet nyomtatványt és 191,000 röpiratot foglal magában, továbbá a new-yorki Astor Library, a bostoni Athenaeum, a cambridgei Harvard College könyvtárai és még néhány amerikai könyvtár, melyeknek könyvállománya egyenkint a 100,000 kötetet meghaladja, *szintén tudományos könyvtárak*, de ezen szórványos kivételeket már csak azért sem vehetjük mérvadóknak, mert ezen könyvtáraknak administrátioja, szelleme és forgalma sokkal közelebb áll az európai tudományos, mint az amerikai nem tudományos (de irányadó) könyvtárak oeconomiájához. De nem is tudományos könyvtárak dolgában versenyez Amerika Európával. Amiben az Egyesült Államok Európát annyira túlszárnyalják, az a *népkönyvtárak intézménye*, mely ott a virágzás oly fokára emelkedett, hogy méltán kelti fel az európai művelt világ bámulatát. Amerikában van ugyanis 5000-nél több nyilvános könyvtár és 17,000 iskolai könyvtár, melyeknek legnagyobb része népkönyvtári alapon van berendezve s nagyszabásu kölcsönkönyvtár jellemével bír. Ezen népkönyvtárak Amerikának egyik specialitását képezik s oly nagyszabásúak, hogy velök sem dotatio, sem forgalom, sem személyzet tekintetében az európai tudományos könyvtárak nem versenyezhetnek. Igy Európában legnagyobb évi dotátiója a British Múzeum könyvtárának van, körülbelül 1.000,000 márka. Könyvállománya: 1.500,000 kötet, forgalma: 155,000 olvasó, kik 1.100,000 kötet könyvet használnak. A párizsi nemzeti könyvtárnak, mely 2.200,000 kötetből áll, évi dotátiója (az éremosztály kiadásait ide nem számitva) 400,000 márka, évi forgalma pedig: 370,000 kötet. Ellenben a legnagyobb amerikai népkönyvtárnak, a bostoni „Public Library"-nek évi dotatiója 400,000 márka. Könyvállománya 400,000 kötetnél több könyv, 250.000 röpirat és több ezer hirlap, évi forgalma pedig 1.100,000 kötet könyv és 500,000 hirlap, ugy hogy a napi forgalom 3700—10,000 kötet közt váltakozik. Ezen könyvtárról ki kell emelnünk, hogy a művelt világ összes könyvtárai közt *neki van a legnagyobb tiszti személyzete*, mely 140 tisztviselő, szolga, mesterember és napszámosból áll. De a többi amerikai nagy könyvtárak évi dotátiója is, hogy csak a főbbeket említsük,

szintén felülmulja az európai könyvtárakéit. Igy a cincinnati „Publ. Library“ évi dotátiója: 230,000 márka, a chicagói „Publ. Library“-é 220,000 m., a washingtoni „Congressus“ könyvtáré 200,000 m., a bostoni „Athenaeum“-é: 130,000 m. és a cambridgei (Boston) egyetemi könyvtáré: 100,000 márka; ellenben a berlini királyi könyvtár dotátiója: 250,000 márka, a manchesteri Publ. Library-é 220,000 m., a müncheni kir. udvari könyvtár dotatiója 120,000 márka, a stockholmi királyi könyvtáré: 90,000 m., a göttingai egyetemi könyvtáré: 80,000 m., a bécsi császári udvari könyvtáré: 75,000 m. és a brüsseli kir. könyvtáré: 65,000 m. stb. — Ha most az amerikai könyvtárak forgalmát az európai tudományos könyvtárak forgalmával összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy az eredmény itt még nagyobb eltéréseket mutat. Az európai tudományos könyvtárakban ugyanis átalában azt tapasztaljuk, hogy a könyvek évi forgalma ritkán éri el a könyvállomány kötetszámának felét,* a legtöbb esetben pedig nem haladja meg az összállomány 3-ik, 4-ik, 5-ik, 10-ik, 20-ik sőt 50-dik részét sem. Igy a müncheni királyi könyvtár, mely közel *egy millió kötetből áll*, alig forgat évenkint: 30,000 kötetet, a göttingai egyetemi könyvtár évi forgalma: 60,000 kötet, vagyis az egész könyvállománynak 10 százaléka, a bécsi udvari könyvtár pedig, mely 500,000 kötetnél gazdagabb, évenkint nem forgat többet 12—20,000 ezer kötetnél. Ezekhez hasonló forgalmat mutatnak az amerikai tudományos könyvtárak is. Ellenben a nem tudományos amerikai könyvtárak, melyek mint fönt említettük, népkönyvtári alapon vannak berendezve s az egyesült államokban irányadó szerepet visznek, forgalom tekintetében oly óriási eredményeket mutatnak fel, *hogy évenkint kétszer, háromszor, ötször, sőt tizszer annyi könyvet és és százszor, kétszázszor annyi hirlapot forgatnak, mint a mennyit valósággal birnak.* Igy a bostoni Publ. Library-n kivül, melynek forgalmáról előbb szólottunk, a cichagoi nyilvános könyvtár, mely 119,510 kötetből áll, utolsó évi forgalma: 655,811 olvasó,

* Az európai tudományos könyvtárak közt, a British Múzeum könyvtárát leszámítva, melyről följebb szóltunk, a berlini királyi könyvtár forgat évenkint legtöbb könyvet. Ennek könyvállománya az *egy millió kötetet* megközelíti, évi forgalma pedig 400.000 kötet.

kik 607,708 kötet könyvet és 357,064 hirlapot használtak, a cincinnati Public Library-é, mely 147,528 kötet könyvet és 16,492 röpiratot számlál, 357,016 kötet könyv és 388,130 hirlap, a baltimorei könyvtáré pedig, mely 45,109 kötetet bír, 410,215 kötet könyv. Ily arányban következnek a többi amerikai népkönyvtárak is. Még meg kell jegyeznünk, hogy minden népkönyvtárnak egyik specialitását a *hirlapszoba* képezi, melyek amerikaiés külföldi hirlapokkal felszerelve, valóságos ingyen-casinók jellemével bírnak, s évenkint óriási olvasó közönséget mutatnak fel. Igy hogy csak egyet említsünk, a „Cooper Unionban" (New-York) van egy ipariskola, mely igen látogatott hirlapszobával és egy szerény, de igen sűrüen használt könyvtárral bír. A hirlapszobába jár 201 belföldi és 138 külföldi hirlap és folyóirat, a könyvtár pedig összesen 16,000 kötettel rendelkezik. Mégis ennek daczára *az elsőt* az utolsó évben 400,000 olvasó látogatta, a *második* pedig ugyanakkor 140,000 kötet könyvet forgatott. Ezen óriási forgalom az amerikai népkönyvtárak főjellemvonása. E forgalmat az európai népkönyvtárakból megközelítik a hasonló szervezetű: liverpooli, berlini és párizsi népkönyvtárak, a manchesteri népkönyvtár pedig még az amerikai könyvtárak forgalmát is tulszárnyalja, ellenben a tudományos könyvtárak Európában ugy mint Amerikában messze maradnak a népkönyvtárak forgalma mögött. És ez a könyvtárak különböző természetéből megmagyarázható. Ott, hol szórakoztató olvasmányokat és hirlapokat *ingyen* használhat a közönség s az előbbiekből házi használatra is vihet tetszés szerint, ott a frequentia mindig nagyobb, mint az exclusiv olvasók számára berendezett tudományos könyvtáraknál. Az pedig statistikailag constatálva van, hogy az amerikai népkönyvtárak forgalmának 75—80 százalékát regények és szórakoztató olvasmányok képezik. Hogy ily óriási forgalom mellett, a kezelésnek is megfelelőnek kell lenni, ez természetes. De valamint az amerikai könyvtárak az itteni viszonyoknak és intézményeknek kifolyásai, úgy azoknak kezelése is az amerikaiak gyakorlati érzékéről tanuskodik, mely lépést tartva az Amerikában minden téren nyilvánuló rohamos haladással, itt is oly mérvben érvényesül, hogy méltán kelti fel az európai szakférfiak figyelmét és csodálkozását. Ezen kezelési rendszer *népkönyvtárakban haszonnal alkalmazható*, de tudományos könyvtárakban mi határo-

zottan az európai culturállamok könyvtári rendszere mellett foglalunk állást, mely az amerikai rendszernek azért fölötte áll, mert a könyvtárak *administrativ* és *tudományos* feladatait egyesíti magában. E rendszer Európa összes művelődési intézményeivel van összhangzásban, ezeknek mintegy corollariumát képezi. S amint tudományos kérdésekben — egyes kitünő kivételeket leszámítva — átalában nem hivatkozunk Amerikára, ugy könyvtári rendszerek dolgában — hol tudományos könyvtárról van szó, sem ismerhetjük el Amerikának Európával való paritását. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy Amerikától nem tanulhatunk. Könyvtárainak kezelési rendszere kétségkivül igen sok tanulságot nyujt. De az európai könyvtárak feladata nemcsak *administrativ* hanem főleg *tudományos* levén, minden figyelmünk daczára, melylyel az Egyesült Államok könyvtárait kisérjük, inkább kivánunk tanulni e téren Hollandiától, Belgiumtól, Dániától és Németországtól, mint Amerikától.

Ezeket kivántuk t. barátunknak az amerikai könyvtárakról mondott véleményére megjegyezni. Talán hosszúra nyult megjegyzésünk, de tartoztunk vele az ügynek, melyet szolgálunk és t. barátunknak, kinek könyvtártudományi ismeretei iránt őszinte tisztelettel viseltetünk. Ő azon kevesek egyike hazánkban, kik a külföldi könyvtári viszonyokat ismerik. Tizenöt éve körülbelül, hogy t. barátunk Európa különböző könyvtáraiban és levéltáraiban évről évre saját költségen tesz kutatásokat, s lelkesedéssel tanulmányozza nemcsak a gyüjtemények tudományos anyagát, hanem magukat a könyvtárakat is. Épen azért, szavának fontosságot tulajdonítunk s arra, nehogy félreértésekre adjon alkalmat, megtettük észrevételünket. Nálunk, hol a kevés számú szakférfiu igyekezete és lelkesedése daczára, a könyvtártudomány és bibliographia még a kezdet nehézségeivel küzd, hol még a tudományos körökben is a két disciplina feladatáról meglehetős fogalomzavar uralkodik, mikor még a „hírlap“ és „folyóirat„ fogalmával sem vagyunk tisztában s nem tudjuk, valjon angol, franczia, olasz, német vagy amerikai értelemben vegyük-e e szót? pedig a „hirlapkönyvtár“ felállítása legközelebb várható! Mikor még annyi megoldandó kérdés vár könyvtáraink és könytárnokainkra, akkor igen ovakodnunk kell oly ujítások szellőztetésétől, melyek, eltekintve attól, hogy a mi viszonyainknak meg nem felelnek

könnyen félreértésre adhatnak alkalmat, rendszerváltoztatásra vezethetnek s összes e téren tett alkotásainknak lehetnek kárára. Tudjuk, hogy tisztelt barátunkat az amerikai kezelési rendszer magasztalására, az amerikai könyvtárak rohamos haladása fölötti lelkesedése és ügyszeretete vezette; ugyanazon motimuvok vezetnek bennünket is, midőn az ő nézetében nem osztozva, az európai könyvtári rendszer mellett foglalunk állást. A kérdés tisztázásához óhajtottunk járulni megjegyzésünkkel s köszönjük t. barátunknak, hogy erre nekünk nagyérdekű czikke által alkalmat szolgáltatott. — Hazai könyvtárakra áttérve az a nézetünk, hogy szerencséseknek érezhetjük magunkat, ha könytáraink a nagyobb németországi könyvtárakkal tarthatnak lépést s ha ezekkel kiállottuk a versenyt, alkalmazhatjuk egyes csoportoknál a hollandi, belga és dán könyvtárak vívmányait, (melyeket különben a németországi könyvtárak nagy része ugyis recipiált), de az amerikai kezelési rendszert hagyjuk meg a népkönyvtáraknak és hirlapkönyvtáraknak, hol az igen életrevalónak bizonyult Amerikában ugy mint Európában. Az *administrativ* teendőknek a *tudományos* teendőktől való elkülönítését azonban, s a tisztviselőknek ezen két categoria szerinti csoportosítását, a mint ez az európai könyvtárak legnagyobb részénél, nálunk pedig az országos levéltár tisztviselőinél már tényleg alkalmazásban van, könyvtárainkra nézve üdvösnek és czélszerűnek tartjuk s ezért ajánljuk azt az illetékes körök szíves figyelmébe. (L. dr. Reyer E. Amerikanische Bibliotheken. Centralblatt für Bibliothekswesen. 1886. 120—129 l.) *Szerk.*

A PÁRISI NEMZETI KÖNYVTÁR ÚJ SZERVEZETE.[1]

A „Bibliothèque Nationale“ négy osztályból áll, melyek a következők:

a) nyomtatott könyvek, térképek és földrajzi gyüjtemények;

b) kéziratok, okmányok és oklevelek;

c) érmek, régi és feliratos kövek;

d) rézmetszetek gyüjteménye.

2. Mindenik osztályban egy-egy dolgozó-terem nyittatik; ezen kivül a nyomtatványok osztályához még egy olvasó-terem kapcsoltatik.

A bebocsátás ezen dolgozó termekbe az ide vonatkozó miniszteri szabályzat alapján engedtetik meg. Az olvasó terembe leendő bejutás semmi feltételhez nincs kötve.

3. Mindenik osztály dolgozó termei, valamint az olvasó terem, egész éven át nyitva állanak, kivéve az igazgatói szabályzatban megjelölt napokat és órákat.

4. Az összes könyvtár szolgálati ügyeinek vezetése egy főigazgatóra bizatik.

5. A főigazgatót őrök és segédőrök támogatják, és egy igazgatósági iroda a számvevő titkár vezetése alatt. Ez iroda viszi egyuttal a levelezést, számadásokat, az anyagi ügyeket és a főfelügyeletet.

6. Az őrök igazgatótanácsot alkotnak, mely a „Bibliothèque Nationale“ tanácskozó bizottságának neveztetik.

A segédőrök szintén részt vesznek e bizottság tanácskozásaiban, de bármelyik osztály, bármennyi legyen is képviselőinek száma, csak a jelenlevő tagok többsége által megadott szavazatra tarthat jogot.

[1] A «Le Livre» czímü párisi folyóirat 1885. évi folyamából. 371—373. l.

A bizottság ülésein a főigazgató elnököl.

A számvevő-titkár végzi a bizottság titkárának teendőit.

7. A főigazgató összehivására a bizottság hetenkint egyszer összejön és ha a körülmények kivánják, többször is. A bizottság adja meg a véleményt a dolgozó termekbe leendő bebocsátás, a különösebb közlemények hitelesítése, az alapítványoknak az egyes osztályok közti felosztása, könyvek, térképek kéziratok, érmek, metszetek stb. vásárlása, a czimjegyzékek szerkesztése és kinyomatása, a rendezés munkálatai, az ajándékok és hagyatékok átvétele és általában mindazon kérdések iránt, a melyek a főigazgató által eléje terjesztetnek.

8. A főigazgató a közoktatás, szépmüvészetek és vallási ügyek miniszterének előterjesztése alapján neveztetik ki és mozdittatik el.

Köteles a Bibliothèque Nationale épületében lakni s onnan a miniszter előleges engedélye nélkül el nem távozhatik.

Távollét vagy akadályoztatás esetén a főigazgatót minden nemű ügyeiben az őrök egyike helyettesíti, a kit a miniszter a titkári iroda igazgatójának előterjesztése alapján e czélra kijelöl.

9. A Bibliothèque National könyvtárának személyzete a következő.

1. Őrök, kiknek száma nem haladhatja meg az osztályok számát.

2. Segédőrök, legfölebb nyolczan.

3. Könyvtárnokok, hat osztályba sorozva.

4. Alkönyvtárnokok, négy osztályra osztva.

5. Tisztek.

6. Irnokok.

7. Munkások és bérszolgák.

A számvevő-titkár alkönyvtárnoki, könyvtárnoki vagy soronkivüli őri ranggal bir.

A titkár köteles a Bibliothèque Nationale helyiségében lakni. Nem távozhatik a főigazgató előleges engedélye nélkül.

10. Az őröket és segédőröket a miniszter nevezi ki a főigazgató jelentése és a titkári iroda igazgatójának előterjesztése alapján.

Az őrök és segédőrök közül egy, a kit a miniszter kiválaszt, mindenik osztályban megbizatik, tekintet nélkül a rangfokozatra, hogy a főigazgató jóváhagyásával vezesse a munkálatokat.

A többiek pedig a főigazgató által úgy osztatnak be, a mint a szolgálat érdeke kívánja.

Távollét vagy akadályoztatás esetén helyettesíthetők, ha a főigazgató jónak látja, valamelyik másik őrrel vagy valamelyik könyvtárnokkal is, kinek kijelölése őt illeti.

11. A könyvtárnokok, alkönyvtárnokok, tisztek, irnokok, bérszolgák és kézművesek a főigazgató jelentése és a titkári iroda igazgatójának előterjesztése alapján, a minisztertől nyerik kinevezésöket és elbocsátásukat.

12. Tisztté csak az nevezhető ki, a ki gymnasiumi vagy reáliskolai oklevéllel (diplôme de bachelier de letters, — et des sciences) bír és a felvételi vizsgát sikeresen kiállotta.

E vizsga alól a levéltári paleographusok és a keleti nyelvek iskolájának okleveles növendékei felmentetnek.

A felhatalmazó bizottság és a főigazgató véleménye, valamint a titkári iroda igazgatójának előterjesztése alapján, a miniszter kivételesen egyes pályázóknak, kik legalább 25 s legfölebb 30 évesek lehetnek, jogosítványt adhat, és ha három évig dolgoznak a czimjegyzék irodájában, jelentkezhetnek a tiszti [állás elnyerésénél megkivántató] vizsgálatra, ha oklevéllel nem birnak is.

13. Alkönyvtárnokká csak az lehet, a ki legalább egy évig tiszti hivatalt viselt és a versenyen, melynek programmját a miniszter állapítja meg, kiváló tehetségről ad bizonyságot.

Bármely tiszt elbocsátható, ha szolgálatai nem találtatnak kielégítőknek és megfosztatik a pályázat jogától.

Az alkönyvtárnokok kinevezésök napjától kezdve a negyedik rangfokot foglalják el.

A 12. és 13. pont a számvevő-titkárra nem alkalmazható.

14. A szolgai állásokra katonaságnál szolgált egyének választandók ki, ha alkalmasok a teendőkre, melyeket a könyvtárban végezniök kell.

15. Az irnokok az első osztályú szolgák közül ujonczoztatnak, kik vizsga utján kellő képzettségöket megbizonyitják.

16. A fizetések következőleg vannak megállapitva:

Főigazgató	15,000 fr.
Őrök	10,000 „
Segédőrök	7,000 „

1. oszt. könyvtárnok	6,000 fr.
2. „ „ „ „	5,500 „
3. „ „ „ „	5,000 „
4. oszt. könyvtárnokok	4,500 „
5. „ „ „ „	4,000 „
6. „ „ „ „	3,600 „
1. oszt. alkönyvtárnokok	3,300 „
2. „ „ „ „	3,000 „
3. „ „ „ „	2,700 „
4. „ „ „ „	2,400 „
Tisztek	1,800 „
Irnokok	1,500—2,400.

Kézművesek és szolgák.

Felügyelő szolga	1,500—1,800 fr.
1. oszt. szolgák	1,300—1,400 „
2. „ „	1,100—1,200 „
Felügyelő és szolgáló asszonyok .	500— 600 „
A könyvkötő műhely feje . . .	1,800—2,220 „
A belső műhelyben dolgozó könyvkötők	1,300—2,000 „
A belső műhelyben dolgozó nők .	800—1,200 „
Enyvezők a metszetek műhelyében	1,100—1,600 „

17. A könyvtár egy hivatalnokának sem szabad más foglalkozást kapcsolni össze azzal, a melyet a könyvtárban folytat.

18. A könyvtárnak bármely rangban levő hivatalnoka fegyelmi büntetést vonhat magára.

E büntetések a bűn nagyságához képest a következők:

1. Feddés a főigazgatótól.

2. A fizetés megvonása bizonyos időre, de mely két hónapnál többre nem terjedhet.

3. Rendelkezés alá bocsátás.

4. Elbocsátás.

E három utóbbi büntetést a tanácskozó bizottság véleménye szerint, a főigazgató jelentése és a titkári iroda előterjesztése alapján a miniszter szabja ki.

Utólagos jóváhagyás reményében a főigazgató kimondhatja a könyvtár látogatásának tilalmát.

19. A főigazgató a miniszternek minden évben jelentést tesz a helyiségek mibenléte, a törvényes letétből jövő szerze-

mények, vásárlások, ajándékok vagy cserék, továbbá a rendezés, a czimjegyzékek szerkesztése és nyomtatása, a kutatások és érintkezések, a személyzet munkálatai és a hiteles hely felől.

20. Mindazon intézkedések, melyek a fentebbiekkel ellenkeznek, ezennel érvényen kivül helyeztetnek.

21. A közoktatás, szépművészetek és egyházi ügyek minisztere gondoskodik részletes szabályzattal a könyvtári szolgálat apróbb ügyeiről.

Kelt Páris, 1885. jun. 17.

Jules Grévy.

A köztársasági elnök megbizásából a közoktatás, szépművészetek és vallási ügyek minisztere

Rene Goblet.

AZ OSZTRÁK KÖNYVTÁRI HIVATALNOKOK EGY KÉRVÉNYE.[1]

Az osztrák állami könyvtárakban alkalmazott hivatalnokok anyagi helyzete, a mint ez a szakférfiak előtt ismeretes, nem valami fényes, s a császári birodalom könyvtári köreiben már többször felmerült az a kérdés, hogy időszerű, és ezen osztály emelésére rendkívül fontos volna, a magasabb tanügyi hatósághoz, illetőleg a birodalmi tanács két házához egy kérvényt nyujtani be, melynek tárgya legyen, ezen, a tudományok és tudományos intézetek mai állásánál fogva, oly figyelemre méltó hivatalnoki kar anyagi helyzetének megjavítása. Valamennyi osztrák könyvtári hivatalnok egyesült ennek a kérvénynek benyujtására, melynek szövegét alább közöljük. Ennek, ezen a helyen való közzététele érdekelni fog minden szakembert, de azonkívül az az irat különféle irányban világítja meg az osztrák könyvtári viszonyokat és minden méltányos ember tisztában lesz az iránt, hogy valósággal nem szerénytelen kérelem az, a mit az említett tisztviselők kérvényükben előadnak. Magától érthető, hogy az a javaslat forma tekintetében eltűrhet egyes kisebb változtatásokat, hanem az az elvre nézve közömbös marad.

Ennek a kérvénynek szószerinti értelme csekélyebb kihagyással a következőkben vonható össze:

A könyvtári tisztviselők mostani javadalmazását az 1871. aug. 22. (R. G. Bl. Nr. 106.); 1873. apr. 15. (R. G. Bl. Nr. 48.) és az 1874. decz. 25. (R. G. Bl. ex 1875. Nr. 3.) kelt törvények állapitották meg.

Az első törvény szerint az egyetemi könyvtárnok fizetése Bécsben évi 2200 frt o. é., másutt 1800 frt;

[1] A Centralblatt für Bibliothekswesen III. évf. 1886. füzetéből. (136—146. l.)

minden őr, akár tanulmányi könyvtár vezetésével van megbízva, akár az egyetemi könyvtárakban van alkalmazva, évi 1400 forintot húz;

a scriptorok fizetése, egyetemi könyvtárakban 1000 frt; tanulmányi könyvtárakban 800 frt;

végül az egyetemi könyvtárak segédei évi 600 frtot kapnak.

A könytárnok, őr és scriptor fizetéséhez mindenik öt év után, a melyet az illető kielégítő módon töltött el a megfelelő állásban, 10 évig bezárólag 150 frt pótoltatik. Az 1874. decz. 25-iki törvény még a könyvtári segédek fizetését is fölemelte 150 frttal az öt, tiz év között eltöltött hivataloskodás után, mint a könyvtárnokokét.

Az egyetemi könyvtárnokok a VI., az őrök a VIII., a scriptorok a IX., a segédek a X. rangosztályban vannak. [1]

Az 1873. április 15-ki törvény a könyvtári tisztviselőknek, egy a nyugdíjba nem számító, működési pótlékot állapított meg, mely abban az arányban van számítva, a mint azt az állami tisztviselők megfelelő rangfokozataiban számítani szokás.

Mivel pedig a működési pótlék a hely szerint különbözik és a nyugdíj kiszabásánál a fizetésbe nem számíttatik, úgy az egyes hivatalnoki categoriák kedvező vagy kevésbé kedvező helyzetének összehasonlításánál és megitélésénél azt kell vennünk legmagasabb fizetésnek, a mit az illető hivatalnokok a törvényesen kitöltött szolgálati idő után az utolsó rangfokozatban huztak.

Ha már ezen az alapon a többi állami tisztviselők fizetéseinek schemáját a könyvtári hivatalnokokéval összehasonlítjuk, akkor a következő eredményt nyerjük:

A többi állami hivatalnok:	A könyvtári hivatalnok:
VI. rangfokozatban (a legmagasabb fizetési fok) 3600 frt.	Könyvtárnok Bécsben 2500 frt, (2200 frt fizetés + 300 frt Quinquennium). Könyvtárnok Bécsen kívül 2100 frt (1800 + 300 frt).

[1] Az osztrák államhivatalnokok viszonyaival nem ismerős olvasók számára megjegyezzük, hogy ott 11 rangfokozat van, melyek közül a 11. a legutolsó, így a segédek az utolsóelőtti rangfokozatba vannak osztva.

VIII. rangosztály (a legmagasabb fizetés) 1800 frt.	Örök 1700 frt (1400 + 300.)
IX. rangosztály (a legmagasabb fizetés) 1300 frt.	Egyetemi könyvtárak scriptorai 1300 frt (1000 + 300), tanulmányi könyvtárak scriptorai 1100 frt (800 + 300).
X. rangosztály (a legmagasabb fizetés) 1100 frt.	Segédek 900 frt (600 + 300).

Ebben a összeállításban figyelembe kell venni, hogy a könyvtárnok fizetési különbsége 1100, jobban 1500 frt, az őré 100 frt, a tanulmányi könyvtárnok scriptoráé 200 frt, a segédé 300 frt. Ez az utolsó rangosztály, habár a könyvtári branchban vele még nincs lezárva a sor, mégis itt szóba került az összehasonlítás teljességeért, azonban meg kell jegyezni, hogy ebben a rangban gyakran 10—15 szolgálati évet is kell eltölteni, ezért egészben a különbség, egy még mindig jelentékeny összeget 1000—1500 frt ad.

Ha most párhuzamot vonunk a könyvtári tisztviselők és az állami tanári kar fizetései között, a következő eredményre jutunk.

Rendes egyetemi tanár. (VI. rangfokozat.)	*Egyetemi könyvtárnok.* (VI. rangfokozat.)
Az 1870. ápr. 9. törvény szerint Bécsben 3200 frt (2200 frt fizetés + 1000 frt quinquennium).	Bécsben 2500 frt (2200 frt fizetés + 300 frt quinquennium).
Prágában 3000 frt (2000 + 1000); másutt 2800 frt (1800 + 1000).	Bécsen kívül 2100 forint (1800 + 300).
Középiskolai igazgatók. (VII. rangfokozat.)	*Örök.* (VII. rangosztály.)
Bécsben 2600 frt (1200 frt + 1000 frt, 400 frt működési pótlék).	1700 frt (1400 + 300).
Bécsen kívül másutt 2300 frt (1000 + 1000 + 300 frt működési pótlék).	

Középiskolai tanárok. (IX. illetőleg az 1873. április 15. törvény szerint a VIII. rangfokozatban).[1]

Bécsben 2200 frt (1200 + 1000 frt).

Bécsen kívül 2000 frt (1000 + 1000 frt.)

Scriptorok (IX. rangosztály.)

Egyetemi könyvtárakban 1300 frt (1000 + 300 frt.)

Tanulmányi könyvtárakban 1100 frt (800 + 300 frt).

A rendes egyetemi tanárok és az egyetemi könyvtárnok jövedelmei között, kik mind a VI. rangfokozatban vannak, Bécsben 700, Prágában 900, mindenütt másutt 700 frtnyi különbség van.

Összehasonlítván az őrök jövedelmét a középiskolai igazgatókéival, a kik egy fokozattal felettök állanak, és kivéve a nekik még nyugalmaztatásuk esetén is megmaradó működési pótlék jövedelmét, s mint a középiskolai tanároknak, a kik tehát a IX-ik, illetőleg a VIII-ik rangfokozatban vannak, mégis Bécsben 900, másutt 600 frtnyi különbség mutatkozik az őrök hátrányára. Ellenben a középiskolai tanárok jövedelmével, Bécsben 500 és Bécsen kívül 300 frtnyi kedvezőtlen különbség van az őrökre nézve.

Az egyetemi könyvtárak scriptorai és a középiskolai tanárok között az elsők kárára szintén van különbség, még pedig Bécsben 900 frt, Bécsen kívül mindenütt 700 frt; végül a tanulmányi könyvtárak scriptorai és a Bécsen kivüli középiskolai tanárok jövedelme között 900 frt minus van az elsők kárára.

A jövedelmek ilynemű összehasonlításakor egy nagyon nyomós körülmény esik a mérlegbe, hogy az állami tanári személyzetnek csak 30 évig kell szolgálnia, hogy megszerezhesse a fent kitett jövedelmek élvezetét, míg a könyvtári hivatalnokoknak nagyon is csekély fizetésöknek teljes élvezetéhez 40 évi szolgálatra van szükségük.[2]

[1] Ez a törvény az 1. §-ban meghatározza: a középiskolai és a tanítóképző intézetek tanárai harmadik ötödévi pótlékuk elérése után, a közoktatásügyi miniszter által a VII. osztályba vétethetnek föl különös tekintettel elismerendő érdemeikre.

[2] Egy különösen drastikus példa a következő: a Bécsen kívüli egyetemek könyvtárnoka, teljes 40 évi szolgálat után nyugalomba lépve 2100 frt nyugdíjat kap, míg a Bécsen kívül fekvő középiskolák tanára teljes 30 évi

A könyvtári szolgálatba való belépés törvényes követelményei (a cs. kir. kultuszminiszterium 1864. nov. 23-ki 11,820. sz. rendelete szerint.): *a)* befejezett egyetemi tanulmányok, *b)* a jog- és államtudományi szakot végzettek az államvizsgálatoknak, a philosophiai szakot végzetteknek tanári képesítő vizsgálat letételére való jogosultság,[1] *c)* a modern kultur nyelveknek (az olasz, franczia vagy angol) ismerete; vagy ezek egyikének vagy másikának hiányában egy szláv vagy másféle nyelv tudása. Ezután még több készültséget kívánnak a könyvtári állomásokra pályázóktól, mint az általános állami vagy tanári szolgálatra jelentkezőktől; s ezzel ellentétben a díjazás nagyon is csekély — és tényleg a méltányosság és igazságosság kívánalmaival nagyon ellenmondó állapotban van.

A könyvtári szolgálat alapos elvégzése, különösen a bibliographia és a katalogizálás, mint annak leglényegesebb és alapul szolgáló műveletei, helyes itéletet kíván, nagy pontosságot és gyakran fáradságos utánjárást a bibliographiai segédkönyvtár műveiben. A tudománynak minden ágában jelentékenyen emelkedő irodalmi tevékenység, az újkorban általánosabban és hevesebben küzködő, szellemi képzettségre irányuló, verseny a könyvtári tisztviselőknek a beosztásra és kiadásra vonatkozó munkásságukat mind jobban igénybe veszik és különösen nagyobb városokban, a kikölcsönzéssel járó foglalkozás folyton növekedő kiterjedést okoz.

A hetvenes években az egyes könyvtárak dotatiói emeltettek. A cs. és kir. közoktatásügyi magas miniszteriumnak 1876. márcz. 21., 1877. január 9-ki rendelete a könyvvásárlási összegeket a következőkben szabta meg: a bécsi egyetemi könyvtárnak 9000; a többi egyetemi könyvtárnak 6000, a tanulmányi könyvtáraknak 1200 frt, a mihez még az egyetemi könyvtárakban az iroda költség számíttatik.

A dotátió megnagyobbítása következtében lehetővé vált nagyobb mérvű könyvvásárlás évenként igen jelentékeny munka-

szolgálat után élvez 2000 frt nyugdíjat. Azonban az egyetemi könyvtárnok a VI, a középiskolai tanár az 1873. ápr. 15. törvény szerint a VIII. rangfokozatban van, mégis a 10 évvel tovább szolgáló egyetemi könyvtárnok csak 100 frt kedvezmény különbséget élvez.

[1] Vagy e helyett, mind a két esetben tudori fok elnyerése.

anyagot juttat a könyvtárnak, továbbá a tudomány minden területén rendkívülileg emelkedő termelés, valamint az elevenebb nyilvánosságú élet, adományokban, köteles példányokban és hivatalos kiadásokban, különösen az utolsó 10 évben, oly nagy mennyiségben juttatja a különböző járulékokat, hogy ezek a könyvtári tisztviselők tevékenységét folytonosan haladó erővel veszik igénybe, még pedig nemcsak a hivatalos, hanem azonkívüli munkásságukat is, az utóbbit azáltal, hogy a hivatalnok valamely nagyobb könyvmegrendelés következtében rá van utalva különböző irodalmi területeken, különösen a hozzá közelebb álló szakokban, katalogusokban, tudományos folyóiratokban, életrajzokban, körültekinteni, a melyre a hivatalos órák, melyekben a tényleges könyvtári munkát kell ellátnia, időt nem hagynak neki.

A könyvtárak, erre alig van véleménykülönbség, a szellemi kultura legfontosabb továbbvivő tényezői közé tartoznak az államban, és mégis az ilyen intézet szolgálatában fáradók rosszabb helyzetben vannak, mint a másféle állami működés szolgái.

Ezt a kedvezőtlen anyagi helyzetet még jobban kiélesítik a bizonytalan előléptetési viszonyok. A birodalmi tanácsban résztvevő királyságokban és országokban hét egyetemi könyvtár van. Bécsben, Prágában, Krakkóban, Lembergben, Csernovitzban, Gráczban, Innsbruckban és négy tanulmányi könyvtár: Olmützben, Salzburgban, Klagenfurtban és Laibachban. A rendszeresített állománya az összes könyvtári személyzetnek a következő: 7 könyvtárnok, 12 őr (8 egyetemi könyvtári, 4 vezető őr a tanulmányi könyvtárakban), 14 scriptor (10 az egyetemi, 4 a tanulmányi könyvtárakban) 15 segéd az egyetemi könyvtárakban. Hogy egy ilyen állományban az előléptetés csakis nagyon lassú lehet — ez már magától értetik. [1]

Lévén csak 7 könyvtárnoki állás rendszeresítve, természetes, hogy csak nagyon kevésnek sikerül ezt a fokot elérni, a többség az őri állással tetőzi be pályafutását. Sokan pedig csak is scriptori állásra jutnak el, mert az egyetemi könyvtárakban az őrök száma viszony-

[1] Ide járul még az, hogy jól lehet nincs a törvényben kifejezve, a politikai viszonyok következtében mostanában különösen az utóbbi években a prágai, krakkói, lembergi, valamint a csernovitzi, laibachi és olmützi könyvtárakban szláv nyelvismeret szükséges, miáltal az a nélkül pályázók alig nyerhetnek állást a nevezett helyek könyvtáraiban.

lagosan nagyon csekély (minden egyetemi könyvtárban egy, csak Bécsben kettő). Csak példaképen legyen itt felemlítve, hogy a prágai egyetemi könyvtárban egy segéd már 18, egy másik 12, egy harmadik 11, míg az odavaló scriptorok közül az egyik 17, a másik 15, a harmadik 12 éve szolgál ugyanabban a minőségben. Prágában és Lembergben mindenik scriptor már 14 éve szolgál ebben a rangban, Laibachban a scriptor, mint ilyen, 13 évig, Klagenfurtban az őr 14 évig, s ugyanott a scriptor 12 évig. A föltevés, melyből a magas államkormány a könyvtárnokra vonatkozó 1871-ik évi törvényjavaslat indokolásában kiindult, hogy t. i. szabályszerint lehető legyen 10 évi időközben egy magasabb állásba való belépés, és igy minden rangban lévőknek két ötöd évi pótlék elegendő leszen, a tapasztalás bizonysága szerint sok esetben nem talált.

A könyvtári hivatalnokok, az irodalom által közrebocsátott anyagot munkájukkal az érdeklődő köröknek hozzáférhetővé tevén, másrészt az általok képviselt (v. hatáskörükhöz tartozó) különféle szakok irodalmi jelenségeit élénk érzékkel tartván számban — legközelebb állanak az állami tanári személyzethez. Ez a felfogás a még mindig érvényben levő 1825. julius 23-ki könyvtári szabályzat 1. §-ában is meglátszik már, mely szerint a könyvtári hivatalnokok, mint a képző- és tanítóintézeteknek tagjai vannak feltüntetve. Ehhez hasonlóan a cs. és kir. magas kultuszminiszterium előbbi rendeleteiben is (1856. okt. 10., 9040. szám. 1860. aug. 4., 10,274. szám) szabályzat van megállapítva, hogy könyvtári szolgálatba csak azok a magasabb képzettségűek léphetnek, kik a gymnasiumi tanári vizsgálat letételére képesítve vannak. Hasonló vélemény van kifejezve az 1873. április 15-ki törvény czimében és tartalmában — „az állami tanári személyzet és a könyvtári tisztviselők tényleges fizetésére vonatkozó szabályzat.“ Végre azon indokolásban, melyet a magas kormány a könyvtári hivatalnokok rangjai és fizetéseire vonatkozó javaslatában, az 1871. évben benyujtott előterjesztés alkalmával a birodalmi tanács előtt bemutatott, világosan ki van mondva, hogy a könyvtári tisztviselők a középiskolai tanárokkal, a könyvtárnokok az egyetemi tanárokkal rangban és fizetésben egyenlővé teendők, mégis, sajnálatunkra, magában az 1871. aug. 22-ki törvényben ez az egyenrangúsítás nem jutott kifejezésre.

Ha a könyvtári tisztviselők jövedelme az állami hivatalnokokéval egyenlővé tetetnék, akkor csak a könyvtárnokok nyernének vele nagy mértékben, mert a VI. rangfokozatban levő államhivatalnokoknak három lépcsője 2800—3200—3600 forint közül a legalsóbb is több jövedelmet mutat föl, mint a mennyit a bécsi egyetemi könyvtárnok teljes 40 évi szolgálata után húz. Egyenjogúsítás esetében tehát a bécsi egyetemi könyvtárnok eltöltött negyven éve után 1100 frttal (3600—2500), a másutt lévő 1500 frttal (3600—2100) többet kapna.

Az őrök jövedelmi többlete ellenben hasonló hozzávetéssel csak 100 forint lenne (a VIII-ik rangosztály legmagasabb lépcsője évi 1800—1700 frt az őr lehető legnagyobb jövedelme), az egyetemi könyvtárak scriptorainál nem volna különbség, a tanulmányi könyvtárak scriptorainál pedig 200 frt (1300 frt a IX. rangosztály legmagasabb foka, a scriptor lehetőleg nagyobb fizetése 1100 frtra megy). Míg tehát az 1870. április 9-ki törvény (R. G. Bl. Nr. 45.) szerint a rendes egyetemi tanár Bécsben 3200, Prágában 3000, másutt 2800 frttal léphet nyugalomba, az egyetemi könyvtárnok 3600 frt nyugdíjat élvezne, daczára, hogy valamennyien a VI. fokozatban vannak. Azáltal, hogy a könyvtári tisztviselők általában sem az államhivatalnokokkal, sem az állami tanárokkal egy rangba nem helyeztettek, hanem egy egészen külön elbánás alá estek, melynek semmi belső alapja nincsen, sőt a magas kormány eredetileg táplált szándékával ellentétben van, helyzetök jelentékenyen rosszabbá vált.

A könyvtári tisztviselőknek az állami tanári személyzettel való egyenlővé tételének elméletben kimondott elve oly módon volna praktikusan keresztülvihető, ha a jobbítás részökre az öt 200 frtos, semmi rangfokozat által meg nem szakított, folyton haladó quinquenniumban törvényhozásilag megállapíttatnék.

Igy a törvényes hivatalos szolgálat befejezése után, mind a két kategoriának a jövedelme a következő lenne :

A bécsi egyetemi tanáré 2200 + 1000 = 3200 frt.

A bécsi egyetemi könyvtárnoké 2200 + 1000 = 3200 (jelenleg 2200 + 300 = 2500 frt).

Az egyetemi könyvtárnok jövőre tehát már e szerint, a mostani fizetésével szemben 700 frt többletet húzna.

Bécsen kívüli egyet. tanár 1800 + 1000 = 2800 frt.

Bécsen kívüli egyet. könyvtárnok 1800 + 1000 = 2800 frt (jelenleg 1800 + 300 = 2100 frt).

A Bécsen kívül levő egyetemi könyvtárnok fizetési többlete hasonlóképen 700 frt lenne. Csakis Prágában az egyetemi könyvtárnok hátrányára van 200 frt különbség az egyetemi tanárral szemben, mert ott a rendes egyetemi tanár fizetése 5 quinquenniummal 3000 (2000 + 1000) frt.

Középiskolai igazgató *Bécsben* 1200 + 1000 + 400 = 2600 frt. Bécsen kívül 1000 + 1000 + 300 = 2300 frt.

Őr 1400 + 1000 = 2400 (jelenleg 1400 + 300 = 1700 frt).

Középiskolai tanár Bécsben (VIII. rangfokozat [feltételesen]) 1200 + 1000 = 2200 frt. Bécsen kívül 1000 + 1000 = 2000 frt.

Scriptor (egyet. könyvtárban) 1000 + 1000 = 2000 frt (most 1000 + 300 = 1300 frt). Tanulmányi könyvtárban 800 + 1000 = 1800 frt (most 800 + 300 = 1100 frt).

Az őrök e szerint jövőre 700 frttal többet kapnának. Mind a két osztályú scriptor fizetési többlete 700 frt lenne.

Az ily módú fizetésjavítás végül hát mindenik rangfokozatnál 700 frtot tenne ki, így a könyvtári hivatalnokok helyzete egyformán és sokkal kedvezőbben lenne szabályozva, mint egy, a többi állami tisztviselőkkel való esetleges egyenrangúsítás által, a mikor az őr rangosztálya csak 100 frt javítást nyerne, a tanulmányi könyvtár scriptora 200 frtot, az egyetemi könyvtáré majd semmit, míg a könyvtárnokok fölöslegesen nagy összeggel 1000, Bécsen kívül pedig 1500 frttal kapnának többet.

Az állami középiskolai tanári személyzet jövedelmeivel szemben még ezen szabályzat szerint is volnának egyenetlenségek. Az őrök a bécsi középiskolai igazgatók jövedelmével szemben 200 frttal kevesebb, a máshol levőkével szemben 100 frttal többet, míg a középiskolai tanárokéval szemben 200 frt körül, jobban: 400 frttal többet kapnának, a bécsi egyetemi könyvtári scriptorok a bécsi középiskolai tanároknál 200 frttal kevesebbet, a tanulmányi könyvtárak scriptorai szintén 200 frttal kapnának kevesebbet, mint a vidéki középiskolai tanárok. Ezek az egyenetlenségek nem kerülhetők el és onnét erednek, mert az állami

tanári személyzetnél a díjazás alapjául egy magában megmaradó, határozott fizetes van elfogadva; míg a könyvtári személyzetnél minden fizetés a rangfokozat szerint változik.

Az a nézet, hogy folyó quinquenniumok csak ott vannak helyén, a hol magasabb rangosztály adományozása esetében ís bizonyos fix fizetés adatik, ma már nem állhat meg, mert az a módja a díjazásnak, a mely szerint a fizetések rangfokozat szerint emelkednek, de a mellett még olyan összeg is engedélyeztetik, a mely egy bizonyos, meghatározott számból kiindulva egy bizonyos időpont után egy bizonyos magasságig emelkedik, az igazságos díjazás elvének bizonyára nem mond ellent. Ha pl. 25 évnek szolgálatban való eltöltése után minden könyvtári tisztviselő rangkülönbség nélkül 1000 frtot kap, ebben épen az van jutalmazva, hogy az az ember, oly sok időn keresztül főképen csak az államot szolgálta; azonkívül a rangon alapuló szolgálati különbség jutalmazásáról, a fizetés különböző nagyságával ugyis gondoskodva van.

A megszakítás nélkűl folyó ötödévi pótlék megállapítása már csak azért is elfogadható lenne, mert az állami tanári személyzettel való egyenrangúsítást leghamarább megvalósíthatja. Ha az őrök 200 vagy 400 frttal többet kapnak, mint a középiskolai igazgatók, meg kell gondolni, hogy azok részére, a kiknek 10 évvel tovább kell szolgálniok — az a többlet méltányos leszen, s hogy az egyenértékű a hosszabb szolgálati idővel. Azok a különbségek, a melyek a bemutatott fizetésfeljavítási rendszer alkalmazásával a prágai egyetemi könyvtárnok, a bécsi egyetemi könyvtári scriptorok, a tanulmányi scriptorok kárára feltünnek: világosan mutatják, hogy a könyvtári tisztviselők kérelme, az öt, megszakítás nélkül folyó quinquennium teljesítése iránt valóban szerény, s már csak azért is teljes figyelmet érdemel, mert a mérséklet határai nem lépi át. A könyvtári tisztviselők kérelmükben csak az öt, félbeszakítás nélkül való quinquennium engedélyezésére szorítkoznak, mert az ő teljes egyenrangúsításuk az állami tanári személyzettel szükségessé tenné bizonyos rangfokon levőknek, mint például az őrök és scriptorok eddigi fizetésének elodázását, ellenben az ötnél több quinquennium megadása az egyes hivatalnoki kategóriák fizetésének feljavítására törvényesen bevett módot érintené, mely szerint a fizetés-

emelésnek az államhivatalnokok számára két, a tanári személyzet számára öt lépcsője létezik.

Ezzel szemben ajánlatos volna az őrök, scriptorok és segédek rangját egy fokkal emelni. Hogy az őrök, kik gyakran vannak abban a helyzetben, hogy a könyvtárnokot helyettesítik, sőt a tanulmányi könyvtárakban épen vezetői az intézetnek, két fokkal alacsonyabban álljanak, mint a könyvtárnokok; annak semmiféle belső jogosultsága nincsen, és ezzel a hivatalnoki osztállyal szemben valóban méltánytalanság. Ha már továbbá az állami tanító-személyzet első véglegesített állomása a kilenczedik rangfokozatba esik, akkor nem tudjuk belátni, hogy a segéd, a ki már véglegesített hivatalnok, tekintve, hogy a könyvtári szakba való belépés követelményei szigorúbbak, mint a tanári szakba valóé, miért nem kaphatja meg szintén már a kilenczedik fokot. Az őrnél és a scriptornál is jövedelmeik nem sokat különböznének a VII. és VIII. rangfokú állami tanári személyzetétől, csak a segéd fizetési különbsége volna nagyobb, de az in honorifico való nyereség elég magasra nem becsülhető. Ha a fiatal emberek azt látják, hogy tanulmányaik ideje alatt kifejtett szorgalmuk és fáradozásaiknak ha nem is azonnal lesz meg kézzelfogható anyagi előnye, de a legkevesebb, hogy megfelelő társadalmi állás lesz osztályrészükké, mindenesetre felemelőleg hat rájok, hogy könyvtári szolgálatba lépjenek. Ez a nyereség in honorifico egyensúlyban tartja a hosszas szolgálati időt, melyet a segédeknek gyakran el kell tölteniök. Míg ellenkezőleg nyomasztólag hathat azokra, a kik könyvtári szolgálatra szánták magokat, látni, hogy mások, különösen kiknek véglegesített állás elnyerésére kisebb qualificatióra van szükségük, rangban felettök állanak. A működési pótlékok azután természetesen a magasabb rangnak megfelelően számítandók, ez az emelés összesen is csak 2660 frtot teszen.

A mellékelt táblázat [1] utal arra, hogy az említett fizetésjavítási mód rendszeresítése az államkincstárt, a Lajthán innen lévő egyetemi és tanulmányi könyvtárak mostani személyzete számba vételével 17,810 o. é. frt többlettel terheli; oly összeg

[1] Ez hiányzik itt, mert nagyon sok helyet foglalna el, azonkívül egészen személyi természetű, s csakis a kérvény tartalmának megvilágítására volt szükséges, ezért nem vettük át közleményünkbe. Szerk.

ez, mely a nagy kiadási mérlegre vonatkoztatva, tényleg csekély többlet.

Teljes tisztelettel adózó kész szolgái meg vannak arról győződve, hogy a cs. és kir. vallás- és közoktatási magas miniszterium a szellemi kultura érdekeire vonatkozó bölcs és igazságos gondoskodását nem fogja tőlök megvonni s az előterjesztett, épen oly mérsékelt, mint alapos kérelmet kegyelmesen figyelmére fogja méltatni és az államhivatalnokok társadalmi helyzetét meg fogja javítani, miután azok tevékenységük által a tudományos képzésnek oly sok követelményeit támogatják; épen azért merik alázatos kérelmüket úgy formulázni: hogy a cs. és kir. vallás- és közoktatásügyi magas miniszterium kegyes legyen az előterjesztés értelmében az urak- és a képviselők-házához tiszteletteljesen benyujtott kérelemben egy törvényjavaslatot adni be, mely szerint a birodalmi tanácsba belépett királyságok és országok egyetemi és tanulmányi könyvtárai tisztviselőinek öt, megszakítás nélkül, minden rangfokon tartó 200 frtos quinquennium állapíttassék meg, és pedig az illető törvénynek kihirdetése előtt és után könyvtári szolgálatban töltött időre való érvénynyel — továbbá, hogy az őrök, scriptorok és segédek részére a VII., VIII. és IX. rangfokozatok el legyenek ismerve. (Következnek az aláírások.)

A POROSZ KÖNYVTÁRI TISZTVISELŐK FIZETÉSÉNEK KÉRDÉSÉHEZ.[1]

Nem régiben a következő megjegyzés járta be a lapokat: „a mint a K. T. P. jelenti, X. X. képviselő a képviselőház tanügyi bizottságának egy javaslatot nyujtott be, melyet Szilézia, Posen, Szászország, Schleswig-Holstein, Westfália, Hessen-Nassau és a Rajna melléki tartományok felsőbb rangú tanintézeteinek tanárai állítottak össze, mely azt ajánlja, hogy az akadémiailag képzett tanároknak rangja és fizetése az első folyamodású bíróság fizetésével és rangjával tétessék egyenlővé." Én alig tudom megitélni, vajjon ez a hír ezen felfogás szerint egészen helyes-e. Vannak mindenesetre olyanok a főbb intézetek tanárai között, a kik hivei az itt kifejezett aspiratióknak és azoknak kifejezést is adtak egy petitió formájában. Ez emlékeztetett engem arra az álláspontra, melyet mi, a királyi könyvtárak tisztviselői elfoglalunk; mert talán szabad magunkat a gymnasiumi tanárokkal összehasonlítanunk, és kivánhatjuk, hogy részünk legyen benne, a mivel azok nincsenek megelégedve. A mily kevéssé nem kivánom, hogy a gymnasiumi tanárok törekvéseinek sikere ne legyen, ép úgy óhajtom, hogy mi, a könyvtárak tisztviselői, velök egyenjogúsíttassunk.

Gondolom, hogy erre még eddig alkalom nem volt, a mint ezt a következő vizsgálódások fogják megvilágítani. Ha pedig még a levéltári tisztviselők fizetési tételeit is felemlítem összehasonlítás czéljából, az csak azért történik, hogy a rá való utalás elől már eleve kitérjek. A könyvtári tisztviselők fizetési tételeire vo-

[1] Ezen levelet egy porosz egyetemi könyvtárnok Dr. Hartvig Ottó hallei egyetemi könyvtárnokhoz s a «Centralblatt für Bibliothekswesen» czímű lipcsei folyóirat szerkesztőjéhez intézte (II. évf. 3 füzet), honnan azt aktualis értékénél fogva egész terjedelmében átvettük. Szerk.

natkozó szembeállítás, a mit csak azért tettem, mert azok a gymnásiumi tanárokéval analog határozandók meg, bizonyára nem fog ön előtt szerénytelennek föltünni; remélem mindenesetre, hogy nem fogják azt mondani, hogy kevés tekintettel voltam az őrök állására, mig a könyvtári előljárókéra nagyon gondoltam. Reméljük, hogy ha már egyszer a mi tisztviselőink fizetése a tisztviselők hasonló kategoriáival összevetve számszerint nyilvánosan fog kimutattatni, az illetékes körök is nem ejtik el az ügyet, de rá fordítják figyelmöket és azon alaptétel szerint, hogy a mely jog méltányos az egyiknek, méltányos a másiknak is, fognak eljárni.

Azonban a dologra!

Tekintsük meg a könyvtári tisztviselőkkel egy kategoriába tartozó porosz államhivatalnokok fizetési tételeit, melyek legalkalmasabbaknak látszanak a gymnásiumi tanárok és a levéltári tisztviselők dotatiójának összehasonlítására. A legtöbb könyvtári tisztviselő kiképzése azonos folyamatban történt, mint a gymnasiumi tanároké és a levéltári hivatalnokoké, valamint a munka is, melyet végezniök kell, még időtartamra is hasonlatos. Ezen tisztviselői kategoriának még a társadalmi állása is körülbelől egyforma. Hogy valamely könyvtárfőnökben terjedelmesebb és többoldalu irodalmi képzettséget kell föltételeznünk, mint egy levéltárnokban vagy gymnásiumi igazgatóban, alig is kell fölemlítenem. Ezen tisztviselői osztályokra a fizetéskérdés úgy áll, hogy az a gymnásiumi tanároknak és a levéltárnokoknak sokkal inkább kedvez, mint a könyvtári tisztviselőknek. Ma már körübelől egymással egyenlően állanak. Mert az államháztartás 1876-iki költségvetésében, a levéltárnokok fizetésének felemelésénél világosan mondva van: „az állami levéltárnokok, levéltárnokok és levéltári titkárok számára többlet határozandó meg, hogy ezen tisztviselők fizetésre nézve a vidéki gymnasiális tanárokkal legyenek egyformák.“ A normál-költségvetés szerint (Staats-Anzeiger 1872. Nr. 156.) a gymnásiális tanárok fizetése, nem tekintve Berlint, a következő: az 50,000 lakosnál többet számláló városokban az igazgatók átlagos fizetése 5550 M., az 50,000 lakosnál kevesebbet számláló városokban 4950 M., a tanároknak ellenben kivétel nélkül átlagos jövedelmük 3150 M. (1800—4500 M.), összehasonlítá-

sunkban ne vegyük tekintetbe Berlint és a marburgi és bonni egyetemi könyvtárakat, melyeknek főnökei még mellékhivatalokat is viselnek, akkor a könyvtári főnökök fizetése 4000 (Münster) és 6000 M. (Göttingen) között ingadozik. Az egyetemi könyvtárnokok többsége (5) 5400 M. fizetést húz, 10 egyetemi könyvtárnok (Münstert is beleértve) fizetése középszámítással 4750, ha számításom helyes, számítva, hogy a bonni könyvtárnoknak most és azelőtt is 3300 M. fizetése van, akkor az összes illeték 47,500 M. Ha Berlint, Marburgot, Bonnt nem veszszük tekintetbe, akkor a megmaradó 7 könyvtárnokra összesen 37000 M., átlag 5285 M. esnék. Ez a fizetés a gymnásiális igazgatókéval körülbelől egyenlő, sőt azt még valami csekélységgel fölül is mulja, ellenben, ha Marburgot és Bonnt számítjuk, az átlagos középszám (4611 M.) jelentékenyen az igazgatóké alá sülyed.

A viszonyt, melyben a könyvtári hivatalnokok a gymnasiális tanárokkal állanak, sokkal egyszerübben ki lehet fejezni. Ismét mellőzvén Berlint, a fizetések középszáma a gymnasialis tanárokra 3150 M., míg a könyvtári tisztviselőkre vonatkozólag 3000 M. Ide járul még, hogy a gymnasiális tanárok a főtanítótól kezdve nagyobb lakáspénz-illetéket kapnak, mint a könyvtári tisztviselők; ez egyenlőtlenség, mely az alkönyvtárnokokra egyszersmind igazságtalanságot foglal magában. Ezek, véleményünk szerint, a főtanítókkal, törvényszéki birákkal stb. egy osztályba sorozandók.

A mi a levéltárnokokat illeti: a berlinieknek, az igazgatót nem tekintve, középszámmal 4800 M. jövedelmük van, míg a királyi könyvtár tisztviselőinek 4500 M., az egyetemi könyvtáréinak pedig csak 3600 M.

A berlinieken kívül 35 levéltári hivatalnoknak középszámban 3100 M. jövedelme van. Ide vannak még számítva a levéltári főnökök, kiket a könyvtárnokokkal kell egybevetni, — mert a levéltári főnöki állás, mint ilyen, nincsen dotálva —; ezek szerint a levéltári tisztviselők hátrányban látszanak lenni, mert nekik csak 4500 M. fizetésük van. Ez azonban megint azáltal egyenlítődik ki, hogy 5 levéltári főnöknek hivatalos lakása van, mások pedig állami, vagy községi mellékhivatalt viselnek, melyek számukra 600—1800 M.-t hajtanak. A levéltári hivatalnokok még mellékkeresetet is teremthetnek magoknak, mert a heti hivatalos 30 órán kívül, a melyet hivatalos foglalatosságuknak kell szen-

telniök, a szolgálati utasítás 32. §-a szerint (1867. aug. 31.), még okmányok másolásával, családfák összeállításával stb. magán embereknek még némi ilyes jövedelmező szolgálatot tehetnek, a mi a könyvtári hivatalnokoknak, nincs épen módjukban, így kell azután azt mondanunk, hogy a levéltári hivatalnokok, a kik úgy mint a könyvtári hivatalnokok 1800 M. legkisebb fizetésen kezdik az állami szolgálatot, egészben véve sokkal jobban állanak, mint a könyvtáriak.

Még ezen kívül azonban egy más előnyük is van, a melyet nem lehet eléggé nagyra becsülni. A 35 levéltári hivatalnok az egész porosz államban bir rangfokozati igénynyel, s így nekik idővel jobb fizetési körülmények közé jutni sokkal nagyobb bizonyosság van nyujtva, mint a könyvtárnokoknak, kiknek fizetésük, eddig azon egyetemi könyvtár költségvetésében volt megállapítva, a melynél tényleg szolgálnak. Megtörténhetik, hogy egy másodőr, a ki 1800 M. fizetéssel van alkalmazva, évtizedekre nem díjaztatik jobban, mert az elsőőr és az alkönyvtárnok fizetésökkel, az egyedüli disposible alap 9000 M. maradékát p. o. 3000 M. és 4200 M.-t tökéletesen lefoglalták. Azon kívül a legtöbb esetben a hivatalnokok csak azon intézetben léptettetnek elő, a melyben épen vannak és így egy jeles hivatalnok, a ki jobban végzi munkáját, mint az ő előtte levő kollégái, kik esetleg nálánál alig idősebbek, évek során keresztül a legalsóbb lépcsőn maradhat. Ezt a helytelen állapotot, semmiféle más módon nem lehet megjavítani, csak úgy, hogy a 34 őr, a ki most a kilencz egyetemi könyvtárban és a münsteri akadémián van, a berlini királyi könyvtár 13 hivatalnokával együtt, tekintet nélkül az egyes intézetekre, egy szolgálati korviszonyba helyeztessék és ennek megfelelőleg az egész monarchiában avançáljon szolgálati ideje szerint. Magától értetik, hogy itt azután a helyi pótlék, különösen Berlinre, számításba veendő, és hogy az anciennitás elve, tekintet nélkül a szolgálatban való használhatóságra vagy nem használhatóságra, merevenen keresztül ne vitessék. Ezáltal azon türhetetlen állapotnak eleje vétetik, hogy a magasabb rangra való előléptetés csak akkor legyen lehetséges, ha a könyvtárban, melynél az illető alkalmazva van, arra alkalom és mód nyilik.

Az itt előadottakat most még néhány rövid tételbe, illetőleg javaslatba kívánom összefoglalni, azokat számokkal megvilágítani és röviden indokolni.

1. A könyvtárnokok fizetési tételei a viszonyokhoz képest elegendők. Kívánatos volna, hogy nálok is az előléptetés fizetési osztályok szerint történjék. Ajánlatos volna, a fizetést 5000 M.-val kezdeni, azután 5500 M.-ig és végre a legmagasabb tételig 6000 M.-ig emelni.

Számítva 10 egyetemi könyvtárnokot (beleértve Münstert), középszámban 55000 M.-ra volna szükség. Most a költségvetésbe mindennel együtt csak 47500 M. van fölvéve. Az már nem is kérdés, hogy a marburgi és a bonni állások, a mostani tulajdonosok halála után vagy nyugalomba helyezésével, a saját hivatalnokaikkal lesznek betöltve, miáltal a költségvetés csak 6300 M.-val volna nagyobb, föltéve, hogy azon két állás a szokásos 5400 M.-val díjaztatnék. A münsteri könyvtárnok akkor szintén 5000 M.-val kezdené, és a többlet a mostanihoz képest, nem számítva Marburgot, Bonnt és Münstert, 200 M.-át teszen. Ekkor az egyetemi könyvtárnokok a gymnasiális igazgatókkal fizetésökre nézve egyenlők volnának.

2. A könyvtári hivatalnokokra, alkönyvtárnokokra és őrökre nézve hasonlóképen legyen megállapítva a gymnasiális tanárok normál-költségvetése. Ezek kezdjék 1800 M.-val és 5 fokon emelkedjenek 2400, 3000, 4000, 4500 M.-ig fel. Az átlagos középszám volna 3156 M., s így a 34 alkönyvtárnoknak és őrnek szükséges volna egy 108,900 M. nagyságú összeg, melyben már az 1800 M. többlet is bennfoglaltatik a berlini egyetemi könyvtár tisztviselői számára, míg most 103,800 M. adatik ki.

A kívánandó többlet a porosz egyetemek összes könyvtári tisztviselői számára, ha a gymnasiális tanárok normál költségvetését vesszük irányadóul, volna tehát 7500+6100 M. = 13,600, vagy kerek számban 15,000 M., ha a brunsbergi Akadémia könyvtárnokának fizetése is hasonlóan volna emelve. Ha akárhol új állások rendszeresíttetnének a könyvtárakban, természetesen gondoskodni kellene arról is, hogy azon állások 3156 M. közép összeggel dotáltassanak.

Azt hiszem, hogy az ilyen módú fizetésjavítás általában méltányos és igazságos volna, és nevezetesen a mostani árak mellett az egyetemi városokban a viszonyoknak szüken megfelelő lenne.

Én p. o. bizonyosan állíthatom, hogy minden nem szükséges luxus elkerülésével és igen csekély személyi kiadással sem érem be fizetésemmel.

3. Segédhivatalnokokra és assistensekre mostan a költségvetésben 16,650 M. van a 10 egyetem részére, beleértve Münstert is, fölvéve. Ezeknek fizetési tételei igen különbözőn vannak kivetve. Legrosszabb helyzetben vannak azok, a kik csak ideiglenesen katalogizálási czélokra használtatnak és díjjaztatnak. Az ilyenek 750 M.-val kezdik; más egyetemeken 1500 M. irányoztatik elő ki az assistenseknek. Nagyon kívánatos volna itt is valamely nagyobb egyformaságot állapítani meg és a segédeket évi 1250 M. középátlaggal nevezni ki. Ha a segédek számára való összeg 3350 márkával emeltetnék fel, úgy a 10 könyvtár segédeinek 20,000 M. volna folyósítandó, s ezáltal segítve lenne a legsürgősebb követelményeken.

Végre még utalni akarok egy körülményre, a mely ezen fizetési kérdésben nyomatékossággal esik a mérlegbe. Ha a könyvtárak használása csak megközelítőleg úgy halad tovább, mint az utolsó évtizedben történt és ezzel összhangzólag a könyvtárak alapja is úgy növekedik, akkor szaporodni fog a könyvtári tisztviselők munkája is. Valjon ezen munkáért nem lehetne-e egy nagyon mérsékelten számított fizetésfölemelést kívánni? Nagyon jól tudom, a könyvtári tisztviselők öt órai munkaidejét sokféleképen nem tartják elegendőnek, jóllehet a levéltárnokok munkaideje semmivel sem hosszabb (heti 30 munkaóra „szabályszerint" az 1867. szabályzat 37. §. értelmében) és a gymnasiumi tanárok átlagszintén nincsenek jobban megterhelve. Mert ha ezeknek összesen heti 24 órát kellene is adniok, a mi mint tudva van nem történik, és hetenkint 12 órát számíthatnánk a tanításra való előkészülésre, a mi átlag a valóságnak felelne meg, akkor is csak heti 36 munkaórát lehetne kiszámítani. Ámde a könyvtári tisztviselők évenkint csak egy havi szabadságot kapnak, míg a gymnasiumi tanárok 2 és harmadfél hónapi szünetet élveznek, a mivel a munkaidő tökéletesen kiegyenlítődik. Ha általában nehéz megállapítani a könyvtári tisztviselőknél, vajjon ők kizárólag szolgálati foglalatosságuknak adják-e magukat, vagy a mellett szügségtelent pl. olvasgatást is művelnek: úgy tényleg alárendelt kérdés a szolgálati órák felemelésének kérdése. Lelkiismeretes tisztviselők erélyes nekifek-

véssel fogják a rájok bizott munkát elvégezni, míg a közömbös, lanyha munkások az idő meghosszabítása által sem fognak a munkában előre menni. A könyvtári működés természeténél fogva, a melyben oly rendkívül sok jut a tisztviselők jó akaratának, semmi sablonszerű intézkedés sem éri el czélját, az itt tekintetbe jöhető kérdésre nézve.

Midőn stb. maradok tisztelő kollégája.

X. X.

A POROSZ ÉS BAJORORSZÁGI KÖNYVTÁRNOKOK FIZETÉSEI 1884/5-BEN.

Előbbi közleményeink kiegészítéséül érdekesnek tartjuk a porosz- és bajorországi könyvtárnokok fizetéseiről s a könyvtárak dotatiójáról szóló kimutatást itt közzétenni ugy, a hogy azt a „*Centralblatt für Bibliothekswesen*“ [1] című szakfolyóirat hivatalos adatok alapján összeállította.

E kimutatás igen tanulságos s a könyvtárak dotatiójához ugy mint a könyvtárnokok fizetéseihez érdekes adalékot nyújt. Anélkül, hogy a kimutatást megjegyzéssel kisérni akarnánk, közöljük azt egész terjedelmében, amint következik.

A porosz állam nyilvános könyvtárának költségvetése 1884/85-ben.

Fejezet	Czim		Személyi kiadások	Tárgyi kiadások
		I.	Márka	Márka
		I. A berlini királyi könyvtár.		
		A) Rendes kiadások:		
112	12	Fizetések: Márka		
		1 Főkönyvtárnok [2] 9,000		
		12 könyvtárnok és ör 3–6000 [3] (i. D. 4500) 54,000		
		3 titkár 1800—4200 (i. D. 3000) 9,000		
		1 segédhivatalnok 1,800		
		9 könyvt. szolga 960—1350 (i. D. 1155) 10,395		
		2 háziszolga 960 resp. 810 1,770	85,965	
	13	A tisztviselők készpénzbeli lakáspótlékára	11,940	
	14	Egyéb személyi kiadások: Segédek, könyvelők, segédhivatalnokok, felügyelők, futárok stb. jutalmazására, valamint rendkivüli díjazásokra és segélyekre a hivatalnokoknak	21,200	

[1] 1884-iki folyam 27. és 278. l. — [2] 1886 óta a főkönyvtárnoknak *főigazgatói* czíme és rendes fizetésén kívül még 2200 márka fizetés- és lakbérpótléka, vagyis összesen: 12,200 márka évi jövedelme van. — [3] 1886 óta a kéziratosztályhoz egy osztályfőnöki állást rendszeresitettek, 6900 márka fizetéssel. Szerk.

Fejezet	Czím		Személyi kiadások	Tárgyi kiadások
			Márka	Márka
	15	A gyűjtemények fentartására és szaporítására		96,000
	15a.	Az épületek és kert fentartására		6,575
	16	Egyéb tárgyi kiadásokra (irodaköltség, leltár, fűtés, világítás, adó, bér, nyomtatási költségek, tisztogatás stb.) Hozzáértve a jövőre első 9000 M.		29,854
		Összesen..	119,105	132,429
		Összesen: 251,534.		
		B) Rendkívüli kiadások:		
14	43	A hollandi palota (Niederländische Palais) megvételére Berlinben..		2.600,000
	44	Tatarozásra, bővítésre és berendezésre		410,000
	45	Kéziratok és zenei autografok bekötésére		6,000
		Összesen..		3.016,000
		Összesen: 3.016,000.		
		C) Összeállítva:		
		A rendes kiadások összege 251,534	119,105	132,429
		A rendkív. „ „ 3.016,000		3.016,000
		Összesen **3.267,534**	119,105	3.148,429
		II. A hannoveri királyi könyvtár.		
		Újabb beszerzésekre, könyvkötésre, fűtésre		5,400
		Az épület föntartására		150
		1 könyvtárnok fizetésére	4,500	
		I. titkár (üresedésben) fizetésére.		
		II. titkár fizetésére (most csak megbizás útján betöltve)	2,000	
		2 könyvtári szolga fizetésére		
		Összesen..	6,500	5,550

Fejezet	Czim		Személyi kiadások	Tárgyi kiadások
			Márka	Márka
		III. A wiesbadeni országos könyvtár.		
		A) Rendes kiadások:		
122	24	Fizetések: Márka		
		1 könyvtárnok 3,300		
		2 könyvt. titkár 2700 + 1500 4,200 (Hozzáértve a jövőre eső 300).		
		1 szolga 960		
	25	A tisztviselők készpénzbeli	8,460	
		Lakáspótlékára	1,476	
	26	Egyéb személyi kiadásokra	315	
	28	A gyűjtemények fentartására és szaporítására		7,250
	29	Az épület és kert fentartására . . .		600
	30	Egyéb tárgyi kiadásokra		1,872
		Összesen . .	10,251	9,722
			9,722	
		Összes kiadás . .	19,973	
		IV. A kasseli rendi országos könyvtár.		
		(Költségvetés 1882—84.)		
		(Magán közlemény után.)		
		1. Újabb beszerzésekre és könyvkötő munkára		10,000
		2. Tűzrendszabályok költségeire (1/I. 84. lép életbe)		500
		3. Irodaköltségekre, fűtésre, világításra stb.		624
		4. Az épület és felszerelés föntartására		600
		5. Utczatisztításra		126
		6. I. könyvtárnok fizetésére és lakáspótlék (4200 + 660)	4,860	
		7. II. könyvtárnok fizetésére és lakáspótlék (2400 + 660)	3,020	

Fejezet	Czím		Személyi kiadások	Tárgyi kiadások
			Márka	Márka
		8. Titkár (rendesen 1500 + 3000) fizetésére és lakáspótlék (2700 + 432)	3,132	
		9. Gyakornok (rendesen 1400-ig) fizetésére s lakáspótlék (1200 + 0)	1,200	
		10. 1 könyvtári szolga fizetésére és lakáspótlékára (1075 + 180) (Azonkívül az 1. czímből 360 m. könyvkötői munkáért kap).	1,255	
			13,467	11,850
		Összes kiadás..	25,317	

6. melléklet		Fizetések és jutalmazások	Az egész költségvetés
	V. Egyetemi könyvtárak.		
	A) Rendes kiadások.		
	1. Königsberg.		
3	Költségvetés		46.099·50
	Beleértve:		
	1 főkönyvtárnok fizetését	5,400	
	4 őr	12,000	
	2 szolga	1,780	
	Összesen	19,180	
	2. Berlin.		
2	Költségvetés		39,256·—
	Beleértve:		
	1 könyvtárnok	6,000	
	3 őr	10,800	
	2 szolga	2,200	
	1 házi szolga	930	
	Tudományos segédmunkásokra	4,500	
	Összesen	24,430	

6. melléklet		Fizetések és jutalmazások	Az egész költségvetés
		Márka	Márka
	3. Greifswald.		
1	Költségvetés		29,983·—
	Beleértve:		
	1 könyvtárnok 5,400		
	3 őr 9,000		
	1 szolga 1,000		
	Összesen	15,400	
	4. Boroszló.		
3	Költségvetés		45,087·—
	Beleértve:		
	1 főkönyvtárnok 5,400		
	4 őr 12,000		
	1 (őr)segéd 1,200		
	3 szolga 2,660		
	1 házi szolga 600		
	Összesen	21,860	
	5. Halle.		
2	Költségvetés		41,450·—
	Beleértve:		
	1 könyvtárnok 5,400		
	3 őr 9,000		
	2 szolga 1,380		
	Összesen	15,780	
	6. Kiel.		
1	Költségvetés		29,610·—
	Beleértve:		
	1 könyvtárnok 5,400		
	2 őr 6,000		
	segéd 1,200		
	1 szolga 930		
	Összesen	13,530	

6. melléklet		Fizetések és jutalmazások	Az egész költségvetés
		Márka	Márka
	7. Göttinga.		
	Költségvetés		78,844·—
	Beleértve:		
	1 főkönyvtárnok 6,000		
	8 őr 24,000		
	2 segéd 2,700		
	1 szolga 1,080		
	2 pedellus 2,160		
	1 fűtő 1,200		
	Összesen	37,140	
	8. Marburg.		
1	Költségvetés		30,310·—
	Beleértve:		
	1 könyvtárnok 1,200		
	3 őr 9,000		
	segéd 1,500		
	1 szolga 1,080		
	Összesen	12,780	
	9. Bonn.		
2	Költségvetés		44,412·—
	Beleértve:		
	4 tudományos hivatalnok . . . 12,600		
	1 segéd 450		
	2 szolga 2,130		
	Összesen	15,180	
	10. Münster.		
1	Költségvetés		19,930·—
	Beleértve:		
	1 könyvtárnok 4,000		
	1 titkár 2,000		
	1 szolga 930		
	segédekre 1,500		
	Összesen	8,430	
	11. Braunsberg.		
1	Költségvetés		2,100·—
	Beleértve: 1 könyvtárnok . . . 300		
	Összesen	300	
		184,010	407,075·50

Fejezet és czim		Összeg
	B) Rendkívüli kiadások.	Márka
	1. Kiel.	
13	A könyvtár-épület újra építésének 3. és utolsó részlete	88,000·—
14	Az új könyvtár-épület külső berendezésére	
	2. Göttinga.	
21	A könyvtár további kiépítésére, kiegészítő részletül	115,300·—
	3. Braunsberg.	
22	Egy a könyvtár számára megvett épületnek kiépítésére és körülültetésére	7,993·—
	Összesen	211,293·—
	C) Összes kiadás az egyetemi könyvtárakra:	
	Rendes kiadásokra	407,075·50
	Beleértve a fizetések és díjazások összegét: 184,010.	
	Rendkívüli kiadásokra	211,293·—
	Összesen	618,368·50

	Fizetések és díjazások	Tárgyi kiadások
VI. A kir. technikai főiskolák könyvtárai. (Magánközlemények után.)	Márka	Márka
1. Aachen.		
Új beszerzésekre		11,000
Fizetésre és lakbérpótlékra az I. könyvtárnoknak	3,432	
2. Berlin.		
(A könyvtár csak az intézet tagjai számára van nyitva.)		
Új beszerzésekre, könyvkötő stb. munkákra (költségvetés szerint 1882/85)		12,600
A tulajdonképeni könyvtárnoki állomás még nincsen életbe léptetve, a könyvtárt ideiglenesen 1 titkár és egy segéd vezeti		
3. Hannover.		
A könyvtár kiegészítésére		9,000
Egy könyvtárnok fizetésére és lakáspótlékára	3,432	
1 segéd díjazására		
Összesen		32,600

II.

A bajor állam nyilvános könyvtárakra tett költségének áttekintése.

(Az 1884/85. év mérlege szerint.)

A) A királyi udvari és állami könyvtár.

Mérleg-tétel		Személyi M.	Pf.	Tárgyi M.	Pf.
	a) Rendes kiadások				
I.	Fizetések: [1]				
	1 igazgató	6,120	—		
	1 főkönyvtárnok	5,580	—		
	2 könyvtárnok 5,280 M. és 4,920 M.	10,200	—		
	3 őr 3540—3900 M.	11,160	—		
	5 titkár 3000—3360 M.	15,720	—		
	2 segéd 1470 és 1587 M. 60 Pf.	3,057	60		
	1 házmester	1,852	20		
	6 szolga 1402 M. 32 Pf.—1587 M. 60 Pf.	8,890	40		
	1 futár	1,396	56		
	1 ajtónálló	1,356	—		
	A könyvelő mellékdíja	540	—		
II.	Irodaköltségekre, leltárra, fűtésre és világításra, tisztításra és éjjeli szolgálatra			9,826	—
III	Új beszerzésekre és könyvkötésre			41,143	—
	Összesen	65,872	76	50,969	—
	Végösszeg	116,841·76			

b) A tisztviselők évipótlék illetéke az 1876. augusztus 12-iki fizetési szabályzat szerint a következő összegekre van határozva:

Évi járulék	A szolgálati évek után 1—5 M.	6—10 M.	11—15 M.	16—20 M.	Minden további quinquenniumra M.	Megjegyzések
az igazgatónak	6120	6480	6660	6840	180	7920 M. maximumig
a főkönyvtárnoknak	5580	5940	6120	6300	180	
egy könyvtárnoknak	4560	4920	5280	5460	180	
egy őrnek	3540	3720	3900	4080	180	
egy titkárnak	3000	3360	3720	3900	180	

Jegyzetek. 1. Az alárendelt személyzet drágasági pótléka a költségvetésben van meghatározva és a fönti összegekbe betudva. Különös díjazások a II. tétel fölöslegéből fedezhetők. 2. Az épület fentartása nem a könyvtár költségvetéséből fedeztetik.

B) Királyi egyetemi könyvtárak.

1. Erlangen.

Az egész költségvetés körülbelül	25,343 M.
melyből egy könyvtárnok fizetése	3,720 „
„ titkár „	2,286 „
„ segéd „	1,323 „
„ egyetemi segéd „	200 „
„ szolga „	1,323 „

2. München.

a) Fizetések: Egy főkönyvtárnoké (működési pótlék)	720 M.
„ alkönyvtárnoké	3,160 „
„ irnoké	1,587 „
Két segédtiszté (à 1,323 M.)	2,646 „
„ szolgáé (à 1323 M.)	2,646 „
b) Beszerzésekre, könyvkötésre stb.	9,333 „

3. Würzburg.

a) Fizetések: Egy főkönyvtárnoké	5,360 M.
„ könyvtárnoké	3,900 „
Két titkár (à 2280 M.)	4,560 „
b) Beszerzésekre	16,000 „
Könyvbekötésre	3,000 „
Jutalék	800 „

C) Királyi technikai főiskola Münchenben.

a) Fizetések: Egy főkönyvtárnoké (működési pótlék)	700 M.
„ könyvtárnoké	2,640 „
„ szolgáé	1,126 „
b) Beszerzésre, könyvbekötésre	8,570[1] „

[1] Az egyes szakokra külön szakkönyvtárak vannak.

D) Kir. könyvtár Bambergben.

a) Fizetések: Egy könyvtárnoké	3,700	M.
„ titkáré	2,460	„
„ szolgáé	1,323	„
b) A gyűjtemények szaporítására és föntartására	3,943	„
Belső berendezés, javítás, fűtés költségeire	1,274	„
Végösszeg:	12,700	M.

UTÓIRAT A KÖZLÖTTEKHEZ.

Magyarországon a tudományos intézetek könyvtárnokainak állása és fizetése törvény által még véglegesen szabályozva nincsen. Az ügy a fejlődés stádiumában van, a régihez képest minden irányban határozott haladást mutat, de méltányos és végleges rendezését még a jövőtől várjuk. Ez idő szerint nálunk a könyvtári tisztviselőknek ugyszólván minden intézetnél más a czimök, állásuk és fizetésök. Igy, hogy csak a három fővárosi nagy könyvtárról szóljunk, a Nemzeti Múzeumban vannak: őrök, segédőrök és gyakornokok; az egyetemi könyvtárban: igazgató, őrök és tisztek; az Akadémiában: könyvtárnok, alkönyvtárnok és könyvtártiszt. Állásukra nézve az egyetemi könyvtár őrei a Nemzeti Múzeum segédőreivel egész az utolsó időig egy rangban voltak, sőt tényleg egész 1875-ig ezeknek rendes fizetésök nagyobb volt, mint az egyetemi könyvtár őreinek (l. az 1875. év előtti költségvetéseket); itt tehát az őri czím semmi előnynyel nem járt. Rangfokozat tekintetében az egyetemi könyvtár tisztviselőire nézve az 1875-iki miniszteri szabályzat a mérvadó, mely ezeknek ötödéves korpótlékot, az állami tisztviselők rangfokozatában megfelelő díjosztályt és a teljes nyugdíjélvezetre 40 évi szolgálatot állapított meg.

A múzeumi könyvtár tisztviselőinek állása, az intézet többi tisztviselőiével együtt az alkotmányos aera óta jelentékenyen javult, de véglegesen még rendezve nincsen. A vallás és közoktatási miniszterium a Nemzeti Múzeum tisztvise-

lőire nézve *két kategoriát állapított meg, úgymint: administrativet és tudományosat.* Az elsőbe tartozik: *az igazgató, az irattárnok* és az *irnok*, a másodikba: *az osztályok szaktisztviselői*, a rangfokozatra való minden tekintet nélkül. Az első csoport tisztviselőinek rangját és fizetését a miniszterium szabályozta, a második csoportéit javította, midőn részökre 1880-ban rangkülönbség nélkül, teljesített szolgálataik után, 100 forint ötödéves korpótlékot, a segédeknek a segédőrökkel való egyenlő rangot és fizetést állapított meg, hivatásukat pedig, az 1880-ik évi költségvetés indokolásában, a hazai tudományos intézetek tanáraiéval analognak nyilvánította. Díjosztály és szolgálati évek tekintetében a miniszterium még nem határozott. Az elsőre nézve az ötvenes évekből fönmaradt helytartótanácsi rendelet ma is mérvadó, mely szerint a múzeumi őr a miniszteri fogalmazói, a segédőr pedig a miniszteri segédfogalmazói díjosztályba tartozik. Itt megjegyezzük, hogy 1881-ben az országgyülés a múzeumi ügyek megvizsgálására egy szakbizottságot küldött ki, mely a Múzeum állapotáról és mikénti ujjászervezéséről egy kimerítő javaslatot dolgozott ki, melyet a képviselőház elfogadott és a vallás- és közoktatási miniszter urnak figyelmébe ajánlott. E dolgozat a múzeumi könyvtárról igen czélszerű reformokat hozott javaslatba, de ezeknek keresztülvitelét az ország pénzügyi viszonyai mai napig késleltetik. (Lásd az egész memorandumot a „Magyar Könyvszemle" 1881-iki folyamában.) A Magy. Tud. Akadémia nem levén állami intézet, itt a könyvtári tisztviselők állása, rangja és fizetése egészen más szempont alá esik. — A mi *a fizetéseket* illeti, hogy olvasóink a hazai könyvtárnokok fizetéseit a külföldi könyvtárnokokéval összehasonlíthassák, a következő táblázatban mellékeljük itten a három fővárosi nagy könyvtár tisztviselőinek fizetési kimutatását, a mint ez az 1871—1886-ik évi miniszteri költségvetésben foglaltatik.

1. A Nemzeti Múzeum tisztviselőinek fizetései.

A) 1871—1875-ig.

Központi igazgatás.

1 igazgató fizetése 2100 frt és természetbeli lakás.
1 irattárnok „ 1000—1200[1] frt „ „
1 irnok „ 600 frt és „ „

[1] 1873-tól fogva.

Könyvtár.

1 könyvtárőr fizetése 1400 frt, 105 frt alapitványi pótlék és természetbeli lakás.

1 segédőr és t. őr fizetése 1000 frt természetbeli lakás és 300 frt személyes pótlék.[1]

1 segédőr fizetése 1000 frt és 300 frt lakbér.

1 segéd (azelőtt irnok) fizetése 5—600[2] frt és 200 frt lakbér.

1 segéd fizetése 5—600 frt és 200 frt lakbér.

2. Budapesti egyetemi könyvtár tisztviselőinek fizetései. 1871—1875-ig.

1 igazgató fizetése 1260 frt és 150 frt lakbér.

1 őr fizetése 945 frt és 250 frt pótlék.

1 őr fizetése 800 frt és 200 frt pótlék.

1 tiszt fizetése 700 frt.

B) 1876—1886-ig.

3. A M. Nemzeti Múzeumban.

Központi igazgatás.

1 igazgató fizetése 2100—4000[3] frt és természetbeli lakás.

1 irattárnok fizetése 1200—1500[4] frt és természetb. lakás.

1 irnok fizetése 600 frt és 200 frt lakbér.[5]

Könyvtár.

1 könyvtárőr fizetése 1400 frt, természetbeli lakás, 105 frt alapitványi, 100 frt ötödéves és 600[7] frt személyes pótlék.

1 segédőr és t. őr fizetése 1000 frt, természetbeli lakás, 500 frt ötödéves[8] és 300 frt személyes pótlék.

1 segédőr fizetése 1000 frt, 300 frt lakbér és 200 frt ötödéves pótlék.[9]

1 segédőr (azelőtt segéd) fizetése 900 frt, 300 frt lakbér[10] és 200 frt ötödéves pótlék.

1 segédőr (azelőtt segéd) fizetése 900 frt, 300 frt lakbér[11] és 100 frt ötödéves pótlék.

[1] 1868 óta. [2] 1873-tól fogva. [3] 1881-től fogva. [4] 1880-tól fogva. [5] 1884-től fogva. [6] 1880-tól illetőleg 1884-től fogva. [7] 1882 óta. [8] 1880 óta. [9] 1880 óta. [10] 1882 óta. [12] 1882 óta.

1 irnok [1] fizetése 500 frt, 200 frt lakbér és ötödéves korpótlék.

1 levéltárnok [2] fizetése 900 frt, 300 frt lakbér és 100 frt ötödéves pótlék.

4. A budapesti egyetemi könyvtárban.

1 igazgató fizetése 1260—2500 [3] frt, természetbeli lakás és 630 frt két tizedéves pótlék.

1 őr fizetése 1500 frt, természetbeli lakás és 240 frt két évötödös pótlék. [4]

1 őr fizetése 1300 frt, természetbeli lakás és 208 frt két évötödös pótlék. [5]

1 tiszt fizetése 1100 frt, 250 frt lakbér és 200 frt két évötödös pótlék. [6]

1 tiszt fizetése 1000 frt, 250 frt lakbér és 200 frt két évötödös pótlék. [7]

1 tiszt fizetése 900 frt, 250 frt lakbér és 100 frt évötödös pótlék. [8]

1 kisegítő tiszt fizetése 900 frt. [9]

1 kisegítő tiszt fizetése 700 frt. [10]

5. A M. Tudományos Akadémiában.

1 könyvtárnok fizetése 1300 frt és természetbeli lakás.

1 alkönyvtárnok fizetése 1300 frt és 250 frt lakbér.

1 könyvtártiszt fizetése 1000 frt és 250 frt lakbér.

Végül megjegyezzük, hogy az utolsó évtizedből összeállított kimutatásban a tiszti fizetéseknél az 1886-ik évi tényleges szolgálati viszonyokat vettük zsinormértékül.

Cs. J.

[1] 1882-ben rendszeresített állás [2] 1882-ben rendszeresített állás. [3] 1878. óta. [4] 1876. óta. [5] 1876. óta. [6] 1876. óta. [7] 1876. óta. [8] 1876. óta. [9] 1886-ben rendszeresített állás. [10] 1886-ben rendszeresített állás.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Jelentés a M. Nemzeti Múzeum könyvtáráról.** A M. Nemzeti Múzeum könyvtára az 1886. évben 4014 kötet és füzet nyomtatványnyal, 75 kézirattal, 2987 oklevéllel, 56 pecsétlenyomattal és 14 fényképmásolattal gyarapodott; és pedig *ajándékúl kapott* 120 kötetet és füzet nyomtatványt és 1850 oklevelet és levelet; *vásárolt* 1334 kötet és füzet nyomtatványt, 75 darab (kötet) kéziratot, 1137 darab oklevelet és levelet, 56 pecsétlenyomatot és 14 fényképmásolatot. A beérkezett köteles példányok száma: 2560 kötet és füzet. Könyvek, kéziratok, oklevelek, pecsétlenyomatok, fényképmásolatok vásárlására és könyvtári kiadványokra 6535 frt 42 kr., kötésre 911 frt 7 kr., összesen tehát: 7446 frt 49 kr. fordíttatott. Az olvasók száma 17,176 volt, kik 33926 kötet nyomtatványt, 1432 kéziratot és 6862 oklevelet használtak. A könyvtáron kívül házi használatra 1713 egyén 4940 kötet nyomtatványt kölcsönzött ki. Összesen tehát: 18,889 egyén használt 38826 kötet nyomtatványt, 1432 kötet kéziratot, és 6862 db oklevelet. A könyvtár állapotáról egyébként a könyvtárőr évi jelentése más helyen nyujt tájékozást.

— **Jelentés a Magy. Kir. Tud. Egyetemi könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1886-ban.** Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr! Kegyelmes Uram!

Az egyetemi könyvtár f. évi gyarapodásáról, forgalmáról, s a rendezés mibenlétéről a következőkben van szerencsém jelentésemet megtenni.

Az egyet. könyvtár f. évben 2219 művel 3057 kötetben és 719 apró nyomtatványnyal gyarapodott. Ezen gyarapodás részint vá-

sárlás útján, részint adományozás által eszközöltetett. A vásárlás legnagyobb része az évi átalányból telt ki, s hogy e tekintetben a könyvtár gyarapodása jelentékeny volt, azt nagy mértékben Excellentiád azon kegyességének köszönhetjük, hogy a könyvtár hézagainak és fogyatkozásainak kiegészítésére 3000 frtnyi rendkívüli átalányt kegyeskedett, a rendes átalányon kívül, utalványozni, miáltal az egyes, főként az irodalmi szakokban érezhető hiányok, legalább részben pótoltattak. Excellentiád ezenkívül más uton is volt kegyes a könytár gyarapodásáról gondoskodni: a m. kir. egyetemi nyomda könyvtárának az egyetemi könyvtárba való beillesztése által. Ezen könyvtár a könyvkiállítás alkalmával a szakértők figyelmét nagy mértékben magára vonta, s most már a szakemberek által minden nehézség nélkül használható. Ezen könyvek az idei catalogusban *)-gal vannak megjelölve. Egy másik jelentékeny gyarapodás a hasonszenvi orvosi könyvtárnak, mely dr. Szentkirályi Mór hagyományából dr. Szontagh Ábrahám úr szíves közvetítése által, a magyarországi hasonszenvi orvosi egylet által adományoztatott könyvtárunknak, elhelyezése, mely az orvosi szak Dg. alszakában van felállítva, s az adományozó óhajtásához képest együtt tartatik. De legnagyobb és legjelentékenyebb gyarapodás volt Pauler Tivadar igazságügy miniszter úr nagybecsű könyvtárának adományozása. A boldogult ugyanis, ki az egyetemen más alapítványok által is megörökítette nevét, azt az óhajtását nyilvánítá fiának, dr. Pauler Gyula orsz. levéltári igazgatónak, hogy könyvtárát adományozza azon egyetem könyvtárának, melyhez őt annyi kötelék csatolá, s Pauler Gyula csakugyan át adta a 4190 kötetből álló könyvtárt; ez azonban az időrövidsége miatt csak a jövő évi járadékok közé fog felvétetni. Az egyetemi tanács, tekintve az adományozás jelentékeny voltát, elhatározta, hogy a nagy teremben elhelyezett emléktáblák egyikén, az adományozást fogja megörökíteni, s a következő felirat bevésését rendelé el: „Pauler Tivadar egyetemi tanár s igazságügy miniszter 4190 kötetből álló könyvtárát a boldogult akaratának megfelelőleg fia, dr. Pauler Gyula az egyetemi könyvtárnak adományozta. MDCCCLXXXVI."

Adományozás útján a könyvtár az idén a következő intézetektől és magánosoktól jutott művek birtokába: a m. k. és cs.

k. osztrák kormány ; az angol és olasz kir. kormány ; a magyar orsz. gyűlés mind két háza ; az orsz. és fővárosi statisztikai hivataloktól ; az egyetemek közül a m. kir. kolozsvári, a bécsi, baseli, boroszlói, amsterdami, göttingaii, tübingai egyetemektől ; a British Múzeum ; a bécsi cs. Tud. Akadémiája ; a magy. Tud. Akadémia; a magy. kir. államnyomda ; Szabadka városa ; a magy. Földtani Társulat ; Szent István-Társulat ; a Franklin Irodalmi és nyomdai Társulat ; és a magyar Kárpát Egyesülettől. A nyomdák közül a budapesti kir. egyetemi és állami, az aradi, debreczeni, kecskeméti és pozsonyi küldték be nyomtatványaikat. A magánosok közül dr. Haynald Lajos bibornok érsek, Melczer István, Marinesku M. A., Majláth Béla, dr. Medveczky Frigyes, dr. Márky József, Teutsch D. G. e. superintendens, Vaszary Kolozs, Falk Miksa, Szarvas Gábor, Salamon Ferencz, dr. Fejérpataky László és Ortvay Tivadar egyes műveikkel gazdagíták könyvtárunkat.

Magát a rendezést illetőleg a budai egyetemi nyomda könyvtára s a hasonszenvi orvosi könyvtár felvétele több időt vett igénybe, a mi idő ettől felmaradt, a mult évi catalogusban felsorolt kisebb collectiók felvételére fordítottuk, s ezzel elkészültünk. Elkészültünk a magyar vonatkozású collectió felvételével is, s ez egy igen szép és jelentékeny gyűjteményt adott ki, melyet a szakemberek azóta is használtak.

A könyvtár forgalmát külön táblázat mutatja ki. Bel- és külföldi intézetek, hazai- és külföldi tudósok az idén is gyakran vették igénybe könyvtárunkat. Könyvtárunk 1886-ban a következő egyetemek és tudományos intézeteknél eszközölt kikölcsönzéseket.

Az *admonti* Benczés szerzet-könyvtáránál (Steyerben),
a *bécsi* cs. és kir. udvari „
a „ cs. k. egyetemi „
a „ cs. k. csal. hitbizományi „
a „ cs. k. polytechnicumi „
a „ cs. k. Tud. Akadémiai „
a *berni* városi „
a *csernovitzi* cs. kir. egyet. „
a *gráczi* cs. kir. egyet. „
a „ technikai főtanoda „
az *innsbrucki* cs. kir. egyet. „

a *klagenfurti* tanulmányalap „
a *krakkói* cs. kir. egyetemi „
a *lembergi* cs. kir. egyetemi „
a *gr. Oszolinszky*-féle nemz. int. „ (Lembergben),
a *prágai* cs. k. egyet. „
a *rakowitzi* főreáltanoda „ (Csehország),
a *salzburgi* cs. k. tanulm. alap „
a *wolfenbütteli* herczegi „
a *zürichi* városi „

Hazai intézeteink az idén is igen nagy számban vették igénybe könyvtárunkat. A helybeli forgalmát az alább olvasható táblázat mutatja ki.

Nagyméltóságodnak

Budapest, 1886. decz. 31. alázatos szolgája

Szilágyi Sándor,
az egyetemi könyvtár igazgatója.

Az egyetemi könyvtár forgalma 1886-ban.

Hó	Hány nap volt nyitva	Olvasók száma	A használt művek száma	Az olvasók átlagos száma	Legtöbben voltak	Legkevesebben voltak
Január.....	31	3117	3784	102	23. szombat 162	3. vasárnap 29
Február.....	28	4000	4681	143	25. csütörtök 214	7. » 52
Márczius	31	3974	4712	122	11. » 290	12. pénteken 32
Április	21	2020	2523	96	8. » 128	11. vasárnap 40
Május	29	2073	2513	72	8. szombat 115	16. » 28
Junius	12	297	428	24	1. kedden 52	6. » 12
Szeptember..	18	1749	2078	92	22. szerdán 165	13. hétfőn 23
Október.....	30	4644	5445	154	25. hétfőn 215	3. vasárnap 37
November...	29	4604	5318	159	24. szerdán 224	1. hétfőn 34
Deczember ..	29	3622	4213	125	9. csütörtök 203	19. vasárnap 44

Házon kívül 1576 kikölcsönző 3635 művet használt.

A könyvtár olvasóterme junius 16-tól szeptember 10-ig zárva volt.

— **A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának állapota, gyarapodása és használata 1886-ban.** Ezen évben a rendezett szakok száma 51-re szaporodott, s ezen szakok összesen 39,907 munkát tartalmaznak.

A czédula-katalogusok köteteinek száma 84;

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint:

	munka	kötet	füzet	
144 külföldi Akadémiákkal, külföldi és hazai tud. társulatokkal folytatott csere útján	551	407	297	
Magánosok ajándékából	270	146	144	és 1 térkép.
37 nyomda köteles-példányaiból	818	275	563	
Az Akadémia saját kiadványaiból	46	64	55	
Vásárlás útján	384	599	73	

Az 1886-iki összes gyarapodás: 2069 munka, 1491 kötet, és 1132 füzetben; továbbá egy térkép. Ehhez járúl 82 darab iskolai értesítő, 121 külföldi és hazai folyóirat.

A könyvtár olvasótermében 1886. évben 7449 egyén 9981 munkát használt. Házon kívül való használatra 145 egyén 921 munkát kölcsönzött ki. Összesen tehát 7594 egyén 10,902 könyvet használt.

A *kézirattár* rendezése által a különböző szakok e szerint gyarapodtak:

Történelmi szak. Ívrétben 30 kötettel, 4-rétben, 18 kötettel.

Levelezések szaka, ívrétben 2 kötettel, 4-rétben, 6 kötettel.

Könyvészet. (Bibliographia) a néhai Mike Sándor történelmi, földrajzi, genealogiai, birtoki és adminisztrativ gyűjteménye betűrendben, 25 kötet.

Zsoldos Ignácz büntetőjogi gyűjteménye rendeztetett; alakult belőle több ívrétű és öt 4-rétű kötet.

A *Bossányi-levéltár* rendezése folytattatott, vált ki belőle több kisebb-nagyobb brochure, egy pár nyomtatott könyv, a mi a könyvtárba tétetett át, érdekes 1848—49-ki proklamációk, szomorújelentések, egy kötet eredeti levelezés az 1787—92-iki franczia forradalom idejéből, melynek azonban közbülső füzete — fájdalom! nem találtatott meg.

A *jogtani szak* a Bossányi-levéltárból 9 ívrétű kötettel sza-

porodott. E gyűjtemény teljes rendezése a következő évben be lesz végezve.

Vegyesek szaka gyarapodott 8 ívrétű kötettel.

Ajándékúl jött a kézirattárba gróf Hadik András könyveinek jegyzéke 1787-ből. Névtelentől: régi római családi pénzek betűrendes jegyzéke. A Punjábi „*Anjuman-i Punjáb*" című tudományos intézet által a Magyar Tudományos Akadémiához intézett s *Leitner Gusztáv* hazánkfia érdemeinek elismerését targyazó pergamen cklevele angol nyelven.

A kézirattárt az évben 230-an látogatták s több-kevesebb kötet, füzet, vagy egyes darabból álló kéziratot használtak.

— **A szegedvárosi „Somogyi könyvtár"** olvasóinak száma az 1885—86-iki évben (III-ik év) a következő volt.: 1885-ik évi szeptember havában 249, októberben 237, novemberben 700, deczemberben 635, 1886. évi januárban 535, februárban 458, márcziusban 290, áprilisban 248, májusban 285, juniusban 223. Összesen tehát 3860 olvasó volt. A 10 hó alatt a könyvtár nyitva volt 242 nap, s így az olvasók naponkénti átlagos száma 16 volt.

Az olvasók foglalkozás szerinti kimutatása e következő:

Lelkész: 35, használt 68 művet (10 hittud., 1 államtud., 2 természettud., 2 világtört., 11 földirati, 2 egyet. irod. tört.. 12 nyelvészeti, 2 szépir., 26 encyclopaediai művet).

Tanár, tanító: 77, használt 99 művet (1 hittud., 4 államtud., 13 természettud., 14 bölcsészet, szépművészet s neveléstani, 1 világtört., 35 földirati, 1 egyet. irod. tört., 5 hazai tört. 1 magy. irod. tört., 5 nyelvészeti, 5 szépirod., 14 encyclopaed. művet).

Tanuló: 3340, használt 3345 művet. (21 hittud., 2 jogtud., 140 államtud., 2 orvostud., 160 természettud., 63 bölcselmi, 4 szépműv., 25 neveléstani, 210 világtörténelmi, 1 egyetemes régészeti, 35 földirati, 3 egyet. irod. tört., 195 hazai történelmi, 4 magyar oklevéltani, 3 hazai régészeti, 2 hazai földirati, 141 magyar irodalom történeti, 9 görög latin nyelvtudományi, 6 nyelvészeti, 1069 magyar szépirodalmi, 27 idegen szépirodalmi, 2 könyvészeti, 28 encyclopaediai, 1093 vegyes. tart. művek.)

Iró: 3, használt 3 művet (1 természettud., 2 encyclopaed. művet.)

Művész: 1, használt 1 művet (szépművészeti).

Ügyvéd, körjegyző: 10, használt 21 művet (17 jogtud., 3 természettud., 1 idegen szépirod. művet).

Katona: 1, használt 1 művet. (1 régészeti).

Municipális tisztviselő: 2, használt 2 művet (1 államtud., 1 vegyes tart., folyóiratot).

Állami tisztviselő: 55, használt 70 művet (8 államtud., 1 természettud., 2 bölcselmi, 1 világtört., 1 földirati, 8 hazai tört., 2 hazai régészeti, 3 magy. irodalom tört., 38 magy. szépir., 6 encyclopaed. művet).

Magán tisztviselő: 150, használt 154 művet (3 közjogi, 5 neveléstani, 4 földirat történelmi, 97 magyar szépirod., 20 idegen szépirod., 27 encyclop. művet).

Orvos, gyógyszerész: 7, használt 7 művet (5 orvosi, 1 szépművészeti, 1 encyclop. művet).

Gazdász: 2, használt 2 művet (2 gazdászati m.).

Építész: 3, használt 3 művet (1 építészeti, 1 világtört., 1 magy. szépir. művet).

Kereskedő: 56, használt 57 művet (1 statiszt, 5 iparkeresked., 2 technologiai, 1 bölcs., 2 világtört., 8 hazai tört., 26 magyar szépir., 1 idegen szépir.. 11 encyclop. művet).

Magánzó: 30, használt 30 művet (3 természettud., 1 bölcs., 1 világtört., 3 hazai tört., 6 idegen szépir., 17 encyclop. művet).

Nő: 88, használt 90 művet (3 természettud., 4 szépműv., 2 világtört., 54 magyar szépir., 4 idegen szépir., 23 encyclop. művet).

Az olvasók e létszámán kívül a könyvtár helyiségeit, berendezését 508-an tekintették meg. E látogatók többnyire vidékiek voltak, kik a téli hónapokban kevésbé keresik fel a könyvtárt, de annál inkább junius-augusztus havában. Igy junius havában például a vidéki látogatók száma 262 volt.

A könyvtár 1886-ik évi budgetje a városi törvényhatósági bizottság részéről 4651 frtban állapíttatott meg.

Egy adat az esztergomi főkáptalan levéltárának viszontagságos történetéhez. Az 1594. évben az esztergomi főkáptalan, tartva a folytonos háború veszélyeitől, Thurzó György árvai főispánt arra kérte, hogy az ő erős várában, a trencsénmegyei Lietaván adjon át egy kamrát, a hová féltett holmijukat elte-

hessék. Thurzó készséggel teljesítette a főkáptalan kérelmét s követeiknek: Novák Mihály és Biber János kanonokoknak még az nap — november hó 8-án — a megőrzésre általadott tárgyakról nyugtatványt adott, melynek eredetije az Országos Levéltárban „Belügy 1594 novb. 8" jelzet alatt őriztetik. E nyugtatvány a következő tárgyakat sorolja elő „literas quasdam D. Regnicolarum Regni Hungariae utpote Statutorias, Attestatorias, Evocatorias et Adjudicatorias simulcum protocolis novem in quattuor fasciculis redacta ac Sigillo dicti Capituli Strigoniensis consignata. Item Tapeta octo diversa, quorum unum maximum rubei coloris est; secundum sat amplum cum historia Davidis et Goliae, quatuor mediocria similis proportionis cum insignijs Olahi, unum oblongum viride Olahi habens insignia, postremum album etiam oblongum. [1]

A múzeumi könyvtár tisztviselőinek 1886-ik évi tudományos kutatásairól a következőket jelenthetjük: *Majláth* Béla könyvtárőr a fővárosi történelmi kiállítás rendezésével volt elfoglalva, hol 1886-ik évi május hó 1-től fogva egész ez évi deczember 1-ig a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumtól ez időre szabadságot nyervén, mint igazgató-rendező a kiállítást szervezte, rendezte s a kiállított anyagkészletről egy kimerítő katalogust adott ki, mely a kiállítás napján pontosan megjelent s a közönség rendelkezésére bocsáttatott. Az ő buzgalmának köszönhető legnagyobb részben a kiállítás sikere, melynek érdekében egy év óta rendkívüli tevékenységet fejtett ki s e czélból — mint más helyen említjük — az ausztriai és németországi könyv- és levéltáraknak egy jelentékeny részét átbuvárolta. Kutatásainak eredményéről a kiállítás gazdag anyaga tett tanuságot, mely a Kiállítási Kalauz-ban szakszerűen volt leírva, s Budavár 1686-iki visszafoglalásának történetéhez, annyi egykorú irott emléket, alkalmi nyomtatványt, metszetet, fegyvert, hadijelvényt s más ez eseményre vonatkozó tárgyat mutatott be, hogy e gazdagság a szakférfiakat is meglepte. A kalauz 30 íves tartalmából a bevezetést más helyen egész terjedelmében adjuk.

---

[1] Ezen szőnyegeket Oláh Miklós érsek végrendeletében az esztergomi főegyháznak hagyományozta. Meg vannak-e még valahol?

Szerk.

Csontosi János segédőr, a marchese Carlo Trivulzio milanói könyvtárából, Ulrico *Hoepli* milanói könyvárus tulajdonába került kéziratgyüjtemény megvizsgálására küldetett ki, mert biztos indiciumok szóltak a mellett, hogy ezen könyvpiaczra került gyüjtemény egy fényes kiállitású, Attavantestől festett Corvin-codexet rejt magában, melynek megvásárlására most nyilt kedvező alkalom. A föltevés alaposnak bizonyult. A kéziratgyüjteményben csakugyan ott volt a keresett Corvin-codex, melyről midőn Csontosi konstatálta, hogy a kétségtelen Attavantestől festett Corvin-codexekhez tartozik, s első levelén félig kivakart betűkkel az „*Attavantes de florentia pinsit*“ bejegyzést viseli, továbbá hogy fényes kiállitását tekintve a 21 Attavantes-féle Corvin-codex közt a 6-ik helyet foglalja el, Pulszky Ferencz táviratilag felhatalmazta őt, hogy azt a Hoepli által kért 6500 frankért a Nemzeti Múzeum könyvtára számára megvásárolja s az alkuban kikötött ezer frank [1] lefizetése után birtokba vegye. Igy jutott a nagybecsü Corvin-codex a Nemzeti Múzeum tulajdonába. A Hoepli-féle gyüjtemény többi kéziratai szintén becsesek, s a X. századtól kezdve a XVI. századig latin, olasz, franczia, spanyol és héber nyelven theologiai, történeti, klasszikai és jogtudományi munkákat tartalmaznak, s a mi különösen kiemelendő, van köztük számos festett kézirat kitünő kivitelü miniatürökkel, de hazai vonatkozású kézirat nincs köztük egy sem. A kéziratok száma 122-re ment, melyekről Ulrico Hoepli egy 26 lapra terjedő rövid, kőnyomatú jegyzéket adott ki a következő czímmel: „Raccolta di Manoscritti con Miniature dal Secolo X^{0} in avanti già apartenenti al Marchese Carlo Trivulzio dalla Libreria Antiquaria di Ulrico Hoepli. Milano 1886, 8r. — Megjegyezzük, hogy a Corvin codex kivételével az egész gyüjteményt *Hamburger* frankfurti antiquarius vásárolta meg amerikai könyvtárak számára, de tudomásunk szerint csak egy rész kelt el itt belőlük, a nagyobb rész ismét visszakerült európai könyvpiaczra, honnan Emich Gusztáv ur is egy becses hártya-kéziratot szerzett. Ezután Csontosi megtekintette a milanói Biblioteca nazionale-t, mely a könyvtártudomány legujabb vivmányai szerint van berendezve, [2]

[1] Ez volt a két év alatt törlesztendő összegnek első részlete.

[2] E könyvtár villamos világitással bir s olvasó terme reggeli 9 órától estéli 9 óráig van nyitva.

továbbá gondoskodott a gróf Trivulzio régi könyvtárában levő két Corvin-codex címlapjának és könyvtáblájának lefényképeztetéséről, a *Biblioteca Ambrosianaban* megvizsgálta egy fényes kiállítású XV. századbeli ó-szláv kéziratnak a kötését, mely ezüst lemezen domborművű csoportokat mutat s technikájára nézve egészen hasonló azon kötésekhez, melyeket a magyarországi görög keletiek XV. századbeli egyházi könyvein észlelünk, *Veronában* pedig lefényképeztette a káptalani könyvtár 2 Corvin-codexének címlapjait és tábláit. E két kézirat azért nevezetes, mert címlapjukat Girolamo dei Libri festette, táblájukon pedig a gyűrűs holló a magyar czímer fölött önállóan mint dísz szerepel, a mi tudomásunk szerint összesen *csak három Corvin-codex kötésén* észlelhető. A veronai városi könyvtárban hazai vonatkozású kéziratok nincsenek. A triesti városi könyvtár pedig, mely renaissancekori kéziratokban, különösen Aeneas Silvius-féle codexekben igen gazdag, sőt feljegyzéseink szerint egy XIV. századbeli magyarországi krónikát is bír, a könyvtárnok távollétében ezuttal nem volt megvizsgálható. *Dr. Fejérpataky László* levéltárnok az 1886. év őszén egyes magyarországi könyvtárakon (jelesen a szombathelyi szt.-Ferencz-rendiek és az ottani papnövelde könyvtárain) kívül Bajorország néhány állami levéltárában és a müncheni királyi könyvtárban eszközölt kutatásokat. Ez utóbbiaknak eredménye főbb vonásokban a következő:

Kutatásainak főczélja volt, adatokat gyűjteni a külföld levéltáraiban őrzött magyar oklevélanyagról, fő tekintettel a magyar királyok okleveleinek statistikájára. E szempontból reánk nézve kiváló fontosságu a müncheni királyi általános állami levéltár (königliches allgemeines Reichsarchiv), melyben az 1270—1526-ig, a mohácsi vészig terjedő időkből nem kevesebb mint 515 a magyar vonatkozásu oklevél. Ez óriási anyag jobbára a régi Brandenburgi levéltárral került oda; s kiváló fontosságuak benne a Hunyadi-családra vonatkozó oklevelek, s ezen felül igen sok, Békésmegyére vonatkozó XV. századi oklevél.

Az „Ungarische Documente" jelzetü csoportban őriztetik a reánk vonatkozó anyag. Van ezek között négy Árpádkori is; úgy mint Farkas pécsi prépostnak 1251-iki, valkómegyei Holmos birtokra vonatkozó oklevele (a pécsi káptalannak 1356. XV.

kal. Jan. kelt átiratában); Erzsébet királynőnek Miklós nádorhoz scynichi monostor ügyében 1270 körül intézett parancsa (eredetiben); és a császmai káptalannak két 1277-iki, Othnai birtokrészekre vonatkozó oklevele (mindkettő Károly király 1330. évi átiratában). E négy Árpádkori oklevelet, melyeknek szövege hibás kiadásokból ismeretes, egész terjedelmében lemásolta. Úgyszintén másolatot készített Zsigmond királynak 1409-ik évi, a Hunyadi-család ősei, ugymint „Wayk Filius Sorbe,... Magas et Radul carnales ac Radul patruelis frater, necnon Johannes Filius suus" részére Vajda-Hunyad adományozása felől kiadott oklevelét. Míg a többi, egész 1456-ig terjedő és XI fasciculust magában foglaló magyar oklevél-anyagról bő kivonatokat készített.

A müncheni állami levéltárban létező nagy pecsét-öntvény gyűjteményből tizenkét magyar vonatkozásu pecsétnek, a müncheni ércz-öntvény módszer szerint készült másolatát megszerezte a M. N. Múzeum pecsét-lenyomat gyűjteménye számára. E pecsétek a következők: Ágnes királynőnek, III. Endre nejének, négy, különböző pecsétje (1313., 1320. évekből és kettő év nélküli); Nagy Lajos 1367-iki nagy pecsétje: Mária királynő nagy kettős pecsétje; Zsigmond király közép (titkos) pecsétje 1411-ből; Zsigmondnak két nagy felség-pecsétje (egyik 1410-ből, a másik évnélküli); az országtanács pecsétje 1445-ből; V. László pecsétje 1457-ből; és végre Mátyás királyé 1469-ből. A kitünően sikerült ércz-öntvények a pecsét-lenyomat gyűjtemény legdiszesebb darabjai.

A müncheni királyi könyvtárban különösen egy XV. századi (1415 után készült) internationális jellegü formula-gyűjteményt vizsgált át, (Cod. lat. Mon. No. 16,517.) melynek darabjai közt vannak magyar vonatkozásuak is. Ilyenek pl. a következő levelek:

Fol. 191[b]. *Dux Bavarie supplicat regi Ungariae pro accomodatione aliquorum armigerorum in hoc modo...* Erre azután a válasz: *Rex Ungarie ponit rescriptum duci Bavarie, insinuans ei, quod velit sibi mittere seu dirigere tot armigeros, ut petivit, in hunc modum.*

Fol. 192[a]. *Rex Ungarie scribit duci Austrie pro destinatione aliquorum canum venaticorum necnon suorum venatorum in hunc modum . . .*

Fol. 193ª. *Rex Ungarie insinuat duci Austrie aggressum suorum emulorum, videlicet Bohemorum, sub tali forma...* stb. (V. ö. e formulás könyvről Rockinger Formelbücher No. 56. 504. l., ki azonban abból csak a *rhetorikai* szabályokat adta ki; a példákat, hol a föntebbiek olvashatók, nem.)

A nürnbergi Kreisarchiv magyar vonatkozású oklevelei közt kiváló figyelmet érdemelnek a magyar királyoknak a nürnbergiek részére adott kiváltságlevelei, melyek közül kettő őriztetik ott eredetiben; az 1400 előttiek ugyanis a müncheni állami levéltárba vitettek. E két oklevél:

I. Mátyás királyé 1470-ből (Vienne, in festo kathedre b. Petri) ki ebben átirja: 1. Nagy Lajos oklevelét a nürnbergi kereskedők részére 1357. IIII. kal. Augusti kelettel, melyben megint megerősíti: 2. atyjának Róbert Károlynak 1357 (igy!) in octava b. Petri et Pauli kelt privilegiumát.

II. II. Ulászló királyé 1497 jún. 27-éről, ki Ulmannus Stromer és Wolffgangus Haller nürnbergi esküdt polgárok kértére átirja és megerősíti Mátyásnak föntebbi oklevelét a benne foglaltakkal együtt.

Ezen felül a levéltárban őriztetik egy XV. századi Copialbuch, mely a nürnbergieknek a magyar királyoktól adott privilegiumokat is tartalmazza. Ugymint:

Fol. CCXV. Hienach vollgen der kunig von Vngern freyheitbriefe der stat Nurenberg geben...

Fol. CCXVª. Nagy Lajosé 1357. IIII. kal. Augusti, és ugyanez német fordításban. (Ugyanaz, a mi előbb.)

Fol. CCXIXᵇ. Nagy Lajosé 1357. IIII. kal. Augusti és ugyanez németül. (Különbözik az előbbitől.)

Fol. CCXXI. Nagy Lajosé 1370. in octava nativitatis b. Johannis bapt.

Fol. CCXXII. V. Lászlóé 1455. an dem heiligen pfingstabent.

Fol. CCXXIII. Mária királynőé 1383. VI. kal. Julii.

Fol. CCXXVIᵇ. Mária királynőé ugyanazon kelettel (más oklevél) stb.

Ezeken felül átnézte a Nürnbergi cymeliák közt őrzött Haller-könyvet, mely érdekesen egészíti ki, e nürnbergi eredetü s már korán egy ágában teljesen magyarrá vált család hason-

nemü emlékeit, melyek közt legnevezetesebb a család erdélyi ágánál őrzött Haller-codex és a N. Múzeum kézirattárában, az Imhoff-féle gyüjteményben levő (L. Turul 1886. évf. és a nürnberginek ismertetését dr. Heinrich nürbergi Kreisarchivartól az Acrhiv. Zeitschrift II. kötetében).

— **A Nemz. Múzeum könyvtárának kéziratgyűjteménye** 1886-ban 75 kötet kézirattal gyarapodott és pedig kizárólag vásárlás útján. Ezek közt van egy elsőrendü bibliographiai ritkaság, melyről más helyen részletesen szólunk, és több becses hazai vonatkozású kézirat, melyek Magyarország történeti, irodalomtörténeti, jogi, egyházi és müvelődéstörténeti viszonyaihoz érdekes adalékokat szolgáltatnak. Ezen gyarapodásból kiemeljük a következő kéziratokat: 1. Berzeviczy Gregorius: Coordinatio rei religionalis Ecclesiasticae Superintendentiae Aug. Conf. Evang. Tibiscanae. Mss. Saec. XIX. in fol. 2. Historia Revolutionis Francisci Rákóczyani. Mss. Saec. XIX. in fol. 3. Mattyasovszky Ladislaus: Elenchus literalium instrumentorum Antonii Senioris Okolicsányi. A. 1803. Mss. Saec. XIX. in fol. 4. Protocollum oppidi Teuto-Lipsiae. Mss. Saec. XV—XVIII. in fol. 5. Niczky Christoph. Vörös Anton et Kelcz Jos. Planum seu Modus operandi in colligendis decisionibus curialibus A. 1770. Mss. Saec. XVIII. in fol. 6. Diarium Missionis Societatis Jesu ad S. Nicolaum. Inchoatum ipsa die Installationis et ingressus nostri ad hunc locum Anno 1735 die 16. Maii. Mss. Saec. XVIII. in 4°. 7. Processus Iudiciarius in Comitatu Scepusiensi observari solitus. Mss. Saec. XVIII. in 4°. 8. Instructio pro Patvaristis. Mss. Saec. XVIII. in 4°. 9. Az 1802. esztendőben tartott országgyülés alatt kijött verseknek összveszedése. XIX. sz. kézirat. 4-rét. 10. Diplomata Copiata ex archivi Capituli Quinqueecclesiensis. Mss. Saec. XIX. Vol. I—II. in 4°. 11. Horanszky Jos. Stan. Cynosura sive Synopsis Titulorum, Capitum et Articulorum Universi Juris Hungarici usque ad a 1765 inclusive. Opera et studio. Nemes Lubelle 26-a Augusti a. 1776. Mss. Saec. XVIII. in 4°. 12. Szilágyi Mart. Praelectiones Mathematicae. Mss. Saec. XVIII. (A. 1776.) in 8°. 13. Az jó hirrel névvel tündöklő Magyar Országnak régi Királyitól . . . Colosvár Városának eleitől fogvann ayándékoztatott Privilegiuminak Káptalanok által kiszedegettetett rövid Summájok. XVII. sz. kézirat (1699-ből). 8-rét. 14. Reflexiones

inservientes ad historiam Brandenburgicam, scriptae manu Regis A. 1751. Versae ex Gallico in latinum per Clar. Dnum Stephanum Agh. Mss. Saec. XIX. in 4°. 15. Graduale Ecclesiae Pataensis, cum notis gregorianis et initialibus stylum et characterem hungaricum redolentibus. Mss. Saec. XVII. in fol. 16. Újj Prófétzia, mellyet látott álomközben egy Frantzia ezelőtt Tizen négy esztendőkkel. Magyar nyelvre fordíttatott 1782-ik Esztendőben, Februáriusban. XVIII. sz. kézirat, 8-rét. 17. Joannis Damasceni Sententiae etc. Codex Corvinianus Saec. XV. a celeberrimo Attavante de Attavantibus pictus, in fol. 18. Elenchus receptorum notabiliorum sub pharmaco G. D. Gregorio Marteni S. L. ac R. C. T. Ab Anno Domini 1672 usque ad annum 1678. opera et studio Eruditi Emerici Fekete collectus. Mss. Saec. XVII. in 4°. 19. Georg. Krausz: Memorial und kurtzer Bericht etc. der Stadt Schäsburg und der Sächsischen Städte in Siebenbürgen. Mss. Saec. XVII. in 4°. 20. Czipruslombok Etelka sirjáról. Irta Petőfi Sándor. Eredeti kézirat 4r. 16 levél. 21. Makai Sámuel: Halotti Praedikacziók. Mulandó gyönyörüség. XVIII. sz. kézirat, 4r. 22. Bod Péter: Kőszíklán épült ház ostroma. XVIII. sz. kézirat. 4r. 23. Martini Georgii Kovachich Senquicensis Defensiv Patriae Tom. I. P. I—II., Tom. II. Pars III. Mss. Saec. XIX. 24. Die Ausbildung der Verfassung des Königreichs Ungarn, dargestellt von A. W. Gustermann, Einer freimüthigen Prüfung unterworffen v. M. G. Kovachich I. Band. XIX. sz. kézirat, ívrét. 25. Bessenyei György: Tarimenes Utazása I-ső köt., XVIII. sz. kézirat; a Nemzeti Múzeum könyvtára Bessenyei Gy. Tarimenes Utazásából ekkorig csak a II-ik kötetet birta, a most vásárolt I-ső kötettel, mely irására és kötésére nézve a múzeumi példánynak szakasztott mása, a munka ki van egészítve s az eddigi csonka példány teljessé vált. 26. 23 darab eredeti levél b. Eötvös Józseftől, Fay Andrástól, Erdélyi Jánostól, Vörösmarty Mihálytól, Vahot Sándortól és Corneliától, 1 csomó. 27. Mészáros Lázár eredeti naplója emigratiója idejéből. XIX. sz. kézirat, 8-rét.

— **A Magyar Nemzeti Múzeum levéltára** az 1886. évben ajándék és letétemény útján . . . 1850
vétel útján pedig 1137
összesen 2987 darab oklevéllel, levéllel és irománynyal, ezenkívül pedig a pecsét-lenyomat-

gyűjtemény 44 galvanoplastikai úton készült másolattal és 12 darab érez-öntvénynyel gyarapodott. A beszerzésekre fordított összeg 525 frt 20 krt tesz. A föntemlített számú oklevelek közt 324 darab a mohácsi vészt megelőző korból (1526 előtt) való s ezek közt 3 drb az Árpád-korból.

A Múzeumban örök letéteményként elhelyezett családi levéltárak az *Ibrányi*-családéval szaporodtak, melynek állaga a következő:

XIII.	századi	oklevél	van	1 darab
XIV.	„	„	„	39 „
XV.	„	„	„	84 „
XVI.	„	(1526-ig)	„	92 „
XVI.	„	(1526-tól)	„	199 „
XVII.	„		„	602 „
			összesen	1017 darab.

Ehhez járulnak genealogiák, pörök, lajstromok, indexek stb. . . . 31 darab

összesen 1048 darab.

A levéltár eddig Zenkén (Ungmegyében) Ibrányi László úrnál volt elhelyezve s letéteményezésével tulajdonosa a történettudománynak nagy szolgálatot tett. Az oklevelek legnagyobb része Szabolcs- és a szomszédos megyékre vonatkozik; s különösen feltünő benne a Pethneházy- és a Kállay-családokat illető oklevelek nagy száma. A levéltár átvételével Fejérpataky László levéltárnok volt megbízva.

A N. Múzeum könyvtárában elhelyezett *Kállay*-levéltár a legteljesebb családi levéltárak egyike, nagy mértékben gazdagodott azon 769 darab oklevéllel, melyeknek átengedését és a családi levéltárral leendő egyesítését dr. Thallóczy Lajos cs. k. kormánytanácsos úr közvetítette. Ez oklevél-anyag a következőkép oszlik meg:

	Eredeti	Másolat	Összesen
XIII. századi	—	1	1
XIV. „	—	20 (egy facsimile)	20
XV. „	38	63	101
XVI. „ (1526-ig)	23	17	40
XVI. „ (1526-tól)	86	46	132
XVII. „	53	83	136
XVIII. „	71	35	106
XIX. „	73	—	73
Összesen . . .	344	265	609

Ezenkívül: genealogiai táblák, elenchusok	40
Pöriratok	30
Kivonatok	58
Évnélküliek és töredékek	32
Összesen	769 drb.

Az ujabbkori szerzemények közt kiváló érdekűek a Fáy Andrásra és családjára vonatkozó irományok és levelezések, melyek öt csomagban mintegy 1000 darabot tartalmaznak. A jelen század első felének irodalmi, közgazdasági és társadalmi viszonyaira vet világot e gyűjtemény, melyet a Múzeum vétel útján szerzett meg. Ide sorolandó még Deák Ferencznek egy kiváló irónőnkhöz intézett nyolcz levele, melyek szintén vétel útján jutottak a Múzeum tulajdonába.

Végül felemlítjük azok nevét, kik nevezetesebb ajándékokkal gazdagították a levéltárat. Ezek: *Csergheö Géza* őrnagy (egy 1614-iki czímereslevél), *Lám Sándor* gyógyszerész (három XIII—XIV. századi oklevél), *Pulszky Ferencz* a Nemz. Múzeum igazgatója (két oklevél), *Gyürky Medárd* (15 drb. XIV—XVII. századi oklevél), *Henszlmann Imre* egyet. tanár (egy 1491. évi városi számadás töredéke), *Békey István* nyug. osztálytanácsos (két oklevél), *Nagy Imre* curiai biró, *Fekésházy Gyula*, *Vogl Ferencz* stb.

— **Egy ismeretlen Baptismale Strigoniense 1500-ból Zwettlben.** Dr. Meyer Antal „Wiens Buchdruckereigeschichte“ czímű munkájában [1] 1500-ból felsorol egy esztergomi „Baptismale“-t, mely a magyarországi bibliographusok előtt ekkorig nem volt ismeretes s Knauz Nándor: „Libri Missales et Breviaria“ ismert munkájában nem fordul elő. E könyvet, mely úgy látszik csak egyetlen egy példányban, a zwettli (Alsó-Ausztria) cziszterciták könyvtárában maradt ránk, érdekesnek tartjuk Mayer munkája nyomán olvasóinkkal megismertetni, annál is inkább, mert a colophonban egy ismeretlen budai könyvárusnak *Hertzog Jánosnak* emlékét tartotta fönn, kiről ekkorig tudomásunk nem volt. A Baptismale leirása a következő: *Baptismale Strigoniense* (vörös) 1 számozatlan és 71 számozott levél. Signaturák: aij—iiiij. 4-rét. — Colophon: *Impressum cura et expensis*

[1] 28. l.

Johannis Hertzog Civis Budensis: sub suo signo in inclyta vrbe Viuena (sic) per impressorem Johannem Winterburg M. D. Saeculari (vörös). A czímlevél első lapján, a czím alatt van a magyar czímer, s a második lapon az imádságok tartalommutatója. Fol. 1. *Incipit Obsequiale seu Baptismale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis etc.* A feliratok, initialék, valamint az impressum és ez alatt Hertzognak bélyege vörös festékkel van nyomva. Nagy gothikus írás, kövéren és szépen nyomva, a versek írása kisebb. János evangeliuma és a tartalomjegyzék után következnek az áldások és szentelések ily sorrendben: a víz és só szentelése minden vasárnapon, a házasság megszentelése és áldása annak minden phazisán keresztül, a jegyesek megáldásától kezdve egész a holtak megszenteléseig, a gyermekek katekismusa, a hús, tojás és sajt megszentelése husvétkor, a vetések megszentelése Márk napján, szent János áldása vagyis bor-szentelés, a zarándokok botjai- és tarisznyáinak megszentelése, az új edények és házak megszentelése, a hamu megszentelése hamvazó szerdán stb. stb. (A könyv a zwettli ciszterciták tulajdona, s egy colligatumban, mely egy báseli nyomtatványt és a Stella Clericorum-ot foglalja magában, maradt fönn. Kötése szép s 1580-ból való.) Ezen könyv napfényrehozásával Hertzog Jánosban a második budai könyvárussal ismerkedünk meg, ki Budán az ismert Paep Jánossal egy időben, 1500-ban, mint könyvárus működött, de kiről ekkorig emlékeink mit sem tudtak.

— **Fényképmásolatok.** A múzeumi könyvtár fényképmásolat gyűjteménye 1886-ban 14 darab másolattal és ugyanannyi negativvel szaporodott. És pedig lefényképeztettek: 1. A veronai káptalani könyvtár két Corvin-codexének két-két czímlapja és borítéktáblája. 2. Emich Gusztáv ur Corvin-codexének egy czímlapja és egy táblája. 3. A veronai káptalani könyvtár egy Girolamo dei Libritől festett codexének egy czímlapja és borítéktáblája és 4. A königsbergi egyetemi könyvtár magyar nyelvemléktöredéke a XIV. századból. Ezen másolatokkal a könyvtári fényképmásolatok száma 662 drbból és ugyanennyi negativból áll.

— **Előléptetés.** A nagyméltóságú vallás- és közoktatási magy. kir. miniszterium, Dr. Szinnyei József múzeumi könyvtári segédőr helyébe, ki ez évben a kolozsvári egyetemhez a magyar

nyelv és irodalom rendkívüli tanárának neveztetett ki, múzeumi könyvtári segédőrré *Horváth* Ignácz könyvtári irnokot s a „Magyar Könyvszemle“ bibliographiai rovatának vezetőjét léptette elő.

— **Váradi Péter kalocsai érsek ismeretlen Missáléja 1498-ból.** A Nemzeti Múzeum könyvtárában van egy fényes kiállítású hártyanyomtatvány, mely az „Esztergomi Missale“-nak 1498-ik évi velenczei kiadását tartalmazza s néhai Czeh János győri polgármester ajándékából került a könyvtár gyűjteményébe. E nyomtatvány nagy luxussal és finom ízléssel van festve, s aranyos és kifestett initialei, lapszéli diszítései, a Canon előtti kép, szóval egész habitusa azt tanusítja, hogy előkelő egyházi férfiú számára készült. Különösen fényes a Missale czímlapja, mely a díszkeretben csinos miniatüröket, ízléses, élénk színű lombozatos lapszéli díszítéseket s az alsó lapszélben egy érseki czímert tüntet fel, mely a könyv egykori birtokosát jelzi. A czímer hosszúkás, kilencz szegletű paizsból áll, mely két mezőre oszlik s a felső kék mezőben két arany hatágú csillagot, az alsó arany mezőben kék liliomot s a paizs fölött arany érseki keresztet mutat. E czímer ekkorig kikerülte a szakférfiak figyelmét. A Missale fényes kiállítása miatt már többször volt közszemlére kitéve s a múzeumi könyvtári kiállítás catalogusában 1877-ben csak úgy fordult elő, mint az országos könyvkiállítási „Kalauz“-ban 1882-ben, de a czímerkérdést a két Catalogus nem érintette, s nem volt tudomásunk arról, hogy a czímlapon levő czímer melyik érseknek a czímere? E kérdés megfejtésére e sorok írója vállalkozott s azt hiszi, hogy minden kétségen kivül konstatálhatja, hogy a kérdéses czímer nem másé, mint *Váradi Péter kalocsai érseké, kinek köriratos, s a mi czímerünknek mindenben megfelelő czímeres gyürüjét*, Botka Tivadar a „Századok“ 1870-iki folyamában, fametszetű hasonmásban ismertette, s életét Fraknói Vilmos külön monographiában irta meg, mely 1883. a Századokban és külön is látott napvilágot. E két forrásból a Missale czímere kétségtelenül megállapítható. De konstatálható ez magából a Missaléből is. Kétségtelen ugyanis az, hogy a Missale esztergomi, illetőleg magyarországi egyház használatára készült, a czímlapon levő érseki czímer pedig, valamint a könyv kétségtelen magyarországi provenientiája azt bizonyítják, hogy vagy az esztergomi, vagy a kalocsai érseknek volt tulajdona,

mert több érsekünk abban az időben nem volt s idegen érseket, mint tulajdonost feltételeznünk a jelen körülmények közt, midőn az egykorú írással pótolt szöveg kétségtelen hazai provenientiára vall, nem lehet. Föltevésünk tehát az volt, hogy a Missale oly esztergomi vagy kalocsai érsek tulajdona, ki 1498 körül élt, mert a könyv ebben az évben nyomatott. Hogy melyiké a kettő közül? ezt magából a szövegből kívántuk megállapítani, mely czélból átlapoztuk a Missale leveleit. Itt mindjárt feltünt a sok incisum, mely egykorú kézzel olasz cursiv írással a nyomtatott szöveg mellé a lapszélekre van rávezetve, s ezt részint pótolja, részint kiegészíti. E pótlások a lapszéleken gyakoriak, egy kéztől származnak s imádságokat, officiumokat és rubrikákat tartalmaznak és pedig olyanokat, melyek az esztergomi Missale nyomtatott szövegében nincsenek meg, de melyekről egyes helyeken világosan meg van mondva: *hogy a kalocsai érseki megye használatára valók.* Ezekből meggyőződtünk, hogy a Missale nem esztergomi, hanem kalocsai egyházmegyében volt használatban, s egykori tulajdonosa nem esztergomi, hanem kalocsai érsek. Hogy melyik? Erre is találtunk a Missaléban támaszpontot. A Missale szövege után következő tiszta hártya leveleken van ugyanis két érdekes formula, melyből az első a *kalocsai kanonokok cskümintáját,* a második pedig *Péter kalocsai érseknek kanonok-iktató és megerősítő levelét tartalmazza.* A formulák irása ugyanazon kézé, mely a szövegbe a kalocsai egyházmegye használatában levő imádságokat és officiumokat irta, az itt említett Péter érsek pedig nézetünk szerint nem más: mint *Váradi Péter, kalocsai* érsek, ki 1501-ben halt meg. A pótlások tehát 1498—1501 közötti időben történtek. S azt hiszszük nem tévedünk, ha ezeket ugy mint a formulákat az ő kezének tulajdonítjuk. A Missale az egyetlen könyv, mely Váradi Péter könyvtárából ránk maradt, felhívjuk reá az érdeklődők figyelmét.

— **Könyvtudományra rendszeresített tanszék Göttingában.** A porosz királyi kormány ez évben a könyvtártudományi és bibliographiai szakismeretek számára Göttingában egyetemi tanszéket rendszeresített s erre Dr. Dziatzko Károlyt göttingai egyetemi könyvtári igazgatót nevezte ki. Tekintve azon indokokat, melyek a porosz kormányt e tanszék felállítására

birták s azon fontos hivatást, mely a könyvtárnokoknak jut mindenhol osztályrészül, a porosz kormány ezen reformját, mint vivmányt, melegen üdvözöljük s kívánjuk, hogy a tanfolyamnak legyen mielőbb magyar hallgatója.

— **Horovitz Fülöp,** a magyarországi antiquariusok nestora ez évben meghalt. A tudományos világban országszerte ismert egyéniség volt, kivel az ujabb hazai culturtörténetnek egy fejezete szállott a sirba. A magyarországi könyvgyűjtés történetét az utolsó félszázadban, senki sem ismerte úgy mint ő, ki a hazai könyvgyűjtési mozgalmakban, mint könyvárus, becsüs, közvetítő és bibliograph évtizedeken át tevékeny részt vett. Ezeknek történetét megírni az ő emlékei nélkül, ma alaposan alig lehet. Egyike volt ő azon kevéseknek nálunk, ki alapos készültséggel, az egyetemi orvostudományi tanfolyam befejezése után lépett az antiquariusi pályára, melyen mint szakférfiu tisztelt nevet vivott ki magának s buzgalma és ismeretei által a hazai antiquariatust európai színvonalra emelte. Bibliographiai ismeretei, főleg a hungaricák irodalmában közbecsülést szereztek neki a gyűjtők és tudósok közt egyaránt, kik bibliographiai kérdésekben többször fordultak hozzá tanácsért. A Nemzeti Múzeum könyvtárának még a boldogemlékű József nádor ideje óta hivatalos becsüse volt s a „Chronicon Budense-t", Thuróczy krónikájának hártyapéldányát s más ritkaságokat az ő közvetítésével szerezte meg a boldogult öreg nádor a Múzeum könyvtára számára. Ő személyesen ismerte a magyarországi nagy gyűjtőket: József nádort, Jankovich Miklóst, Kovachichot, Horvát Istvánt, Nagy Gábort, Farkas Lajost, Török Jánost és másokat, kikkel igen sűrűn érintkezett s érdekes dolgokat tudott róluk beszélni. Ezen emlékek az ő halálával ránk nézve elvesztek s az űrt, a mit mint antiquarius maga után hagyott, nemcsak tudományos köreink, de a hazai antiquariatus is még jó ideig fogja érezni. Az ő boltja az Angol Királyné épületében évtizedekig tudósok és gyűjtők állandó gyülhelye volt, hol bibliographiai kérdésekben mindenkinek készséggel szolgált felvilágosítással. Az utolsó időben innét más helyiségbe költözött, aztán eladta üzletét és a M. T. Akadémia könyvtárában kapott szerény állást, melyet egész haláláig viselt. A Nemzeti Múzeum könyvtára az ő közvetítésével sok ritkaságot szerzett, de más hazai

tudományos intézetek is, valamint az elhalt és élő gyűjtőknek egész sora sok becses és ritka könyvet az ő közvetítésével vásároltak. Közhasznú működése nyomot hagy hazánk kulturtörténetében, mely halálát a veszteségek közé fogja sorolni. A „Magyar Könyvszemle“ pedig, midőn e sorokat a boldogult emlékének szenteli, hivatásából folyó kötelességet teljesít a derék férfiú iránt, ki mint szakember, antiquarius és bibliograph a múzeumi könyvtárnak évtizedekig hasznos szolgálatokat tett.

— **Gálszécsi István Énekeskönyve.** Ismeretes, hogy Gálszécsi István Énekeskönyvéből, mely Krakkóban 1536-ban jelent meg, egyetlen egy példány sem maradt ránk. Ezen ritka Énekeskönyvből ez évben Révai Leo fővárosi antiquariusnál egy négy levélből álló töredék került könyvpiaczra, melyet *Ágoston* József ur ismert fővárosi gyüjtő 40 frtért szerzett meg könyvtára számára. A munka ajánlva van: Az nagyságos Prini Péternek Aba Uy warmegye coreok Ispannyanak. Az ajánlás vége: Ez lewel Kevlth Galzecy scholaban ezer eotzaz harmincz hat eztendeoben. 8r. 4 csonka levél. — A töredék ismertetését a Magyar Könyvszemle 1887-iki folyama fogja hozni.

— **A Nemzeti Casino könyvtárának helyiségét,** az egyesület könyvtári bizottságának javaslatára, ez évben restaurálták, mely czélra az igazgatóválasztvány 15,000 forintot utalványozott. A nagy terem, mely a könyvtárnak zömét, (körülbelül 18,000 kötet könyvet) foglalja magában, alapos átalakításon ment keresztül. Plafondját felemelték, ablakait átalakították, régi szekrényeit pedig ujakkal váltották fel, ugy hogy most egész ujonnan van bútorozva s imposans benyomást tesz a szemlélőre. A könyvtár a Casino tagjainak használatára lévén alapítva, egy szalon-könyvtár természetével bir s az egyesület könyvtári bizottságának felügyelete alatt áll. Megjegyezzük, hogy a restaurationális munkálatok mikénti keresztülvitelére, valamint a könyvtár leendő ujjászervezésére és berendezésére nézve a könyvtári bizottság e sorok irójától kért véleményt, ki ennek következtében javaslatát egy emlékiratba foglalta össze s ezt a bizottság rendelkezésére bocsátotta. Ez emlékiratnak több pontját a restauratiónál keresztülvitték. Mint egyik nevezetes reformot ki kell emelnünk azt, hogy ez alkalomból a könyvtárt tűz ellen 150,000 frtig biztosították.

— **Könyvtári monographiák és könyvjegyzékek.** Örömmel constatáljuk, hogy a magyar bibliographiai irodalom az utolsó években szép lendületet vett. Évről évre szaporodik azon munkák száma, melyek részint önállóan, részint folyóiratokban, részint iskolai értesítőkben könyvtárak leirásával, könyvlajstromok közzétételével és bibliographiai kérdések fejtegetésével foglalkoznak. Az utolsó években több kisebb hazai könyvtár kiadta catalogusát, melyekből rendszeres felvételök miatt különösen a földtani intézet, az orsz. statistikai hivatal és az országos zeneakadémia catalogusai válnak ki. Monographiákat irtak: dr. Ábel Jenő a bártfai plébánia egyház, Szinyei Gerzson: a sárospataki ev. ref. Collegium és Vagner József: a nyitrai egyházmegye könyvtárairól, Hellebrant Árpád pedig a M. T. Akadémia incunabulumait egy önálló munkában ismertette. Mindezekről és másokról, melyek itt említve nincsenek, továbbá a hazai antiquariatus közleményeiről, melyekből Révai Leó fővárosi antiquarius kiadványait kell kiemelnünk, óhajtottunk már a mult évben érdemlegesen irni s mindenikről részletesen elmondani nézetünket, de térszűke miatt akkor is most is kénytelenek voltunk ezen szemlénket, mely nagyobb tért fog igénybe venni, későbbre, a jövő folyamra halasztani.

— **Figyelmeztetés.** A „Magyar Könyvszemle“ 1887-iki folyama gazdag tartalommal, számos műmelléklettel, 32 ívnyi terjedelemben 1887 végén egyszerre fog megjelenni. Ekkor jövünk az 1888-iki folyammal currensbe, melyet a bibliographiai rovatra való tekintettel ezentul 8 íves füzetekben *negyedévenként* közrebocsátani szándékozunk. Kérjük késedelmünkért előfizetőink szives elnézését és türelmét, kiket a várakozásért a tartalom gazdagságával igyekezünk kárpótolni. Munkatársainkat és ügybarátainkat pedig arra kérjük, hogy folyóiratunkat közleményeikkel támogassák.

A MAGYAR IRODALOM 1886-BAN.

ÖSSZEÁLLITJA

HORVÁTH IGNÁCZ.

Ezen jegyzékbe azon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1886-ik évszámmal vannak jelölve. Hol a nyomatás helye nincs kitéve, Budapest értendö. A nyomdász vagy nyomdaintézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, melyeknek kiadója nem ismeretes. Hogy ezen jegyzéket lehetöleg teljesen s pontosan lehessen össszeállitani. felkéretnek a szerzök és kiadók, hogy kiadványaikból egy példányt az ár megjelölésével, a M. N. Múzeum könyvtárába beküldeni szíveskedjenek.

Ábel Jenő. A homerosi Demeter-hymnusról. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIII. köt. 4. szám. Magyar Akadémia. 8r. 82 l. ára 50 kr.)

Ábel Károly. Mértan középiskolák felsőbb osztályai számára. I. rész. Síkmértan és háromszögmértan. 4-ik kiadás. (Pallas. 8r. XII, 221 l. ára 1 frt 40 kr.)

Ábel Károly. Mértan középiskolák felsőbb osztályai számára. II. rész. Térmértan és az elemző síkmértan alapvonalai. 4-ik kiadás. (Pallas. 8r. VII, 250 l. ára 1 frt 60 kr.)

Ábrányi Emil. A végrehajtó. Vígjáték. (A nemzeti szinház könyvtára. 158. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 35 l. ára 40 kr.)

Ábrányi Kornél ifj. A csalhatatlan. Vígjáték 3 felvonásban. Új, olcsó kiadás (Szépirod. kis könyvtár. 3. Grill K. 8r. 119 l. ára 50 kr.)

Abu Ajub Suleimann B. Jechia. Válogatott gyöngyök. Gyűjtemény a népek irodalmából. Magyarra fordította Pollák Kaim. (Singer és Wolfner. 8r. 66 l. ára 80 kr.)

Acsádi Ignácz. Magyarország Budavár visszafoglalása korában. A m. tört. társulat által koszorúzott pályamunka. (Méhner V. 8r. 334 l ára 1 frt 80 kr.)

Acsády Ignácz. Széchy Mária. 1610—1679. (Méhner V. 8r. 168 l. és 10 melléklet; ára 3 frt 50 kr.)

Akadémia, A magyar tudományos, évkönyvei. XVII. kötet. 4. füzet. 1886. évi közülés. (Akadémia. 4r. 70. l. ára ?)

Alarçon Pedro. Veneno kapitány. Ford. Fái J. Béla. Ulbach Louis. A kártyás leánya. Elbeszélés. (Pallas könyvtár. 4. Pallas. 8r. 196 l. ára 60 kr.)

Albert János. Fekete Ferencz emléke egy rövid könyörgésben 1884. május 4. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8r. 4 l. ára ?)

Albuma, Magyar művészek. Eredeti fényképek. Első évfolyam. (Ráth Mór. 2r. 10 műlap; ára dísztokban 19 frt.)

Államvasutak, Magyar kir. Az igazgatóság jelentése az 1885. évi üzletről a közmunka- és közlekedési m. k. miniszterhez. (Légrády-testvérek. 4r. 176 l. ára ?)

Államvasutak, Magyar kir. 2. sz. részletes útmutatás, az üzletvezetőségek mellé rendelt számosztályok számára. 47. sz. utasítás a kocsik felszerelése valamint a rakodó- és kötőszerek kezelése tárgyában. (Légrády testvérek. 8r. 78, 71 l. ára ?)

Államvasutak, Magyar. kir. 101. számú útmutatás, a gyümölcsfák, eleven sövények és a nemes kosárfűzek ültetése és czélszerű ápolása tárgyában. 3. kiadás. (Légrády-testvérek. 8r. 17 l. ára ?)

Állatok, Házi. Képeskönyv. (Lampel R. 4r. 5 l. és 5 kép; ára 1 frt.)

Állatvilág. Verses könyvecske hat igen díszes szinnyomatú képpel. 2-ik kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. 6 l. és 6 kép; ára kötve 1 frt 20 kr.)

Almanach, Magyar tud. akadémiai, csillagászati és közönséges naptárral 1887-re. (Magyar Akadémia. 8r. 354 l. ára 1 frt.)

Almanach, Országgyülési. 1886. Szerk. Halász Sándor. Képviselőház. (Athenaeum. 8r. XVI, 220 l. ára 1 frt 30 kr.)

Almási Tihamér. A «Sári néni» legkedveltebb dalai. (Nádor K. 8r. 4 l. ára 4 kr.)

Álmoskönyv, Legrégibb kis egyptomi. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 48 l. ára ?)

Álmoskönyv, Legrégibb középegyptomi. (Nagy-Kanizsa, Wajdits József. 8r. 176 l. ára 25 kr.)

Álmoskönyv, A legrégibb és legnagyobb egyptomi. Csizió, népszerű csillagászattal és több érdekes és hasznos olvasmánynyal bővített új kiadás. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 258 l. ára 50 kr.)

Altmann Mór. Elemi természetrajz különös tekintettel az egészségtanra, a népiskola felsőbb osztályai számára. Az uralkodó didacticai elvek és kitünő szakművek alapján. Ábrákkal. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. IV, 106 l. ára 50 kr.)

A mi nem egészséges. Egészségi tanácsadó. Német eredetiből jogosított fordítás. (Robicsek Zsigmond. n. 8r. 70 l. ára 50 kr.)

A mi nem egészséges. Egészségi tanácsadó. Német eredetiből jogosított fordítás. 2-ik olcsó kiadás. (Robicsek Zsigmond. K. 8r. 70 l. ára 30 kr.)

Anakreoni dalok. Ford. Bedőházy János. (Marosvásárhely. Csiki Lajos. 8r. 80 l. ára 1 frt 20 kr.)

Angelicus. Az élő rózsafűzér felvételi könyvecskéje. II. kiadás. («Hunyadi Mátyás»-nyomda. 8r. 70 l. ára?)

Angelicus. Az élő rózsafűzér felvételi könyvecskéje. Átdolgozta Lepsényi Miklós. 3. kiadás. (Pallas részvénynyomda. 8r. 71 l. ára ?)

Apáthy István. A szerzői jogról szóló törvény (1884. XVI. t. cz.) méltatása jogi és gazdasági szempontból. Székfoglaló értekezés. (Értekez. a társ. tud. köréből. VIII. köt. 3-ik sz. Akadémia. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Apáthy István. Kereskedelmi jog a magyar kereskedelmi törvény alapján, tekintettel a nevezetesebb európai keresk. törvényekre. 2-ik átdolg. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. XVI, 635 l. ára 6 frt.)

Arany János összes munkái. Második végleges kiadás. 35—46. füzet. (Ráth M. 8r. V. köt. 273—548, XXII; VII. köt. 591, XXIX. l.; VIII. köt. 520, XVIII. l. Füzet ára 45 kr.)

Arany János összes munkái. 3-ik végleges kiadás. 1—9. füzet. (Ráth Mór. 8r. I. köt. XV, 448 l.; II. köt. 1—256 l.; egy füzet ára 40 kr.)

Arany János. Toldi. Költői elbeszélés. Jegyzetekkel ellátta Lehr Albert. IV. kiadás. (Jeles irók iskolai tára. XI. Franklin-társulat. 8r. 144 l. ára 70 kr.)

Arányi Miksa. Du Bellay és Bonsard. («Pallas» részv. nyomda. 8r. 33 l. ára?)

Ariston. Tisza Janszki. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Armstrong A. R. Az ember ismerete Istenről. (Unitárius kis könyvtár. XXI—XXV. Bagó Márton és fia. 8r. 78 l. ára 25 kr.)

Atlasz, Általános földrajzi. Népiskolai használatra. 22. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 4r. 16 térképpel; ára 35 kr.)

Atyafiak, A perlekedő. Megtörtént igaz história. (Nóták, históriák. 4. Méhner V. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Augier és Foussier. A szegény arszlánnők. Dráma 5 felvonásban. Francziából ford. R. J. (Olcsó könyvtár. 209. Franklin-társulat. 8r. XIV, 160 l. ára 30 kr.)

„Aurora" Az, kis könyvtára. 1. füzet. (L. Sziklay János.)

Aurora könyvtár. I. kötet. (L. Győri Vilmos.)

Az ördög árka, vagy hogy adta el Balázs Ferencz a mennybéli jussát. (Nóták, históriák. 3. Méhner V. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Babérok. Magyar költők legszebb műveiből. Ötödik bővített (czím)-kiadás. (Grill K. 8r. 479 l. ára 3 frt.)

Babes Victor. A bakteriologia rövid tankönyve, főtekintettel a fertőző betegségek kóroktanára és kórboncztanára. (Magyar orvosi könyvkiadó-társulat könyvtára. 52. kötet. 8r. 402 l. 24 szines táblával és 114 fametszettel, ára ?)

Babos Kálmán. Közhasznú magyarázó szótár a magyar irodalmi művekben és társalgási nyelvben előforduló idegen szavak megértésére és kiejtésére. III. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 344 l. ára füzve 1 frt 50 kr.)

Bádogh János. A magyar gyorsirás tankönyve. A Gabelsberger-Markovits rendszer szerint. I. rész. Levelezési gyorsirás különös tekintettel a magán tanulásra. 4-ik kiadás. (Szegeden. Várnai L. n. 8r. XVIII, 72 l. ára 1 frt 40 kr.)

Bakó S. Kapi Gy. és Papp J. Olvasókönyv az evang. népiskola II. III. oszt. számára. (Protestáns népisk. könyvek tára. III. szám. Hornyánszky Viktor. 8r. 116 l. ára kötve 30 kr.)

Baksay Sándor. Emlékbeszéd Szondy-Terézia koporsójánál 1886. augusztus 21. (Szondy Róza és Szondy Dénes. 8r. 11 l. ára?)

Bál, Álarczos. Nagy opera 5 felvonásban. Olaszból ford. Böhm Gusztáv. Zenéjét szerezte Verdi József. (A m. kir. operaház könyvtára. 20. sz. Pfeifer F. 8r. 44 l. ára 25 kr.)

Balassa József. A phonetika elemei, különös tekintettel a magyar nyelvre. (Magyar Akadémia. 8r. 124 l. ára 70 kr.)

Balázs Mór. Budapest gőzmozdonyu közúti vaspálya (gőz-tramway) hálózata. Mellékletek: I. A város tervrajza. II. Villamvaspálya átmetszete. (Grill K. 8r. 47 l. és 2 térkép, ára 50 kr.)

Ballagi Béla. Az ipartörvény magyarázata. A földmivelés-, ipar és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium hivatalos adatainak felhasználásával. Magában foglalja az 1884. XVII. törvényczikk végrehajtása iránt kibocsátott összes miniszteri rendeleteket s elvi jelentőségű határozatokat. (Franklin-társulat. 8r. XVIII, 368 l. ára 2 frt 50 kr.)

Ballagi Béla. Az éjszak-amerikai Egyesült-Államok megalapítása. (Történelmi könyvtár. 78. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 135 l. ára 40 kr.)

Ballagi Károly. Borsodmegye földrajza, kapcsolatban Magyarország rövid leirásával, Európának és az öt földrésznek vázlatos ismertetésével. 6 ábrával. (Miskolcz. Löwy József fia. 8r. 56 l. papirkötésben 25 kr. Borsodmegye és Miskolcz város térképével 45 kr.)

Ballagi Károly. Földrajz népiskolák számára. I. évfolyam. A népiskola 3-ik osztályának tananyaga. V. kiadás. II. évfolyam a népiskola 4-ik osztályának tananyaga. IV. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 45 l. ára 20 kr., 92 l. ára 30 kr.)

Ballagi Károly. Földrajz népiskolák számára. III. évfolyam. III. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 55 l. ára 25 kr.)

Ballagi Károly és Nagy László. Magyarország története népiskolák számára. 22. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 95 l. ára kötetlen 25 kr.)

Balogh Jenő. A delictum collectivum és a szokásszerű és üzletszerű bűncselekmények tana. (Magyar jogászegyleti értekezések. XXX. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 93 l. ára?)

Balogh Sándor. Magyarország iparviszonya és munkásai helyzetének ujjáalakítása iránt tervszerű javaslat. (Szerző. 8r. 47 l. ára 25 kr.)

Bánfalvy Róza. Mit feleljek? Levélminták a müvelt hölgyek használatára. Tekintettel az élet minden viszonyaira. Ajánlattal Beniczky-Bajza Lenkétől. (Grill K. 8r. 260 l. ára 1 frt 50.)

Bánfi János. Tarka kavicsok kis gyermekek számára. (Kis lugas. 1. Kókai L. 8r. 47 l. ára 20 kr.)

Bánfi János. Utravaló. Mulattatva oktató olvasmányok a serdültebb falusi ifjuság számára. (Kis lugas. 2. Kókai L. 8r. 47 l. ára 20 kr.)

Bánfi János. Kis mesélő. Mulattatva oktató elbeszélések mindkét nembeli gyermekek számára. (Kis lugas. 3. Kókai L. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Bánfi János. Szünórára. Mulattatva oktató olvasmányok a serdültebb ifjuság számára. (Kis lugas. 4. Kókai L. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Bánfi János. Kis történetek 10—12 éves gyermekeknek. (Kis lugas. 5. sz. Kókai L. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Bánfi Sándor. Az énektanítás elmélete elemi iskolai, tanítóképző intézetek növendékei számára. (Singer és Wolfner. 8r. 53 l. ára 36 kr.)

Bányatörvény, A, és a rávonatkozó rendeletek teljes gyűjteménye kiegészítve magyarázó műszótárral és betűrendes tárgymutatóval. Összeállította Litschauer Lajos. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 578 l. ára 3 frt.)

Bányatörvény, Az 1854. évi május hó 23-án kibocsátott általános, kiegészítve a kibocsátási nyiltparancscsal, az ideiglenes törvénykezési szabályokkal és ennek függelékével, bővítve a vonatkozó törvényekre, rendeletekre való hivatkozással. Betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 142 . ára ?)

Bárány Gyula. Ásvány-, kőzet- és földtan, vegytani bevezetéssel. Tanitóképző-intézetek használatára. (Lauffer Vilmos. 8r. 153 l. ára 1 frt.)

Bárány Gyula. Vegytani kézikönyv. Tanitóképző intézetek használatára. (Lauffer Vilmos. 8r. 60 l. ára 40 kr.)

Bárány Ignácz. Abécés-könyv. Katholikus népiskolák számára. XXVII. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 67 l. ára ?)

Bárány Ignácz. Ábécés-könyv. Katholikus népiskolák számára. XXVIII. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 67 l. ára ?)

Bárány Ignácz. Ábécés-könyv. Katholikus népiskolák számára. XXIX. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 67 l. ára ?)

Bárány Ignácz. Harmadik olvasókönyv a kath. népiskolák számára. XVI. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 179 l. ára ?)

Bárány Ignácz. I., IV. V. olvasókönyv katholikus népiskolák számára. XIII., IX., V. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 45, 236, 478 l. ára 10 kr. . . . ?)

Bárány Ignácz. Magyar nyelvkönyv. I. füzet. Nyelvoktatás az egyszerű mondat körében. A népiskolák III. osztálya növendékeinek fölfogásához alkalmazott iskolai és házi feladatokkal. Átdolgozta Bárány Gyula. 15-ik kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 44 l. ára 24. kr.)

Baráth Ferencz. Aesthetika. Bevezetésül a verstannal. Második javított és bővített kiadás. 18 ábrával. (Franklin-társulat. 8r. XIII, 392 l. ára 2 frt 40 kr.)

Baráth Ferencz. Verstan és aesthetika. Középiskolák és felső leányiskolák használatára. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 392 l. ára 1 frt 50 kr.)

Baráth Ferencz. Magyar olvasókönyv hozzá csatolt tanszöveggel. A gymnasiumok harmadik, a reáliskolák, polg. leányiskolák számára. III. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 207 l. ára 1 frt 20 kr.)

Barna János. Igriczke és Vágó Jancsi története. Egy képpel rajzolta Széchy Gyula. (Jó könyvek a magyar nép számára. 48. Révai testv. 8r. 24 l. ára 5 kr.)

Barna Jónás. A földrajzi oktatás tananyaga és módszere a népiskolában. A Békey-alapítvány kamataiból 10 aranynyal jutalmazott pályamű. (Dobrowsky és Franke. 8r. 54 l. ára 25 kr.)

Barna J. Német nyelvgyakorló különös tekintettel az ujabb helyesirásra. A népiskolák felsőbb osztályai számára. 3-ik jav. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 112 l. ára 40 kr.)

Barna J. Magyarország története párhuzamosan alkotmányunk vázlatával és a főbb világesemények függelékével az ujabb miniszteri tanterv alapján népiskolák használatára. 4-ik kiadás (Nagel Ottó. 8r. 69 l. ára 30 kr.)

Barna J., Hajnal A., Sretvizer Lajos és Szőke István. Magyar olvasókönyv. Budapest elemi népiskolái számára V. és VI. osztálya valamint az ismétlő iskolák I., II. és III. osztálya számára. 4-ik kiadás. (Dobrowszky és Franke. 8r. 320 l. ára 65 kr.)

Barna J., Hajnal A., Sretvizer Lajos és Szőke István. Magyar olvasókönyv. Budapest elemi népiskolái számára II., III,, IV. osztály. 7-ik kiadás. (Dobrowszky és Franke. 8r. 156, 196, 224 l. ára 36, 42 és 48 kr.)

Barsi Miklós. Egyházi beszéd. 1886. jan. 1. a pacséri ev. reform. gyülekezetben. (Pacséri ev. ref. egyháztanács. 8r. 14 l. ára 15 kr.)

Bársony István. Szászszorszépek. (Elbeszélések.) (Révai Leó. 8r. 149 l. ára 1 frt 50 kr. Jutányos kiadás 1 frt 20 kr.)

Bartal Antal és Malmosi Károly. Jegyzetek Horatius költeményeihez. (Carminum libri et Epodon l.) (Görög és római remekírók iskolai könyvtára. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 192 l. ára 80 kr.)

Bártfay (Paczona) Antal. Reformjavaslat a magyar vidéki színészet rendezéséhez. A szerző sajátja. (Grimm Gusztáv. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Báthory Nándor. Állat-növénytan. A reáliskolák alsó osztályai számára a legújabb tanterv és utasítás nyomán. I. köt. az első osztály számára. 1 táblázattal és 279 ábrával. (Lampel R. 8r. IV, 253 l. ára 1 frt 20 kr.)

Báthory Nándor. Állat- növénytan. II. kötet a második osztály számára. 1 táblázattal és 355 ábrával. (Lampel R. 8r. II. 263 l. ára 1 frt 20 kr.)

Bartók Béla. Gazdasági egyesületek vagy gazdasági kormány-biztosok szerveztessenek? Észrevételek Tővölgyi Titusznak indítványára. (Nagy-Szent-Miklós. König S. 8r. 34 l. ára 25 kr.)

Bartók Lajos. Az Abenszeradsz. Eredeti nagy opera négy felvonásban. Szövege Chateaubriand után. Zenejét szerzette Sárosi Ferencz. (A m. kir. operaház könyvtára. 11. Pfeifer F. 8r. 35 l. ára 25 kr.)

Bartók Lajos. Kendi Margit. Történeti dráma 5 felvonáshan. Uj. olcsó kiadás. (Szépirod. kis könyvtár. 5. Grill K. 8r. 162 l. ára 50 kr.)

Batizfalvy István. A keresztyén egyház története. Az evangyéliomi középiskolák felsőbb osztályai és tanitóképzők számára. (Hornyánszky V. 8r. X, 175 l. ára 1 frt 20 kr.)

Baumgarten Izidor. A kettős házasság elévülésének kérdéséhez. Különlenyomat a «Jog»-ból. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 42 l. ára 20 kr.)

Békefi Antal. Biró előtt. Elbeszélések. (Szeged. Endrényi testv. 8r. 178 l. ára 1 frt.)

Békey István. Béla király jegyzőjének személye és kora. (Bagó Márton és fia nyomdája. 8r. 4 l. ára?)

Békey István. Szittyák, pártosok, törökök. (Bagó Márton és fia nyomdája. 8r. 28 l. ára?)

Békéssy László. A takarmány-számítások rövid ismertetése a tejgazdasági tanfolyamban résztvevők számára. (Debreczen. Egan Ede. 8r. 30 l. ára 40 kr.)

Beksics Gusztáv. Magyar érdek Erdélyben. Czikksorozat a «Székely Nemzet»-ből. (Sepsi-Szentgyörgy. Jókai-nyomda r.-társulat. 8r. 27. l. ára 30 kr.)

Béldi Izor. Elemér gróf. Regény. (Grill Károly. 8r. 145 l. ára 1 frt 20 krajczár.)

Belicza József. Magyarországi tanítóegyletek statisztikája. (Méhner Vilmos. 8r. 160 l. ára 1 frt 20 kr.)

Belicza József. Magyarország népoktatási intézeteinek és tanítóinak név- és czímtára. (Lampel Róbert. 8r. 416 l. ára 3 frt.)

Benedek Aladár. A Romlaky-kastély. Eredeti regény a jelenkor társadalmából, két kötetben. (Petrik Géza. 8r. IV, 194, 202 l. ára 2 frt 50 kr.)

Benedek Elek. A kollektor. Regény a székely népéletből. (Pallas-könyvtár. 12. kötet. Pallas-részvénynyomda. 8r. 189 l. ára 60 kr.)

Benedek János. Költemények. (Grill K. 8r. 128 l. ára 1 frt 20 kr.)

Benedek Sándor. Bélyegilleték a peres eljárásban. Peres felek, ügyvédek, birósági és pénzügyi tisztviselők használatára. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. VI, 102 l. ára 80 kr.)

Beniczky Irma. Életrendtani szakácskönyv. Dr. Wiel munkája után, tekintettel a hazai viszonyokra. (Közhasznu családi könyvtár. 27. füzet.) Franklin-társulat. 8r. 135 l. ára 40 kr.)

Beniczky Irma. Képes családi játékkönyv. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 256 l. ára 2 frt.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Zárt ajtók mögött. Regény. (Pallas-könyvtár. 9. 10. kötet. Pallas-részvénynyomda. 8r. 287 l. ára 1 frt.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Rhea grófné. Szinmű négy felvonásban. (Nemzeti szinház könyvtára. 156. szám. Pfeifer F. 8r. 56 l. ára 40 kr.)

Beniczkyné-Bajza Lenke munkái. Mártha. Regény. 2. kiadás. 1. 2. 5. füzet. (Nagy-Kanizsa. Székely Viktor. 3r. 80 l. 163., 16 l. egyes füzet ára 20 kr.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Az erdei lak. 61—79. füzet. (L. Magyar szalon-könyvtár. Révai testv. 8r. 113—276 l. füzet ára 20 kr.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Északról, délről. Beszélyek. (Révai-féle szalon-könyvtár. XXII. Révai testv. 8r. 163 l. kötve 80 kr.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Saját kezébe. Regény. (Egyetemes regénytár. 16. Singer és Wolfner. 8r. 158. l. Vászonkötésben 50 kr.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. Tévesztett utak. Regény. 2 kötet. (L. Magyar szalonkönyvtár. V. VI. Révai testv. 8r. 192, 154 l. Vászonkötésben kötetje 80 kr.)

Beniczkyné-Bajza Lenke. A vér hatalma. Regény. (Székely A. 8r. 213 l. ára 1 frt.)

Benkő Henrik. Összhangzattan. A nemzeti zenede használatára. («Harmonia» 8r. 157 l. ára 3 frt.)

Bentham George. A pázsit-félék rendszere. (Notes on gramineae.) Fordította Alföldi Flatt Károly. (Révai testv. 8r. XVI, 175 l. ára 2 frt 50 kr.)

Beöthy Zsolt. A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban. A Kisfaludy-társaságnál jutalmat nyert munka. I. kötet. (Magyar T. Akadémia. 8r. 301 l. ára 2 frt.)

Berczik Árpád. A veteránok. A fővárosi életből merített életkép kedvelt dalai. (Nádor Kálmán. 8r. 7 l. ára 10 kr.)

Bérczy Jenő. Bacsányi János. (Kaposvár. Hagelman K. 8r. 45 l. ára?)

Bereczki Máté. Gyümölcsészeti vázlatok. I. kötet. Második kiadás. (Arad. Szerző. 8r. IV, 508 l. ára 3 frt.)

Bernát István. Észak-Amerika. Közgazdasági és társadalmi vázlatok. (M. T. Akadémia. 8r. 254 l. ára 1 frt 60 kr.)

Bert Paul. Utazások és vadász kalandok. Elbeszélések az állatvilágból. Ford. Simonyi Jenő. (Eggenberger-fele könyvkereskedés. 8r. 291 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bessenyei József. Útmutatás a kincstári illetékeknek törvényes jogczímen eszközölhető leszállítása, törlése és visszatérítése körül követendő eljárás iránt. Különösen községi jegyzők használatára. (Székesfehérvár. Szammer Imre. 8r. 38 l. ára?)

Beszédek, Budapest törvényhatósága és a magyar történelmi társulat által Budavár visszafoglalása alkalmából MDCCCLXXXVI. szeptember 1-én tartott díszülésen elmondott. Külön-lenyomat a Századok 1886. okt. füzetéből. (Kilián Frigyes. 8r. 36 l. ára 30 kr.)

Beszédek, A kir. Józsefműegyetem 1886/7-ik tanévének megnyitásakor 1886. szept. 12-én tartott. (Pesti Lloyd nyomdája. 8r. 46 l. ára?)

Beszédek a kolozsvári magyar kir. tudomány-egyetem 1886. május 29-ki pályadíj-kiosztási ünnepélyén és az egyetem négy tudománykarának jelentései a pályázatok eredményéről valamint az új pályatételekről. Acta universitatis anni 1885/6. Fasc. II. (Kolozsvár. Magyar Polgár nyomdája. 8r. 151 l. ára?)

Beszédek a kolozsvári tudomány-egyetem 1885. május hó 29-iki pályadíj-kiosztási ünnepélyén és az egyetem négy tudománykarának jelentései a pályázatok eredményéről valamint az új pályatételekről. (Acta universitatis claudiopolitanae anni 1885. fasc. III. (Kolozsvár. Magyar Polgár nyomdája. 8r. 191 l. ára?)

Besztercze-Naszód megye törvényhatósági bizottságának tanácskozási szabályai. (Besztercze. Botschar Tivadar nyomdája. 8r. 29 l. ára?)

Betétek, Az 1886. évi 29. t.-cz. a telekkönyvi, szerkesztéséről kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel. Betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 55 l. ára 30 kr.)

Biernatek Ede Jenő. A fogyasztási adók tankönyve kérdések és feleletekben. A m. k. pénzügy-, vám- és adóőrség számára. I. kötet. (Szerző. 8r. 265 l. ára 1 frt 20 kr.)

Biernatek Ede Jenő. A jövedékek tankönyve kérdések és feleletekben. A magyar kir. pénzügyőrség számára. (Szerző. 8r. 172 l. ára 1 frt.)

Bihari Péter. Bölcselettörténet. I. füzet. (Hornyánszky Vikt. nyomdája. 8r. 80 l. ára?)

Bihari Péter. Népiskolai oktatástan részei: általános oktatástan és iskolaszervezettan. (Szerző. 8r. 94, 53 l. ára 1 frt.)

Bihari Péter. Tiszta gondolkodástan vagy logika. (Lampel R. 8r. IV, 120 l. ára 80 kr.)

Biloveszky Endre. A népiskolai hitelemzés módszertana. (Kassa. Werfer Károly nyomdája. 8r. 55 l. ára?)

Biró Géza. A községi faiskola berendezése és kezelése. Lelkészek, néptanítók s községi előljárók használatára. (Révai testv. 8r. 78 l. ára 45 kr.)

Biró Pál. Kertészeti kézikönyv. Gyümölcsfakertészet, tanuló és gyakorló gazdák, lelkészek, tanítók, kertészek és általában kertészettel foglalkozók használatára. (Debreczen. Szerző kiadása. 8r. XIV, 313 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bizonfy Ferencz. Magyar-angol szótár. Hungarian-english dictionary. Második kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 480 l. ára 2 frt.)

Bizonfy Ferencz. Angol-magyar szótár. English-hungarian dictionary. I. köt.: Második, Scott Walter, Burns Róbert és más skót írók műveiben előforduló tájszók magyarázatával bővített kiadás. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 492 l. ára 2 frt.)

Biztosító-társaság, Első magyar általános, Budapesten. II. főosztály: biztosítás az ember életére. Utasítás az ügynök részére. II. kiadás. (Társaság. 8r. 182 l. ára?)

Blum és Troché. Az összedűlt kastély fantasztikus operette dalai. Ford. Rákosy V. (Nádor Kálmán. 8r. 8 l. ára 10 kr.)

Bobula János. Pasigrafiai szótár a magyar nyelvhez. Bachmaier Anta rendszere szerint. (Révai testvérek. 32r. XXVIII, 32, 121, 117 l. ára 80 kr.)

Bochkor Károly. Magyar államszámviteltan, tekintettel a törvényhatósági és községi háztartásra. Második bővített kiadás. IV. V. füzet. (Nagel Ottó. 8r. 353—596, XII l. ára 5 frt.)

Bodnár Zsigmond és **Iványi Istvánn.** Magyar olvasókönyv a középiskolák III. és IV. oszt. számára. VI. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 292 l. ára 1 frt 40 kr.)

Bodnár Zsigmond és **Iványi István.** Magyar olvasókönyv a középisk. I—II. oszt. számára. 12. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 295 l. ára?)

Bodnár Sándor. Az emésztési zavar és annak gyógykezelése. Dr. Milner Fothergill és dr. J. Krakauer után. (Zilahy Sámuel. 8r. 91 l. ára 60 kr.)

Bodó Ádám. Vegyes közlemények. (Marosvásárhely. Szerző. 8r. 1601. ára?)

Bódogh János. A magyar gyorsirás tankönyve. A Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint. I. rész. Levelezési gyorsírás. 4. kiadás. (Szeged. Főgymn. gyorsírókör. 8r. 72 l. ára 1 frt 20 kr.)

Bogisich Mihály. Szegedi Ferencz Lénárt egri püspök énekes könyve 1674. év. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIII. köt. 9. sz. M. T. Akadémia. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Bogisich Mihály. Dies-hymnus. Simor János esztergomi érsek 1886. év október 28. tartandó aranymiséje emlékére. (Rózsa Kálmán és neje. 4r. 5 l. ára 1 frt.)

Bogyó Samu és **Novák Sándor.** Feladatok a kereskedelmi számtanhoz. II. kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 120 l. ára 1 frt.)

Boisgobey. A horgas ujju. Regény két kötetben. Franczióból K. S. (Pallaskönyvtár. 5. kötet. Pallas részvény-nyomda. 8r. 166; 173 l. ára 60 kr.)

Boisgobey, Fortuné du. A kék fátyol. Regény. 1. 2. köt. (Egyetemes regénytár. 7. 8. köt. Singer és Wolfner. 8r. 159, 158 l. egy kötet ára 50 kr.)

Bolgár Ferencz. A hadsereg kérdése. (Pallas részvény-nyomda. 8r. 41 l. ára 40 kr.)

Bonyhai Benjámin. Irányadó az iskolában és az életben. Erkölcsi tanulságos könyvecske a mindennapi és ismétlő iskolába járó növendékek számára. (Franklin-társulat. 8r. 71 l. ára 30 kr.)

Borbás Vincze. A növények természetrajza. A reáliskolák alsó osztályai számára. II. kiadás. I—II. füzet. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 97, 111 l. a szöveg közé nyomott ábrákkal; ára 70—70 kr.)

Borbás Vincze. A magyar homokpuszták növényvilága (különösen a m. kir. kincstáré Temesmegyében) meg a homokkötés. (Kilián Frigyes. 8r. 112 l. ára 1 frt.)

Borbás Vincze. Thomé O. W. munkája alapján középiskoláink tanterve értelmében. A növényország tankönyve. III. magyar kiadás, a szöveg közé nyomott több mint 600 fametszettel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 232 l. ára 1 frt 60 kr.)

Borovszky Károly. Néhány adat a mezőgazdaság jelene és jövőjéhez. (Grill K. n. 8r. 19 l. ára 50 kr.)

Borsodi József. Imakönyv. Hétköznapi, bűnbánati és alkalmi imák templomi használatra. Sajtó alá rendezte Mitrovics Gyula. (Sárospatak. Ref. főiskola nyomdája. 8r. 172 l. ára 1 frt 50 kr.)

Borsody Béla. Versek. (Athenaeum r. társulat. 8r. 132. l. ára?)

Borzsák Endre. Ujabb gyász- és sírbeszédek. (Prédikációk, imák. sírversek.) (Kókai L. 8r. 192 l. ára 1 frt 20 kr.)

Bosányi Béla. Merán. Klimatikus gyógyhely Dél-Tirolban. Különös tekintettel az Oertel-féle gyógyrendszerre. Betegek és orvosok számára. (Merán. Poetzelberger S. 8r. 45 l. ára 60 kr.)

Both István. A különös ragozású magyar igékről. Nyelvészeti tanulmány. (Karczag. Sződi S. 8r. 72 l. ára 50 kr.)

Bozóky Alajos. Institutiók. 4-dik javított és bővített kiadás. (Franklin-társulat. 8r. XVI, 510 l. ára 4 frt.)

Bozzai Pál irodalmi hagyományai. Kiadta Lévai József. (Olcsó könyvtár. 212. szám. Franklin-társulat 8r. 157 l. ára 30 kr.)

Bőhm János. Az avatás történeti kifejlődésben. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 106 l. ára 50 kr.)

Böszörményi Kálmán. Postakezelési kézikönyv. II kiadás. I. kötet. (Ifj Nagel Ottó. 8r. 1—240 l. ára 1 frt 20 kr.)

Böszörményi Károly. Szatmár-Németi város polgármesterének és tisztikarának jelentése 1885. évről. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 47 l. ára ?)

Braun Sándor. Kereskedelmi levelező és gyakorlati irálytan. Iskolai és magán használatra. I. köt. (Aigner L. 8r. 139, VII l. ára 80 kr.)

Bret Harte. Maruja. Fordította Fái J. Béla. (Pallaskönyvtár. 3. kötet. Pallas-részvénynyomda. 8r. 202 l. ára 60 kr.)

Breuer Armin. Helyrajzi emlékmű a magyar orvosok és természet vizsgálók 1886. évi augusztus 22-étől 26-dikáig Buziás-Temesvárott megtartott XXIII. vándorgyülésére. (Temesvár. Szerző kiadása. 8r. 527 l. és 2 táblázat, ára ?)

Breznay Béla. Készüljünk XIII. Leó pápa arany miséjének jubileumára és az ez alkalomból tartandó vatikáni világkiállításra. Különnyomat a Religióból. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Bródy Sándor «Don Quixote» kisasszony. 2 köt. (Révai testv. 8r. 232, 164 l. ára 2 frt.)

Brózik Károly. Földrajz. A reáliskolák I. és II. osztálya számára a reáliskolai utasítások alapján. A szövegbe nyomott számos térképpel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 162 l. ára 1 frt.)

Brózik Károly és Paszlavszky József. Földrajz gymnasiumok számára. II. Európa nyugati és éjszaki része s a többi világrész. Geografia etc. Tradotta da Fest e Matisz. (M. kir. egyetemi nyomda. 8r. 315 l. a szöveg közé nyomott ábrákkal; ára?)

Bruck (Hidasi) Pál. Az elhízás és gyógyítása. Bevezetésül: A táplálkozás élettana népszerűen előadva. (Singer és Wolfner. 8r. 61 l. ára 60 kr.)

Bubika, A kis, képes könyve. Hat képpel, erős kartonnyomat. Kis gyermekek mulattatására. 2-ik kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 6 lap kép; ára kötve 80 kr.)

Buda védelme 1849. májusban. Osztrák katonatisztek naplója. Közzétette Széll Farkas. Különlenyomat a «Pesti Napló» 1886. junius 2., 3., 6., 8. sz. (Athenaeum nyomdája. 8r. 25 l. ára ?)

Budai József. A persányi hegység másodkori eruptiv kőzetei. Die secundären Eruptivgesteine des persányer Gebirges. Különnyomat a Földtani Közlöny XVI. köt. 7—9. füzetéből. (Természettudományi társulat. 8r. 211—273 l. ára ?)

Budapest főváros statisztikai hivatalának közleményei. XX. (L. Kőrösi József.)

Budapest fővárosi útbaigazító. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 47 l. ára 24 kr.)

Budavára visszavétele. Irta egy szemtanú. Angolból ford., előszóval s jegyzetekkel ellátta Deák Farkas. (Történelmi könyvtár. 81. Franklin-társulat. 8r. 144 l. ára 40 kr.)

Budenz József. Egy kis visszhang Vámbéry Ármin válaszára vagyis «a magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» cz. II. értekezésére. (Értekezések a nyelv és széptudományok köréből. XIII. köt. 7. szám. Magyar Akadémia. 8r. 35 l. ára 20 kr.)

Bunyitay Vincze. A váradi káptalan legrégibb statutumai. (Nagyvárad. Káptalan. 8r. 107 l. két hasonmással s három pecsétrajzzal; ára ?)

Büchler Regina. Harmatcseppek. (Marosvásárhely. Imreh Sándor nyomdája. 8r. 46 l. ára 30 kr.)

Byr Róbert. A titokzatos vendég. Elbeszélés. Ford. Sas Emil. (Méhner V. 8r. 192 l. ára 30 kr.)

Caesar, C. Julius. Commentarii de bello gallico. Karner és Doberenz művei nyomán értelmezte Gyurits Antal. Második kiadás, 2-ik lenyomat. (Görög és lat. remekírók gyüjteménye. Lampel R. 8r. XXIV, 96 l. ára 70 kr.)

Camarano Salvator. Troubadour. Ford. Nádaskay Lajos. (A m. kir. operaház könyvtára. 19. szám. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 38 l. ára 25 kr.)

Cantacuzéne-Atieri Olga. A kit ketten szeretnek. Regény. Fordította Zempléni P. Gyula. (Révai-féle szalon-könyvtár. XX. Révai testvérek. 8r. 228 l. ára 80 kr.)

Capes W. Livius élete és történetírói munkássága. Angolból Finánczy Ernő. (Görög és római remekírók iskolai könyvtára. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 112 l. ára 60 kr.)

Catalogusa, Az 1886. évi virágünnepély, függelékkel a növények tenyésztéséről. Catalog des Blumenfestes etc. (Brózsa Ottó nyomdája. 8r. 66 l. ára ?)

Cato Censorius. Hentzi szobra. Pár szó a Hentzi-Janszky-ügyhöz. IV. kiadás. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Catulle Mendés. A szűz király. Egy szerencsétlen király regénye. Franciából. (Robicsek Zsigmond. 8r. 197 l. ára ?)

Censor az eredeti angol «Don't» szerint. A mi nem illik! (Bécs. Rubinstein testvérek. 8r. 43 l. ára 30 kr.)

Censor. «Nem illik!» Útmutató a társadalmi érintkezésben többékevésbbé elterjedt visszásságok, nyelvbeli hibák s egyéb botlások elkerülésére. Az angol «D'ont» nyomán honi viszonyainkra alkalmazta M. és T. Bevezetéssel ellátta Porzó. (Singer és Wolfner. 8r. XXIV, 76 l. ára 50 kr.)

Censor. «Nem illik!» Útmutató a társadalmi érintkezésben többékevésbbé elterjedt visszásságok, nyelvbeli hibák s egyéb botlások elkerülésére. Az angol «D'ont» nyomán honi viszonyainkra alkalmazta M. és T. Bevezetéssel ellátta Porzó. Második kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. XXIV, 76 l. ára 50 kr.)

Censor. «Nem illik!» Útmutató a társadalmi érintkezésben, többékevésbbé elterjedt visszásságok, nyelvbeli hibák s egyéb botlások elkerülésére. Az angol «D'ont» nyomán honi viszonyainkra alkalmazta M. és T.

Bevezetéssel ellátta Porzó. Harmadik kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. XXIV, 75 l. ára 50 kr.)

Censor. «Nem illik!» Útmutató a társadalmi érintkezésben többékevésbbé elterjedt visszásságok, nyelvbeli hibák és egyéb botlások elkerülésére. Az angol «D'ont» nyomán honi viszonyainkra alkalmazta M. és T. Bevezetéssel ellátta Porzó. Negyedik jav. kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. XXVI, 74 l. ára 50 kr.)

Censor. «Nem illik!» Útmutató a társadalmi érintkezésben többékevésbbé elterjedt visszásságok, nyelvbeli hibák s egyéb botlások elkerülésére. Az angol «D'ont» nyomán honi viszonyainkra alkalmazta M. és T. Bevezetéssel ellátta Porzó. 5—8. jav. kiadás. (Singer és Wolfner. k. 8r. XXVI, 74 l. ára 50 kr.)

Cervantes Saavedra, Miguel de. Az elmés nemes Don Quijotte de la Mancha. Spanyolból fordította és bevezette Győry Vilmos. Új olcsó (czím) kiadás. 4 kötet. (Athenaeum. 8r. 461, 436, 424, 496 l. ára 5 frt.)

Chaignon S. J. A pap az oltárnál. Magyarítá és kiadja az esztergomi növ. papság magyar egyházirodalmi iskolája. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. XVI, 304 l. ára 1 frt 40 kr.)

Chateaubriand. René. Francziából ford. Bogdánfy Lajos. (Olcsó könyvtár 206. Franklin-társulat. 8r. 47 l. ára 20 kr.)

Cholnoky Imre, ifj. A magyar anyagi magánjog kézikönyve. A polgári anyagi magánjogi viszonyokba vágó legujabb törvények és fennálló szabályokhoz alkalmazva. (Grimm Gusztáv. 8r. 558 l. ára 3 frt.)

Chrisztó Miklós. Elbeszélések. Szerző sajátja. (B.-Gyula. Nagy Ferencz. 8r. 158 l. ára 1 frt 20 kr.)

Church J. A. Római élet Cicero korában. Angolból Szilasi Móricz. (Ifjusági iratok tára. 6. Az országos középiskolai tanáregyesület. 8r. 177 l. ára ?)

Chyzer Kornél. A magyar fürdőkről. (Népszerű természettudományi előadások gyüjteménye. 55. füzet. K. magyar természettudományi társulat. 8r. 72 l. hat rajzzal és egy melléklettel; ára 45 kr.)

Chyzer Kornél. Közegészségügyi bajaink összefüggése természettudományi ismereteink hiányosságával. Előadás. (S.-A.-Ujhely. Szerző kiadása. 8r. 23 l. ára ?)

Chyzer Kornél. Magyarország gyógyhelyei és ásványvizének térképe. Rajzolta Homolka I. (Révai testv. ára 50 kr.)

Cicero, M. Tullius. Két beszédje: Pro Sexto Roscio Amerino és de imperio Cn. Pompei. Magyarázta Köpesdi H. Sándor. (Görög és latin remekírók gyüjteménye. 34. Lampel Róbert. 8r. 160 l. ára 84 kr.)

Cicero, M. Tullius. Laelius a barátságról. Fordította Némethy Géza (Olcsó könyvtár. 199. szám. Franklin-társulat. 8r. 67 l. ára 20 kr.)

Cicero. De imperio Cn. Pompeii, pro P. Sulla, pro P. Sestio. 2-ik füzet. Ford. és magy. Némethy Géza. (Tanulók könyvtára. 39. Pozsony. Stampfel K. 16r. 65—128 l. ára 30 kr.)

Cicero M. Tulliusnak két beszédje: Pro Sexto Roscio Amerino és De imperio Cn. Pompei. Magyarázta Köpesdi H. Sándor (Görög és latin rem. gyüjt. 34. Lampel R. 8r. 160 l. ára 84 kr.)

Cicero M. Tullius. Orationes selectae. Halm Károly nyomán értelmezi Gyurits Antal. L. Sergius Catilina elleni négy beszéd. Második lényegében változatlan kiadás. (Gör. és lat. rem. gyüjteménye. V. köt. Lampel R. 8r. 96 l. ára 50 kr.)

Cid. Spanyol románczok. Ford. Beksics Gusztáv. (Magyar könyvesház. 128—130. sz. Aigner L. 8r. 117 l. ára 60 kr.)

Cid. Spanyol románczok. Ford. Beksics Gusztáv. (Aigner L. 8r. 117 l. ára 1 frt.)

Cigány jósnő, A. I. A kártyahuzás. II. Kártyavetés művészete. 3-ik bővített kiadás. (Lampel R. 16r. 112 l. és 1 táblázat; ára 50 kr.)

Cigány Károly. Lélek naplója. Tárcza- és irányczikkek. I. köt. (Petrik Géza. 8r. VIII, 359. II l. ára 2 frt.)

Cím- és névtára, Magyarország tiszti. 1886. A nagyméltóságú földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszter úr rendeletéből kiadja az országos m. kir. statisztikai hivatal. (Aigner L. 4r. VII, 709 l. kötve 6 frt.)

Cirbusz Géza. A délmagyarországi bolgárok ethnologiai magánrajza. (Kókai L. 8r. 171 l. ára 1 frt 20 kr.)

Cirkusban. Képeskönyv jó gyermekek számára. (Lauffer Vilmos. 4r. 12 l. képekkel; ára 1 frt 80 kr.)

Claretie Gyula. A miniszter. Párisi regény. Fordította Fái J. Béla. 2. kötet. (L. Magy. szalon-könyvtár II. III. Révai testv. 8r. 256, 301 l. Vászonkötésben kötetje 80 kr.)

Clio. Mondafüzér. A különböző népek őskorából és a lovagkorból az ifjúság számára összegyűjtve. Számos képpel. (Ifj. Nagel Ottó. k. 4r. 245 l ára kötve 3 frt 60 kr.)

Collins Wilkie. Jezabel leánya. Regény 2 kötetben. Fordította Huszár Imre. («Budapesti Hirlap» kiadóhivatala. 8r. 224, 208 l. egy kötet ára 50 kr.)

Collins Wilkie. Nem! Regény 2 kötetben. I., II. kötet. (Egyetemes regénytár. 13., 14. köt. Singer és Wolfner. 8r. 146, 152 l. kötetje 50 kr.)

Compass, Magyar. Pénzügyi évkönyv. 1886. XIV. évf., az összes 1885-ik évi mérlegekkel. Szerk. és kiadja Mihók Sándor. (Kilián Fr. 8r. 612 l. Kötve ára 5 frt.)

Conard Gyula. A budapesti néma koldus, vagy az elrabolt gyermek. Történeti regény. 2 rész. (Méhner V. 8r. 1—408, 409—892 l. ára 3 frt.)

Constant Benjámin. Adolf. Egy ismeretlen iratai közt talált történet. Franczióból ford. és bevezetéssel ellátta Béri Moravcsik Gyula. (Olcsó könyvtár. 211. Franklin-társulat. 8r. 148 l. ára 30 kr.)

Coquerel A. ifj. A lelkiismeret és a hit. (L. Unitárius kis könyvtár. Kókai L. 8r. 66. l. ára 20 kr.)

Cornelius Nepos. 4—5-ik füzet. Ford. és magy. Boros Gábor. (Tanulók könyvtára. 37—38. Pozsony. Stampfel K. 16r. 193—320. l. Füzetje 30 kr.)

Cornelius Nepos. Ford. és magy. dr. Boros Gábor. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 320 l. ára 1 frt 20 kr.)

Cox György. A mythologia kézikönyve. Angolból fordította s a finn mythologiával bővítette Simonyi Zsigmond. **II.** kiadás képekkel. (Franklin-társulat. 8r. 216 l. ára fűzve 1 frt.)

Csáktornyai Lajos. Derült perczek. (Víg rajzok.) (Mulattató zsebkönyvtár. 31. füz. Buzárovits G. Esztergom. 16r. 93 l. ára 12 kr.)

Család, Az anyátlan. Angolból. M. A. és D. Gy. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 51 l. ára?)

Csánki Dezső. Rajzok Mátyás király korából. Kiadja az orsz. középiskolai tanáregyesület. (Ifj. iratok tára. V. Franklin-társulat. 8r. 100 lap ára?)

Csaplár Benedek. Révai Miklós élete. III. kötet. (Aigner Lajos. 8r. 432 l. ára?)

Csapodi István. Látáspróbák. (Franklin-társulat. 8r. 12. l. négy táblával, ára?)

Császár Károly. Számtan a középiskolák alsó osztálya számára III. rész. III. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 92 l. ára 60 kr.)

Csémy Péter. Az okos méhes gazda. Ujra átdolgozta Brózik Károly. 3. kiadás. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Cserey József. Néhány vonás az ó-görögök szellemi életének fejlődéséből. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp nyomdája. 8r. 58 l. ára?)

Csicsáky Imre. Aesthetikai tanulmány Alighieri Dante divina commediájának III. része az il paradiso felett. Külön lenyomat a «Bölcseleti» folyóirat I. évf. 1—2. füzetéből. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 66 l. ára?)

Csippek Ferencz. Nehány szó a vallás- és oktatásügyi m. kir. miniszterium 1886-dik évi költségelőirányzatának képviselőházi tárgyalásához. (Czikksorozat a «Religió»-ból. Athenaeum részvény-nyomda. 8r. 48 l. ára?)

Csiky Gergely. Dramaturgia. Az országos színésziskola növendékeinek használatára. II. füzet. (Athenaeum-nyomda. 8r. 51 l. ára?)

Csiky Gergely. Janus. Tragédia 5 felvonásban. (Nemzeti szinház könyvtára. 157. Pfeifer F. 8r. 112 l. ára 40 kr.)

Csiky Gergely színművei XI. A sötét pont. Dráma 3 felvonásban. (Athenaeum. 8r. 111 l. ára 60 kr.)

Csiky Gergely színművei XII. Spartacus. Tragédia öt felvonásban. (Athenaeum. 8r. 132 l. ára 70 kr.)

Csiky Gergely színművei. XIII. Petneházy. Történeti színmű 3 felvonásban. (Athenaeum. k. 8r. 119 l. ára 60 kr.)

Csiky Gergely színművei XIV. Királyfogás. Operette 3 felvonásban. Zenéjét szerzette Konti József. (Athenaeum. k. 8r. 127 l. ára 50 kr.)

Csiky Lajos. Imádságtan. (Euchetika.) A protestáns lelkészi kar, de különösen a hittanhallgatók használatára. (Debreczen. Szerző. 8r. VIII, 159 l. ára 1 frt 10 kr.)

Csongrádmegye földirata. Bevezetéssel a földleirásba és Magyarország rövid ismertetésével. Az elemi népiskolák III. és IV. osztálya számára. (Szentes. Stark Nándor. 8r. 53 l. ára papirkötésben 24 kr.)

Csorba Palotay Ákos. Irodalmi egyveleg. Beszélyek és tárczaczikkek. (Szerző. 8r. 158 l. ára 1 frt.)

Csődtörvény, A magyar. A m. k. curia, k. tábla elvi jelentőségű határozataival és a vonatkozó miniszteri rendeletekkel ellátta Wolf Vilmos. (Singer és Wolfner. 8r. 186 l. ára 1 frt.)

Csukási Fülöp és Schőn József Kayserling nyomán. A zsidók története a bibliai korszak befejezésétől a legujabb korig, különös tekintettel a zsidók történetére Magyarországon, irodalmi szemelvényekkel. (Franklin-társulat. 8r. 308 l. ára 1 frt 20 kr.)

Csukási Fülöp és Schőn József. Kis biblia a zsidó ifjúság számára. Első és második könyv. (Franklin-társulat. 8r. 142, 172 l. ára 40, 60 kr.)

Curtius György görög nyelvtana. (Alaktan.) A Gerth Bernát közreműködésével jav. 16 eredeti kiadást ford. dr. Ábel Jenő. Második, lényegében változatlan kiadás. (Lampel R. n. 8r. 211 l. ára 1 frt 20 kr.)

Czike Ferencz. Az olajfestészetről. Kézikönyv műkedvelők számára. (Nagel O. 8r. 149 l. ára 1 frt 60 kr.)

Czím- és lakjegyzék, Budapesti, a bejelentési hivatal hiteles adatai alapján. Budapester Adressen- und Wohnungs-Anzeiger. 1885—86. (Franklin-társulat. 8r. XVIII, 6, 808 l. Budapest tervrajzával, ára 5 frt.)

Czimjegyzéke. A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem könyvtárának. X. köt. 1885-ik gyarapodás. (Kilián Frigyes. 8r. XI, 447 l. ára 80 kr.)

Czimjegyzéke, A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem könyvtárának. X. 1885. évi gyarapodás. (Egyetemi nyomda. 8r. 447 l. ára?)

Czobor Béla. Kalauz Ipolyi Arnold váradi püspök régi és ujabb műhimzés-gyűjteményének kiállításához. 2. kiadás. (Nagy-Várad. Hügel Ottó nyomdája. 8r. 59 l. ára?)

Czúcz Lajos. A szavai ev. ref. egyház történetének vázlata. (Siklós. Lőwy Miksa nyomdája. 8r. 24 l. ára?)

Czuczor Gergely hősköltemények és meséi. Második kiadás. (Olcsó könyvtár. 207. Franklin-társulat. 8r. 179 l. ára 30 kr.)

Dallos József. A kath. kultusz szelleme. 2 kötet. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. 8r. XV, 406, 382 l. ára 5 frt.)

Daltár, Magyar. Dallam szerinti rendben gyűjti és szerkeszti Limbay Elemér. I. kötet. II. kiadás. (Győr. Hennicke Rezső. 8r. 372 l. ára fűzve 80 krajczár.)

Danielovics Kálmán. Homeros világa két éposza alapján. Lenyomat az ungvári főgymnasium értesítőjéből. (Lampel R. 8r. 84 l. ára 80 kr.)

Dankó József. A franczia könyvdísz a Renaissance korszakban. 31 ábrával. Székfoglaló értekezés. (Akadémia. 8r. XII, 194 l. ára 1 frt 30 kr.)

Dávid István, Latin- olvasó és gyakorló-könyv az algymnásium számára. Schultz-Dávid latin nyelvtanához szerkesztette. Második jav. és bőv. kiadás. (Lampel R. 8r. V, 329, VI l. ára 1 frt 20 kr.)

Deák Farkas. Forgách Zsuzsánna. 1582—1632. (Méhner V. 8r. 108 l. és 5 melléklet, ára 1 frt 80 kr.)

Deák Farkas. Budavár visszavétele. Angolból fordította. (Történelmi könyvtár. 81. füzet. Franklin-társulat. 8r. 144 l. ára 40 kr.)

Deák Farkas. A kolozsvári ötves legények strikeja 1573-ban és 1576-ban. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIII. kötet. 3. sz. Magyar T. Akadémia. 8r. 57 l. ára 40 kr.)

Deák Farkas. Rövid észrevételek Kemény János önéletírásáról s az erdélyi történetirodalom egy-két kúforrásáról. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIII. köt. 5. sz. Magyar T. Akadémia. 8r. 18 l. ára 10 kr.)

Deák Ferencz beszédei. Második kötet. 1848—1861. Összegyűjtötte Kónyi Manó. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 406 l. ára 2 frt 40 kr.)

Deák Kálmán. Költemények. (Szatmár. Molnár János. 8r. 137 l. ára 1 frt.)

Defterek, Magyarországi török kincstári. Kiadja a Magy. Tud. Akadémia történelmi bizottsága. Fordította Lászlófalvi Velics Antal. Bevezetéssel ellátta és sajtó alá rendezte Kammerer Ernő. I. kötet. 1543—1635. (Akadémia. 8r. LV, 467 l. és 1 tábla; ára 3 frt.)

Deil Jenő. Az italmérési jog gyakorlatát és a szesz és szeszes italok árulását szabályozó miniszteri rendeletek 1876—1885. 3-ik bővített kiadás. (Kassa. Maurer A. 8r. 43 l. ára 50 kr.)

Delpit Albert. Solange. Regény. Ford. Kürthy Emil. 2 kötet. (Révai testvérek. 8r. 254, 107 l. ára 2 frt.)

Demkó Kálmán. A magyar-cseh confoederatio és a beszterczebányai országgyűlés 1620-ban. (Külön lenyomat a «Századok» 1886. évfolyamából. Athenaeum részvény-nyomda. 8r. 58 l. ára?)

Dengi János. Szerkesztéstan olvasmányokkal és szerkezeti magyarázatokkal. A gymn. tanítás új terve és az Utasítások alapján a gymnasiumok V. oszt. számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 199 l. ára 1 frt 20 kr.)

Denison György. A lovasság történelme a legrégibb időktől a jelen korig. Magyarra ford. Szeles Dénes. (Aigner Lajos. 8r. 435, IV l. ára 5 frt.)

Dicsőfi József. Sulammith. (Debreczen. Csáthy Károly. 8r. 36 l. 25 kr.)

Díjszabás gyors és közönséges áruk közvetlen szállítására nézve stb. Érvényes 1886. évi október hó 15-től. Nyugoti magyar alsó-ausztriai vasuti kötelék. Tarif etc. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 4r. 220 l. ára?)

Dobai Viktor. A vaspályák kártérítési kötelezettsége személyi balesetek miatt. Külön lenyomat a «Jog» című heti lapból (Aigner Lajos. 8r. 25 l. ára 40 kr.)

Dobó Klára és Déryné Róza. Magyar hölgyek életrajzai. 7. füzet. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 12, 12 l. ára 20 kr.)

Dobos János egyházi beszédei. IV. kötet. Halotti beszédek. Kiadta Dobos László. (Kókai L. 8r. 254 l. 1 frt 80 kr.)

Dobos János Egyházi beszédei. II. köt. Ünnepi tanítások részben különféle kutforrások után. Kiadta Dobos László. (Kókai Lajos. 8r. 252 l. ára 1 frt 80 kr.)

Dobos János egyházi beszédei. Kiadja Dobos László. III. kötet. Közönséges népszerű vasárnapi tanítások a régibb 1830—1850 közötti korszakból. Részben különféle kútforrások nyomán. (Kókai L. 8r. 260 l. ára 1 frt 80 kr.)

Dobos János. Adók könyve. Tartalmazza az összes egyenes és fogyasztási adók, jövedékek, bélyeg- és illetékek, díjak és a többi állami szolgáltatásokra vonatkozó fő- és alapelveket. Az adófizetők, az adóügyekkel foglalkozók és a jegyzői vizsgára készülők használatára. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8r. 80 l. ára?)

Dobozi István. A községi közigazgatás kézikönyve különös tekintettel a községjegyzői szigorlatra vonatkozó szabályrendeletre. IV. kiadás. I. II. kötet. (Pallas-részvénynyomda. 8r. XI, 606; VIII, 575 l.; a két kötet ára 8 frt.)

Dóczi Lajos. Széchy Mária. Történeti színmü. (Ráth Mór. 8r. XV, 239 l. Ára 2 frt 40 kr.)

Dóczi Lajos. Csók. Vígjáték négy felvonásban. 4-ik kiadás. (Ráth Mór. 8r. XIII, 184 l. ára 2 frt.)

Dóczy Gedeon. Nehány szó a nőnevelésről tekintettel a polgári leányiskolákra. (Debreczen város nyomdája. 8r. 16 l. ára?)

Dollinger Gyula. A massage. Gyakorló orvosok és orvostanhallgatók számára. 6 ábrával. Átdolgozott és magyarázó kórtörténetekkel bővített II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 127 l. ára 1 frt.)

Don Juan, a híres spanyol lovag története és kalandjai s hogyan vitte el őt végül az ördög. (Mehner Vilmos. 8r. 64 l. ára ?)

Donáth Pál. Országos védmű. (Kolozsvár. Gámán J. örököseinek nyomdája. 8r. 23 l. ára 40 kr.)

Dosenbach. Szent József, a mint őt a szent evangelium elénk állítja, vagy szent József tisztelete márczius havában. A második kiadás után magyarította Udvardy Imre. (Esztergom. Buzárovits G. 8r. 159, II. l. ára ?)

Dömötör Bertalan. Ima- és egyházi beszéd 1886. julius 25-én Tasson. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Döntvényei, A m. kir. pénzügyi közigazgatási bíróság —, és elvi jelentőségű határozatai, 1885. évről. Összeállította Vörösss Sándor. Kiadja a m. kir. pénzügyminiszterium. (Nagel O. 4r. XXXII, 523 l. ára 1 frt 50 kr.)

Döntvények, Curiai — és elvi jelentőségű határozatok polgári- és bűnügyekben szakszerű tárgymutatóval. Közzéteszi a «Magyar Igazságügy» szerkesztősége. I. folyam. (Singer és Wolfner. 8r. VIII, 285; 312, VI. l.; vászonkötésben ára 3 frt.)

Döntvénytár. A m. kir. curia, a budapesti kir. itélőtábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság elvi jelentőségű határozatai. Új folyam. XIII. köt. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. XXXII, 429 l. ára 2 frt.)

Döntvénytár. A m. kir. curia, a budapesti kir. itélőtábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság elvi jelentőségű határozatai. Kiadja a «Jogtudományi Közlöny» szerkesztősége. Új folyam. XIV. kötet. (42. folyam.) (Franklin-társulat. 8r. XXXVI, 392 l ára 2 frt.)

Döntvénytár. A m. kir. curia, a budapesti kir. itélőtábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság elvi jelentőségű határozatai. Kiadja a «Jogtudományi

Közlöny» szerkesztősége. Új folyam. XV. kötet. (Franklin-társulat. 8r. XXVII, 391 l. ára 2 frt.)

Dressel Lajos. Az élő és élettelen anyag. (Munkálatok. XVIII. Temesvár. Csanádegyházmegyei könyvsajtó. 8r. 195 l. ára 1 frt 50 kr.)

Dudás Gyula. A zentai ütközet és Szeged visszavétele 1686-ban. (Zenta. Schwarcz Sándor. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Dudás Gyula. Bács-Bodrogh vármegye régészeti emlékei. (Zenta. Schwarz S. 8r. 120 l. ára 1 frt.)

Dudás Gyula. Szerémi Gyöngy emlékirata. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 36 l. ára ?)

Eckstein Ernő. Violanta. Regény. Ford. Fái J. Béla. (Egyetemes Regénytár. 15. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 158 l.; vászonkötésben ára 50 kr.)

Edelmann Menyhért. A földrengésről. Külön lenyomat a «Nagyvárad»-ból. (Nagyvárad. Hügel O. 16r. IV, 30 l. ára ?)

Egán Ede. Román szomszédaink. (Kilián Fr. 8r. 78 l. ára 90 kr.)

Egressi Béni. Hunyadi László. Eredeti opera négy felvonásban. Zenéjét szerzé Erkel Ferencz. (A m. kir. operaház könyvtára. 13. Pfeifer Ferd. 8r. 32 l. ára 25 kr.)

Egyesületek, A szövetségbe lépett gazdasági, 1886. május 17-én Budapesten tartandó V. nagy-gyűlése által tárgyalás alá veendő kérdések. (Orsz. m. gazd. egyesület. 8r. 88 l. ára ?)

Egyesületek, A szövetségbe lépett gazdasági, 1886. május 17-én Budapesten megtartott V. nagy-gyűlésének jegyzőkönyve. (Brózsa Ottó nyomdája. 8r. 112 l. ára ?)

Egyházkerület, A tiszántúli evang. ref., népiskolai könyvkiadványai. I. szám. Bibliai történetek az elemi népiskola III—IV. oszt. számára. Pályadíjat nyert mű, írta Kovács Lajos. III. kiadás. (Egyházkerület. 8r. 100 l. ára kötve 20 kr.)

Egyletek, A közművelődési, és a nemzetiségi kérdés. (Pallas részvénynyomda. 8r. 64 l. ára 50 kr.)

Elemér bácsi Tündérmeséi 18 színes képpel. (Lampel Róbert. 4r. 54 l. ára 2 frt.)

Életrajzai, Magyar hölgyek —. Szerk. Endrődi Sándor. 3—10. füzet. (L. Prém József, Jókainé, Wesselényi Miklósné, Kisfaludy Atala.)

Életrajzai, Magyar hölgyek. Szerk. Endrődi Sándor. Teljes. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 24, 24, 24, 12, 12, 11, 12, 12, 12, 12, 12, 24, 26, 22 l. ára 2 frt, kötve 3 frt.)

Életrajzok, Magyar történeti. A M. Tud. Akadémia történelmi bizottságának segélyezésével kiadja a magyar történelmi társulat. Szerk. Szilágyi Sándor. II. évf. IV. köt. (Méhner V. 8r. Pázmány P. 273—344; Kun László 1—56 l. és 6 melléklet; ára 1 frt 80 kr.)

Életrajzok, Magyar történeti. Szerk. Szilágyi Sándor. II. évf. V. köt. (Mehner V. 8r. 57—192 l. és 6 melléklet; ára 1 frt 80 kr.)

Előadások, Népszerű természettudományi, gyűjteménye. Szerkesztik Fodor József és Paszlavszky József. Kiadja a k. m. természettudományi társulat. 52—56. füzet. (L. Őrley László, Gothard Jenő, Konkoly Miklós, Chyzer Kornél, Laufenauer Károly.)

Ember János. A magyar néptanító anyagi helyzete. Szerző sajátja. (Ungvár. Lévai M. 8r. 94 l. ára 50 kr.)

Emericzy Géza, Gelléri Mór, Péterffy József. Olvasókönyv az I-ső foku ipariskolák I. és II. oszt. számára. II. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 271 l. ára 50 kr.)

Emericzy Géza, Gyertyánffy István, Kiss Áron. Falusi iskolások könyve. Az egy tanítóval biró osztatlan népiskolák számára. (Dobrowsky és Franke. 8r. 384 l. ára 60 kr.)

Emericzy Géza. Földrajz a népiskolák VI. osztálybeli tanulói számára. Csillagászati földrajz és az egész földrajzi tananyag összefoglaló ismétlése. 2-ik jav. kiadás. 16, a szöveg közé nyomott fametszettel. (Dobrowsky és Franke. 8r. 54 l. ára 20 kr.)

Emlékbeszédek, A M. Tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott. III. kötet. 8., 9., 10. szám. IV. kötet 1. sz. (L. Vécsey Tamás, Hollósy Justinián, Kautz Gyula,Tóth Lőrincz.)

Emlékek, Magyar történelmi. Kiadja a M. Tud. Akadémia. III. oszt. Országgy. emlékek. Erdélyi országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel. Szerk. Szilágyi Sándor. XI. kötet. (Athenaeum részvény-nyomda. 8r. 485 l. ára ?)

Emlékek, Irodalomtörténeti. Kiadja a M. Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottsága· I—. köt. Két magyarországi egyházi író a XV. századból: Andreas Pannonius. Nicolaus de mirabilibus. Közzéteszik Fraknói Vilmos és Ábel Jenő. (Akadémia. 8r. XLVIII, 468 l. ára 3 frt 50 kr.)

Emlékirata, Az aradi kereskedelmi és iparkamara, a szeszipari válság ügyében, és az Aradon 1886. évi julius 1-én tartott szeszipari értekezlet jegyzőkönyve. (Aradi keresk. kamara. 8r. 31 l. ára ?)

Emlékkönyv idősb Kiss Aron 25 éves esperességének emlékére a szathmári ev. ref. egyházmegye által Szathmáron 1885. szept. 17-én rendezett örömünnepélyről. Szerkesztette Tabajdi Lajos. (Szathmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 104 l. ára ?)

Emlékkönyv dr. Majer István félszázados írói jubileumára. (Nagyszombat. Horovitz Adolf. Ln. 8r. XXI, 186 l. ára 1 frt 50 kr.)

Emlékkönyve, A székely művelődési és közgazdasági egylet Marosvásárhelytt 1886. június 27-én tartott nagygyűlésének. (Egylet. 8r. 57 l. ára ?)

Emlékmű, Helyrajzi, a magyar orvosok és természetvizsgálók 1886. évi augusztus 22—26-án Buziás-Temesvárott megtartott XXIII. vándorgyűlésére. Szerkeszté Breuer Ármin. (Temesvár. Magyar testv. nyomdája. 8r. 527. l. ára ?)

Emléksorok a Jézustársasági atyák vezetése alatt levő kalocsai érseki főgymnasium negyedszázados fennállásának 1885. év deczember 8-án tartott jubileumi ünnepélyéről. (Kalocsa. Holmeyer Ferencz nyomdája. 8r. 59 l. ára ?)

Encyclopaedia, Paedagogiai —, különös tekintettel a népoktatás állapotára. Szerk. Verédy Károly. 19. 20. füzet. (Vége.) (Athenaeum. 8r. 865—912; IV, 913—959 l. Füzetje 30 kr.

Encyclopaedia, Paedagogiai—, különös tekintettel a népoktatás állapotára. Szerk. Verédy Károly. (Athenaeum. 8r. IV, 959 l. ára 5 frt)

Endrődi Sándor Költeményei 1879—1885. Új, olcsó kiadás. (Szépirod. kis könyvtár. 1. Grill K. 8r. V, 244 l. ára 50 kr.)

Énekek, Egyházi, és imádságok az evang. vallású tanuló ifjuság számára. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r 172 l. ára 35 kr.)

Énekes könyv, Köz-isteni tiszteletre rendelt. Zsoltárok és dicséretek nehány imádsággal. 53-ik kiadás. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 495 l. Kötve 80 kr.)

Énekes könyv, Közönséges isteni tiszteletre rendelt —, mely szent Dávid zsoltárain kívül magában foglal némely kiválogatott és a helvét vallástételt követő négy superintendentia által jóváhagyott énekeket, egynehány imádsággal együtt. (Hornyánszky V. 8r. 464 l. ára 40 kr.)

Eötvös József. Magyarország 1514-ben. Regény 2. köt. Második kiadás. (A magyar nemzet családi könyvtára. XLIV–XLV. köt. Ráth M. 8r VII, 388, 366 l. ára 3 frt.)

Eötvös József báró összes munkái. Beszédek. 1840—1867. 2. kiadás. (Ráth Mór. 8r. 456 l. 2 frt 40 kr.)

Eötvös József. A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. 3-ik kiadás. 3 kötet. (Ráth M. 8r. 393, 380, 464 l. ára 7 frt 40 kr.)

Eötvös József. Beszédei 1867—70. I—IV. füzet. (Ráth Mór. 8r. 1—369 l. egyes füzet ára 50 kr.)

Eötvös József összes munkái. VI. XI. kötet. Emlék és ünnepi beszédek. 2-ik bőv. kiadás. A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. 3-ik kiadás. 2-ik kötet. (Ráth Mór. 8r. 393; VI. 380 l. ára 2 frt 40 kr., 2 frt 40 kr.)

Eötvös József összes munkái. XII. kötet: A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. III. kötet. 3-ik kiadás. (Ráth Mór. 8r. IV. 464 l. ára 2 frt 60 kr.)

Eötvös József báró összes munkái. II. sorozat. XIII–XIV. kötet: Beszédek 1840. Február—1867. Márczius. 1867. Április—1870. Május. (Ráth Mór. 8r. IV, 456; VI, 369 l. ára 4 frt 30 kr.)

Eötvös József összes munkái. Második végleges teljes kiadás. 1—6. füzet: Gondolatok, 4-ik kiadás. (Ráth M. 8r. 475, IV. 1. füzetje 40 kr.)

Eötvös József összes munkái. Második sorozat. 7—18. füzet; 29—33. füzet. (Ráth M. 8r. füzetje 50 kr.)

Eötvös József összes munkái. I. kötet: Gondolatok. A hátrahagyott kéziratokból bőv. negyedik kiadás. (Ráth Mór. 8r. IV, 475 l. ára 2 frt 60 kr.)

Eötvös József összes munkái. Első sorozat: Szépirodalom, 31—33-ik füzet: A karthausi. 3—5-ik füzet. (Ráth Mór. 8r. 161—400 l. egy füzet ára 40 krajczár.)

Erdélyi János. Pályák és pálmák. Kiadja a Kisfaludy-társaság. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 503 l. ára kötve 3 frt 60 kr.)

Erényi Mór. Gyakorlati tanfolyam a német nyelv gyors, alapos és könnyű megtanulására. (Lampel R. 8r. 160 l. ára 60 kr.)

Erdődi János. A népiskolai számolástanítás módszertana. (Kassa. Szerző kiadása. 8r. 72 l. ára 60 kr.)

Erdődi János. Földrajz a népiskolák számára. V. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 72 l. ára 25 kr.)

Erdődi János. A népiskolai nyelvtanítás módjának vázlata. (Lauffer Vilmos. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Erődi Dániel. A középiskolai kérdésről. (Lampel R. 8r. 71 l. ára 50 krajczár.)

Erődi Dániel. Észrevételek Mocsáry Lajos röpiratára. (Lampel R. 8r. 36 l. ára 30 kr.)

Értekezések a természettudományok köréből. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Szerk. Szabó József. XVI. kötet. 1—6. (L. Lendl Adolf, Thanhoffer Lajos, Fodor József, Roboz Zoltán, Lenhossék Mihály, Szádeczky Gyula.)

Értekezések a történelmi tudományok köréből. A II. osztály rendeletéből szerk. Pesty Frigyes XII. kötet 9. 10. sz. XIII. 15. sz. (L. Zsilinszky Mihály, Szentkláray Jenő, Deák Farkas, Ortvay Tivadar.)

Értekezések a társadalmi tudományok köréből. Kiadja a M. T. Akadémia. A II. osztály rendeletéből szerk. Pesty Frigyes. VIII. kötet. 3—9. sz. (L. Apáthy István, Schwarz Gyula, Hajnik Imre, Tóth Lőrincz.)

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Szerkeszti Gyulai Pál. XIII. kötet. 3—12. szám. (L. Goldziher Ignácz, Ábel Jenő, Szarvas Gábor, Szily Kálmán, Budenz József, Bogisich Mihály, Télfy Iván, Pecz Vilmos.)

Értekezések a mathematikai tudományok köréből. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Szerkeszti Szabó József. XIII. kötet 1. szám. (L. Gruber Lajos.)

Értekezések, Magyar jogászegyleti. 28—32. (L. Végh Artur, Jellinek Arthur, Balogh Jenő, Galamb István, Herczegh Mihály.)

Értesitő, Mathematikai és természettudományi —. Kiadja a Magyar T. Akadémia. A III. osztály által kiküldött szerkesztő-bizottság közreműködésével szerk. König Gyula. IV. kötet 1—5, 7. füzet. (Akadémia. 8r. 1—120 185—252 l. A teljes kötet ára 3 frt.)

Eulenberg Salamon és **Bán Zsigmond.** A magyar vasuti jog. (Singer és Wolfner. 8r. II, 386 l. ára 4 frt.)

Evengelikusok, A magyarhoni ágostai hitv., négy egyházkerülete, 1886. évi október 13—15-én Budapesten tartott egyetemes egyházi közgyülésének jegyzőkönyve. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 2r. 30 l. ára.)

Évkönyv. Magyar vasuti. 1883—84. VI. évf. Szerk. Vörös László. I. rész. (Hornyánszky V. 8r. 1—640 l. és 5 táblázat. A teljes munka ára 12 forint.)

Évkönyv, Magyar statistikai. Szerk. és kiadja az országos m. kir. statisztikai hivatal. 1883. évfolyam 12. füzet. 1883. évfolyam. 2. 5. 8. 1884. évf. 1. 2.* 4. 5—6. 9. 10—11. füzet. 1885. évfolyam. 3. füzet. (Athenaeum-részvénynyomda. 4r. 21, 35, 267, 208, 34, 127, 35, 83, 127, 32, 51, 75, 33 l. ára?)

Évkönyv, Magyar statisztikai. Szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. Statistisches Jahrbuch für Ungarn. 1883. 12. 1884. 5. 6. 7. 10. 11. 1885. 3. . . . füzet. (Athenaeum nyomda. 4r. 21, 32, 83, 134, 79, 35, 127 l. ára?)

Évkönyv, Nemzetgazdasági és statisztikai. A M. T. Akadémia nemzetgazd. és stat. bizottságának megbizásából szerk. Földes Béla. III. évf. 1886. (Pallas. 8r. XVI, 512 l. ára 3 frt 20 kr.)

Evkönyve, Magyar kereskedők. Szerkeszti Kende Zsigmond. (Magyar kereskedők lapja. 8r. 142 l. ára 75 kr.)

Évkönyve, A maros-tordamegyei tanitókerület első. 1878—1886. évről. Szerk. Lénárt József. (Marosvásárhely. Csiki Lajos. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Évkönyve, A tiszántuli ev. ref. középiskolai tanáregyesület—, az 1886—87. évre. Szerkesztette Elek Lajos. (Debreczen város nyomdája. 8r. 213 l. ára?)

Évkönyve, Az aradi gazdasági egylet —, 1883—1885-ről. Szerkesztette Gaal Jenő. (Aradi gazd. egylet. 8r. 202 l. ára?)

Évkönyve, A Kölcsey-egyesület —, 1885. Szerk. Dömötör László. II. rész. (Arad. Egyesület. 8r. 59 l. ára?)

Évkönyve, A m. kir. csendőrség —, 1886. (Kolozsvár. Stein János. 8r. XCVI, 114 l. ára?)

Évkönyve, A m. kir. földtani intézet. VIII. kötet. 1—4. füzet. (L. Herbich Ferencz, Posewitz Tivadar, Počta Fülöp, Halaváts Gyula.)

Évkönyve, A tudomány- és műegyetemi olvasókör —, 1885—86. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 68 l. ára?)

Évkönyve, A magyarországi Kárpát-egyesület —, 1886. Öt melléklettel és négy ábrával. (Igló. Schmidt József nyomdája. 8r. 255 l. ára 2 frt.)

Évkönyve, A békésvármegyei régészeti és művelődéstörténelmi társulat —, 1884—85. Szerkeszti Zsilinszky Mihály. XI. kötet. (Békés-Gyula. Társulat. 8r. 189 l. három rajzzal, ára?)

Évkönyve, A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat —, 1883. junius hó 1-től 1884. decz. 31-ig. III. kötet. Szerkesztette Kun Bóbert. (Arad. Gyulai István. 8r. 106 l. ára?)

Évkönyve, Az országos régészeti és embertani társulat —, 1879—1885. (Társulat. n. 8r. 230 l. ára?)

Evkönyve, Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat. Szerkeszti Iványi István. II. évfolyam 1. 2. 5. füzet. (Zombor. Társulat. 8r. 1—64; 129—160 l. ára?)

Évkönyvei, A M. Tud. Akadémia. XVII. kötet 4-ik szám: A M. Tud. Akadémia 1886-ik évi május 9-én tartott XLVI-dik közülésének tárgyai. (Akadémia. 4r. 70 l. ára 80 kr.)

Évkönyvei, A meteorologiai és földdelejességi m. kir. központi intézet. XV. kötet. 1885. évfolyam. Jahrbücher der königl. ung. Central-Anstalt für Meteorologie etc. (Athenaeum-részvénynyomda. 4r. 210 l. ára ?)

Exner Győző. Eszmék, ötletek, gondolatok. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 86 l. ára ?)

Fábián Lajos Mór. Gyáriparunk és a kiállítás. (Debreczen város nyomdája. 8r. 52 l. ára ?)

Falkenstein Lipót. Kellő óvintézkedések a cholera ellen. (Zipser és König. 16r. 15 l. ára 10 kr.)

Falli Henrik. Ellenbirálat az osztrák-magyar monarchia irásban és képben czimű munkának technikai birálatára. (Nyitra. Szerző. 8r. 36 l. ára 25 krajczár.)

Faludi (Fuchs) János és **Szép József.** Magyar olvasókönyv nyelvtannal és magyarázatokkal a népiskolák IV. osztálya számára. Különös tekintettel a hazai történet és alkotmányra. Második jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 246 l. ára 44 kr.)

Faludi (Fuchs) János és **Szép József.** Német olvasókönyv a népiskola III. oszt. számára. Különös tekintettel a hazai történetre és alkotmánytanra. 4-ik jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 158 l. ára 40 kr.)

Faludi (Fuchs) János. Számvetési példatár. 5-ik kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 80 l. ára 20 kr.)

Faludi (Fuchs) János. Számvetési példatár. 6-ik kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 64 l. ára 18 kr.)

Faludi (Fuchs) János. Számvetési példatár. 7-ik kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 48. l. ára 15 kr.)

Fanchette. Kabinetképek. Karczolatok és apró történetek. (Robicsek Zsigmond. 8r. 160 l. ára 1 frt.)

Fazekas József. Népszerű költészet korunkhoz. Az üldözött proletárok számára. (Szerző. 8r. 78 l. ára ?)

Fáy András. A mátrai vadászat. Vigjáték 3 felvonásban. (Olcsó könyvtár. 208. Franklin-társulat. 8r. 117 l. ára 20 kr.)

Fáy Béla. A szeszadó és a mi azzal összefügg. Különlenyomat A Magyar Szesztermelők Lapja 6-ik számából. (Brózsa Ottó nyomdája. 4r. 7 l. ára ?)

Faylné Hentaller Mariska. Mesék a fonóból. Gyermek- és népmesék. Mikszáth Kálmán előszavával. (Singer és Wolfner. 8r. 195 l. ára kötve 1 frt 80 kr.)

Faylné Hentaller Mariska. Hetedhét országon túl. Kis gyermekeknek. (Singer és Wolfner. 8r. 100 l. ára kötve 1 frt.)

Faylné Hentaller Mariska. Hol volt, hol nem volt. Gyermekmesék. Mikszáth Kálmán előszavával. (Singer és Wolfner. 8r. 96 l. ára kötve 1 frt.)

Fehér Ipoly. Kisérleti természettan középiskolák felsőbb osztályai számára. I—II. fele. V. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 432 l.; a teljes munka ára 3 frt.)

Fekete Ödön. A büntető eljárás kézikönyve. I. kötet. A büntető eljárás történelmi, bölcsészeti és törvényhozási fejlődésének alapvonalai. I—II. füzet. (Zilahy Sámuel. 8r. 480 l. ára?)

Felber Arthúr. A magyar büntető törvénykönyvek (1878. V. és 1879. XL.) és az életbeléptetési törvény (1880. XXXVII.) Az indokolások nyomán indokokkal úgy a hatálybalépés óta hozott döntvényekkel s jegyzetekkel ellátva és kézikönyvűl szerkesztve. (Singer és Wolfner. 8r. VIII, 427 l. ára 3 frt 50 kr.)

Félegyházy Ágost. A budapesti árú- és értéktőzsde új áru üzleti szokásai. Általános és különös határozatok. Függelékkel. 2-ik tetemesen bővített és javított kiadás. (Pallas részv. társ. 8r. VIII, 241 l. ára 2 frt.)

Feleki Hugó. A divat befolyása az egészségre. (Singer és Wolfner. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Felvidéki István. Augustus császár mint iró és költő. (Pallas részvénynyomda. 8r. 57 l. ára?)

Fényes Dezső. Schopenhauer rendszere a természettudományok világításában. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 18 l. ára?)

Ferenczy Teréz és **Dukai Takács Judit.** (Magyar hölgyek életrajzai. 6. sz. Pozsony. Stampfel K. 8r. 12, 12 l. ára 20 kr.)

Feuillet Octáv. A halott. Regény. (Egyetemes regénytár. 9. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 159 l. Vászonkötésben ára 50 kr.)

Feuillet Octáv. Az özvegy, az utazó. Ford. Fái J. Béla. Feuillet jellemzése Bródy Sándortól. (Egyetemes regénytár. II. évf. VI. köt. Singer és Wolfner. 8r. 160 l. Vászonkötésben ára 50 kr.)

Fischer Ármin. Módszeresen kidolgozott számtan a népiskolák középosztályai és magántanulók számára. (Lampel R. n. 8r. 52 l. ára 48 kr.)

Fischer N. Magyar nyelvtan gyakorlatokkal és feladattárral. Elemi és felsőbb népiskolák számára. II. kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 108 l. ára 40 kr.)

Fittger Arthur. A boszorkány. Regényes dráma öt felvonásban. F. A. után Jankovich Gyula. (Grill K. 8r. 117 l. ára 80 kr.)

Flatt Károly (Alföldi). A nagyváradi püspök-fürdő lotos-virágai. (Nymphea thermalis DC.) (Nagyvárad. Hügel Ottó. 16r. 38 l. ára 30 kr.)

Fodor Antal. 54 éves tapasztalataim a hazai sertéstenyésztés és hizlalás terén. Második javított és tetemesen bővített kiadás. (Pécs. Szerző kiadása. 8r. 84 l. ára 2 frt.)

Fodor József. Egészségtan a középiskolák felső osztályai számára, valamint magánhasználatra. (Lampel R. 8r. 192 l. ára 1 frt 50 kr.)

Fodor József. Ujabb kisérletek erekbe fecskendezett bacteriumokkal. (Értekezések a természettudományok köréből. XVI. köt. 3. szám. Magyar Tud. Akadémia. 8r. 11 l. 10 kr.)

Fodor L. és **Wagner A.** Rajzoló planimetria a középiskolák első osztálya számára. 3. kiadás. (Nagel Bernát. 8r. 84 l., hat rajztáblával és 128 ábrával; ára 80 kr.)

Folkusházy Sándor. Egyházi ima- és énekeskönyv magyar és tót nyelven. Róm. kath. hivők számára. (Nagyszombat. Winter Zs. 8r. 209 l. ára 40 kr.)

Fonyó Pál. A kath. egyháztörténet elemei. V. kiadás. (Kalocsa. Szerző. 46 l. ára 22 kr.)

Fonyó Pál. A katholikus szertartások elemei. Néptanodáink IV. és V. osztálya, úgyszintén a polgári és felsőbb népiskolák számára főpásztori kegyes jóváhagyással. 5-ik kiadás. (Szüts és társa. 8r. 31 l. ára 13 kr.)

Forrai Soma. Szépirodalmi munkák gyorsirási mezben. A Gabelsberger-Markovits rendszere szerint. Elbeszélések. (Magyar gyorsiró egyesület. 8r. IV, 63 l. ára 60 kr.)

Földes Béla. Nemzetgazdasági és statisztikai évkönyv 1886. (Pallas részvénynyomda. 8r. 512 l. ára 3 frt 20 kr.)

Főrendiház Irományai. (Az 1884. évi szeptember 25-ére hirdetett országgyülés nyomtatványai. Hiteles kiadás. III—V. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 4r. 400, 419, 452 l. ára?)

Főrendiház Jegyzőkönyve. (Az 1884. évi szept. 25-ére hirdetett országgyülés nyomtatványai. Hiteles kiadás. II. füzet. Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 4r. 151 l. ára?)

Főrendiház Naplója. (Az 1884. évi szeptember 25-ére hirdetett országgyülés nyomtatványai. Szerkesztette Maszák Hugó. Hiteles kiadás. II. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. X, 252 l. ára?)

Fothergill Miss. A tűzpróba. Regény két kötetben. Angolból ford. Zichy Camilla. (Athenaeum. 8r. 284, 340 l. ára 2 frt.)

Fraknói Vilmos. XI. Incze pápa és Magyarország fölszabadítása a török uralom alól. A vatikáni levéltár diplomatiai irományai alapján. (Szent-István-társulat. 8r. 267 l. ára?)

Fraknói Vilmos. Pázmány Péter. 1570—1637. (Mehner V. 8r. 344 l. és 25 melléklet; ára 5 frt.)

Francillor R. E. Homokból font kötelek. Angol regény. 24 képpel. (Franklin-társulat. 8r. 245 l. ára 2 frt.)

Frary Rezső. A latin nyelv kérdése. Francziából fordította Ferenczy József. (Franklin-társulat. 8r. VI, 220 l. ára 1 frt 50 kr.)

Friedrich. Mártha, vagy a richmondi vásár. Regényes víg opera 4 felvonásban. Ford. Szerdahelyi. Zenéjét szerzé Flotow. (A m. kir. operaház könyvtára. 18. Pfeifer F. 8r. 52 l. ára 25 kr.)

Függelék a véderő törvényekhez. 1883 : IX. t.-cz. A hadmentességi díjról szóló 1880 : XXVII. t.-cz. módosításáról . . . stb. (Ráth M. 8r. 5, 27, 51, 56 l. ára 90 kr.)

Füredi Ignácz. Hazai és általános földrajz. Népiskolai használatra. 12. kiadás. (Grill Károly. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Füzesséry Bertalan. A nagy franczia forradalom. Történeti tragédia 5 felvonásban. (Kassa. Szerző. 32r. 266 l. ára?)

Füzetek, Havi. II. évfolyam, 7—12. szám. Magyarország helységnévtára két kötetben. Szerkesztette Dvorzsák János. (Havi füzetek kiadóhivatala. 8r. 619 l. ára 10 frt.)

Fűzetek, Havi. Dvorzsák János kiadása. IV. évfolyam. 7—12. szám. V. évf. 1—12, VI. évfolyam 7—12, VII. évf. 6—9, IX. évf. 1. szám. (L. Ihász Gilbert, Vátzy János, Ott György, Imák.)

Gaál Jenő. A világgazdaság és a culturai egység fejlődéséről. (Arad. Réthy L. és fia nyomdája. 8r. 23 l. ára ?)

Gaal Mózes. Az utolsó lantos. Regényes korrajz. (Szünidei könyvtár. 1—2. Révai testv. 16r. 1—119 l. füzetje 20 kr.)

Gaal V. Karolina. Valeria. Eredeti regény. (Méhner V. 8r. 192 l. ára 30 kr.)

Gabányi Árpád. Két vén gyerek. Regény. (Pallas-könyvtár. 2. kötet. Pallas részvénynyomda. 8r. 171 l. ára 60 kr.)

Galamb István. Az örökség birtokbavételének főelve a magánjogi törvénytervezetben. (Magyar jogászegyleti értekezések. XXXI. Franklin-társ. nyomdája. 8r. 22 l. ára ?)

Gálffy Ignácz. Azok a nehéz idők. Történeti regény. I—II. kötet. (Miskolcz. Forster R. nyomdája. 8r. 228, 218 l. ára 2 frt.)

Ganghoffer Lajos. Scarpa Rachel. Regény. Ford. Kondor Lajos. (Méhner V. 8r. 208 l. ára 30 kr.)

Garay János összes munkái. Teljes kiadás. Sajtó alá rendezte jegyzetekkel és életrajzzal kisérte Ferenczy József. I—IV. kötet. (Méhner Vilmos. 8r. 360, LXIV; 476, 520, 355 l. ára ?)

Garay János összes munkái. Teljes kiadás. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel kisérte Ferenczy József. 1—10, füzet. (Méhner V. 8r. I. kötet. 360, XXXIII—LXIV, II. kötet, 1—208 l.; füzetje 35 kr.)

Gavrilović Bogdán. Az egyértékű analytikus függvények előállításairól. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 36 l. ára ?)

Gazdacongressus, A Budapesten 1885. október 3—7-én megtartott nemzetközi —, jegyzőkönyve. (Orsz. magyar gazd. egyesület. 8r. 243 l. ára ?)

Gelich Rikhárd. Magyarország függetlenségi harcza 1848—49-ben. 19—22. füzet. (Történelmi könyvtár. Aigner Lajos. 8r. 113—352 l.; egyes füzet ára 40 kr.)

Gelléri Mór. Mágnás és iparos. Alkalmi üdvözlet a fővárosi iparoskör 1879. évi márczius 7. estélyén új tiszteletbeli tagja Zichy Jenő gróf tiszteletére. II. kiadás. (Pallas részvény-nyomda. 8r. 29 l. ára ?)

Génin. Egy valódi hős. Elbeszélés az ifjúság számára. Jutányos kiadás. (Révai testvérek. 8r. 130 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gerő Károly. Tunikás leányok. Népszinmű a fővárosi életből, dallal és tánczczal 3 felvonásban. (Népszinház műsora. 15. Nagel O. 8r. 82 l. ára 60 kr.)

Gerő Károly. Turi Borcsa. Eredeti népszinmű 3 felvonásban. Zenéjét szerzé Erkel Elek. (Népszinház műsora. 18. Nagel O. 8r. 76 l. ára 60 kr.)

Gervinus G. G. Bevezetés a tizenkilenczedik század történetébe. Németből ford. Rózsaági Antal. (Olcsó könyvtár. 197. sz. Franklin-társulat. 16r. 277 l. ára 50 kr.)

Ghislanzoni Antal. Aida. Dalmű. Olaszból ford. Ormai Ferencz. Zenéjét szerzé Verdi G. (A m. kir. operaház könyvtára. 12. sz. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 36 l. ára 25 kr.)

Gibbon Edvárd. A római birodalom hanyatlásának és bukásának története. Az angol eredetiből átdolgozta Hegyessy Kálmán. Olcsóbb kiadás. (Nagel O. 8r. I. köt. XXI, 303, III; II. köt. 331, IV l. ára 3 frt 60 kr.)

Gide Pál. A nők joga. Tanulmány a nő magánjogi helyzetéről a régi s újkorban. Ford. Tóth Lőrincz. I—II. köt. (M. Tud. Akadémia. 8r. 390, 408 l.; ára a két kötetnek 4 frt 80 kr.)

Gilbert W. A. Mikádó vagy Titipu városa. Legujabb operette dalai. Angolból ford. Rákosi Jenő. (Nádor Kálmán. 8r. 8 l. ára ?)

Gloria in excelsis! Simor János esztergomi érseknek aranymiséjére. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és Vidéke» nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Góbi Imre. Magyar irálytan. A stilisztika első része. A gymnasiumok és reáliskolák IV. osztálya számára. (Franklin-társulat. 8r. IV, 158 lap, ára 80 kr.)

Goethe. Berlichingeni Gottfried a vaskezű dramatizált története. Fordította Balla Mihály. (Olcsó könyvtár. 200. szám. Franklin-társulat. 8r. 274 l. ára 50 kr.)

Goethe. Faust. Ford. Komáromy Andor. (Aigner Lajos. 8r. 234 l. ára 2 frt 40 kr.)

Goldziher Ignácz. Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIII. köt. 3. szám. M. Tud. Akadémia. 8r. 72 l. ára 40 kr.)

Goll János. Iskolai dalfűzér Galin-Paris-Chevé-féle tanmód szerint. Elemi iskolák számára. II. füzet. (Kókai Lajos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Goll János. Elemi énektan. Chevé elemi énektana után fordította és átdolgozta. I. rész. 2. füzet. II. rész 2. füzet. (Kókai Lajos. 8r. 48, 16 l. ára 30, 15 kr.)

Gonzales Manuel Fernandez y. Egy csontváz elbeszélése. Regény. Ford. Péterffy István. (Egyetemes regénytár. 17. köt. Singer és Wolfner. 8r. 155 l. Vászonkötésben ára 50 kr.)

Gothard Jenő. Az újabbkori csillagászat módszerei és megfigyelésmódjai. (Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. 53. szám. K. m. természettudományi társulat. 8r. 29 l. 21 rajzzal, ára 45 kr.)

Götsch József. Gyakorlati számtan felső nép-, alsófokú kereskedelmi- és ipariskolák, valamint a polgári- és középiskolák alsóbb osztályai és a magánhasználat számára. Számos feladványokkal. II. köt. (Kecskemét. Scheiber J. 8r. 92 l. ára 60 kr.)

Götsch József. Gyakorlati számtan polgári- és felső leányiskolák számára. Számos gyakorlati feladványokkal. A miniszteri tanterv alapján. II. rész. A III. és IV. oszt. számára. (Kecskemét. Scheiber J. 8r. 92 l. ára 60 kr.)

Gozsdu Elek. Tantalus. Kilencz elbeszélés. (Aigner Lajos. 8r. 270 l. ára 2 frt.)

Gönczy Pál. Utasítás a földgömb és a tellurium használatára népiskolai tanítók számára. 3. kiadás. (M. k. egyetemi nyomda. 8r. 126 l. ára ?)

Görgey István ifj. Német-magyar vasuti szakszótár. (Aigner L. 8r. XV, 621 l. ára 7 frt.)

Görgei István. Német-magyar vasuti szakszótár. 12—19. füzet. (Aigner Lajos. 8r. 353—621. XI l. egyes füzet ára 32 kr.)

Gracza György. A halál örűltjei. Regény. (Lampel R. 8r. 148 l. ára 1 forint.)

Graf Jakab. Német nyelvtan és gyakorlókönyv polgári iskolák és középtanodák számára. IV. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 179 l. ára 80 kr.)

Grangé Jenő és **Bernard Viktor.** Már alszik. Vígjáték. Fordította Szerdahelyi Kálmán. (A nemzeti szinház könyvtára. 15. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 24 l. ára 40 kr.)

Gregorovius. Lucrezia Borgia. Egykorú okiratok és levelezések nyomán. Szerző engedélyével a fordítást megkezdette Márkus Miklós, bevégezte Feleki József. 1—3. füzet. (Ráth M. 8r. 1—455 l. ára 80 kr.)

Gregorovius. Borgia Lucrezia. Egykorú okiratok és levelezések nyomán. Fordították Márkus Miklós és Feleki József. (Ráth Mór. 8r. 455 l. ára 2 frt 60 krajczár.)

Gregorovius Ferdinánd. A pápák síremlékei. Németből fordította Hegedűs István. (Olcsó könyvtár. 204. szám. Franklin-társulat. 8r. 184 l. ára 30 kr.)

Greguss Ágost. A balladáról és egyéb tanulmányok. Kiadja a Kisfaludy-társaság. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 576 l. ára 2 frt 50 kr.)

Greguss Ágost. A balladáról. A Kisfaludy-társaság által 1864-ben jutalmazott pályamű. Harmadik jav. kiadás. (Olcsó könyvtár. 213. Franklin-társulat. 8r. 191 l. ára 40 kr.

Gréville Henry. Kleopátra. Regény. Fordította Fái J. Béla. (Pallas-könyvtár. 7—8. kötet. Pallas-részvénynyomda. 8r. 305 l. ára 1 frt.)

Griffiths Arthur. A 99-es. Regény. Angolból Szigethyné Szalay Erzsi. (Pallaskönyvtár. II. kötet 10. szám. Pallasnyomda. 8r. 213 l. ára 60 kr.)

Grosschmid Gábor. Történelmi tanulmányok. I. füzet. Az utolsó Kray báró a szerbek között. A szerb vajdaság keletkezése. Megjelent Bácsbodrogh vm. történelmi társulata évkönyvének 1886. évi IV—V. füzetében. (Zombor. Bittermann Nándor nyomdája. 8r. 71 l. ára ?)

Gruber József. Innen-onnan. (Egy csapat elbeszélés.) (Szolnok. Szerző. ára 1 frt.)

Gruber Lajos. A földnehézség meghatározása Budapesten 1885-ben. (Értekezések a mathematikai tudományok köréből. XIII. kötet 1. sz. M. T. Akadémia. 8r. 58 l. négy táblával, ára 60 kr.)

Gruner Lajos. A lónak eredete, fejlődése és mivelődési története. Hippologiai tanulmány. Ujabb adatok felhasználásával. (Bécs. Frick Vilmos. 8r. 60 l. ára 80 kr.)

Grünwald Béla. A közigazgatás rendszere. Népességügy. Közegészségügy. Rendészet. Népiskolai oktatás. Sajtó. Szinházak. Műemlékek. A fennálló

törvényekből és rendeletekből rendszeresen összeállította G. B. Második bőv. és jav. kiadás. (Ráth Mór. 8r. VII, 488 l. ára 3 frt.)

Grünzweig Adolf. Templomi énekek a «Muszaf» és «Minchach» istentiszteletre a zsidó ifjuságnak szentelve. (Arad. ifj. Klein Mór. 8r. 18 l. ára?)

Guttmann József. Bibliai történet izraelita népiskolák számára. (Nyiregyháza. Ferenczi M. 8r. 50 l. Papirkötésben ára 30 kr.)

Gyémántország. Tündérmesék. (Singer és Wolfner. 8r. 112 l. ára kötve 1 frt.)

Gyermek. Milyen legyen a —. Képeskönyv a kedves kicsinyek számára. Szép versecskékkel. 2-ik kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 8 l. képekkel, ára kötve 80 kr.)

Gyomai Zsigmond. Álmok. Költemények és rajzok. (Grimm Gusztáv. 8r. 101 l. ára 1 frt 60 kr.)

Gyöngyök. Novellák. Németből ford. T. B. (Aigner L. 8r. 167 l. ára 1 forint.)

Győrffy Iván. Tréfás versek. Humorgyöngyök gyüjteménye. II. kiadás. (Kis Nemzeti Múzeum. 20. kötet. Franklin-társulat. 8r. 287 l. ára 50 kr.)

Győrffy Iván népiskolai képes tankönyvei. 1—4. szám. Tartalom: 1. sz. Földrajzi könyvecske 17-ik kiadás. 2. sz. Magyarország történelme rövid kivonatban 12-ik lenyomat. 3. sz. Természetrajz. 10-ik lenyomat. 4. sz. Természettan. 3-ik kiadás. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 42, 35, 39, 44 l. ára egy számnak 10 kr.)

Győrffy Lajos. Az esztergomi bazilika története és leirása. A régi vár és főszékes egyházak története, Esztergom egyéb nevezetességeinek leirásával. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 51 l. egy fényképpel; ára 30 kr.)

György Aladár. Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. I. rész. (Orsz. m. k. statisztikai hivatal. 4r. 401 l. ára?)

Györik Márton. Magyarország érmei. A pozsonyi ágost. hitv. evang. lyceum Schimkó Dániel-féle éremgyűjteményéből. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 105 l. ára 40 kr.)

Győry Vilmos elbeszélései. I. köt. (Aurora-könyvtár. I. Aurora. 8r. VIII, 282 l. Az I. és II. kötet ára 3 frt 60 kr.)

Győry Vilmos egyházi beszédei. Rendezte Radnai Rezső. I. kötet. (Kókai Lajos. 8r. II, 236 l. ára 1 frt 80 kr.)

Győry Vilmos költeményei. Sajtó alá rendezték Almásy Balogh Tihamér, Berczik Árpád, Dalmady Győző és Radnai Rezső. (Örökösök. 8r. VII, 441 l. és arczkép; ára 2 frt.)

Gyújtó Izabella F.-né. A multak árnyai. Regény. 1—4. füz. (Magyar szalonkönyvtár 74., 76., 78., 80. füzet. Révai testv. 8r. I. köt. 1—90 l.; füzetje 20 kr.)

Gyújtó Izabella F.-né. A multak árnyai. Regény. 2 kötet. (Salonkönyvtár. XIV—XV. Révai testv. 8r. 190, 150 l. Kötetje kötve 80 kr.)

Gyulay Béla. Ipariskolai olvasókönyv. Az elsőfokú ipariskolák II. évfolyama számára. (Lampel R. 8r. 144 l. ára 50 kr.)

Gyulay Béla. Ipariskolai olvasókönyv. Az elsőfoku ipariskolák III. évfolyama számára. (Lampel R. 8r. 152 l. ára 44 kr.)

Gyulay Béla. Alsófoku kereskedelmi iskolák olvasókönyve. I. rész. Az I. osztály számára. (Lampel R. 8r. II, 131 l. ára 60 kr.)

Gyulay Béla. Alsófoku kereskedelmi iskolák olvasókönyve. II. rész. A II. osztály számára. (Lampel R. 8r. 121 l. ára 60 kr.)

Gyulay Béla. Magyar nyelvtan olvasmányokkal és feladványokkal. A közép- és polgári iskolák I—II. oszt. számára. VII. kiadás. (Pfeifer N. 8r. 160 l. ára ?)

Gyulay Béla. Irodalomismertető. A költői és prózai műfajok ismertetése, elmélete s irodalma korok szerint rendezett olvasmányok alapján. A polgári fiú- és leányiskolák számára. III. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 287 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gyurátz Ferencz. A szabadkőmüvességről. (Pápán. Wajdits Károly. 8r. 56 l. ára 36 kr.)

Gyurits Antal. Budavár visszafoglalása 1686. Olasz nyelven irt eredeti kútfő után. (Révai testvérek. 8r. XVI, 103 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gyűjteménye, Az 1885. évi törvények. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. (Ifj. Nágel Ottó. 8r. XV, 291 l. ára 1 frt 25 kr.)

Gyűjteménye, Az 1885. évi törvények. (Ifj. Nágel Ottó. 16r. XXIV, 474 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gyűjteménye, Az 1886. évi törvények. I. füzet. I—VII. t.-cz. (Singer és Wolfner. 8r. 1—64 l. ára 40 kr.)

Gyűjteménye, Az 1886. évi törvények. II. füzet. VIII—XXIII. t.-cz. (Singer és Wolfner. 8r. 65—288 l. ára 1 frt 40 kr.)

Gyűjteménye, Az 1886. évi törvények. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. I. füzet. I—VII. tcz. (Nagel O. 8r. 1—122 l. ára 40 kr.)

Gyűjteménye, Az 1886. évi törvények. II. füz. VIII—XXIX. t.-cz. (ifj. Nagel O. 16r. 159—758 l. ára 1 frt 60 kr.)

Gyűjteménye, Az 1886. évi törvények. II. füzet. VIII—XXIX. t.-cz. (ifj. Nagel O. 8r. 113—474 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gyűjteménye, 1886. évi törvények. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. I. füzet. I—VI. t.-cz. (Lampel R. 16r. 1—80 l. ára 30 kr.)

Gyűjteménye, 1886. évi törvények. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. II. füz. VI—X. t.-cz. (Lampel R. 16r. 81—192 l. ára 40 kr.)

Gyűjteménye, Jogi ismétlő könyvek. VIII: Justus. Magyar közjog. Kérdések és feleletekben. Második jav. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 121 l. ára 80 kr.)

Gyűjteménye, Az igazságügyre vonatkozó rendeletek. 1885. évi folyam. (Ráth M. 8r. VI, 54 l. ára 40 kr.)

Gyűjteménye, A budapesti kir. itélőtábla elvi jelentőségü büntetőjogi határozatainak hivatalos. I. füzet. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 144 l. ára ?)

Gyűjteménye, Görög és latin remekírók. Magyar jegyzetekkel iskolai használatra. (L. C. J. Caesar, M. T. Cicero, Vergilius.)

Gyűjteménye, Népszerű természettudományi előadások. 52—55. füz. (L. Örley László, Gothard Jenő, Konkoly Miklós, Chyzer Kornél.)

Gyürky Ödön. Salamon magyar király. (Történelmi könyvtár. 80. füz. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 79 l. 40 kr.)

Hadsereg, A, úgynevezett «szelleméről». (Arad. Széchenyi-nyomda. 8r. 46 l. ára 20 kr.)

Hadsereget, Önálló magyar. Röpirat. (Pallas részvény-nyomda. 8r. 26 l. ára ?)

Hajnik Imre. Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. VIII. köt. 5. sz. M. Tud. Akadémia. 8r. 40 l. ára 20 kr.)

Hajnóczy. Csicsóné. Elbeszélés. (Jó könyvek a magyar nép számára. 45. sz. Révai testvérek. 8r. 24 l. két képpel ára 5 kr.)

Halász Ignácz. Svéd-lapp nyelv. I. Lule- és Pite-Lappmarki nyelvtudományok és szótár. Gyűjtötte és fordította H. J. Külön lenyomat a nyelvtudományi közlemények XIX. kötetéből. (L. Ugor-füzetek. M. Tud. Akadémia. 8r. 264. ára 1 frt 60 kr.)

Halász Nándor. Oktató-nevelő-mulattató elbeszélések a Talmudból és Midrásból, valamint a zsidók történetéből. A serdültebb izraelita ifjúság és a nép számára. I. r. (Dobrowsky és Franke. 8r. 79 l. ára 40 kr.)

Halaváts Gyula. Őslénytani adatok Délmagyarország neogén korú üledékei faunájának ismeretéhez. (Második közlemény.) Két fénynyomatu táblával. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. köt. 4. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 119—135 l. ára 25 kr.)

Halfer József. A könyvkötői márványozás. Magyarra átdolgozta Szőllősy Mihály. (Fordító. 8r. 74 l. ára 50 kr.)

Haller Károly polgármester évi jelentése Kolozsvár város igazgatásáról 1885. évben. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8r. 56 l. ára ?)

Hamilton Aidé. Az úri körökben. Regény. Angolból ford. Fái J. Béla. (Egyetemes regénytár. 18. Singer és Wolfner. 8r. 148 l. Vászonkötésben ára 50 kr.)

Hampel József. A bronzkor emlékei Magyarhonban. I. rész. Képes atlasz. 127 tábla 1300 képpel. (Országos régészeti és embertani társulat. 4r. 16 l. ára ?)

Hamvai Sándor. Apró emberek. (Szilágy-Somlyó. Szerző. Ára 1 frt.)

Hangok, Ébresztő —, műveltebb kath. körök számára. Szerkeszti Zimándy Ignácz. — 1886. évf. (Hunyadi Mátyás-nyomda. 8r. 100 l. ára ?)

Hanzély Ferencz. Kereskedelmi irálytan és levelező, egybekötve kereskedelmi- és magán-ügyiratokkal. 3-ik jav. kiadás. (Franklin-társulat 8r. XXXI, 504 l. ára 2 frt 40 kr.)

Haraszti Gyula. A franczia költészet ismertetése. Olvasókönyv középiskoláknak. (Hornyánszky Viktor. 8r. VIII. 246 l. ára 1 frt 80 kr.)

Haraszti Gyula. A naturalista regényről. (Magyar Akadémia. 8r. 410 l. ára 2 frt 50 kr.)

Harczászat a magyar kir. honvédségi Ludovika akadémiai szab. áll. tisztképző és az egyévi önkéntesi tanfolyam számára. I. rész. Elemi harczászat. (Légrády testvérek. 8r. 63 l. ára ?)

Harmath Luiza. Egy kis darab a nagy világból. Elbeszélések. (Kolozsvár. Szerző kiadása. 8r. 187 l. ára 1 frt.)

Hátsek Ignácz. A magyar sz. korona országainak térképe az uj megyei beosztás tekintetbe vételével az 1876. XXXIII. 1880. LV. és az 1881. LXIV. törvényczikk alapján. Arány 1: 2,000,000. (Lampel R. 1 l. ára 20 kr.)

Hazslinszky Frigyes. Magyarhon és társországainak szabályos discomycetjei. (Mathem. és természettud. közlemények. XXI. kötet 3. szám. Magyar Tudom. Akadémia. 8r. 177—287 l. 12 táblával, ára 1 frt 20 kr.)

Hegedüs Ferencz. A gyorsirás gyakorlati tankönyve. A Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint tanodai és magánhasználatra. 2-ik jav. kiadás. Levelező rész. (Nagel O. 8r. 15, 56 l. ára 60 kr.)

Hegedüs Ferencz. A vita- és parlament-irás gyakorlati tankönyve. A Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint tanodai és magánhasználatra. 2-ik jav. kiadás. (Nagel O. 8r. 19, 31 l. ára 50 kr.)

Hegyfoky Kabos. A május havi meteorológiai viszonyok Magyarországon. Die meteorologischen Verhältnisse des Monates Mai in Ungarn. (K. m. természettudományi társulat. 4r. 204 l. ára 2 frt 50 kr.)

Heinrich Gusztáv A német irodalom története. I. kötet. (Magyar T. Akadémia. 8r. 576 l. ára 3 frt 50 kr.)

Heinrich Károly. Anyaggyüjtemény a német nyelv tanításához. II. rész. Gyakorlókönyv 1. Költői és prózai olvasmányokkal. (Kókai Lajos. 8r. 224. l. ára 1 frt 50 kr.)

Heinrich Károly. Anyaggyüjtemény a német nyelv tanításához. Középiskolai használatra. III. rész. Gyakorlókönyv. 2. Költői és prózai olvasmányokkal. (Kókai L. 8r. 148 l. ára 1 frt 50 kr.)

Helikon, Magyar. Jeles férfiak életrajzai. Szerkeszti Zólyomi Lajos. 1. füzet. Sujánszky Antal írta Komlóssy Ferencz. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Hellebrant Árpád. A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában levő ősnyomtatványok jegyzéke. Catalogus librorum saeculo XV° impressorum, quotquot in bibliotheca academiae litterarum hungaricae asservantur. (Magyar Akadémia. 8r. XIII. 379 l. ára 2 frt.)

Heller Ágost. A természettan elemei. A reáliskola III. osztálya számára. Számos a szöveg közé nyomott ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. II. 164 l. ára 1 frt.)

Heller Ágost. Physikai földrajz a gymnasium III. osztálya számára. Geografia fisica etc. Traduzione italiana di Riegler e Pizzetti. (Magyar kir. egyetemi nyomda. 8r. 211 l. ára ?)

Heller Ágost. A kir. magyar természettudományi-társulat könyveinek czímjegyzéke. II. füzet. (1877—1885.) (Természettudományi-társulat. 8r. 180 l. ára ?)

Helységnévtára, Az erdélyi részek —. A legújabb közigazgatási, törvényszéki, telekkönyvi, pénzügyi, illetékkirovási, adófelügyelői és adóhivatali, valamint postai beosztás szerint közhivatalok és magánosok használatára összeállította Benedek Lajos. Az erdélyi részek posta- és vasút-hálózatának térképével. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 245 l. és 1 térkép; ára 2 frt.)

Hensch Árpád. Az okszerű talajmivelés elmélete és gyakorlata. A kir. magyar természettudományi társulat megbizásából. 117 rajzzal. (Kilián Fr. 8r. XII, 279 l. ára 2 frt.)

Hentaller Lajos. Politikusaink pongyolában. Tollrajzok a képviselőházból. (Kókai Lajos. 8r. 147 l. ára 1 frt 20 kr.)

Herbich Ferencz. Paleontologiai tanulmányok az erdélyi érczhegység mészkőszírtjeiről. (A magyar kir. földtani intézet évkönyve, VIII. kötet. 1 füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 53 l. 21 táblával, ára 1 frt 60 kr.)

Herczegh Mihály. A polgári biróságok szervezése. (Magyar jogászegyleti értekezések. 32. sz. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Herkules könyvtár. VI. VII. (L. Porzsolt Kálmán, Porzsolt Lajos.)

Herodotos, Szemelvények, művéből. Kiadja és jegyzetekkel ellátta Dávid István. II. kiadás. (Görög és római remekirók isk. könyvtára. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 133 l. két térképpel, ára 80 kr.)

Higginson W. Tamás, Az észak-amerikai egyesült államok. Angolból. II. rész. A szabadságharcz 1875. (Történeti kézikönyvek. XII. Athenaeum. 8r. 133 l. ára 70 kr.)

Hirka Antal. Értekezés az egyenes irányú mozgásról. (Fanda József nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Hirka Antal. Értekezés a tétlenségi momentumról. (Fanda József nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Hirschler (Szarvasi) Arnold. Miért és hogyan kell népszerűbbé tenni hazánkban az iskolai takarékpénztárak intézményét? (Szerző. 8r. 101 l. ára 60 krajczár.)

Hivatal, Vasuti központi leszámoló, Budapesten. A felügyelő bizottság évi jelentése 1885. közigazgatási évre. Rechenschaftsbericht etc. (Légrády testvérek nyomdája. 4r. 35 l. ára ?)

Hlavács Samu. Lucski gyógyfürdőnek rövid vázlata. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Hochmuth-Szép. Mózesi hit- és erkölcstan az elemi és felső népiskolák számára. (Franklin-társulat. 8r. 91 l. ára kötve 30 kr.)

Hochmuth Ábrahám. Beszéd a veszprémi izr. templomban bevezetett orgona felavatása alkalmával márczius 6-án. (Athenaeum részvény-társ. 8r. 11 l. ára 10 kr.)

Hoffmann Ferencz. Vidor Ferkó. Loango. Próbák. Elbeszélés az ifjúság számára. Forditotta Kún Béla. IV. Magyar kiadás. (Athenaeum. 110, 100, 112 l. 4—4 aczélmetszettel, egyes füzet ára 50 kr.)

Hoffmann Ferencz. A milliomos. Elbeszélés az ifjuság számára. IV. magyar kiadás. (Athenaeum. 8r. 124 l. négy aczélmetszettel; ára 50 kr.)

Hoffmann Ferencz. 100 kis történet jó kis gyermekek számára. VI. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 159 l. ára ?)

Hoffmann Ferencz. Néger-élet. Elbeszélés. Fordította Birly Paulina. (Ifjuság könyvtára. 19. Lampel Róbert. 8r. 132 l. négy aczélmetszettel; ára 50 kr.)

Hoffmann Mór. Magyar nyelvtan. A közép- és polgári iskolák I—II. osztály számára. (Franklin-társulat. 8r. 126 l. ára 50 kr.)

Hoffmann Mór. Német nyelvtan és olvasókönyv fordítási gyakorlatokkal és feladattárral középtanodai és polgári iskolák használatra. I. rész. V. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 160 l. ára 60 kr.)

Hoffmann Mór. A népiskolai tananyag reviziója a Herbart-Ziller-rendszer tükrében. Vonatkozással Radó Vilmos tanárnak a «népiskolai tananyag revisiójá»-ról a «Paedagogiai társaságban» tartott felolvasására. (Aigner L. 8r. 25 l. ára 30 kr.)

Holbesz József. A congrua vagy az alsóbb papság helyzetének javítása. (Röpirat.) Szerző tulajdona. (Révai testv. 8r. 31 l. ára 50 kr.)

Holczer József. A soproni magyar kereskedelmi kör jelentése az 1885—86. évről. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 23 l. ára?)

Hollandi, A bolygó, — vagy: a hajósok réme. Regény. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 277 l. ára?)

Hollósy Jusztinián. Emlékbeszéd Kruesz Károly Krizosztom felett. (A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. III. kötet. 10. szám. Akadémia. 8r. 20 l. egy arczképpel; ára 20 kr.)

Homeros Iliása. 3-ik füzet. Ford. és magyarázta Kempf József. (Tanulók könyvtára. 40. Pozsony. Stampfel K. 16r. 179—192 l. ára 30 kr.)

Homeros Iliása. Bő szemelvényekben kiadta és bevezetésekkel ellátta Csengeri János. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. LXXX, 260 l. ára 1 frt 60 kr.)

Homeros Odysseája. Bő szemelvényekben kiadta és bevezetésekkel ellátta Csengeri János. (Görög és római remekirók iskolai könyvtára. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 215 l. 1 frt 40 kr.)

Homolka József. Budapest főváros kézi térképe. 1 : 10,000 mértékü. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 32 l. szöveg ára 50 kr. Vászonkötésben 70 kr.)

Horatius Flaccus ódái. Latinul és magyarul. Ford. Barna Ignácz. Második kiadás. (Révai testv. 8r. 255 l. ára 1 frt 80 kr.)

Horovitz Lipót. Egy karácsonéj az első században. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 23 l. ára?)

Horváth Géza. Jelentés az országos phylloxera-kisérleti állomás 1885. évi működéséről. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 80 l. ára?)

Horváth Géza. A magyarországi Psyllidákról. (Mathem. és természettudományi közlemények. XXI. köt. 4. szám. Magyar Tud. Akadémia. 8r. 291—320 l. ára 20 kr.)

Horváth Gyula. Particularismus. (Pallas részvénynyomda. 8r. 114 l. ára 80 kr.)

Horváth Ignácz és **Kálmán Károly**. Általános népiskolai földrajz, különös tekintettel Tolnamegyére. A miniszteri tanterv alapján. A népiskolák III.,

IV., V. és VI. osztályai számára. (Szegszárd. Krammer V. 8r. 81 l. Papirkötésben 30 kr.)

Horváth Mihály. Huszonöt év Magyarország történelméből. 1823—1848. I. kötet. (Ráth Mór. 8r. XVI, 461 l. ára 3 frt 50 kr.)

Horváth Mihály. Huszonöt év Magyarország történelméből. 1823—1848. Harmadik jav. kiadás. 1. III. kötet. 2—20. füzet. (Ráth Mór. 8r. 97—461, XVI; 1—466, 1—508. VII. l. egy füzet ára 50 kr.)

Horváth Miklós. A métely-hintők. Eredeti regény. (Mehner V. 8r. 222 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Horváth Sándor. Ki láthatja meg isten országát? Egyházi beszéd 1886. január 31. Bogláron. (Athenaeum részvény-nyomda. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Hölgyek, Magyar, életrajzai. Szerk. Endrődi Sándor. Kiadja Stampfel Károly Pozsonyban. 3—10. füzet. Széchy Mária, Szilágyi Erzsébet. Újfalvi Krisztina, Rozgonyi Cecilia, Bethlen Kata, Ferenczy Teréz, Dukai Takács Judith, Dobó Klára, Déryné Róza. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 24, 12, 12, 12, 12, 12, 14, 22 l. egyes füzet ára 20 kr.)

Hugh Conway. Beatrice házassága. Regény. 2 kötetben. (Singer és Wolfner. 8r. 158, 159 l. ára 2 frt.)

Hugh Conway. (F. J. Fargus) A hó titka. Regény. Fordította Fái J. Béla. (Pallaskönyvtár. 4. kötet. Pallas részvény-nyomda. 8r. 235 l. ára 60 kr.)

Hugh Conway. Élő halott. I. II. kötet. (Egyetemes regénytár. II. évf. 3. 4. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 159 l. Vászonkötésben kötetje 50 kr.)

Hugh Conway. Viola. Regény. (Pallas-könyvtár. 10. 11. kötet. Pallas részvénynyomda. 8r. 190, 190 l. egy kötet ára 60 kr.)

Hume Dávid közgazdasági tanulmányai. Angolból ford. Kőrösi József. Előszóval Kautz Gyulától. (Nemzetgazdasági irók tára. I. kötet. Pallas részv.-nyomda. 8r. XV. 258 l. ára 1 frt 80 kr.)

Hunfalvy János. Egyetemes földrajza. II. kötet. A magyar birodalom földrajza különös tekintettel a néprajzi viszonyokra. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. VIII, 888 l. ára 5 frt.)

Huszár Károly. Őrangyal. Énekes imakönyv a katholikus ifjuság használatára. 7-ik kiadás. (Székesfehérvár. Klökner P. 8r. VIII. 265 l. Papirkötésben ára 40 kr.)

Huszár Károly. Erzsébet, vagyis a házasság. Elbeszélés a keresztény ifjuság és nép számára. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8r. 107 l. ára 35 kr.)

Hüberth Károly. A póstaintézet Magyarországon. Keletkezése, fejlődése és működése napjainkig. 1-ső füzet. Szerző sajátja. (Kőszeg. Leitner-féle könyvkereskedés. 8r. 1—64 l. A teljes munka 1 frt 80 kr.)

Időtöltése, Jó gyermekek. Magyarázó versekkel kisért 40 szinnyomatú képben föltüntetve. (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. 2 lap szöveg és 8 lap, kép; ára kötve 80 kr.)

Ifjuság, Az, öröme. Mulattató és tanulságos ifjusági olvasmányok kath. fiu- és leánygyermekek számára. (Szent-István-társulat. 8r. 251 l. ára?)

Ihász Gábor magyar nyelvtana középiskolák használatára, 25-ik kiadás. Sajtó alá rendezte Barbarics Róbert. (Lampel R. 8r. II. 238 l. ára 1 frt.)

Ihász Gilbert. Szellemi kincstár. II—V. kötet. (Havi Füzetek. IV. évf. 7—12., V. évf. 1—12., VI. évf. 7—12. szám. Dvorzsák János. 8r. 799, 799. 799, 603 l. ára kötetenként 5 frt.)

Ihering Rudolf. Magánjogi esetek. Magyarította dr. Schwarz Gusztáv. (Franklin-társulat. 8r, II, 179 l. ára 1 frt 20 kr.)

Illeték-szabályzat a m. kir. honvédség számára. I. rész. Békeilletékek. (Grill Károly. n. 8r. XIX. 220 l. ára 60 kr.)

Illeték-szabályzat a m. kir. honvédség számára. II. rész. Mozgosítási illetékek. (Grill Károly. n. 8r. XI. 94 l. ára 30 kr.)

Ilosvai Selymes Péter. A hírneves Tholdi Miklósnak jeles cselekedeteiről és bajnokságáról való historia. Bevezette és jegyzetekkel kisérte Szilády Áron. (Olcsó könyvtár. 203. sz. Franklin-társulat. 16r. 107. l. ára 20 krajczár.)

Imák kath. nevelőintézetekbeli növendékek használatára. (Temesvárott Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 15. 34 l. ára ?)

Imák és énekek egyházhatóságilag jóváhagyott munkákból. (Havi füzetek. IX. évf. 1. szám. Dvorzsák János. 8r. 133 l. 20 kr.)

Imakönyv szombat- és ünnepnapi istentiszteletre a pesti izraelita hitközség ifjusági templomában. (Zilahy Sámuel. 8r. 384 l. ára ?)

Intézet, A magyar kir. földtani, évi jelentése 1885-ről. (Franklin-társulat. 8r. 208 l. ára ?)

Iparos. Miképen lehetne segíteni az általános iparososztály jelenlegi nyomasztó helyzetén hazánkban. (Marosvásárhely. Csiki Lajos. 8r. 39 l. ára 30 kr.)

Ipolyi Arnold. A magyar szent korona és koronázási jelvények története és műleirása. A Magy. Tud. Akadémia megbizásából. Melléklet: A m. szt. korona és jelvényei, színnyomatban. (Akadémiai könyvkereskedés. 4r. XIV, 233 l. és 4 tábla; ára 10 frt.)

Ipolyi Arnold. A magyar szent korona és a koronázási jelvények története és műleirása. (Magyar Tud. Akadémia. 2r. X, 117 l. négy színképpel és a szövegben több fametszettel; ára 30 frt.)

Iratok, Ifjusági, tára. V. (L. Csánki Dezső.)

Irók, Nemzetgazdasági, tára. I. kötet. (L. Hume Dávid.)

Irók, Jeles, iskolai tára. Kiadja a Franklin-társ. II. XI. (L. Shakspere, Arany János, Kisfaludy Károly.)

Iványi István. Szabadka város története. I. köt. (Szabadka. Bittermann József nyomdája. 8r. VIII, 551 l. ára 1 frt.)

Ivánkoits János. A római kath. egyház szertartásainak és ünnepeinek rövid értelmezése. A középtanodák II. osztálya számára. 3-ik javított kiadás. (Szeged. Várnai L. 8r. 44 l. ára 30 kr.)

Jablonszky János. Földrajz a reáliskolák első és második és a polgári iskolák alsó osztályai számára. Az utasítások alapján átdolgozott kiadás. 14 térképpel. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 157 l. ára 80 kr.)

Jablonszky János. Földrajz a reáliskolák I—II. osztály számára. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 143 l. ára 80 kr.)

Jakab Ödön. Marosszéki történetek. Gyárfás Jenő rajzaival. (Pallas irod. és nyomdai részv. társaság. 8r. 134 l. ára 2 frt.)

Jakab Ödön. Az Amerikába vándorolt magyarok gyászos története. (Magyar mesemondó. 3. Méhner V. 8r. 15 l. ára 4 kr.)

Jakabfalvy András néhai. Egyházi politika különösen Magyarhonban. Kiadja Jakabfalvy Gyula. (Hornyánszky Viktor. 8r. X, 148 l. ára 1 frt.)

Jancsó György. Magyar váltótörvény (1876. évi XXVII. t.-cz.) és váltóeljárás. Az újabb törvényekkel és a felső bíróságok elvi jelentőségü határozataival. 2-ik javított és bővített kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 83 l. ára 60 kr.)

Jausz György munkája után: Papp József és Posch Lajos. Magyar tan- és olvasókönyv ipariskolák számára. (Sopron. Romwalter és fia. 8r. 232 l. ára 65 kr.)

Jedlicska Pál. A kereszténység alapja a valódi haladásnak. (Szüts és társa. 8r. 307 l. ára 1 frt 20 kr.)

Jegyzetek Horatius költeményeihez. (Carminum libri IV. et epodon liber.) Szerk. Bartal Antal és Malmosi Károly. A szöveg közé nyomott magyarázó ábrákkal. (Görög és római rem. isk. könyvtára. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. II, 192 l. ára 80 kr.)

Jegyzőkönyv a Pozsonykerületi kereskedelmi és iparkamarának 1886. junius 23., augusztus 11., október 13-án tartott közös üléséről. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 32, 51, 32 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A nagyszalontai ev. ref. egyházmegye 1886. évi április 20-án Nagy-Szalontán tartott közgyülésének és birósági ülésének. Kiadta Balog Ambrus. (Debreczen város nyomdája. 8r. 58 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A nagyszalontai ev. ref. egyházmegye 1886. julius 27. Nagy-Szalontán tartott közgyülésének és birósági ülésének. Kiadta Balog Ambrus. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 38 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1886. évi április 28—30. napjain Miskolczon tartott tavaszi közgyülésének. Szerkesztette Mitrovics Gyula. (Sárospatak. Ref. főiskola nyomdája. 4r. 60 l. ára?

Jegyzőkönyve, A tiszántúli ev. ref. egyházkerület 1886. augusztus 9—12. Debreczenben tartott második gyülésének. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 184 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A tiszántuli ev. ref. egyházkerület 1886. május 3—7. Debreczenben tartott első gyülésének. (Debreczen. Város nyomdája. 8r 150 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A dunamelléki ev. ref. egyházkerület, 1886. május 26. és következő napjain Budapesten tartott gyülésének. Kiadta Szilády Áron. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 209 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A dunántuli ág. hitv. ev. egyházkerület 1886. évi julius 28—29. Kőszegen tartott rendes évi közgyülésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 69 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A dunántúli ev. ref. 1886. évi junius hó 28. és több napjain R.-Komáromban tartott közgyülésének. Kiadta Vályi Lajos. (Pápa. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 234 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A szatmári ev. ref. egyházmegye Szatmáron 1886. április 14—16. tartott közgyülésének. (Szathmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 58 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A szatmári ev. reformált egyházmegye Szatmár-Németiben, 1886. szeptember 21—22. tartott közgyülésének. (Szathmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 15 l. ára ?(

Jegyzőkönyve, A kecskeméti ev. reform. egyházmegyei tanítói egyesület közgyülésének, 1886. (Nagy-Kőrös. Ottinger E. nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A kecskeméti ev. ref. egyházmegye. 1886. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 63 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A kemenesaljai ág. hit. ev. egyházmegye 1886. évi junius 24-én Vönöczkön tartott közgyülésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 17 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A magyarországi evang. reformált egyház egyetemes konventjének, Pápa, 1886. október 18—24. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 146 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A pestmegyei ágost. hitv. ev. esperesség 1886. jun. 17. Budapesten tartott közgyülésének. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 31 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A tolnai ev. reform. egyházmegye Kölesden 1886. április 28—29-én tartott közgyülésének. (Kecskemét. Tóth László nyomdája 8r. 44 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A vértesaljai helv. hitv. egyházmegye Velenczén az 1886. év április hava 14-ik és 15-ik napjain tartott közgyülésének (Székesfehérvár. Szammer Imre. 8r. 38 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az alsószabolcs-hajduvidéki ev. reform. egyházmegye 1886. julius 28. Hajdu-Nánáson tartott közgyülésének. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 38 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az erdélyi ev. ref. egyházkerület, Kolozsvárt 1886. junius 17—20. napjain tartott közgyülésének. Szerkesztették Szász Gerő és Bodor Antal. (Kolozsvár, Ev. ref. kollegium. 4r. 141. 51 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A Budapesten 1885. okt. 3, 4, 5, 6 és 7-ikén megtartott nemzetközi gazda-concressus gyorsirói jegyzetek alapján egybeállított. Kiadja a végrehajtó-bizottság. (8r. XX. 243. l. ára 2 frt.)

Jegyzőkönyve, A békésbánáti reform. egyházmegye 1886. április 13—16. Békésen tartott gyülésének. Kiadta Szeremlei Sámuel. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 85 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A bányai ág. hitv. ev. egyházkerület 1886. október 8. 9, és 11-én Budapesten tartott rendes évi közgyülésének. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 96 l. ára ?)

Jekelfalussy József. Magyarország iparstatisztikája 1885-ben. Hivalatos statisztikai közlemények, kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal (Athenaeum részvénynyomda. 4r. 193 l. ára ?)

Jelentés, Hivatalos, a budapesti 1885-ki országos általános kiállításról. Szerkesztette Keleti Károly. I. 1—2. rész; II. kötet. 1—4. füzet. III. kötet,

1—3. füzet. IV. kötet. 1—4. füzet. (A kiállítás országos bizottsága. 8r. 410, 457, 921, 652 l. ára 5 frt.)

Jelentés az 1885—86. évi működésről a felvidéki magyar közmívelődési egyesületnek Balassa-Gyarmaton 1886. évi junius 17-én tartott közgyülése elé terjeszté az igazgató választmány. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Jelentése, A tiszavölgyi t ársulat közp. bizottságának az 1886, decz. 12-iki évi közgyüléshez intézett. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 132 l. ára ?)

Jelentés, Titkári, a Szolnok-Doboka megyei gazdasági egylet 1885-ik évi tevékenységéről. Közgyülés elé terjeszti Szemmáry József. (Dcés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 39 l. ára?)

Jelentése, A budapesti kereskedelmi és iparkamara, a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterhez a kamarai kerület kereskedelmi, ipari és forgalmi viszonyairól az 1884. és 1885-ik években. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 191 l. ára ?)

Jelentése, A budapesti Missio- és Gusztáv-Adolf-egyesület, 1885. évre. (2r. 7 l. ára ?)

Jelentése, Földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium, a phylloxeraügy állásáról az 1884. évben. Különnyomat a Közgazdasági Értesítőből. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 55 l. egy térképpel. ára ?)

Jelentése, A földmivelés-, ipar- és kereskelemügyi m. kir. miniszterium, a phylloxeraügy állásáról 1885. évben. (K. ny. a «Közgazdasági Értesítőből.» Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 85 l. egy térképpel ára ?)

Jelentése, A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara, kerülete gazdasági, kereskedelmi, ipari és forgalmi viszonyairól az 1883.. 1884. és 1885. években. (Kolozsvár. Keresk. kamara. 4r. 375 l. ára ?)

Jelentése, A talajjavítások terén 1885. évben tett intézkedésekről, az országos kulturmérnöki hivatalnak gróf Széchényi Pál miniszterhez. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 104 l. ára ?)

Jelentése, Az aradi keresk. és iparkamara, a kerületét képező Arad-, Békés-, Csanád- és Hunyadmegyének, továbbá Arad városnak általános gazdasági, kereskedelmi, ipari és forgalmi viszonyairól 1885-ben. (Arad. Réthy L. és fia nyomdája. 8r. 277 l. ára ?)

Jelentése, A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló, és az országgyülés elé terjesztett. 1885—6. (Budapesti egyetemi nyomda. 4r. 367 l. ára ?)

Jellinek Arthur. A magyar magánjog mai érvényében. I. rész. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 242 l. ára ?)

Jellinek Arthur. A törvényhatósági tisztviselők elleni fegyelmi eljárásról. (Magyar jogászegyleti értekezések. 29. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 42 l. ára ?

Jocham Magnus. A bibliai történet értékesítése a hitoktatásnál. A harmadik kiadás után magyaritá a kalocsai növendékpapság «Szent Ágoston egylete». (Kalocsa. Wajdits Nándor. 8r. 115 l. ára 70 kr.)

Jókai Mór ujabb regényei Jókai Róza rajzaival. 48—50. füzet. A kis királyok. 23—25. füzet. 51—52. füzet: A Maglay-család. 1—2. füzet. (Révai testv. 8r. V. köt. 81—174. 1—80 l. egy füzet ára 25 kr.)

Jókai Mór. Életemből. Igaz történetek. Humor. Örök emlékek. Útleirás. I. kötet: Életemből. (A magyar nemzet családi könyvt. XXXVIII. köt. Ráth Mór 8r. II, 407 l. ára 2 frt 40 kr.)

Jókai Mór. Életemből. (A magy. nemz. családi könyvtára 127—134. füzet. Ráth M. 8r. I. köt. II, 407; II. kötet 1—352 l.; egy füzet ára 40 kr.)

Jókai Mór. A czigányháró. Regény. I. köt. (L. Magyar szalonkönyvtár. Révai testv. 8r. 166 l. Vászonkötésben ára 80 kr.)

Jókai Mór. Még egy csokrot. Elbeszélések. (Athenaeum. 8r. 280 l. ára 1 frt 50 kr.)

Jókai Mór. A fekete gyémántok. Dráma. (Révai testvérek. 8r. 170 l. ára ?)

Jókai Mór munkái. Népszerű kiadás. Az új földesúr. IV. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 422 l. ára 1 frt 60 kr.)

Jókai Mór munkái. Népszerű kiadás. A kőszivű ember fiai. Regény. III. kiadás. (Franklin-társ. 8r. 798 l. ára 2 frt 40 kr.)

Jókai Mór válogatott regényei. 120—125 füzet. A janicsárok végnapjai. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 1—295 l. egy füzet ára 20 kr.)

Jókai Mór. A kis királyok. Regény 5 kötetben. I—IV. köt. 4—14. füzet. (Révai testv. 8r. 137—198, 1—202, 1—112, 1—56 l. egy füzet ára 25 kr.)

Jókai Mór. Magyar föld. 22 képpel. (Ifj. iratok tára. I. Kilián Fr. 8r. 109 l. ára ?)

Jókai Mór. A ma. Regény. Az előbbinek folytatása. 3 kötet. Uj olcsó kiadás. (Athenaeum. 8r. 167, 192, 101 l. ára 1 frt 20 kr.)

Jókai Mór. A kis királyok. Regény. Jókai Róza rajzaival. 5 kötet. (Révai testv. 8r. 198, 202, 112, 333, 174 l. ára 6 frt.)

Jókai Mór. A lőcsei fehér asszony. Regény. Jókai Róza rajzaival. 5 kötet. Uj kiadás. (Révai testvérek. 8r. 226, 176, 198, 181, 135 l. ára 6 frt.)

Jókai Mór. A kik kétszer halnak meg. Regény. 4 kötet. Uj olcsó kiadás. (Athenaeum. 8r. 186, 190, 181, 119 l. ára 2 frt.)

Jókainé Laborfalvy Róza és **Petőfi Sándorné**, szül. Szendrey Julia. (Magyar hölgyek életrajzai. 8. Pozsony. Stampfel. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Jókuthy János. Apa és fiú. Regény. (Méhner V. 8r. 207 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Joly H. Philosophia propaedeutika. A psychologia és logika vázlata. Francziából. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 94 l. ára 60 kr.)

Joó István. A vallástanítás módszertana. Hittanhallgatók számára. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 88 l. ára 40 kr.)

Jónás János. Kereskedelem- és forgalom-ismc. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 214 l. ára 1 frt 60 kr.)

Jónás János és **Havas Miksa**. Kereskedelmi irodai munkálatok. (Kaufmännische Comptoir-Arbeiten.) (Pozsony. Stampfel K. 4r. XX, 112 l. ára 2 frt 50 kr.)

Jónás János és **Havas Miksa**. Kereskedelmi szakkönyvtár. Kereskedelmi irodai munkálatok. 1—2. füzet. (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. VIII, 1—19 l. egy füzet ára 30 kr.)

Jordán Károly. A kath. egyház történelme. A tanuló ifjuság használatára. (Szüts és társa. 8r. 141 l. ára 35 kr.)

Jósika János. A magyar királyi operaház évkönyve 1885. évre. (Rudnyánszky nyomdája. 8r. 50 l. ára 20 kr.)

Jósika Miklós regényei. 75—76. füzet. Sziv rejtelmei. Kisebb regények. 3-ik kiadás. (Franklin-társulat. 16r. 397 l. ára 1 frt.)

Jósika Miklós regényei 77—80. füzet. Régibb és újabb novellák. Második kiadás. (Franklin-társulat 16r. 736 l. ára 2 frt.)

Jósika Miklós válogatott regényei. 115—120. füzet. A könnyelmüek. (Stampfel K. Pozsony. 8r. I. kötet. 168; II. kötet 143 l. egy füzet ára 15 kr.)

Jósika Miklós regényei. Új olcsó kiadás. Régibb és újabb novellák. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 736 l. ára 2 frt.)

Jósika Miklós. Hunyadi Mátyás király. IV. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. I. évf. 3. sz. Franklin-társulat. 8r. 128 l. 16 képpel; ára 20 kr.)

Jósnő, A czigány. I. Kártyahuzás. II. Kártyavetés művészete. III. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 111 l. ára 50 kr.)

Józsi bácsi képes meséi 18 szines képpel. (Lampel Róbert. 4r. 55 l. ára 2 frt.)

Jövőnk és lételünk. Levél a «Nemzet» szerkesztőjéhez. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 15 l. ára ?)

Judith asszony a falu kuruzslója. Igaz történet. (Nóták, históriák. 2. Mehner V. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Justitia, Fiat. II. Máramarosmegye közügye. Tisza Kálmán válasza Herman Ottó interpellatiójára. (Brózsa Ottó nyomdája. 4r. 6 l. ára ?)

Kakujay Károly. Német nyelvgyakorló- és olvasókönyv magyar népiskolák számára. I. és II. évf. II. bőv. kiadás. Deutsches Sprach- und Lesebuch für ungarische Volkschulen. I. und II. Jahrgang. (Aigner Lajos. 8r. 81 l. ára 40 kr.)

Kalauz Budapesten és környékén. Számos képpel. Második kiadás. (Benkő Gy. 8r. XV, 128 l. és 1 térkép; ára 60 kr.)

Kalocsa Róza. Verses állatképek. Képeskönyv. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 24 l. ára 80 kr.)

Kandra Kabos. Adatok az egri egyházmegye történelméhez. II. III. füzet: Az egri főegyház Szent-János könyve. Liber S. Johannis. Az egri főkáptalan magán levéltárában levő eredeti nyomán. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 169—577 l. egy füzet ára 1 frt 50 kr.)

Kanyurszky György. A nagy áldozat. Nagypénteki szent beszéd. (Grill K. 8r. 15 l. ára 25 kr.)

Kapi Gyula. Pálmaágak. Egyházi és alkalmi énekek férfikarra. (Hornyánszky Viktor. 8r. 60 l. ára 60 kr.)

Kapi Gyula. Dalkönyvecske a népiskola alsó osztályai számára. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 48 l. ára 20 kr.

Kapi Gyula, Papp József, Posch Lajos. Abc és olvasókönyv. (Protestans népiskolai könyvek tára. 1. sz. Hornyánszky Viktor. 8r. 72 l. ára 22 kr.)

Karagöz-játék, Három. Török szövegét magyarra fordította Kúnos Ignácz. Különnyomat a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő «Nyelvtudományi Közlemények.» XX. kötetéből. (Franklin-társulat könyvnyomdája. 8r. 159 l. ára?)

Karády Ignácz. Új magyar-német levelező. X. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 351 l. ára?)

Kardos Pál. Csudavilág. Tündérregék a gyermekparadicsomból. 77 fametszvénynyel és 4 színnyomatú képpel. (Singer és Wolfner. 8r. IV, 238 l. ára kötve 2 frt.)

Kardos Árpád. Ég és föld között. Utazás a Szaturnuszba. Kalandos elbeszélés. (Szünidei könyvtár. 6. Révai testv. 16r. 80 l. egy füzet ára 20 kr.)

Karták Pál. Munkácsy Mihály. Életrajzi vázlat. (Kortársaink. 9—10. Pozsony. Stampfel K. 8r. 40 l. ára 40 kr.)

Kassay Adolf A végrendeletekről. Az 1876. évi 16. t.-cz. szövegével, magyarázattal és irodalmi példákkal. A Kolonics egyezmény eredeti szövegével, magyar fordítással stb. II. kiadás. (Anglonyomda. 8r. 99 l. ára 60 kr.)

Kassay A. A protestánsok házasságát szabályozó törvények, rendeletek és curiai döntvények, kibővitve a vegyes házasságra vonatkozó törvények s curiai döntvényekkel. Kézikönyv birák, ügyvédek, lelkészek és magánfelek használatára. (Tóth-Békési V. 8r. 152 l. ára 1 frt 40 kr.)

Katona József családja, élete és ismeretlen munkái. Ismerteti Miletz János. (Hornyánszky Viktor. 8r. 314 l. ára 2 frt 50 kr.)

Katekizmus, Kis, katholikus gyermekek számára. (Szent-István-társulat. 8r. 112 l. ára kötetlen 12 kr., kötve 18 kr.)

Kautz Gyula. Emlékbeszéd Konek Sándor felett. (A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. III. kötet. 9. szám. Akadémia. 8r. 18 l. ára 10 kr.)

Kazaly Imre. A hadkötelesek, katonák és honvédek nősülését szabályzó ujabb törvényeink tört. kifejlődése és mai érvénye. K. l. a «Havi Közlöny» 1886. évi folyamának julius és augusztus füzeteiből. (Temesvár. Csanádegyházm. nyomda. 4r. 28 l. ára 25 kr.)

Kazár Emil. Izsák. Regény. (Székely A. 8r. 180 l. ára 80 kr.)

Kállay István. Magyar történeti életrajzok népiskolák számára. 5. kiadás. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8r. 86 l. ára?)

Kálmán bácsi. (Mikszáth Kálmán). Tündérliget a gyermekélet változatos képei. (Lampel R. 4r. 13 l. és 13 kép. ára kötve 2 frt 40 kr.)

Károlyi Árpád. Buda és Pest visszavívása 1686-ban. A kétszázados emlékünnepély alkalmára Budapest fővárosa megbizásából. (Budapest főváros. 4r. VIII, 437 l. és 6 melléklet, ára 5 frt.)

Károlyi Mihály. A szentmise szolgálat módja. (Minisztratió magyar-betűkkel.) Róm. kath. elemi fi-tanodák használatára. (Gyergyó-Szent-Miklós. Kricsa Péter. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Kedves István. Vizsgálati eljárás az egyenes adótörvények elleni kihágások körül. (Akadémiai könyvkereskedés. 8r. 96 l. ára 60 kr.)

Keleti Ferencz. Az államszolgálat jogi természete és a rendszeres államszolgálati pragmatica elvei különös tekintettel hazánk viszonyaira és a nevezetesebb európai államok e tárgyra vonatkozó intézkedései. A M. T. Akadémia által a Sztrokay-alapítványból kitüzött 100 aranydijjal jutalmazott pályamű. II kiadás. (Singer és Wolfner 8r. X, 448 l. ára 3 frt.)

Keleti Gusztáv. A magyar kir. országos mintarajziskola és rajztanárképző czélja, szervezete és tantervének vázlata. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 41 l. négy rajztáblával; ára ?)

Kende Kálmán. Az öngyilkos sírja vagy halottak napján. Elbeszélés a nép számára. (Méhner Vilmos. 8r. 64 l. ára ?)

Képeskönyv, Szemléleti. (Lauffer Vilmos. 8r. 16 l. képekkel, ára 3 frt 20 kr.)

Kerékgyártó Elek. Magyar olvasókönyv a polgári és felső leányiskolák számára. II. rész. 3. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 158 l. ára 1 frt.)

Kereskényi Gyula. Az érdi plébánia története. (Schlesinger és társa nyomdája. 8r. 56 l. ára ?)

Keresztszeghy Lajos. A végrehajtási igényperek tekintettel a bizonyítékok és jogügyletek harmadik személyek irányábani joghatályára. (Pallas részvénynyomda. 8r. XVI, 187. l. ára 1 frt 60 kr.)

Képviselőházi Irományok. (Az 1884. évi szeptember hó 25-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. IX—XIX. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 400, 403, 387, 400, 336, 319, 319, 349, 385, 407, 423 l. ára ?)

Képviselőház Jegyzőkönyve. (Az 1884. évi szeptember hó 25-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. II. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 432. l. ára ?)

Képviselőházi Napló. (Az 1884. évi szept. hó 25-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Fenyvessy Adolf és Markovics Iván gyorsírófőnökök közreműködése mellett szerkesztette P. Szathmáry Károly. VII—X. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 399, 379, 399. 392, 388 l. ára ?)

Képviselőház Naplója. (Az 1884. évi szeptember hó 25-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Fenyvessy Adolf és Markovics Iván gyorsírófőnökök közreműködése mellett szerk. P. Szathmáry Károly. Hiteles kiadás. XII—XIII. kötet; (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 476, 411 l. ára ?)

Kérészi Barna. A templom kincsei. Templomszentelési egyházi beszéd. Selyeben 1886. szept. 12. (Sárospatak. Ref. főiskola nyomdája. 8r.12 l. ára ?)

Kétli Károly. Kórodai tanulmányok az arczideg bántalmairól. (Kilián Frigyes. n. 8r. 30 l. ára 50 kr.)

Kézikönyv az egyévi önkéntes jelöltek részére. Mindennemű erre vonatkozó folyamodványok és okmányok törvényszerű összeállítása az uj utasítás alapján. Az egyévi önkéntesnek a szolgálati idő alatt járó illetékek. (Singer és Wolfner. 8r. 68 l. ára 60 kr.)

Kézikönyvek, Történeti. XII. XIII. (L. Higginson W. Tamás, Wellhausen J.)

Kiadványai, Az erdélyi múzeum egylet bölcselet-, nyelv- és történelemtudományi szakosztályának. II. köt. 3-ik füz. III. köt. 1—3-ik füzet. (Kolozsvár Stein J. 8r. 178—266; 1—249 l. ára 75, 80 és 90 kr.)

Kiért üritsük a pohárt? Legteljesebb magyar felköszöntőkönyv. A szónoklattan rövid vázlatával. (Révai t. 8r. 288, VI. l. ára 80 kr.)

Kimutatás a magyar korona területén lévő kir. vámhivataloknál a be- és kivitelben vámkezelt árukról az 1885. évre. Kiadja a magyar királyi pénzügyminiszterium. (M. k. álllamnyomda. 8r. 26 l. ára?)

Király Károly. Magyarország pragmatikus történelme különös tekintettel a müvelődési viszonyok fejlődésére. A felső nép, polgári iskolák és tanítóképző intézetek számára. (Szerző. 8r. 207 l. ára?)

Kisfaludy Atala. (Magyar hölgyek életrajzai. 10. Pozsony. Stampfel K. 8r. 22 l. ára 20 kr.

Kisfaludi Károly. Csalódások. Vigjáték 4 felvonásban. Magyarázta Szigetvári Iván. (Jeles irók isk. tára. XXVI. Franklin. 8r. 78 l. ára 30 kr.)

Kiss Béla. Öt czikk a tanítóról a tanítónak. (Neumayer Ede nyomdája. 8r. 17 l. ára?)

Kiss Endre. Theocritus és a római irodalom aranykori lyrikusai. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 56 l. ára?)

Kiss István. Magyar közjog. (Magyar államjog.) Harmadik kiadás. Nagyrészben átdolgozva s a legújabb törvényekkel bővítve. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 596, XII l. ára 3 frt.)

Kiss József költeményei. 1868—1882. Negyedik kiadás. (Révai testvérek. 8r. 247 l. ára 2 frt 40 kr.)

Kiss Kálmán. Világtörténelmi kézikönyv. Gymnasiumi IV., V., VI. osztályok és tanítóképezdék számára. II. rész. Új-kor. (Dobrowski és Franke. 8r. 132 l. ára 60 kr.)

Kiss Kálmán. A bibliai könyvek története és szimbolika. Függelékül a magyar ref. templomi énekeskönyv ismertetésével. Kézikönyv a VI. gymn. oszt. számára. (Dunamelléki ref. egyházkerület. 8r. 156 l. ára 80 kr.)

Klapka György. Emlékeimből. Függelékül: Gróf Teleki László levelei. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 626 l. ára 5 frt.)

Klingenberg I. Magyar nyelv- és irálytan helyesirási és irodalmi függelékkel. A népiskola V—VI., valamint a polgári iskola I—II. oszt. számára. III. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 176 l. ára?)

Knauz Nándor. Buda ostromához. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 128 l. négy táblával; ára 2 frt 50 kr.)

Knopfler Sándor. Főbb héber imák a héber szó átellenében levő magyar fordítással kapcsolatban a nyilvános isteni tiszteletnél szükséges tudnivalókkal. Gyakorlati kézikönyv az imák fordításának az iskolában és otthon való gyors begyakorlására. Izr. tanulók számára. I—II. rész. (S.-A.-Ujhely. Löwy Adolf. 8r. 63 l. egy rész 30 kr.)

Knopfler Sándor. Főbb héber imák magyar fordítással. Gyakorlati kézikönyv izr. tanulók számára. I—II. rész. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 63, 61 l. ára 60 kr.)

Knorr Alajos. Önügyvéd, vagyis gyakorlati útmutatás jogügyletek elintézésére, okiratok s beadványok szerkesztésére. A legujabb törvények alapján 420 iromány-példával felvilágosítva, birák, ügyvédek, jegyzők és felek használatára. 3-ik ujra átdolgozott kiadás. 1—3. pótfüzet. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 1—120 l. egy füzet 30 kr.)

Kokas József. Mily okokra vezethető vissza, hogy hazánk átlagos gabonatermései oly csekélyek, s mikép lehetne ezen bajon segíteni? (Magyaróvári gazd. akad. hallgatók egylete. 8r. 25 l. ára?)

Koltai Virgil. Arany János élete és költészete. Irodalom történeti vázlat. (Kilián Fr. 8r. 192 l. ára 1 frt 20 kr.)

Koltai Virgil. Stilisztika. I. rész. Irálytan. A legújabb miniszteri tanterv szerint középiskolai használatra. Második jav. kiadás. (Lampel R. [Wodianer F.] 8r. 112 l. ára 1 frt 20 kr.)

Komócsi József. A magyar Szion dicsősége. Simor János esztergomi érsek 1886. okt. 28. megünnepelt aranymiséjének alkalmára. Előadatott a Szent Benedek-rendiek főgymn. növendékei által Esztergomban. (Franklin-társulat nyomdája. n. 4r. 23 l. ára?)

Komlóssy Ferencz. Sulyánszky Antal. Élet- s irodalomtörténeti tanulmány. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Kondor Lajos. Stuart Mária, a szép és szerencsétlen skót királynő tanulságos és szomorú története. (Méhner Vilmos. 8r. 64. l. ára?)

Kondor Lajos. Kolumbus Kristóf és Amerika felfödöztetése. (Méhner Vilmos. 8r. 62 l. ára?)

Koneberg Hermann. Lurd. (Népkönyvtár. 1886. 1. sz. Pallas-részv.-nyomda. 8r. 70 l. ára 15 kr.)

Konkoly Miklós. Az égitestek fizikai alkotásáról. (Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. 54. szám. Kir. magy. természettudományi társulat. 8r. 72 l. ára 25 kr.)

Koós Gábor. A viz a természetben és az ember hatalmában. Felolvasás. (Kilián Fr. 16r. 11 l. ára 10 kr.)

Koós Gábor. Adjunk alamizsnát a népnek. Felolvasás. (Kilián Fr. 16r. 16 l. ára 15 kr.)

Koos Gábor. Kereskedelemről a kereskedőknek, szövetekről a nőknek. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 16 l. ára 15 kr.)

Korányi Frigyes. Szinyelipóczi Salvatorforrásról. (Kivonat a budapesti orvosegylet fürdőbizottmányában 1885. évi deczember 14. felolvasott jelentéséből. Buschmann F. nyomdája. 8r. 16 l. ára?)

Koroda Pál. A szép Sára története vagy a legnagyobb veszedelemben legközelebb az Isten segítsége. (Jó könyvek a magyar nép számára. 40. sz. Révai testvérek. 8r. 20 l. egy képpel, ára 5 kr.)

Korona, A magyar, országainak állami zárszámadása az 1885. évre. 11. füzet. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 200, 220, 133, 27, 233, 79, 85, 44. 22, 31, 124 l. ára?)

Kortársaink. Életrajzi vázlatok. Szerk. Fésüs György. 8—20. füzet. (L. Szász Károly, Karták Pál, Pór Antal, Kőhalmi-Klimstein József.)

Kossa Albert (M.) Talmi aranykorunk. Tréfás szatirák versekben. Jankó János 93 eredeti rajzával. (Debreczen. Szerző kiadása. 8r. 224 l. ára 2 frt 50 kr.)

Kossuth Lajos iratai összevont népies kiadásban. Szerkesztette Helfy Ignácz. 15—20. füzet. (Athenaeum részvény-nyomda. 8r. 481—724 l. egyes füzet ára 30 kr.)

Kossuth és Erdély ügye. Bevezetéssel ellátta Hermann Ottó. (Franklin-társulat. 8r. 60 l. ára?)

Kótai Lajos. Természetrajz népiskolai használatra. 4-ik kiadás. (Szatmár. Ungár József. 8r. 63 l. ára 28 kr.)

Kovács Dénes. A berlini magyar egyesület 40 éves története. (Berlin. Egyesület. 8r. 84 l. ára?)

Kovács Lajos. Számtani gyakorló-könyv. II. III. IV. füzet. Elemi II. III. IV. o. számára. 3. kiadás. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 40 l. 15 kr., 32 l. 10 kr., 32 l. 10 kr.)

Kovács Lajos. Kazinczy Ferencznek mint költőnek és prózairónak jellemzése. (Miskolcz. Szerző kiadása. 8r. 101 l. ára 50 kr.)

Kovács Lajos. Számtani gyakorlókönyv. Feladatok magán foglalkozásra az iskolában hallgatólagos, vagy otthon leendő kidolgozás végett. II. füzet. Elemi második oszt. számára. 3. kiadás. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 40 l. ára 15 kr.)

Kovács Pál. Elemi földrajz. Hat oszt. r. k. népisk. számára. II. rész. (Benkő Gyula. 8r. 76 l. ára 32 kr.)

Kovács Pál. Törvényhatósági és községi önkormányzat. A legujabb közigazgatási törvények, u. m. az 1886. évi XXI, XXII, XXIII. t.-cz. s az idevágó egyéb törvények és rendeletek alapján. (Kecskemét. Scheiber József. 8r. 272 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kovács Sándor. (Szamosszegi.) Dalok a pusztáról. 1878—1885. (Révai testv. 8r. 150 l. ára 1 frt.)

Kovácsy Sándor és **Kvassai Jenő**. A vizjogi törvény és az ezekre vonatkozó rendeletek jegyzetekkel, magyarázatokkal, idézetekkel és betűsoros tárgymutatóval ellátva. (Kilián Fr. 8r. XXV, 385 l. és egy térkép. Ára 2 frt 50 kr.)

Kováts Gyula. A párbér jogi természete. (Pallas részvény-nyomda. 8r. 113 l. ára 1 frt.)

Kováts Gyula. A párbér jogi természete. II. kiadás (Pallas-nyomda 8r. 207 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kozák György. A mozdony szerkezete és üzemének kátéja. Fordította Korbuly József. (Bécs. Spielhagen és Schurich. 8r. 188 l. 33 fametszet, 4 táblázat és egy arczképpel, ára 1 frt 80 kr.)

Kozma Döme. Beszéd 1885. eszt. estéjén a hazaszeretetről. Deésen a Szent-Ferenczieк templomában. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 26 l. ára?)

Kozma Gyula. Földrajz a polgári leányiskolák II. o. számára. II rész. Európa. Mathem. és physikai földrajz. III. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 144 l. ára 80 kr.)

Kozma Gyula. Földrajz polg. fiúiskolák II. o. számára. II. rész. Európa és Ázsia. 3. kiadás (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 126 l. 31 térképpel, ára 80 kr.)

Kozma Gyula. Iskolai Atlasz középtanodák, polgári és kereskedelmi iskolák használatára. II. kiadás. 31 térképpel. (Dobrovszky és Franke. 4r. ára fűzve 70 kr.)

Kőhalmi-Klimstein József. Simor János. Magyarország bibornok herczegprimása. Ötven év apostolkodása hitben, szeretetben, jótékonyságban. Jubileumi emlék (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. 16 l. ára 40 kr.)

Kőhalmi-Klimstein József. Simor János élete és működése. Félszázazados papi jubileuma alkalmából. (Kortársaink. 15—20. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 119 l. ára 1 frt.)

Kőhalmi-Klimstein József. Simor János bibornok érsek Magyarország herczegprimásának élete és működése. Félszázados papi jubileuma alkalmából. Díszkiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 119 l. ára 2 frt 50 kr.)

Kölcsey Ferencz országgyülési naplója és Wesselényi védelme. B. Eötvös József Kölcsey Ferencz fölött tartott emlékbeszédével bővitett kiadás. (A magy. nemz. családi könyvtára. XXXVII. kötet. 123—126. füzet. Ráth Mór. 8r. XVII, 358 l. ára 1 frt 20 kr.)

Költőkből, Olasz.Fordította Radó Antal. (Franklin-társulat. 8r. 216 l. ára 1 frt 60 kr.)

Költők, Régi magyar, tára. Kiadja a Magyar T. Akadémia. V. kötet. XVI. sz. magyar költők művei. Közzéteszi Szilády Áron. IV. kötet. (Magyar Akadémia. 8r. 414 l. ára ?)

Költségvetés, Állami, a magyar korona országai részére az 1887. évre. 18 füzet. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 23, 101, 33, 79, 264, 134, 65, 112, 145, 70, 93, 63, 56, 55, 130, 8, 51, 26 l. ára ?)

Köninger Gyula. Vizmérés, vizsebesség- és duzzadás-számítás. Számos példával és a szövegbe nyomott 33 ábrával. (Grimm G. 8r. 87 l. ára 1 frt.)

Könyvek, Jó, a magyar nép számára. 31—52. sz. (L. Tóth Endre, Koroda Pál, Tolnai Lajos, Mayer Miksa, Váradi Antal, Hajnóczy, Vajda János, Szathmáry Károly, Vaskovitsné-Serédi Izabella, Barna János,)

Könyvesház, Magyar. 128—130. sz. (L. Cid.)

Könyvesháza, István bácsi 6—9. szám. (L. Stolz Albán.

Könyvészet, Magyar. Bibliographia hungarica. 1885. Jegyzéke az 1885. évben megjelent új vagy újolag kiadott magyar könyveknek és térképeknek, az alakok, lapszámok, megjelenési helyek, kiadók és árak fölemlítésével és tudományos szakmutatóval. A «Csak szorosan» könyvkereskedő segédek egylete megbizásából, a «Magyar könyvkereskedők egylete» részére összeállította Zunft Antal. X. évf. Függelékül. A magyar hirlapok és folyóiratok 1886. (Magyar könyvkereskedők egylete. 8r. XXII, 116 l. ára 1 frt.)

Könyvkiadó-vállalat, Természettudományi, XXVI. köt. (L. Lóczy Lajos.

Könyvtár, Családi. 1—5. füzet. (L. Marlitt E.)

Könyvtár, Falusi. Kiadja a Franklin-társ. 30—32. (L. Réti János, Szaniszló Albert.)

Könyvtár, Ifjuságí. II. füz. (L. Rajkai Czeczilia.)

Könyvtár, Közhasznu családi. Kiadja a Franklin-társulat. 27—28 füzet. (L. K. Beniczky Irma, Nemes György.)

Könyvtár, Magyar szalon. I—V., XIV—XXI. kötet. (L. Jókai Mór, Claretie Gyula, Beniczkyné-Bajza Lenke, F.-né Gyujtó Izabella, Zóla Emil, Véka Lajos, Cantacuzène-Altieri Olga, Taubert Emil.)

Könyvtár, Magyar szalon. 61—65., 73—80. füzet. (L. Beniczkyné-Bajza Lenke, Petelei István, Gyújtó Izabella F.-né.)

Könyvtár, Nemzeti. Szerk. Abafi Lajos. 177—178. füzet. (L. Pulszky Ferencz.)

Könyvtár, Olcsó. Szerk. Gyulai Pál. 197—213. sz. (Gervinus G. G., Cicero M. Tullius, Goethe, Pellico Silvio, Taine Hypollit Adolf, Ilosvai Selymes Péter, Gregorovius Ferd., Longfellow W. Henrik, Chateaubriand, Czuczor G., Fáy A., Augier és Foussier, Shakspeare, Constant Benjamin, Bozzai Pál, Greguss Á.)

Könyvtár, Pallas. I—VI. kötet. (L. Tolnai Lajos, Gabányi Árpád, Bret Harte, Hugh Convay, Boisgobey, Lutherland H. Edwards.)

Könyvtár, Szépirodalmi kis. 1—5. szám. (L. Endrődi Sándor, Somló Sándor, Ábrányi Kornél ifj., Nautilus, Bartók Lajos.)

Könyvtár, Szünidei. 1—6. füzet. (L. Gaál Mózes, Mayne-Reid, Kardos Árpád.)

Könyvtár, Történelmi. Kiadja a Franklin-társulat. 78—81. füzet. (L. Ballagi Béla, Tóth Pál, Gyürky Ödön, Deák Farkas.)

Könyvtár, Unitárius kis. Szerk. Derzsi Károly. XVI—XX., XXI—XXV. (L. ifj. Coquerel A., Armbtong A. R.)

Könyvtár, Vasárnapi. Szerkeszti Hajnik Károly. I. évfolyam. 3. szám. (L. Jósika Miklós.)

Könyvtára, A magyar nemzet családi. 109—114., 119—134., 139—144., 147—152. füzet. (L. Jókai Mór, Turgenjev Iván, Sparks Jared, Tolstoj, Kölcsey Ferencz.)

Könyvtára, A magyar orvosi könyvkiadó-társulat. 50—52. kötet. (L. Parkes Edmund, Babes Victor.)

Könyvtára, A magyar nemzet családi. XXXVI. kötet. (L. Verne Gyula.)

Könyvtára, A m. kir. operaház. 10—23. sz. (L. Scribe, Bartók Lajos, Ghislanzoni Antal, Egressi Béni, Romani, Piave F. M., Friedrich, Camarano Salvator, Álarczos bál, Lipiger Szigfrid.)

Könyvtára, Nemzeti szinház. 155—158. füzet. (L. Szulyovszky Ignácz, Beniczkyné-Bajza Lenke, Csiky Gergely, Ábrányi Emil.)

Könyvtára, Tanulók. Latin és görög classikusok fordítása és magyarázata. Szerk. Dávid István. 36—40. füzet. (L. Platon, Cornelius Nepos, Cicero, Homeros.)

Könyvtárjegyzék, Általános, — a magyar nemzeti irodalom újabb s jelesebb termékeiről. III. évfolyam. 1886. (Zunft Antal. 8r. 88 l. ára 4 frt 60 kr.)

Körös Mihály. Költemények. (Grill K. 8r. 103 l. ára 80 kr.)

Körös Mihály. Költemények. (Szeged. Szerző. 8r. 103 l. ára 1 frt.)

Kőrösi József. Az 1875—1884. évi budapesti építkezések. (Budapest főváros statisztikai hivatalának közleményei. XX. Grill Károly 8r. 55 l. ára 70 kr.)

Kőrösy György. Önállóságra törekvés a magyar philosophiában. 1837—1857. Hetényi és Szontagh. (Kolozsvár. Gámán János örököseinek nyomdája. 8r. 51 l. ára?)

Köszöntő, Legujabb és legteljesebb magyar. Függelék: válogatott franczia és német köszöntések. VI. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 222 l. ára?)

Közleményei, Budapest főváros statisztikai hivatalának. XX. füzet. (L. Kőrösi József.)

Közleményei, Az országos magyar képzőművészeti társulat, 1885. évre. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 91 l. ára?)

Közlemények, Archaeologiai. A hazai műemlékek ismeretének előmozdítására. XIV. kötet. (Magyar Tud. Akadémia. n. 4r. 159 l. 35 rajztáblával; ára 3 frt 50 kr.)

Közlemények, Archaeologiai. A hazai műemlékek ismeretének előmozdítására. Kiadja a M. T. Akadémia archaeologiai bizottsága. XV. kötet. (Uj folyam. XII. kötet.) (Akadémiai könyvkereskedés. 4r. 129 l. és XXIII tábla; ára 2 frt 80 kr.)

Közlemények a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium közegeinek és intézeteinek 1885. évi jelentéseiből. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 1006 l. ára?)

Közlemények, Hivatalos statisztikai. Kiadja az orsz. m. k. stat. hivatal. Magyarország iparstatisztikája 1885-ben. Összeállította Jekelfalussy József. (Orsz. m. kir. stat. hiv. 4r. 193 l. ára 1 frt.)

Közlemények, Mathematikai és természettudományi, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Kiadja a M. T. Akadémia. Szerkeszti b. Eötvös Loránd. XXI. kötet. 2. 3. 4. 5. szám. (L. Primics György, Hazslinszky Frigyes, Horváth Géza, Teschler György, Lojka Hugó.)

Közlemények, Nyelvtudományi. Kiadja a M. T. Akadémia nyelvtudományi bizottsága. Szerk. Budenz József. XX. köt. 1. 2. füzet. (Akadémia. 8r. —320 l. egy füzet ára 1 frt.)

Közlemények, Távirászati. Kiadja a közmunka- és közlekedési m. k miniszterium. 1886. évi folyam. I—V. füzet. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 1—314 l. ára?)

Közlemények, statisztikai — az osztrák-magyar monarchia vasutairól az 1884. üzleti évre. Szerk. és kiadja a cs. kir. kereskedelmi miniszterium statisztikai osztálya Bécsben és az országos m. kir. statisztikai hivatal Budapesten. — Statistische Nachrichten über die Eisenbahnen der österreichisch-ungarischen Monarchie für das Betriebsjahr 1884. (Országos m. kir. statisztikai hivatal. 2r. 453 l. ára 4 frt.)

Közcsügyek, A, tárgyalására a magyar országgyülés által kiküldött és 1886. évi nov. 4-ére Budapestre összehívott magyar országos bizottság határozatai, irományai, jegyzőkönyve és naplója. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 2, 380, 55, 97 l. ára ?)

Krammer Nándor. A fantetű szájrészei. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 31 l. ára ?)

Kraszewszky József Ignácz. Hogyan házasodott meg Pál úr? Elbeszélés. Ford. Lövey Klára. (Révai testv. 8r. 147 l. ára 1 frt.)

Krausz Bernát. Szülőföldisme. Első oktatás a földrajzban. Bács-Bodroghmegye leirásával. A miniszteri tanterv szerint. Népiskolák III. osztálya számára. (Zombor. Hecht Márk. 8r. 60 l. ára 25 kr.)

Kresz Géza. Állítsunk fertőtlenítő intézeteket a cholera s egyéb ragályos kórok terjedésének meggátlására. (Légrády testvérek. 8r. 16 l. ára ?)

Kriesch János. Állattan. XIII. kiadás. Növénytan. XIV. kiadás. Átdolgozta Simkovics Lajos. (Nagel Bernát. 8r. 176 l. ára 96 kr., 117 l. ára 70 kr.)

Kriesch János. A természetrajz vezérfonala. III. rész. Ásvány-, kőzet- és földtan. VI. kiadás. Irták Koch Antal és Ferencz. (Nagel Bernát. 8r. 219 l. egy táblázat; ára 1 frt 60 kr.)

Kriesch János. A természetrajz elemei. I. Állattan. 14. kiadás. (Nagel Bernát. 8r. 173 l. ára 96 kr.)

Krisz Ferencz nyomán Kiss E. János. A geometriai alaktan elemei. I. rész. III. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 118 l. 10 könyv. táblával, ára 1 frt.)

Kritsa Lukács. Milyen a magyarországi igazságszolgáltatás a katonai és az alsóbb polgári bíróságok részéről. (Szerző. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Krüger. Rövid természettan kérdések és feleletekben. Kézikönyvül népiskolai növendékek számára. K. után készítette Orbán József. 10. jav. kiadás. (S.-A.-Ujhely. Lövy Adolf. 8r. VI, 126 l. ára 25 kr.)

Kubowich Gáspár. Társadalmunk problemái és azok megoldási módja. (Nagy-Kapos. Szerző. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Kulcsár Ernő. Felhők és sugarak. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 183 l. ára ?)

Kuttner Sándor. Kis természettan. Nép és leányiskolák számára. Átdolgozta és sajtó alá rendezte Mayer Miksa. 34 ábrával. 6-ik kiadás. (Lampel R. 8r. 48 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a világtörténetben. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 6-ik jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 72 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a magyarok történetében, kérdések és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 16-ik jav. és Szemlér Mihály tanár által rajzolt képekkel bővített kiadás. (Lampel R. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a földrajzban, különös tekintettel a magyar birodalomra. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. Erster Unterricht in der Erdbeschreibung stb. 22-ik jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 103 l. és 1 térkép, ára 40 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a földrajzban, különös tekintettel a magyar birodalomra. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 31-ik jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 54 l. és 1 térkép, ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a földrajzban, különös tekintettel a magyar birodalomra. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 32-ik kiadás. (Lampel R. (Wodianer F.) 8r. 54 l. és 1 térkép, ára papirkötésben 30 kr.)

Kuttner Sándor. Kis általános földirat, különös tekintettel a magyar királyságra. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 22-ik képes. és a legujabb adatok nyomán kidolgozott, a félgömb kettős rajzával és az osztrák-magyar állam térképével ellátott kiadás. (Lampel R. 8r. 152 t. ára 48 kr.)

Lajos bácsi. Képes versek a kicsinyek számára. Második kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 4r. 6 l. kép, ára kötve 1 frt.)

Lakatos Sámuel. Ötven év a marosvásárhelyi casinó életéből. (1833—83.) (Maros-Vásárhely. Imreh Sándor nyomdája. 8r. 55 l. ára ?)

Lakits Vendel és Neiger Sándor. Földrajz a népiskolák III. és IV. osztálya számára. A miniszteri tanterv utasítása szerint s a nagyobb városok viszonyaira való tekintettel. 12. jav. kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. 76 l. ára 30 kr.)

Lakits Vendel és Neiger Sándor. Földrajz a népiskolák V. osztálya számára. A miniszteri tanterv alapján s a főváros viszonyaira való tekintettel 4. jav. kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. 83 l. ára 30 kr.)

Landau Alajos és Wohlrab Flóris. Rajzoló geométria. (Bevezetés a geométriába rajzolás alapján.) I. füzet: szemléltető planimétría a gymnasium I. oszt. számára, IV. kiadás, III. füzet: szerkesztő planimétria a gymnasium III—IV. o. számára. III. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 150, 144 l. ára 1 frt 20 kr. és 1 frt 40 kr.)

Láng Lajos. A népoktatás hazánkban 1869—1884. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. VIII. kiadás. 7. füzet. Magyar Akadémia. 8r. 72 l. ára 40 kr.)

Lankmayr Nándor. Fegyvertan. L. N. hasonló németszövegű művének a m. kir. honvédelmi miniszter által elrendelt hivatalos fordítása. Második kiadás. V. füzet. Lövegek. (Grill K. 8r. 130 l. és XVI—XXIV tábla, ára 1 frt 50 kr.)

László Ede Dezső. Magyarországi agyagok chemiai és mechanikai elemzése, tekintettel ipari alkalmazhatóságukra. A kir. magy. természettud. társulat megbizásából. Chemische und mechanische Analyse ungarländischer Thone mit Rücksicht auf ihre industrielle Verwendbarkeit. (Kilián Fr. 8r. VI. 84 l. ára 50 kr.)

Laufenauer Károly. Az idegességről. (Népszerű természettud. előadások gyüjteménye. 56. füzet. Kir. m. természettudományi-társulat. 8r. 47 l. 13 rajzzal, ára ?)

Lázár Elek és Reiner Ignácz. A m. kir. bíróságok szervezete és területi beosztások. Hivatalos adatok alapján. (Singer és Wolfner 4r. VI. 223 l. ára 1 frt 80 kr.)

Lázár L. Pál. Talaj- és növénymüvelő gépek és eszközök elmélete, szerkesztése és kezelésének tárgyalása. 16 rajzlappal és számos a szövegbe nyomott ábrákkal. (Kilián Fr. 8r. XII, 253 l. ára 6 frt.)

Lauka Gusztáv. N.-Becskerek az alig multban és a jelenben. (Nagy-Becskerek. Szerző kiadása. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Lederer Ábrahám. Társadalmi paedagogia. I. füzet. Külön lenyomat a «Népnevelők Lapjá»ból. (Lampel R. 8r. 46 l. ára 30 kr.)

Legouvé Ernő. Az olvasás művészete. Szerző engedélyével ford. Teleki József. (Franklin-társulat. 8r. 180 l. ára 1 frt.)

Lehmann. Elbeszélések a mult és jelenből. I. kötet: Gróf vagy zsidó. Ford. Grosz Viktor. (Székesfehérvár. Singer Ede. 8r. 126 l. Papirkötésben ára 60 kr.)

Lehr Albert és Riedl Frigyes. Magyar olvasókönyv. I. kötet. A középiskolák első oszt. számára. II. kiadás. Történeti térképekkel és illustratiókkal. (Franklin-társulat. 8r. 160 l. ára 80 kr.)

Lemle János. Földrajz. Népiskolák számára. (Felső-Eör. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 23 l. ára 14 kr.)

Lendl József. Adatok a pókok boncz- és fejlődéstanához, különös tekintettel a végtagokra. (Értekezések a természettudományok köréből. XVI. kötet. 1. szám. Magyar Akadémia. 8r. 31 l. négy táblával; ára 40 kr.)

Lengyel Alajos. A pezsgő bor (champagner) franczia módszer szerint való előállítása házilag. A legjobb kútfők és saját tapasztalatai után nyert adatok alapján. Bortermelők és pinczegazdák számára. 12 fametszetű ábrával. (Szerző kiadása. 8r. 19 l. ára 30 kr.)

Lengyel Sándor. Gyakorlati számolókönyv polgári és kereskedelmi iskolák használatára. II. rész. 2. füzet. (Dobrowsky és Franke. 8r. 111 l. ára 60 kr.)

Lenhossék Mihály. Ritkább boncztani rendellenességek. (Értekezések a természettudományok köréből. XVI. kötet. 5. szám. Magyar Akadémia. 8r. 26 l. egy táblarajzzal; ára 20 kr.)

Lenkei Henrik. Költemények. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 66 l. ára 1 forint.)

Leonhardt Gusztáv. Az osztrák-magyar bank igazgatása. 1878—1885. 66 táblával és egy áttekintési térképpel (Franklin-fársulat. 4r. VII, 295 l. ára 4 forint.)

Lévai Adolf. Kérem fölmenteni! Védbeszédek dr. Hombár Mihály nyomán. (Robicsek Zsigmond. 8r. 94 l. ára 50 kr.)

Lévay István. Görög-magyar szótár Homeros Iliása és Odysseájához. A Homerosi alakban rövid vázlatának függelékével. Iskolai használatra. Második kiadás. (Révai testv. 8r. 132 l. ára 80 kr.)

Lévay István és **Vida Aladár.** Magyar-görög szótár. Főgymnasiumok használatára. Második jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 96 l. ára 2 frt.)

Levél, Nyilt, a horvát biróságok viszszaéléseiről. Irta Verus. (Zilahy Sámuel. 8r. 29 l. ára?)

Levelek, Apostoli. Fordította Menyhárt János. (Debreczen. Ifj Csáthy Károly. 8r. 147 l. ára 1 frt.)

Lewis Lajos. Az angol nyelv vezérfonala a Jacotot módszer alapján, a saját alapelvei tekintetben vételével. (Szerző 8r. 100 l. ára 50 kr.)

Lexicon, Kis. Egyetemes ismerettár 12 füzetben. Szerk. Wekerle László. 8—12. füzet. (Pallas-nyomda. 8r. 1109—1936 hasáb, egy füzet ára 30 kr.)

Libertiny Gusztáv. Jelentés a nyitramegyei tankerület népoktatásának 1884—85. évi állapotáról. (Nyitra. Özvegy Neugebauer Anna nyomdája 8r. 13 l. ára ?)

Liebleitner János. Kis magyar-német szótár. A beszédre legszükségesebb fő- és melléknevek és igék. VII. kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Lipinger Szigfrid. Merlin. Dalmű. Fordította Dóczy Lajos. (M. kir. operaház könyvtára. 23. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 47 l. ára 25 kr.)

Lipthay Sándor. Vasutépitéstan. Második kötet. A vasuti felépítmény. 1-ső füzet. A vágány. A szöveg közé nyomott 457 ábrával. (Kilián Fr. 8r. VIII, 269 l. ára 5 frt.)

Litschauer Lajos. A bányatörvény és a rávonatkozó rendeletek, utasitások és elvi jelentőségü határozatok teljes gyüjteménye kiegészitve magyarázó műszótárral és betűrendes tárgymutatóval, hivatalos adatok felhasználásával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII, 578 l. ára 3 frt.)

Litschauer Lajos. Magyar bányajog kérdések és feleletekben. Toldalékban a bányatan és érczelőkészítés rövid ismertetésével. A bányászati államvizsgálatra készülők és joghallgatók számára. Második bőv. és teljesen átdol. kiadás. (Selmeczbánya. Joerges Ágoston. 8r. 124 l. ára 1 frt.)

Livius, Titus. Ab urbe condita liber XXI. XXII. Bevezetéssel és magyarázattal ellátták Bartal Antal és Malmosi Károly. II. kiadás, két térképpel. (Görög és római remekirók iskolai könyvtára. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 155 l. ára 90 kr.)

Livius, Titus, XXI. XXII. könyve. Fordította Vajdafy Géza. 2. kiadás. (Római remekirók. 28. 29. kötet. Lampel Róbert. 8r. 207 l. egy kötet ára 40 kr.)

Livius, Kis. Függelékül gnómák. Phaedrus és Ovidius. A gymnasiumok III. és IV. o. számára. A gymn. új tanterv nyomán szerkesztette, jegyzetekkel és szótárral ellátta Polgár György. II. kiadás. 1. füzet. (Franklin-társulat. 8r. 167 l. ára 70 kr.)

Lóczy Lajos. A khinai birodalom természeti viszonyainak és országainak leirása. Gr. Széchenyi Béla keletázsiai utazása alatt (1877—1880) szerzett tapasztalatai alapján és a meglevő irodalom fölhasználásával. 200 rajzzal és 1 térkép melléklettel. (Természettudományi könyvkiadó vállalat. XXVI. kötet. Kilián Frigyes. n. 8r. XIV, 884 l. és 1 térkép, ára ?)

Lojka Hugó. Adatok Magyarország zuzmóflórájához. III. (Mathemat. és természettudományi közlemények. XXI. k. 5. szám. Magyar Akadémia. 8r. 323—378 l. ára 40 kr.)

Londesz Elek. Kain. Drámai költemény. (Debreczen. Telegdi K. Lajos 8r. 32 l. ára 35 kr.)

Longfellow W. Henrik. Az arany legenda. Angolból ford. Jánosi Gusztáv. (Olcsó könyvtár. 205. Franklin-társulat. 8r. 200 l. ára 40 kr.)

Lőrincz Béla. A miniszteri cabinet közjogi helyzete. (Pallas részvénynyomda. 8r. 37 l. ára?)

Lugas, Kis —. Szerkeszti Bánfi János. 1—5. szám. (L. Bánfi János.)

Luther Márton kis kátéja. Ágostai hitv. evang. népiskolák számára (Hornyánszky Viktor. 8r. 55 l. ára?)

Lutter Nándor. Számtani példatár a népiskolák számára. II. és IV. osztály számára. V. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 52 l. ára 20 kr. 48 l. ára 15 kr.)

Lutter Nándor. Ötszámjegyű szorszámi és szögmértani táblák. VII. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 200 l. ára 1 frt 20 kr.)

Lutter Nándor. Közönséges számtan a középtanodák használatára. IX. kiadás. (Franklin-társulat könyvnyomdája. 8r. 256 l. ára 1 frt 20 kr.)

Macaulay B. T. Hampden János. Pitt, Chatam gróf. Két politikai életrajz. Forditotta Szász Károly. II. (czim-) kiadás. (Ráth Mór. 8r. 330 l. ára 1 frt.)

Macaulay B. T. Lord Clive. Warren Hastings, Az angol Keletindia meghóditásának története. Angolból ford. Szász Károly. II. (czim-) kiadás (Ráth Mór. 8r. 336 l. ára 1 frt.)

Mac-Carthy Justus. Anglia története korunkban. Fordította Szász Béla. II. kötet. (Magyar Akadémia. 8r. 686 l. ára 4 frt.)

Mácsai Lukács. A felvidék társadalmi köréből. 1835—1885. Kapcsolatban a lévai kasinó történetével, 25 éves jubileuma alkalmából. (Léva. Nyitrai és társa. 8r. XVII, 172 l. ára 1 frt 20 kr, kötve 1 frt 80 kr.)

Madách Imre. Az ember tragédiája. Drámai költemény. Népies kiadás. (Athenaeum. 8r. 194 l. Vászonkötésben 50 kr.)

Madarász Ernesztin. A hodosi biró lánya ujabb népszinmü kedvelt dalai. (Nádor Kálmán. 8r. 4 lap. ára 10 kr.)

Magyarország. Általános utazási zsebkönyv. A Szent-István korona országainak területén levő valamennyi hajózási és vasutvonal-állomás (városok faluk) és vidékeinek részletes leiró ismertetése. Hiteles adatok s e czélból tett utazások alapján szerk. Takács L. (Nagyvárad. ifj. Berger Sámuel. 8r. X, 390 l. ára kötve 2 frt 50 kr.)

Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. Szerkeszti és kiadja az országos m. k. statistikai hivatal. 1885. VIII—XII. füzet. 1886. I—X. füzet. (Athenaeum részvénynyomda. 4r. 69 lapos füzetek; ára?)

Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. Ungarns Waarenverkehr etc. Szerkeszti és kiadja az országos magyar királyi statistikai hivatal. 1885. évi január—deczember. (Athenaeum részvénynyomda. 4r. XXVII, 81 l. ára?)

Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. Szerkesztette és kiadja az országos m. k. statistikai hivatal. 1886. I. félév. Ungarns Waarenverkehr etc. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 4r. 81 l. ára?)

Majláth Béla. A történelmi kiállítás kalauza. (Budapest főváros. 8r. XVII, 469 l. ára 1 frt.)

Majláth Béla. Budapest történetének irodalma (1493—1700.) Révai Leó. 8r. VII, 118 l. ára 1 frt.)

Málnai Mihály. A történet tanításáról. (Különlenyomat a Magyar Tanügyből. Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Mangold Lajos. Az ókor története. Dr. Müller Dávid kézikönyve nyomán. Második kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 397 l. ára 2 frt.)

Marczianyi György. Nemesség. (Franklin-társulat. 8r. 239 l. négy nemzedékrendi táblával; ára 1 frt 60 kr.)

Margitay Rezső. Palkó vitéz. Regény. (Székely A. 8r. 164 l. ára 80 kr.)

Margitsziget, A, fürdő-gyógyászati és helyrajzi szempontból. (Hornyánszky Viktor sajtója. 8r. 30 l. ára ?)

Márki Sándor. Dózsa György és forradalma. A M. Tud. Akadémia által megdicsért pályamű. 2-ik (czim-) kiadás. (Ráth Mór. 8r. VIII, 216 l. ára 1 frt 40 kr.)

Márkus József. (Satanello.) Tisztességes asszonyok. 3-ik kiadás. (Robicsek Zsigmond. 8r. 133 l. ára 1 frt.)

Márkus József. (Satanello.) Aquarellek Amor műterméből. (Singer és Wolfner. 8r. 101 l. ára 1 frt.)

Márkus József. Exoticus növények. (Révai testvérek 8r. 125 l. ára 1 frt 20 kr.)

Marlitt E. A granátköves aszszony. Ford. Mártonffy Frigyes. 1—5. füzet. (L. Családi könytár. Székely Aladár. 8r. 1—160 l. füzetje 15 kr.)

Marlitt E. A gránátköves asszony. Regény. Ford. Mártonffy Frigyes. (Székely A. 8r. 330 l. ára 1 frt 50 kr.)

Maquet A. Szivek csatája. Regény franciából. Fordította X. 2 kötet. («Budapesti Hirlap» kiadóhiv. 16r. 157, 108 l. ára 50 kr.)

Maroshalmi Gyula. Ábrándvilág. Költemények. (Nagykanizsa. Wajdits József nyomdája. 8r. 132 l. ára 1 frt 20 kr.)

Marschall Lajos. Vallásos hazafiság vagyis imádságos könyv. Nábožné vlastenectvo čili modlitebná knižka. («Hunyadi Mátyás»-nyomda. 8r. 307 l. ára?)

Matavovszky Béla. Tolnamegye tanügye. Statisztikai táblázatokkal. (Kilián Fr. 8r. 105 l. ára 1 frt.)

Mátyás Mihály. Orvosi zsebkönyv. Gyakorló orvosok és orvostanhallgatók számára. (Kolozsvár. Szerző. 8r. 138 l. ára 1 frt 20 kr.)

Mauthner képes kertészkönyve. 270 fametszettel. (Szerző. 8r. XVI, 319 l. ára 1 frt.)

Mayer Miksa. Az életmentő. Igaz történet. Két képpel Mannheimer Ágostontól. (Jó könyvek a magyar nép számára. 42. sz. Révai testvérek. 8r. 24 l. ára 5 kr.)

Mayer Miksa. Rövid alkotmánytan népiskolák számára. 12-ik legujabb törvényekkel bőv. és jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 29 l. ára 16 kr.)

Mayne-Reid. A fiatal utazók. Ford. Kürthy Emil. (Szünidei könyvtár. 3—5. Révai testv. 16r. 1—190 l. füzetje 20 kr.)

Mayne-Reid. A tüzföld. Kalandok a Terra del Fuegon. A serdültebb ifjuság számára. Jutányos kiadás. (Révai testv. 8r. 173 l. ára kötve 1 frt 40 kr.)

Maywald József. Görög nyelvtan rövid áttekinthető előadásban. Függelékül az ióni szójárás alaktana. Gerth és egyéb szerzők nyomán gymnasiumi használatra. (Egyetemi nyomda 8r. 243 l. ára 1 frt 60 kr.)

Mederschitzky József. A villamos házi távjelző kézikönyve. Nélkülözhetlen kalauz minden háztartásban és gazdaságban. Mintegy 190 képpel. (Nagy-Kikinda. Szerző kiadása. 8r. 105 l. és XXVIII tábla; ára 1 frt 30 kr.)

Megjegyzései, A budapesti ref. izr. egyház, a m. k. vallás és közoktatásügyi miniszterhez a ref. izr. egyház ellen beadott, és miniszteri leirat utján megjegyzések végett a ref. izr. egyházhoz leküldött nyilatkozatokhoz. (Schlenker és Kovács. 8r. 56 l. ára 30 kr.)

Mélyacsai. Mi illik és mi nem illik. Szabályok a társas körökbeni viselet és társalgásra és útmutató társaságokban és magánkörökben, a balfelfogások eloszlatására és az illendő és komoly magatartásra. Eredeti és nem forditás. (Robicsek Zsigmond. 8r. 88 l. ára 30 kr.)

Méhes András. Az ördög czimborája. Tanulságos szép történet a magyar nép számára.) Nóták, históriák. 7. Méhner V. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Méhes András. A két szomszéd. Tanulságos szép történet. (Magyar mesemondó. 4. Méhner V. 8r. 15 l. ára 4 kr.)

Memorandum a Magyarországon felvetett borkérdés ügyében. (Sopron. Romwalter K. és fia nyomdája. 8r. 73 l. ára?)

Mendés Catulle. A szűz király. Egy szerencsétlen király regénye. Francziából ford. * * *. (Robicsek Zsigmond. 8r. 197 l. ára 1 frt 20 kr.) Ugyanaz. Második kiadás.

Mendl L. Német olvasókönyv az izr. elemi iskolák III. oszt. számára. 2. kiadás. Deutsches Lesebuch für izr. Volksschulen. (A magyar orsz. izr. tanitóegyesület kiadványai. XI. Zilahy Sámuel. 8r. 208 l. ára kötve 36 kr.)

Menyecskék könyve. Adomák és apró történetek. III. kiadás. (Nádor Kálmán. 8r. 160 l. ára?)

Merényi Kálmán. Szülőföldisme. Mosonmegye rövid ismertetése a népiskolák III. oszt. számára. (Magyar-Óvár. Szerző. 8r, 35 l. egy térképpel; ára?)

Mesekönyv, Verses. Nyolcz képpel diszítve. (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. 12 l. ára 50 kr.)

Mesemondó, Magyar. 1 4. sz. (L. Tolnai Lajos, Váradi Antal, Jakab Ödön, Méhes András.)

Mesterfy Ferencz. Alkotmányos szabadságtan vagy politikai eszmecsere az országos képviselőválasztó jogosok számára. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8r. 14 l. ára?)

Mész Sándor és Juhász Sándor. A lundenburg-lévai fő- és verebélyaranyos-maróti szárnyvonal műszaki leirása. (Nyitra. Özvegy Neugebauer Anna nyomdája. 8r. 28 l. ára?)

Mészáros Kálmán. Egyházi beszéd a Szent-László-társulat alapíttatása huszonötödik évünnepén 1886. évi julius 4-én a budapesti Szűz Máriáról czímzett sz. Ferencziek templomában. (Athenaeum részvénytársaság nyomdája. 8r. 16 l. ára?)

Mészáros Sámuel. Az ó-budai ev. ref. anyaegyház száz éves története. Az egyház levéltárában levő latin és magyar nyelven fennmaradt jegyzetekből. (Hornyánszky Viktor. n. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Michelet. A franczia forradalom története. Fordította De Gerando Antonina. V. kötet. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 327 l. ára 2 frt.)

Mihalkovics Géza. A leíró emberboncztan és a tájboncztan tankönyve. 1. rész. Általános sejttan. Egyszerű szövetek. Csonttan. Szálag- és izülettan. Izomtan és tájboncztan. (Franklin-társulat. 8r. 1—608 l. A teljes munka ára 12 forint.)

Mihók Sándor. Magyar compass pénzügyi évkönyv 1886. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 620 l. ára 5 frt.)

Miklós. Szent beszéd Balkó László az andocsi zárda főnökének 1886. évi aug. 5-én tartott aranymiséjére. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 15 l. ára?)

Mikszáth Kálmán. A t. ház. Jankó János rajzaival. (Singer és Wolfner. 8r. 179 l. ára 2 frt. 20 kr,)

Mikszáth Kálmán. A két koldus diák. Mesés történet az ifjuság számára. A képeket rajzolta Mannheimer Ágoston. (Révai testvérek. 8r. 226 l. ára 1 frl 80 kr.)

Mikszáth Kálmán. A lohinai fű. Elbeszélés 8r. (Singer és Wolfner. 8r. 91 l. ára 1 frt.)

Mikszáth Kálmán. Urak és parasztok. (Révai testvérek. 8r. 194 l ára 1 frt 50 kr.)

Miletz János. Katona József családja, élete és ismeretlen munkái. (Hornyánszky V, 8r. VI. 314 l. és arczkép; ára 2 frt 50 kr.)

Milkó Izidor. Egy kritikus albumából. (Grill Károly. 8r. XII, 160 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mi tett engem antiszemitává? Válaszul Jókainak: «Hogyan lettem én filoszemita» cz. tárczaczikkére. Irta egy leendő antiszemita képviselőjelölt. Ajánlva kereszténveknek és zsidóknak. (Szűts és társa. 9r. 133 l. ára 70 kr.)

Močnik Ferencz. Geometria a középiskolák felsőbb osztályai számára. A 8. kiadás után fordította Klamarik János. Átdolgozta Wagner Alajos. IV. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 381. l. ára 2 frt 30 kr.)

Močnik Ferencz. Számolókönyv a népiskolák számára. A legujabb m. kir. miniszteri tantervhez alkalmazta Orbók Mór. 1—5. füzet. I. kötetben. (Pozsony. Drodtleff R. 8r. 46, 63, 48, 64, 111 l. ára vászonkötésben 1 frt 50 krajczár.)

Močnik Ferencz. Számolókönyv a népiskolák számára. A 18-ik eredeti kiadás után átdolgozta s a legujabb m. kir. miniszteri tantervhez alkalmazta Orbók Mór. III.. IV. V-ik füzet, a 3., 4. 5-ik osztály számára. (Pozsony. Heckenast G. utóda Drodtleff R. 8r. 48, 64, 96 l. ára papirkötésben 24, 24, 40 krajczár.)

Močnik Ferencz. Számolókönyv a felső nép és polgári ipar- és kereskedelmi iskolák megfelelő osztályai számára. A 10-ik eredeti kiadás után átdolgozta s a legujabb m. kir. miniszteri tantervhez alkalmazta Orbók Mór. (Pozsony. Heckenast G. utóda. Drodtleff R. 8r. 111 l. ára 50 kr.)

Mocsáry Lajos. Nehány szó a nemzetiségi kérdésről. (Singer és Wolfner. 8r. 81 l. ára 50 kr.)

Mócsy Antal, Petrovácz József és Schultz Imre. I—II. olvasó- és tankönyv az osztatlan kath. népiskolák III—VI. évf. számára. (Szent-István-társulat. 8r. 159, 149, 19, 249, 247, 23 l. ára 60, 80 kr.)

Mohl Adolf. Magyarországi Loretto rövid története. (Nagy-Kanizsa. Szerző. 8r. 24 l. ára?)

Mokos Gyula. Egy fejezet az iskolai egészségtanból. Az iskolai padok. Külön lenyomat a dunántuli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának 1885—6. évi értesítőjéből. (Pápa. Református főtanoda nyomdája. 8r. 49 l. ára 50 kr.)

Moliére vigjátékai. Kiadta a Kisfaludy-társaság. VII. kötet II. kiadás. A Szeleburdi. A kelletlenek. Scapin csinyei és a Siciliai. Fordították Paulay Ede, Kemény Károly és Puki József. (Athenaeum részvény-társaság. 8r. 264. l. ára 1 frt 40 kr.)

Molnár János és Szabó József. Ajnácskő gyógyforrásai és geologiai viszonyai. (Különlenyomat a természett. társ. Közlönye 1861. évfolyamából. Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 32 l. ára?)

Molnár János cz. kanonok és keczeli plébánosnak ajánlva. (Kalocsa. Homeyer Ferencz nyomdája. 4r. 5 l. ára?)

Molnár László. A tanítás tankönyve. Tanító- és tanítónő jelöltek valamint a nevelés és tanításügy buzgó előmozditói számára. II. kötet. Részletes tanítástan. Realiák és szépügyességek tanítása. (Lauffer Vilmos. 8r. 108 l. ára 70 kr.)

Monarchia, Osztrák-magyar, irásban és képben. 26 füzet. Bevezető köt.: 9 füz. Bécs és Alsó-Ausztria: 11 füzet. Magyarország: 6 füzet. (Révai testv. 4r. 1—288, 1—352, 1—192 l. egy füzet ára 30 kr.)

Monumenta comitialia regni Transsylvaniae. Erdélyi országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel. A Magyar Tud. Akadémia tört. bizottsága megbizásából szerk. Szilágyi Sándor. XI. kötet. 1649—1658. (Akadémiai könyvkereskedés. 8r. 485 l. ára 3 frt.)

Monumenta vaticana hungariae. Vatikáni magyar okirattár. Második sorozat. Második kötet. Buonvisi bibornok, bécsi nuntius jelentései. Budavár fölszabadításának kétszázados emlékünnepe alkalmával közrebocsátva. (Szent-István társulat. 4r. CLIV, 308 l. és 1 kép; ára hollandi papiron 16 frt, velinpapiron 8 frt.)

Morvay Győző. Lucifer. Madách-tanulmány. (Grill Károly. 8r. 58 l. ára?)

Monostori Károly. Az utolsó kenet. A Pálmay Ilka-féle pályázaton 50 aranynyal jutalmazott eredeti népszinmű dalokkal 3 felvonásban. (Népszinház műsora. 17. Nagel O. 8r. 73 l. ára 60 kr.)

Munkálatok. Kiadja a csanádi növendék papság magyar egyházirodalmi iskolája. XVIII. évfolyam. (L. Dressel Lajos.)

Munkálatok. Kiadta a budapesti növendékpapság egyházirodalmi iskolája. XLIX. évf. (L. Katzinger György.)

Munkay János. Superintendens-e vagy püspök? vagyis: a püspöki méltóság a kath. egyházban különös tekintettel hazánkra. (Esztergom. Buzánovits Gusztáv. 8r. V, 200 l. ára 1 frt.)

Mutatvány-kisérlet egy nemzetközi tolmácsnyelv alapvonalainak megállapítására czimű utazók s kereskedők részére irt nagyobb műből. A mindennapi életben előforduló legszükségesebb törzsszavak gyűjteményével. Irta s egyelőre inkább csak a kritika számára közrebocsátotta? (Méhner V. 8r. 46 l. ára 40 kr.)

Múzeum, Kis nemzeti. 20 kötet. (L. Győrffy Iván.)

Múzeumegylet, Az erdélyi, bölcselet-, nyelv- és történelemtudományi szakosztályának kiadványai. II. köt. 4. füzet, III. köt. 1—3. füzet. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8r. 267—330, 1—293 l. ára?)

Müller Adolf. Magyar nyelvtan a népiskolák III. osztálya számára. (Révai Leó. 8r. 52 l. ára 24 kr.)

Müller Kálmán. Az 1885. évi országos orvosi és közegészségügyi congressus tárgyalásai. (Szerző. 8r. 468 l. ára 3 frt.)

Művészek, Magyar. Műtörténelmi vázlatok irásban és képben. Szövegét irja Szana Tamás. Megjelenik mintegy 16 füzetben. 1—12. füzet. (Révai testv. n. 8r. 1—192 l. egyes füzet ára 80 kr.)

Műsora, Népszinház. 15—18. sz. (L. Rátkay László, Gerő Károly, Monostori Károly.)

Nagy Antal. Hitelemzés példákban, vagyis a katholikus hit- és erkölcstan rövid foglalata történetek-, elbeszélésekkel megvilágítva. II. kötet. A parancsolatokról. 1. rész. II. kiadás. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8r. 396 l. ára?)

Nagy Antal. Hitelemzés példákban, vagyis: a katholikus hit- és erkölcstan rövid foglalata példák- és hasonlatokkal megvilágítva. Segédkönyv egyházi szónokok s tanítók számára. III. kötet a malaszt-eszközökről. 1. rész. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8r. 468 l. ára 2 frt.)

Nagy Gergely. Falusi képek. (Marosvásárhely. Imreh Sándor nyomdája. 8r. 88 l. ára?)

Nagy László, Benkő Lajos. Losonczi b. Bánffy Albert emlékezete. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8r. 16 l. ára?)

Nagy László, Kis Albert, Viski Pál. Ünnepi és közönséges egyházi beszédek. II. füzet. (Szilágy-Somlyó. Szerző. 8r. 178 l. ára 1 frt 60 kr.)

Nagy Miklós. A tizennyolcz éves magyar államháztartás valóságos pénzügyi válságban. (Aigner Lajos. 8r. V, 183 l. ára 2 frt.)

Nagy Sándor. Bihar vármegye földrajza Nagyvárad város leirásával és a magyar királyság rövid áttekintésével. A biharm. és nagyváradi tanszermúzeum által jutalmazott pályamű. Kiadja a tanszermúzeum. (Nagyvárad. Hügel Ottó nyomdája. 8r. 229 l. térképpel; ára 1 frt 50 kr.)

Nagy Sándor. Levélszerinti oktatás a franczia nyelv tanulására Toussaint-Langenscheidt tanmódja szerint átdolgozta. 38—39. levél. (Grimm Guszt. 8r. 624—652 l. egyes levél ára 30 kr.)

Nagy Zsigmond. A méhészet rövid vázlata. 5. kiadás. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8r. 36 l. ára?)

Nala, a Maha-Bhárata czimű szanszkrit költemény epizódja. Az eredeti után átdolgozta Michalek Manó. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. XV, 231 l. ára 1 frt 60 kr.)

Napunk, Egy, Deésen. (Verseny-emlékek.) 1886. okt. 24-ről. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Nászai Mór. Budapest főváros vízvezetékének kérdéséhez a végleges vízművet illetőleg. (Grimm Gusztáv. 8r. 21 l. ára 20 kr.)

Naszluházcz Ödön. Tiszta erkölcs. Röpirat. (Székesfehérvár. Klökner P. 8r. VII, 70 l. ára 70 kr.)

Náthán zsidó, Mit mesélt — a török császárnak ? Tanulságos história szép rigmusokban. (Nóták, históriák. 5. Méhner V. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Nautilus. Passautól Budapestig csónakon. Uj, olcsó kiadás. (Szépirod. kis könyvtár. 4. Grill K. 8r. 246 l. ára 40 kr.)

Négyesy László. Magyar verstan középiskolai segédkönyvül s magánhasználatra. (Franklin-társulat. 8r. 112 l. ára 70 kr.)

Neményi Imre. Magyar alak és mondattan. A gymnasiumi, polgári és reáliskolai tanuló ifjuság használatára. (Lampel R. 8r. VIII, 110 l. ára 70 krajczár.)

Neményi Imre. Magyar szerkezet, irály és költészettan, melyet a fiúleány polgári iskolák III. és IV. osztályainak részére, valamint a középtanodai tanulóifjuság használatára, a miniszteri tanterv értelmében irt. (Lampel R. n. 8r. II, 129 l. ára 80 kr.)

Nemes György. A fontosabb háztartási czikkek vegytana. Hazai és külföldi szakmunkák nyomán. (Közhasznu családi könyvtár. 28. füzet. Franklin-társulat. 8r. 129 l. ára 40 kr.)

Nemes Ödön. Kunyhótól palotáig. (Révai testvérek. 8r. 252 l. ára 2 forint.)

Németh Ferencz. Emlékezés 1848—49-re vagy a mikor én honvéd voltam. Különlenyomat a «Sopron» cz. lapból. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 80 l. ára ?)

Némethy Lajos. Vázlatok Budapest multjából. I. füzet. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 42 l. ára ?)

Némethy Lajos. A budapestvizivárosi Erzsébetiek. Megtelepedésük századik évfordulója alkalmából. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 41 l. ára ?)

Neumann Ármin. A kereskedelmi törvény magyarázata. Uj olcsó kiadás. 3 kötet. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. IV. 666, 556, 988 l. ára 10 frt.)

Neumann Ede. Hitszónoklatok és beszédek. I. kötet. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 241 l. ára 1 frt 40 kr.)

Népdalok, A legujabb budapesti —. Szerk. Magyar Gerő. 4—10. sz. (Nádor K. 8r. 4, 4, 4, 4, 4, 4, 4 l. Egy-egy szám ára 4 kr.)

Népkönyvtár. 1886. 1. szám. Kiadja P. Angelikusz. (L. Koneberg Hermann.)

Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára. 1886. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8r. 129 l. ára 60 kr.)

Névkönyve, A magyar kir. honvédelmi miniszterium, a honvédség és csendőrség, 1886. évre. Rendfokozati és beosztási kimutatással. Hivatalos kiadás. (Légrády-testvérek. 8r. 252 l. ára ?)

Névkönyve, A magyar kir. honvédelmi miniszterium, a honvédség és csendőrség, 1887. évre. Hivatalos kiadás. (Légrády-testvérek. 8r. 272 l. ára?)

Névkönyve, A tiszáninneni ev. reformált egyházkerület, az 1885—86. évi statisztikai adatokból. (Sárospatak. Ref. főiskola nyomdája. 8r. 58 l. ára?)

Névy László. Olvasmányok a rhetorikához. Középiskolák használatára. II. bővített kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 253 l. ára 1 frt 40 krajczár.)

Niiort András. Gallicismusok és synonymák, vagyis sajátságos és rokonértelmű kifejezések a franczia nyelvben. (Nádor K. 8r. 36 l. ára 24 kr.)

Nobody John. Posta-restante. Amerikai regény. (Méhner V. 8r. 238 l. ára 30 kr., kötve 50 kr.)

Nóták, históriák. 1—8. szám. (L. Vargha Gyula. Judit asszony. Az ördög árka, A perlekedő atyafiak, Náthán zsidó, Tarka Péter, Méhes András, A betűs Szabó Gábor.)

Novák Sándor. Magyar irálytan és olvasókönyv polgári és rokon iskolák számára. (Kókai Lajos. 8r. VIII, 248 l. ára 1 frt 20 kr.)

Nösselt Frigyes világtörténelme. Leányok számára németből magyarra fordították Demeter Sándor, Kiss Lajos és Paál Ferencz. Ókor. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8r. 320 l. ára 2 frt.)

Nyáry Albert. A heraldika vezérfonala. A Magyar Tud. Akadémia megbizásából. (Akadémia. 4r. VI, 291 l. 9 színnyomatú és 13 fametszetű táblával; ára 5 frt.)

Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Kiadja a Magyar Tud. Akadémia nyelvtudományi bizottsága. XIII. kötet. Festetics codex. — Pozsonyi codex. — Keszthelyi codex. — Miskolczi codex. Közzéteszi Volf György. (Akadémia. 8r. XXX, 336 l. ára 2 frt.)

Nyelvtan, Magyar, rövid áttekintése 3—4. o. növendékek számára. 4. kiadás. (Debreczen városi nyomda. 8r. 24 l. ára?)

Nyitra város szervezeti szabályrendelete. (Nyitra. Özvegy Neugebauer Anna nyomdája. 8r. 49 l. ára?)

Nyugdíj- és gyámalap, A vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszternek az országos tanítói, 1885. évi állapotáról szóló jelentése. (Budapesti egyetemi nyomda. 4r. 40 l. ára?)

Ohnet György. A Croix-Mort grófnők. Regény. 2 kötet. A hattyudal. Elbeszélés. (Egyetemes regénytár. II. évf. 1. 2. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 160, 158 l. Kötetje 50 kr.)

Ohnet György. A bánya. (La grande marnière.) Regény. Francziából ford. Fái J. Béla. I. II. köt. (Singer és Wolfner. 8r. 173, 167. l. ára 2 frt.)

Ohnet György. A bánya. Regény, francziából fordította Fái J. Béla. I. II. kötet. (L. Egyetemes regénytár. I. évf. 1. szám. Singer és Wolfner. 8r. 173, 167 l. egy kötet ára 50 kr.)

Ohnet György. Lise Fleuron. Regény. I. II. rész. (Egyetemes regénytár. 10. 11. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 159, 159 l. Vászonkötésben egy kötet ára 50 kr.)

Oklevéltár Bethlen Gábor diplomácziai összeköttetései történetéhez. A velenczei állami levéltárban Mircse János által eszközölt másolatokból a M.

Tud. Akadémia tört. bizottsága megbizásából szerk. Óváry Lipót. (Akadémiai könyvkereskedés. 8r. VI, 822 l. ára 5 frt.)

Oláh Károly. Egyházi énektár, mely magában foglalja a magyar reform. egyház templomi és temetési énekeinek dallamait egy, két és három szólamra alkalmazva. 2. kiadás. (Nagykőrös. Szerző. 8r. 140 l. ára 1 frt.)

Olasz költőkből. Ford. Radó Antal. (Olcsó könyvtár. 198. sz. Franklin-társulat. 16r. 216 l. ára 50 kr.)

Olvasókönyv, Katonai, a magy. kir. honvédség iskolái számára. Szerkesztette Vághó Ignácz. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 141 l. ára 80 kr.)

Ordódy Lajos. Rövid utasítás a műtrágyák használatára. (Brózsa Ottó könyvnyomdája. 8r. 40 l. 40 kr.)

Orelt Lajos. Vezérkönyv az elemi népiskolai kézimunkák tanításához. Tanítók, képezdei növendékek és szülők számára. I. füzet. A szöveg közé nyomott számos ábrával. (Nagy-Szeben. Szerző kiadása. 8r. 52 l. ára 65 kr.)

Oltványi Pál. Szegedi különlegességek. Válaszul a birálóknak. (Szüts és társa. 8r. 40 l. ára 20 kr.)

Ortvay Tivadar. A praehistorikus kőeszközök régiségi jellegeiről. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIII. kötet. 2. szám. Magy. Akadémia. 8r. 50 l. ára 30 kr.)

Ortvay Tivadar. Észrevételek a «Zsarnokgyilkosok» nevén ismert ógörög szoborcsoport felállításához. (K. ny. az Orsz. rég. és embertani társulat 1879—85. évkönyvéből. n. 8r. 115—131 l. ára ?)

Órák, Gondtalan. Mulattató verseskönyv 6 képpel, szorgalmas gyermekek számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 6 lap; ára kötve 20 kr.)

Óriások és törpék. Gyermekmesék. (Singer és Wolfner. 8r. 126 l. ára kötve 1 frt.)

Osváth Imre. Italmérési regálejog. Az ide vonatkozó törvények, miniszteri rendeletek és döntvényekkel. Regalejog-tulajdonosok, regalebérlők, bortermelők, kereskedők, iparosok és hivatali közegek részére. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 224 l. ára 2 frt.)

Ott György. Májusi virágok vagy elmélkedések, imák és énekek Máriának ünneplésére. Németből fordította Herbst József. (Havi Füzetek. VII. évf. 6—9. szám. 370 l. ára 1 frt 20 kr.)

Ouida. Don Gesualdo. Esős mézes hetek. Ford. Fái J. Béla. (Pallas-könyvtár. II. évf. 2. kötet. 8r. 178 l. ára 60 kr.)

Óváry Lipót. Nyáry Albert b. emlékezete. (Különlenyomat a «Századok»-ból. Athenaeum részvény-társulat nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Ökröss Bálint. Magyar közjegyzői törvény (1874: XXXV. t.-cz.) az e törvényre vonatkozó miniszteri rendeletekkel, összehasonlító és kiegészítő jegyzetekkel. Második az 1886: VII. a közjegyzői törvényt módosító és kiegészítő törvényczikkel bőv. kiadás. (Ráth Mór. 8r. 33, 291 l. ára 1 frt 60 kr.)

Önálló magyar hadsereget. Röpirat. (Benkő Gyula. 8r. 26 l. ára 30 krajczár.)

Örley László. Az állatok színe. (Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. 52. szám. K. m. természettudományi-társulat. 8r. 42 l. hét ábrával, ára 20 kr.)

Örömünnepe, A homoród-almási unitárius ekklézsia, temploma száz éves fennállásának alkalmából 1886. szept. 19-én tartott imákban és egyházi beszédekben. (Székelyudvarhely. Homoródalmási egyház. 8r. 32 l. ára?)

Paál Árpád. Szalon-történetek. (Révai testv. 8r. 167 l. l. ára 1 frt 50 kr.)

Pálffy Albert. Anya és grófné. Regény. (Franklin-társulat. 8r. 392 l. ára 2 frt.)

Pálffy-Daun Lipót ifj. gróf teanói herczeg emlékezete. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 156 l. ára?)

Pálffy József. A keresztény anyaszentegyház rövid története. Kisebb kiadás evang. népiskolák számára. V. kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 87 l. ára 40 kr.)

Pali bácsi. Állatok minden világrészből. Elpusztíthatlan képeskönyv 150 szines képpel, vers és mesékkel. (Singer és Wolfner. 4r. 8 l. ára kötve 1 frt.)

Pali bácsi. Szemléltető képeskönyv. Elpusztíthatlan lapok 300 színes képpel, vers- és mesékkel. (Singer és Wolfner. 4r 8 l. ára kötve 1 frt.)

Pallas-könyvtár. I. évf. 1—12. köt. II. évf. 1—9. köt. (L. Gabányi Árpád, Bret Harte, Boisgobey, H. Sutherland Edwards, Greville Henry, Beniczkyné-Bajza Lenke, Conway Hugh, Benedek Elek, Theuriet André, Ouida, Szabó Endre, Alarçon Pedro, Verga Giovanni, Szenvedések iskolája, Tolnai Lajos.)

Pánczél Ferencz. Képes verseskönyv kis gyermekek mulattatására (Kolozsvár. Stein János. 8r. 26 l. ára 1 frt.)

Parasztbirtok, A, állapota Somogy-, Kolozs-, Szolnok-Doboka- és Torontálmegyékben. Jelentése az illető gazdasági egyleteknek a szövetségbe lépett gazd. egyletek végrehajtó bizottságához. (Orsz. magy. gazd. egyesület. 8r. 79 l. ára?)

Parkes Edmund A. A gyakorlati egészségtan kézikönyve. VI. kiadás. Rendezte Chaumont François. Angolból ford. Rózsahegyi Aladár. I—II. köt. (A magyar orvosi könyvkiadó-társulat könyvtára. 50., 51. kötet. 8r. XX, 569; 588 l. számos fametsz. ábrával; ára?)

Pap János. A piaristák Szegeden. (1720—1886.) A régi és új főgymnasium rajzával. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. IX, 339 l. ára 2 frt.)

Pap Zoltán költeményei. Szeged. (Szerző. 8r. 184 l. ára 1 frt.)

Papp Mór. Emlékirat Berettyószabályozási és ezzel kapcsolatos vízi- és egynémely társulati ügyeinkről. (Karczag. Sződi S. nyomdája 4r. 80 l. ára?)

Paszlavszky József. Életképek az állatvilágból. 10 képpel. (Ifj. iratok tára. IV. Kilián Fr. 8r. 83 l. ára?)

Pauer Gyula. Adatok a kishartai kir. közvetitő-intézet ismertetéséhez. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 57 l. ára?)

Pávai-Vajna Gábor. A kutyakérdés ügyében. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 18 l. ára 20 kr.)

Pávay G. és Dobrovits M. Hogyan kell desinficiálni? Pozsony sz. kir. város egészségügyi bizottságának megbizásából. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 27 l. ára 20 kr.)

Pázmány Péter. Keresztyén imádságos könyv. Megbővített 17. kiadásában negyedszer közrebocsátja a Szent-István-társulat. (Szent-István-társulat. 8r. 670 l. ára?)

Pecz Vilmos. A kisebb görög tragikusok tropusai. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIII. kötet 11. szám. Magyar Akadémia. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Pecz Vilmos. Aeschylusból. A lebilincselt Prometheus. Antigone és Ismene párdala. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Pellico Silvio. Börtöneim. Olaszból ford. Erdélyi Károly. (Olcsó könyvtár. 201. sz. Franklin-társulat. 16r. 271. l. ára 50 kr.)

Peregriny János. A magyar és Erdélyországi telekkönyvi törvények és rendeletek gyüjteménye. Kiegészitve a legfőbb itélőszéki döntvényekkel. I. rész. (1850—1867.) II. rész. (1868—1885.) (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. XVI, 531; XVI, 535 l. ára 5 frt.)

Peres Sándor. A beszéd- és értelemgyakorlatokról. Vezérkönyv gyanánt. (Losoncz. Szerző. 20 l. ára ?)

Peres Sándor. Gyermekeinknek. Verses köszöntőkönyv. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 16r. 30 l. ára 20 kr.)

Petelei István. Az én utczám. Elbeszélések. (Pallas irod. és nyomdai részv. társ. 8r. 280 l. ára 1 frt 80 kr.)

Petelei István. A fülemile. (Elbeszélés.) (Singer és Wolfner. 8r. 105 l. ára 1 frt.)

Petelei István. Keresztesek. Tiz rajz. 62—64. füzet. (L. Magyar szalonkönyvtár. Révai testvérek. 8r. 1—96 l. füzet ára 20 kr.)

Petelei István. A fülemile. George de Peyrebrune. Az arany hajtű. (Egyetemes regénytár. 12-ik kötet. Singer és Wolfner. 8r. 152 l. Vászonkötésben ára 50 kr.)

Péter Gábor. A tűzoltó. Kézikönyv a tűzoltók szakszerű kiképzéséhez. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 109 l. ára ?)

Péterffy József. Iparunk érdekében. A «Nemzet»-ben megjelent nyolcz levél külön lenyomata. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Péterfy Sándor. Hetényi János paedagogiai munkáiról. (Kókai Lajos. 8r. 48 l. ára 30 kr.)

Petneházy junior. Az egységes osztrák-magyar közös hadsereg a dualistikus monarchiában. (Robicsek Zsigmond. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Petrovszky József. Az ipartörvény és az ezt kiegészitő összes rendeletek. (Aigner Lajos. 8r. 135 l. ára 40 kr.)

Petrovszky József. A közigazgatási törvények és rendeletek kézikönyve. III. köt. 6—10. füzet. (Békés-Csaba. Lepage Lajos. 8r. 161—875. VII; 1—240 l. füzetje ára 80 kr.)

Piave F. M. Rigoletto. Opera 4 felvonásban. Olaszból ford. Nádaskay Lajos. Zenéjét szerzé Verdi József. (M. kir. operaház könyvtára. 17. Pfeifer F. 8r. 42 l. ára 25 kr.)

Pintér Kálmán. A szinész. Dramolette. (Kecskemét. Gallia könyvker. 8r. 36 l. ára 30 kr.)

Platon. Kriton, Sokrates védelme. Euthyhpron 3-ik füzet. Ford. és magy. Boros Gábor. (Tanulók könyvtára. 36. Pozsony. Stampfel K. 16r. 129—192 l. ára 30 kr.)

Platon. Kriton, Sokrates védelme. Euthyphron. Ford. és magy. dr. Boros Gábor. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 192 l. ára 80 kr.)

Ploetz Károly. Syllabaire français. Első oktatás a franczia nyelvben. Fokonként haladó tanmód. 5 jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 183 l. ára 40 kr.)

Plutarch, Paedagogiai. Jelesebb paedagogusok, kiválóan tanférfiak, arczkép- és életrajz-gyüjteménye, tekintettel a magyarokra. Szerk. Orbók Mór. 1—10. füzet. (Pozsony. Drodtleff R. 8r. 1—284 l. ára füzetenként 20 kr.)

Plutarch, Magyar. Új magyar Athenás. Ujabbkori protestáns magyar egyházi irók életrajz-gyüjteménye. Gyüjti Sz. Kiss Károly. VIII—IX. füzet. (Aigner Lajos. 8r. 449 l. ára 50 kr.)

Počta Fülöp. Nehány spongia a pécsi vagy Mecsek-hegység Doggerrétegeiből. (A m. kir. földt. int. évkönyve VIII. kötet. 3. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 105—116 l. ára 25 kr.)

Pókász Imre. Az okszerű eperfatermelés és selyemhernyó-tenyésztés tanitónövendékek számára. (Arad. Szerző. 8r. 54 l. ára 30 kr.)

Pokrócz Ádám. Mehett! Nyájaskodások és szaftos élczek a vasuti életből. (Lampel R. 8r. 63 l. ára 50 kr.)

Polgári Kálmán. A sziv dolgai. Rajzok és elbeszélések. (Jászberény. Szerző kiadása 8r. 121 l. ára 1 frt.)

Pólya Jakab. Agrár politikai tanulmányok. Minimum. Homestead. Örökösödési jog. (Magyar T. Akadémia. 8r. 305 l. ára 2 frt 40 kr.)

Pongrácz Lajos. Szondi-Album. Drégeli emléklapok. A szondi emlékkápolna felavatása alkalmából. Uj bőv. kiadás. (Ipolyság. Szerző kiadása. 4r. IV, 68, 8 l. ára 1 frt.)

Pongrácz Lajos. Vázlata a hontmegyei kaszinó ötven éves történetének. (Athenaeum-részvénynyomda. 8r. 50 l. ára?)

Pont Jest René de. Szerelemből gyülölet. Regény. Forditotta Fehér Marietta. 3 kötet. (Franklin-társulat. 8r. 192, 207, 172, 52 l. ára 1 frt 50 kr.)

Popp Antal. Magyar nyelyvgyakorló a III. o. magyar és német ajku népiskolák tanulói számára. VII. kiadás. Anfangsgründe der ungarischen Sprache. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 64 l. ára 24 kr.)

Pór Antal. Ipolyi Arnold nagyváradi püspök élete és munkái vázlata. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 123 l. ára 2 frt.)

Pór Antal. Ipolyi Arnold, nagyváradi püspök élete és munkái vázlata. (Kortársaink. 11—15. füzet. Pozsony. Stampfel K. 8r. 123 l. ára 1 frt.)

Porzsolt Kálmán. A testgyakorlati oktatás rendszere. A testgyakorlat oktatásra vonatkozó törvények és rendeletek gyüjteményével. (Herkules-könyvtár. VII. Aigner L. 8r. 86 l. ára 80 kr.)

Porzsolt Kálmán. Viharos élet. Elbeszélések. (Aigner Lajos. 8r. 137 l. ára 1 frt.)

Porzsolt Lajos. A tornázás kézikönyve. A miniszteri tanterv alapján népiskolák számára s egyszersmind kezdő tornászoknak magánhasználatul. 61 képpel. (Herkules-könyvtár. VI. Aigner L. 8r. V, 196, III l. ára 1 frt 20 kr.)

Pósa Lajos. Gyermekversek. Bloch Gyula eredeti rajzaival. Második olcsó (czim-) kiadás. (Szeged. Traub B. és társa. 8r. 160 l. ára papirkötésben 1 frt 20 kr.)

Pósa Lajos. Aranykert. Gyermekversek. 5 szines képpel és hazai művészek rajzaival. (Singer és Wolfner. K. 4r. 71 l. ára papirkötésben 1 frt 50 krajczár.)

Posewitz Tivadar. Az indiai oczeán czinnszigetei. II. A czinnérczelő fordulás és a czinnbányászat Banyka szigetén. (A m. k. földt. intézet évkönyve. VIII. köt. 2. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 57—101 l. egy-egy táblával, ára 40 kr.)

Prém József. Széchy Mária. (Magyar hölgyek életrajzai. 3. füzet. Pozsony. Stampfel K. 8r. 24 l. egy füzet ára 20 kr.)

Prém József. Szilágyi Erzsébet és Ujfalvi Krisztina. (Magyar hölgyek életrajzai. 4. füz. Pozsony. Stampfel K. 8r. 12, 12 l. ára 20 kr.)

Primics György. A rodnai havasok geologiai viszonyai különös tekintettel a kristályos palákra. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XXI. kötet. 2. szám. Magyar akadémia. 8r. 139—173 l. két táblával, ára 40 kr.)

Proth Mario. A franczia vendégek utazása Magyarországban. Magyarra forditotta Csapó Zsigmond. Le voyage de la délégation française en Hongrie. (Grill K. 8r. 94 l. ára 30 kr.)

Puky Ákos főorvos sebészi osztályának 1-sö évi kimutatása 1885-ről. Különlenyomat az «Orvosi hetilap» 1886. évfolyamából. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 55 l. ára 50 kr.)

Pulszky Ferencz. Ábránd és valóság. (Nemzeti könyvtár. 1—2. füz. Aigner. L. 8r. 1—128 l. egy füzet ára 30 kr.)

Pulszky Károly és **Radisics Jenő.** Az ötvösség remekei Magyarországon az 1884. évi magyar történeti ötvösműkiállításból. V—VII. füzet. (Grill K. 4r. 81—140 l. szöveg és 10, 20 műlap. Egy füzet ára 10 frt.)

Purjesz Zsigmond. A belgyógyászat tankönyve, orvosnövendékek és gyakorló orvosok számára. A szöveg közé nyomott számos ábrával. III. füz. (Franklin-társulat. 8r. 561—848 l. ára 2 frt 40 kr.)

Purt Iván. Dupanloup nevelési elvei. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 113 l. ára?)

Radácsi György. Ifjabb br. Vay Miklós emlékezete. (Sárospatak. Szerző kiadása. 8r. 26 l. ára 30 kr.)

Radó Antal. Görög költők. Szemelvények magyar fordításban. Az irókat s műveiket ismertető bevezetésekkel. (Irodalomtörténeti anthologia. II. Athenaeum. 8r. 292 l. ára 1 frt 80 kr.)

Radó Vilmos. Magyar olvasókönyv az izraelita elemi iskolák II. o. számára. 3. kiadás. (A magyar országos izr. tanító-egyesület kiadványai. II. Singer és Wolfner. 8r. 159 l. bolti ára bekötve 32 kr.)

Raich J. M. Shakespeare és a katholikus vallás. Magyarra ford. Rózsa József. (Szeged. Endrényi testv. 8r. 206 l. ára 1 frt 20 kr.)

Rajkai Czeczilia. Harmatcseppek. Elbeszélések 14—15 éves leánykák számára. Sajtó alá rendezte és előszóval ellátta Hajóssy Gy. Krizant. (Ifj Könyvtár. II. füz. Szüts és társa. 8r. 109 l. Papirkötésben 50 kr.)

Rákoczy Lajos. Földrajz a fővárosi népiskolák III. osztályának számára. Budapest és környéke, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegyével. Pályanyertes

mű. 6-ik a fővárosi hatóság utasításai szerint átdolgozott kiadás. A szöveg közé nyomott ábrákkal. (Dobrowsky és Franke. 8r. 47 l. ára 30 kr.)

Rákos Ernő. A szabadságolt állományu magy. kir. honvédtiszt zsebkönyve. Utmutatás úgy a szolgálatban, mint a szolgálaton kívüli viszonyok között. Összeállította az érvényben álló számos szabályok, rendeletek és utasítások nyomán R. E. (Grill K. 8r. 79 l. ára 90 kr.)

Rákosi Jenő. A tragikum. (Révai testvérek. 8r. 202 l. ára 1 frt 50 kr.)

Rákosi Jenő. Budavár megvétele. Népszinmű 3 felvonásban. Kézirat gyanánt. («Budapesti Hirlap» kiadóhivatala. 8r. 56 l. ára 40 kr.)

Rákosi Viktor. Verőfény. Elbeszélések, rajzok. Szerző sajátja. («Budapesti Hirlap» kiadóhiv. 8r. 143 l. ára 1 frt.)

Rákosi Viktor. A bujtogatók. Regény. (Révai testv. 8r. 237 l. ára 1 frt 80 kr.)

Ralch J. M. Shakespeare és a katholikus vallás. Magyarra fordította Rózsa József. (Szüts és társa. 8r. V, 206 l. ára 1 frt 20 kr.)

Ranke Lipót. A római pápák az utolsó négy században. A m. tud. Akadémia megbizásából a 7-ik kiadás után ford. Lehr Albert. I. köt. (M. T. Akadémia. 8r. VIII, 441 l. ára 2 frt 80 kr.)

Rapaics Raymund. Egyetemes egyháztörténelem. III. köt. I. rész. A reformációtól a franczia forradalomig. (Eger. Szolcsányi Gy. 8r. XII, 516 l. ára 2 frt.)

Rarrel Ferencz. A franczia nyelv gyakorlati tanfolyama magyarok számára. Cours d'enseignement pratique de langue française etc. I. II. (Brózsa Ottó. 8r. 231, 141 l. a két kötet ára 2 frt 40 kr.)

Ráth Arnold L. A kisérleti természettan kézikönyve a középiskolák felsőbb osztályai számára. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. VI, 324 l. ára 2 frt.)

Rátkay László. Felhő Klári. Eredeti népszinmű, 100 arany pályadíjjal jutalmaztatott. Zenéjét szerzé Erkel Elek. (Népszinház műsora. 16. sz. Nagel Ottó. 8r. 74 l. ára 60 kr.)

Ratzinger György. Az egyházi szegényápolás története. A 2-ik kiadás után ford. a növendékpapság. I. kötet. (Munkálatok. Szüts és társa. 8r. XXX, 435 l. ára 2 frt 50 kr.)

Rédiger Géza. Kincses Jancsi vagy a juhászbojtár meséje. (Jó könyvek a magy. nép számára. 50. Révai testv. 8r. 16 l. ára 3 kr.)

Regénytár, Egyetemes. I. évf. 1—18. köt. II. évf. 1—4., 6. kötet. (L. Tolnay Lajos, Boisgobey, Feuillet Octáv, Ohnet György, Petelei István, Georg de Peyrebrune, Collins Wilkie, Eckstein Ernő, Beniczkyné-Bajza Lenke, Gonzales Manuel Fernandez, Hamilton Aide, Hugh Conway.)

Reindl Román. A lelkipásztorkodás gyakorlati vezérfonala. Főpásztori engedély mellett. (Szüts és társa. 8r. XVII, 431 l. ára 3 frt.)

Reizner János. A kegyúri jog és a szegedi gyakorlat. (Szeged. Engel Adolf nyomdája. 8r. 140 l. ára 1 frt.)

Reizinger József. Alkotmánytan és a polgári jogok és kötelességek rövid ismertetése. Iskolai használatra. Második teljesen átdolgozott kiadás. (Győr. Máxa Ferencz. 8r. 80 l. Papirkötésben 32 kr.)

Remekirók, Görög és római, iskolai könyvtára. (L. Titus Livius.)

Remekirók, Görög és latin, gyűjteménye. Magyar jegyzetekkel iskolai használatra. 34. (L. M. Tullius Cicero.)

Remekirók, Római, magyar fordításban. 28. 29. kötet. (L. Titus Livius.)

Remekirók, Hellen, magyar fordításban. IX. kötet. (L. Xenophon.)

Rendeletek, A távirászati, tára 1883. évfolyamában megjelent és még érvényben levő rendeletek különlenyomata. Separatabdruck der im J. 1883. ersch. Verordnungen. (Hornyánszky V. nyomdája. 4r. 49 kéthasábos l. ára?)

Rendeletek, Az 1886 : 21., 22., 23. törvényhatósági, községi és fegyelmi törvényczikkek életbeléptetéséről szóló belügyminiszteri. (Benkő Gyula. 8r. 31 l. ára 30 kr.)

Rendeletek, Igazságügyi. A m. kir. kormány által kibocsátott törvénykezési rendeleteknek gyűjteménye, betűrendes tárgymutatóval ellátva, bíróságok, ügyvédek stb. használatára. 1875—1885. évi folyamok. (Franklin-társulat. 8r. XXIII, 48, 131, 108, 96, 62, 54, 154, 83, 134, 70, 40 l. Vászonkötésben 4 frt.)

Rendeletek, Az ipartörvény (1884. XVII. t.-cz. és az arra vonatkozó összes miniszteri. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. (Nagel Ottó. 8r. 161, 64 l. ára 1 frt.)

Rendeletek, Magyarországi, tára. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. 1885. folyam. XII. füzet. 1886. folyam. 1—XII. füzet. (Pesti könyvnyomdarészvénytársaság. 8r. LXIII, 2075—2312, 1—1339. ára 80, 75, 65, 70, 25, 65 kr. és 2 frt.)

Réthey Ferencz. Magyarország ethnografiai térképe. (Posner Károly Lajos és fia ; ára 3 frt.)

Réti János. A termőföldről, annak miveléséről és javításáról. (Falusi könyvtár. 30. Franklin-társulat. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Répássy János. Katholikus egyháztörténelem a szentlélek eljövetelétől korunkig. Középtanodák, tanítóképezdék, polgári és felsőbb népiskolák használatára. III. kiadás. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 87 l. ára 40 kr.)

Reuter Frigyes. Két elbeszélés. Plattdeutschből fordította K. L. (Mulattató zsebkönyvtár. 32. Esztergom. Buzárovits G. 16r. 116 l. ára 12 kr.)

Révész Sámuel. Vasuti szótár. Két kötetben három rész. Magyar-német-franczia és franczia rész. (Kilián Fr. 8r. 842 hasáb ; ára 6 frt.)

Révy Géza Viktor. A bodrogközi tiszaszabályozó társulat belcsatornázási művei és vízviszonyai. (Pallas részvénynyomda. 8r. 86 l. ára?)

Rézbányai János. Az ó-kori népek művelődési története. (Szűts és társa. 8r. XI, 496 l. ára 3 frt.)

Ribáry Ferencz. Képes világtörténet. 147—149. füzet. III. köt. Marczali Henrik. Az ujkor. (Méhner V. 8r. 657—756 l. egy füzet ára 30 kr.)

Ribáry Ferencz. Magyarország oknyomozó történelme. V. kiadás. Az új tanterv és utasítások alapján átdolgozta Mangold Lajos. (Franklin-társulat. nyomdája. 8r. 285 l. ára 2 frt.)

Ribényi Antal. Azok a papok. Regény a mai társadalomból. Külön lenyomat a «Magyar Katholikus»-ból. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. VII, 224 l. ára 1 frt 60 kr.)

Richmond. A tejárus leány. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r 39 l. ára?)

Rinaldo Rinaldini vagy az Abruzzok hőse. (Bartalits Imre nyomdája 8r. 76 l. ára 15 kr.)

Robida. Száz év mulva. A huszadik század regénye. 4—22. füzet (Révai testvérek. 4r. 49—345 l. füzet ára 25 kr.)

Robida. Száz év mulva. A huszadik század regénye. A szöveg közé nyomott 300 eredeti képpel és 38 képmelléklettel. (Révai testvérek. 4r. 345 l. ára 5 forint.)

Robinson Crusoe. A magyar ifjuság számára átdolgozta Sándor M. Szines képekkel. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 168 l. ára kötve 1 frt 40 kr.)

Roboz Zoltán. Adatok a gregarinák ismeretéhez. (Értekezések a természettudományok köréből. XVI. kötet. 4. szám. Magyar Akadémia. 8r. 34 l. két táblarajzzal, ára 20 kr.)

Rodiczky Jenő. A kassai m. kir. gazdasági tanintézet két majorjának és marhaállományának rövid ismertetése. (Kassa. Maurer A. 8r. 41 l. ára 40 krajczár.)

Rokkant Huszár. (Toldy István.) Menyecskék könyve. Adomák és apró történetek a menyecskék mulattatására, tisztelőik okulására összeszedte. 3-ik kiadás. (Nádor Kálmán. 8r. 160 l. ára 50 kr.)

Roller Mátyás és **Wettinger János.** Könyvviteltan váltóismével. Polgári iskolák és rokon intézetek számára. 3. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 141 l. ára?)

Romani. Norma. Alvajáró. Fordították Szerdahelyi József és Deáky J. Sámuel. (M. kir. operaház könyvtára. 15. 16. szám. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 32, 32 l. egy szám ára 25 kr.)

Romani Felix. Borgia Lucrezia. Dalmű, olaszból ford. Jakab István. (Magyar kir. operaház könyvtára. 22. füzet. Pfeifer F. 8r. 36 l. ára 25 kr.)

Rosenberg József. A siketnéma oktatás és ennek megalapítói: De l'Épée Mihály és Heinicke Sámuel. (Arad. Szerző. 8r. 39 l. ára 50 kr.)

Róth Nándor. Magyarország rendes közigazgatási bíróságairól. (Zenta. Schwarcz Sándor. 8r. 92 l. ára 60 kr.)

Roth Samu. Az állattan alapvonalai középiskolák felső osztályai számára. 11. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 270 l. ára 1 frt 60 kr.)

Rózsaági Antal. Hova lettek a milliók? Regény két kötetben. (Pallas-részvénynyomda. 8r. 195, 172 l. A két kötet ára 3 frt.)

Römer S. Tavasz és nyárutó. Regény. Ford. Vrana Erzsike. (Méhner V. 8r. 205 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Rudnyánszky Gyula. A czigányok. Vig éposz hét énekben. (Mulattató zsebkönyvtár. 33. 34. Esztergom. Buzárovits G. 16r. 111 l. Füzet ára 12 kr.)

Rudnyánszky Gyula. Fényben, árnyban. Költemények. 1876—1886. (Aigner L. 8r. 266 l. ára 2 frt 40 kr.)

Ruszti R. J. A kegyuri jog és a szegedi gyakorlat. Jogtörténelmi tanulmány. (Szeged. Engel A. 8r. IV, 140 l. ára 1 frt.)

Ruttkay Sándor. Kis imakönyv. Második bőv. kiadás. (Hornyánszky V. 32r. 83 l. ára 20 kr.)

Ruttkay Sándor. Egészségi és illemszabályok. (Hornyánszky V. 16r. 16 l. ára 10 kr.)

R. P. O. Nandine. Eredeti társadalmi dráma. 3 felvonásban. (Székesfehérvár. Számmer I. 8r. 87 l. ára ?)

R. P. O. A szivek küzdelme. Elbeszélések. (Székesfehérvár. Számmer I. 8r. 197 l. ára ?)

Sacher Masoch. Mardona. Regény. Ford. Szomory Károly. (Méhner V. 8r. 208 l. ára 30 kr., kötve 50 kr.)

Salamon Ferencz. Magyarország a török hóditás korában. Második jav. kiadás. (Franklin-társulat. XV, 472 l. Vászonkötésben 2 frt 50 kr.)

Salvatori Mária Fülöp. Gyakorlati oktatások a kezdő lelki atyák, nemkülönben a hitelemzők használatára. Köhler K. német fordítása nyomán magyaritotta az esztergomi növendégpapság magyar egyház-irodalmi iskolája. (Buzárovits G. 8r. 210 l. ára 80 kr.)

Samarjay Károly. A pozsonyi régi és uj szinház. Töredékek, Pozsony multja és jelenéből. 2 képpel. Das alte und neue Theater in Pressburg. Fragmente aus der Vergangenheit und Gegenwart Pressburg's. Mit 2 Ansichten (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 54 l. ára 40 kr.)

Say Móricz. A kisérleti vegytan alapvonalai. A reáliskolák felső osztályai számára és magán használatra átdolgozta Dr. Hanko Vilmos. 5-ik jav. és bőv. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 339 l. 1 tábla; ára 2 frt.)

Schack Béla. A Sturm- és Drang-korszak drámaköltészete. Német irodalomtörténeti tanulmány. (Kilián Fr. 8r. 192 l. ára 1 frt 20 kr.)

Schächter Miksa. A sebek gyógyulása és a sebkezelés különös tekintettel a fertőtlenítő szerek értékére a sebkezelésben. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. XVI, 423 l. ára 2 frt.)

Schäffer Antal. A városi csatorna-rendszerek fejlődésének leirása. Különlenyomat a Magyar Mérnök- és Épitész-Egylet közlönyéből. Szerző sajátja. (Nagel Bernát. 8r. 27 l. ára 50 kr.)

Schenkl Károly. Görög elemi olvasókönyv Curtius görög nyelvtanához. A 12-ik eredeti kiadást fordította Ábel Jenő. (Lampel R. 8r. 2, 241 l. ára 1 frt 40 kr.)

Schermann Adolf. Test- és egészségtan középiskolák használatára. 3. kiadás. Számos, a szövegbe nyomott ábrával. (Révai testvérek. 8r. 184 l. ára ?)

Schlatter Alfréd. Lélektan. Középiskolák számára. Kézirat. Szerző sajátja. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. VII, 83 l. ára 60 kr.)

Schlauch Lőrincz. Eszmék a középkor kultur-életéből. Elnöki előadás. (Ráth Mór. 8r. 46 l. ára 30 kr.)

Schmidt József. A magyar gazda hitele. Az országos magyar gazdasági egyesület által 2000 forint díjjal jutalmazott pályamunka. (Pallas részvénynyomda. 8r. IV, 229 l. ára 1 frt 60 kr.)

Schneider János. Európa államainak rövid ismertetése az osztrák-magyar monarchia kivételével. (Lampel R. 8r. 24 l. ára 24 kr.)

Schnierer Gyula. A magyar kereskedelmi jog kérdésekben és feleletekben. (Eggenberger-féle könyvkereskedés; ára 1 frt.)

Schnitzer Ignácz. Jókai Mór után. A czigánybáró operette dallamainak szövege. Fordították Gerő Károly és Radó Antal. 2. kiadás. (Nádor Kálmán. 8r. 29 l. ára 20 kr.)

Schönwitzky Bertalan. Egy elhanyagolt tudományszak és a pozsonyi városi levéltár. A szerző sajátja. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 32 l. ára?)

Schönwiztky Bertalan. A diplomatika és a nők. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 37 l. ára 30 kr.)

Schönwitzky Bertalan. II. Sylvester bullája. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 80 l. ára 1 frt 20 kr.)

Schönwitzky Bertalan. A pozsonyi klarissza-apáczák története. Adatok a pozsonyi gymnasium történetéhez. Külön lenyomat a pozsonyi kir. kath. főgymnasium 1885—86. évi «Értesitőjé»-ből. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 51 l. ára 50 krajczár.)

Schreiber Mór. Vallás- és erkölcstan az izr. ifjuság számára. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 49 l. ára?)

Schubert Nándor és **Károly.** Természetrajz. I. rész. Állattan. Polgáriskolai és elemi tanitóképezdei igényeknek megfelelőleg az uj kiadást átdolgozta Kozocsa Tivadar. 7-ik teljesen átdolgozott kiadás. (Lampel R. 8r. 1—128 l. a teljes mű ára 1 frt.)

Schumann Sándor. Magyar olvasó és nyelvkönyv. Német tannyelvű népiskolák számára. I. kötet 6-ik bőv. kiadás. (Igló. Schmidt József. 8r. 78 l. ára 30 krajczár.)

Schuschny Henrik. A csecsemő ápolása. Orvosi tanácsok. (Singer és Wolfner. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Schücking Levin. Jog és szerelem. Regény. Ford. Cserjés László. (Méhner Vilmos. 8r. 191 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Schwarz Gusztáv. A tulajdonfentartás (Pactum reservati dominii) hatálya. Magánjogi tanulmány. Külön lenyomat a «Jogtudományi Közlöny»-ből. (Kilián Frigyes. 8r. 52 l. ára 40 kr.)

Schwarz Gyula. Gondolatszabadság és ódon tömeguralom. (Értekezések a társad. tud. köréből. VIII. köt. 9. szám. Magyar Akadémia. 8r. 79 l. ára 50 kr.)

Schwarz Gyula. További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai történetéhez. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. VIII. köt. 4. füzet. Akadémia. 8r. 63 l. ára 40 kr.)

Schwarz Gyula. Melyik görög állam közelítette meg leginkább a képviseleti rendszer alapgondolatát? (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. VIII. kötet, 6. szám. Magyar Akadémia. 8r. 22 l. ára 10 kr.)

Schwartz Mária Zsófia. Hellen vagy egy év. Regény. Ford. Árpási István. (Méhner V. 8r. 244 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Schwartzer Ottó. Valami az idegességről. Az orvosok és természetvizsgálók XXIII. vándorgyűlésén előadta Sch. O. (Grill Károly. 8r. 31 l. ára 50 kr.)

Scribe. A Portici-i néma. Dalmű. Ford. Szilágyi Pál. Zenéjét szerzé Auber. (A m. k. operaház könyvtára, 14. szám. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 40 l. ára 25 kr.)

Scribe F. A zsidónő; nagy opera. Ford. Jakab István, zenejét szerzé Halévy. (Magy. k. operaház könyvtára. 10. sz. Pfeifer Ferdinánd. l. 47 8r. ára 50 kr.)

Scribe. A fekete dominó. Víg dalmű 3 fel. Fordította Lengyel Dániel. Zenejét szerzette Auber. (M. k. operaház könyvtára. 21. sz. Pfeifer F. 8r. 64 l. ára 25 kr.)

Sebestyén Jenő. Kereskedelemisme. (Hornyánszky Viktor. 8r. 147, IX l. ára 1 frt.)

Sebetić Raimund. Oktatás a kard-vivásban. II. kiadás. (Grill Károly. 8r. 155 l. 30 ábrával; ára 1 frt 50 kr.)

Seemann Gábor. Kis növényhatározó kezdő fűvészek különösen pedig polgári iskolai ifjuság használatára segédkönyvűl. (Lauffer Vilmos. 8r. 84 l. ára 45 kr.)

Seitz Tivadar. Hogyan boldoguljunk. Mezőgazdasági útbaigazító a földmivelés és állattenyésztés nagyobb jövedelmezősége tekintetében. (Szerző. 8r. 36 l. ára?)

Semsey Andor. A magyar nemzeti múzeum meteorit-gyűjteménye. Rendszeresen összeállította. (Athenaeum részvény-nyomda. 8r. 14 l. ára?)

Seress Imre. Vasutas tótok. Verses humoreszk. Illusztrálta Blaske Manó. (Szerző. 8r. 47 l. ára?)

Seress Imre. Hári János odyszeája. Travesztált éposz 12 énekben. (Pfeifer F. 8r. 133 l. ára 1 frt.)

Shakspere szinművei. Illusztrált kiadás. I. darab: Othello. Fordította Szász Károly. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. Javított kiadás. (Ráth M. 4r. VIII, 48 l. és 9 kép. Ára 1 frt 40 kr.)

Shakespere szinművei. III. Romeo és Julia. Ford. Szász Károly. (Ráth M. 4r. VIII. 44 l. és 8 kép ára 1 frt 40 kr.)

Shakespere szinművei. IV. Coriolanus. Ford. Petőfi Sándor. (Ráth M. 4r. 53 l. és 9 kép; ára 1 frt 40 kr.)

Shakespere szinművei. V. Macbeth. Ford. Szász Károly. (Ráth Mór. 4r. VII. 36 l. és 7 kép ára 1 frt 20 kr.)

Shakespere szinművei. VI. Hamlet. Ford. Arany János. (Ráth Mór. 4r. VII. 55 l. és 11 kép ára 1 frt 40 kr.)

Shakespere szinművei. XIII. A makranczos hölgy. Ford. Lévay József. (Ráth Mór. 4r. VII, 57 l. és 8 kép; ára 1 frt.)

Shakespere szinművei. Fordítják többen. Javított illusztrált kiadás. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Csíky Gergely. I. kötet: Tragoediák. I. kötet: Othelló, Antonius és Cleopatra. Romeo és Julia. Coriolanus. Macbeth. Hamlet. (Ráth Mór. 4r. VIII, 48; VII, 51; VIII, 44; VI, 53; VII, 36, VII 55 l. és 53 kép; ára díszkötésben 10 frt 80 kr.)

Shakespeare színművei. Fordítják többen. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csíky Gergely. Javított illusztrált kiadás. I. kötet 1—20. füzet. (Ráth Mór. 4r. VIII, 1—48; 1—51: VIII, 1—44: VI, 1—53; VIII, 1—37; VII, 1—36; I—IV; 20 l. egy füzet ára 50 kr.)

Shakspeare. Sok zaj semmiért. Vígjáték 5 felvonásban. Angolból ford. Ács Zsigmond. (Olcsó könyvtár. 210. Franklin-társulat. 8r. 175 l. ára 30 kr.)

Shakspere. Coriolanus. Fordította Petőfi Sándor. Bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta Névy László. III. kiadás. (Jeles irók iskolai tára II. Franklin-társulat. 8r. 152 l. ára 60 kr.)

Siegmeth Károly. A hegyaljáról a vihorlathegységbe. Ford. Raisz Gedeon. Két képpel. (Kassa. Maurer A. 8r. 39 l. és 2 kép. Ára 50 kr.)

Sik Sándor. A főispán az igazságszolgáltatásban. (Révai testv. 8r. 26 l. ára 20 kr.)

Sikor Margit. Apró-cseprő históriák. (Aigner L. 8r. 264 l. ára 2 frt.)

Simonyi Zsigmond. Kis magyar nyelvtan. A középiskolák I—II. o. számára. V. kiadás. (Középiskolai tankönyvek tára. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 127 l. ára 80 kr.)

Simonyi Zsigmond. Német nyelvtan középiskolák használatára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 82 l. ára 60 kr.)

Simor-album. Emlékkönyv Simor János esztergomi érsek aranymiséjének ünnepére 1886. évi október 28. (Franklin-társulat nyomdája. n. 4r. 267 l. ára?)

Simor János érsek a Szent-István-társulat fővédnökének e társulat nagygyűlésein mondott megnyitó beszédei. (Szent-István-társulat. 4r. 94 l. ára?)

Sirisaka Andor. A babonáról. Közhasznu erkölcsös olvasmány a magyar nép és a serdültebb ifjuság számára. 2. kiadás. (Lampel R. 8r. 110 l. ára 50 kr.)

Smith J. H. Rejtélyes házasság. Angol regény. (Méhner V. 8r. 512 l. ára 50 kr. kötve 70 kr.)

Smith J. H. Az ékszerárus leánya. Angol regény. Ford. P. Völgyi Lajos. (Méhner V. 8r. 271 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Somhegyi Ferencz. Egyetemes világtörténet a k. középtanodák felsőbb osztályai használatára. I. kötet: Ó-kor 10-dik jav. kiadás. (Kilián Frigyes. 8r. 219, III l. ára 1 frt.)

Somhegyi Ferencz. Egyetemes világtörténet a középtanodák felsőbb osztályai használatára. III. kötet. 7. kiadás. (Kilián Frigyes. 8r. 260 l. ára?)

Somogyi Zsigmond. Magyar államszámviteltan kérdések és feleletek kézikönyve. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. 8r. 184 l. ára 1 frt 30 kr.)

Somogyi Zsigmond. Bélyegilletéki utmutató. A fennálló törvények, szabályok és rendeletek alapján. (Robicsek Zsigmond. 8r. 179 l. ára 90 kr.)

Somogyi Zsigmond. Bélyegilletéki utmutató. A fennálló törvények, szabályok és rendeletek alapján. (Felső-Előr. Schodisch L. 8r. VIII, 179 l. ára 1 frt.)

Somló Sándor. Első szerelem. Vígjáték 3 felvonásban. Uj, olcsó kiadás. (Szépirod. kis könyvtár. 2. Grill K. 8r. 215. l. ára 50 kr., kötve 1 frt 50 kr.)

Somssich Pál. Nyilt levél Kónyi Manóhoz. (Pallas részvény-nyomda. 8r. 47 l. ára 50 kr.)

Sőtér Ágost. Mosonmegyei történelmi és régészeti egylet 1885. évi elnöki jelentése 1886. évi január 28. (Magyaróvár. Czéh Sándor-féle nyomda. 8r. 22 l. ára?)

Sparks Járed. Washington élete. Szabadon átdolgozta Czuczor Gergely. (A magy. nemzet családi könyvtára. 143. 144. Ráth M. 8r. 246 l. ára 80 kr.)

Sparks Járed. Washington élete. Szabadon átdolgozta Czuczor Gergely. (A magyar nemzet családi könyvtára. XLII. kötet. Ráth Mór. 8r. 264 l. ára 1 frt 60 kr.)

Spurgeon E. H. Szántó János beszédei az eke mellől vagyis jó tanács mindenféle ember számára. Népkönyv. Magyarra átdolgozta Bierbrunner Gusztáv. (Kula. Berkovits Márk nyomdája. 8r. 163 l. ára 60 kr.)

Steinberger Ferencz. Jézus Krisztus a nevelő tanítók eszményképe. (Szathmár. Szabadsajtó-nyomda. 8r. 193 l. ára 1 frt 20 kr.)

Sternthal Arthur ifj. Hogy állunk s mit tegyünk? Nehány szó a mezőgazdasági állapotokról s szerény nézetnyilvánitás az ezutáni teendőkről. (Marosvásárhely. Csíky Lajos. 16r. 32 l. ára?)

Stinde Julius. A Buchholz familia. (Athenaeum. 8r. 269 l. ára 1 frt.)

Stolz Albán. Száz jó tanács egy baj ellen. Képekkel. A kath. magyar nép számára. St. A. után Krassy Félix. 2-ik kiadás. 1—4. könyv. (Eger. Szolcsányi Gy. 8r. 40, 32, 31, 45 l. Egy-egy szám ára 15 kr.)

Strakoviç József Ferencz. Valami az életből. I. füzet. (Turócz-Szt-Márton. Szerző kiadása. 8r. 47 l. ára 50 kr.)

Strasser Albert. Jelentés a budapesti 1886. évi országos általános kiállításról. (Temesvári. keresk. kamara. 8r. 39 l. ára?)

Stummer Ágost b. A czukoradó-törvényjavaslat. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 21 l. ára?)

Suppan Vilmos. Rajzoló geometria. Reál és polgári fiuiskolák I. és II. osztálya számára. Az uj reáliskolai tanterv és az utasítások szellemében. Számos a szövegbe nyomott ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 108 l. ára 70 kr.)

Sutherland H. Edwards. Az elveszett ember. Regény. (Pallas-könyvtár. 6. kötet. Pallas-részvénynyomda. 8r. 147 l. ára 60 kr.)

Swit Jonathan. Gulliver utazásai ismeretlen országokban. Fordította és az ifjuság számára átdolgozta Prém József. 4 képpel. (Révai testvérek. k. 8r. 136 l. ára kötve 60 kr.)

Symonds John Addington. Renaissance Olaszországban. Fordította Wohl Janka. III. kötet. A szépművészetek. (Magyar Akadémia. 8r. 469 l. ára 2 frt 80 kr.)

Szaák Lujza. Olvasókönyv az elemi népiskolák I. osztálya számára. (Szerző. 8r. 97 l. ára 10 kr.)

Szaák Lujza. A betűismertetés rendszere tekintettel a jelenleg használatban levő «A-B-C» könyvek betűinek sorrendjére. (Pallas részvénynyomda. 8r. 39 l. ára 20 kr.)

Szabályok, Távirási, és díjtáblák. Érvényesek 1886. évi julius 1-től. Kiadja a közmunka- és közlekedésügyi m. kir. miniszterium. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 99 l. ára?)

Szabályrendelet a gőzmozdonyú vasutak tervezése és építése tárgyában. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 7 l. ára?)

Szabályzata, Budapest főváros lakbérleti —. Jegyzetekkel, magyarázatokkal és betűrendes tárgymutatóval. (Lampel R. 16r. 26, VIII l. ára 20 krajczár.)

Szabó Endre. A kardos menyecske. Regény. Számos képpel. (Pallas részvénynyomda. 8r. 178 l. ára 60 kr.)

Szabó Gábor, A betüs, segítsége vagy ilyen az igaz ember. (Nóták, históriák. 8. Méhner V. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Szabó Ignácz. A látás szerve. Psychologiai tanulmány. (Eger. Szolcsányi Gyula. Szerző tulajdona. 8r. 27 l. ára 25 kr.)

Szabó József. A budapesti szűnidei gyermektelep-egyesület harmadik évi értesítője az 1886-dik évre. Jahresbericht etc. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 36 l. ára ?)

Szabó Kálmán. Tarka világ. (Müller K. nyomdája. 8r. 90 l. ára 60 kr.)

Szabó Mihály. A beszélő siketnéma. Vezérfonal a siketnémák oktatásához. Tanitók és tanitójelöltek számára. (Szeged. Engel A. 8r. 51, 32 l. ára 40 krajczár.)

Szabó Mihály. Siketnémák ABC-je. (Szeged. Engel A. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Szabó Mihály. A gót építészeti stíl eszthetikai fejtegetése. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 48 l. ára ?)

Szabó Sándor. Költemények. (Aigner Lajos. 8r. VI, 166 l. ára 1 frt.)

Szabolcsi Lajos. Mozaik. Elbeszélések. (Singer és Wolfner. 8r. 140 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szádeczky Gyula. A magyarországi obsidiánok különös tekintettel geologiai viszonyaikra. (Értekezések a természettudományok köréből. XVI. kötet. 6. sz. Magy. Akadémia. 8r. 64 l. négy fametszvénynyel, ára 40 kr.)

Szalavszky Gyula. Alispáni jelentés Nyitra vármegye 1885. évi állapotáról. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 130 l. 6 grafikai táblával ; ára ?)

Szalyovich József. Mértani rajz. Tankönyv a magyar kir. honvédségi Ludovica-Akadémia tisztképző tanfolyama számára. II. kötet. Ábrázoló mértan. Vetülettan. (Légrády-testvérek. 8r. 364 l. ára 3 frt.)

Szalyovich József. Mértani rajz. Tankönyv a magyar kir. honvédségi Ludovika-akadémia tisztképző tanfolyama számára. III. kötet. Ábrázoló mértan. Árnyéktan és perspectiva. (Légrády testvérek. 8r. V, 141 l. ára 1 frt 60 kr.)

Szana Tamás. Magyar művészek. 1—16. füzet. Minden füzet számos képpel és külön műmelléklettel. (Révai testvérek. 8r. 1—251 l. egy-egy füzet ára 80 krajczár.)

Szana Tamás. Magyar költők szerelmei. (Hornyánszky Viktor. 8r. 183 l. ára 1 frt 50 kr., díszkötésben 3 frt.)

Szaniszló Albert. Növénybetegségek. III. kiadás. (Falusi könyvtár. 31. Franklin-társulat. 8r. 98 l. ára 50 kr.)

Szaniszló Albert. A Phylloxera, a kolorádobogár, a vértetű a gazda legnevezetesebb három rovarellensége. (Falusi könyvtár. 32. Franklin-társulat. 8r. 48 l. négy rajztáblával ; ára 50 kr.)

Szárnyasok, Házi. Képeskönyv. (Lampel Róbert. 4r. 5 l. és 5 kép ; ára 1 frt.)

Szarvas Gábor, A régi magyar nyelv szótára. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIII. köt. 6. szám. Magyar Akadémia. 8r. 14 l. ára 10 kr.)

Szász Gerő. B. Bánffy Albert emlékezete. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8r. 9 l. ára?)

Szász Károly. Trefort Ágoston. Élet- és jellemrajzi vázlat. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 36 l. ára 60 kr.)

Szász Károly. Trefort Ágoston. (Kortársaink. 8. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Szász Károly. Az odüsszeia. Bevezetéssel a homéri époszokba. 5 képpel. (Ifj. iratok tára. II. III. Kilián Fr. 8r. 160 l. ára?)

Szász Károly. Kis biblia. Legrövidebb kivonat az ó- és új testamentomi bibliai történetekből. X. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 78 l. ára kötetlen 20 kr.)

P. Szathmáry Károly. Mátyás király udvara. Holubár Venczel kalandjainak folytatása. Viggal elegy hősköltemény hat énekben. (Jó könyvek a magy. nép szám. 52. Révai testv. 8r. 32 l. ára 6 kr.)

P. Szathmáry Károly. Vitéz Holubár Venczel lovag története avagy «se pénz se posztó.» Viggal elegy hősköltemény hat énekben. (Jó könyvek a magy. nép szám. 51. Révai testv. 8r. 30 l. ára 6 kr.)

P. Szathmáry Károly. Az országos kisdedóvó-egyesület évkönyve az 1885. évről. (Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8r. 47 l. ára?)

P. Szathmáry Károly. Rossz asszony várat veszt. Regényes korrajz a XVII. századból. Jutányos kiadás. (Révai testv. 8r. 136 l. ára 1 frt 20 kr.)

P. Szathmáry Károly. A fekete asszony. Történeti regény a XVI. századból két kötetben. (Székely Aladár. 8r. 342, 360 l. ára 3 frt.)

P. Szathmáry Károly. Gróf Teleki Blanka életrajza. Lővey Klára jegyzetei nyomán, Teleki Blanka sajátkezű rajzaival. (Révai testvérek. 8r. 152 l. ára 1 frt 50 kr.)

P. Szathmáry Károly. Gondos András története, vagy «legfőbb kincs az egészség.» (Jó könyvek a magyar nép számára. 47. sz. Révai testvérek. 8r. 33 l. két képpel Mannheimer Ágostontól; ára 5 kr.)

Szauter Antal és **Bokor Ferencz**. Természettan, néptanodák. polgári- és ismétlő iskolák számára, 5-ik javitott kiadás. (Szüts és társa. 8r. 84 l. ára 24 kr.)

Szauter Antal és **Bokor Ferencz**. Polgári jogok és kötelességek ismertetése, néptanodák, polgári- és ismétlő iskolák számára. 7-ik jav. kiadás. (Szüts és társa. 8r. 61 l. ára 24 kr.)

Szavaló, köszöntő és levelező az ifjuság számára. 4-ik kiadás. (Lampel R. 16r. 64 l. ára 12 kr.)

Szavcsuk József. A vegytan elemei. Polgári- és felsőbb leányiskolák számára. A szöveg közé nyomtatott ábrákkal. (Liptó-Szt-Miklós. Szerző kiadása. 8r. 79, IV l. ára 50 kr.)

Szeberényi János. vezérfonala a konfirmálandók oktatásában. Kiadta dr. Szeberényi Gusztáv. (Hornyánszky V. 8r. 143 l. Papirkötésben 40 kr,)

Székely József. A junius 7-iki legfelsőbb kézirat és Tisza Kálmán. (Hunyadi Mátyás-nyomda. 8r. 16 l. ára?)

Szlávik Mátyás. Goethe s a «Faust» vallásos-erkölcsi jellemzése. K. l. a «Sárospataki Lapok»-ból. (Steinfeld Béla nyomdája. 8r. 33 l. ára 25 kr.)

Szemák István. A középiskolai oktatás sikertelenségének okairól. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 34 l. ára 30 kr.)

Szemák István. Elméleti és gyakorlati német nyelvtan tanodai s magán használatra. I. évf. 6-ik kiadás. (Lauffer V. 8r. 81 l. ára 50 kr.)

Szendrei János. Dalmáczia középkori műemlékei Eitelbergertől. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 14 l. ára?)

Szendrei János. Miskolcz város története és egyetemes helyirata. I. kötet. (Miskolcz város közönsége. 8r. 435 l. 3 térkép-, 3 tábla és 11 ábrával a szövegben; ára?)

Szendrei János. Dürer Albert származása és művészete. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 11 l. három táblával; ára?)

Szenes Zsigmond. Dr. Böke Gyula 1885. évi ambulatoriuma a Szent Rókushoz czímzett kórházban. (Különlenyomat a «Gyógyászat» 1886. évi folyamából. Egyetemi nyomda. 8r. 16 l. ára?)

Szente József. Terményrajz. Népiskolák számára. 4-ik kiadás. (Aigner Lajos. 8r. 84. l. ára 40 kr.)

Szentiványi Kálmán. Nyilt szó. (Marosvásárhely. Ev. ref. kollegium nyomdája. 8r. 36 l. ára?)

Szentkirályi Sándor. Vásári rendtartás magyarázó példákkal ellátva. (Nagy-Kanizsa. Szerző. 8r. 85 l. ára 1 frt.)

Szentkláray Jenő. A dunai hajóhadak története. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottsága. (Akadémia. 8r. 433 l. ára 2 frt 60 kr.)

Szentkláray Jenő. A becskereki vár. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XII. köt. 10. sz. Magyar Akadémia. 8r. 49 l. ára 30 kr.)

Szenvedések iskolája. Regény. Francziából J. B. Garcia Francesco Flores. Öld meg! Spanyol elbeszélés. (Pallas-könyvtár. 6—7. sz. Pallas-nyomda. 8r. 331 l. ára 1 frt.)

Szepesi Imre latin nyelvtana. I. rész: Alaktan, a gymnasium I. és II. osztályának. Átdolgozta Tóth György. 14-ik kiadás. (Pallas-nyomda. 8r. IV, 263 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szerelemhegyi Tivadar. A római nemzeti irodalom története Teuffel és Bender nyomán. A gymnasiumok használatára. (Lampel Róbert. 8r. 132 l. ára 80 kr.)

Sziklay János. Budavár ostroma. («Aurora» kis könyvtár. 1. Aurora. 8r. 38 l. ára 12 kr.)

Sziklay János. Egy magyar testőr. Történeti regény. (Méhner V. 8r. 199 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Sziklay János. Ingoványon át. Regény. (Méhner V. 8r. 207 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Sziklay János. Tékozló fiu. Regény. (Szerző kiadása. 8r. 221 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szilágyi Gyula. Pénzügyi törvények és szabályok kézikönyve, községi jegyzők, különösen közs. jegyzői szigorlatra készülők, ügyvédek, pénzügyi fogalmazók, végrehajtók számára, kérdések és feleletekben. II. kiadás. (Zombor. Szerző. 232 l. ára 2 frt.)

Szilágyi Károly. A szerződő felek jogai a biztosító csődtömege ellen. A «Tisza»-biztosító társaság csődtömege elleni perekről való értesítéséről. (Debreczen. Város nyomdája. 8r. 53 l. ára ?)

Szily Kálmán. Ki volt Calepinus magyar tolmácsa? (Értekezések a nyelv- és széptud. köréből. XIII. köt. 8. sz. Akadémia. 8r. 19 l. ára 10 kr.)

Szinház, A nemzeti, könyvtára. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. 155—156, 158. szám. (L. Szulyovszky Ignácz, Bajza Lenke, Ábrányi Emil.)

Szinnyei József. Iskolai magyar nyelvtan mondattani alapon. II. rész. A középiskolák II. osztálya számára. 2-ik lényegében változatlan kiadás. (Akadémia. 8r. 61 l. ára 40 kr.)

Szinnyei József. Iskolai magyar nyelvtan mondattani alapon. A középiskolák I. osztálya számára. 3-ik lényegében változatlan kiadás. (Akadémia. 8r. 106 l. ára 60 kr.)

Szirmai József. Német nyelvképzőiskola gyakorlati példákban. I. rész. (Franklin-társulat. 8r. 80 l. ára kötve 20 kr.)

Szirmai, Vörös és Szilágyi. Második iskolai év. Magyar olvasó- és nyelvképzőkönyv. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 136 l. ára kötve 30 kr.)

Szokolay István. A községi rendtartás kézikönyve a községi, törvényhatósági és fegyelmi törvények szövegével. (Franklin-társulat. 8r. XII, 272 l. ára 1 frt 80 kr.)

Szokolay István. Az új közjegyzői törvény. 1886. évi VII. t. cz. (Franklin-társulat. 8r. 127 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szolcsányi Hugó. Európa államainak alkotmányi és kormányzati szervezete. Statisztikai szempontból. (Eger. Szolcsányi Gy. 8r. 112 l. ára 1 frt 20 krajczár.)

Szombati Menyhért. (Kürcz Antal.) Az árva. (Elbeszélés. (Athenaeum részvény-társulat. 8r. 55 l. ára ?)

Szőllősy Károly és **E. Illés László**. 25 év egy magyar lap életében. Az «Alföld» első 25 évi folyama. Kiadta az «Alföld» emlékbizottsága. (Arad. Réthy L. és fia nyomdája. 8r. 121 l. ára ?)

Sztojácskovics Sándor. A magyarországi gör. kel. szerbegyház önkormányzatá ról. (Athenaeum részvénytársaság nyomdája. 8r. 76 l. ára 50 kr.

Szulyovszky Ignácz. A házasság politikája. Vigjáték egy felvonásban (A nemzeti szinház könyvtára. 155. sz. Pfeifer F. 8r. 18 l. ára 40 kr.)

Szüts István. Földrajz a népiskolák III. osztálya számára. A beszéd- és értelemgyakorlatok a miniszteri tanterv utasítása alapján tekintettel az uj felosztásra kérdések és feleletekben. (Székesfehérvár. Számmer Imre. k. 8r. 46 l. ára 15 kr.)

Szüz, Az orleansi. A szép és vitéz franczia hősleány tanulságos élete és szomoru vége. (Méhner Vilmos. 8r. 64 l. ára ?)

Szvorényi József kisebb magyar nyelvtana az algymnasiumi és ipartanodai I—II. o. használatára. I. rész. Szótan. 8. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 173 l. ára 60 kr.)

Tábori Róbert. A szobor titka. Regény. (Méhner V. 8r. 206 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Taborsky Ottó. Gőzkazánok. Kézikönyv gőzgép-kezelők, fűtők, kazán tulajdonosok, gyári és gazdasagi hivatalnokok számára. A szövegbe nyomott 284 ábrával és 4 rajzmelléklettel. 4-ik füzet. (Kilián Fr. 8r. 265—375, VIII l.) Ugyanaz teljesen. (8r. VIII. 375 l. és 4 tábla; ára 4 frt 50 kr.)

Tagányi Károly. Jegyzéke az országos levéltárban a magyar és erdélyi udv. kanczellária fölállításáig található herczegi, grófi, bárói, honossági és nemesi okleveleknek. (Magyar kir. országos levéltár. 4r. 79 két hasábos l. ára 1 forint.)

Taine Hippolit Adolf. Az olasz művészet bölcselete. Francziából ford. Kádár Béla. (Olcsó könyvtár. 202. sz. Franklin-társulat. 16r. 112 l. ára 20 krjcczár.)

Takács István. Gyakorlati útmutatás a franczia nyelv elsajátítására. I. füzet. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 66 l. ára?)

Takáts Sándor. Lapok egy kis város multjából. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8r. 176 l. ára?)

Tanítás, A reáliskolai, terve és a reá vonatkozó utasítások. (Egyetemi nyomda. 8r. 169 l. ára?)

Tanító-egyesület, A magy. orsz. izr., kiadványai. XI. (L. Mendl L.)

Tanterv a nem magyar ajku népiskolák számára. Az 1868. 33. és az 1879. 18. t.-czikkek értelmében. (Egyetemi nyomda. 8r. 52 l. ára 20 kr.)

Tanterv a népiskolák számára. Az 1868. t.-cz. értelmében. (Egyetemi nyomda. 8r. 46 l. ára 20 kr.)

Tapody Tamás. Báthori árnya. Rege. Kiadta Nagy László. (Szilágy-Somlyó. 8r. 72 l. ára?)

Tára, Jogesetek. A m. kir. Curia elvi jelentőségű határozatai köztörvényi ügyekben. Szerk. Wolf Vilmos. I. füzet. (Szigeti M. nyomdája, 8r. 91 l. ára 60 kr.)

Tára, Jogesetek. A m. kir. Curia elvi jelentőségű határozatai bűnügyekben. Szerkeszti Wolf Vilmos. I. füzet. (Szigeti M. nyomdája. 8r. 93 l. ára 60 kr.)

Tára, Nemzetgazdasági irók. I. köt. (L. Hume Dávid.)

Tára, Ifjusági iratok. Az orsz. középiskolai tanáregyesület kiadása. I—IV. füz. (L. Jókai Mór, Szász Károly, Paszlavszky József.)

Tára, Régi magyar költők. Kiadja a M. T. Akadémia. V. köt. Radán Balázs, Dézsi András, Sztárai Mihály. 154?—1560. (Akadémia. 8r. XI, 414 l. ára 2 frt.)

Tára, Magyarországi rendeletek. XX. folyam. 1886. III—VIII. füzet. (Ifj. Nagel O. 8r. 177—712 l. ára 80 kr. és 1 frt 35 kr.)

Tára, Jeles irók iskolai. XXVI. (L. Kisfaludy Károly.)

Taubert Emil. Niobe leánya. Beszély. Ford. Julius. (Révai-féle szalonkönyvtár. XXI. Révai testv. 8r. 134 l. ára 80 kr.)

Tárgymutatója, A magyar törvénytár betűrendes. A m. kir. belügyminiszterium megbizásából készitette Knorr Alajos. II. kötet. 1881—1885. (Nagel O. 8r. XIV, 660 l. ára 4 frt.)

Tarka Péter, a vitézkáplár szomorú története. A bosnyák háboruból elbeszéli egy kiszolgált baka. (Nóták, históriák. 6. Méhner V. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Tarnay István. A rosz pálinkák hátrányai és a magyar munkás-ital előnyeinek ismertetése különös tekintettel az emberiség egészségügyi érdekeire. (Brózsa Ottó nyomdája. 3r. 24 l. ára?)

Tarnóczy Tivadar. Magyarország állami, társadalmi, vallási és szellemi intézményei s mívelődési viszonyainak története kivonatban. Függelék a magyar oknyomozó történelem tanulásához. Középiskolai tanulók számára kézirat gyanánt. (S.-A.-Ujhely. Löwy Adolf. 8r. 49 l. ára 40 kr.)

Társaság, A budapesti. (Pallas részvénytársaság. 8r. XXIII, 571 l. ára 3 frt.)

Társaságok, Az amerikai életbiztosító, és az Equitable. (Grill Károly. 8r. 23 l. ára?)

Távirdaegyezmény, A nemzetközi, az ahoz tartozó szolgálati szabályzat és díjtáblázatok a berlini átvizsgálás szerint. Der internationale Telegrafenvertrag etc. (A közmunka- és közlekedésügyi m. k. miniszterium. 4r. 165 kéthasábos l. ára?)

Távirdák, A magyar korona területén lévő állami és vasuti, statisztikája az 1885. évről. (A közmunka- és közlekedésügyi m. kir. miniszterium. 4r. 105 l. ára?)

Télfy Iván. Heraclius. Rankavis Kleon hellén drámája. Nyelvészeti jegyzetekkel. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIII. 12. sz. M. T. Akadémia. 8r. 45 l. ára 30 kr.)

Telkes Simon. Áruforgalmunk. (Grill K. 8r. 317 l. ára 2 frt 40 kr.)

Tell Vilmos és összeesküvő társak vagy Svájcz fölszabadítása. Történeti elbeszélés a középkorból. (Méhner V. 8r. 64 l. ára?)

Ifj. Temesváry István. A postakezelési szabályok kézikönyve. II. kiadás. (Szamosújvár. Auróra-nyomda. 8r. 495 l. ára 2 frt 50 kr.)

Teschler György. Ablepharus pannonicus fitz. (Math. és term. tud. közlemények. XXI. kötet. 5. sz. Akadémia. 8r. 207—430 l. és 11 tábla; ára 1 frt 80 kr.)

Testamentum, Új, azaz: a mi urunk Jézus Krisztusnak új szövetsége. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. (Brit biblia-társulat. 8r. 517 két hasábos l. ára?)

Thanhoffer Lajos. Közlemények az állatorvosi élettani intézetből. II. Eszközök és vizsgálatok. (Értekezések a természettudományok köréből. XVI. kötet. 2. szám. Magyar Akadémia. 8r. 13 l. ára 10 kr.)

Theuriet André. Egy gyenge pillanat. Regény. Franciából fordította R. Trux Húgóné. I. kötet. (Pallas-könyvtár. II. évf. 1. Pallas-nyomda. 8r. 183 l. Vászonkötésben 60 kr.)

Thewrewk István. Mosolygó kisasszonyok. Rajzokkal Pataky Lászlótól. (Robicsek Zs. 8r. 122 l. ára 80 kr.)

Thierry Amadé. Elbeszélések a római történetből az V-ik században. Alarik, a birodalom haldoklása. A M. T. Akadémia megbizásából az eredeti második kiadás után fordította Öreg János. (Akadémia. 8r. 1—208 l. ára 1 frt 30 kr.)

Thirring Gusztáv. A Fertő és vidéke. Különlenyomat a «Földrajzi Közlemények» 1886-iki folyamából. (Fanda József nyomdája. 8r. 40 l. ára?)

Tholt Titusz. Fehéregyház és Árpád sírjának holfekvése s kutatásaim. Térrajzzal. (Révai testv. 8r. 83 l. ára 80 kr.)

Thomas Lajos nyomán Fésűs György. Nevezetes találmányok könyve. I—II. kötet. (Pozsony és Budapest. Stampfel Károly. 8r. 255, 239 l. számos ábrával; ára ?)

Thomé O. W. A növényország tankönyve. Th. munkája alapján a középiskoláink tanterve értelmében irta Borbás Vincze. Harmadik magyar kiadás. A szöveg közé nyomott több mint 600 fametszettel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII, 232 l. ára 1 frt 60 kr.)

Thúri Etele. A zánkai ev. ref. egyház rövid története. (Deutsch-féle nyomda. 8r. 39 l. ára ?)

Tibullus Elégiái. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Csengeri János. (A Kisfaludy-társaság. 8r. 191 l. ára 1 frt 40 kr.)

Timon Akos. Zárszó a párbérvitához. (Pallas-nyomda. 8r. 54 l. ára 60 kr.)

Timon Sándor. Éjek és napok. Rajzok és elbeszélések. (Aigner Lajos. 8r. 152 l. ára 1 frt.)

Tipray János. Gyakorlati franczia nyelvtan. II. tanfolyam. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 143 l. ára 50 kr.)

Tissaudier Gaston. A tudomány vértanui. T. G. műve nyomán a hazai viszonyokhoz alkalmazta könyves Tóth Kálmán. 34 eredeti fametszettel. (Révai testv. 8r. II, 329 l. ára 3 frt.)

Tisza Kálmán miniszterelnökségének tizedik évfordulója. 1885. november 29. (Athenaeum. 8r. 148 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tokody Ödön. Lelkészi irattár. Az egyházi irály elméleti és gyakorlati kézikönyve. 3. kiadás. (Temesvár. Csanádegyházmegyei könyvsajtó. 8r. 656 l ára ?)

Tokody Ödön. A rajongók. Történeti regény. II. füzet. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 222 l. ára ?)

Toldy László. Kereskedelmi földrajz. II. kötet II. rész. A világkereskedelem forgalmi eszközei. (Pallas részvénynyomda. 8r. 119 l. ára 70 kr.)

Tolnai Lajos. A jégkisasszony. Regény. (Pallas-könyvtár. 8—9. Pallas-nyomda. 8r. 277 l. ára 1 frt.)

Tolnai Lajos. Az új főispán. Regény három kötetben. (Székely A. 8r. 146, 157, 151 l. ára 1 frt 50 kr.)

Tolnai Lajos. A tinó. Elbeszélés. (Magy. mesemondó. 1. Méhner V. 8r. 15 l. ára 4 kr.)

Tolnai Lajos. A falu urai. Regény. (Pallas-könyvtár. 1. kötet. Pallas részvénynyomda. 8r. 232 l. ára 60 kr.)

Tolnai Lajos. A Kovács-fundáczió. Elbeszélés. (Jó könyvek a magyar nép számára. 41. sz. Révai testv. 8r. 23 l. két képpel Mannheimer Ágostontól; ára 5 kr.)

Tolnai Lajos. A jubilánsok. Regény. (Singer és Wolfner. 8r. 155 l. ára 1 forint.)

Tolnai Lajos. A jubilánsok. Regény. (Egyetemes Regénytár. I. évf. VI. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 155 l. ára 50 kr.)

Tolstoj Leo. Háboru és béke. Történelmi korrajz. Harmadik rész. I—II. kötet: Borodino. A franciák Moszkvában. (A m. nemzet családi könyvtára. XXXIII. XXXIV. köt. Ráth M. 8r. 606 l. ára 3 frt.)

Tolsztoj Leo. Háboru és béke. Történelmi korrajz. Második rész. I. II. kötet: Az invázió. (A magy. nemz. családi könyvtára. XXXI. XXXII. köt. Ráth Mór. 8r. 589 l. ára 3 frt.)

Tolstoj Leo. Háboru és béke. Történelmi korrajz. 9—15. füzet. Vége. (A magyar nemzet családi könyvtára. II. III. köt. 109—114. füzet. Ráth M. 8r. 337—589; 1—606 l. egy füzet ára 40, 50 és 60 kr.)

Tomor Ferencz és Váradi Antal. Magyar olvasókönyv a középiskolák II. osztálya számára. Az uj tanterv és miniszteri utasitás értelmében. 3. kiadás. (Lampel R. 8r. 218 l. ára 1 frt.)

Tomor Ferencz és Váradi Antal. Magyar olvasókönyv középiskolák IV. osztálya számára. Az uj tanterv és miniszteri utasitás értelmében. Második kiadás. (Lampel R. n. 8r. XI, 220 l. ára 1 frt 20 kr.)

Torkos László ujabb költeményei. (1874—1884.) (Révai testv. 8r. 196 l. Diszkötésben 2 frt 40 kr.)

Toussaint-Langenscheidt. Levélszerinti oktatás a franczia nyelv tanulására. T. L. tanmódja szerint. Átdolgozta Sz. Nagy Sándor. I. II. folyam. (Grimm G. 8r. 690 l. ára tokban 10 frt.)

Tóth Endre. Két kis libapásztor. Elbeszélés. 2 képpel. Mannheimer Ágostontól. (Jó könyvek a magyar nép számára. 39. sz. Révai testvérek. 8r. 24 l. ára 5 kr.)

Tóth Gáspár. A polgári peres eljárás reformjáról. (Különlenyomat a «Jogtudományi Közlöny»-ből. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 35 l. ára 20 kr.)

Tóth György. Gyakorló- és olvasókönyv. Szepesi Imre latin alaktanához. (Pallas-nyomda. 8r. II, 246 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tóth József. A nóták szegényei. Elbeszélések. (Aigner Lajos. 8r. 241 l. ára 1 frt 40 kr.)

Tóth Lőrincz. Emlékezések a nemzetközi börtönügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16—24.) (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. VIII. köt. 8. sz. Magyar Akadémia. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Tóth Lőrincz. Emlékbeszéd Zsoldos Ignácz felett. (A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. IV. köt. 1. sz. Magyar Akadémia. 8r. 55 l. ára 30 kr.)

Tóth Mike. A jubileumi búcsú 1886-ban. (Külön lenyomat a «Hírnök»-ből. Kalocsa. Holmeyer Ferencz nyomdája. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Tóth Pál. Erkölcstan. Gymnasiumok, reáliskolák stb. számára. 2. kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 98 l. ára ?)

Tóth Pál. Lorántfy Zsuzsanna. Élet- és jellemrajz. (Történelmi könyvtár. 79. füzet. Franklin-társulat. 8r. 74 l. ára 40 kr.)

Tóth Sándor. Olvasókönyv a prózai irásművek elméletéhez. (Révai testv. 8r. IV. 376 l. ára 1 frt 80 kr.)

Tóth Sándor. A prózai irásművek elmélete. (Révai testv. 8r. II, 51 l. ára 40 kr.)

Tóth Sándor. Kuruczvilág. Regény történetek II. Rákóczi Ferencz korából. Kimnach és Mannheimer rajzaival. (Révai testv. 8r. 172 l. ára 2 frt.)

Török István. Magyarország története népiskolák számára. (Kolozsvár. Szerző. 8r. 122 l. ára 36 kr.)

Török Kálmán. Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról. (Szeged. Endrényi testv. 8r. 81 l. két rajztáblával; ára 80 kr.)

Törvényczikk, 1876. évi XXVII. a váltótörvényről. Betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 42 l. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1876. évi XXVII. A váltótörvény és váltóeljárás. Jegyzetszélü kiadás. (Benkő Gy. 8r. 129 l. ára 60 kr.)

Törvényczikk, 1886: XXIX. A telekkönyvi betétek szerkesztéséről (Lampel R. 16r. 64 l. ára 30 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXIX. A telekkönyvi betétek szerkesztéséről. (Pfeifer F. 16r. 64 l. ára 30 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXIX. A telekkönyvi betétek szerkesztéséről. 1880. XLVI. t.-cz. a telekkönyvi rendeletek pótlásáról és módositásáról. (Ráth M. 8r. 42, XVI l. ára 60 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XXIX. A telekkönyvi betétek szerkesztéséről. (Ráth M. 8r. 42 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXIII. A közigazgatási tisztviselők, a segéd- és kezelő-személyzet tagjai elleni fegyelmi eljárásról. (Lampel R. 16r. 20 l. ára 15 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXIII. A közigazgatási tisztviselők, a segéd- és kezelő személyzet tagjai elleni fegyelmi eljárásról. (Pfeifer Ferdinánd 16r. 20 l.. ára 15 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XXIII. A közigazgatási tisztviselők, a segéd- és kezelő-személyzet tagjai elleni fegyelmi eljárásról. (Ráth Mór. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXII. A községekről. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 16r. 104, V l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XXII: A községekről. (Ráth M. 8r. 79 l. ára 60 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XXII. A községekről. A «Magyar Igazságügy» kiadása. (Singer és Wolfner. 16r. 110 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXII. A községekről. Magyar törvények jegyzetes kiadása. (Pfeifer F. 16r. 104, V l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XXII. A községekről, kiegészítve a rendeletekkel kimeritő betürendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 103 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXII. A községekről. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. (Nagel O. 16r. 129, LXII l. ára 60 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXI. A törvényhatóságokról. Magyar törvények jegyzetes kiadása. (Pfeifer F. 16r. 80 l. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XXI. A törvényhatóságokról és az 1886. évi XXIII. t.-cz. a közigazgatási tisztviselők, a segéd- és kezelőszemélyzet tag-

jai elleni fegyelmi eljárásról a rávonatkozó törvényekkel kiegészítve. Kimerítő betürendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 74, 17 l. ára 40 krajczár.)

Törvényczikk, 1886. XXI. A törvényhatóságokról és az 1886. évi XXIII. t.-cz. a közigazgatási tisztviselők, a segéd- és kezelőszemélyzet tagjai elleni fegyelmi eljárásról. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. (Nagel C. 16r. 93, L, 21, XII l, ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1886. XXI. A törvényhatóságokról. (Lampel R. 16r. 80, V l. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XXI. A törvényhatóságokró'. (Ráth M. 8r. 58 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XXI. A törvényhatóságokról és az 1886. évi XXIII. t.-cz. a közigazgatási tisztviselők, a segéd- és kezelőszemélyzet elleni fegyelmi eljárásról. A «Magyar Igazságügy» kiadása. (Singer és Wolfner. 16r. 99 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1886. XX. A népfelkelésről. Jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátott népies kiadás. (Pozsony. Stampfel K. 16r. 16 l. ára 10 kr.)

Törvényczikk, 1886. XX. A népfelkelésről. Magyar törvények jegyzetes kiadása. (Pfeifer F. 16r. 14 l. ára 15 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XX. A népfelkelésről. (Singer és Wolfner. 16r. 15 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, 1886. XX. A népfelkelésről. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 16r. 14 l. ára 15 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XX. A népfelkelésről. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. A törvények első rangu szakférfiak által commentált külön kézi kiadása. (Ráth M. 8r. 8 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi XX. A népfelkelésről. 1882. évi XXXIX. t.-cz. a véderőről szóló 1868. XL. t.-cz. módosításáról. 1868. évi XL. t.-cz. a véderőről. 1868. évi XLI. t.-cz. a honvédségről. A m. kir. honvédelmi miniszter utasitása az 1882. évi XXXIX. t.-cz. végrehajtása iránt. (Ráth M. 8r. 8, 95 l. ára 60 krajczár.)

Törvényczikk, 1881. évi XVII. A magyar csődtörvény. A magy. kir. curia, a pénzügyi közig. bíróság, a budapesti k. tábla elvi jelentőségű határozataival és a vonatkozó miniszteri rendeletekkel ellátta Wolf Vilmos. (Singer és Wolfner. 16r. 186 l. ára 1 frt.)

Törvényczikk, 1886. évi VII. A közjegyzői törvényről. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 16r. 47, IV l. ára 30 kr.)

Törvényczikk, 1886. VII. A közjegyzői törvény (1874: XXXV. t.-cz.) módosításáról és kiegészítéséről. Magyarázattal és tájékoztató jegyzetekkel ellátva. A «Magyar Igazságügy» kiadása. (Singer és Wolfner. 16r. 39 l. ára24 kr.)

Törvényczikk, 1886. évi VII —. A királyi közjegyzőkről szóló 1874. XXXV. t.-cz. módosításáról és kiegészítéséről. Jegyzetekkel, utasításokkal és magyarázattal ellátta Reiner Ignácz. (Ráth Mór. 8r. 33 l. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1884. VII. Ipartörvény. Jegyzetekkel, magyarázatokkal és betürendes tárgymutatóval. Második kiadás. (Lampel R. 16r. 82, IV l. ára 40 krajczár.)

Törvényczikk, 1886. évi VII. —: az 1874. XXXV. t.-cz. módosításáról és kiegészítéséről. 1880. LI. t.-cz. a királyi közjegyzők díjairól. 1874. XXXV. t.-cz. a királyi közjegyzőkről. Függelék: Közjegyzői szabályrendeletek. (Ráth Mór. 8r. 33, XIV; 62, 30 l. ára 1 frt 20 kr.)

Törvényczikk, Az 1885. évi VII. és az 1886. évi VIII., a főrendiház szervezetének módosításáról. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 30 l. ára 30 krajczár.)

Törvényczikkek, 1886. évi országgyülési —. I. füzet. I—XXIX. t.-cz. Magyar törvények jegyzetes kiadása. (Pfeifer Ferdinánd. 16r. 1—564 l. ára 2 forint.)

Törvényczikkek, 1886. évi országgyülési —. Szakférfiak közreműködése mellett jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. I. füzet. I—VIII. t.-cz. (Ráth M. 8r. 1—88 l. ára 60 kr.)

Törvényczikkek, 1886-ik évi országgyülési —. Szakférfiak közreműködése mellett jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. I füzet. I—VIII. t.-cz. (Ráth Mór. 16r. 1—200 l. ára 60 kr.)

Törvényczikkek, 1885-ik évi országgyülési —. Szakférfiak közreműködése mellett jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. (Ráth M 8r. IV, 272 l. Olcsó kiadás, ára 1 frt 60 kr. kötve 2 frt.)

Törvényczikkek, 1885-ik évi országgyülési —. Szakférfiak közreműködése mellett, jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. (Ráth M. 16r. VII, 583 l. ára 2 frt, kötve 2 frt 80 kr.)

Törvényczikkek, 1886-ik évi országgyülési —. II. füzet. IX—XXIII. t.-cz. (Ráth M. 16r. 201—640 l. ára 1 frt 40 kr.)

Törvényczikkek, 1886. évi országgyülési —. II. III. füzet. IX—XXIX. t.-cz. (Ráth Mór. 8r. 89—354 l. ára 1 frt 40 kr; 40 kr.)

Törvények, Magyar. A vonatkozó összes törvényekkel, rendeletekkel és a hazai és külföldi felső bíróságok elvi jelentőségű határozataival. Szerkesztik Márkus Dezső és Weiner Adolf. I. A magyar váltótörvény és váltóeljárás. (Singer és Wolfner. 8r. 173 l. ára 1 frt.)

Törvények, Magyar —. Szerk. Márkus Dezső és Weiner Adolf. II. kötet: A végrehajtási törvény. (Singer és Wolfner. 8r. 418 l. ára 1 frt 60 kr.)

Törvények, A közjegyzőségre vonatkozó —. (1874. XXXV. 1880. LI. és 1886. VII.) és az ezekre vonatkozó miniszteri rendeletek. Szakszerű használatra összeállítva. (Singer és Wolfner. 8r. 147 l. ára 60 kr.)

Törvények, Az 1886-dik évi, gyüjteménye. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. I—III. füzet. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8r. 1—507 l. ára 30; 1 frt; 10 kr.)

Törvények, Az 1885. évi, gyüjteménye. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. III. füzet. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8r. 291, XV l. ára 25 krajczár.)

Törvények gyűjteménye, Az 1885-ik évi —. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. (Wodiáner F.) 8r. 210 l. ára 1 frt 20 kr.)

Törvények gyűjteménye, Az 1885-ik évi — Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. (Wodiáner F.) 16r. 425 l. ára 1 frt 40 kr.)

Törvények gyüjteménye, 1886. évi —. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. I. füzet. I—XXIX. t.-cz. (Lampel R. n. 8r. 1—272 l. ára 1 frt 80 kr.)

Törvényjavaslatok, A közigazgatási. A községi biró és a főispán. (Pallas részvénynyomda. 8r. 40 l. ára 30 kr.)

Törvénykönyv tervezete, Az általános magánjogi —. Öröklési jog. Teleszky István javaslata alapján az igazságügyminiszteri értekezlet és a szövegező bizottság által átdolgozott kiadás. A m. kir. igazságügyi miniszter megbizásából. (Pfeifer Ferdinánd. 4r. 168 l. ára 1 frt 50 kr.)

Törvénytár, Révai-féle. Szerkeszti Barna Ignácz. I. kereskedelmi törvény (1875: XXXVII. t.-cz.) A m. kir. Curia és kir. itélőtábla határozataival. II. Imling Konrád. Telekkönyvi rendeletek stb. (Révai testv. 8r. III, 392; VIII, 237 l. ára 2 frt, 1 frt 60 kr.)

Törvénytár, 1886-dik évi országos. (Corpus Juris.) Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 4r. 270 l. ára 3 frt 40 kr.)

Tudomány-egyetem, A budapesti kir. magy., ujjáalakításának 106. évfordulója alkalmából 1886. május 13. tartott ünnepe. Acta reg. scient. vniversitatis vng. anni 1885—86. Fasc. II. (M. kir. egyetemi nyomda. 8r. 91 l. ára?)

Tuka Antal. Rövid váltóisme, tekintettel a kisiparos hitelszükségletére. (Selmecz. Joerges A. özv. 8r. 36 l. ára 20 kr.)

Turcsányi Gyula Dezső. Az ifjuság hazafiasan vallásos neveléséről. Confirmatió beszéd. (Kolozsvár. Demjén L. 8r. 14 l. ára 20 kr.)

Turgenjev összegyüjtött munkái. 1 füz. Dimitri Rudin. Ford. Rákosi Viktor. (Ráth M. 8r. 181 l. ára 90 kr.)

Turgenjev összegyüjtött munkái. I. kötet. Dimitri Rudin. Punin és Baburin. Heléne. (Családi könyvtár. 41. köt. Ráth M. 8r. 213 l. ára 2 frt 40 kr.)

Turgenjev Iván. Dimitri Rudin. Punin és Baburin. Helena. (A m. nemz. csal. könyvtára. 139—141. Ráth M. 8r. 181, 85, 96 l. füzet ára 40 kr.)

Túri Lajos. A nazarénusok tévelygéseinek rövid ismertetése. Népies irányú egyházi beszédekben különféle kutforrások nyomán (Kókai Lajos. 8r. 52 l. ára 20 kr.)

Tündérálom. Képeskönyv jó gyermekek számára. (Singer és Wolfner. n. 4r. 24 l. kép, ára papirkötésben 4 frt.)

Twain Márk. Tamás úrfi kalandjai. Regényes elbeszélés. Ford. Kürthy Emil. (Révai testvérek. 8r. 287 l. 70 képpel, ára 2 frt 40 kr.)

Udvardy Gyula. Magyarok története életrajzi irányban. A népiskolák középosztályai számára. II. kiadás. (Benkő Gyula. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Udvarhelymegye közönségének Székely-Udvarhelytt 1886. évi május 15-én Dániel Gábor főispán 25 éves jubileuma alkalmából megtartott közgyülésében elmondott beszédek. (Székelyudvarhely. Becsek D. nyomdája. 4r. 12 l. ára?)

Ugor-füzetek. Adalékok az ugor-nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. 7-ik szám. (L. Halász Ignácz.)

Urs Nándor rendőrkapitánynak beadványa a főváros tanácsához az élelmezés tárgyában. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 30 l. ára?)

Utasítás a m. kir. honvédség fegyvertisztjei és puskamívesei számára. 14 kőmetszetű táblával. (Grill K. 8r. 205 l. és 14 tábla, ára 1 frt 63 kr.)

Útmutatás harczászati és hadműveleti tartalmú irásbeli parancsok és jelentések szerkesztésére. (Légrády testvérek. 8r. 158 l. 8 ábra. 3 vázlat, 1 táblával, ára ?)

Útmutatás, miként lehet a mi Urunk Jézus Krisztus öt mély sebét rózsafüzéri magán-áhitattal tisztelnünk egész nagy bőjt és péntek napokon. II. kiadás. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 48 l. ára ?)

Útmutató, Legujabb budapesti képes —. Budapest főváros szinezett térképével. Neuester Budapester illustrirter Wegweiser. Mit einer colorirten Karte der Hauptstadt Budapest. (Ruzitska Ármin. 16r. 66, 67, III l. és 1 térkép, ára kötve 30 kr.)

Utmutató. A magyar és közös közlekedési vállalatok hivatalos menetrendkönyve. V. évf. II—V. füzet. Márczius-Április. (Kilián Frigyes. 8r. XXIV, 314; XXVIII, 326; XXVIII, 328 l. és 2 térkép, egy füzet ára 50 kr.)

Vadnai Károly. Elmult idők. Emlékezések. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 254 l. ára 1 frt 50 kr.)

Vágvölgyi Ödön. Nyilt levél gróf Károlyi István úrhoz a közművelődési egyletek tárgyában. (Bartalics Imre nyomdája. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Vahott Sándorné legújabb ifjusági iratai. Szikláry Ilona és más beszélyek. (Franklin-társulat. 8r. 423 l. ára 2 frt 80 kr.)

Vaisz Sándor. Gazdagh Imréné elleni bűnügyben védbeszéd. (Schlesinger Jakab és társa nyomdája. 8r. 45 l. ára ?)

Vajay Imre. A bikszádi gyógyfürdő Szathmármegyében. (Szathmár. «Szabadsajtó» könyvnyomda. 8r. 32 l. 10 fényképnyomattal; ára ?)

Vajda Béla. Nágara Izraél. Különlenyomat a «Magyar-Zsidó Szemlé»-ből. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 22 l. ára ?)

Vajda János ujabb munkái. Közrebocsátja egy e czélra alakult irói társaság. I. kötet: Próza. II. kötet: Költemények. (Révai testvérek. 8r. 290, 162 l. ára 8 frt.)

Vajda János. A jó egészség és hosszu élet titka. Arany tanácsok és szabályok a testi-lelki erő és egészség föntartására. (Jó könyvek a magyar nép számára. 46. Révai testv. 8r. 24 l. ára 5 kr.)

Vajdafy Ernő. Számtan polgári iskolák számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 102 l. ára ?)

Vámbéry Ármin. A török faj ethnologiai és ethnographiai tekintetben. (Akadémia. 8r. XVI, 768 l. ára 5 frt.)

Várady Antal. Virág Bencze vagy ne itélj, hogy ne itéltessél! Elbeszélés. (Jó könyvek a magyar nép számára. 43. sz. Révai testvérek. 8r. 48 l. két képpel Mannheimer Ágostontól; ára 5 kr.)

Váradi Antal. Petőfi, a magyar nemzet büszkesége. Élete folyását a magyar nép számára versekben. (Jó könyvek a magyar nép számára. 49. Révai testv. 8r. 31 l. ára 6 kr.)

Váradi Antal. Az ekébe fogott gróf, vagyis: Hogy áll boszút a magyar ember. (Magyar mesemondó. 2. Méhner V. 8r. 16 l. ára 4 kr.)

Várady Ferencz. Tövisek. Költemények. (Pécs. Szerző kiadása. 8r. 86 l. ára 1 frt.)

Varga Ottó. A magyarok történelme, a tanterv alapján középiskolák alsó osztályai számára. (Franklin-társulat. 8r. 120 l. ára 80 kr.)

Vargha Gyula. Nóták a magyar nép számára. (Nóták, históriák. 1. Méhner V. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Vargyas Endre. Földrajz a miniszteri tanterv szerint az elemi népiskolák III., IV., V. és VI. osztályai számára. (Méhner V. 8r. 101 l. ára 28 kr.)

Vargyas Endre. Természetrajz a miniszteri tanterv szerint az elemi népiskolák V. és VI. osztályai számára. (Méhner V. 8r. 108 l. ára 28 kr.)

Vargyas Endre. Magyar nyelvtan az elemi népiskolák 2—6. osztálya számára. (Méhner Vilmos. 8r. 88 l. ára?)

Vargyas Endre. Magyarok története, tekintettel az alkotmány és művelődés fejlődésére. Középtanodák, képezdék, polgári- és felső népiskolák számára. 3-ik átdolgozott és bővített kiadás. (Méhner V. 8r. 164 l. ára 56 kr.)

Vargyas Endre. Magyarok története kapcsolatban a világtörténelem nevezetesebb eseményeivel korszaki képekben népiskolák számára. IV. kiadás. (Népiskolai tankönyvek. II. Győr. Hennicke Rezső. 8r. 84 l. ára 25 kr.)

Vargyas Endre. Győr város és Győrvármegye földrajza a miniszteri tanterv szerint. A győrmegyei népiskolák 3. osztály számára. (Méhner Vilmos 8r. 47 l. ára?)

Vas Gereben munkáinak együttes képes kiadása. Sajtó alá rendezte Váli Béla és Sziklay János. Gyulay László rajzaival. I—V. kötet. (Méhner Vilmos. 8r. 518; 506, XVI; 460; 485; 491 l. egy kötet ára 2 frt.)

Vas Gereben munkáinak együttes kiadása. Sajtó alá rendezte Váli Béla és Sziklay János. Gyulay László rajzaival. I—IV. köt. 1—27. füzet. (Méhner V. 8r. 1—518; XVI, 506; 462; 1—16 l. egy füzet ára 25 kr.)

Vaskovitsné-Serédy Izabella. Az anyajegy. Két képpel, rajzolta Mannheimer Ágoston. (Jó könyvek a magyar nép számára. 44. Révai testv. 8r. 23 l. ára 5 kr.)

Vasút, Szamosvölgyi. A nyomtatványok, szolgálati ruházatok, anyagszerek és leltári tárgyak kezelésére és elszámolására vonatkozó utasítás. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 111 l. ára?)

Vasutat és ipart a székelyföldnek. Irta S. S. (Pallas részvénnyomda. 8r. 27 l. ára?)

Vaszary Kolos. Világtörténelem középiskolák számára. I. kötet. Ó-kor. 6-ik kiadás. (Lampel R. 8r. 171 l. ára 1 frt 30 kr.)

Vátzy János. Gyászhangok temetkezéseknél és halottas szent misék részére. (Havi füzetek. VI. évf. 7. sz. Dvorzsák János. 8r. 101 l. ára 60 kr.)

Vay Alajos. Észrevételek a Tisza és mellékfolyóinak szabályozásairól. (Hornyánszky V. 8r. 39 l. és 1 térkép; ára?)

Vécsey Tamás. A római jog külső története és institutiói. (Franklin-társulat. 8r. XXII, 623 l. ára 5 frt 60 kr.)

Vécsey Tamás. Emlékbeszéd Vandrák András felett. (A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. III. kötet. 8. sz. Akadémia. 8r. 29 l. ára 20 kr.)

Vedrődi Viktor. Általános vegytan. Különös tekintettel a gazdászat. kereskedés és iparra. II. Szerves vegytan. Ábrákkal. (Debreczen. Ifj. Csáthy K. 8r. II, 140 l. ára 1 frt 50 kr.)

Vedrődi Viktor. Vegyelmezési gyakorlatok a gazdasági tanintézetek hallgatói számára. 9 a szövegbe nyomtatott ábrával. (Debreczen. Szerző kiadása. 8r. 50 l. ára 60 kr.)

Vedrődi Viktor. A szeszgyártás alapvonalai. (Debreczen város nyomdája. 8r. 134 l. 52 ábrával; ára?)

Védereje, Az osztrák-magyar monarchia, az utolsó pillanatban. Jogosított magyar kiadás. (Robicsek Zsigmond. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

Végh Arthur. Lachaud védbeszédei. (Magyar jogászegyleti értekezések. 28. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 42 l. ára?)

Véghely Dezső. Emléklapok Veszprém város közigazgatási életéből. (Veszprém. Krausz Ármin fia nyomdája. 8r. XV, 321, CVII l. ára?)

Véka Lajos. Pali bácsi. Regény. 2. kötet. (Révai-féle szalonkönyvtár. XVIII. XIX. Révai testv. 8r. 249, 248 l. egy kötet ára kötve 80 kr.)

Vékony Antal. A dongó. Víg elbeszélés, hat énekben. (Révai testv. 8r. 56 l. ára 60 kr.)

Venczell Antal. Jubiláris primások. (Franklin-társulat. 2r. 40 l. ára?)

Verédy Károly. Paedagogiai encyclopaedia különös tekintettel a népoktatás állapotára. A neveléstudomány szótára. 20. füzet. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 913—959 l. ára 30 kr.)

Veress Ignácz. Latin-magyar szótár. Középtanodák számára. Második jav. kiadás. (Lampel R. 8r. 1—176 l. a teljes mű ára 1 frt 80 kr.)

Veress Vilmos. Kereskedelmi számtan. Az alsófoku kereskedelmi iskolák II. és III. osztálya számára, valamint magán használatra a legújabb miniszteri tanterv alapján. (Lampel R. 8r. VI, 224 l. ára 1 frt 20 kr.)

Verga Giovanni. Elena. Olasz regény. Ford. Korda Imre. (Pallas-könyvtár. II. évfolyam. 5. szám. Pallas-nyomda 8r. 217 l. ára 60 kr.)

Vergilius Aeneise. Magyarázta Veress Ignácz. II. füz. IV—VI. ének. Második, lényegében változatlan kiadás. (Görög és lat. rem. gyüjteménye. XXIV. Lampel R. 8r. 121—242 l. ára 80 kr.)

Verne Gyula. A prémek hazája. Franciából ford. György Aladár. (A magyar nemzet családi könyvtára. XXXVI. Ráth Mór. IV, 155 l. ára 2 frt 60 kr.)

Verne Gyula. A lángban álló szigettenger. Franciából Huszár Imre. 47 képpel. (Franklin-társulat. 8r. 253 l. ára 2 frt.)

Verne Gyula. Hatteras kapitány kalandjai I—II. Az angolok az éjszaki sarkon. A jégsivatag. Ford. Palásti Sándor. II. kiadás. (Légrády-testvérek. 8r. 253, 241 l. ára?)

Verne Gyula. A rejtelmes sziget. Átdolgozta Szász Károly. Képekkel. Második kiadás. (Franklin-társulat. 8r. XV, 383 l. ára 2 frt.)

Verne Gyula. Utazás a Föld körül 80 nap alatt. II. kiadás, képekkel. (Franklin-társulat. 8r. 320 l. ára 2 frt.)

Vértesi Arnold. A kurucz világból. Két elbeszélés. (Debreczen. Szerző kiadása. 8r. 203 l. ára 1 frt 50 kr.)

Vértessyné-Makfalvai Gizella. Apróságok. Tárczalevelek. Rajzok s elbeszélések. 2-ik kiadás. (Székesfehérvár. Szerző kiadása. 8r. VI. 247 l. ára 1 forint.)

Vértessyné-Makfalvai Gizella. Apróságok. Tárczalevelek. Rajzok s elbeszélések. II. kiadás. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8r. VI. 247 l. ára 2 frt.)

Verus. Nyilt levél a horvát biróságok visszaéléseiről Gróf Khuen-Héderváry Károly ő nagyméltósága Horvátország bánjához. (Zilahy S. 8r. 29 l. ára 40 kr.)

Vidor Pál. Czifra Zsuzsi lakodalma eredetí népszínmű legujabb dalai. (Nádor Kálmán. 8r. 6 l. ára 10 kr.)

Virágh Aladár. A telekkönyvi betétek szerkesztéséről szóló törvényről. Felolvasás. (Nyiregyháza. 8r. 25 l. ára 20 kr.)

Virányi Ignácz. Módszeres német nyelvtan középiskolák számára. II. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 144 l. ára 90 kr.)

Virgil éneisze. Fordította Márki József. I. II. ének. (Kókai Lajos. 8r. 1—48 l. ára 20 kr.)

Visontay János. Magyarország történelme tanodai használatra. IV. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 188 l. ára 1 frt.)

Visontay János. Egyetemes földirat. Az ujabb adatok és a gymnasium legújabb tanterve szerint átdolgozva. A terményrajzi részt szerkesztette Borbás Vincze. A gymnasiumok II. osztálya számára. 16-ik átdolg. kiadás. (Lampel R. 8r. 210 l. ára 1 frt 20 kr.)

Visontay János. A magyar állam és a földközi-tenger környékének földirata. A gymnasium I. osztályának az új tantervezet szerint. A terményrajzi részt szerkesztette Borbás Vincze. 17-ik átdolgozott kiadás. (Lampel R. 8r. 128 l. és 1 térkép; ára 90 kr.)

Voss Richard. San Sebastian. Regény. Ford. Tóbel Gyula. (Méhner V. 8r. 176 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Vörösmarty összes munkái. VIII. kötet. 56—57. füzet. Vége. (Méhner V. 8r. 289—414 l. egy füzet ára 35 kr.)

Vöröss Sándor. A m. kir. pénzügyi közigazgatási biróság döntvényei és elvi jelentőségű határozatai 1885. évről. (A m. k. pénzügyminiszterium, n. 8r. XXXII, 523 l. ára ?)

Wachenhausen János. A kincs. Regény. Ford. Szirmay Lajos. (Méhner Vilmos. 8r. 432 l. ára 40 kr. kötve 60 kr.)

Wagner József. A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 222 l. ára ?)

Walter Gyula. Üdvözlégy Mária! Imakönyv a boldogságos szűz tiszteletére. Emlékül a májusi ájtatosságnak Esztergomban negyedszázados jubileuma alkalmából. (Esztergom. Szerző. 8r. 124 l. ára 25 kr.)

Weber-Rumpe Hugó. Mnemonikai levelek az emlékező tehetség kiképzésére. Magyar nyelvhez alkalmazta Sz. Nagy Sándor. I. levél. (Szerző. 8r. 16 l. ára ?)

Wekerle László. Kis Lexikon. Egyetemes ismerettár. 8—12. füzet. (Pallas részvénynyomda. 8r. 1109—1936, két hasábos l. egy füzet ára 30 kr.)

Wekerle László. Árpád sírja kimutatva az óbudai Viktória-téglagyár telkén megtalált Fehéregyház szentélyében. (Pallas részvénynyomda. 8r. 38 l. ára 50 kr.)

Wellhausen J. Izráel népének története Jeruzsálem második pusztulásáig. Ford. Kardos Albert. (Tört. kézikönyvek. XIII. Athenaeum. 8r. VI, 164 l. Papirkötésben ára 80 kr.)

Wellner Lajos. A fogakról. A fogbajban szenvedők figyelmébe ajánlva. (Veszprém. Szerző. 16r. 31 l. ára 10 kr.)

Werfer után. Paulai szent Vincze élete. (Athenaeum r. társ. 8r. 101 l. ára ?)

Werner E. Az önző. Regény. Ford. Cserjés László. (Méhner V. 8r. 190 l. ára 30 kr. kötve 50 kr.)

Wesselényi Miklósné és **Molnár Borbála.** (Magyar hölgyek életrajzai. 9. Pozsony. Stampfel K. 8r. 26 l. ára 20 kr.)

Wildermuth Ottilia. Elbeszélések az ifjuság számára. Ford. Lonkay Lenke. 2. képpel. (Révai testv. k. 8r. 84 l. ára 40 kr.)

Wildermuth Ottilia után. Regék és elbeszélések az ifjuság számára. 3. kiadás. 4 szinezett képpel. (Franklin-társ. 8r. 261 l. ára 2 frt.)

Winter Ágoston. Egy augusztusi reggelen. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 18 l. ára ?)

Wolff Emil. Gazdasági haszonállatok okszerű takarmányozása az ujabb állatphysiologiai kutatásokra alapítva. Ford. Kosutány Tamás. Az eredetivel összehasonlította Ordódy Lajos. (Orsz. gazd. egyesület. 8r. 254. XXV l. ára ?)

Wolf Vilmos. A m. kir. curia elvi jelentőségű határozatai bűnügyekben. I. füzet. (Kókai L. 8r. 1—94 l. ára 60 kr.)

Wolf Vilmos. A magyar ügyvédi rendtartás a m. kir. curia, a budapesti kir. tábla, a pénzügyi közigazgatási bíróság elvi jelentőségü határozataival, úgyszintén a budapesti ügyvédi kamara ügyrendével. (Singer és Wolfner. 8r. 171 l. ára 1 frt.)

Xenophon Cyropaediája. 1. füzet. Xenophon emlékiratok Sokratesről. 18—19. füzet. (Hellen remekirók. IX. kötet. Lampel R. 16r. XVI, 1—80; XIII, 1—191 l. egy füzet ára 40 kr.)

Ypsilon. A mi akadémiánk. Karczolatok és képek. (Győr. Máxa Ferencz. 8r. VI, 148 l. ára 1 frt.)

Zádor Gyula. Zádor György levelezése Kazinczy Ferenczczel. 1823—1831. (Révai testvérek. 8r. IX, 167 l. ára 1 frt.)

Zádori Ev. János. Alkalmi szent beszédek. (Esztergom. Buzárovits G. 8r. 205 l. ára 1 frt 20 kr.)

Zala vármegye története. Oklevéltár. I. kötet. 1024—1363. Szerkesztik Nagy Imre, Véghely Dezső és Nagy Gyula. (Zala vármegye közönsége. 8r. 640 l. ára ?)

Záray Károly. Kereskedelmi jogisme, vagyis a magyarországi kereskedőket érdeklő törvények és rendeletek teljes és rendszeres gyűjteménye. (Pécs. Valentin K. 8r. II, 143 l. ára 1 frt 20 kr.)

Zelei Imre. A fogadás. Eredeti bohózat egy felvonásban. (Székesfehérvár. Szammer Imre. 8r. 48 l. ára 40 kr.)

Zichy Antal. Egy soproni emlék, 1674. Különlenyomat a «Fővárosi Lapokból». (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 15 l. ára ?)

Zichy Jenő. A vámszövetség kérdéseinek megoldásáról. (Grill K. 8r. 81 l. ára 80 kr.)

Ziltz Mór. Hittan az izraelita népiskolák alsóbb osztályai számára. (Franklin-társulat. 8r. 64 l. ára kemény kötésben 30 kr.)

Ziltz Mór. Hittan az izraelita népiskolák felsőbb osztályai számára. IV. kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 105 l. ára kötve 40 kr.)

Zola Emil. Germinal. Regény. Ford. Adorján Sándor. II. kötet. 9—19. füzet. (Révai testv. 8r. 422 l. egy füzet ára 25 kr.)

Zola Emil. Germinal. Regény. Ford. Adorján Sándor. Számos képpel illusztrálva. 2 kötet. (Révay testvérek. 8r. 371, 422 l. ára 4 frt.)

Zola Emil. A szeretet rabjai. Regény. Ford. Cs. Z. A. 2 kötet. (Szalonkönyvtár. XVI—XVII. köt. Révai testv. 8r. 210, 219 l. ára 1 frt 60 kr.)

Zsasskovszky Ferencz és **Endre**. Énekkönyv. Magyar és latin egyházi énekek és imák gyűjteménye, a kath. tanuló ifjuság számára. Négyes hangjegyekre téve. VII. változatlan kiadás. (Eger. Szolcsányi Gyula. Kis 8r. IV. 351 l. ára 1 frt 20 kr.)

Zsebkönyvtár, Mulattató. 31—34. füzet. (L. Csáktornyai Lajos, Reuter Frigyes, Rudnyánszky Gyula.)

Zsebkönyv, Tanári, az 1886—87. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel K. 16r. 80 l. ára kötve 50 kr.)

Zsebkönyve, Technikusok, az 1885—86. tanévre. Összeállította Ötvös Károly. (Franklin-társulat. 8r. 104 l. ára ?)

Zsilinszky Mihály. Törös János szerepe a linczi békekötésben 1645. (Értekezések a történelmi tudományok köréből XIII. köt. 4. füzet. Magyar Tud. Akadémia. 8r. 39 l. 20 kr.)

Zsilinszky Mihály. Lónyay Zsigmond és a nagyszombati béketanácskozmány 1644—45-ben. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. 1. sz Magyar Akadémia. 8r. 66 l. ára 40 kr.)

Zsilinszky Mihály. Az 1646-ki tokaji tanácskozmány. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XII. köt. 9. szám. Magyar Tud. Akadémia. 8r. 69 l. ára 40 kr.)

Zsoltárok, A, könyve. (Brit és külf. biblia-társulat. 8r. 133 kéthasábos l. ára ?)

Zunz Lipót emlékezete. Kiadja az országos rabbiképző-intézet felső tanfolyamának theologiai egylete. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 63 l. ára 50 kr.)

HAZAI NEM-MAGYAR IRODALOM.

Adress-Buch, landwirthschaftliches —, der Grundbesitzer, Gutspächter, Viehzüchter, Viehändler, Spiritusproducenten etc. von Oesterreich-Ungarn. Mit einem Anhang; Bezugsquellen und Anzeigen für Haus- und Landwirthschafts. Auf Grund der neuesten amtlichen Daten zusammengestelt von Wilhelm Borsodi. VI. Band. Ungarn. (Robicsek Zsigmond. 8r. XXXII, 541. 48 l. ára kötve 12 frt.)

Alexandri V. Ovid. Schauspiel in 4 Aufzügen. Aus dem Romänischen von Adolf Stern. (Nagyszeben. Könyvnyomdai r. t. 8r. 79 l. ára 50 kr.)

Alexi Theochar. Deutsch-rumänisches Wörterbuch für Schule und Umgang. Dictionar germano-român. (Brassó. Szerző. 8r. 312 l. ára 1 frt 50 kr.)

Antheils-tabelle zum Tarife vom 15. October 1886. für den directen Transport von Eil- und gewöhnlichen Gütern. (Westungarisch-niederösterreichischer Eisenbahnverband.) (Sopron. Litfass nyomdája. 4r. 301 l. ára?)

Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XX. Band. 2. und 3. Heft. Herausgegeben vom Vereinsausschuss. (N.-Szeben. Michaelis F. n. 8r. 205—510, függelék 80, tartalommutató XII l. ára 70 kr.)

Assecuranz-Gesellschaft, Erste ungarische allgemeine, in Budapest. II. Hauptabtheilung: Versicherung auf das Leben des Menschen. Instruction für die Agenten. II. Ausgabe. (Társaság. 8r. 214 l. ára?)

Auszug der ungarischen Literaturgeschichte für höhere Töchterschulen. (Temesvár. Egyházm. nyomda. 8r. 126 l. ára?)

Auszug aus der Statistik für höhere Töchterschulen. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 42 l. ára?)

Balázs Mór. Budapester Dampf-tramway-netz. (Grill K. 8r. 54 l. két tervrajzzal; ára?)

Barcianu S. P. Wörterbuch der romänischen und deutschen Sprache. (Nagy-Szeben. Könyvnyomdai r. t. 8r. 704 hasáb; ára 2 frt 50 kr.)

Bársony Stefan. Tausendschön. Mit Illustrationen. Aus dem Ungarischen. (Grimm G. 8r. 133 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bartók Ludwig. Karpathenlieder. Erinnerung an die ungarischen Alpen. Dem Magyarischen nachgedichtet von Adolf Silberstein. (Franklin-társulat. 8r. 93 l. ára 2 frt.)

Bauch Gusztáv. Caspar Ursinus Velius der Historiograph Ferdinands I. und Erzieher Maximilians II. (Kilián Frigyes. 8r. 84 l. ára 50 kr.)

Berger P. Es ist ungesund. Gesundheitsregeln für Jedermann. (Robicsek Zsigmond K. 8r. 67 l. ára 60 kr.)

Bericht der oedenburger Handels- und Gewerbekammer über die Handels-, Gewerbe- und Verkehrsverhältnisse des Kammerdistriktes in den Jahren 1883, 1884 und 1885. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 4r. 146 l. ára?)

Bericht über das Sonntags-Schul-Werk in Ungarn im Jahre 1885. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 12 l. ára?)

Berichte aus Ungarn, Mathematische und naturwissenschaftliche —. Redigirt von J. Fröhlich. III. Band. Juni 1884. Juni 1885. (Kilián Fr. 8r. VIII, 320 l. ára 3 frt 50 kr.)

Bielitz Albert. Erstes Handels-Adressenbuch vom Königreiche Serbien. Semlin, 1886—87. (Brózsa Ottó nyomdája. 8r. 102 l. ára ?)

Bierbrunner Gustav. Des Landmanns Wissenschaft. (Kula. Berkovits Márk nyomdája. 8r. 106 l. ára 50 kr.)

Bittgesuch, An seine k. Majestät Franz Josef I. in Budapest, der ehemaligen Grenzbevölkerung des bestandenen II. Romanen. 17. Grenz-Regiments nunmehr im Bistritz-Nassoder Comitate, die Nassoder Schul- und Stipendienfonde, die Waldungen und den durch die Familie br. Kemény wegen Eigenthumsrecht an einigen Gebirgenangestrengten Process betreffend. Unterbreitet durch Daniel Lica und Gabriel Manu. (Besztercze. Szerkesztők. 8r. 30 l. ára ?)

Buchholzer A. Katechismus des Obstbaues. Im Auftrage des Burzenländer Volksschullehrer- Fortbildungs-Curses, mit Rücksicht auf siebenbürgische Verhältnisse und Schulgarten. (Brassó. Zeidner H. 8r. 72 l. ára 30 kr.)

Caprice. Othello. Parodie. (Schlenker és Kovács. 8r. 48 l. ára 60 kr.)

Curort Margaretheninsel in Budapest. (Hornyánszky Viktor sajtója. 8r. 32 l. ára ?)

Cymbay's neuer budapester localer und commercieller Führer 1887. (Heisler József nyomdája. 8r. 172, 50 l. ára ?)

Deil Eugen. Regalrecht und Spiritushandel. Sammlung sämmtlicher, auf die Ausübung des Schankregales und des Handels mit Spiritus, Wein, Bier und anderen Spirituosen bezüglichen Ministerial-Erlässe 1876—1885. 3-te verm. und verb. Auflage. (Kassa. Maurer A. 8r. IV, 48 l. ára 50 kr.)

Deil Eugen. Spätsommer. (Kassa. Werfer Károly nyomdája. 8r. 139 l. ára ?)

Diem Gustav. Illustrirter Führer durch Oedenburg und seine Umgebungen. (Sopron. Romwalter és fia. 8r. 162 l. 28 ábrával és 4 térképpel, ára ?)

Dobrovits M. und **Pávay G.** Wie soll man desinficiren ? Über Auftrag d. Sanitäts-Ausschusses d. k. Freistadt Pressburg. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Dohnányi Friedrich. Panstenographia. Kurzschrift aller Sprachen. Mit besonderer Berücksichtigung der ungarischen und deutschen, sowie der slavischen und lateinischen Sprache für Schulen und zum Selbstunterrichte. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 58 l. ára 80 kr.)

Dölle Edmund und **Krause Johann** nach **Bárány Ignatz**. III. Lesebuch für die katholischen Volksschulen. IX. Auflage. (Szent-István-társulat. 8r. 246 l. ára ?)

Doleschall E. A. Evangelischer Konfirmanden-Unterricht. III. Auflage. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 41 l. ára ?)

Don't. Es schickt sich nicht. Eine Sammlung von Missgriffen und Fehlern in Umgang und Sprache. Nach dem Englischen. (Grimm Gusztáv. 8r. 58 l. ára 50 kr.)

Egán Edward. Die Hochschule für Bodenkultur in Wien und ihre falschen Propheten. (Kilián Frigyes. 8r. 45 l. ára 60 kr.)

Erläuterungen zur geologischen Specialkarte der Länder der ungar. Krone: Halaváts Julius. Umgebungen von Versetz. Blatt K. 14. 1 : 144,000. Mit zwei Tafeln. (Kilián Fr. 8r. 25 l. ára 65 kr.)

Excursions-bericht des IV. Jahrganges der k. k. Infanterie-Kadetenschule zu Hermannstadt im Schuljahre 1884/5. Mit 6 Illustrationen. (Nagy-Szeben. Részvénynyomda. 8r. 46 l. ára ?)

Félegyházy August. Die neuen Waaren-Usancen der Budapester Waaren und Effectenbörse. Allgemeine und besondere Bestimmungen. 2-te wesentlich vermehrte und verbesserte Auflage. (Pallas irod. és nyomdai részv. társ. 8r. VIII, 270 l. ára 2 frt.)

Felsmann Josef. Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ung. Anmerkungen. I. Theil. 10-te durchgesehene Auflage. (Lampel R. 8r. 1—48 l. a teljes mű ára 80 kr.)

Felsmann Josef. Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ungarischen Anmerkungen. I. Theil. 10. durchgesehene Auflage, III. Theil. 4. verbesserte Auflage. (Lampel R. 8r. VI, 182, 208 l. ára 80, 90 kr.)

Fialowsky Ludwig. Gedenkblatt von der ersten Frühjahrs-Gartenbau-Ausstellung des ungarischen Landes-Gartenbauvereines. (Athenaeum. 8r. 36 l. ára?)

Fraknói Wilhelm. Ungarn vor der Schlacht bei Mohács. (1524—1526. Auf Grund der päpstlichen Nuntiaturberichte. Autorisirte Uebersetzung aus dem Ungarischen von Schwicker. (Lauffer Vilmos. 8r. VIII, 314 l. ára 2 frt.)

Frauen, Honette. Aus dem Französichen des Marquis de . . . . Mit Vollbildern. (Grimm G. 8r. 103 l. ára 1 frt 50 kr.)

Früchte, Verbotene. Gesammelt von einem schönen Mädchen. Mit vielen Illustrationen. Zweite vermehrte Auflage. (Grimm Gusztáv. 8r. 119 l. ára 1 frt 50 kr.)

Füredi (Führer) Ignácz. Geschichte der Ungarn in leichtfasslicher Darstellung. Für Volks- und Bürgerschulen. 8-te verbesserte Auflage. (Aigner Lajos 8r. 49 l. ára 30 kr.)

Gesänge zur Maiandacht. (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 24 l. ára ?)

Geschichten, Tolle. Gesammelt von einem schönen Mädchen. Zweite vermehrte Ausgabe. Mit vielen Illustrationen. (Grimm Gusztáv. 8r. 118 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gesell Alexander. Geologische Verhältnisse des Steinsalzbergbaugebietes von Soóvár mit Rücksicht auf die Wiedereröffnung der ertränkten Steinsalzgrube. (Mittheilungen a. d. Jahrb. der k. ung. geol. Anstalt. VII. Bd. 5. H. Légrády-testv. nyomdája. 8r. 195—220 l. négy kőnyom. táblával ára 85 krajczár.)

Gesetzartikel XX vom Jahre 1886, über den Landsturm. Mit Erläuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen. (Ráth Mór. n. 8r. 8 l. ára 15 kr.)

Gesetzartikel XX vom Jahre 1886 über den Landsturm. Mit Noten und Erklärungen versehene Volksausgabe. (Pozsony. Stampfel K. 16r. 16 l. ára 10 krajczár.)

Gesetzartikel XXI vom Jahre 1886 über die Municipien. Zweite Auflage. (Ráth M. 8r. 69 l. ára 80 kr.)

Gesetzartikel XXII vom Jahre 1886. über die Regelung der Gemeinden. Zweite Auflage. (Ráth M. 8r. 91 l. ára 80 kr.)

Gesetzartikel XXI und XXII vom Jahre 1886, über die Municipien und die Gemeinden. Mit Erläuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen.

Uebersetzt nach der ungar. von einer im Verwaltungsfache anerkannten Autorität ersten Ranges bearbeiteten Ausgabe. (Ráth Mór. n. 8r. 69, 91 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gesetzartikel XXII v. Jahre 1886. Über die Gemeinden. (Nagel O. 8r. 88, XXXIX l. ára 50 kr.)

Gesetzartikel XXI. Jahre 1886. Über die Municipien. XXIII G. A. v. J. 1886. Über das Disciplinar-Verfahren gegen administrative Beamte, und gegen Mitglieder des Hilfs- und Manipulations-Personales. (Nagel O. 8r. 62, XXXIII, 15, VII l. ára 50 kr.)

Gesetzartikel XXIII, vom Jahre 1885, über das Wasserrecht. Mit ausführlichen, von Fachmännern verfassten Erläuterungen und Anmerkungen. (Ráth Mór. 8r. 83 l. ára 1 frt.)

Gesetzartikel XXIV, vom Jahre 1885, über die Aufhebung der in der provinzialisirten ungarischen Militärgrenze bestehenden Haus-Communionen. Mit Erläuterungen und Anmerkungen von Peter Fritz. (Ráth Mór. 8r. 34 l. ára 50 kr.)

Gewerbegesetz (G. A. XVII : 1884) und die hierauf Bezug habenden gesammten Ministerial-Verordnungen. Herausgegeben vom kön. ung. Ministerium des Innern. (Nagel O. 8r. 195, 64 l. ára 1 frt.)

Gross Julius. Kronstädter Drucke 1535—1886. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Kronstadts. (Brassó. Gött János és fia Henrik nyomdája. 8r. 196 l. ára ?)

Gusbeth Christof. Die Grabdenksteine in der Westhalle der evang. Stadtpfarrkirche in Kronstadt. (Brassó. Gött János és fia Henrik nyomdája. 4r. 25 l. ára ?)

Halaváts Julius. Umgebungen von Versecz. Blatt K. 14. Erläuterungen zur geologischen Specialkarte der Länder der ung. Krone. (M. kir. földtani intézet. 8r. 25 l. két táblával ; ára ?)

Hlavács Sámuel. Das Bad Lucski in Ungarn. 3. Auflage. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Hampel Josef. Der Goldfund von Nagy-Szent-Miklós sogenannter «Schatz der Attila.» Beitrag zur Kunstgeschichte der Völkerwanderungsepoche. (Kilián Frigyes. 8r. 190 l. számos fametszettel ; ára 3 frt.)

Hampel Josef. Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn. (Kilián Frigyes. n. 8r. 16, CXXVII l. ára 4 frt.)

Hegyfoky Kabos. Die meteorologischen Verhältnisse des Monats Mai in Ungarn. (Kilián Frigyes. 4r. 204 l. ára 3 frt 50 kr.)

Heinrich Gustav. Deutsches Lehr- und Lesebuch für höhere Lehranstalten, insbesondere für Obergymnasien und Oberrealschulen. II. Band. Mit einem Grundriss der Poetik und erklärenden Anmerkungen. 7-ik kiadás. (Lampel R. 8r. 1—96 l. ára 1 frt 40 kr.)

Herbich Franz. Paläontologische Studien über die Kalkklippen des siebenbürgischen Erzgebirges. (Mittheilungen a. d. Jahrb. der k. ung. geol. Anstalt. VIII. Bd. I. Heft. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 54 l. 21 táblával ; ára 2 frt 50 kr.)

Horváth Julius. Particularismus. (Pallas részvénynyomda. 8r. 145 l. ára 80 kr.)

H. L. Goethe und Freidank als Interpreten Dante's, namentlich seiner 3 L. (Besztercze. Botschar Tivadar. 2r. 6 l. ára ?)

Instruktion zum Wehrgesetze. Herausgegeben vom k. ung. Ministerium des Innern. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. X, 501, LXIV l. ára 1 frt 80 kr.)

Instruktion zur Ausführung der Bestimmungen des Gesetzartikels XXII vom Jahre 1885 über die Evidenzhaltung des Grundsteuer-Katasters. (Nagel O. 8r. 151 l. ára 60 kr.)

Jagodic Peter. Verschiedene galante Abenteuer. (Versetz. Özvegy Kirchnerné nyomdája. 8r. 55 l. ára ?)

Jahrbuch des ungarischen Karpathen-Vereines 1886. (Igló. Társulat. 8r. 272 l. öt melléklettel és négy ábrával, ára 2 frt.)

Jausz Georg. Lehr- und Lesebuch für Gewerbe- und Fortbildungs-Schulen. (Sopron. Romvalter és fia. 8r. 216 l. ára 65 kr.)

Jausz Johan. Szeghegy im I. Jh. seines Bestandes. (Kula. Berkovits Márk. 8r. 397 l. ára 1 frt 50 kr.)

Jean qui rit. Amors Missethaten. Mit Vollbildern. Aus dem Französischen. (Grimm G. 8r. 110 l. ára 1 frt 50 kr.)

Jean qui rit. Galante Dinge. Mit Illustrationen (Grimm G. 8r. 119 l. ára 1 frt 50 kr.)

Jókai Maurus. Die weisse Frau von Leutschau. Historischer Roman in 5 Bänden. Zweite Auflage. (Révai testvérek. 8r. 171, 128, 140, 129, 88 l. ára 2 frt 50 kr.)

Jung F. Das Weib und seine Bestimmung. (Pozsony. Szerző. 8r. 87. l. ára ?)

Jung F. Excursionen auf dem geistigen Gebiete in fünf Vorträgen. (Pozsony. Szerző. 8r. 115 l. ára ?)

Kelemen Max. Ueber den Heilwert des Pyridius bei asthma und anderen dispnoëtischen Zuständen. Separatabdruck der «Pester Med.-chir. Presse.» 1886. (Brózsa O. nyomdája. 8r 9 l. ára ?)

Kienast Friedrich August. Besiegte Vorurtheile. Charakterbild mit Gesang. Musik von Josef Venzel. (Felső-Őr. Eirich O. F. 8r. 55 l. ára 1 frt.)

Kőhalmi-Klimstein Josef. Johann Simor, Cardinal-Fürstprimas von Ungarn. Fünfzigjähriges Wirken in Glaube, Liebe und Wohlthaten. (Pozsony. Stampfel K. 2r. 16 l. illustrátiókkal; ára 40 kr.)

Kukuk. Humoristisch-satirische Skizzen von C. E. Sz. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Landesgesetz-Sammlung für das Jahr 1886. Herausgegeben vom kön. ung. Ministerium des Innern. I. Heft (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 1—116 l. ára 45 kr.)

Landesgesetz-Sammlung für das Jahr 1886. Herausgegeben vom kön. ung. Ministerium des Innern. II—III. Heft. (Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 8r. 117—532 l. ára 1 frt 65 kr.)

Landesgesetz-Sammlung für das Jahr 1885. Herausgegeben vom kön. ung. Ministerium des Innern. (Ifj. Nágel Ottó. 8r. IV. 305 l. ára 1 frt 30 kr.)

Landsturm, G.-A. XX. vom Jahre 1886 über den. Mit Noten versehene Volksausgabe. (Pozsony. Stampfel könyvkereskedése. 8r. 16 l. ára?)

Landgraf Móritz. Deutsche Sprache mit 140 Uebungsaufgaben. Ein Hauptbuch für Schüler der Volks-, Bürger- und höheren Töchterschulen. I. Theil. Die Wortlehre. 34. verm. und verbesserte Auflage. (Lampel R. 8r. 138, VI l. ára 36 kr.)

Landgraf Móritz. Deutsche Sprachlehre mit 140 Uebungsaufgaben. II. Theil. Die Satzlehre (Syntax). 18. verm. Auflage. (Lampel R. 8r. 138, V l. ára 36 kr.)

László Eduard Desiderius. Chemische und mechanische Analyse ungarischer Thone mit Rücksicht auf ihre industrielle Verwendbarkeit. (Kilián Frigyes. n. 8r. VI, 84 l. ára 75 kr.)

Lichtenstein J. Der Talmud auf der Anklagebank durch einen begeisten Verehrer des Judenthums. I. Heft. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 21 l. ára 20 kr.)

Lichtenstein J. Mein Zeugniss. II. Heft. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 14 l. ára?)

Liebleitner Johann. Aufgabensammlung und Sprachlehre zum Unterrichte in der deutschen Sprache für die Volksschule. VI. Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 152 l. ára fűzve 45, kötve 52 kr.)

Lipschiz M. J. Prolegomena zum System der Urorganismen. Die religiösen, socialen und politischen Fragen der Gegenwart. (Proben aus dem System.) (Löw Ede nyomdája. 8r. 44 l. ára?)

Lőri Eduard. Die krankhaften Veränderungen des Rachens, des Kehlkopfs und der Nase bei der fertigen Degeneration des Herzens. Separatabdruck aus der «Pester med.-chirurg. Presse» 1886. (Brózsa Ottó nyomdája. 8r. 5 l. ára?)

Ludig Emanuel und **Tomka Karl.** Zwei Reden, gehalten am 29. Okt. 1886 beim Leichenbegängniss des Josef Plank in Puszta-Szt.-Mihály. (Felsőőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 8 l. ára?)

Madách Emerich. Die Tragödie des Menschen. Dramatische Dichtung nach Eduard Paulay's Bühnenbearbeitung übersetzt von Alexander Fischer. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 192 l. ára 1 frt 50 kr.)

Madách Emerich. Die Tragödie des Menschen. Dramatisches Gedicht. Aus dem ungarischen übersetzt von Josef Siebenlist. (Pozsony. Stampfel Károly. k. 8r. 214 l. ára 1 frt 50 kr.)

Maendl Max. Aus Schillers Leben. Vortrag gehalten am 27. März 1886 im k. k. Militärwissenschaftlichen Verein zu Klausenburg. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 24 l. ára?)

Márkus József. (Satanello.) Exotische Pflanzen. Mit Illustrationen. Aus dem Ungarischen übersetzt. (Grimm Gusztáv. 8r. 120 l. ára 1 frt 50 kr.)

Max Leopold. Adressenschema von Oesterreich-Ungarn und dem Auslande. IV. Auflage. (Schlesinger Zsigmond nyomdája. 8r. 1903 három hasábos lap, ára 12 frt.)

Memoiren, Die, der Cora Pearl. (Grimm Gusztáv. 8r. 108 l. ára 1 frt.)

Memorandum zu der in Ungarn aufgeworfenen Weinfrage. (Sopron. Romwalter és fia nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Miethstatut der Hauptstadt Budapest. Mit Erläuterungen, Anmerkungen und alphabetischem Register. (Lampel R. (Wodianar F.) 16r. 36 l. ára 20 krajczár.)

Mikszáth Koloman. Zwischen einst und jetzt. Erzählungen aus der jüngsten Vorgangenheit. Nach dem Ungarischen von Róbert Tábori. (Singer és Wolfner. 8r. VIII. 214 l. ára 1 frt 50 kr.)

Militär-Gesetze. Gesetzartikel XX. vom Jahre 1886 über den Landsturm. IX G.-A. v. J. 1883. . . stb. (Ráth M. 8r. 8, 5, 15, 52, 52 l. ára 1 frt.)

Mister J. C. Asmodi unter den Lebemännern. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 96 l. ára 90 kr.)

Mittheilungen aus dem Jahrbuche der kön. ung. geologischen Anstalt. VII. Band. 5. Heft. VIII. Band. 1—3. Heft. (L. Gesell Alexander, Herbich Franz, Posewitz Theodor, Počta Philipp.)

Nachtfalter Heinrich. Junggesellen-Almanach. (Grimm Gusztáv. 8r. 128 l. ára 1 frt 50 kr.)

Nemes Emerich. Cyrill Horváth und sein philosophisches System. Separatabdruck aus der «Zeitschrift für Philosophie und Philosophische Kritik.» (Lampel R. 8r. 20 l. ára 50 kr.)

Ney Franz. Schlüssel zu der nach Ollendorff's Methode bearbeiteten ungarischen Sprachlehre. Die Uebersetzung der in der Sprachlehre vorkommenden Aufgaben enthaltend und für Lehrer, besonders aber zum Selbstunterricht eingerichtet. (Aigner L. 8r. 65 l. ára 40 kr.)

Ogari. Ein Ungar über Bismarck. Reflexionen zu den Ausweisungen der Polen aus Preussen. (Ihrlinger és társai nyomdája. 8r. 21 l. ára 20 kr.)

Ormós Sigmund. Rückerinnerungen. I. Venedig. (Aigner Lajos. 8r. 552 l. ára 3 frt.)

Pávai-Vajna Gabriel. Ueber die Hundefrage. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Perjatl Martin und **Emil Wagner.** Die Rübenspiritusbrennerei im landwirthschaftlichen Betriebe. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Pliverić Josef. Beiträge zum ungarisch-kroatischen Bundesrechte. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 540 l. ára 3 frt.)

Počta Philipp. Über einige Spongien aus dem Dogger des Fünfkirchner Gebirges. Mit 2 Tafeln. (Mittheilungen a. d. Jahrbuche der k. ung. geol. Anstalt. 3. Kilián Fr. 8r. 107—122 l. ára 30 kr.)

Posewitz Theodor. Die Zinninseln im indischen Oceane. II. Das Zinnerzvorkommen und die Zinngewinnung in Bangka. (Mitth. a. d. Jahrb. d. kön. ung. geol. Anst. VIII. Bd. 2. Heft. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 57—106 l. egy táblával ára 45 kr.)

Pressprocess des Johann Ludwig gegen Géza Kacziány wegen Ehrenbeleidigung und Pressklage des Géza Kacziány gegen Johann Ludwig wegen Ehrenbeleidigung etc. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 79 l. ára ?)

Protokoll, Nach stenographisen Aufzeichnungen verfasstes —, des am 3., 4., 5., 6, 7. Oktober 1885 in Budapest abgehaltenen internationalen landwirthschaftlichen Congresses. (Végrehajtó bizottság. 8r. XX, 275 l. ára 2 frt 50 kr.)

Protokoll des am 3—7 Októher 1885 in Budapest abgehaltenen internationalen landwirthschaftlichen Congresses. (Orsz. m. gazd. egyesület. 8r. 275 l. ára ?)

Protokoll über die Verhandlungen der am 23. Juni; 11. August.; 13. Okt. 1886 abgehaltenen Gemeinsamen Sitzung der Pressburger Distrikts-, Handels- und Gewerbekammer. (Pozsony. Stampfel, Éder és társai nyomdája. 8r. 36, 58. 36 l. ára ?)

Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. I. Bd. Rechnungen aus 1503—1526. (Brassó. Város. 8r. 769 l. 3 grafikai táblával; ára ?)

Rápolty Carl. Grundzüge des Bodenkatasters nach eigenen Reformideen. (Nagel O. 8r. 107 l. ára 1 frt 20 kr.)

Reden gehalten in den aus Anlass der am 2. Sept. 1686. erfolgten Rückeroberung Ofen's und Pest's am 1. September 1886. stattgehabten Festsitzung. (Aus dem Ungarischen übersetzt.) (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 44 l. ára ?)

Reflexionen, Die, der budapester reform. Synagoge zu den Seitens der pester isr. Kultusgemeinde, der isr. Landeskanzlei und des Professorenkörpers des Landes-rabbinerseminars bei dem königl. ungar. Kultus- und Unterrichtsminister gegen die reform. Synagoge eingebrachten Deklarationen. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Rokos J. Chronologisch-übersichtliche Darstellung der zehn wichtigsten Epochen der Weltgeschichte seit den Kreuzzügen. 1—2. Heft. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 80 l. egyes füzet ára 30 kr.)

Rozsondai J. Ungarisches Sprachbuch für Volksschulen mit deutsches Unterichtssprache. II. Theil. II. Aufl. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 133 l. ára ?)

Samarjay Carl. Das alte und neue Theater in Pressburg. Fragmente aus der Vergangenheit und Gegenwart Pressburgs. Mit 2 Ansichten. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 54 l. ára 40 kr.)

Sammlung der Gesetze und Verordnungen betreffend den See- und Hafendienst in der österreichisch-ungarischen Monarchie herausgegeben von den Seebehörden in Triest und Fiume. Raccolta delle leggi ed ordinanze stb. (Fiume. Tengerészeti hatóság. 8r. 334 l. ára ?)

Satanello. Auf Irrwegen. Skizzen aus dem Leben. Aus dem Ungarischen übersetzt. Mit Illustrationen. (Grimm Gusztáv. 8r. 132 l. ára 1 frt 50 kr.)

Schmidt Carl Eugén. Predigt über Joh. 2, 13—21, am Lichtmesstage 1886. (Pozsony. Wigand C. F. nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Schmidt Victor. Das nötigste aus dem Gebiete der Wechselkunde. II. Auflage. (Besztercze. Haupt M. könyvkereskedése. 44 l. ára ?)

Schulpe Georg. Gedichte. Eigenes und Fremdes. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 44 l. ára 60 kr.)

Schwarz Ármin. Revanche-Geschichten. Aus dem Französischen. Mit zahlreichen Illustrationen. (Grimm Gusztáv. 8r. 110 l. ára 1 frt.)

Schwiegermütter, Die. Allen Leidensgenossen gewidmet von einem Schwiegersohn. (Grimm G. 8r. 63 l. ára 60 kr.)

Seidl Adolf J. Die Berufung Lessing's nach Hamburg. Die hamburgische Dramaturgie. Nach stenographischen Aufzeichnungen des Victor Kohn. (Schlesinger Jakab és társa nyomdája. 8r. 11 l. ára ?)

Semsey Andor. Die Meteoritensammlung des ungarischen National-Museums in Budapest. Systematisch zusammengestellt. (Athenaum r. társ. nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Siegmeth Carl. Aus der Hegyalja ins Vihorlátgebirge. Mit 2 Beilagen. (Kassa. Maurer A. 8r. 41 l. és 2 kép; ára 50 kr.)

Siegmeth Karl. Kurzgefasster Führer für Kaschau, das Abauj-Torna-Gömörer Höhlengebiet und die ungarischen Ostkarpathen. Im auftrage des ung. Karpathenvereines. Mit einer Orientirungskarte, dem Plane der Aggteleker Höhle und 16 Illustrationen. (Kassa. Maurer Adolf. 8r. 176 l. és 2 térkép; ára 2 frt.)

Simor Johann. Eröffnungsrede, gehalten in der Generalvarsammlung des St. Stefans-Vereines, am 18. März 1886. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 16 l. ára 5 kr.)

Singer Michael. Alltagsblumen. Novellen. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 185 l. ára 1 frt 80 kr.)

Strasser Albert. Bericht über die 1885-er Landesasstellung in Budapest. (Temesvári kereskedelmi kamara. 8r. 43 l. ára ?)

Strasser Albert. Die Bestimmungen über den Hausirerhandel wie solche gegenwärtig in Ungarn in Kraft bestehen. Aus dem ungarischen Originaltexte übersetzt. (Temesvár. Szerző. 8r. 18 l. ára ?)

Stiller Berthold. Ueber den primären Krebs der Gallenblase. (Orvosi Hetilap 1886. Nr. 12—13. Uebersetzung: Separatabdruck aus der Pester med.-chirurg. Presse. 1886. (Brózsa O. nyomdája. 19 l. 8r. ára ?)

Széchenyi Anton. Denkrede in der aus Anlass der am 2. Sept. 1686. erfolgten Rückeroberung Ofen's und Pest's am 1. Sept. 1886. stattgehabten Festsitzung. Aus dem Ungarischen übersetzt. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Szendrei Johann. Meisterwerke der bildenden Kunst in Phototypen nach Originalstichen. Verfertigt u. herausg. von Carl Divald. Mit erläuterndem Texte von —. II. Bd. 12. Heft. (Budapest és Eperjes. Divald Károly. 2r. 67 l füzetenként öt képpel ára 1 frt 50 kr.)

Szirmai Josef und Adolf Mayer. Das erste Schuljahr. Fibel nach der gemischten Schreiblesemetode II. Auflage. (Franklin-társulat. 8r. 95 l. ára kötve 30 kr.)

Szirmai Josef, Leopold Klein und Adolf Mayer. Das zweite Schuljahr. Deutsches Lesebuch für die israelitischen Volksschulen Ungarns. (Franklin-társulat. 8r. 143 l. ára 30 kr.)

Telegrafenordnung und Tarife. Giltig vom 1 Juli 1886. angefangen. Herausg. vom kön. ung. Ministerium für öffentliche Arbeiten und Communication. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 103 l. ára ?)

Trefort August. Denkrede auf Graf Melchior Lónyay. (Kilián Frigyes. 8r. 26 l. ára 30 kr.)

Veisz Berthold. Kommerzielle Eroberungen. Vortrag. (Zilahy Sámuel. 8r. 21 l. ára 20 kr.)

Verzeichniss der Kronstädter Zunft-Urkunden. (Brassó. Krafft W. nyomdája. 8r. 53 l. ára ?)

Visi Emerich. Koloman Tisza. Autorisirte deutsche Ausgabe mit 12 Illustrationen. (Kilián Frigyes. 8r. 74 l. ára 80 kr.)

Vogt Johann. Beiträge zur Gymnasial-Pädagogik. I. (Brassó. Alexi. 8r. 182 l. ára 60 kr.)

Vörösmarty's Michael Ausgewählte Gedichte. Deutsch von Paul Hoffmann. (Athenaeum részvény-társulat. 8r. 166 l. ára ?)

Wegweiser durch Budapest und dessen Umgebung. (Benkő Gy. 8r. 66 l. és 1 térkép; ára 60 kr.)

Willheim Adolf. Die Verstaatlichung des Assecuranzwesens. Ein Beitrag zur Lösung der volkswirthschaftlichen Krise. (Révai Leó. 8r. 78 l. és 4 táblázat; ára 1 frt 50 kr.)

Wolff Carl. Aktenmässige Darstellung der Geschichte der Altschiffahrt. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 164 l. ára ?)

Wolff J. Deutsches Lesebuch für die Elementar-, Bürger- und Haupt-Volksschulen der ev. Landeskirche A. B. in Siebenbürgen. II. Theil. 3. Schuljahr. (Nagyszeben, Krafft W. 8r. 200 l. ára ?)

Zvarinyi Emil. Liebling in der Vergangenheit und Gegenwart. (Csákova. Chudy testvérek. 8r. 102 l. ára ?)

Andrásccsik Joannes. Šenk palenčeni. (Iklódy Viktor. 8r. 48 l. ára 10 krajczár.)

Banšell Kolman. Túhy mladosti. Sobrane verše. (Szakolcza. Skarniczl József nyomdája. 8r. 185 l. ára 1 frt.)

Bárány Ignácz. Perve knige-čtenyá za katoličánske vesničke šolé. III. natis. (Szent-Istvántársulat. 8r. 47 l. ára ?)

Besiedky, Slovenské. Vydali Martin Kukučin a Ant. Bielek. Sväzok. I. (Szakolcza. Kukucsin és Bielek. 8r. 300 l. ára 1 frt 20 kr.)

Čítanka, Prvá, pre slovenské evanjelické A. V. školy. Sostavil sl. b. kazat. a učitelia na B.-Čabe. III. vydanie. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 224 l. ára ?)

Cithara sanctorum. Pjsně duchownj wydané od Giřjka Tranowského. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 1242, 107 l. ára ?)

Duchnovič Alexander. Chliebi duši ili molitbii etc. (M. k. egyetemi nyomda. 8r. 335 l. ára ?)

Falossní swäti, alebo nákaza nazarenská a horké pilulky proti nej. II. wydanie. (Turócz-Szentmárton. Részvénynyomda. 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Historie biblicke pro skoly ewanjelické. IV. wydáni. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 164 l. ára ?)

Jókai Maurus. Romantické obrázky z dejepisu uhorska. I. sväzok. 1. sošit. (A m. kir. közmivelődési tót egylet. 8r. 80 l. ára ?)

Knižnica, L'udová. 1. Zlatá knižka pre slovenský lud. Cislo 1. (A szláv irod. egylet. 8r. 63 l. ára ?)

Kuttner Alexander. Krátky dejepis uhorska. V otázkach a odpovediach. Siete opravené vydanie. (Lampel R. 8r. 55 l. ára 30 kr.)

Mihalovics Iván. Čitanka za katoličke pučke učione. Po magjarskom izvoru. (Szent-István-társulat. 8r. 46 l. ára ?)

Mlynarowých Eliás. Duchownj žiwota Studnice etc. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 624, 287 l. ára ?)

Náhlik Henrik. Cesta k nebeskému Jeruzalemu, ktorú ukazuje regula III, rádu sv. otca Františka z Assísi. (Szakolcza. Skarnitzl J. nyomdája. 8r. 221 l. ára ?)

Naković Mihovil. Novi duhovni věnac bl. div. Marije. Molitvenc knjige. (Sopron. Kenyeres Károly. 8r. 630 l. ára ?)

Passionálik aneb historia utrpěnj a umučenj pána Gezu Krista podle ewangelium swatého Matausse a Jana pro cjrkew ewangelickau a. w. Nyireďházskau. III. wydanj. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 56 l. ára ?)

Patričnosť riadnych údov na rok 1886. Toldi od Jána Arany. Preložil S. Bodický. (Szláv irodalmi egylet. 8r. 79 l. ára ?)

Pokladnica, Vlastenská. Vydáva uhorský vzdeláváci spolok v Prešporku. (Pozsony. Stampfel, Eder és társa. 8r. 101 l. ára ?)

Predpisi, Uhorské královské krajinského o koňe množeňa vojenského spolku služebné. II. Častka. Naučenia. Na provadeňa ménešských službach na veci odbyvnih stacioch, na vy i príchod z tých. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 123 l. ára ?)

Sasinek Fr. V. Kázne a reči pohrábnie. II. (Szakolcza. «Kazatel.» 8r. 59 l. ára 60 kr.)

Sasinek Fr. V. Umučenie pána našeho Ježiša Krista. Vydal. Fr. Richard Osvald. I. diel. Priloha ku «Kazatelni.» (Szakolcza. 8r. 128 l. ára 1 frt 10 kr.)

Sbierka krajinských zákonov na rok 1885. Vydaná ugor. kr. ministerstvom vňutra. III. Zväzok. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 285—299 l. ára 15 kr.)

Sbierka krajinských zákonov na rok 1886. Vydaná uhor. kr. ministerstvom vňutra. I. II. Sväzok. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 1—447 l. ára 15, 45 kr.)

Službovnik, Zdravstveni, za kr. ug. domobranstvo. Dio. I. (Légrády testv. 8r. 166 l. ára ?)

Szendrei Jana. Arcydzieła sztuki plastycznej w fototypach według sztychów originalnych wykonanc i wydane przez Karola Divalda. Z tekstem objaśniającym. W przekładzie Bolesława Spausty. Tom II. Zeszyt 1—3. (Budapest és Eperjes. Divald K. 2r. Minden füzet öt képpel és szöveggel; egyes f. ára 1 frt 20 kr.)

Tranowského kněze Gijrka. Pjsne dúchownj staré i nowé kterýchž cjerkew krestanska pri wýjročnjch slawnostech a pamatkách stb. (Hornyánszky Viktor. 8r. VIII, 1242, 236, 113 l. ára 1 frt 10 kr. Félbőrkötés 2 frt. Diszkötés 2 frt 70 kr.)

Turcsányi Andrej. Niektoré spôsoby zárobkov pobočnych. Z madárčiny preložil Jozef Bielek. (Turócz-Szent-Márton. Az «Obzor» szerkesztősége. 8r. 35 l. ára 6 kr.)

Zákonný článok XXI. z. roku 1886 : o právomocnostach. — Zákonný článok XXIII. z rokú 1886. o disciplinárnom pokračovani proti administračným úradnikom a proti členom pomocného a manipulačného osobnictva. Výdaná úhož. kr. ministerstvom vnútra. (Ifj. Nagel O. 8r. 59, 14 l. ára 50 kr.)

Zákonný článok XXII. z. rokú, 1886 : a zriadeni obci. Vyadaná úhor. kr. ministerstvom vnútra. (Ifj. Nagel O. 8r. 83 l. ára 50 kr.)

Zápisnica distriktuálneho ev. 'a. v. preddunajského v Prešporku dňa 24—25. Augusta 1886. odbývaného konventru. (Szakolcza. 2. Egyházkerület. 24 l. ára ?)

Dučiczu Niciforu. Da l'su bili srbi ili grczi onieh 8 mitropolita, što 1766. g. moliše za ukinuče pečke srpske patrijaršije? Odgovor na njegov «Odgovor na kugyenja i klivetanja.» Od B. C. D. (Prestampano iz «Glasa Istine»-za 1885. Újvidék. Pajevics. 8r. 35 l. ára ?)

Jeremitsch Jovan. Propovedi i czrkvene besede. I. knjiga. (Újvidék. Pajevitsch A. nyomdája. 8r. 157 l. ára ?)

Hofman Fr. Dachoma ili život czrnacza u Americzi pripovetka za deczu. (Ujvidék. Pajevics nyomdája. 8r. 139 l. négy fametszvénynyel; ára 40 krajczár.)

Knjige za narod, izdaje «Maticza srpska»-iz zadužbine petra konjeviča. Sveska 7. Branić od Zaraza. Napisas Milan Jovanović-Batut. (Ujvidék. Pajevics nyomdája. 8r. 77 l. ára 10 kr.)

Michail mitropolit srpski. Chrištyanske svetinje na istoku. (Ujvidék. Pajević A. 8r. 200 l. ára 60 kr.)

Molnaru Anti. Practični učeoni tečaj za brzú i lahkú naúkú magjarskoga jezika po Dr. ú F. Ahnú. Polog njemačkog izdanja od Ljudevita Nagya. I. tečaj, 3 izdanje. (Nagy-Kanizsa. Fischel F. 8r. 100 l. Papirkötésben ára 50 krajczár.)

Pjesme, Crkvene, za školsku mladež. Kirchenlieder. (Ujvidék. Pajević nyomdája. 8r. 45 l. ára ?)

Rati-Feri Edviszcse. Nastavnik. Knjiga za deczu obojeg pola. Ponašio Nik. S. Savitsch. (Zombor. Karakašević M. 8r. 80 l. ára 25 kr.)

Simićev Milev. Drugaricze. Pozorišna igra za deczu u jednom činu. (Zombor. Karakašević testvérek. 8r. 36 l. ára 20 kr.)

Tollinger Róbert. Dve srpske igre za glasovir u četiri ruke. (Zwei serbische Tänze.) (Nagy-Kikinda. «Gusle» czímű zeneegylet. 4r. 19 l. ára 1 frt 20 kr.)

Turgenjev Ivan. Dim. S ruskoga preveo Ilija Vučetić. II. izdanje. (Ujvidék. Pajevics. 9r. 268 l. ára 1 frt.)

Verne Žil. Kenčeler. Roman. Preveo Branko Mušiczky. (Újvidék. Popovics testvérek. 8r. 218 l. ára 80 kr.)

Vernov Žil. Martin Pacz. Preveo Branko Mušiczky. (Újvidék. Popovics testvérek. 8r. 70 l. ára 30 kr.)

Zbornik pozorišnich dela. XII. sveska. Milan Ševitsch Maksimovitsch. Na pozorniczi i u životu. Šaliva igra u jednom činu. (Újvidék. Pajević A. 8r. 40 l. ára 20 kr.)

Živanovitsch Jovan. Dva, tri zakona iz nauke o glasovima srpskim. Prestampano iz «Javora» za 1886. god. (Ujvidék. Pajevitsch nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Babić M. Sk Propoviedi svetkovine. III. és IV. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 248, 272 l. ára 1 frt 20 kr.)

Basne najljepše za mladež. Sa 48 krasnih bojadisanih slika. Uvcz. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 70 kr.)

Basariček. Teorija pedagogije ili nauk ob uzgoju. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 80 kr.)

Berlić, J. A. Fridolin. Drama u 5 čina. Po njemačkom preradio. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 69 l. ára 36 kr.)

Bogović. Vinjage. 4 svezke. (Zágráb. Hartmann Lipót. Egy füzet ára 40 krajczár.)

Bogović. Slike i prílike. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 100 l. ára 40 kr.)

Bogović. Strjelice. (Zágráb. 8r. XIX, 144 l. ára 40 kr.)

Borhgrad, E. Srpski car Stevan Dušan i balkansko poluostrvo u XIV. veku, s francuskog prereo D. Jevrić. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. 71 l. ára 30 krajczár.)

Bošnjak. Zemljopis i povjestnica Bosne. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 164 l. ára 80 kr.)

Castelnuovo E. Kod prozora. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. ára 15 krajczár.)

Crtice lovačke i putopisne. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 12 krajczár.)

Demeter D. Otac i sin. Crta iz XV. vieka. (Zágráb. Harmtann Lipót. 16r. ára 15 kr.)

Deželić G. St. Knez Škupin Šujski, ili Ruska za lažnih Dimitrijah. Ruski roman. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 675 l. ára 1 frt.)

Deželić Gj. St. Nova pjesmarica ili Sbirka rado pjevanih pjesamah. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. 894 l. ára 1 frt 20 kr.)

Deželić Gj. St. Pučka pjesmavica. Sbirka najpoznatijih i rado pjevanih hrvatskih pjesamah. Izvadak iz velike pjesmarice. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. 234 l. ára 50 kr.)

Domaće Zivotinje i njihova korist. Poučno-zabavna kujiga za mladež. S bojadisanimi, prema naravi nacrtanimi slikami svih domacih životinjah i dodanim tumačenjem. (Zágráb. Hartmann Lipót. 4r. 22 l. és 19 szinezett tábla; ára 90 kr.)

Draženović Josip. Crtice iz hrvatskoga života. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. ára 15 kr.)

Dubrovnik. Zabavnik narodne stionice dubrovačke. I—III. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. egy füzet ára 60 kr.)

Ettinger Jos. Sriemsko-slavonsko-hrvatske divlje životinje, zvieri i ptice. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. X, 270 l. ára 60 kr.)

Ezopove basne. Za mladež priredio Ivan Filipović. S jednom boja slikom. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 40 kr.)

Fabkovic, Marija. Biblioteka ženska. 1—3. (Zágráb. Hartmann Lipót disanom 8r. egy füzet ára 24 kr.)

Feuillet Octave. Roman siromašna mladica. Dvie svezke. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. ára 30 kr.)

Filipović Ivan. Kratka stilistika za gradjanske i višje djevojačke škole. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 140 l. ára 60 kr.)

Filipović Ivan. Kratka povjest književnosti hrvatke i srpske za gradjanske i višje djevojačke škole. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 90 l. ára 40 kr.)

Filipović Ivan. Žepni rječnik njemačkoga i hrvatskoga jezika II. Hrvatsko-njemački dio. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 1 frt 60 kr.)

Filipović Ivan, Hrvatsko-njemačka besjedovnica. Metodička uputa za praktično naučanje hrvatskoga i njemačkoga jezika. Drugo popravljeno i pomnozeno izdanje. Ključ za rjesenje zadaća u toj besjedovnici. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 1 frt 50 kr.)

Filipović Ivan. Rakovac Dragutin, tajnik gospodarskog družtva osnovatelj i prvi čuvar hrvatskoga muzeja. (Zágráb. Hartmann Lipót. 12r. 40 l. ára 20 kr.)

Filipović Ivan. Bečke pedagogičke slike. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 120 l. ára 60 kr.)

Filipović Ivan. Kraljević Marko u narodnih pjesmah. Sa slikom Markovom i tumačem manjih poznatih riečih izraza. Ovo je izdanje naj podpunije i kao takovo ocienjeno od svih tuzemnih kao i pojedinih inozemnih novina. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. XVII, 470 l. ára füzve 90 kr.)

Filipović Ivan. Veliki rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika. Za porabu pravnika, činovnika, učitelja, trgovaca, obrtnika i. t. d. po najnovijih izvorih. Sastavio Ivan Filipović, uz sudjelovanje Gj. Deželića, Ljud. Modeca kao i Gj. Šimoničića. I. Njemačkohrvatski dio. Dvie svezke. II. Hrvatsko-njemački dio. Dvie svezke. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 7 frt.)

Fouquè Frid. Undina. Pripoviest. Preveo Mirko Polanić. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. ára 15 kr.)

Gall Josip. Nauka ob udvornosti i pristojnosti za mladež svakoga stalež i zvanja. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 94 l. ára 40 kr.)

Gogolj N. V. Ivan Ivanović i Ivan Nikiforović. Šaljiva pripoviest. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. ára 15 kr.)

Hasek i. Janda. Rudovodnik za privodopisni atlas. Sbirka slikanih prirodnina za stienu iz životinjstva, bilinstva i rudstva. (Zágráb. Hartmann Lipót 8r. 224 l. ára 1 frt.)

Hauff W. Pont-des-Artska prosjakinja. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. ára 15 kr.)

Hoffmann Franjo. 150 čudorednih pripovjedaka za mladež obojega spola. Preveo Ivan Filipović. 4 svezaka. Svaki Svezak sa 4 bojadisane slike. (Zágráb. Hartmann Lipót. ára 40 kr.)

Hrvatovski Bogomil. Grilovica. Historijska, pripoviest iz XVII. vieka. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. ára 15 kr.)

Kačić-Miošić. Razgovor ugodni naroda slovinskoga. (Zágráb. Hartmann Lipót. k. 8r. 776 l. ára 1 frt.)

Klaić Franjo. Mala gospodarica, ili: najbitnije čestice umnoga gospodarstva. Za djevojke, koje žele biti dobre gospodarice. Drugo izpravljeno izdanje. (Zágráb. Hartmann Lipót. k. 8r. 80 l. ára 24 kr.)

Klaić Franjo. Mali ratar, ili: kratki nauk o ratarstvu u pitanih i odgovorih. Za porabu u pučkih učionah polag spisa bar. L. Babo-a. (Zágráb. Hartmann Lipót. k. 8r. 108 l. ára 30 kr.)

Klaić Franjo. Čitanka za gradske opetovnice u kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 208 l. ára 70 kr.)

Klaić Franjo. Mali stočar, ili: kratki nauk o stocarstvu u pitanjik i odgovorih. Za porabu u pučkih učionah. (Zágráb. Hartmann Lipót k. 8r. 112 l. ára 30 kr.)

Klaić Franjo. Racunanje protivnimi olinami i brojčane jednačbe. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 85 l. ára 40 kr.)

Klaić Franjo. Njega duševnoga i tjelesnoga Zdravlja djačeta. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 30 kr.)

Klaić Franjo. Naputak za porabu računala. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 20 kr.)

Klaić Franjo. Rokuvodnik pri obuci u obćoj povjesti za pučke, gradjanske i višje djevojačke učione. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 60 kr.)

Klaić Franjo. Nauk o svilarstvu sa drvorezi. Drugo izdanje. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 36 l. ára 30 kr.)

Klaić Franjo. Početna računica ili sustavna obuka u racunstvu na pamet. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. ára 70 kr.)

Klaić Franjo. Čitanka za seoske opetovnice i seljake u Kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 290 l. ára 70 kr.)

Klaić V. Zemljopis austro-ugarske monarkije, za pučke, gredjanske i višje djevojačke škole. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 80 l. ára 40 kr.)

Kosovo. Srpske narodne pjesme o boju na Kosovu Pokušaj da se sastave u cielinu kao spjeo. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 72 l. ára 30 kr.)

Kostić J. V. Rimski klasici u hrvatskom prevodu. 1. svezčić. Livius, Poviest, knjiga I. (Zágráb. Hartmann L. 16r. 113 l. ára 60 kr.)

Lada uspomenica. Sa slikom Petra Subica-Zrinjskoga. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. 126 l. ára 10 kr.)

Maiksner, Franje. C. Sallusti Crispi de bello Jugurthino liber. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 188 l. ára 70 kr.)

Maiksner, Franje. Latinska vježbenica za višje razrede hrv. gimnazija. I. dio za V i VI razred. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 239 l. ára 1 frt 40 krajczár.)

Maržik V. Z. Crtice i pripovjesti o pticah. Sa 43 viernih slikah. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 125 l. ára 60 kr.)

Maržik V. Z. Crtice i pripoviesti o sisavcih. Sa 66 bojadisanih slikah. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 160 l. ára 60 kr.)

Maržik. V. Z. Crtice i pripoviesti o bilanah i rudah. Sa 39 bojadisanih i 29 crnih slikah. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 217 l. ára 60 kr.)

Maržik, V. Z. Prirodopis životinjstva. Sa 205 bojadisanih slikah. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 426 l. ára 2 frt.)

Maržik V. Z. Crtice i pripoviesti o budah i ostalih nižih životinjah. Sa 55 bojadisanih slikah. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 92 l. ára 60 kr)

Milan, Nik. Dramatična djela. Sadržaj I. :Veteranac. II. Amonda. III. Bez brkova. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r 84 l. ára 40 kr.)

Niz bisera jugoslavenskoga. Zabavnik. Urednik N. Stokan. Sa slikom jugoslavenskoga pjesnika Gjona Palmotića i skladatelja Vatroslava Lisinskoga, uz prilog muzikalija «Tuga» komponirao Lisinski, slova Preradovića. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 310 l. ára 1 frt.)

Pellico, Silvij. Moje tamnovanje. Preveo Gj. Stj. Deželić. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. 219 l. ára 40 kr.)

Puskin, Alex. Poltava. Dva brata razbojnika. Preveo iz ruskoga Spiro Dimitrović. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 84 l. ára 30 kr.)

Ranjina, D. Pjesni razlike. Pisane 1550—1563. (Zágráb. Hartmann Lipót. n. 8r. XII, 240 l. ára 60 kr.)

Rubetić Cvj. Prava pobožnost. Molitvenik, Na bogoljubnu zabavu dušam kršćanskim. Odobrena po nadbiskupskom stolu Zagrebačkom. Sa misnimi slikami i onimi križnoga puta. (Zágráb. Hartmann Lipót. k. 8r. 447 l. ára 60 kr.)

Rubetić, Cvj. Razgovor s Bogom. Molitvenik na bogoljubnu zabavu dušam kršćanskim. Malo i fino izdanje. Odobrene no nadbiskupskom stolu zagrebačkom. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. 400 l. ára 80 kr.)

Sand G. Jaques. Roman u listovih. (Zágráb. Hartmann L. 8r. 348 l. ára 40 kr.)

Sbirka, Uredovna, zakonah i propisah ob izravnih porezih. Izdaje kr. ug. ministarstvo financijah. Svezka. III. (Magyar államnyomda. 8r. 314 l. ára ?)

Sbornik ungarsko-hrvatskih skupnih zakonah. Godina 1886. (Magyar k. államnyomda. 4r. XXVIII, 181 l. ára ?)

Šiller Fr. Vilim Tell. Igrokaz u 5 činah. Preveo iz njemačkoga Spiro Dimitrović. (Zágráb. Hartmann L. 8r. 156 l. ára 30 kr.)

Šimončić G. Slava Bogu. Molitvenik za ženski spol. Na najfinijem velimskom pisaćem papiru sa 5 bakroreza i 14 kaminopisnih slika križnoga pruta. (Zágráb. Hartmann Lipót. k. 8r. 454 l. ára 1 frt 20 kr.)

Šimončić G. Molitvena knjižica za kršć. katol. puk. Sa svimi potrebnimi molitvami, crkv. pjesmami i sa kršćanskim naukom ili katekiznom, kako se ucrkvi tumači. Četvrto popravljeno i nekimi pjesmami pomnoženo izdanje. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 368 l. ára 40 kr.)

Slovenski sviet. Historičko-statističko-etnografičke razprave. I. sloveni u obće. Povjestni nacrt iz naučnoga slovnika českoga. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 192 l. ára 80 kr.)

Suller Franjo. Zapisnici. Putopisne crtice iz zivota jednoga putujućega djaka. (Zágráb. Hartmann L. 16r. 70 l. ára 20 kr.)

Sundečić J. Tužna knjiga. (Zágráb. Hartmann Lipót. n. 8r. 296 l. ára 1 frt.)

Tomić Jan. Hrvati, to jest crtice iz hrvatske poviesti. (Zágráb. Hartmann Lipót. 8r. 169 l. ára 60 kr.)

Torbar Jos. Prirodopis životinjstva, bilinstva i rudstva. Sa 351 bojadisanom slikom na 34 krasno izradjenih tablah. (Zágráb. Hartmann Lipót. n. 8r. 123 l. ára 2 frt 40 kr.)

Truhelka A. V. Mali krasnoslov, ili sbirka deklamacijah, sastavljenih po hrvatsko-srbskih pjesnicih. (Zágráb. Hartmann Lipót. k. 8r. 173 l. ára 50 krajczár.)

Vežić M. Pomočnik za javnu upravu. Sbirka najvažnijih zakonah i naredabah o javnoj sigurnosti, obćem zdravlju, i o narodno-gospodarskoj prigledbi u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji s pripojenom bivšom hrv.-slav. krajinom. (Zágráb. Hartmann Lipót. n. 8r. 820 l. ára 4 frt 50 kr.)

Zužel F. Cvietnjak pobožnosti. Molityenik za mladež pučkih učiona. (Zágráb. Hartmann Lipót. 16r. 176 l. ára 30 kr.)

Alecsandri Vasile. Peneș curcanul. Poesie. (Biblioteca copiilor. Nr. 1. Brassó. Ciurcu. 8r. 8 l. ára ?)

Alecsandri Vasile. Oprișanul Legendă populară. (Biblioteca copiilor. Nr. 9. Brassó. Ciurcu. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Alexi Joanu. Invetiatura crestinésca seau Catechismu de midilocu pentru tinerimea gr.-catolica. Editiunea V. (Szamosújvár. Érseki nyomda. 8r. 88 l. ára ?)

Analele fundatiunei lui Gozsdu dela 3 fauru 1870 pâna la finea anului 1874. Fascicul I.—II. Editiunea II. (Schlesinger Jakab és társa nyomdája. 4r. 34, 43 l. ára ?)

Analele fundatiunei lui Gozsdu pe anul 1884. Fascicul VI. Editiunea fundatiunei lui Gozsdu. (Schlesinger és társa nyomdája. 4r. 68 l. ára ?)

Articolul de lege XXI. din anul 1886. despre jurisdictiuni, si art. de lege XXIII. 1886. despre procedura disciplinară etc. (Nagy-Szeben. Részvénynyomda. 8r. 79 l. ára ?)

Articulu de lege XXI. din anul 1886. despre jurisdictiuni, si articolul de lege XXIII. din anul 1886. despre procedura disciplinara in contra functionarilor administrativ si in contra personalului auxiliar si de manipulatiune. Cu explicatiuni si notite de oriantare. (Nagy-Szeben. Könyvnyomdai intézet részvénytársaság. 16r. 79 l. ára 40 kr.)

Articulu de lege XXI. din anul 1886. despre municipalitati. Articulu de lege XXIII din anulu 1886. despre procedura disciplinara contra diregatorilor administrativi, membri personalului adjutatoriu si manipulant. Editiunea ministeriului reg. ung. de interne. (Ifj. Nagel O. 8r. 62, 15 l. ára 50 kr.)

Articulu de lege XXII. din anul 1886. despre comune. Editiunea ministeriului reg. ung. de interne. (Ifj. Nagel O. 8r. 87 l. ára 50 kr.)

Baritiu Octaviu. Grammatica limbei magiare cursu teoreticu si practicu pentru clasile gimnasiali inferiori precum si pentru privati. Editiunea IV. Partea formaria si partea sintactia emendata si amplificata. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 249 l. ára 1 frt.)

Barcianu Sab. Pop. Dicționar român-germân și germân-român. Wörterbuch der romänischen und deutschen Sprache. Zwei Theile. (Nagy-Szeben. Részvénynyomda. 8r. 704 két hasábos l. ára 2 frt 50 kr.)

Biblioteca copiilor. Nr. 1—2, 9—12. Editura Librăriei Ciurcu Braşov. (L. Alecsandri Vasile, Popu Joanu, Ispirescu, Lăpedat, Tolpa si Stefan Voda.)

Biblioteca poporală a «Tribunei». Nr. 16., 18., 20., 23, 25—28., 31. 32. (L. Sima, Genevray, Coşbuc, Björnson, Gogol, Slavici, Mărgineanul.)

Biblioteca societăţii politice «Concordia»- in «Cernăuţi.» Fàscióra I. Privire istorică asupra trecutului politicŭ- socialŭ şi naţionalŭ alŭ «Ducatului Bucovina.» Redactată de Jonŭ J. Bumbacŭ şi Grigoriu Halipŭ. (Brassó. «Concordia.» 8r. 41 l. ára ?)

Björnson Björnstjerne. Un peţitor îndĕrĕtnic. Novela. (Biblioteca poporala a «Tribunei». Nr. 20. Nagyszebeni részvénynyomda. 8r. 10 l. ára 4 kr.)

Björnson Björnstjerne. Taina unei vieţi. (Biblioteca poporala a «Tribunei». Nr. 26. Nagyszebeni részvénynyomda. 8r. 17 l. ára 6 kr.)

Borgovanu V. Gr. Spicuire din istoria pedagogiei la noi — la romani. Disertatiune cetita la adunarea generala a Associatiunei Transilvane pentru literatura si cultura poporului romano tienuta in Gherla in 29. si 30. Augustu 1885. Editura «Preotului Romanu». (Szamos-Újvár, «Aurora» nyomda. 8r. 26 l. ára 15 kr.)

Budu Titu. Tipicu basericescu din cortile rituale de acestu soiu. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 131 l. ára 1 frt 10 kr.)

Carticica de rogatiuni si cantari pentru pruncii scolari de religiunea greco-orientale. (Szamosujvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 48 l. ára ?)

Collectiunea legilor din anul 1885. Ediţiunea ministeriului reg. ung de interne. Fasciclul III. 1886. Fasc. I. (Pesti könyvnyomda-részvénytárs. 8r. 289—304. 116 l. ára 15, 45 kr.)

Collectiunea legilor din anul 1886. Ediţiunea ministeriului reg. ung. de interne. Fasciclul II. (Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 8r. 117—465 l. ára 1 frt 50 kr., 15 kr.)

Conferinti'a ce au tienuto preotii si invetiatorii din protopresviteratulu rom. ort. alu Aradului la Arad in 26. novembre 1885. Publicatiune de Joanu Cióra. (Arad. Román-orthodox egyházmegye nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Coşbuc George. Draga mamei. Baladă. (Biblioteca poporala a «Tribunei». Nr. 25. Nagyszebeni részvénynyomda. 8r. 29 l. ára 10 kr.)

Coşbuc George. Fata Craiului din cetini. (Biblioteca poporala a «Tribunei». Nr. 23. Nagyszebeni részvénynyomda. 8r. 15 l. ára 4 kr.)

Dariu Jón. Gramatica limbeĭ românescĭ. Pentru şcólele primare. Cursul I. (Brassó. Szerző. 8r. 48 l. ára ?)

Dogariŭ D. şi Dariu Jón. Aritmeticà. In usul şcólelor primare. Partea II. Ediţiunea II. (Brassó. Zeidner H. 8r. 40 l. ára 20 kr.)

Făgărăşan şi Moldovan. Geografiă pentru şcólele poporale române. (Brassó. Zeidner H. 8r. 76 l. ára 30 kr.)

Festivitatea arangiata in sér'a de 20. aprile 1886, in onórea alesilor clerului poporului, intruniti in sessiunea sinodala ordinaria a eparchiei aradane, tienute in anul 1886, de corpul professoral dela institutul pedagogic-teologic. (Arad. Görög-keleti román egyházmegye nyomdája. 8r. 104 l. ára ?)

Genevray A. Căldărușa cu trei picioare. Poveste franțuzească de Eleonora Tănăsescu. Editia II. (Biblioteca poporală a «Tribunei». Nr. 18. Nagyszebeni részvénynyomda. 8r. 19 l. ára 8 kr.)

Georgescu Joanu. Economia câmpului și crescerea vitelor. Observărĭ și îndrumărĭ practice pentru economii. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 36 l. ára 25 kr.)

Gogol Nicola. Vecinii. (Biblioteca poporală a «Tribunei». Nr. 27. Nagyszebeni részvénynyomda. 8r. 88 l. ára 30 kr.)

Ispirescu. Ariciul și vulpea. Fabulă. Judecată dréptă după «Icóna lumii». Prelucrate de Dariu. (Biblioteca copiilor. Nr. 11. Brassó. Ciurcu. 8r. 7 l. ára 2 kr.)

Istoria biblica adeca testamentul vechiŭ si nou. Pentru scóle poporane. Editiunea. II. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 23 l. ára?)

Laky D. Geografia pentru scólele medii. Prelucrată pe basa planului ministerialu mai nou de Dionisie Fàgàràsanu si Silvestru Moldovanu. Tom. I. Ungaria si ferile dimprejululu marii-mediterane. (Brassó. Zeidner Henrik. 8r. III, 231 l. ára 1 frt 20 kr.)

Lăpĕdat. Copilul cerșitor. Istorióra morală. Mai bine ceva. decât nimic. Fabulă de Anton Pann. Leul la vĕnat. Fabula de Alex. Donici. (Biblioteca copiilor. Nr. 12. Brassó. Ciurcu. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Lăzăriciŭ Ivan. Dictionar roman-magiar pentru scóla și casă. Iskolai és házi román-magyar szótár. (Nagyszeben. Krafft W. 8r. 154 l. ára?)

Mândreanu V. Grammatica românâ in scólele elementare, tractată diu bucàti de cetire. Partea I. Editiunea a treia. (Karánsebes. Gör. kel. egyházm. 8r. 78 l. ára 40 kr.)

Mărgineanul. Nuscíu-impĕrat. Poveste din popor. (Biblioteca poporală a «Tribunei». Nr. 31 Nagyszebeni részvénynyomda. 8r 34 l. ára 12 kr.)

Mărgineanul. Dina-împĕrăteasà și peana ei aleasă. Poveste din popor. (Biblioteca poporală a «Tribunei». Nr. 32. Nagyszebeni részvénynyomda. 8r. 37 l. ára 12 kr.)

Marianescu A. M. Novacescii cinci ani inaintea academiei romane. Retiparit dupa «Luminatoriul». (Temesvár. Egyházm. nyomda. 8r. 63 l. ára?)

Miculescul Grigorie T. Cura naturală sau metodul curei cu apă rece. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 79 l. ára 80 kr.)

Moianu, George. Economia campului si grădinăritulŭ pentru scólele poporale; Cu mai multe ilustrationi. (Brassó. Zeidner H. 8r. 44 l. ára 25 kr.)

Müller Joan. Curs practic pentru învĕțarea fundamentală a limbei maghiare pentru scoale. (Arad. Görögkeleti román egyházmegye nyomdája. 8r. 196 l. ára 80 kr.)

Ordonante ministeriale pentru introducerea legii comunale. (Art. XXII. din. 1886.) Nagyszeben. Könyvnyomdai intézet részvénytársaság. 16r. 14 l. ára 10 kr.)

Popu Joanu Reteganulŭ. Isteață si pace! Poveste. (Biblioteca copiilor. Nr. 10. Brassó. Ciurcu. 8r. 8 l. ára 2 kr.)

Popu Joanu. Tiganii. Schitia istorica. (Balásfalva. Szerző. 8r. 96 l. ára 55 krajczár.)

Protocolulu despre siedintiele sinodului eparchiale din dieces'a romana greco-orientala a Aradului tienute in anulu 1886. (Arad. Román g. k. egyházmegye nyomdája. 8r. 71 l. ára?)

Regulamentu pentru ordinea si disciplin'a la gimnasiulu superiore greco-catolicu romanescu din Naseudu. (Szamosújvár. «Aurora» nyomda. 8r. 14 l. ára?)

Regulamentu pentru organisarea scóleloru poporale greco-catolice din dieces'a gr.-cat. de Gherl'a. (Szamosujvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 40 l. ára?)

Rotariu Pavel. Legea comunala (Art. XXII. 1886.) cuprindiend testul oficial, esplicàri si estras din ordinatiunea ministeriala despre aplicarea legii. (Temesvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 126 l. ára 40 kr.)

Roth R. Călĕtoria lui Stanley prin Afrika centrală. (1874—1877.) Traducere de Andrem Bârseanu. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 238 l. egy arczképpel; ára 1 frt 50 kr.)

Rovaniru Paulin'a C. Z. Poterea amorului. Novela. Editiunea «Amicului Familiei.» (Szamos-Ujvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Rusu Joane. Carte de lectura pentru clasele gimnasiali inferiore. Editiunea II. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 155 l. ára?)

Schmidt Augustu. Geografia fisica pentru clasea a III. gimnasiala. Traducere de Silvestru Nestoru. (Balásfalva. Görög kath. papnevelde nyomdája. 8r. 102 l. számos ábrával; ára 90 kr.)

Sima al lui Jón. Din bĕtrâni. Ediția II. (Biblioteca poporală a «Tribunei». Nr. 16. Nagy-Szeben. Részvénynyomda. 8r. 29 l. ára 8 kr.)

Simu Georgiu. Fôntâna dorului. Novela. Editiunea «Amicului Familiei». (Szamosujvár. 8r. 19 l. ára?)

Slavici Joan. Păcală în satul lui. Poveste. (Biblioteca poporală a «Tribunei». Nr. 28. Nagyszeben. Részvénynyomda. 8r. 26 l. 10 kr.)

Szmigelski Victoru. Compendiulu istoriei universale a besericei catolice. (Balásfalva. Érseki papnevelde nyomdája. 8r. 89 l. ára 70 kr.)

Szörényi B. Geografia comitatului Caras-Severin. Pentru clasa III. a scólelor poporale. Editiunea II. (Karánsebes. Szerző. 8r. ára 36 kr.)

Tolpa si Stefan Vodă. Traditiune de S. Fl. Marian. Teranul si pescarul. Fabula de Bălăcescu. (Biblioteca copiilor. Nr. 2. Brassó. Ciurcu. 8r. 8 l. ára?)

Trifu Gavrilu. Carte conducatória la propunerea calcularei in scólá poporala pentru invetiatori si preparandi. Brosiur'a. I. (Szamosujvár. Szerző. 8r. 126 l. ára 80 kr.)

Tuducescu Joanu. Abecedaru german-romanu pentru scólele primare. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Tuducescu Joanu. Introducere in geografie pentru scólele primare. Editia III. Partea I. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 27 l. ára 20 krajczár.)

Tuducescu Joanu. Limba românéscă (Gramatică). Manualŭ pentru scólele primare. Ediția III. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 111 l. ára?)

Tuducescu Joanu. Micului abecedarŭ in usulu scólelorŭ primare. Partea I. Editiunea III. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 54 l. ára?)

Tuducescu Joanu. Cantările vitleemului cele din betrănĭ, maĭ cunoscute şi popularisate adunate de. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 28 l. ára 10 kr.)

Tuducescu Joanu. Miculŭ legendarŭ pentru scólele primare. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 91 l. ára 40 kr.)

Tuducescu Joanu. Miculŭ abecedarŭ ilustratŭ în usulŭ şcólelorŭ primare. Partea I. Ediţia III. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 54 l. ára ?)

Tuducescu Joanu. Istoria naturala cu referinta la Hygiena pentru scólele primare. Editia III. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 40 l. ára 20 kr.)

Tuducescu. Istoria biblica. Editiunea II. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 23 l. ára ?)

Carmellin Sigismond. La question d'orient et l'empire des Osmanlis. Die orientalische Frage. (Várnai F. nyomdája. 8r. 28 l. ára ?)

Congrés agricole international de Budapest. Procès-verbal stenographique des séances des 3—7. Octobre 1885. (Orsz. m. gazd. egyesület. 8r. 236 l. ára ?)

Congrés international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Compte-rendu de la VIII. session, Budapest, 1876. II. volume II. partie. (Magyar N. Múzeum. 8r. 108 l. 127 táblával, ára ?)

Tréfort Auguste. Éloge de Francois Guizot prononcé a l'Académie hongroise. («Gazette de Hongrie» 8r. 26 l. ára ?)

Carmen panegyricum honoribus Joannis Bapt. Simor quum 1886. quinquagesimum sacerdotii annum celebraret, a palaestra literaria strigoniensi o. s. Benedicti de s. monte Pannoniae devote dicatum. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 12 l. ára ?)

Enthusiasmus, quo jubilaeum sacerdotale Joannis Simor archiepiscopi strigoniensis celebravit seminarium centrale budapestinense 1886. (Franklin-társulat. 4r. 22 l. ára ?)

Enthusiasmus, quem Joanni Simor ecclesiae strigoniensis archiepiscopo lustra decem sacerdotii celebranti animi devotissimi tesseram collegium S. J. Colocense 1886. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 4r. 14 l. ára ?)

Fekete Demetrius. Carmen festum ex occasione installationis Arnoldi Ipolyi. (Franklin társulat nyomdája. 4r. 11 l. ára ?)

Povischil Richardus. Potestas ecclesiae legislativa circa matrimonium. (Kalocsa. Holmeyer Ferencz nyomdája. 8r. 89 l. ára ?)

Pruzsinszky Joannes. De Proppertii carminibus in libros distribuendis. Dissertatio philologica-critica. (Kilián Fr. 8r. 37 l. ára 50 kr.)

HAZÁNKAT ÉRDEKLŐ KÜLFÖLDI MUNKÁK.

Anger Gilbert. Illustrirte Geschichte der k. k. Armee in ihrer kulturhistorischen Bedeutung von der Begründung an bis heute. 1—2. Lieferung. (Bécs. Anger. 8r. 96 l. egyes füzet ára 30 kr.)

Albert M. Harteneck. Trauerspiel. (Bécs. Graeser Károly. 8r. 148 l. ára ?)

Arany Johann. Balladen. Aus dem Ungarischen übersetzt von J. Bruck. (Bécs. Szelinski György. 8r. 48 l. ára 50 kr.)

Bartók Ludwig. Karpathen-Lieder. Erinnerung an die ungarischen Alpen. Dem Magyarischen nachgedichtet von Dr. Adolf Silberstein. (Bécs. Szelinski György. n. 8r. 93 l. ára 2 frt.)

Bittrich-Rodmannshoefen. Vierzehn Tage auf ungarischem Boden. Erinnerungsblätter an die landwirtschaftliche Excursion in Ungarn 1885. (Königsberg. Leupold nyomdája. 8r. 144 l. ára két márka.)

Braun Carl. Berichte von dem Haynald'schen Observatorium zu Kalocsa in Ungarn. Ueber die daselbst in den ersten fünf Jahren ausgefürten Arbeiten. (Münster i. W. Aschendorf-féle könyvkereskedés. 4r. 178 l. 19 rajztábla, ára 10 márka.)

Braun und **Krejcsi.** Der Hausfleiss in Ungarn im Jahre 1884. Ein Beitrag zur Lehre von dem gewerblichen Betriebssystemen. (Lipcse. Fock Gusztáv. 8r. 32 l. ára ?)

Conducteur, der. Officielles Coursbuch der österr.-ung. Eisenbahnen. Fahr-Plane der österr.-ung. Eisenbahn-, Post- und Dampfschiff-Course nebst den wichtigsten Eisenbahnverbindungen des Auslandes, mit einer Eisenbahnkarte von Mittel-Europa und einem Führer in den Haupstädten und an den Eisenbahnen, mit Plan von Wien, Prag und Budapest, XV. Jahrg. 1886. Jan.—Dec. (8r. 294, 296, 280, 271. 292 l. egy füzet ára 50 kr.)

Dankó Josephus. Monimentum quinquagenariorum sacerdotii Joannis Simor archiepiscopi strigoniensis 1886. (Bécs. Holzhausen Adolf nyomdája. 8r. 64 l. ára ?)

Eroberung, Die, von Ofen und der Feldzug gegen die Türken in Ungarn im J. 1686. Mit zwei Tafeln. Separatabdruck aus den «Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs. (Bécs. Cs. k. táborkar. 8r. 126 l. két térképpel, ára 1 frt 50 kr.)

Filtsch Josef W. Die Stadt Kronstadt und deren Umgebung. Mit einem Plan und einer Umgebungskarte von Kronstadt, (Bécs. Graeser Károly. 8r. 148 l. ára ?)

Helfert Jos. Alex. Geschichte Oesterreichs vom Ausgange des Wiener October-Aufstandes 1848. IV. Der ungarische Winterfeldzug und die octroyirte Verfassung. December 1848 bis März 1849. III. Theil. (Prága. Tempsky. Lipcse. Freytag. 8r. XIV. 568, 528 l. ára 6 frt.)

Hevesi Ludwig. Auf der Sonnenseite. Ein Geschichtenbuch. (Stuttgart. Bonz Adolf és társa. 8r. 405 l. ára 4 márka 50 fillér.)

Hof- und **Staatshandbuch** der österr.-ungarischen Monarchie für 1886. (Bécs. Cs. és kir. udvari és államnyomda. 8r. XXIV, 1041 l. ára 5 frt.)

Huber Alfons. Die Kriege zw. Ungarn und den Türken 1440—1443. (Bécs. Aus dem Archiv für österreichische Gesch. 68. Bd. I. Hälfte. S. 159. abgedruckt. 8r. 49 l. ára?)

Hunfalvy Paul. Neuere Erscheinungen der rumänischen Geschichtsschreibung. (Bécs és Teschen. Prochaska Károly. 8r. 252 l. ára 3 frt.)

Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathenvereines. VI. Jahrgang. 1886. Mit mehreren Abbildungen. (Bécs. Graeser Károly. 8r. 244 l. ára 2 frt.)

Jókai Maurus. Die feindlichen Nachbarn. Der Renegat. Aus dem Ungarischen von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 132 l. ára 1 márka.)

Jókai Maurus. Lebenswirren. Roman. Aus dem Ungarischen von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 251 l. ára két márka.)

Jókai Maurus. Der Racheengel. Yucatan-Dracoena. Aus dem Ungarischen von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 130 l. ára egy márka.)

Jókai Maurus. Die Varchoniten. Romantische Erzählung. Aus dem Ungarischen von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 123 l. ára egy márka.)

Jókai Maurus. Aug' um Auge. Erzählung. (Berlin. Janke Ottó. 164 l. ára 1 márka.)

Jókai Mór. Der Zigeunerbaron und andere Novellen. II. Auflage. (Boroszló. Schottlaender S. 8r. 302 l. ára 4 márka.)

Jókai Moritz. Blumen des Ostens. Neue Erzählungen und Schilderungen. Uebersetzung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Reinecke Adolf. 8r. 254 l. ára 4 márka 50 fillér.)

Jókai Moritz. Der Mann mit den zwei Hörnern. Romantische Erzählung. Uebersetzung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Reinecke Adolf. 8r. 227 l. ára 4 márka.)

Jokai Maurice. Le noveau seigneur. Roman humoristique. Traduit de l'allemand pnr Mlle. H. Heinecke. (Páris. Hachette és társa. 8r. 324 l. ára 75 krajczár.)

Kingsley Charles. Elisabeth von Thüringen oder das Trauerspiel der Heiligen. Aus dem Englischen von Pauline Spangenberg. II. Auflage. (Gotha. Perthes Frigyes András. 8r. XXII, 241 l. ára 3 márka.)

Kiss Josef. Gedichte. 1868—1881. Deutsch von Josef Steinbach. (Bécs. Szelinszky György. 8r. 195 l. ára 2 frt.)

Königsberg S. Alluph thephillah. Vollständiges isr. Gebetbuch zum Gebrauche bei Gottesverehrung. Herausg. vom israel. Landeslehrervereine in Böhmen. (Prága. Brandeis Jakab B. 8r. ára 65 kr.)

Kőrösi Josef. Armuth und Todesursachen. Zugleich ein Beitrag zur Methodologie der Statistik. (Separatabdruck aus Dr. Wittelshöfer's «Wiener Mediz. Wochenschrift». Nr. 14 bis 18 und 22—24. 1886. (Bécs. Seidel és fia könyvkereskedése. 8r. 30 l. ára 40 kr.)

Lauser Wilhelm. Ein Herbstausflug nach Siebenbürgen. Herausg. von der Section «Wien» der siebenbürgischen Karpathenvereines. Mit 28 Abbildungen. (Bécs. Graeser Károly. 8r. 68 l. ára?)

Länder, Die, Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild. Herausg. von Friedrich Umlauft. II Abtheilung. Die Länder der ungarischen Krone und das Occupationsgebiet. XII. Bd. Das Königreich Ungarn. Geschildert von J. H. Schwicker. (Bécs. Graeser Károly. 8r. 172 l. számos fametszvénnyel, ára 1 frt 10 krajczár.)

Ledos Raphael de Beaufort. The abbé Liszt: the Story of his Life. (London. Ward et Downey. 8r. 309 l. ára?)

Loew Hermann. Verkehrs-lexikon Oesterreich-Ungarns und der occupirten Provinzen. (Bécs. Perles Moritz. 8r. 199 l. ára 2 frt 50 kr.)

Machsor. Die sämmtlichen Festgebete der Israeliten für die drei grossen Feste. Uebersetzt und mit Anmerkungen erklärt von S. G. Stern. II. Band. (Bécs. Schlesinger József könyvkereskedése. 8r. 48, 574 l. ára?)

Märchen und Sagen der transsilvanischen Zigeuner. Gesammelt und übersetzt von Heinrich von Wlislocki. (Berlin. Nicolai-féle könyvkiadás. 8r. 139 l. 2 márka 40 fillér.)

Monarchie, Die österreichisch-ungarische, in Wort und Bild. Auf Anregung und unter Mitwirkung Seiner kaiserlichen und königlichen Hoheit des durchlauchtigsten Kronprinzen Erzherzog Rudolf. 1—26. Heft. (Bécs. Hölder Alfréd. 8r. 1—256 l. egy füzet ára 30 kr,)

Monarchie, Die österreichisch-ungarische, in Wort und Bild. I. Band. 1. Abth. (Bécs. Cs. k. udvari- és államnyomda. n. 8r. 326 l. ára 3 frt 30 kr.)

Montet Joseph. De Paris aux Karpathes. (Páris. Hachette és társa könyvkereskedése. 8r. 148 l. ára 1 frt 20 kr.)

Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Series secunda. Tomus II. Relationes Cardinalis Buonvisi in imperatoris et Hungariae regis curia nuntii apostoli. Anno MDCLXXXVI exaratae. (Bécs. Wörl Leó. n. 4r. CLIV, 308 l. XI. Incze arczképe; ára 10 frt.)

Mayer Salomon. Der Entwurf II. einer Strafprocess-Ordnung für Ungarn. (Bécs. Manz-féle könyvkereskedés. 8r. 42 l. ára 90 kr.)

Navigazione austro-ungarica all'estero nel 1884. (Triest. Morterra és társa. 4r. 143 l. ára?)

Nogarolae Isotae opera quae supersunt omnia. Accedunt. Angelae et Zeneverae Nogarolae epistolae et carmina. Collegit Alexander Apponyi. Edidit et praefatus est Eugenius Abel. Vol. I—II. (Bécs. Gerold és társai. 8r. CLXXII, 269; 477 l. 5 rajztáblával; ára 12 frt)

Odstrčil Ludwig. Magyaren und Böhmen. (Prága. Valečka Ede. 8r. 55 l. ára 50 kr.)

Píč Jos. Lad. Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage. Skizzen zur ältesten Geschichte der Rumänen, Ungarn und Slaven. (Lipcse. Duncker és Humblot. 8r. 436 l. két térképpel; ára 10 márka.)

Preisverzeichniss der in der österr.-ungar. Monarchie und im Auslande erscheinenden Zeitungen und periodischen Druckschriften für das Jahr 1886. Bearbeitet von der k. k. Postamts-Zeitungs-Expedition. I. in Wien. (Bécs. Waldheim R. 8r. 167 l. ára 50 kr.)

Ramann L. Franz Liszt als Psalmensänger und die früheren Meister. Mit Notenbeispielen. (Lipcse. Breitkopf és Härtel. 8r. 72 l. ára 1 márka 50 fill.)

Rasch Julius. Aus dem Lande der Magyaren. Roman. II. Auflage. (Wiesbaden. Kunz utódai. 8r. 446 l. ára 3 frt 60 kr.)

Rittner C. H. Ivan Simonyi oder die Verjudung des Antisemitismus in Ungarn. (Hagen i. W. Risel Ármin és társa. 8r. 71 l. ára 50 kr.)

Roder Adolf. Unterrichts-briefe für das Selbststudium der ungarischen Sprache. 3—30. Brief. (Lipcse. Morgenstern E. L. 8r. 39—486 l. ára?)

Sainte-Marie E. Les slaves méridionaux, dalmates, bulgares, serbes, bosniaques leur origine e leur établissement dans l'ancienne Illyrie. Avec cartes. (Páris. Fetscherin F. és Chuit. 8r. 179 l. ára 2 frt 50 kr.)

Sanirung, Zur, der Verletzungen des kroatisch-ungarischen Ausgleiches. (Bécs. Pražak St. 8r. 95 l. ára 60 kr.)

Sanuto Marino. Diarii. Fascicolo 75—85. (Velencze. Történelmi társulat. 4r. 337—584. 690, 464, 214 l. egyes füzet ára 5 lira.)

Schiel Albert. Die siebenbürger Sachsen. Sammlung gemeinnütziger Vorträge. Nr. 114. (A prágai hasznos ismeretek terjesztésére alakult német egylet. 8r. 28 l. ára?)

Schmidt Karl. Slavische Geschichtsquellen zur Streitfrage über das jus primae noctis. Sonderabdruck aus der Zeitschrift der historischen Gesellschaft für die Provinz Posen. I. Jg. Heft 3—4. (Posen. Jolowicz Joseph. 8r. 34 l. ára?)

Siebmacher's grosses und allg. Wappenbuch. Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-krone, bearbeitet von Ivan Nagy und Geza Csergheö. Heft 257—262. (Nürnberg. Bauer és Raspe. 8r. 140 l. 108 tábla; egyes füzet ára 7.50 fillér.)

Streit, Der serbisch-bulgarische, und seine Folgen. Bemerkungen zur Balkanfrage in eilf Artikeln des «Pester Lloyd» und einem Schlusswort. (Bécs. Braumüller Vilmos. 8r. 114 l. ára?)

Trinius A. Geschichte des Krieges gegen Östreich und des Mainfeldzugs 1866. (Berlin. Hempel Gustáv. 8r. XV, 547 l. 6 térképpel és 78 arczképpel és más ábrákkal, ára 7 márka 50 fillér.)

Walde Ludwig. Die Katastrophe im Hause Wittelsbach. (Grimm Gustav. 8r. 74 l. ára?)

Windisch-Grätz, Fürst. Eine Lebenskizze. Aus den Papieren eines Zeitgenossen der Sturmjahre 1848 und 1849. (Berlin. Wilhelmi Richard. 8r. 268 l. ára 5 márka.)

Zieglauer Ferdinand. Die Befreiung Ofen's von der Türkenherrschaft 1686. Mit einer Tafel. (Innsbruck. Wagner-féle könyvkereskedés. 8r. 192 l. ára 3 frt.)

NAPTÁRAK AZ 1886-IK ÉVRE.

A «Budapest» kis képes naptára az 1886-ik évre. Szerk. Gracza György. V. évfolyam. (Lampel R. 8r. XVI, 64, XXIV l. ára 30 kr.)

A «Budapest» nagy képes naptára az 1886. évre. Szerk. Gracza György. VII. évfolyam. (Lampel R. 4r. XLVI, 101, XVI l. ára 60 kr.)

Általános blok-naptár 1886. évre. VI. évfolyam. (Bécs. Perles Mór. ára 75 krajczár.)

A «magyar nép» naptára az 1886. évre. Kiadja Szekely Aladár. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 28, XXVIII l. ára 20 kr.)

A magyar nép naptára 1886-ik évre. Szerk. ifj. Tatár Péter. XXXI. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 40, XVI l. ára 25 kr.)

A magyar nők naptára 1886-ik évre. Szerk. Beniczky Irma. XVIII. évf. (Franklin-társulat. 8r. 88, XVI l. ára 60 kr.)

A peleskei nótárius naptára 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje 8r. 48 l. ára?)

A szent család képes népnaptára az 1886-ik évre. II. évfolyam. (Szüts és társa. 4r. 112 l. ára 36 kr.)

A Szent-Istvántársulat naptára 1886. évre. (Athenaeum részvénytársaság nyomdája. 8r. 197, XLVIII l. ára 30 kr.)

Az Athenaeum nagy képes naptára az 1886-ik évre. Szerk. Concha Károly. XXVII. évfolyam. (Athenaeum részvénytársaság. 4r. 290, LVIII l. ára 1 forint.)

Az 1886-ra szóló Dzsentri-naptár. (Pallas részvénynyomda. 8r. 144 l. ára 1 nömös flóres.)

Bartalits Imre képes honi naptára az 1886-ik esztendőre. (Bartalits Imre. 8r. 94 l. ára 30 kr.)

Bartalits nagy képes naptára az 1886. évre. (Bartalits Imre. 8r. 129 l. ára 40 kr.)

Borászati naptár 1886. évre. Szerk. Nyáry Ferencz. XIII. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 80, XVI l. ára 80 kr.)

Bucsánszky Alajos képes honvéd-naptára 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 54 l. ára?)

Bucsánszky Alajos nagy képes naptára az 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 128 l. ára 40 kr.)

Családi képes naptár 1886. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 198 l. ára?)

Csokonai naptár 1886-ik közönséges évre. Mulattató és érdekes olvasmányokkal. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 63, IX l. ára 30 kr.)

Csongrádmegyei nagy képes naptár az 1886-ik közönséges évre. I. évf. Szerk. Petrovits Soma. (Szentes. Stark Nándor. 4r. XVIII, 64, XX l. ára 40 krajczár.)

Debreczeni Kossuth naptár az 1886-ik közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 63, IX l. ára 30 kr.)

Dongó naptár 1886-ik közönséges évre. Gondüző, tréfás olvasmány a nép számára. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 31, IX l. ára 20 kr.)

Egri naptár a nép számára 1886-ik évre. XXII. évfolyam. (Eger, Szolcsányi Gyula. 8r. 58, XXII l. ára 25 kr.)

Egyesületi naptár 1886. évre. Szerkesztette Dombay Ede. A felvidéki magy. közmüvelődési egyesület kiadványa. (Nyitra. 8r. 81 l. ára 40 kr.)

Ellenzéki naptár 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 48 l. ára?)

Első erdélyi kertészeti naptár 1886. (Grill K. 8r. 120 l. ára 60 kr.)

Erdészeti zsebnaptár az 1886. évre. Kiadja az országos erdészeti egyesület. Szerk. Horváth Sándor. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 315 l. ára?)

Fali naptár az 1886. évre. (Lampel R. 1 lap, ára 20 kr.)

Falusi gazda naptára 1886. évre. Szerk. Sporzon Pál. XXII. évf. (Franklin-társulat. 8r. 96, XVI l. ára 80 kr.)

Gazdák zsebnaptára 1886. Szerkeszti Ordódy Lajos. (Légrády-testv. 8r. 183 l. ára?)

Gazdasági zsebnaptár 1886-ra. XVI. évi folyam. Szerkesztő-tulajdonos Kodolányi Antal. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 206, 16, l. ára az évkönyvvel együtt 2 frt.)

Gondüző naptár 1886. évre. (Székely Aladár. 8r. 125, XXVIII l. ára 50 krajczár.)

Határidő naptár 1886. (kettős szövegü: magyar, német.) (Franklin-társulat. 8r. XIV l. és napló, ára kötve 1 frt 20 kr.)

Havi boldogasszony nagy képes naptár 1886. II. évfolyam. (Szeged. Traub B. és társa. 4r. 48, XVI l. ára 30 kr.)

Hölgyek naptára 1886-ra. Szerkeszti Borostyáni Nándor. (Légrády-testvérek. 8r. 219 l. ára?)

Humorisztikus népnaptár 1886. (Zeisler M. nyomdája. 8r. 48, VIII l. ára 30 kr.)

Igazmondó kalendáriom Krisztus urunk születése után 1886. közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 31, IX l. ára 20 kr.)

Iparosok naptára az 1886-ik közönséges évre. Szerk. Gelléri Mór. I. évf. (Pallas irod. és nyomdai részvénytársaság. 4r. 112, XX l. ára 50 kr.)

Iskolai zsebnaptár az 1886. évre. Szerk. Belicza József. III. évf. (Lampel Róbert (Wodiáner F.) 8r. 85 l. és napló, ára kötve 1 frt 40 kr.)

István bácsi naptára 1886-dik évre. Alapitá Majer J. Szerk. Kőhalmi Klimstein József. XXXI. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88, XVI l. ára 60 krajczár.)

Jegyzéknapló ügyvédek, közjegyzők, birák és birósági végrehajtók számára 1886. Szerkeszti Siegmund Vilmos. (Légrády-testv. 8r. 206 l. ára?)

Jogász naptár 1886. évre. Szerk. Szántó József, X. évf. (Benkő Gyula. 8r. 143, 38 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kiállitási emléknaptár az 1886-ik közönséges évre. Szerk. Gelléri Mór. (Pallas irod. és nyomdai részvénytársaság. 4r. 164, XX l. ára 1 frt.)

Kis képes naptár 1886. évre. (Rózsa K. és neje. 8r. 32 l. ára?)

Képes családi naptár 1886. évre. (Méhner Vilmos. 4r. 144 l. ára 60 krajczár.)

Képes Kossuth-naptár az 1886. évre. (Méhner Vilmos. 8r. 48 l. ára?)

Képes naptár Jézus és a bolbog szűz szent szivének tiszteletére. 1886. V. évfolyam. (Szeged. Traub B. és társa. 4r. 48, XVI l. ára 30 kr.)

Képes népnaptár 1886. (Zeisler M. nyomdája. 8r. 31, VIII l. ára 20 krajczár.)

Képes sportnaptár az 1886. évre. Szerk. Porzsolt Jenő és Kálmán. I. évfolyam. (Pallas irod. és nyomdai részvénytársaság. 8r. 202 l. ára 2 frt.)

Képes tündérnaptár 1886. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára?)

Közhasznu erdélyi képes naptár 1886-ik évre. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 80 l. ára 30 kr.)

Közhasznu nagyenyedi naptár 1886. évre. Szerkeszti Lőcsei Spielenberg Lajos. (Nagyenyed. Wokál János. 8r. 68 l. ára 30 kr.)

Közhasznu zsebnaptár 1886 évre. Hasznos tudnivalókkal és naplóval az év minden napjára V. évf. (Benkő Gyula. 8r. 40 l. és napló; ára kötve 1 frt 20 kr.)

Közigazgatási, nemzeti kalendárium, hivatali és irodai használatra. Szerk. Szántó József. VI. évf. (Benkő Gyula. 4r. 43, 27, 17, 11, 27, 39, 83, 43, 55, VIII l. ára 80 kr.)

Községi és körjegyzők zsebnaptára. Szerk. Barta László. 1886. Első évf. (Akadémiai könyvkereskedés. 8r. 99 l. és napló; ára 1 frt 20 kr.)

Legujabb alföldi naptár. Krisztus urunk születése után 1886. közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 31, IX l. ára 20 kr.)

Legujabb közhasznu és mulattató kis hazai naptár az 1886-ik közönséges évre. IV. évf. (Kassa. Werfer Károly. 4r. 38, X l. ára 20 kr.)

Lidércz naptár 1886. évre. XXV. évf. (Franklin-társulat. 8r. 88, XVI l. ára 60 kr.)

Magyar alföldi legujabb kalendáriom 1886. esztendőre. (Arad. Réthy Lipót és fia. 8r. 64 l. ára?)

Magyar ember naptára 1886-ik közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 63, IX l. ára 30 kr.)

Magyar- és erdélyországi legujabb kis képes naptár 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 16 l. ára?)

Magyar- és erdélyországi uj és ó kalendáriom 1886. esztendőre. (Komárom, Kanizsa. Wajdits József. 8r. 64 l. ára?)

Magyar gazdák évkönyve 1886. évre. Szerkeszti Kodolányi Antal (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 354 l. ára a zsebnaptárral együtt 2 frt.)

Magyar háziasszonyok naptára az 1886. évre. Szerk. Ándrea. Második évfolyam. (Révai testvérek. 8r. 202 l. ára 1 frt.)

Magyar honvéd-naptár 1886-ik közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 63, IX l. ára 30 kr.)

Magyar képes házi naptár. Házi és népbarát az 1886-ik közönséges évre. XXVII. évf. (Kassa. Werfer Károly. 4r. 70, X l. ára 27 kr.)

Magyar Mentor. Középiskolai tanulók zsebkönyve az 1886—87. iskolai évre. Szerk. Mangold Lajos. VII. évf. (Pozsony. Steiner Zsigmond. 16r. 190 l. ára kötve 40 kr.)

Magyar munkás-naptár az 1886. évre. (Ihrlinger Antal és társai nyomdája. 8r. 48 l. ára 28 kr.)

Magyar szabadsághősök képes emléknaptára 1886. évre. (Rózsa K. és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Méhner Vilmos keresztény képes naptára az 1886. évre. (Méhner V. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Méhner Vilmos kis képes népnaptára az 1886. esztendőre. (Méhner V. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Méhner Vilmos magyar képes népnaptára az 1886. évre. (Méhner V. 8r. 48 l. ára ?)

Méhner Vilmos mulattató képes naptára 1886. évre. (Méhner V. 8r. 48 l. ára ?)

Nagyszombati naptár 1886. évre. Tyrnauer Kalender für das Jahr 1886. (Nagyszombat. Winter Zsigmond. 8r. 112 l. ára 36 kr.)

Népgazdasági naptár 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 46 l. ára ?)

Nevessünk. Mulattató naptár a gyönyörüséges 1886. esztendőre. (Franklin-társulat. 8r. 96 l. ára 40 kr.)

Ó és uj naptár 1886. közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 63, IX l. ára 30 kr.)

Orvosi zsebnaptár az 1886. évre. Szerk. Lőrinczi Ferencz. (Légrády-testvérek. 8r. 136 l. ára ?)

Orvosok zsebnaptára az 1886. köz. évre. XIV. évf. Szerk. id. dr. Purjesz Zsigmond. Függelékül: utmutatás a látélesség vizsgálására. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 168 l. és napló; ára kötve 1 frt 50 kr.)

Paedagogiai zsebnaptár az 1886—87. tanévre. Tanitók s tanitóképző intézeti növendékek használatára szerk. Orbók Mór. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 221 l. Vászonkötésben 1 frt.)

Pallas nagy képes naptára az 1886. közönséges évre. szerk. Benedek Elek. I. évf. (Pallas irod. és nyomdai részv. társ. 4r. 260 l. ára 1 frt.)

Pécs-baranyai nagy képes naptár 1886. közönséges évre. II. évf. (Szeged. Traub B. és társa. 4r. 56, XVI l. ára 30 kr.)

Pécsi kis képes naptár 1886. közönséges évre. (Szeged. Traub B. és társa. 8r. 55 l. ára 18 kr.)

Petőfinaptár 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 38 l. ára ?)

Pikáns naptár az 1886. évre. Szerk. Krix-Krax. (Robicsek Zsigmond. 8r. 175 l. ára 1 frt.)

Protestáns árvaházi képes naptár az 1886. közönséges évre. Szerk. Farkas József. XIII. évf. (Kókai Lajos. 8r. 76, 15 l. ára 30 kr.)

Protestáns uj képes naptár 1886. évre. Szerk. Duzs Sándor. XXXII. évf. (Franklin-társ. 8r. 80, XVI l. ára 50 kr.)

Református naptár 1886. közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 31, IX l. ára 20 kr.)

Sport-naptár 1886-ra. Szerk. Fenyő Sándor. (Franklin-társulat. 8r. XVI, 186 l. ára 2 frt.)

Sviháknaptár 1886-ra képpel és élczczel. Az «Üstökös» kiadása. (Pallas nyomda. 80 l. ára 50 kr.)

Svihák-naptár 1886-ra. Temérdek képpel, 100 annyi élczczel. Második kiadás. (Révai Leo. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Székely egyleti képes naptár az 1886. évre. V. évf. (Franklin-társ. 8r. 80, XVI l. ára 25 kr.)

Szegedi kis képes naptár 1886. közönséges évre. IX. évf. (Szeged Traub B. és társa. 8r. 55 l. ára 18 kr.)

Székely naptár az 1886. évre. Szerk. és kiadja Lőcsey Sp. Imre. (Marosvásárhely. Imreh Sándor nyomdája. 8r. 48 l. ára?)

Szűz Mária kis képes népnaptára az 1886. évre. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. n. 8r. 36 l. ára?)

Tanítók zsebnaptára az 1886. évre. Szerk. György Aladár. (Légrády-testvérek. 8r. 172 l. ára?)

Tanulók naptára az 1886—87. iskolai évre. Gymnasiumi és reáliskolai kereskedelmi és polgári iskolai tanulók, valamint tanítóképző és gazdasági intézeti növendékek számára. V. évf. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 80 l. ára 40 krajczár.)

Telegdi Lajos alföldi képes naptára 1886. közönséges évre. XXVIII. évf. képekkel. (Telegdi K. Lajos. 8r. 63, IX l. ára 30 kr.)

Telegdi Lajos kis képes naptára 1886. közönséges évre. XXVIII. évf. képekkel. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 31, IX l. ára 20 kr.)

Tiszavidéki nagy képes naptár 1886. közönséges évre. VIII. évf. (Szeged. Traub B. és társa. 4r. 56, XVI l. ára 25 kr.)

15 kros naptár 1886. évre. (Zeisler M. nyomdája. 8r. 23, VIII l. ára?)

Török-magyar naptár az 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 48 l. ára 25 kr.)

Trattner-féle nemzeti kalendáriom az 1886. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 209 l. ára 80 kr.)

Uj fali naptár 1886. évre. (Franklin-társulat. 1 l. ára 2 kr.)

Uj honvéd-naptár az 1886. évre. (Egyuttal katonai naptár.) Szerk. Áldor Imre. XIX. évf. (Franklin-társulat. 8r. 80, XVI l. ára 60 kr.)

Ügyvédi zsepnaptár 1886. évre. Szerk. Szánthó József. X. évfolyam. (Benkő Gyula. 8r. 143, 38 l. ára 1 frt 20 kr.)

Wajdits József kis képes magyar népnaptára 1886. évre. (Nagy-Kanizsa. n. 8r. 36 l. ára?)

Wajdits József nagy képes magyar népnaptára 1886. évre. (Nagy-Kanizsa. 8r. 96, XVII l. ára?)

Ausstellungs-Kalender, Budapester, für das Jahr 1886. (Szigeti M. nyomdája. 8r. 44 l. ára?)

Bistritzer Handkalender für das Jahr 1886. (Besztercze. Botschar Theodor. 8r. 72 l. ára?)

Budapester Bote. Grosser Bilderkalender auf das Gemeindejahr 1886. (Méhner Vilmos. 8r. 112 l. ára?)

Erster Siebenbürger Gartenbau-Kalender 1886. évre. (Grill K. 8r. 127 l. ára 60 kr.)

Gemeinnütziger unterhaltender, illustrirter, vaterländischer Haus-Kalender für Ungarn und Siebenbürgen auf das Gemein-Jahr 1886. LIV. Jahrgang. (Kassa. Werfer Károly. 4r. 63 l. ára 30 kr.)

Gross-Becskereker Haus-Kalender auf das Gemeinjahr 1886. Redigirt von Ludwig Brájjer. (Nagy-Becskerek. Pleitz-féle nyomda. 4r. 32 l. ára?)

Illustrirter Werschetzer Haus-Kalender auf das Gemeinjahr 1886. (Versetz. Kirchner özvegyének nyomdája. 4r. 76 l. ára 30 kr.)

Kalender des Siebenbürger Volksfreundes für das Jahr 1886. XVII. Jahrgang. (N.-szeben. Michaelis Ferencz. 12r. 70 l. ára 20 kr.)

Kronstädter Kalender für das Jahr 1886. Herausgegeben von Traugott Teutsch. (Brassó. Gött János és fia Henrik. 8r. 95 l. ára?)

Neuer illustrirter Volkskalender für Ungarn und Siebenbürgen auf das Gemeindejahr 1886. (Franklin-társulat. 8r. 80, XVI l. ára 50 kr.)

Pressburger Wegweiser auf das Gemeinjahr 1886. Versehen mit einem vollständigen Adressenbuche Pressburgs. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 264 l. ára?)

Schodisch's illustrirter Volks-Kalender für das Gemeinjahr 1886. (Felsőőr. 8r. 58 l. ára 20 kr.)

Schreib- und Familien-Kalender auf das Jahr 1886. VI. Jahrgang. (Kassa. Werfer Károly. 4r. 39 l. ára 20 kr.)

Schulkalender für Lehrer der ev. Landeskirche A. B. in Siebenbürgen auf das Schuljahr 1886/87. Redigirt von M. Csaki. (Nagyszeben. Krafft W. 8r. 12. 161—242 l. ára?)

Taschenkalender der Israeliten für das Jahr 1885—1886. (Miskolcz. Stammberger könyvkereskedése. 8r. 80 l. ára?)

Temesvárer Volks- und Haus-Kalender für Südungarn auf das Gemeinjahr 1886. (Temesvár. Hőszler Emil. 4r. 76 l. ára?)

Wandkalender, neuer, für 1886. (Franklin-társulat. 1 l. ára 20 kr.)

Katolički kolendár za godinu 1886. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára?)

Kossuthovsky kalendár 1886. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára?)

Kresťanský obrázkowy kalendár na rok 1886. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára?)

Malý obrázkowý kalendár na rok 1886. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára?)

Národni kalendár na rok 1886. (Magyar-Szakolcza. Skarniczl József nyomdája. 8r. 64 l. ára?)

Nový domový kalendár na rok 1886. II. vydanie. (Magyar kir. szláv mivelődési egylet. 8r. 110 l. ára?)

Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1886. Sostavil: F. Otto Matzenauer. (Nagy-Szombat. Szent-Adalbert-egylet. 8r. 118 l. ára 30 kr.)

Slowenský obrázkowý kalendár na rok 1886. (Turóczszentmártoni részvény-nyomda. 8r. 93 l. ára?)

Czaritsch, maly kalendár sa slikama za 1886. (Újvidék. Pajevics.) 8r. 64 l. ára 20 kr.)

Orao, veliki ilustrovani kalendar za godinu 1886. Uregyuje Stevan V. Popovitsch. (Újvidék. Pajevitsch. 4r. 127 l. ára 50 kr.)

Amicul poporului. Călindar pe anul 1886. (Nagy-Szeben. Filtsch S. nyomdája. 8r. 108 l. ára 50 kr.)

Calendariu pe anulu 1886. (Arad. Görögkeleti román egyházmegye nyomdája. 8r. 77 l. ára 30 kr.)

Calendarul calicului pe anul 1886. (Nagyszeben. Krafft V. 8r. 64 l. ára ?)

Călindarul poporului pe anul 1886. (Nagyszeben. Részvénynyomda. 8r. 96 l. ára ?)

Noul călindar de casă pe anul 1886. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 99 l. ára 30 kr.)

EGYHÁZI NÉVTÁRAK ÉS DIRECTORIUMOK 1886-RA.

Directorium seu ordo Missas celebrandi in usum Benedictinorum archicoenobii sancti Martini in sacro monte Pannoniae pro anno 1886. editus. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8r. 136 l. ára ?)

Directorium officii divini persolvendi pro abbatia Zalavariensi pro anno 1886. (Zalaegerszeg. Özvegy Tahyné nyomdája. 8r. 55 l. ára ?)

Directorium officii divini pro a. 1886. ad usum fratrum minorum sancti Francisci observantium provinciae s. Joannis a Capistrano. (Temesvár. Csanádi egyházmegye nyomdája. 8r. 101 l. ára ?)

Directorium romano-quinque-ecclesiense seu ordo officii divini ad a. 1886. (Pécs. Püspöki lyceum nyomdája. 8r. 166 l. ára ?)

Directorium liturgicum rom. Seraph. provinciae s. crucis Croatiae Carnioliae pro a. 1886. (Görz. Szerzetrend. 8r. 60 l. ára ?)

Directorium divini officii in usum fratrum Minorum s. Francisci strictioris observantiae provinciae ss. Salvatoris in Hungaria, pro anno 1886. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. 93 l. ára ?)

Directorium romano-nitriense pro anno 1886. in usum dioecesis nitriensis. (Nyitra. Özvegy Neugebauerné nyomdája. 8r. 117 l. ára ?)

A Minorita-rend magyarországi tartományának **névtára** az 1886-ik évre. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8r. 19 l. ára ?)

A zirci, pilisi, pásztói és szentgotthárdi egyesült apátságokba keblezett ciszterci kiváltságos szent rend személyzetének **névtára** az 1885—86. tanévre. (Sz.-Fehérvár. Szammer Imre nyomdája. 8r. 52 l. ára ?)

A dunántúli ev. reformált egyházkerület **névtára** 1886-ik évre. (Pápa. Ev. ref. főtanoda nyomdája. 8r. 116 l. ára 35 kr.)

A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes **névtára** 1886. évre. Szerkesztette Tóth Sámuel. (Hornyánszky nyomdája. 4r. 509 l. ára ?)

Ordo divini officii recitandi sacrique peragendi pro a. 1886. in usum cleri et ecclesiarum dioecesis szathmáriensis editus. (Szathmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 141 l. ára ?)

Ordo peragendi officii divini in usum dioecesis neosoliensis pro anno 1886. editus. (Beszterczebánya. Machold Fülöp nyomdája. 8r. 121 l. ára?)

Ordo divini officii pro anno 1886. in usum cleri et ecclesiarum dioecesis Szathmáriensis editus. (Szathmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 141 l. ára?)

Ordo officii divini peragendi ad annum 1886. in usum archidioecesis colocensis. (Kalocsa. Holmeyer Ferencz nyomdája. 8r. 173 l. ára?)

Ordo officii divini peragendi anno 1886. in usum dioecesis csanádiensis etc. (Temesvár. Csanádi egyházm. nyomdája. 8r. 110 l. ára?)

Ordo officii divini juxta ritum Breviarii ac Missalis cisterciensis pro a. 1886. (Székesfehérvár. Szämmer Imre nyomdája. 8r. 126 l. ára?)

Schematismus cleri archidioecesis colocensis et bacsiensis ad annum 1886. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 138, 62 l. ára?)

Schematismus cleri dioecesis szamosújváriensis graeci ritus catholicorum pro anno 1886. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 273 l. ára?)

Schematismus cleri diocesis Csanádiensis pro a. 1886. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 275 l. ára?)

Schematismus provinciae ss. Salvatoris in Hungaría, ordinis Minorum s. Francisci, strictioris observantiae, pro anno 1886. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. 59 l. ára?)

Schematismus cleri archidioecesis strigoniensis pro anno 1886. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8r. 253. 40 l. ára?)

Schematismus cleri archidioecesis agriensis ad annum 1886. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. 192. 32 l. ára?)

Schematismus provinciae s. crucis Croatiea-Carnioliae ordinis Minor s. Francisci strictioris observantie anno 1886. (Laibach. Szerzetrend. 8r. 34 l. ára?)

Schematismus cleri dioecesis nitriensis pro a. 1886. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 80 l. ára?)

Siematismulu cleru alu archidiecesei metropolitane greco-catolice a Alba-Juliei si Fagarasiului pre anulu 1886. (Balázsfalva. Érseki seminarium nyomdája. 8r. 355 l. ára?)

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK AZ 1885—6. TANÉVRŐL.

Az **alsó-lendvai** államsegélylyel fentartott polgári fiú-iskola tizennegyedik értesítője. Az 1885—86. isk. évről. Közzéteszi dr. Bartha **Gyula**. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 35 l.)

Az **alsó-metzenzéfi** iparos tanoncz-iskola első értesitője 1885—86. tanévről a tantestület közreműködésével, szerkesztette: Román József. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 23 l.)

Az **alsó-metzenzéfi** állami felső-népiskola és a vele kapcsolatos vasipartanműhely értesítője az 1885—86. tanévről. (IV-ik értesítés.) Közli: Lévay István L. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 31 l.)

Az **apatini** államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1886-iki tanévről. Az iparískolai bizottság megbizásából közli: Rauschenberger János. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 25 l.) (Értekezés: A honi ipar emelésének eszközeiről. Weigang János.)

Az **Arad** városi alsó fokú kereskedelmi iskola jelentése az 1885—86. iskolaévről. Közzéteszi: Millig József. (Arad. Gyulai István. 8r. 19 l.)

Az **Arad** városi nyilvános polgári iskola jelentése (tizennegyedik tudósítványa) az 1885—86. tanévről. Közli Millig József. (Arad. Gyulai István. 8r. 36 l.)

Az **aradi** királyi főgymnasiumnak és az evvel összekapcsolt állami főrealiskolának értesitője az 1885—86. iskolai évről. Közli: Kuncz Elek. (Arad. Gyulai István. 8r. 103 l.) (Értekezés: Kreon az «Antigoneban.» Irta Roseth Árthur.)

Az államilag segélyezett **aradvárosi** kereskedelmi középiskola első évi jelentése az 1885—86. iskolai évről. Közli: Ábrai Lajos. (Arad. Széchenyi irodalmi intézet. 8r. 53 l.)

VI. Értesitő **Baja** szab. kir. város róm. kath. népiskoláinak az 1885—86. tanévi állapotáról. (Baja. Streinitz és Eschenlohr. 8r. 30 l.)

A **Baja** városi államilag segélyezett kereskedelmi és ipariskola értesitője az 1885—86. (IV) tanévről. Közli: az igazgató. (Baja. Nánay Lajos. 8r. 42 l.) (Értekezés: Feltünőbb eltérések a különböző államok váltótörvényeiben. Irta: Gróf Vilmos.)

A cisterci rend **bajai** kath. főgymnasiumának értesitője 1885—86. (Baja. Streinitz és Eschenlohr 8r. 91 l. Értekezés: A gyermeknevelés iránya és szelleme a régi görögöknél. Neveléstörténelmi tanulmány. Irta: Szency Győző.)

A **bajai** m. kir. állami tanitóképző-intézet XIII. értesitője az 1885—86-iki (16-ik) tanévről. Az igazgatótanács megbizásából közli: Dr. Bartsch Samu. (Baja. Nánay Lajos. 8r. 22 l.)

Évi tudósító a Miasszonyunkról nevezett iskolanénék vezetése alatt álló **bajai** katholikus leánytanoda növendékeinek viseletéről és előhaladásáról az 1885—86. tanévben XV. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 20 l.)

A **bajai** izr. hitközség elemi és polgári iskolájának ötödik értesitője az 1885—86. tanévről. A hitközségi iskolaszék megbizásából szerkesztette: A tanitótestület. (Baja. Streinitz és Eschenlohr. 8r. 32 l.)

A **bakabányai** államilag segélyezett alsóbb fokú ipari tanoncz-iskola értesitője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Bartakovics Andor. (T.-Szt. Márton. «Selmeczbányai Hiradó» könyvnyomdája. 8r. 14 l.)

A **balassa-gyarmati** államilag segélyezett községi polgári leányiskola negyedik évi értesitője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Tomeskó Nándor. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 18 l.)

A **balassa-gyarmati** államilag segélyezett községi polgári fiuiskola tizenegyedik évi értesitője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Tomeskó Nándor. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 27 l.)

A **balassa-gyarmati** római kath. elemi iskola ötvenkettedik értesitője az 1885—86-ik tanévről. (Balassa-Gyarmat. Kék László. 8r. 8 l.)

Értesítvény a **balassa-gyarmati** római katholikus elemi leányiskoláról az 1885—86-ik év végén. Az intézet nagylelkü alapítója: főmagasságu és főtisztelendő Simor János úr, a római anyaszentegyház áldozár-bibornoka, Magyarország herczegprimása s esztergomi érsek stb. (Balassa-Gyarmat. Kék László. 8r. 6 l.)

Értesítő **b.-gyarmati** állami elemi népiskola 1885—86. XI. évfolyamáról, Közli: Kemény Gábor igazgató. (Balassa-Gyarmat. Kék László. 8r. 17 l.)

A **b.-gyarmati** izraelita elemi népiskola értesítője az 1885—86-ki tanévről. Közli: Brett Mór. (Balassa-Gyarmat. Kék László. 8r. 18 l.)

(Balázsfalva.) Program'a gimnasiului superioru, Preparandiei Normei si scolei populare de fititie diu **Blasiu** pre anulu scolestecu 1885—86. (Balázsfalva. Egyházmegyei papnövelde könyvnyomdája. 8r. 80 l.)

A **battonyai** városilag segélyezett ipariskola értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Szabados József. (Arad. Széchenyi irod. intézet. 8r. 16 l.)

Értesítés a **bánffyhunyadi** magyar k. áll. elemi és felső népiskolák személyzetéről, tantárgyairól és a közvizsgálatok sorrendjéről. az 1885—86-ik tanévben. (XII. év.) Kiadta: Koleszár Lajos. (Koloszvár. Gámán János. 8r. 20 l.)

A **bártfai** kath. gymnasium 1885—86-ik tanévi értesítője. Szerkesztette: Hunka Emánuel. (Bártfa. Blayer M. 8r. 28 l.)

Értesitvény a **belényesi** gör. kath. főgymnasiumról 1885—86. tanévre. Reportu despre Gimnasiulu sup. gr. cat. de Beiusiu. pre Anulu scol. 1885—86. Szerkesztette. Mihutiu Petru. (Szamosujvár. «Aurora» nyomda. 8r. 61 l.)

A **beregszászi** állami polgári fiuiskola XII. évi értesitője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Katinszky János. (Beregszáz. Nagy-Lajos és Sallay Gyula. 8r. 49 l.)

A «**Beregszász**- és Vidéki Nőegylet» által fentartott és államilag segélyezett polgári leányiskolának és nőipartanodának értesítője, az 1885—6. tanévről. Szerkesztette: Engelthaler Róza. (Beregszász. Nagy Lajos és Sallay Gyula. 8r. 36 l.)

A **berettyó**-ujfalui ipariskola értesítője az 1885—86. tanévről. II. évf. Az ipariskolai felügyelő-bizottság megbizásából szerkesztette: Biber József, igazgató. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 8 l.)

(Besztercze) Jahres-Bericht der vom Staate unterstützten Gemeinde-Knabenbürgerschule zu **Bistritz** über das Schuljahr 1885—6 von Josef Czvajna. (Besztercze. Botschár Tivadar. 8r. 8 l.)

(Besztercze) Jahresbericht der Ackerbauschule zu **Bistritz** vom Schuljahre 1885—86. (Besztercze. Botschár Tivadar. 8r. 15 l.)

(Besztercze) Programm des evangelischen Obergymnasiums A. B. und der damit verbundenen Lehranstalten dann der evangelischen Mädchenhauptvolksschule A. B. zu **Bistritz**. Siebenbürgen. Am Schlusse des Schuljahres 1885—86 veröffentlicht von Georg Fischer Gymnasialdirecktor. (Besztercze. Botschar Tivadar. 4r. 47 l.) (Értekezés: «Geschichte der Entwicklung der Undulationstheorie.» Irta Silex Albert.)

(Besztercze) XII. Jahresbericht der Gewerbeschule zu **Bestritz** in Siebenbürgen. Zum Schlusse des Schuljahres 1885—86 veröffentlicht von

Michael Miess. (Besztercze. Botschar Tivadar. 8r. 60 l.) (Értekezés: Zünftiges aus Siebenbürgen im 17. Jahrhundert nebst einigen Sitten und Bräuchen der Kupferschmiede-Zunft mit urkundlichen Beilagen von G. Daichendt.)

A **beszterczebányai** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közzé teszi Spitkó Lajos. (Beszterczebánya. Machold Fülöp. 8r. 85 l.) (Értekezés: Nuber Sándor emlékezete Spitkó Lajostól. Puschmann József emlékezete, Ralovisch Lajostól. Nevelő tanítás a középiskolában, Himpfner Bélától. Adatok Zólyommegye észak-nyugoti részének flórájához. Tmák Józseftől. Adatok a beszterczebányai kir. kath. főgymnasium meteorologiai állomásából az 1885. évről. Szakmáry Józseftől.)

A **beszterczebányai** ág. h. ev. algymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi Varga Mihály. (Beszterczebánya. Machold Fülöp. 8r. 27 l.)

A **békés-csabai** ágostai hitv. evangelikus algymnasium XXI-ik értesítője 1885—86. Közli: Horváth János. (Békés-Csaba. Povázsay testvérek. 8r. 32 l.)

A tolna-baranya-somogyi ág. hitv. ev. egyházmegye **bonyhádi** algymnasiumának értesítője az 1885—86-iki tanévről. Közzé teszi Marhauser Imre. (Bonyhád. Fein T. 8r. 20 l.)

(Brad.) X-a programa a gimnasiului public româm greco-oriental din **Brad** pe anul scolastic 1885—86 publicata de basilie Damian protopresbiter si director. (N.-Szeben. Egyházmegyei könyvnyomda. 8r.)

(Brassó.) Programm des evangelischen Gymnasiums A. B. zu **Kronstadt** und der damit verbundenen Lehranstalten. Am Schlusse des Schuljahres 1885—86 veröffentlicht von Ludvig Korodi Rektor. (Kronstadt. Johann Gött & Sohn Heinrich. 4r. 51 l.) (Értekezés: Die Grabdenksteine in der Westhalle der evang. Stadtpfarrkirche in Kronstadt. Irta: Gusbeth Christof.)

A **brassói** róm. kath. főgymnasium XII. értesítője az 1885—86. tanévről. (Brassó. Alexi könyvny. 8r. 58 l.) (Értekezés: Javaslat gymnasiumunk ujjászervezési kérdésének kapcsán. Irta: Vargyasi Ferencz.)

A **brassói** m. kir. állami főreáliskolának első évi értesítője az 1885—86. tanév. Szerkesztette: Rombauer Emil. (Brassó. Alexi könyvny. 8r. 53 l.) (Értekezés: A reáliskola hivatásáról. Irta: Rombauer Emil.)

A **Budapest** fővárosi I. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola ötödik tudosítványa az 1885—86. tanév végével. Szerkesztette Póra Ferencz. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 22 l.)

A **Budapest** fővárosi II. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizenegyedik tudosítványa az 1885—86. tanév végével. Szerkeszté Kozma Gyula. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 51 l.)

A **budapesti** II. kerületi nyilvános községi polgári és középkereskedelmi iskola XIII. értesítője az 1885—86. tanév végén. Szerkesztette Lengyel Sándor. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 60 l.)

A **budapesti** II. kerületi királyi egyetemi katholikus főgymnasium évi értesítője az 1885—86-iki tanévről. Közzéteszi Lutter János igazgató. (Franklin-társulat. 8r. 75 l.) (Értekezés: Don Karlos [Tragédia Schiller-től.] Irta: Faith Mátyás.)

A **budapesti** II. kerületi állami **reáliskolának** harminczadik évi jelentése, az intézet fönállásának 31-ik évében. Az 1885—86. tanév végén. Szerkesztette Mayer József. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 95 l.) (Értekezés: A vegytani gyakorlatok szerepe a reáliskolai oktatásban. Irta: Dr. Hankó Vilmos.)

A **Budapest** fővárosi III. kerületi nyilvános községi polgári fiuiskola tizennegyedik tudosítványa az 1885—86. tanév végével. Szerkeszté Weiczenfeld Lipót. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 55 l.) (Értekezés: Eszmék a nevelés köréből. Irta: Dr. Krausz Jakab.)

A **budapesti** fővárosi IV. kerületi (belvárosi) községi nyilvános főreáliskola harminczkettedik értesítvénye. Az 1885—86. tanév végén. Szerkeszté Ney Ferencz igazgató. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 91 l.) (Értekezés: Huszonöt év multával. Irta: Dr. Császár Károly.)

A **Budapest** fővárosi IV. kerületi nyilvános községi polgári leányiskola tizenhatodik értesítője az 1885—1886. tanév végével. Szerkeszté Sztojanovits István. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 33 l.)

A **budapesti** V. kerületi állami főreáliskolának tizennegyedik évi értesítője. Az 1885—6. tanév végén. Szerkeszté Hofer Károly. (Légrády testvérek. 8r. 86 l.) (Értekezés: A számrendszerről. Irta: Dr. Beke Manó.)

A **budapesti** fővárosi V. kerületi nyilvános községi polgári leányiskola tizedik értesítője az 1885—1886. tanév végével. Szerkeszté Dr. Gyulay Béla. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 39 l.)

A **Budapest** fővárosi VI. kerületi nyilvános községi polgári fiú- és közép-kereskedelmi iskola tizenhatodik értesítője az 1885—1886. tanév végével. Szerkeszté Roller Mátyás. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 55 l.) (Értekezés: A kereskedői képesités. Közli: Zachár Gyula.)

A **budapesti** VII. kerületi magyar királyi állami gymnasium ötödik évi értesítője az 1885—86. iskolai évről. Közli Képesdy Sándor igazgató. (Fanda József. 8r. 78 l.) (Értekezés: A római fiuk neveltetése és iskolai élete. Irta: Kiáltossy József.)

A **Budapest** fővárosi VII. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizenharmadik értesítője az 1885—1886. tanév végével. Szerkeszté Vajdafy Ernő. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 39 l.)

A **Budapest** fővárosi VIII. kerületi (Józsefvárosi) községi nyilvános főreáliskola tizenötödik tudósítványa az 1885—1886. tanév végén. Szerkesztette Felsmann József. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8r. 112 l.) (Értekezés: A goniometria és trigonometria alapképletei. Irta: Éberling Antal.)

A **Budapest** fővárosi VIII. kerületi nyilvános községi polgári leányiskola ötödik értesítője az 1885—1886. tanév végével. Szerkeszté Wittinger János. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 33 l.)

A **Budapest** fővárosi IX. kerületi nyilvános községi polgári fiuiskola tizedik tudosítványa az 1885—1886. tanév végével. Szerkeszté Fillinger Károly. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 50 l.)

A **budapesti** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1885—6. iskolai évről. Közli Dr. Corzan Avendano Gábor igazgató. (Idősb Poldini Ede és

társa. 8r. 70 l.) (Értekezés: Lykurgus szónok élete és Leokrates ellen tartott beszéde. Irta: Kempf József.)

Értesítő a **budapesti** állami középipartanoda 1885—86. hetedik tanévéről. Szerk. Hegedűs Károly. (Pallas részvény-társaság. 8r. 100 l.)

Tudósítvány a kegyes tanítórendiek **budapesti** főgymnasiumáról az 1885—86-iki tanévben. («Hunyadi Mátyás» nyomda-intézet. 8r. 111 l.) (Értekezés: Horatius ethikai elvei. Irta: Drajkó Béla.)

Értesítő a **budapesti** m. kir. állami felsőbb leányiskola 1885—86. tanévéről. Közli Berecz Antal. (Fanda József. 8r. 61 l.)

A **budapesti** ágostai hitv. evang. magyar-német gyülekezet nép- és polgári iskolájának évi értesítője az 1885—6. tanévről. (Müller K. 8r. 41 l.) (Értekezés: A gyermekek testi nevelése, különös tekintettel a leányok tornázására. Irta: Scholtz Lajos.)

Értesítő a **budapesti** reformatus főgymnasiumról az 1885—6-ik tanévben. Szerkesztette Vámossy Mihály. (Buschmann F. 8r. 70 l.)

A **budapesti** kereskedelmi akadémia huszonkilenczedik évi jelentése az 1885—86-iki tanév végén. Közli: Dr. Ghyczy Géza igazgató. A budapesti kereskedelmi Akadémia kiadása. (Pesti könyvnyomda részvény-társ. 8r. 69 l.)

A **budapesti** országos rabbiképző intézet értesítője az 1885—86-iki tanévről. Megelőzi: Az Ethika a Halákhában. Irta Bloch Mózes. (Athenaeum r.-társaság nyom. 8r. 84, 34 l.)

Jahresbericht der Landes-Rabbinerschule in **Budapest** für das Schuljahr 1885—86. Vorangeht: Die Ethik in der Halacha von Prof. Mózes Bloch. (Athenaeum r.-társaság nyom. 8r. 96, 37 l.)

A **budapesti** kir. magyar tudomány-egyetem almanachja 1885—86-ról. (Egyetemi nyomda. 8r. 136 l.)

(Budapest.) Dr. László Mihály nyilv. főgymnasiuma és nevelő intézete. Értesítő az 1885—86. tanévről. Közli Dr. László Mihály. (Franklin-társulat. 8r. 46 l.) (Értekezés: Jóslás a régi görögöknél. Irta: Kempf József.)

Tudósítvány Fekete József ny. főgymn. tanár tan. és nevelő-intézetéről. Az 1885—86-iki tanévben. (Bartalits Imre. 8r. 23 l.)

Az országos nőiparegylet évkönyve az 1885. évről. Tizenötödik évf. Az igazgatóság megbizásából szerkesztették: Gelléri Mór és Szukováthy István egyleti titkárok. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 39 l.)

Az országos kisdedóvó-egyesület évkönyve az 1885-ik évről. Az egyesület választmánya megbizásából összeállitva P. Szathmári Károly egyesületi titkár által. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 47 l.)

A m. kir. tanárképző intézet gyakorló főgymnasiumának értesítője az 1885—6. időszakról. Közzé teszi Bartal Antal. (Athenaeum részvény-társaság nyomdája. 8r. 102 l.)

A királyi József-műegyetem programmja az 1885—6. tanévre. (Athenaeum r.-társ. könyvnyomda. 8r. 62 l.)

A József főherczeg ő fenségének fővédnöksége alatt álló nemzeti zenede évkönyve az 1885—6. iskolai évre. Szerkesztette Vajdafy Emil. (Rózsa K. és neje. 8r. 36 l.)

Az országos nőképzőegylet tanintézetének értesítője az 1885—6-iki tanévről. Kiadja az igazgatóság. (Fanda József. 8r. 56 l.)

A nemzeti zenede növendékeinek érdemsorozata az 1885—6-iki tanévben. (Rózsa K. és neje. 8r. 36 l.)

Az országos magyar királyi zeneakadémia évkönyve az 1885—6-diki tanévről. (Athenaeum r.-társ. nyom. 8r. 59 l.)

Az orsz. színésziskola 1885—86-iki évkönyve a XXII. tanfolyamról. Kiadja az igazgatóság. (Franklin-társ. könyvnyomda. 8r. 38 l.)

A **csabrendeki** magyar királyi állami elemi népiskola X. értesítője az 1885—86. tanévről. Közli Gosztony József. (Nagy-Kanizsa. Wajdits J. 8r. 19 l.)

A **csáktornyai** államilag segélyezett községi nyilvános polgári fiuiskola tizennegyedik értesítője az 1885—86. iskolai evről. Szerkeszté: Pálya Mihály. (Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 34 l.)

A **csáktornyai** m. kir. állami tanitó-képezde értesítője az 1884—85. és 1885—86. tanévről. A tanárikar közreműködésével összeállitá: Samu József. (Nagy-Kanizsa, Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 56 l.)

A **csáktornyai** községi elemi népiskola értesítője. Az 1885—6. tanévről. XVIII. évfolyam. Közli Jeney Gusztáv. (Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 20 l.)

A **csiksomlyói** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Imets F. Jákó. (Csik-Szereda. Györgyjakab Márton. 8r. 85 l.)

A **csongrádi** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola tizenharmadik évi értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi Farkas Béla. (Csongrád. Schvarcz Sándor. 8r. 34 l.) (Értekezés: Nehány szó a vasról és a nevezetesebb vas-ásványokról. Irta: Éder József.)

A **czeglédi** állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Elefánti József. (Czegléd. Gebey R. 8r. 45 l.) (Értekezés: Módszertani és szabadkézi rajz tanításáról és tantervéről a polgári iskolában. Irta: Réthy Lajos.)

Debreczen sz. kir. város főreáliskolájának értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Fazekas Sándor. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 70 l.) (Értekezés: Futó Mihály emlékezete. Irta: Zimmermann Gyula. A magyar nyelv tanításának története. Irta: Beczner Frigyes.)

Évi jelentés **Debreczen** szab. kir. város alsófokú iparos iskolájáról az 1885—86. iskolai évről. Szerkesztette Dóczy Gedeon. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 34 l. Értekezés: Az iparos tanulók oktatásának nehézségeiről. Irta: Beczner Frigyes.)

A **debreczeni** kereskedelmi Akadémia értesítője az 1885—6. tanév végén. Szerk. Popper N. János. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 122 l.) (Értekezés: Gyáriparunk és a kiállítás. Irta Fábián Lajos Mór.)

Értesítő a reformátusok **debreczeni** főiskolájában a tanitóképezdéről és az elemi iskolákról az 1885—86. iskolai évről. Szerkesztette Joó István. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 63 l.)

1885—86-iki évkönyv a **debreczeni** ev. ref. főiskola akadémiai tanszakairól. Szerkesztette Csiky Lajos. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 150 l.) (Értekezés: Tanári székfoglaló alkalmával tartott beszédek. Dr. Baczoni Lajos.)

A **debreczeni** ref. főgymnasium értesítője az 1885—86. iskolai évről. Közzéteszi: Tüdős János. (Debreczen. Város könyvnyomdája. 8r. 68 l.)

A **debreczeni** római katholikus elemi népiskolák növendékeinek érdemsorozata az 1885—86. tanév végén. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 18 l.)

Tizenkettedik jelentés a **debreczeni** ev. ref. egyház Valics Antalné iskolával egyesített nyolcz osztályu leánynevelő-intézetéről és varró osztályáról az 1885—86. iskolai év végén. Szerkesztette Dóczy Gedeon. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 27 l.)

Értesítő a kegyes tanítórendiek **debreczeni** algymnasiumáról az 1885—86. iskolai évben. Közzéteszi Vőneky Pál. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 47 l.) (Értekezés: A. Horatius Flaccus bölcsészeti nézetei. Irta: Fludorovics János.)

A **debreczeni** magyar kir. gazdasági tanintézet és az azzal összekapcsolt földmives iskola tanulóinak névjegyzéke az 1885—1886-dik tanévben. (Debreczen. Város könyvnyomda. 8r. 6 l.)

A **debreczeni** magy. kir. gazdasági tanintézet és azzal összekapcsolt földmives iskola értesítője az 1885—86-dik tanév végén. Közli: Domokos Kálmán. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 18 l.)

A **dévai** m. kir. áll. főreáliskola tizenötödik évi értesítője az 1885—6. tanévről. Közzéteszi Téglás Gábor. (Déva. Hirsch Adolf. 8r. 63 l.) (Értekezés: Sarmizegetusa. Irta König Pál.)

Dobsina rendezett tanácsu bányaváros alsófoku ipariskolájának első értesítője az 1885—6. tanévről. Közli Klein Samu. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 29 l.) (Értekezés: Dobsina és ipara. Irta: Klein Samu.)

A **dobsinai** községi iskola értesítője az 1885—6. tanévről. Az iskolaszék megbizásából szerkesztette: Klein Samu. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 16 lap.)

Az **egri** érseki joglyceum évkönyve az 1885—6. tanévről. VI. évi folyam. (Eger. Érsek-lyceumi könyvnyomda. 8r. 22 l.)

A cisterci rend **egri** kath. főgymnasiumának értesítője az 1885—86. iskolai évről. (Eger. Érsek-lyceumi könyvnyomda. 8r. 110 l.) (Értekezés: A látás. Psychologiai tanulmány. Irta: Szabó Ignácz.)

Az **eperjesi** kerületi evang. collegium értesítője az 1885—86-ik iskolaévről. Közli: Hörk József. (Kassa. Bernovits Gusztáv. 8r. 78 l.)

Az **eperjesi** kir. kath. főgymnasium 1885—86. tanévi értesítője. Közzéteszi Schlotl Gyula. (Eperjes. Kosch Árpád. 8r. 83 l.) (Értekezés: Tehet-e a szülőiház a túlterhelésről? Irta: Babik József.)

(Eszék.) Izvješće o kralj. velikoj realci u **Osieku** koncem školske godine 1885—6. (Eszék. Pfeiffer Gyula. 8r. 102 l.) (Értekezés: Crtice iz «slavonske» književnosti u XVIII. stoljeću II. dio. Irta Torko József.)

Értesítő a pamonhalmi Sz. Benedek-rend **esztergomi** főgymnasiumáról az 1885—6. tanév végén. Közzéteszi Villányi Szaniszló. (Esztergom. Laiszky János. 8r. 99 l.) (Értekezés: A lélek halhatatlansága. Irta: Dr. Halász Sándor Kelemen.)

Főmagasságu bibornok, hg. primás és eszt. érsek úr kegyes pártfogása alatt levő és az irgalmas nővérek vezetése alatt álló **esztergomi** leánynevelde és tanodák értesítvénye az 1885—6. tanévről. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 27 l.)

A sz. kir. **Esztergom**-városi nyilvános reáltanoda 1885—86-ik tanévének értesítője. Közli: Az igazgatóság. (Esztergom. Laiszky János. 8r. 49 l.) (Értekezés: Nehány szó az olvasmányok kezeléséről. Irta: Obermayer György.)

Az **erzsébetvárosi** római kathol. raphaeli gymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli Markovich Jakab. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 23 l.)

Az **érsekujvári** róm. kath. algymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Jakubovich János. (Érsekujvár. Winter Zsigmond. 8r. 45 l.) (Az aesopusi meséről. Irta: Finta Ferencz.)

A **fehértemplomi** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Gerevics Gusztáv. (Fehértemplom. Wunder Gyula. 8r. 93 l.) (Értekezés: Pláton jelentősége korunkra, nevezetesen az érettebb tanuló ifjuságra nézve. Irta: Dr. Bászel Aurél.)

(Fiume.) Izvješće kraljevske velike gimnazije na **Rieci** (Fiume) koncem školske godine 1885—6. (Zágráb. Narodnih Novinah nyomdája 8r. 141 l.) (Értekezés: Nekoliko crtica o sadašnjosti i prošlosti Trsata. Irta Janković J.)

A **fiumei** m. k. állami kereskedelmi Akadémia értesítője az 1885—86. tanévről. Közli Matcovich Pál. Programma degli studî e notizie scolastiche della Regia Ungarica Accademia di Commercio in Fiume pubblicato alla fine dell' anno scolastico. (Fiume. Battara Péter. 8r. 48 l.) (Értekezés: Cenni sulla storia de commercio in Ungheria. Irta: Czink L.)

A **fiumei** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1885—86-ki tanévről. Szerkesztette: Dr. Erődi Béla Programma del Regio Ungarico Gimnasio superiore di Stato in Fiume. (Fiume. Mohovich E. 8r. 83 l.)

A **galgóczi** állami polgári fiu- és leányiskola hatodik értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli Robonyi Géza. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 62 l.) (Értekezés: A polgáriskolákról. Irta: Robonyi Géza.)

A **gyergyó-ditrói** róm. kath. polgári fiu-iskola értesítője az 1885—86. tanévről. Közli Vendl Aladár. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 24 l.)

A **gyergyó-szent-miklósi** államilag segélyezett községi polgári fiuiskola tizenegyedik értesítője az 1885—86-ik tanév végén. Szerkesztette: Kuncz Kornél. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 32 l.)

A **gyöngyösi** katholikus nagygymnasium értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli Vágó Ferencz. (Gyöngyös. Kohn Mór. 8r. 30 l.)

A **gyönki** ev. reform. gymnasium értesítője az 1885—86-ik iskolai évről. Közzéteszi: Varga István. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 20 l.)

A **győri** magy. kir. állami főreáliskola tizenharmadik évi értesítője az 1885—86. tanévről. Közli Kerényi Nándor. (Győr. Özv. Sauervein Gézáné. 8r. 101 l.) (Értekezés: A karavankák. Hegy és vízrajzi kép. Irta: Dr. Serényi Imre.)

Értesítő a pannonhalmi Sz. Benedek-rend **győri** főgymnasiumáról az 1885—86. tanév végén. (Győr. Özv. Sauervein Győzőné. 8r. 236 l.) (Értekezés: Arany János élete és költészete. Irodalomtörténeti vázlat. Irta: Dr. Koltai Virgil.)

A **gyulafehérvári** róm. kath. nagygymnasium értesítője az 1885—86. tanévről (Gyula-Fehérvár. Püspöki lyceum könyvnyomda. 8r. 59 l.) (Értekezés: Móricz Gyula emlékezete. Irta: Szabó István.)

A **hajdu-böszörményi** polgári iskolával kapcsolt hatosztályu ev. ref. gymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közzé teszi az igazgatóság. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 23 l.)

H.-nánási hatosztályu ev. ref. gymnasium évkönyve az 1885—86. évről. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 15 l,)

A **h.-szoboszlói** polgári iskolával kapcsolt algymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Kovács Gábor. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 36 l.)

A **hód-mező-vásárhelyi** reform. főgymnasium 1885—86. tanévi értesitője. Közzéteszi az igazgatóság. (Szeged. Traub B. és társa. 8r. 64 l.) (Értekezés: Valami a találós mesékről, különösen a czinkotai kántorról szóló adomáról. Irta: Dr. Imre Lajos.)

Az **iglói** ág. hitv. evang. főgymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli Zimann János. (Igló. Schmidt József. 8r. 63 l.)

Az **iglói** ág. evang. népiskola és polgári leány-iskola értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Bömisch Ede. (Igló. Schmidt József. 8r. 37 l.)

A **jászberényi** kath. főgymnasium évi értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közzéteszi: Polgár György. (Jászberény. Brünauer Adolf. 8r. 69 l.) (Értekezés: I. Arany János Toldijának módszeres kezeléséről. Irta: Barla Kálmán. II. A hittan módszeres kezeléséről. Irta: Bartók István.)

A Jézus-társasági **kalocsai** érseki főgymnasium értesítője az 1885—1886. iskolai évről. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 78 l.) (Értekezés: A művelt Európa tudósainak háromszázados tévedése. Irta Rosty Káimán S. J.)

A **kalocsai** királyi s érseki róm. kath. fitanító-képezde értesítője. Összeállította: Mócsy Antal. (Kalocsa. Holmeyer Ferencz. 8r. 22 l.)

A Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanénék vezetése alatt álló **kalocsai** érseki tanítónőképző-intézetek, nőnövelde, árvaház, elemi népiskola és óvóda értesítője az 1885—86. iskolai évről. Kiadja az intézeti igazgatóság. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 26 l.)

A **kalocsai** városi fi- és pusztai vegyes osztályu római kath. elemi iskolákba járó tanonczok érdemsorozata 1885—86. tanévben. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 17 l.)

A **kalocsai** izr. hitközség nyilvános ötosztályu vegyes elemi iskola értesítője az 1885—86. tanévről. Szerk. Horn Samu. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 12 l.)

A **kalocsa**-városi államilag segélyezett elsőfoku ipariskola értesítője az 1885—86. tanévben. Szerkesztette: Petrovácz József. (Kalocsa. Holmeyer Ferencz. 8r. 16 l.)

A **kaposvári** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1885—86. isk. évről. Közli Lenner Emil. (Kaposvár. Hagelman Károly. 8r. 77 l.) (Értekezés: A latinnyelvi kezdőtanítás praxisából. Mutatvány és észrevételek. Irta: Schambach Gyula. Adalék a felsőbb osztályu mathematikai oktatáshoz. Irta: Prilisauer Adolf.)

A **kaposvári** izr. hitk. népiskolai értesítője az 1885—86. tanévről. (Kaposvár. Kéthelyi Miksa. 8r. 10 l.)

A **karánsebesi** magy. kir. állami tanintézetek (polgári és elemi fiuiskola, elemi leányiskola) értesítője az 1885—86-ki tanévről. Szerkesztette Bánfi János. (Lugos. Wenczely János és fia. 8r. 32 l.)

A **karczagi** négy osztályu ev. ref. gymnasium értesítője az 1885—86-ik tanévről. XI. évfolyam. Közlik: Szalmássy Gergely, Laczka Sándor. (Karczag. Sződi S. 8r. 70 l.) (Értekezés: Huss János és Prágai Jeromos, mint a reformáczió vértanui. Irta: Laczka Sándor.)

(Karlovicz) Program srpske velike gimnazije **Karlovačke** za školsku godinu 1885—6. Godina XXXIV. knjiga XXVII. (Ujvidék. Pajevics nyomdája. 8r. 74 l.) (Értekezés: Žavka pčelinja i otrov. Irta. Živanović Jovan.)

Kassa szab. kir. város községi elemi iskoláinak értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Sudi Kapisztrán János. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 46 l.) (Értekezés: Mire van szükségünk? Irta: Sudy K. János.)

Kassa szab. kir. város községi polgári fiu- és leányiskolájának XIII. értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Mártonfy Márton. (Kassa. Bernovits G. 8r. 71 l.) (Értekezés: A levegőről és nyomásáról. Irta: Strohbach Géza.)

A jászóvári prémontrei kanonokrend **kassai** főgymnasiumának évi jelentése az 1885—86-ik tanévről. Közli: Benedek Ferencz. (Kassán. Bernovits Gusztáv. 8r. 183 l.) (Értekezés: Adalékok az ipar s kereskedelem történetéhez Kassán. Irta: Dr. Tóth Lőrincz.)

A **kassai** állami főreáliskola értesitője az 1885—36-ik évről. Közli: Mauritz Rezső. (Kassa. Bernovits Gusztáv. 8r. 54 l.)

A **kassai** magy. kir. gazdasági tanintézet értesítője az 1885—6-ik tanévről. Szerkesztette: Dr. Rodiczky Jenő. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 47 l.)

A **kassai** állami gépészeti közép ipariskola tudósítványa az 1885—86-iki XIV. tanévről. Közli: Szakkay József. (Kassa. Bernovits Gusztáv. 8r. 82 l.) (Értekezés: Báthori Zsigmond. Irta: Lekly Gusztáv.)

Kecskemét sz. kir. város alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola III. évi értesítője az 1885—86. iskolai évről. Szerk. Szakács István. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 56 l.) (Értekezés: Rajz az ipariskolában. Irta Pataky Imre.)

A **Kecskemét** városi államilag segélyezett gazdasági szakoktatással egybekapcsolt felső népiskola XIV. értesítője az 1885—86-ik tanévről. Összeállította: Máté Sándor. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 23 l.)

A **kecskeméti** államilag segélyezett polgári és elemi leányiskola XI. értesítője az 1885—86-dik iskolai évről. Szerkesztette: Pásthy Károly. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 40 l.) (Értekezés: Nevelés és táncztanulás. Irta: Pásthy Károly.)

A **kecskeméti** magy. kir. állami főreáltanoda 1885—86-ik évi értesítője. Közli Szarka Mihály. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 41 l.) (Értekezés: A franczia nyelvi olvasmányok kezeléséről. Irta: Dr. Szombathy István.)

A **kecskeméti** reform. főgymnasium értesítvénye 1885—86. Szerkesztette: Csabai Imre. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 49 l.)

Igazgatói zárjelentés a **kecskeméti** népiskolákról. 1885—86-ik tanév. Szerkesztette: Pásthy Károly. (Kecskemét. Tóth László 8r. 16, X l.)

A **kecskeméti** jótékony nőegylet által fenntartott s Kecskemét sz. kir. város által segélyezett női ipariskola értesítője az 1885—86-ik iskolai évről. Összeállította: Nagy Erzsébet. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 8 l.)

A kegyes-tanitórend **kecskeméti** főgymnasiumának értesítője az 1885—86-iki tanévről. Közli: Tóth Antal. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 82 l.) (Értekezés: A nevezetesebb indulatok és szenvedélyek. Irta: Szabó Ferencz.)

A **keszthelyi** magyar királyi gazdasági tanintézet értesítője az 1885—6. tanévről. Szerkesztette: Deininger Imre. (Keszthely. Kardos Gábor. 8r. 39 l.)

A **keszthelyi** róm. kath. gymnasium értesítője 1885—86. Közzéteszi: Dr. Lipp Vilmos. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. 8r. 43 l.) (Értekezés: Martinuzzi György bibornok. Irta: Kővári Károly.)

A **keszthelyi** községi elemi fiu- és leányiskolák értesítője az 1885—6-ik tanévről. Szerkesztette: Bányai Károly. (Keszthely. Kardos Gábor. 8r. 28 l. (Értekezés: Deák Ferencz emlékezete. Irta: Révai Miksa.)

A **késmárki** evang. kerületi lyceum értesítvénye az 1885—6-ik évre. Szerkesztette: Grósz Ernő. (Késmárk. Sauter Pál. 8r. 42 l.) (Értekezés: Miképen lett a Horatius Flaccus költő Augusztus császár egyeduralmának megszilárdítója? Irta: Grósz Ernő.)

A **Kézdi-Vásárhely** városi államilag segélyezett községi elemi népiskola értesítője az 1885—86. iskolai évről. Szerkesztette: M. Székely János. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 31 l.) (Értekezések: A szülők teendői gyermekeik valláserkölcsi érzésének fölébresztése és fejlesztése érdekében. Irta: Vajna Károly.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló **kézdivásárhely-kantai** róm. kath. algymnasium értesítvénye az 1885—6. tanév végén. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 44 l.) (Értekezés: A római nép életéből.)

A **kis-kőrösi** állami és városi segélylyel fentartott alsófokú iparos tanoncz-iskola első értesítője az 1885—86. tanév végén. Közli a tantestület. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 24 l.)

A **kis-kun-félegyházi** m. kir. áll. tanítóképző-intézet értesítője az 1885—86-ik tanévről. Összeállította: Zajzon Dénes. (K.-Félegyháza. Petőfi könyvnyomda. 8r. 37 l.) (Értekezés: A néptanító tekintélyének föltételei az iskolában és az iskolán kivül. Irta: Z. D.)

A **kis-kún-félegyházi** városi kath. algymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi Agócs János. (Értekezés: Római classicusok a gymnasiumban, tekintettel a latin nyelv gyakorlati elsajátítására. Tibullus egyik elegiája. Irta: Zólyomi Simon.)

A **kis-szebeni** kegyes-tanitórendi **gymnasium** értesítője az 1885—86-ik isk. évről. Közli: Szkokán Sándor. (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 31 l.) (Értekezés: Mit kell a tanuló ifjunak magán óráiban olvasnia és hogyan? Irta: Vécsey Benedek.)

A **kis-ujszállási** VI. osztályu ref. gymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Összeállította: Koncz Lajos. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r .35 l.)

A **kisvárdai** állami elemi népiskola értesítője az 1885—86-ik tanévről. Szerkesztette: Beke Márton. (Kis-Várda. Berger Ignácz. 8r. 26 l.)

A magy. kir. államvasutak **kolozs-barakkai** telepén létesített elemi iskolának 1885—6-iki évi értesítője. Összeállították: Fellner Lajos, Bácsi Frigyes. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 23 l.)

A **kolozs-monostori** magy. kir. gazdasági tanintézet értesítője az 1885—6-ik tanévről. Szerkesztette: Vörös Sándor. (Kolozsvár. Gámán János örökösei. 8r. 68 l.) (Értekezés: A természet megismerésének végső határai. Irta: Dr. Szaniszló Albert.)

Értesítő a **Kolozsvár** városi államilag segélyezett felsőbb leányiskola 1885—6. iskolai évről. Kiadja az igazgatóság. (Kolozsvár. Stein János 8r. 40 l.) (Értekezés: Inditvány a felsőbb leányiskolák érdekében. Irta: De Gerando Antonina.)

A **Kolozsvár** városi nyilvános községi polgári fiúiskola hatodik értesítője az 1885—86-ik tanév végén. Szerkesztette: Dr. Ferenczi Zoltán. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 45 l.) (Értekezés: Az iskola és egészség. Irta: Dr. Bartok István.)

Jelentés a **Kolozsvár** sz. kir. városában községileg fenntartott városi ipariskolák 1885—86-ik tanévi állásáról. Szerkesztette Kiss Sándor. (Kolozsvár. Gámán J. örökösei. 8r. 54 l.)

XV. Értesítvény a **kolozsvári** m. kir. állami tanitóképezde tizenötödik évéről 1885. szeptember — 1886. augusztus. Összeállította: Paal Ferencz. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 24 l.)

A **kolozsvári** evang. reform. kollegium értesítője az 1885—6-ik évről. Kiadja az igazgatóság. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 77 l.)

A kegyes tanitórendiek vezetése alatt álló **kolozsvári** róm. kath. főgymnasium 1885—86-ik tanévi értesítője. Közli: Dr. Vajda Gyula. (Kolozsvár. Magyar polgár könyvnyomda. 8r. 163 l.) (Értekezés: Uticai Marc. Porc. Cato élete. Irta: Farkas József.)

(Kolozsvár.) Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról. Az 1885—86. tanévben. Szerkesztette: Kovács János. (Kolozsvár. «Magyar Polgár» könyvnyomda. 8r. 70 l.)

Értesítő **Komárom** szab. kir. város ipariskolájának 1885—86. harmadik tanévéről. Szerkesztette: Sipos Elek. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 55 l.) (Értekezés: Az iparüzleti könyvvezetésről. Irta: Sipos Elek.)

Értesítő **Komárom** sz. k. város védnöksége alatt álló és a komáromi női iparegyesület által fentartott nőipariskola 1885—86. tanévről. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 8 l.)

A panonhalmi szent Benedek-rend **komáromi** négy osztályú katholikus gymnasiumának értesítője az 1885—6. iskolai évről. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 107 l.) (Értekezés: Néhai Király József pécsi püspökről. Irta: Németh Vilmos.)

Szab. kir. Rév-**Komárom** város községi népiskoláinak évkönyve az 1885—6-ik tanévről. Szerkeszté: Sipos Elek. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 107 l.) (Értekezés a számolás tanításáról. Irta: Sipos Elek.)

Értesítő a rév-**komáromi** róm. kath. elemi fiiskoláról az 1885—6. év végén. Kiadja az iskolaszék. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 9 l.)

A rév-**komáromi** ág. hitv. evang. egyház értesítője 1886. évről. Összeállította: Kemény Károly. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 11 l.)

Értesítő a rév-**komáromi** róm. kath. elemi leányiskoláról az 1885—6. év végén. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 8 l.)

(Kőhalom) XIII. Jahresbericht der Gewerbeschule in **Reps**. (Lehrlingsschule.) Közli: Binder Mihály. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 18 l.)

A **Körmöcz** sz. kir. és főbányavárosi községi polgári leányiskola értesítője az 1885—1886. tanévről. (Turócz-szt.-mártoni könyvnyomda részv. társulat. 8r. 23 l.)

A **Körmöcz** szab. kir. és főbányavárosi alsófoku ipariskola értesítője az 1885—1886. tanévről. Szerkesztette: Gruy Ede. (Turócz-szt.-mártoni könyvnyomda részv.-társulat. 8r. 12 l.)

Körmöczbányai sz. kir. város községi elemi fi- és leány-tanoda értesítvénye az 1885—86-ik tanévről. (Turócz-Szt.-Márton. Könyvnyomda részvénytársulat. 8r. 12 l.)

A **körmöczbányai** m. kir. állami főreáliskola tizenhatodik évi értesítője 1885—6. Szerkeszté Schröder Károly. (Rudnyánszky A. 8r. 103 l.) (Értekezés: Tanári Jubilaeum. Irta: Schröder Károly.)

Értesítő a pannonhalmi szt.-Benedek-rend **kőszegi** gymnasiumáról az 1885—86. tanév végén. (Kőszeg. Feigl Frigyes. 8r. 59 l.) (Értekezés: Rogeriusz mester siralmas éneke. Magyarul közli: Abday Asztrik.)

A **kőszegi** államsegélylyel fenntartott polgári fiú- és leányiskola értesítője 1885—86. tanévről. Közzéteszi: Steierlei Gábor. (Kőszeg. Rónai Figyes. 8r. 39 l.)

A **lévai** m. kir. állami tanitóképezde X-ik értesítője az 1885—6. tanévről. Szerkesztette: Szabó Lajos. (Léva. Nyitrai és társa. 8r. 28 l.)

A **lévai** kegyes-tanitórendi főgymnasium értesítője az 1885—6. tanévről. Közli: Szabady Gyula. (Léva. Nyitrai és társa. 8r. 96 l.) (Értekezés: Történelmi jegyzetek Léva multjából. Irta: Bakó István.)

A **losonczi** áll. elemi iskola értesítője az 1885—86-ik tanévről. Tizedik évfolyam. Közli: Nagy József. (Losoncz. Kármán-társaság. 8r. 15 l.)

A **losonczi** magyar kir. áll. főgymnasium értesítője 1885—86. Közli Gresits Miksa. (Losoncz. Kármán-társaság. 8r. 72 l.) (Értekezés: Sinon csele Vergilius Aeneisében. Irta: Dr. Geréb József.)

Kovárcz-Haszper Alvin **losonczi** városi felügyelet alatt álló felsőbb női iskola értesítője az 1885—86. (19-ik) tanévről. Közli: Kovárcz-Haszper

Alvina. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 28 l.) (Értekezés: A leányok tornászása. Irta: Sneff János.)

A **lőcsei** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1885—1886-iki tanévről. XVII. szám. (Lőcse. Reiss József. 8r. 62 l.) (Értekezés: Az igemódok és idők használata a latin és franczia nyelvben. Irta: Zsámár Lajos.)

A **lőcsei** királyi katholikus főgymnasium 1885—86. tanévi értesítője. Szerkesztette: Halász László. (Lőcse. Reiss József. 8r. 77 l.) (Értekezés: A hajcsövesség elmélete.

A **lőcsei** magy. kir. áll. felsőbb leányiskola ötödik értesítője az 1885—86-iki tanévről. Közli Kárpáti Endre. (Lőcse. Reiss Józs. 8r. 47 l.)

A **lugosi** róm. kath. magy. főgymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Billmann Márton. (Lugos. Wenczely János és fia. 8r. 45 l.) (Értekezés: A pályaválasztásról. Irta: Dr. Schnábl Róbert.)

A **magyar-láposi** állami elemi népiskola tantárgyai, fiu és leánynövendékei s tanítói személyzetének az 1885—86. tanévről kimutatása, valamint az év végén tartandó közvizsgák rendje. Kiadta Lebedi János. (Nagybánya. Molnár Mihály. 8r. 9 l.)

A **magyar-óvári** magyar királyi gazdasági akadémia értesítője az 1885—86-ki tanévről. A tanintézet fennállásának 68-ki évében. Szerkeszté: Balás Árpád. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor. 8r. 51 l.)

A **magyar-óvári** állami segélylyel fentartott községi alsófoku ipariskola II. értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette Merényi Kálmán. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor. 8r. 35 l.)

A kegyes-tanitórendiek vezetése alatt álló **m.-óvári** gymnasium értesítője az 1885—86-ki tanévről. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor. 8r. 60 l.) (Értekezés: Az engedélyezett vagy eltiltott tan- és segédkönyvek betűsoros jegyzéke 1861-től az engedélyezett tankönyvek XXXII. jegyzékéig.)

A **makói** államilag segélyezett községi polg. leányiskola értesítője az 1885—86-iki tanévről VI. évfolyam. Közzéteszi: Horváth Illés. (Makó. Gaál és Gömöry. 8r. 22 l.)

Értesítő a **m.-szigeti** kegyes-tanitórendi gymnasiumról az 1885—86. tanév végén. (M.-Sziget. Mármarosi részvény-nyomda. 8r. 38 l.) (Értekezés: Fáy András meséi mint a nevelés segítő eszközei. Irta: Kováts Antal.)

A **m.-szigeti** m. kir. állami felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1885—86. tanévről. Kilenczedik évfolyam. Közli: Marikovszky Menyhért. (M.-Sziget. Mármarosi részvénynyomda. 8r. 52 l.)

A **máramaros-szigeti** helv. hitv. lyceum értesítője az 1885—6. évről. Harmadik folyam, harmadik év. Kiadta Szilágyi István. (M.-Sziget. Máramarosi részvénynyomda. 4r. 44 l.)

A **Margitta** városi alsófoku ipartanoncz iskola értesítője az 1885—1886. iskolai évről. Szerkesztette Szathmári Sándor. (Debreczen. Városi könyvnyomda. 8r. 19 l.)

A **Marosvásárhely** szabad királyi város által fenntartott és állami segélyt élvező I. foku ipartanoda értesítője az 1885—86. iskolai évről. Második évfolyam. Szerkesztette: Szentgyörgyi István. (Marosvásárhely. Imreh

Sándor. 8r. 39 l.) (Értekezés: Egy kis reform az iparos-tanonczok rajzoktatása ügyében. Irta: Dabóczi György.)

A **marosvásárhelyi** róm. kath. nagy-gymnasium értesítője az 1885—86-ik iskolai évről. Közli: Karácson Márton. (Marosvásárhely. Szilágyi Károly. 8r. 46 l.)

A **marosvásárhelyi** evang. ref. kollegium értesítője az 1885—86-ik iskolai évről. Kiadta az igazgatóság. (Marosvásárhely. Imreh Sándor. 8r. 270 l.) (Értekezés: A nyelvtanítás és nyelvtanulás a gymnasiumban. Irta: Lakatos Sámuel.)

(Medgyes) Programm des evang. Gymnasiums A. B. zu **Mediasch** und der damit verbundenen Lehranstalten für das Schuljahr 1885—6. Szerkesztette: Schuller F. Gustav. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 44 l.) (Értekezés: Studien zur Kritik ungarischer Geschichtsquellen für die Zeit Stephan des Heiligen. Irta: Rosenauer Mihály.)

A **mezőtúri** ev. reformált gymnasium értesítője az 1885—6. tanévről. Közzéteszi: Bodolnay László. (Mezőtúr. Csikó K. 8r. 37 l.)

A **miskolczi** ev. ref. főgymnasium értesítője az 1885-86. tanévről. Szerk. Veskóy Zs. Jenő. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 67 l.)

A **miskolczi** ágostai hitv. evang. gymnasium és elemi iskolák értesítője az 1885—6. iskolai évről. Közlik: Horváth Sándor és Kulik Márton. (Miskolcz. Sártoryné és Dullházy. 8r. 39 l.)

A **miskolczi** Minorita rendi kis-gymnasium értesítője az 1885—86-ik tanévről (Miskolcz. Sártornyé és Dullházy. 8r. 32. l.)

A **miskolczi** államilag segélyezett polgári fiú- és leányiskola és asztalos ipartanműhely értesítője az 1885—86. iskolai évről. Szerk. Gálffy Ignácz. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 98 l.) (Értekezés: Kazinczy Ferencznek mint költőnek és próza-irónak jellemzése. Irodalmi tanulmány: Kovács Lajostól.)

A **miskolczi** alsó-foku iparosiskola 1885—86. évi értesítője. Szerkesztette Gálffy Ignácz. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 27 l.)

A **mosonyvárosi** államilag segélyezett alsófoku ipariskola II. értésítője az 1885—86. tanévben. Szerkesztette: Horváth Ferencz. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor. 8r. 18 l.)

A **munkácsi** m. kir. állami gymnasium értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Frankovich Sándor. (Munkács. Kárpát-könyvnyomda. 8r. 79 l.) (Értekezés: A munkácsi kir. államgymnasium tanári könyvtárának leltára. Irta: Símsa Kornél.)

A **munkácsi** állami polgári leányiskolának IV. évi értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkeszté: Kasics Etel. (Munkács. Kárpát-könyvnyomda. 8r. 51.) (Értekezés: A neveléstan tanítása fejlettebb koru leányainknál. Irta: Lukács Bella.)

A **munkácsi** állami iparos és kereskedelmi tanonczískolák értesítője az 1885—86-ik tanévről. Szerkesztette: Sárkány Gábor. (Munkács. Blayer P. 8r. 39 l.) (Értekezés: Fogalmazás-tanítás. Irta: Tulcsik Ferencz.)

A **munkácsi** állami elemi fiu- és leány az ismétlő leányiskola és az állami kisdedóvodák XII-ik értesítője az 1885—86-ik tanévről. Szerkesztette:

Sárkány Gábor. (Munkács. Kárpát-könyvnyomda. 8r. 55 l. (Értekezés: Népnevelésünk és annak némely akadályai. Irta: Kozma László.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló **nagybányai** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1885—1886. tanévről. Közzéteszi: Zsuffa Fausztin. (Nagybánya. Molnár Mihály. 8r. 110 l.) (Értekezés: A magyar nemzeti szellem ébredése és törekvése II. Leopold korában. Dr. Német Gy. Kálmán.)

Értesítő a kegyes tanitórend vezetése alatt álló **nagy-becskereki** községi főgymnasiumról az 1885—1886. tanév végén. Közli: Arányi Béla. (N.-Becskerek. Pleitz Ferencz. 8r. 72 l.)

A **nagy-becskereki** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1885—86. tanév végén. Közli: Baaden Károly. (Nagy-Becskerek. Pleitz Fer. 8r. 32 l.) (Értekezés: Az olvasás tanításáról az ipariskolában. Irta: Szabó Sándor.)

Értesítő a **nagy-becskereki** községi népiskoláról az 1885—86. tanévben. Közli: Baaden Károly. (Nagy-Becskerek. Pleitz F. 8r. 56 l.) (Értekezés: A test és szellem összhangzatos kiképzése az iskolában. Irta: Baaden Károly.)

A **nagy-bittsei** polgári fiuiskola értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Freund Bernát. (Nagy-Bittse. Spiegel Samu. 8r. 25 l.) (Értekezés: Egészségtan a népiskolában. Irta: Freund Bernát.)

A **nagy-enyedi** ev. ref. Bethlen-főiskola 1885—6. tanévi értesítője. Kiadta: Az igazgatóság. (Nagy-Enyed. Wokál János. 8r. 113 l.) (Értekezés: Az 1885—6. tanévet bezáró beszéd. (Lőte Lajos tanár emléke.) Irta: Dr. Kovács Ödön.)

Értesítő a kegyes-tanitórendiek vezetése alatt álló **nagykanizsai** kath. főgymnasiumról. Az 1885—86. tanévben. Közzéteszi: Janky Károly. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 85 l.) (Értekezés: A kigyók méregkészüléke. Irta: Harmath Gergely.)

A **nagy-kanizsai** államilag segélyezett községi nyilv. polgári fiuiskola tizennegyedik értesítője az 1885—86. tanévről. Szerk. Morgenbesser János. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 35 l.) (Értekezés: A polgári iskoláról. (Egy szó a szülőkhöz) Irta Hoffmann Mór.)

A **nagy-kanizsai** izr. nyilvános hatosztályú elemi fiú- és leányiskola, valamint az ezzel egybekötött kereskedelmi iskola értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkeszté: Bún Samu. (Nagy-Kanizsa. Weiss L. és F. 8r. 53 l.) (Értekezés: A folyó számla kamatszámítása. Irta: Bún Samú.)

A **nagy-kállói** magyar királyi állami főreáliskola XVI. értesítője az 1885—86. iskolai évről. Közzéteszi: Schurina István. (Nyiregyháza. Joba Elek. 8r. 62 l.)

A kegyes tanitórendiek vezetése alatt álló **nagy-károlyi** róm. kath. nagy-gymnásium értesítője az 1885—6. iskolai évről. Közzéteszi Malonyay István. (Nagy-Károly. Litteczky és társa. 8r. 63 l.) (Értekezés: A régi rómaiak nyilvános játékairól. Irta Varju János.)

A **nagykikindai** gymnasium értesítője az 1885—6. tanévről. Közli: Domokos Jenő. (N.-Kikinda. Hungaria könyvny. részv. társaság. 8r. 47 l.)

Tudosítás az ev. reform. **nagykőrösi** főgymnasiumról az 1885—6. tanévben. Szerkesztette: Ádám Gerzson. (Nagy-Kőrös. Ottinger E. 8r. 34 l.)

Értesítő a **nagykőrösi** ev. ref. tanitóképző intézet és népiskolák állásáról. Az 1885—86. tanévben. Összeállította: Hegymegi Kiss Kálmán. (Nagy-Kőrös. Ottinger E. 8r. 37 l.)

A **nagymihályi** állami elemi iskola értesítője az 1885—86. tanévről. XIII. évfolyam. Szerkesztette: Mathiász József. (Sárospatak. Steinfeld Béla. 8r. 22 l.)

A **n.-szalontai** polgári iskolával összekötött községileg segélyezett felekezeti jelleg nélküli nagy-gymnasium értesítője az 1885—86-ik isk. évről. Közli Kovács István. (N.-Szalonta. Rosenzweig R. könyvnyomdája. 8r. 38 l.)

A **nagyszebeni** állami főgymnasium értesítvénye az 1885—6. tanévben. Szerkeszti Veress Ignácz. (Nagy-Szeben. Reissenberger Adolf. 8r. 71 l. Értekezés: A magyar igenév használata általában és Petőfinél különösen. Irta: Veress Ignácz.)

(Nagy-Szeben) Vierzehnter Jahresbericht der Gewerbeschule in **Hermannstadt** (Lehrlingsschule) am Schlusse des Schuljahres 1885—6. Szerkesztette: Albrich Károly. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 27 l.) (Értekezés: Der gewerbliche Sachunterricht auf der Budapester Landesausstellung. Irta: Albrich Károly.)

(Nagy-Szeben) Programm des evangelischen Gymnasiums A. B. und der damit verbundenen Realschule sowie der ev. Elementarsschule A. B. zu **Hermannstadt** für das Schuljahr 1885—6 womit zur öffentlichen Prüfung der Schüler aller Klassen von Samstag den 3. bis Dinstag den 13 Juli 1886. ergebenst einladet Moritz Guist. (Nagy-Szeben. Closius örökösei nyomdája. 8r. 58 l.) (Értekezés: Beiträge zu einer Lebensbeschreibung des Freiherrn Samuel von Brukenthal. Irta: Schuller Hermann.

A **nagyszombati** érseki főgymnasium értesítője az 1885—86. tanév végén. Közli Graeffel János. (Nagyszombat. Winter Zsigmond. 8r. 567—960, 50 l.) (Értekezés: A könyvtár czimjegyzéke. VIII közlemény. Szerkeszti: Melsiczky Lajos.)

A **nagyszőllősi** műasztalossági és gazdászati tanfolyamokkal összekapcsolt állami polgári fiú- és leányiskolának 1885—6. tanévi értesítője. Szerkesztette: Erdélyi József. (Nagy-Szőllös. Litteczky és társai. 8r. 51 l.)

Nagyvárad város községi-, polgári-, felső leány- és elemi iskoláinak értesítője az 1885—86-ik tanévről. Szerkesztette Winkler Lajos. (Nagyvárad. Laszky Ármin. 8r. 148 l.) (Értekezés: Polgári iskolánk s kereskedelmi szakoktatásunk. Irta: Dr. Tóth Mihály.)

A **nagyváradi** kir. jog- és államtudományi kar almanachja 1885—86-ról. Közli az igazgató. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 60 l.)

A **nagyváradi** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1885—6. tanévről. Közrebocsátja: Vidovich Bonaventura. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 57 l.) (Értekezés: A rationalis gyökök elméletéhez. Irta: Demeczky Mihály.)

A **nagyváradi** róm. katholikus népiskolának tizenhetedik értesítője az 1885—86. tanév végén. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 40 l.) (Értekezés: Az iskola és a hatóság. Irta: Ember György.)

A premontrei kanonok-rend **nagyváradi** kath. főgymnasiumának értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Várszély Ármin. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 91 l.)

(Naszód.) Reportulu alu XVII-lea despre Gimnasiulu superioru gr. cat. comanescu din **Nasedu** pre anulu scolastecu 1885—86. (Szamosujvár. «Aurora» nyomda. 8r. 96 l.) (Értekezés: Educatiunea si instructiunea in Gimnasiu. Irta: Pletosu Greg.)

A **német-bóllyi** alsófoku ipariskola értesítője az 1885—6 tanévről. Összeállította Bellada Ferencz. 1. évf. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 10 l.)

A **nyiregyházai** alsófoku ipariskola értesítője az 1885—86-ik iskolai évről. Szerkesztette: Pazár István. (Nyiregyháza. Piringer János. 8r. 16 l.)

A **nyiregyházi** ág. hitv. evang. hatosztályú gymnasium XXII-ik értesítője az 1885—86-ik iskolai évről. Közli: Martinyi József. (Nyiregyháza. Jóba Elek. 8r. 48 l.)

A **nyitra**-városi róm. kath. elemi fiu- és leány-iskolák értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi a római kath. iskolaszék. (Nyitra. Schempek Ede. 8r. 27 l.)

A **nyitra**-városi ipariskola értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi Schwertsig Antal. (Nyitra. Schempek Ede. 8r. 29 l.)

A **nyitrai** róm. kath. főgymnasium 1885—86. iskolaévi tudósitványa. Közzéteszi: Furdek Nándor. (Nyitra. Schempek Ede. 8r. 64 l. (Értekezés: A középiskolai tanárok természetes szövetségesei, a nevelésoktatásban. Irta Hayek Vincze.)

Ó-Kanizsa nagyközség területén létező összes római katholikus, görög keleti és izraelita nyilvános elemi népiskolák községi torna- és kisdednevelő intézetek értesítője az 1885—1886. tanévről. Összeállította: Szerdahelyi Zsigmond. (Ó-Kanizsa. Schwarcz Sándor. 8r. 32 l.)

Az **oraviczabányai** állami segélylyel fentartott polgári fiuiskola kilenczedik értesítője az 1885—6. iskolaévről. Szerkesztette Zeh Ferencz. (Oravicza. Wunder Gyula. 8r. 36 l.)

A **pancsovai** magyar királyi állami reál-gymnasium értesítője az 1885—6. tanévről. Közzéteszi Tordai György. (Pancsova. Wittigschlager Károly 8r. 70 l.) (Értekezés: A légtüneti állomásról. Irta Egyed Mózes.)

A **pápai** államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Sághy Béla. (Pápa. Debreczeny K. 8r. 16 l.)

A pannonhalmi szent Benedek-rendiek vezetése alatt álló **pápai** kath. gymnasium értesítője az 1885—86-ki iskolai évről. Közzéteszi Ocsovszky Kázmér. (Pápa. Debreczeny K. 8r. 91 l.)

Pécs sz. kir. város összes községi népiskoláiba járó tanulók érdemsorozata az 1885—86. tanévre. (Pécs. Koller Lipót. 8r. 62 l.)

Pécs szab. kir. város közs. polgári leányiskolájának ötödik értesítője az 1885—86. tanévről. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 23 l.)

A zirc-cisterci rend **pécsi** főgymnsiumának jelentése. 1886. (Pécs. Taizs József. 8r. 104 l.) (Értekezés: A Darvinizmus.)

A **pécsi** magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1885—6-ik tanévről. Összeállította: Dischka Győző. (Pécs. Fesztl Károly. 8r. 67 l.) (Értekezés: Az emberiség művelődésének iránya. Irta: Requinyi Géza.)

A **pécsi** nyilvános három osztályu kereskedelmi középiskola értesítője az 1885—6. tanévről. Közli: Porges Ede. (Pécs. Taizs József. 8r. 34 l.) (Értekezés: A modern iskolák fejlődésének társadalmi akadályai. Hellinger István-tól.)

A **pécsi** izr. hitközségi népiskola értesítője az 1885—86. tanévre. Közli Klingenberg J. (Pécs. Fesztl Károly. 8r. 14 l.)

(Pécs.) Werner Magdolna nyilv. joggal felruházott tan- és leánynevelő intézetébe járó növendékek érdemsorozata az 1885—6-ki tanévre. (Pécs. Taizs József. 8r. 9 l.)

Liebscher Vilma leánynevelő- és tanintézetébe járó növendékek érdemsorozata. Az 1885—86. tanévre. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 10 l.)

Pinkafő mezőváros államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1885—86. tanévről. Összeállította: Groszinger Ignácz. Programm der vom Staate unterstützten Gewerbe-Lehrlingsschule zu Pinkafeld. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos. 8r. 22 l.)

A m. k. államvasutak **piskitelepi** elemi népiskola és elsőfoku ipariskola II. értesítője az 1881—85. és 1885—86. tanévekről. Összeállította: Ulrich Márton. (Arad. Gyulai István. 8r. 35 l.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **podolini** róm. kath. algymnasium értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Moos János. (Késmárk. Sauter Pál. 8r. 19 l.)

A **pozsonyi** királyi Akadémia személyzeti létszáma és tanrende az 1885—86. tanév első s második felére. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 21, 21 l.)

A **pozsonyi** magy. kir. állami tanitóképző-intézet tizenötödik értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Uhrl Józsa. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 40 l.) (Értekezés: Nehány szó az egészségtan tanításáról a népiskolában. Irta: Könyökiné Laczkovich Ida.)

A **pozsonyi** m. k. állami felsőbb leányiskola harmadik értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Ghyczy József. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 67 l.) (Értekezés: A tanítás hatása a nevelésre. Irta: Dach János.)

A **pozsonyi** főreáliskola értesítője az 1885—86. iskolaévről. Közli: Samarjai Mihály. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 56 l.) (Értekezés: Perspectiv helyzetü tetraederek az n méretü térben. Irta: Dr. Klug Lipót.)

A **pozsonyi** ágostai hitvallásu evang. lyceum értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi Michaelis Vilmos. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 143 l.)

A **pozsonyi** ágost. hitv. evang. hatosztályu népiskola értesítője az 1885—86-iki tanévről. Jahres-Bericht der sechsklassigen Volksschule an der evang. Gemeinde zu Pressburg. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 22 l.)

Az államilag segélyezett **pozsonyi** kereskedelmi Akadémia első évi jelentése az 1885—86-ik iskolai év végén. Közli: Jónás János. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 58 l.)

A **pozsonyi** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1885—86. iskolai évről. Közli: Pirchala Imre. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 94 l.); (Értekezés: Adatok a pozsonyi gymnasium épületének történetéhez. Irta Dr. Schönwitzky Bertalan.)

(Pozsony.) Erster Jahresbericht der staatlich subventionirten **Pressburger** Handels-Akademie. Szerkesztette: Jónás János. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 66 l.)

A kegyes tanitórendiek vezetése alatt álló **pozsony-szent-györgyi** róm. kath. gymnasium értesítője az 1885—86. iskolai évről. Közli: Géczy Benedek. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 44 l.) (Értekezés: A tárgyas igeragozásról. Irta: Majoros József.)

A **privigyei** magán-elemi leánynevelő- és tanintézet értesítője az 1885—6. tanévről. (Nyitra. özv. Neugebauer Anna. 8r. 11 l.)

A kegyes tanitórendiek vezetése alatt álló **privigyei** róm. kath. algymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi Kadek István. (Nyitra. Schempek Ede és Huszár István. 8r. 44 l.)

A **rettegi** állami népiskola 1885—86. tanévi értesítője. Szerk. Szentpétery János. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 4 l.)

A **rimaszombati** egyesült protestans főgymnasium XXXIII. értesítője az 1885—6. tanévről. Közli: Baksay István. (Rimaszombat. Rábely Miklós. 8r. 48 l.) (Értekezés: Tompa Mihály a forradalom alatt és után. Irta: Dr. Veres Samu.)

A kegyes tanitórendiek vezetése alatt álló **rózsahegyi** kath. algymnasium értesítője az 1885—86-iki tanév végén. Közli: Az igazgatóság. (Liptó-Szent-Miklós. Steier Izidor. 8r. 37 l.) (Értekezés: Nehány szó a tanulókhoz. Irta: Horath Sándor.)

A **rozsnyói** kath. főgymnasium értesítője az 1885—6. tanévről. Közzéteszi: Nátafalussy Kornél. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 60 l.) (Értekezés: Tompa Mihály költészete. Irta: Gleidura Géza.)

Értesítő a **rozsnyói** államilag segélyezett ág. hitv. evang. kerületi főgymnasiumról az 1885—86. tanévben. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 54 l.) (Értekezés: Matthisson hatása Berzsenyire. Irta: Schuber Mátyás.)

Jelentés a **sárospataki** ev. ref. főiskola (Akadémia és gymnasium) állapotáról az 1885—86. iskolai évben. Összeállították: Dr. Szánthó Gyula, Molnár Lajos. (Sárospatak. Steinfeld Béla. 8r. 140 l. Értekezés: Ifj. br. Vay Miklós emlékezete. Irta: Radácsi György.)

A **sátoralja-ujhelyi** három osztályu róm. kath. elemi népiskolába járó ifjuságnak értesítője az 1885—86-iki tanévről. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén» könyvnyomda. 8r. 24 l.)

A kegyes tanitórendiek vezetése alatt álló **sátoralja-ujhelyi** róm. kath. gymnasium értesítője az 1885—86-ik tanévről. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén» könyvnyomda. 8r. 41 l.) (Értekezés: Tanítsuk-e gymnasiumainkban a klasszikai nyelveket? Irta: Füredi János.)

(Segesvár.) Dreizehnter Jahresbericht der Gewerbeschule in **Schässburg** (Lehrlingsschule) am Schlusse des Schuljahres 1885—6. Közrebocsátja: Petri Károly. (Segesvár. Horeth Frigyes J. 8r. 31 l.)

(**Segesvár.**) Programm des evang. Gymnasiums A. B. in **Schässburg** und der damit verbundenen Lehranstalten. Zum Schlusse des Schuljahres 1885—86. Közrebocsátja: Höhr Dániel. (Segesvár. Horeth Frigyes. 8r. 22 l.) (Értekezés: Zum Unterrichte in der griechischen Sprache nach dem neuen Lehrplan. Irta: Kessler Károly.)

A **selmeczbányai** kir. kath. nagygymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Müllner Pál. (Selmeczbánya. Joerges Ágost. 8r. 80 l.) (Értekezés: Az ó-classicus tanulmányok értékesítése a gymnasiumban. Irta: Zindl Béla.)

A **selmeczbányai** ágost. hitv. ev. kerül. lyceum értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi: Breznyik János. (Selmeczbánya. Joerges Ágost özvegye. 8r. 43 l.)

A **sepsi-szentgyörgyi** ev. ref. Székely-Mikó-Kollegium értesítője az 1885—86. iskolai évről. Szerkesztette: Benke István. (Sepsi-Szentgyörgy. Jókai-nyomda részvénytársaság. 8r. 67 l.)

A **sepsi-szentgyörgyi** államilag segélyezett műlakatos tanműhelylyel kapcsolatos polgári fiuiskola értesítője az 1885—86-ik tanévről. Szerkesztette: Dr. Szász István. (Sepsi-Szentgyörgy. Jókai-nyomda részv.-társulat. 8r. 48 l.)

A **siklósi** községi polgári fiu-iskola ötödik értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli Szabó Ferencz. (Pécs. Taizs József. 8r. 30 l.)

A **siklósi** izr. hitközségi népiskola III. értesítője az 1885—6. tanévre. Közli: Kellner Ignácz. (Siklós. Löwy Miksa. 8r. 14 l.)

A **siklósi** alsófoku ipariskola első értesítője az 1885—6. tanévről. Közli: Szabó Ferencz. (Siklós. Löwy Miksa. 8r. 20 l.)

Értesítés **Somorja** város által fentartott iparos-tanulók iskolájáról az 1885—6. iskola-évben. Közzéteszi: Iványi Béla. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 14 l.)

A **soproni** magy. kir. állami főreáliskola 11-ik évi értesítője 1885—86. Közli: Salamin Leo. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 78 l.) (Értekezés: Báró Brudern József a műegyetem legelső csirái Magyarországon. Irta: Latkóczy Mihály.)

A **soproni** magy. kir. állami felsőbb leányiskola ötödik értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Jausz György. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 70 l.) (Értekezés: A soproni m. kir. állami felsőbb leányiskola új épületének leirása. Irta: Jausz György.)

A dunántúli ág. hitv. evangel. egyházkerületi **soproni** lyceum és tanítóképezde értesítője az 1885—6-ki tanévről. Közzéteszik: Müllner Mátyás és Kapi Gyula. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 73 l.)

A pannonhalmi Szent-Benedek-rend **soproni** kath. főgymnasiumának értesítője az 1885—86. iskolaévről. (Sopron. Romwalter K. és fia. 8r. 56 l.) (Értekezés: A delejes alvás és alvajárás. Irta: Dr. Biatsy Demjén.)

33-ik évi értesítője a Lähne-intézetnek **Sopronban** 1885—86. (Sopron. Romwalter K. és fia. 8r. 38 l.) (Értekezés: A nevelő és a büntetés. Irta: Odörfer Kristóf.)

Értesítő a **soproni** evang. fi- és leány-népiskola 1885—86. tanévről. Szerkeszté: Möszl Károly. Jahres-Bericht der evang. Volksschule für Knaben

und Mädchen in Oedenburg vom Schuljahre 1885—86. (Sopron. Romwatter K. és fia. 8r. 30 l.)

A **soproni** róm. katholikus fiu- és leánynépiskolák értesítője 1885—86. tanévről. Jahres-Bericht der röm. katholischen Knaben- und Mädchenvolksschulen in Oedenburg vom Schuljahre 1885—86. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 39 l.)

A **soproni** orsolya-szűzek leány-, tan- és nevelő-intézetének értesítője az 1885—86. iskolai évről. Jahresbericht über die Mädchen-Lehr- und Erziehungsanstalt der Ursulinen zu Oedenburg für das Schuljahr 1885—86. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 39 l.)

(Sopron.) A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelő-intézet értesítője az 1885—6. tanévről. XXIII. tanév. Közli: Kajaba Lajos. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 16 l.)

A **soproni** kir. kereskedelmi Akadémia második évi jelentése az 1885—86. tanévről. Közli Salamin Leo. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 29 l.)

A **Sümegh** városi államilag segélyezett reáliskola XXVIII. értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi: Ádám Iván. (Szombathely. Bertalanffy József. 8r. 47 l.) (Értekezés: Az idegen nyelvek tanításának hatásáról az anyanyelvre. Irta: Horvát Rezső.)

Sümegh városi róm. kath. felekezeti elemi fiu- és leányiskola XXVIII. értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Bánfi Alajos. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 19 l.)

Szabadka szab. kir. város községi főgymnasiumának értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Haverda Mátyás. (Szabadka. Bittermann József. 8r. 102 l.) (Értekezés: A szülői ház közreműködése a természettudományok oktatásában. Irta: Kosztolányi Árpád.)

A **szakolczai** királyi kath. algymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Lukavszky Alajos. (Szakolcza. Skarnitzl József örökösei. 8r. 34 l.)

A szabad kir. **Szamosujvár** városi őrmény kath. nyilvános algymnasium XI. tudósítványa az 1885—6. tanév végén. Közzéteszi: A gymnasiumi igazgató. (Szamosujvár. Todorán Endre. 8r. 34 l.) (Értekezés: A mi nagy kirándulásunk. Irta: Dr. Mártonfi Lajos.)

Szamosujvár szab. kir. városi alsófokú ipariskola II. értesítője az 1885—6. tanévről. Szerkesztette Szongott Kristóf. (Szamosujvár. Todorán Endre. 8r. 34 l.) (Értekezés: Az alsófoku iparos oktatás — különösen a mértani rajz és ábrázoló mértan módszeréről. Irta: Novák Antal.)

A békési ágost. hitv. ev. egyházmegye patronatusa alatt álló **szarvasi** főgymnasium évi értesítője 1885—6-ról. Közzéteszi Benka Gyula. (Szarvas. Szikes Antal. 8r. 64 l.) (Értekezés: Iskolai épületünk főbejáratának örökségképen reánk maradt fölirata. Irta: Benka Gyula.)

Az állam és a helybeli nőegylet által segélyzett **szarvasi** társulati elemi osztályokkal egybekötött polgári leányiskola értesítője 1885—6-ki tanévről. Közli: Moravcsik Géza. (Szarvas. Samuel A. 8r. 41 l.) (Értekezés: Valami leányaink neveléséről. Irta: Dr. Zsilinszky Endre.)

A **szatmári** kir. kath. főgymnasium 1885—86. évi értesítője. (Szatmár. «Szabadsajtó» nyomda. 8r. 68 l.) (Értekezés: Mikép fokozhatják a szülők gyer-

mekeik szorgalmát s mikép háríthatják el ennek némely akadályait. Irta: Ragány Károly.)

Szatmár-németi sz. kir. város elsőfoku ipariskolájának III. évi értesítője az 1885—86. iskolai évről. Összeállitotta: Kótai Lajos. (Szatmár. Nagy Lajos. 8r. 27 l.)

A **szatmár-németi** evang. ref. gymnasium 1885—86. évi (XVI-ik) értesítője. Szerkesztette: Szathmáry Sámuel. (Szatmár. Nagy Lajos. 8r. 75 l.) (Értekezés: Tanári székfoglaló beszéd. Tartotta Bod Sándor és Regéczi Sándor.)

(Szász-Régen.) Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums A. B. und der mit demselben verbundenen Lehranstalten in **Sächsisch-Regen** am Schlusse des Schuljahres 1885—6. Szerkesztette Hellwig Vilmos. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 50 l.) (Értekezés: Keimungsgeschichte von Euphorbia Lathyris L. Irta: Schullerus József.

(Szász-Sebes.) Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums und der damit verbundenen Elementarschule in **Mühlbach** (Siebenbürgen) für das Schuljahr 1885—6. Szerkesztette: Wolff J. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 34 l.) (Értekezés: Die Landesnamen Siebenbürgens. Irta: Wolff J.)

A **Szeged** városi polgári fiúiskola tizenharmadik s a középkereskedelmi iskola első évi értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi: Nagy János. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 52 l.) (Értekezés: Nemzetgazdaságunk fejlődésének rövid áttekintése. Irta: Gallovich Ferencz.)

Szeged szabad kir. város szilléri-sugárúti községi elemi fiu- és leányiskolájának értesítője az 1885—86. tanévről. Összeállította Gönczy Lajos. (Szeged. Várnai L. 8r. 15 l.)

Értesítő a **Szeged** belvárosi tanító-testület vezetése alatt álló községi népiskolákról. 1885—86. Összeállította: Ferenczi János. (Szeged. Várnai L. 8r. 20 l.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **szegedi** városi főgymnasium értesítője az 1885—1886. tanévről. Közzéteszi Magyar Gábor. (Szeged. Engel Adolf. 8r. 113 l.) (Értekezés: A szegedi főgymnasium uj épülete, visszapillantással az intézet történeti vázlatára. Irta: Magyar Gábor.)

A **szegedi** állami főreáltanoda értesitvénye az 1885—86-ik tanévről. Közzéteszi: Hoffer Endre. (Szeged. Várnai L. 8r. 68 l.) (Értekezés: Tervezet a geometriának a jövő tanévvel életbe lépő uj tanterv és utasítások szerinti előadására. Irta Zavodszky Adolf.)

Hatodik tanügyi értesítő a **szegedi** apácza-iskolákról. Közzéteszi Oltványi Pál. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 33 l.) (Értekezés: A valláserkölcsi nevelésről.)

A **szegzárdi** államilag segélyezett ipariskola első értesítője. Szerkesztette: Krammer János. (Szegzárd. Ujfalusy Lajos. 8r. 28 l.)

A **szeniczi** államilag segélyezett ipariskola értesítője az 1885—6-ik iskolai évről. Közli Horcsin Antal. (Wodianer F. 8r. 12 l.)

A **szeniczi** magyar kir. állami polgári fiu- és leányiskola második értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Horcsin Antal. (Wodianer F. 8r. 45 l.) (Értekezés: Mi a teendő és kerülendő a szülők részéről, hogy gyermekeik számára az iskolák sikerét biztosítsák? Irta: Fehér János.)

(**Szent-Ágotha.**) Dreizehnter Jahresbericht über den Stand und die Fortentwicklung der Gewerbeschule in **Agnethel** im Schuljahr 1885—6. Szerkesztette: Thullner Ernő. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 14 l.)

1885—6-ik tanévi értesítő a **Szentes** városi VI. osztályu gymnasiumi tanfolyammal egybekötött polgári fiuiskoláról. Összeállította: Zolnay Károly. (Szentes. Balázsovits Norbert. 8r. 60 l.)

A **székely-udvarhelyi** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közrebocsátja az igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 58 l.) (Értekezés: Udvarhely megye földrajza. Irta: Soó Gáspár.)

A **székely-udvarhelyi** királyi állami főreáliskola XV. évi értesítője az 1885—86. iskolai tanév végén. (Székely-Udvarhely. **Becsek Dániel.** 8r. 86 l.) (Értekezés: Attila szereplése a Sammundar-Eddában a Waltharius és Niebelung énekben. Irta: Dr. Vajda Emil.)

A **székely-udvarhelyi** evang. reform. collegium értesítője az 1885—86-iki évről. Szerkesztette: Szakács Mózes. (Székely-Udvarhely. Becsek D. 8r. 65 l.)

A **Székesfehérvár** városi államilag segélyezett polgári leányiskola értesítője az 1885—86. tanévről. Szerk. Gőbel János György. (Székesfehérvár. Székesfehérvár és Vidéke. 8r. 56 l.)

A **Székesfehérvár** városi államilag segélyezett I. foku ipariskola értesítője az 1885—6. tanévről. Szerkesztette: Gőbel János György. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomdája. 8r. 46 l.)

A **székesfehérvári** kereskedelmi társulat által fenntartott és államilag segélyezett kereskedelmi Akadémia és az ezzel egybekapcsolt alsófoku kereskedelmi iskola értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Faludi Miksa. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomda. 8r. 41 l.) (Értekezés: A humanisztikus tárgyak tanítása a kereskedelmi iskolában. Irta: Somogyi Gyula.)

A **sz.-fehérvári** m. kir. állami főreáliskola évi értesítője az 1885—86-ik tanévről, az intézet fennállásának 32. évében. Szerkesztette: Valkovszky Miklós. (Székesfehérvár. Szammer Imre. 8r. 52 l.) (Értekezés: A gravitáczió és annak elméletei. Irta: Bod Lajos.)

A cisterci rend **székesfehérvári** kath. főgymnasiumának értesítője 1885—86. iskolai évről. (Franklin-társulat. 8r. 169 l.) (Értekezés: Az Areopag. A régi elsőrangu görög állam életében. Irta: Vincze Ambro.)

A Minorita-rendiek vezetése alatt álló **szilágysomlyói** róm. kath. magángymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Tapody Tamás. (Sz.-Somlyó. Nyomda-részvénytársaság. 8r. 32 l.)

A szent Ferencz-rendiek vezetése alatt álló **Szolnok**-városi kath. nagy gymnasium értesítvénye az 1885—86. iskolai évben. Közli: Varga Emil. (Szolnok. Bakos és Perényi. 8r. 59 l.) (Értekezés: Az ember eredeti testgyakorlati élete. Irta: Lassu Pius.)

A **szolnoki** ipartestület által állami és városi segélylyel fenntartott ipar- és rajziskola értesítője az 1885—86-ik tanévről. Szerkesztette: Szontagh Jenő. (Szolnok. Hay Lipót. 8r. 45 l.) (Értekezés: Az izlésről. Irta: Szontágh J.)

A **szolnoki** összes községi elemi népiskolák 1885—1886. tanévi értesítője összeállította: Ujházy László. (Szolnok. Hay Lipót. 8r. 64 l.)

A **Szombathely** városi államilag segélyezett polgári leányiskola X. értesítője az 1885-86-ik tanévről. Szerkeszté: Pálffy Boldizsár, (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné 8r. 30 l.)

A **szombathelyi** községi elemi fiu- és leányiskola XIII. értesítője az 1885—86-ik tanévről. Közli: Zágróczky Tivadar. (Szombathely Özv. Seiler Henrikné. 8r. 25 l.)

Értesítő a **szombathelyi** kir. katholikus főgymnasiumról 1885—86. Szerkeszté: Kőfalvi Vidor. (Szombathely. Bertalanffy József. 8r. 82 l.) (Értekezés: Faludi Ferencz mint költő- és prózairó. Irta: Hajdu János.)

A magyarországi kegyes tanítórend **tatai** algymnasiumának értesítője az 1885—86. tanévről. (Tata. Kopasz József. 8r. 50 l.) (Értekezés: Szárazföldi közlekedő eszközök a rómaiaknál. Irta Szabó Elek.)

Temesvár sz. kir. városa községi néptanodáinak tizennegyedik értesítője az 1885—86-ik tanévről. Szerkesztette: Tietz Ferencz. (Temesvár. Steger Ernő. 8r. 66 l.) (Értekezés: Az iskola és az egészségtan. Irta Dobján László.)

A **temesvári** magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Dr. Laky Mátyás. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 52 l.) (Értekezés: Az iskola disz-lobogójának fölavatása. Irta: Dorogi Ignácz.)

A **temesvári** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Pfeifer Antal. (Temesvár. Hössler Emil. 8r. 99 l.) (Értekezés Herbart és paedagogiai elvei. Irta: Pfeiffer Antal.)

A **temesvári** nyilvános I. foku (mindennapi) ipariskola értesítője az 1885—1886. tanévről. Szerkesztette: Stumpfoll Ede. (Temesvár. Csanád-egyházmegyei nyomda. 8r. 53 l.) (Értekezés: Ipari szakoktatásunk legégetőbb szükségletei. Irta: Klein Jakab.)

A **temesvári** közép-kereskedelmi, polgári és alsóbbfoku keresk. iskola értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkeszté: Wiessner Ferencz. Jahres-Bericht der Handels-Mittelschule, Bürger & unteren Handelsschule in Temesvár am Schlusse des Schuljahres 1885—6 erstattet vom Director Franz Wiessner. (Temesvár. Steger Ernő. 8r. 51 l.)

A **temesvári** (Internatussal összekapcsolt) m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1885—86. tanévről. Második évfolyam. Közli Valló Vilmos. (Temesvár. Hössler Emil. 8r. 47 l.)

A **titeli** m. kir. állami polgári fiuiskola második értesítője az 1885—6. tanévről. Az áll. elemi fiu- és leányiskolára vonatkozó függelékkel. Közli: Knyaskó Lajos. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 30 l.)

A **trencséni** királyi kath. főgymnasium értesítője az 1885—6. tanévről. Közzéteszi: Rappensberger Vilmos. (Trencsén. 8r. 56 l.) (Értekezés: Kirándulás Trencsén közvetlen környékére. Irta: Pertrogalli Arthur.)

A **trencséni** m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1885—86. tanévről. Közli: Manyák Alajos. (Trencsén. Skarnitzl. X. Ferencz. 8r. 51 l.)

A **trsztenai** kir. kath. gymnásium évi értesítője az 1885—6. tanévről. Közli: Csáka Károly. (Rudnyánszky A. 8r. 46 l.)

Az **ujpesti** állami polgári leányiskola harmadik értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Rózsa János. (Hunyadi Mátyás nyomda-intézet. 8r. 29 l.)

Tizenötödik tudósítás az **uj-verbászi** pártfogósági nyilvános algymnasiumról az 1885—86. tanévben. Szerkesztette: Kovalszky Lajos. (Kula. Berkovits Márk. 8r. 23 l.)

(Ujvidék.) Izveštaj o srpskoj velikoj gimnaziji u **Novome Sadu**, za školsku godinu 1885—6. (Ujvidék. Dimitrievics M. nyomdája. 8r. 70 l.)

Az **ujvidéki** m. kir. állami polgári leányiskola hatodik értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Nemessányi Adél. (Franklin-társulat. 8r. 47 l.) (Értekezés: Az intézet 10 éves története. Irta: Patekné Kailbach Anna.)

Az **ujvidéki** királyi kath. magyar főgymnasium tudósítványa az 1885—86-ki tanévről. Közzéteszi: Frankl István. (Ujvidék. Dimitrijevits M. 8r. 51 l.) (Értekezés: A láncztörtek. Irta: Szutrély István.)

A Miasszonyunkról nevezett szegény Iskolanénék vezetése alatt álló **ujvidéki** katholikus leánytanoda értesítője az 1885—86. iskolai évről. (Ujvidék. Fuchs Ágoston. 14 l.)

Az **ungvári** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1885—86. tanévről. Közli Hódoly László. (Ungvár. 8r. 164 l.) (Értekezés: Homicskó Miklós és Homeros világa két éposza alapján. Irta: Danielovics Kálmán.)

Varanno mezőváros magyar tannyelvű államilag segélyezett községi népiskola fi- és leány-osztályainak értesítvénye az 1885—6. tanév végén. (Sárospatak. Steinfeld Béla. 8r. 15 l.)

Értesítő a kegyes tanítórendiek **váczi** főgymnasiumáról az 1885—86. tanévben. Közli: Panek Ödön. (Vácz. Mayer Sándor. 8r. 74 l.) (Értekezés: Az attikaiak házasságkötése és fölbontása. Irta: Matter János.)

A vágujhelyi nyilvános izr. reáliskola értesítője az 1885—6-ik tanévről. Közli: Dr. Máhler Miksa. (Vágujhely. Horovitz Adolf. 8r. 41 l.)

A verseczi községi polgári fiu-iskola értesítője a községi népiskolákról szóló függelékkel. Az 1885—6. tanév végén. Közli az igazgató. Bericht der Werschetzer Communal-Bürger-Schule nebst einem Anhang über die Communal-Volksschulen für das Jahr 1885—6. Veröffentlicht vom Director. (Versecz. Kirchner J. E. özvegye. 8r. 27 l.)

A **Veszprém** rend. tan. város elsőfoku iparos iskolájának értesítője az 1885—86. tanév végén. Közli Meszes Polikárp. (Veszprém. Stetter Ede. 8r. 34 l.)

A kegyes tanítórendiek **veszprémi** róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1885—6. tanévről. Közli: Lévay Imre. (Veszprém. Stetter Ede. 8r. 59 l.) (Értekezés: Van-e szükség a latin és görög nyelvre a gymnasiumban? Irta Lévay Imre.)

Értesítő a **zala-egerszegi** rendezett tanácsú város községi elemi fiú- és leányiskoláiról az 1885—86. tanév végén. Közli: Paukovich György. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 8r. 24 l.)

A **zala-egerszegi** államilag segélyezett községi polgári fiu-, kereskedelmi és felső leányiskola tizenharmadik értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette: Udvardy Ignácz. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 8r. 47 l.) (Értekezés: A család és társadalom, mint nevelő. Irta: Kiss Lajos.)

A **zentai** államilag segélyezett községi ipariskola második értesítője az 1885-86. tanév végén. Összeállította: Czehe Győző. (Zenta. Berger testvérek. 8r. 46 l.)

A **Zenta** városi községi gymnasium tizedik értesítője az 1885—86. tanév végén. Szerkesztette: Dr. Kuthy József. (Zenta. Schwarz Sándor. 8r. 78 l.)

Zenta város községi népiskoláinak tizennyolczadik értesítője az 1885—86. tanév végén. Összeállította: Czehe Győző. (Zenta. Schwarz Sándor. 8r. 139 l.) (Értekezés: A tanitó a társadalomban. Irta Czehe Győző.)

A **zilahi** államilag segélyezett községi polgári fi-iskola tizenegyedik értesítője az 1885—86-ik tanévről. Kiadta: Kováts Dénes. (Zilah. Takács Gyula és társa. 8r. 50 l.) (Értekezés: Tájékoztató a polgári fiú-iskolák czéljáról és feladatáról. Irta: Fodor Dániel.)

A **zilahi** ev. ref. collegium értesítője az 1885—86-ik iskolai évről. Szerkesztette: Baczó Gábor. (Zilah. Takáts Gyula és társa. 8r. 46 l.)

A **zilahi** m. kir. állami tanitóképezde tizenötödik 1885—6. tanévi értesítvénye. Szerkesztette Faluvégi Albert. (Zilah. Takáts Gyula és társa. 8r. 26 l.)

Zólyom szab. kir. város közs. elemi iskolájának értesítője az 1885-86-ik tanévről. Szerkesztette: Folkmann János. (Losoncz. Roth Simon. 8r 49 l.) (Értekezés: Az állatvédelem és a népiskola. Irta: Klein L.)

Zombor sz. kir. város államilag segélyezett alsófokú ipar- és kereskedelmi iskolájának értesítője az 1885—6. tanévről. Közli: Zulyevits Ernő. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 47 l.)

A **zombori állami** főgymnasium XIV-ik évi értesítvénye az 1885—6. tanévről. Közzéteszi: Dr. Margalits Ede. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 84 l.)

(Zombor.) Nastavni plan i razrednica **somborske** srpske biže devojačke škole na u kraju školske godine 1885—6. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 15 l.)

(Zombor.) Izveštaj o srpskoj uciteljskolj školi u **Somboru** za školsku 1885—6. godinu. (Zombor. Bitterman Nándor. 8r. 45 l.)

A **zsolnai** kir. kath. gymnasium értesítője az 1885—86. iskolai évről. (Beszterczebánya. Machold Fülöp. 8r. 42 l.)

[1] Az ezen rovatban fel nem sorolt hazai iskolákról meg kell jegyeznünk, hogy ezek az elmult évben vagy egyátalában nem adtak évi értesítőt, vagy pedig kiadóik nem küldték ezeket be a Nemzeti Múzeum könyvtárába. Ezért maradtak ki a jelen kimutatásból. Szerk.

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen czím alatt 1876-ban folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajtott lenni.

E folyóirat a jelen évben XII. folyamába lép.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Figyelemmel fogja kisérni a külföldi könyvtárakban létező hungaricákat, s tudomást vesz a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól. Ezenkívül külön rovatban ismertetni fogja a külföldi könyvtárak mozgalmait és nevezetesebb vívmányait. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólalásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A «Könyv-Szemle» megjelenik évenkint 30 ívnyi terjedelemben, időhöz nem kötött füzetekben, több műmellékkel, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 1886-tól fogva 4 forint.

Az első évfolyam elfogyott; a II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. és X. folyam külön a rendes évi áron, együtt véve pedig **18** frton kapható.

Az előfizetési pénzek **Hornyánszky Viktor, a M. Tud. Akadémia könyvárusi üzletébe,** egyéb küldemények és irodalmi közlemények a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Budapest, 1887. szeptember 1-én.

Csontosi János,
könyvtári segédőr, mint a „M. Könyv-Szemle“ szerkesztője.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadványai:

Régi magyar költők tára. 5 kötet. Egy-egy kötet ára . . . . .
Votják népköltészeti hagyományok. Gyüjtötte és fordította *Dr. Munkácsi Bernát.* 2.–
Az eltünt régi vármegyék. Irta *Pesti Frigyes* I/II. 5.–
Magyarország II. József korában. Irta *Marczali Henrik* I/II. . . 6.–
Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig. Irta *Orlvay Tivadar.* I/II. Ára 5.–
A magyarországi várispánságok története különösen a XIII. században. Irta *Pesti Frigyes* 3.–
A bujdosók levéltára. A gróf Teleki család maros-vásárhelyi levéltárából 1.80
Magyarországi városok régi számadás-könyvei. (Selmeczbánya, Pozsony, Beszterczebánya, Nagy-Szombat, Sopron, Bártfa és Körmöczbánya városok levéltáraiból.) Szerk. *Fejérpataki László* 4.–
A dunai hajóhadak története. Irta *Dr. Szentkláray Jenő* 2.60
Oszmán-török népköltési gyüjtemény. I. köt. Oszmán-török népmesék. Szóbeli közlés után gyüjtötte *Dr. Kúnos Ignácz* 2.30

MAGYARORSZÁG MEZŐGAZDASÁGÁNAK TÖRTÉNETE

IRTA

WENZEL GUSZTÁV.

Ára 2 frt 50 kr.

ALSÓ MAGYARORSZÁG BÁNYAMIVELÉSÉNEK TÖRTÉNETE

IRTA

PÉCH ANTAL.

II. kötet. Ára 5 frt. – Az I. kötet ára 3 frt 50 kr.

Úgy fenti, valamint bárki által és bárhol hirdetett műveket az eredeti hirdetési áron gyorsan beszerez és kivánatra megküld

HORNYÁNSZKY VIKTOR
akadémiai könyvkereskedése
BUDAPESTEN.
a M. T. Akadémia épületében.

Victorini Rethoris Clarissimi qui solus Romæ statuã meruit Commentum Super Rethoricis Ciceronis Incipit feliciter —:—

OMNIS QVICVNQVE ĩcipit cuiuscunq; generis oratiõnẽ hec tria in principijs adhibere debet ut auditores faciat attentos benivolos docilis Ergo hic cicero facit dociles auditores cum qd sit eloquentia ostendit. Attentos cum dicit se de eloquentia dicturum rem scilicet magnã Benivolos ligdem ostendit futurũ ei cõmodũ q his artib' fuerit edoctus Eloquentia igr qualis sit p seipsam nõ ostendit sed est capax qualitatis quam in se non hẽt si accapit ab agente Nam ut cuiuscunq; ingenũ fuerit eiun qui ea utit' pñ qualis sit uel quid faciat demonstrat Ergo qm quis sapiens mediocriter põt uidere eloquentiã si in homine stulto sit malam esse si in sapiente bonam esse. Propterea cicero non utrum bonũ an malum sit eloquentia q̃rit sed utrũ plus boni an plus mali habeat ostendit Tractat autẽ in principijs quatuor thesis unã talẽ studendũ ẽe sapientiæ cũ eloquentia Aliam parũ pdesse solã sapientiã tñ pdesse Terciã multũ nocere eloquentiã si sine sapiẽtia sit & qa põt dici ergo studendũ eloquentię non est nã ubiq; sapientiã laudat respondetur studendũ esse eloquentie qa p eloqntiam uim suã exerit hec necessario Quarta thesis est studendũ ẽe eloquentię si tñ que sit mixta sapientię Animadũtere tñ debem' in principijs deliberationis ppositionẽ partes ppõnis executionẽ partiũ postremũ ũ sententiã q̃ diligent' attendenti facile cognitum est si añq; ad id unde coepit Cicero ueniam dicendũ primo uidetur qd sit ars demde qd interfit int' artẽ & iutẽ Ars est q̃ signficantiã sui plenã non hẽt sed intelligit' ad aliqd ptinere. Non enũ uelut codice nominato scimus statim quid sit codex uta mox scire possim' qd sit ars nisi addtũ fuerit cuius artis ars potentię gramatice eloquentię Virtus est animi habitus

Eloqnẽa

Quatuor thesis

·1·
·2·
·3·
·4·

nõ

ars·q̃·

virtus·q̃·

Hasonmás «Victorinus: Commentum super Rethoricis Ciceronis» czimű Corvin-Codex czímlapjáról.

(Eredetije Emich Gusztáv úr gyűjteményében Budapesten.)

Pataky József müintézete Budapesten.

Hasonmás «Victorinus: Commentum super Rethoricis Ciceronis» czimű Corvin-Codex 2-ik táblájáról.

(Eredetije Emich Gusztáv ur gyűjteményében Budapesten.)

Divald Károly müintézete Eperjesen.